

PRESERVING *the* CULTURAL HERITAGE *of* AFGHANISTAN

PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL CONFERENCE
HELD AT KABUL UNIVERSITY, NOVEMBER 2014

edited by

Gil J. Stein, Michael T. Fisher, Abdul Hafiz Latify,
Najibullah Popal, and Nancy Hatch Dupree

PRESERVING *the* CULTURAL
HERITAGE *of* AFGHANISTAN

PRESERVING *the* CULTURAL HERITAGE *of* AFGHANISTAN

PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL CONFERENCE
HELD AT KABUL UNIVERSITY, NOVEMBER 2014

edited by

Gil J. Stein, Michael T. Fisher, Abdul Hafiz Latify,
Najibullah Popal, and Nancy Hatch Dupree

THE ORIENTAL INSTITUTE
THE UNIVERSITY OF CHICAGO
CHICAGO • ILLINOIS

ISBN-13: 978-1-61491-041-1

LCCN: 2017952590

ISSN: 0081-7554

The University of Chicago
The Oriental Institute, Chicago

Printed by

Thomson-Shore, Dexter, Michigan, USA

© 2017 The University of Chicago

All rights reserved. Published 2017.

Printed in the United States of America

Series Editors

Thomas G. Urban and Charissa Johnson

with the assistance of

Alexandra Cornacchia and Emily Smith

The paper used in this publication meets the
requirements of ANSI / NISO Z39.48-1984.
(Permanence of Paper)

This book was funded by a grant from the United States
Department of State and the United States Embassy in Kabul
Afghanistan. The opinions, findings, and conclusions stated
herein are those of the authors and do not necessarily reflect
those of the United States Department of State.

Cover Illustration

National Museum of Afghanistan Conservator Shirazuddin
Saify works on a restored Bodhisattva statue from Tepe
Maranjan, Kabul, after it was destroyed by the Taliban.

Photo courtesy of Kenneth Garrett

Design by Charissa Johnson

Table of Contents

Presidential Address

His Excellency President Ashraf Ghani, Islamic Republic of Afghanistan

Introduction

Gil J. Stein and Michael T. Fisher

SECTION I: CULTURAL HERITAGE PRESERVATION IN AFGHANISTAN

1. Speech of the Minister 3
Sayed Makhdoom Rahin
2. Speech of the Deputy Minister 5
Sayed Mosadeq Khalili
3. Afghanistan's Cultural Heritage 9
Omar Sultan
4. A Time for Action 11
Nancy Hatch Dupree

SECTION II: ORGANIZATIONAL FRAMEWORKS FOR CULTURAL HERITAGE PRESERVATION

5. Meeting the Challenges of the Past, Present, and Future toward Safeguarding the Cultural Heritage of Afghanistan 19
Paolo Fontani and Brendan Cassar
6. Multi-Lateral Approaches to Cultural Heritage Preservation 25
Laura Tedesco
7. Discussion: Organizational Frameworks in Cultural Heritage Preservation 29
Kitab Khan Faizi, Charles C. Kolb, Ajmal Maiwandi, and Gil J. Stein

SECTION III: THE MUSEUM AS AN INSTITUTION OF CULTURAL HERITAGE PRESERVATION

8. The Role of Museums in Cultural Heritage Preservation 39
Omara Khan Massoudi
9. Partnership for Preservation: The Digital Inventory of the National Museum of Afghanistan 43
Michael T. Fisher
10. A Brief History of the National Museum Herat 49
Abdul Ghafur Shaikhzada
11. Discussion: The Roles of Museums in Preserving Cultural Heritage 53
Tuba Abawi, Susanne Annen, Abdul Hafiz Latify, Noor Agha Noori, and Michael T. Fisher

SECTION IV: PRESERVING AFGHANISTAN'S HISTORICAL MONUMENTS

12. A Brief History of Bagh-e Babur (Babur's Garden) 63
Amanullah Sahibzada
13. Restoration Projects in Bamiyan, Afghanistan: Courses of Action and Traditional Techniques and Materials 69
Bert Praxenthaler
14. Technology and Humanities: Some Reflections on the Future of Afghan Cultural Heritage 75
Anna Filigenzi
15. Discussion: Preserving the Historical Monuments of Afghanistan 85
Abdul Ahad Abassi, Abdul Wasay Najimi, Sayed Jawed, and Abdul Habib Noori

SECTION V: ARCHAEOLOGY AND CULTURAL HERITAGE PRESERVATION

16. Survey and Excavations of the Ancient Site of Mes Aynak, Logar Province 91
Abdul Qadir Timuri
17. Archaeological Activity in Kabul 97
Zafar Paiman

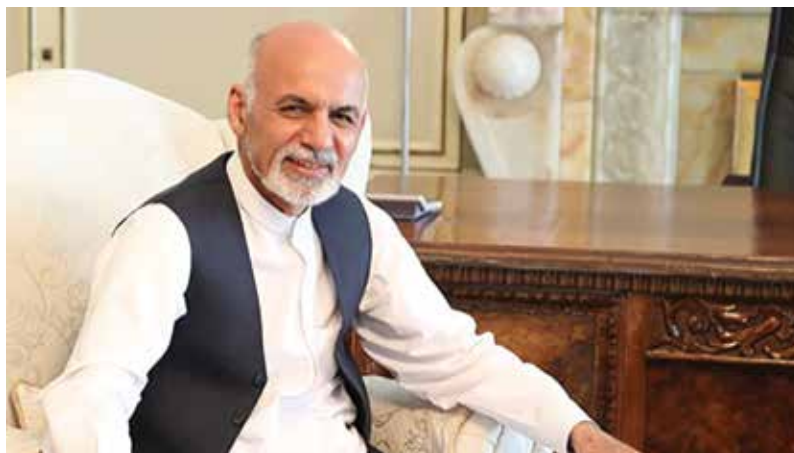
18. Discussion: Archaeology and Cultural Heritage Preservation	107
<i>Nazar Mohammad Azizi, Julio Bendezu-Sarmiento, Thomas Lorain, Mohammad Nader Rassouli, and Michael T. Fisher</i>	
SECTION VI: EDUCATION AND INTANGIBLE HERITAGE	
19. Conservation in Afghanistan	117
<i>Abdullah Hakimzada and Laura D'Alessandro</i>	
20. The Turquoise Mountain Institute and the Intangible Cultural Heritage of Afghanistan	123
<i>Waheed Khalili</i>	
21. Discussion: Education and Intangible Heritage	131
<i>Masoma Nazari, Sara Noshadi, Ahmad Zia Rafat, and Constance Wyndham</i>	
SECTION VII: LOOTING AND REPATRIATION OF CULTURAL OBJECTS	
22. Stolen, Saved, Returned: Collaboration Between the NMA, BM, UK Border Force, and Others in the Successful Return of Antiquities to Kabul	141
<i>St John Simpson</i>	
23. International Legal Frameworks to Protect the Archaeological Heritage of Afghanistan	147
<i>Gil J. Stein</i>	
CONCLUDING REMARKS	
24. Reflections on the Current Afghan Cultural Landscape	153
<i>Jolyon Leslie</i>	
CHRONOLOGICAL CHARTS	156
BIBLIOGRAPHY	159
FIGURES	

*In memory of Nancy Hatch Dupree (1927–2017), who devoted her
life and career to preserving Afghanistan's cultural heritage*

PRESIDENTIAL ADDRESS

*His Excellency President Ashraf Ghani
Islamic Republic of Afghanistan*

Our honorable specialists, guests, and students, who came from both inside and outside of Afghanistan, are most welcome. To hold such a conference will be significant and valuable for the betterment of knowledge and preservation of Afghanistan's cultural heritage.

Present-day Afghanistan is a country with many thousands of years of cultural heritage and is the cradle of different civilizations over its historical timeline, having taken many names including "Ariana" and "Khorasan." Researchers today have called it a "crossroad of ancient civilizations," which is obvious from the cultural and archaeological remains, as Afghanistan was located at a meeting point of ancient cultures that moved along the Silk Road. Therefore, Afghanistan's cultural heritage from the perspective of historical value is important not just for itself and its neighboring countries but also for the world. Its preservation and protection is not just an obligation for Afghans who inherited from their ancestors, but is also the responsibility of the international communities because all cultural heritage is the heritage of the humanity. First of all, I want to remember the Afghan researchers, archaeologists, and historians who performed meritorious service for the culture and history of Afghanistan during their lifetime. Among them, I can refer to and appreciate the work of Ahmad Ali Kohzad — his depth of rational interpretation of archaeological sites in different areas such as Bamiyan, Parwan, and Kabul, which is very clear in his articles and books today — is a source of pride for the young generation of Afghanistan who read his writings. I personally last year had the honor to revisit his written works and understand his depth of thinking about our history. It is time to also mention Bawari's recent works, which continued Kohzad's research, and he again acquainted the new generation of Afghanistan, with a new language, about our historical objects and monuments. There are many other written articles by different researches and scholars who are shedding light on the dark side of our history.

Besides Afghans, there has been other remarkable work done by foreign organizations and researchers from our friendly countries who have always sought recognition and preservation for Afghanistan's cultural heritage through their research. I want to acknowledge their valuable contributions including the research done by French archaeologists, which began during the period of Amanullah Khan's reign by establishing an archaeological research center (DAFA) and excavation of archaeological sites such as Mundigak, Begram,

and Ai Khanoum, and it is greatly appreciated. I hope this type of cooperation we have had with the French archaeologists will be durable and sustainable.

There is one person whom I want to remember especially: Louis Dupree. When he was undertaking archaeological research and investigation, I personally accompanied him on occasion and was able to experience and realize firsthand how an archaeologist does his work and how difficult it is. Dupree's research was especially focused on pre-historic sites that have been recognized through their archaeological remains as the first settlements of pre-historic man in this country. Of course it should not be forgotten that research teams of American, British, Italian, Japanese, German, and other nationalities, with their incredible efforts in different cultural arenas and in different parts of the country, both before and after the war, despite the many challenges and difficulties, did their work professionally and it is laudable. Always they stood side by side with Afghan researchers and I hope that this cooperation will progressively continue in multiple areas such as capacity building, training programs, recognition and exploration of archaeological sites, conservation of monuments, and preservation of both the tangible and intangible heritage of Afghanistan.

I would like to emphasize some points:

1. Attention to our cultural heritage is becoming increasingly essential day by day. Therefore, I kindly request you to prepare specific proposals regarding the identification and safeguarding of cultural heritage for the future generation.
2. My suggestion for Afghan and international archaeologists is to identify important places in Afghanistan that need immediate and comprehensive measures, so that we can preserve our cultural heritage in a proper way and find effective solutions for preserving it. I have requested from His Excellency the Aga Khan to help us in preservation and restoration of the Bala Hissar Kabul.
3. Investigation of our cultural heritage should support the creation of new job positions, and we should take lessons from other successful countries toward facilitating a million job opportunities. We should connect our efforts in cultural heritage preservation with the development of new employment for the young generation.
4. As part of preservation and promotion of cultural heritage, international experiences prove that without the participation of people all across the country — especially in areas where there are archaeological sites or monuments that are linked with people's lives—we are unable to safeguard our cultural property in essential ways. Thus, it is the obligation and duty of each Afghan to protect and preserve their cultural property in a substantial way and to be cooperative with the government in the fight against illicit trade of archaeological objects.

And so, I hope that all together we can research, plan, and take fundamental actions that will be effective and beneficial for the preservation of the cultural heritage. Toward reaching this goal, I will personally listen and pay particular attention to you.

Finally, I want to heartily thank both the foreigners and Afghans who took valuable steps toward the better preservation of Afghanistan's cultural heritage and especially Nancy Dupree, as she is always energetic and we are all indebted for what she has done for our country, particularly for our cultural heritage.

Lastly, cultural heritage preservation and safeguarding is everyone's responsibility, as we inherited it from the past generation, and it is our conscious duty to pass it on in the correct way to the upcoming generation. Once again I want to thank the organizers of this beneficial, academic conference and to offer congratulations for this big achievement for all of us. I look forward to hearing about the final outcome of this conference.

INTRODUCTION

Gil J. Stein
Oriental Institute
University of Chicago

Michael T. Fisher
Oriental Institute
University of Chicago

The Oriental Institute (OI) is proud to have been the co-organizer of an international conference focused on “Preserving the Cultural Heritage of Afghanistan” (PCHA), held in Kabul at the Afghanistan Centre at Kabul University (ACKU) from November 9 to 11, 2014. The PCHA conference was co-organized by The University of Chicago, the US Embassy Kabul, the Afghanistan Centre at Kabul University, and the Afghan Ministry of Information and Culture. We thank Nancy Hatch Dupree for making the conference hall and other facilities of ACKU available for this meeting. We are especially grateful to the President of the Islamic republic of Afghanistan, His Excellency Ashraf Ghani, for his support of the conference and for his comments, delivered live by phone link at the opening session. This volume comprises the revised and edited papers and summaries of the panel discussions held at the conference. We are pleased to present the conference proceedings in a bilingual Dari and English format for maximum accessibility by both Afghan and international readers.

Afghanistan has been called the “crossroads of Asia,” but perhaps this title is an over-simplification, relegating its landscape to a thoroughfare and failing to capture Afghanistan’s pivotal, active role in the emergence of new cultural forms and dynamics of interaction with its neighbors in Central Asia, Iran, South Asia, and China. As with many other frontier or borderland regions, Afghanistan is best understood as a crucible of synthesis and innovation, the centerpiece of an ancient cultural mosaic where its own population and the peoples of adjacent regions have interacted for millennia through migration, trade, imperial integration, and periodic conflict. This rich blending of civilizations and religious traditions gave rise to some of the most important archaeological, artistic, architectural, and textual treasures in global cultural heritage. Together, they define Afghan history and the unique admixture of traditions that characterize the Afghan nation while at the same time structuring its enduring character as a highly diverse cultural landscape. However, as we can see from the destruction of the Bamiyan Buddhas in 2001 and the looting and destruction of the National Museum in Kabul during the Afghan Civil War and subsequent Taliban rule in the 1990s, the cultural heritage of Afghanistan is vulnerable and faces deep and continuing threats.

This is an especially difficult challenge because it comes at a time of increased uncertainty when international security assistance forces are largely withdrawing from Afghanistan. At the same time, it will become increasingly difficult to find funding for heritage protection programs due to the competing demands from other countries such as Iraq and Syria, which are overwhelmed by the catastrophic destruction of their own cultural heritage. The reality is that there are preservation crises all across western Asia, and the limited international resources available to deal with them will be stretched almost to the breaking point.

As a result, the community of people and groups committed to preserving the cultural heritage of Afghanistan must find ways to work differently, more efficiently, and with fewer resources than in the past. It is clear that to preserve objects, monuments, sites, and “intangible heritage” most effectively, we must develop creative and new kinds of partnerships along with better cooperation and information sharing between the different Afghan and international organizations working in the heritage sphere.

The conference on “Preserving the Cultural Heritage of Afghanistan” (PCHA) brought together the leading Afghan and international cultural heritage specialists from a variety of different organizational contexts: provincial and national governments, universities, museums, and private foundations. The conference was unique in several important ways. Generally, meetings of this sort have been held outside of Afghanistan, in limited-access venues, and with only limited participation by Afghans. In organizing the PCHA conference, we wanted to do something more inclusive and accessible, and we had several key goals. First, we wanted

to bring people together to share information and to understand the broad range of heritage preservation projects that are currently underway in Afghanistan at the initiative of both Afghan and international individuals, non-governmental organizations (NGOs), universities, and various government entities. We particularly wanted to highlight the important role that specifically Afghan organizations and individuals are playing — on their own initiative — in preserving their own cultural heritage.

Finally, we thought that it was especially important to hold the conference inside Afghanistan in a university setting where Afghan students, university professionals, government officials, and the Afghan media could have their first chance to learn about these encouraging developments. Half of the conference presenters were Afghans, and half were from the international community. The conference papers and discussions were bilingual in English and Dari with simultaneous translation. We were gratified to see that on each day of the conference, about half of the 130 people in the audience were students — the exact group in whose hands the preservation of Afghan heritage will rest. The significance of the conference was underscored when newly elected Afghan President Ashraf Ghani phoned in by a live link. He delivered a ten-minute welcoming address to the attendees in which he emphasized the urgent need to protect Afghan cultural heritage as a key element in defining the country's national identity as it enters into an era of reconstruction.

The structure of this volume follows largely from the conference, divided into the thematic sections of Organizational Frameworks, Museums, Historical Monuments, Archaeology, Education and Intangible Heritage, and Looting and Repatriation of Artifacts. Each section (save for the last, as it overlaps with many of the other topics) ends with a synthesized summary of the panel discussion that concluded each series of thematically-related papers presented at the conference.

The volume begins in Section I with speeches delivered by Afghan governmental officials, including former Minister of Information and Culture, Makhdoom Rahin, and former Deputy Minister of Culture, Sayed Mosadeq Khalili, describing the richness of cultural heritage in Afghanistan and what it means to the nation and the world to protect it. Omar Sultan, Special Advisor to the Ministry of Information and Culture and the Ministry of Mines and Petroleum continues by announcing a new era of cultural flourishing in Afghanistan and the measures needed to sustain it. Nancy Dupree has reworked the themes of her brilliant keynote speech into a summary of her vast and deep understanding of the progression of Afghan culture, noting both its complexities and coherence. Her paper concludes with a provocation to embrace both the past and future of Afghan culture through recognition of the National Museum as among its greatest symbols, and through the development of official mechanisms of cooperative preservation.

Here and in her path-breaking 2002 article, Nancy Dupree also calls for a complete archaeological inventory of Afghanistan as an essential resource for preserving the archaeological heritage of the country. It is heartening to see that a number of efforts have already begun in this direction — such as Ball and Gardin's *Archaeological Gazetteer of Afghanistan* (1982), the site documentation program of the Afghan Institute of Archaeology (AIA), and the satellite imaging-based regional inventories currently being conducted by the Oriental Institute's Center for Ancient Middle Eastern Landscapes (CAMEL Laboratory) and the *Délégation Archéologique Française en Afghanistan* (DAFA).

Section II, dealing with Organizational Frameworks, considers the modes of implementation of cultural heritage efforts, assessing the state of preservation activities in general and possibilities for future improvement to the cooperative and organizational approaches that are currently available. Laura Tedesco (US Department of State) discusses how the US Embassy Kabul has funded and engaged a broad range of partners in cooperative projects that address some of the most significant issues in the preservation of Afghan cultural heritage assets, as well as the necessity of efficient multi-lateral collaboration in the complex socio-political landscape of Afghanistan. Paolo Fontani and Brendan Cassar (UNESCO) in their paper recognize not only the importance of integrated, contextually-relevant heritage preservation efforts, but also the value of monumental cultural assets and cross-cultural exchange to the strength of the Afghan Republic and the cause for peace.

Section III, focusing on museums and the programs that have endeavored to support them, discusses the complexity of their role in society and the measures taken to promote it. That role includes both physical preservation of movable, tangible heritage but also transmission of history, culture, awareness, and competency in negotiating the vast collections of artifactual heritage, both within the community of museum

specialists and to the local public and the world. The programs that have successfully addressed these issues have paid particular attention to cultural and political context, which vary widely from conflict to conflict and location to location.

For example, Omara Khan Massoudi, former Director of the National Museum of Afghanistan, revisits the horrendous damage done to the museum during the Afghan civil war and subsequent Taliban rule but then describes efforts of the museum staff to protect rare treasures from the instability of war. By strategically and secretly hiding them in 1988 — in anticipation of further conflict — they preserved the famed Bactrian Hoard of gold jewelry discovered in the royal graves of Tillya Tepe against looting and destruction. To complement Massoudi's epic — and true — tale of cultural heroism by committed individuals over the course of three decades, Mike Fisher's paper describes the OI-NMA Partnership that over a five-year period has worked to preserve the National Museum's collections through digitization, organization, and conservation of artifacts. These efforts have occurred alongside training programs that engage with a professional and diligent museum staff. The digital inventory has provided the first full assessment of the museum's losses while implementing an object-curation infrastructure that meets international museological standards.

For the Herat Museum, Abdul Ghafoor Shaikhzada, the Provincial Museum Director, details the rehabilitation efforts that have occurred in parallel with restoration and excavation of the Citadel of Herat (Qala-e Ikhtiyaruddin), providing a deep sense of context for both scholars and visitors. The commitment to establishing a safe and accessible museum in Herat as one of Afghanistan's first provincial museums has been one of the means of extending preservation efforts outward from the national capital of Kabul into other key regions of the country.

Section IV focuses on the historical monuments of Afghanistan, drawing from the depth of Afghan and international experience in recording, repairing, and protecting these visible attestations to millennia of civilization. The monumental visibility of sites such as Bagh-e Babur (Babur's Gardens) and the Giant Buddhas of Bamiyan is at once an asset and a vulnerability, and reconciling those two issues is key. The papers in this section address both the technical methods of preservation that range from reproducing traditional building materials to digital spatial recording methods, and the broader, positive impact that focused attention to monuments can have on communities. Amanullah Sahibzadah (Bagh-e Babur Trust) describes the ways that this lovely and venerable garden in the heart of Kabul, built by the first Mughul emperor Babur in the sixteenth century, was restored by the Aga Khan Trust for Culture (AKTC) and opened for public use. One of the most important aspects of this project is the way that the sustainability of the garden was guaranteed by creating a public-private Trust in which the Kabul Municipality and AKTC partnered to develop a budgetary and administrative framework to ensure the economic viability of the garden.

Another example of monument preservation is the chapter by Bert Praxenthaler of UNESCO and ICOMOS, in which he shows the ways that these organizations have worked with the Afghan Ministry of Information and Culture to stabilize and preserve the remnants of the monumental Buddhas of Bamiyan and the associated medieval Islamic city of Shahr-e Gholghola, destroyed by Genghis Khan and the Mongols in 1221 CE. Anna Filigenzi (Austrian Academy of Sciences) uses the Italian Archaeological Mission in Afghanistan's digitization project at Ghazni/Tepe Sardar to discuss the value and concerns associated with exercising technology as a tool to preserve cultural heritage and promote the humanities. The digital reconstitution of the monumental *stūpa*, or Buddhist shrine, of Tepe Sardar has integrated original plans, notes, photographs, and site reports. One astonishing outcome of that detailed, integrative process has been a new and important discovery in the relationship between the Hindu pantheon and Afghan Buddhism.

Section V covers archaeological projects and their relationship to cultural heritage preservation. In some ways, archaeology is anticipatory cultural heritage preservation in that the sites are typically hidden beneath the surface but need to be recorded systematically before threats such as looting and development befall them. This section examines a variety of projects in Afghanistan, both past and ongoing, that have had to contend with those threats but which also effectively reduce and manage them. In tandem with the work of international archaeologists, Afghan archaeologists have been playing an important but rarely-recognized role in the preservation of their country's threatened heritage for decades. Abdul Qadir Timuri (Afghan Institute of Archaeology) outlines the joint Afghan-International salvage excavations at the enormous Buddhist site of Mes Aynak that includes one of the world's largest copper mines, targeted for development and large

scale mining in the near future. Zafar Paiman (College de France) shows how Afghan Institute of Archaeology excavations in the capital city of Kabul preserve cultural heritage by contending with the upward encroachment of Kabul's "urban villages" onto the archaeologically rich mountain slopes. The results of his research also challenge the traditional historical timeline of the disappearance of Buddhism in Afghanistan, which he demonstrates is as late as the ninth–tenth centuries CE, hundreds of years later than anyone had suspected.

Education and "intangible cultural heritage," the themes of Section VI, are deeply related to one another in the sense that the process of non-material transmission is essential to intangible culture. This section includes papers that consider the disruption and endangerment that conflict has caused to traditional modes of culture transmission and the many ways in which transmission has begun to resume within cultural heritage preservation contexts in Afghanistan. It also addresses effective means of education and training for both direct conservation of heritage objects and knowledge of traditional skills. The chapter by Laura D'Alessandro (Oriental Institute) and Abdullah Hakimzada (National Museum of Afghanistan) describes the ways that OI training of archaeological conservators is building capacity for Afghans to take charge of preserving the priceless objects of Afghanistan's cultural heritage. Waheed Khalili's chapter explains the role of the Turquoise Mountain Institute in preserving the traditional crafts of Afghanistan such as calligraphy, ceramics, woodworking, and jewelry by training young artists. Most importantly, Turquoise Mountain also gives these artists business training and encourages them to design their own innovative pieces so that the traditional crafts remain vibrant and avoid the stagnation of simply repeating ancient forms.

Section VII addresses two different stages of counteracting the looting of cultural heritage objects that has devastated both museums and archaeological sites in Afghanistan. St John Simpson describes in his chapter how British Customs officials had confiscated literally tons of smuggled Afghan antiquities at Heathrow airport and then repatriated them to the National Museum in Kabul via the British Museum. The paper highlights the British Museum's partnership with the National Museum of Afghanistan and private philanthropists to rescue, conserve, and repatriate priceless artifacts, such as the famed Begram Ivories, that had been looted and smuggled out of the country for sale on the black market in western nations. Gil Stein (University of Chicago, Senior Advisor to the Provost for Cultural Heritage, and Professor of Near Eastern Archaeology) discusses the importance of international legal frameworks, such as bilateral agreements between governments, that are an important step that can be used to discourage the international illicit trade in antiquities and the looting and destruction of cultural heritage properties that it fuels.

The volume concludes with a brief assessment by Jolyon Leslie of cultural heritage in Afghanistan and how to proceed with preservation efforts most effectively. Key to this is recognition of the intrinsic resilience of Afghan culture that has supported and can continue to support its preservation and transmission through whatever challenges arise. But ultimately, its success will be determined by the extent to which new generations of Afghans put their considerable energy into the fields of cultural heritage research and preservation, and this will largely be governed by the efficacy of the education system in transmitting the importance of Afghanistan's cultural heritage to the young generation and providing the means to investigate and preserve it.

This glimpse of current cultural heritage efforts in Afghanistan is neither exhaustive nor in any way a final statement, but rather is a gathering of the plurality of voices invested in the country's cultural heritage at this moment. Unfortunately, but bravely, those voices have to constantly contend with the violent realities of the current armed conflict and insurgency. In a heartrending example of this violence, one of the strongest advocates of preserving Afghan culture, Ahmad Sarmast, Director of the Afghan National Institute of Music, who delivered a truly excellent presentation at the conference on the revival, transmission, and preservation of traditional music among the young generation, was gravely injured in a terrorist attack on the French Cultural Centre in December 2014. As a result, he was unable to submit a chapter for this volume. This tragic event underscores one of the greatest challenges to cultural heritage preservation in Afghanistan — both in terms of the physical threat to safety of personnel and the threat of diminishing the Afghan community's freedom to create and participate in cultural events.

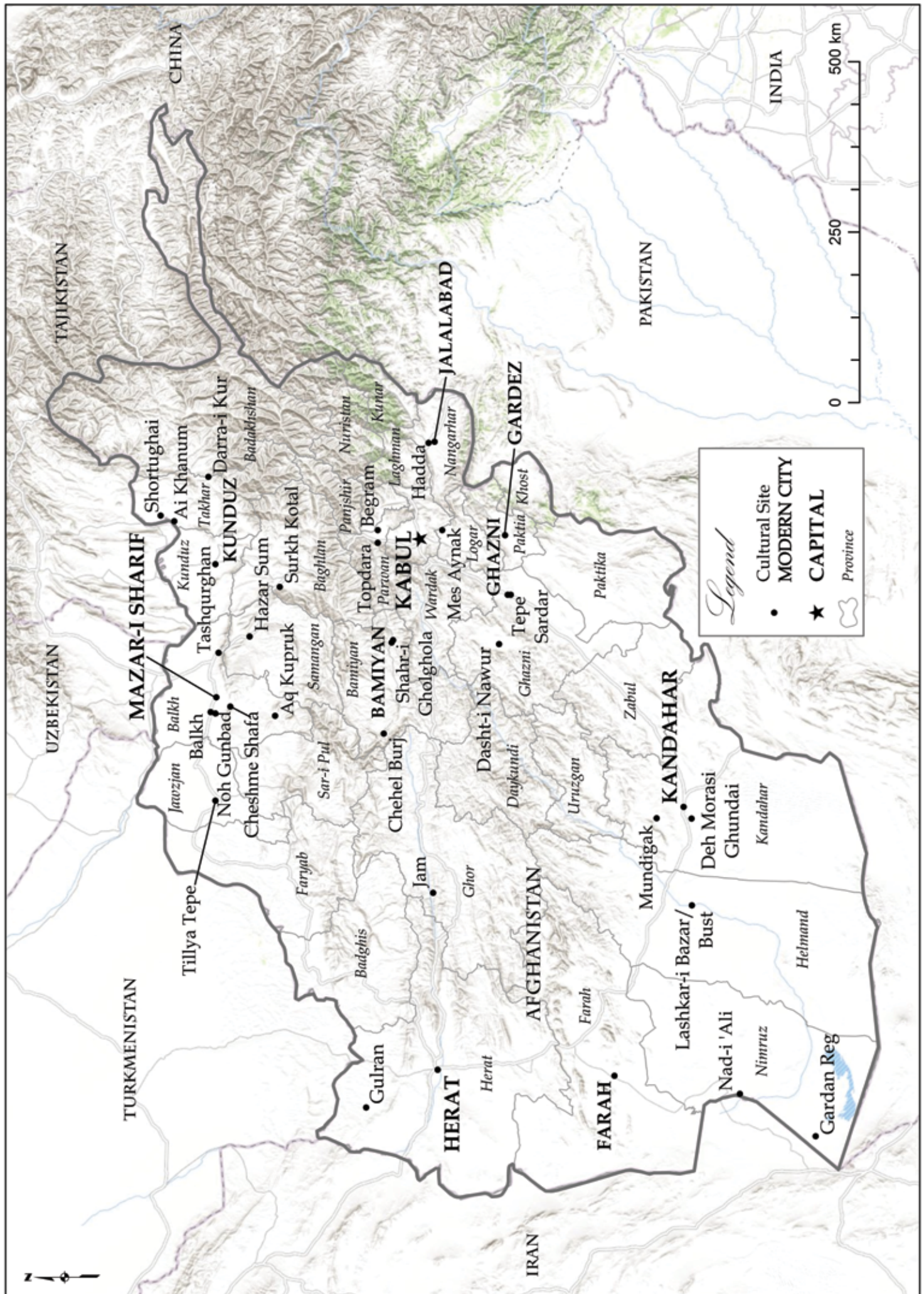
But overall, this volume is a testament to the dedication and courage of all of our colleagues in Afghanistan and around the world in promoting, studying, and protecting one of the Afghan nation's most precious resources — its culture. The chapters in this book show that, despite many challenges and uncertainties,

Afghans and the international community have been successfully implementing innovative projects to preserve the cultural heritage of Afghanistan, while helping the people of this war-torn country to develop the skills and organizational capacity to take the lead in preservation efforts in the years ahead. We can be cautiously optimistic that these partnerships will be able to help in the efforts to save the cultural treasures of one of the world's great ancient civilizations.

ACKNOWLEDGMENTS

We are deeply grateful to the President of the Islamic Republic of Afghanistan, H.E. Dr. Ashraf Ghani, for his support of this conference, and to the Minister of Information and Culture Sayed Makhdoom Rahin and Deputy Minister Sayed Mosadeq Khalili for their participation. We also want to express our thanks to Waheed Wafa, Liza Schuster, and Freshta Nehan from the Afghanistan Centre at Kabul University (ACKU), Steven Camp from the Oriental Institute, and Ahmad Bilal Raghbat of the Afghanistan Cultural Heritage Consulting Organization for all their hard work in the organization of this conference. We have also benefitted greatly from the advice of Jolyon Leslie, Ajmal Maiwandi, and Laura Tedesco of the US Department of State in planning this event. From the US Embassy Kabul, we would like to thank Hillary Olsin-Windecker, Robin Smith, and Terry Davidson. Sincerest gratitude is due to both the Oriental Institute staff in Kabul, particularly Alejandro Gallego Lopez and Catherine Heim, and to the staff of the National Museum of Afghanistan, especially Fahim Rahimi, Yahya Mohibzada, Noor Agha Noori, and Ajmal Yar. We would like to particularly thank Omara Khan Massoudi whose vision, encouragement, support, and friendship have made so much of this possible. We especially wish to acknowledge the generous support of the conference co-sponsors: The University of Chicago, The US Embassy Kabul, the Afghanistan Centre at Kabul University, and the Afghan Ministry of Information and Culture. And finally, we are all deeply grateful to the Director of ACKU, Nancy Hatch Dupree, for her hospitality in making it possible for us to meet and hold our discussions on the campus of Kabul University. We thank the anonymous reviewer for providing excellent corrections and suggestions that have greatly improved this work.

Map of Afghanistan showing major cultural sites (image: M. Fisher)

SECTION I

**CULTURAL HERITAGE PRESERVATION
IN AFGHANISTAN**

THE SPEECH OF THE MINISTER OF INFORMATION & CULTURE

Sayed Makhdoom Rahin

Ministry of Information & Culture of the Islamic Republic of Afghanistan (formerly)

The honorable head of the University of Kabul, the respected assistants of the Ministry of Information and Culture, Professor Gil Stein, Director of the Oriental Institute of the University of Chicago, dear friends who have worked for long periods in the area of the culture of Afghanistan, Philippe, dear professors and young people, and above all dear Nancy Dupree. Today is cause for joy because this important scholarly assembly in the field of culture and the revivification of the honorable culture of Afghanistan with the participation of exceptional persons, important and experienced native and foreign professionals, is beginning.

You know that Afghanistan, because of its own particular geographical situation, from at least 2,500 years ago, has been made up of civilizations of various cultures. It has been the intersection of cultures, religions, commercial goods, cultures, arts, and other qualities. And it has absorbed, through the interaction with those civilizations and cultures, the cultural, artistic, and commercial brilliance and blooming. The Silk Road could produce the cultural interconnection and the commercial trading between east and west, north and south. This cultural mixture was the reason that Afghanistan has reached the level of a great museum of cultures and ancient civilizations.

The present cultural condition of Afghanistan places the large burden of responsibility on everyone's shoulders. Upon the shoulders of the people of Afghanistan because it is the heritage of their ancestors, and on the shoulders of the world because all cultural heritages are the heritage of humanity. It does not recognize a border, race, or color. It is above all possessions and is relevant to all humans in every corner of the world. In Afghanistan, over the last forty years, painful conditions with which we are familiar reigned, and all cultural manifestations were overtaken by mercilessness and inattention. Not just tangible culture, but intangible culture as well suffered tremendous damage.

If historical sites saw terrifying damage with the effect of the cruelty of nature and the calamity from war, local songs and arts also experienced great harm. To the same degree that traditions such as chess, felt, and carpet are in decline, similarly, songs that remained of our very rich music from long ago, in various provinces of Afghanistan, in far distant areas are dying out. If cement structures were destroyed during the wars, bringing those back is easy. Rebuilding those is easy. But if a song disappears from the memory of long ago, or a historical building is demolished, we must sit in mourning as long as we are alive because it can never be recovered.

Today, the great challenge of the Ministry of Information & Culture is the existence of 1,200 historical buildings in a dilapidated condition all across the country. A number of those buildings are in a very serious state. It is possible that a number do not collapse soon, but they are in an ineluctably bad condition. Because our friends and we worked to revive a number of those buildings in the last thirteen years, our American, French, Italian, German, Japanese, Korean, and Dutch friends, each to his own ability, have revived a number of the important historical artifacts in the capital and various provinces and have performed commendable and valuable services. But the number of these monuments is very great; i.e., 1,200 buildings are on the threshold of peril. Every time I see from below the wall of the mountain of Asma'i, which is near the Garden of Babur Shah, I involuntarily feel burning needles in the right side of my chest. When I go up I see that the wall that has been standing erect for many long ages and over centuries is now sick and is standing only

with difficulty. Its foundation has now become weak and worn out. It is possible that now, either on its own or from the shaking of a weak earthquake, it falls. This is one of the 1,200 buildings in the country that is in danger of disappearing.

In most of ancient history when there is the mention of Kabul, there is also the mention of the walls of Kabul. For this reason, Kabul was never easily conquered by attackers. Kabul always shined over the decades at the forefront of peace, security, commerce, and the transmission of culture. And in the histories of the Islamic period you can read that in Kabul there is a shah who only grudgingly shows deference to foreigners. That pride of the people of Kabul and their shahs in part was due to the stout wall that Kabul had around it. That is the same wall a small part of which remains from near the Garden of Babur Shah to the top of the mountain. It gazes at all of us with sad eyes. Never may we witness its destruction. I thank all of the participants in this assembly, and I hope your meetings are productive and yield scholarly, visible, and active products.

THE SPEECH OF THE DEPUTY MINISTER FOR CULTURE

Sayed Mosadeq Khalili

Ministry of Information & Culture of the Islamic Republic of Afghanistan (formerly)

My dear friends from the Oriental Institute of the University of Chicago in the United States of America, cultural enthusiasts and friends of the cultural heritage of Afghanistan, ladies and gentlemen: a warm and sincere greeting to all of you, and especially to those guests who endured the hardships of long journeys and are participating in this valuable seminar on the cultural heritage of Afghanistan — I say welcome.

It is appropriate that I thank the organizers of this seminar, and especially our dear friends from the Oriental Institute of the University of Chicago, and the old friend of the cultural heritage of Afghanistan, Mrs. Nancy Dupree and her co-workers for organizing this valuable seminar. Certainly, the organizing of this international seminar, with the presence of the specialists in cultural heritage on the national and international levels is an important step in the path of introducing the valuable historical and cultural possessions of Afghanistan, and they can open a new page in the protecting of the cultural heritage of Afghanistan.

Afghanistan, because it is situated on the historical Silk Road and connected the great civilizations of the world, is considered one of the most important centers of commerce in ancient times. This important and sensitive geostrategic and geopolitical location has played an important part in giving form to the rich cultural diversity from the great cultures and civilizations in this country such as Persian, Hellenic, Mesopotamian, Indian, and Chinese. From the Stone Age and the following historical periods, the people of Afghanistan, or those same ancient Aryans, had a general position in introducing and spreading the culture and religions of the world and played an important part in trade and commerce. At times this place even had political and cultural dominance in Asia. Therefore, it is no surprise that great nations with unique societies arose from this land and spread their rule in all of the region.

Just as a land such as Mesopotamia, between the Euphrates and the Tigris (present-day Iraq), because of its old and ancient civilizations, is remembered for being the “cradle of civilization,” and ancient Egypt, because of its ancient pyramids, is remembered as “the wonder of the ancient world,” Afghanistan, because of its important and sensitive geostrategic and geopolitical situation and its rich mixture of great cultures and civilizations in the thousands of years of history of this land, is remembered as the “intersection of ancient civilizations.”

The ancient land of Afghanistan has had great civilizations throughout the course of these historical periods. Each era from that of Zoroaster until the civilization of Buddha, and until the various civilizations of the Islamic period, from the era of the Samanids until the Ghaznavids, the Ghurids, and the Timurids, up to today, each one has had a large part in the expansion of the culture and civilization of the world, such that their greatness and grandiosity can be recognized as examples of the remains of those civilizations in the remains of their valuable artifacts.

Given that the cultural heritage and the historical possessions of Afghanistan in the course of time during the attacks of various conquerors endured irreparable blows, and the historical and beautiful cities such as Balkh, which was called “the mother of cities,” and Ghazni, which they called “the bride of cities,” and tens of other cities and historical locales like those were transformed into piles of dirt. But, in spite of all of this destruction, whether in the distant past or in recent decades when most of the historical possessions of this land were obliterated, still, in some of its corners numerous examples of historical structures, ancient sites, and grand historical possessions, each experienced the existence of various civilizations.

Especially, the last three decades of war and insecurity in our country, along with the damage done to this land in various eras, has inflicted irreparable losses upon the body of our cultural heritage and innumerable historical structures have been destroyed. Ancient sites have been illegally excavated, and our ancient artifacts are sold in the black markets of the world. From the ancient site of Ai Khanoum to Hadda, and from Balkh to Bamiyan, and from Ghazni to Logar, there are few ancient sites we know of that have not been plundered by raiders and smugglers of ancient artifacts. Dozens of historically valuable structures from one end of the country to the other have been decimated, the most prominent example of which are the Giant Buddhas of Bamiyan.

The National Museum of Afghanistan, which at one time had more than one hundred thousand valuable historical objects and was considered one of the richest museums on the region, was pillaged and lost approximately eighty percent of its historical treasures. That museum was transformed into ruins.

Fortunately, we have opened a new era in the protection of the cultural heritage of the country with the founding of a new office in the country since 2001. The Ministry of Information & Culture of the Islamic Republic of Afghanistan, with the assistance of the international community and active organizations in the area of protection of cultural heritage, even with all of the damage the cultural heritage of Afghanistan suffered during those decades, strove to take effective steps in the direction of protecting the valuable possessions. From 2001 until now we have witnessed the noticeable accomplishments in attending to the cultural heritage of the country.

The first step that was taken in this path was the recording of two famous historical sites of the country in the list of world heritage sites: the Minaret of Jam and the Bamiyan valley. Doubtless, that was an important step in the area of protecting the valuable historical heritage of this land and introducing our ancient and rich history to the world.

More than 200 historical structures of the country have been rebuilt and repaired, whether from the national budget or with the cooperation of the international organizations. The most important of them is from more recent times is the Babur Garden in Kabul. After that we can mention the reconstruction of the fortress of Ikhtiyaruddin in Herat, the mausoleum of Timur Shah Durrani in Kabul, the shrine of Imam Saheb in Kunduz, the Bala Hisar of Ghazni, the urban complex of Murad Khani in Kabul, the Jahannama Palace, Noh Gunbad¹ (the Mosque of Nine Cupolas), Khwaja Abu Nasr-e Parsa in Balkh, and the mausoleum of prince Husain in Helmand are among the creditable historical structures of the country, and each one of which introduces the culture of architecture and art of various periods in the civilization of this land.

In 2001 we did not have more than a few limited ancient sites and historical structures recorded with this ministry. Today, approximately 5,000 ancient sites and 1,600 historical structures have been recorded through archaeological leadership and the preservation and renewal of historical cities. This trend continues, and we hope to prepare a complete list of the existing ancient structures and sites in the country with the completion of the trend of recording these historical possessions and to make them known.

The National Museum of Afghanistan has been revived, and a large portion of the plundered artifacts of this national organization have returned to the National Museum with the cooperation of the security organizations of the country and international friends. Similarly, in the results of the excavations in various sites of the country, thousands of historical artifacts relevant to various civilizations that had been seen in this land were acquired and were transferred to the National Museum so that today this national organization is able to find its past glory again. Its treasures are more than 80,000 artifacts.²

The world travels of the historical artifacts labeled "The Bactrian Treasure" was another one of the effective programs on the path to making the cultural heritage of this country global by the Ministry of Information & Culture. It was largely responsible for making known the history and the historical and cultural values of this land. It was exhibited in eleven different countries of the world, and it functioned as the ambassador of the history and culture of this country. At the present time, the exhibit is in Japan being displayed in some of the country's famous museums.

¹ Also spelled Noh Gumbad.

² But cf. Fisher, this volume, for an alternative count of the objects currently housed in the National Museum (ca. 40,000,

with 20,300 more stored in the Central Bank vaults beneath the Presidential Palace).

The National Archives of Afghanistan, wherein written treasures relevant to various historical periods are kept, has been revived, and it contains thousands of hand-written copies and historical documents of this land. It is considered a valuable repository for researchers of the ancient history and culture of this land.

The selection of Ghazni as the Capital of Islamic Culture in 2013, and which was done with the assistance of this ministry, was a good opportunity for introducing the protection of the cultural heritage of the country on national and international levels. Alongside the exhibition of tens of scholarly seminars and conferences, especially the introduction of the cultural heritage of the country, particularly the possessions and historical values relevant to the shining era of the Ghaznavids, approximately thirty-five historical structures belonging to various historical periods in Ghazni were rebuilt. Such an enterprise had no precedent.

At the ancient archaeological site, broad investigations also took place to become familiar with the ancient sites of the country, and dozens of ancient sites at various points about the country, from Balkh to Bamiyan, and from Herat to Nangarhar, plus Logar and Kabul, had excavations. The results of those were thousands of historical artifacts, each one of which was a living reflection of the fabulous civilizations that existed in this land, and they were transferred to the National Museum.

Of the excavations aimed at preserving ancient sites, the site of Mes Aynak in the province of Logar is considered one of the outstanding Buddhist sites in the country. It continues as one of the largest programs in this area that began in 2009 and has dozens of native and foreign archaeologists working on it.

Another large step that has been taken in the last two years together by the Ministry of Information & Culture and UNESCO in the area of improving the protection and management of the global heritage and on the whole, the cultural heritage in the country, is the creation of a Consultative Board for World Heritage in Kabul. Eight sessions this board has had from its founding to the present, the last of which we had a few days ago discussing the Minaret of Jam and Bamiyan. Issues related to world heritage and the existing challenges in attempting to protect and manage cultural heritage were discussed. With the guidance of clear and scientific guidelines concerning combating the existing challenges and the protection of our cultural heritage it helps in protecting and managing the cultural heritage, especially the world heritage sites. But, in spite of all of these efforts, more than 1,400 historical structures and thousands of ancient sites across the country are still in danger of being destroyed. Attending to them requires greater possibilities in funding and skill.

The Ministry of Information & Culture has a comprehensive and complete program for the foundation of a policy of protecting the cultural heritage for attending to these affairs. But at the same time it also faces, along with the numerous security, funding, and technical challenges, and the people's lack of information of the value of cultural heritage. We hope that our national and international friends expand their cooperation particular to the protection of the cultural heritage of Afghanistan, which is a portion of the heritage of mankind in this corner of the world, so that we can preserve this valuable cultural heritage.

Because the trend of protection of cultural heritage follows its own course successfully and rapidly, we need the world community to help us more in protecting these inherited things. The protection and support of the tangible and intangible items of the cultural heritage in our country that consist of historical buildings, museums, ancient sites, music, art, and handicrafts is the important and fundamental concern. These aspects of cultural heritage can bring about the feeling of having an identity and national unity among the people.

The common cultural heritage has enlivened the feeling of all. It helps us to bring about a strong connecting bridge between the various strata of the nation and to prepare the ground for dialogue and understanding one another and building one future for its people. There is room for all of our international friends who have helped us to bring Afghanistan and its cultural heritage to life again over these last several years, and we thank them.

Here at the end, I would once again like to thank all of the friends who took the trouble to organize this seminar, and especially the Oriental Institute of the University of Chicago of the United States of America and the Centre for Scholarly Research of the University of Kabul under the leadership of Mrs. Nancy Dupree.

I am certain that this seminar can have a large part in introducing the cultural heritage of the country and in suggesting the scholarly and practical paths in the course of affairs for the protection of the cultural heritage of this land in the future. The cultural heritage of Afghanistan is a portion of the common cultural heritage of the world. Because we can protect these treasures, it is necessary for us to act together to rescue them from the danger of extinction. Because it is clear that if we do not take steps today to protect and

preserve of this cultural heritage in Afghanistan, in the not too distant future we could lose a large part of this mutual culture and ancient civilization of mankind in this corner of the world. Thank you.

AFGHANISTAN'S CULTURE HERITAGE

Omar Sultan

Ministry of Information & Culture

Ministry of Mines & Petroleum of the Islamic Republic of Afghanistan

Afghanistan, after over thirty years of aggressions and warfare, has returned to normal life afresh. Results of these dreadful thirty years of war have seemingly left unpleasant affects. At this stage of our transition from a culture of war to a culture of peace, fostering fraternity and cordiality and promoting the spirit of forgiveness, we have taken great strides (figs. 2.1-2). The Ministry of Information, Culture, Tourism, & Youth of Afghanistan has tried to popularize these principles through the promotion of cultural heritage, the holding of sophism gatherings and festivals, and the television and radio broadcasting of concerts and ceremonies. The psychological effects of such cultural services not only alleviate various negative attitudes, but also helps in the development of a culture of toleration. We should continue these kinds of activities for a long time in order to rid the society of the affects of thirty years of war. Attention to arts and cultural activities help us a lot in this direction. Arts and artists during these thirty years of struggle, especially under the rule of the Taliban, were gravely predisposed towards destruction.

Today we need the revival of arts, and we have worked in this direction for ten years, but our possibilities have been extremely limited. For instance, right now in most sections of Afghanistan folkloric music, which are the remnants of artistic progress in passed centuries in Afghanistan, are about to disappear and we need to do something for their protection (fig. 1). Similarly, in areas of other arts such as calligraphy, tilework, handicraft, and painting developed in Afghanistan over many centuries (figs. 2.3-4). Our new generation has raised its head from the flames of war and we are doing our utmost to alleviate the affects of conflict, brutality, and hatred.

One shining example is the amazing rediscovery of Silk Road treasures from Central Asia, thought to have been lost during decades of warfare and turmoil in Afghanistan. These masterpieces of the National Museum of Afghanistan collection remained hidden for twenty-five years, thanks to the heroism of the museum staff in Kabul, who had secretly crated them and placed them in the vaults of the Central Bank in the presidential palace. It was only in 2004 that the crates were opened to reveal that these works had survived intact, demonstrating to Afghanistan and the world that the dedicated efforts of Afghans, with respect to even the most fragile components of their cultural heritage, can persevere against the forces of destruction (figs. 2.5-6).

A TIME FOR ACTION

Nancy Hatch Dupree
Afghanistan Centre at Kabul University*

Over the millennia a wide range of peoples from diverse cultures have come to this land now called Afghanistan where four great civilizations meet. The centrality of Afghanistan as a zone of intercommunication has attracted empire builders, conquering armies, men of intellect, missionaries, pilgrims, traders, artisans, and political exiles from Rome to China, as well as nomadic tribes from across the Oxus river. Afghan culture blossomed out of this medley of assorted reciprocal interactions.

For the purposes of this discussion, culture embraces those shared ideals, beliefs, emotions, and customs that mould behavior and place value on such creative artistic expressions as art, music, literature, and architecture. Culture defines the way people utilize their material and non-material resources, and it is important to note that the measure of being cultured in Afghanistan, where close to 90 percent are non-literate, need not be equated with being well read. Those who follow the prescriptions of etiquette command considerable respect.

The variations evident among individual pieces of Afghanistan's cultural mosaic add to the lively appeal of the overall image. Many are vestiges of other cultures and the differences have long been cherished. Yet, a search for unifying indicators reveals that despite pride of origin, despite episodes of friction, despite plays for power, and despite self-serving ethnocentric panegyrics, a sense of belonging, of being Afghan, is evident among the general public.

SOME TRADITIONAL CULTURAL PATTERNS

Honor is the rock upon which social status rests. Afghans are well known for their vigorous defense of individual honor, especially when deviant female behavior is an issue, for women are upheld as the highest standard by which morality is judged. Customs such as seclusion and veiling developed, in part, to protect family honor, as did the practice of setting aside shielded living, learning, working, and entertaining spaces for women.

Indigenous architecture ensures such privacy. Exteriors present anonymous surfaces with no distinguishing embellishment, while interiors strictly divide spaces for guests from secluded living quarters. Courtyard façades were typically decorated with carved Kashmiri-style woodwork around windows and doors, and rooms for entertaining guests were once adorned with ornate pressed-stucco decoration that were visual expressions of the respect with which guests are always welcomed. Sadly, the stucco and woodwork have largely fallen out of fashion and are no longer utilized by modern architects.

Variations of clothing distinguish ethnic groups, identified by intricate embroidery that expresses individual and group identity, social and economic status, stages in life cycles, and changing sociopolitical trends (fig. 109). Specific designs proclaim places of origin; even turbans take on distinguishing characteristics depending on the arrangement of the folds. During the 1970s, when peace prevailed and road networks

---

* Adapted from Dupree 2002 and the Key Note Address of the conference "Preserving the Cultural Heritage of Afghanistan," November 9, 2014.

expanded, turban caps were selected more for their pleasing colors and designs than as declarations of origin. After the massive population displacements that followed the 1978 coup d'état, however, refugees arriving in Pakistan once again donned turban caps bearing their home village designs to affirm their identities.

Love of poetry is pervasive throughout Afghanistan. Literates hold in reverence the renowned classical poets from Iran and India as well as those from Central Asia. In addition, because of robust oral traditions, many non-literates are well aware of much of their literary heritage. Pashtu poetry, although often neglected in the past, now enjoys a considerable reputation. It must be noted, however, that almost all Afghans are adept at composing verses and that poetry readings are a highly popular form of entertainment throughout the country.

Folktales and folk songs are enjoyed by rural and urban populations alike and are largely unbounded by identification with any single group, except for those stories that strengthen the historical exploits of local heroes. Other folk stories and legends fall into several categories, such as those related to the heroes of Islam or those with moral messages. These tales perpetuate existing societal values, without protest, and are important for socialization of children. They promise rewards and warn of punishment. Humorous, joke-like stories are also very popular.

Although frowned upon by many conservatives, music is another deeply embedded feature in the culture, and it has many regional variations. Social occasions are inevitably enlivened by music; bus drivers keep tapes of assorted regional selections to suit requests from passengers; mothers sing songs to give children a sense of security by clearly emphasizing place and group. The numerous genres of classical music, closely tied to Indian music and instruments that were once popular at court, are now enjoying a revival among many youthful students (fig. 110).

Except for renowned Afghan carpets, flat-weave pieces, and embroidered wall hangings, displays of paintings or photographs were rarely employed in domestic decor, although western wallpaper dotted with a plethora of framed photographs in the Victorian manner enjoyed a short vogue among the elite during the 1920s. The magnificent mosaic tile work and ornamental brickwork patronized by Ghaznavid, Ghorid, and Timurid royalty during earlier centuries never became part of the popular culture, although a few modern mosques and mausoleums in cities have utilized some of the ancient techniques and designs. Nevertheless, Afghans treasure the spectacular examples that survive in places like Herat, Balkh, and Mazar-e Sharif, to which considerable preservation and restoration efforts have been devoted (figs. 111.1–2).

Afghans are justly famed for their hospitality. Any excuse to get together will do, whether it be for births, engagements, weddings, to mark changing seasons, or to welcome and bid farewell to travelers and honored guests. Family picnics in gardens or on the banks of rivers also express the genuine love Afghans have for the natural beauty of their environments (fig. 31.1). Generally speaking, such festive occasions are typically celebrated by family outings, visits to the homes of relatives and friends, new sets of clothing, and the consumption of vast quantities of seasonal delicacies.

More organized public festivities, such as those that take place in Mazar-e Sharif on Nawruz, March 21, the Afghan New Year, are often held in association with religious shrines. Both Sunni and Shia from all walks of life — men, women, and children — traditionally flock to major shrines to enjoy a wide range of entertainment, from story-tellers to carousels, and seasonal delicacies such as fried fish served with crisp, deep-fired swirls of pastry soaked in sugar syrup.

CREATING A NATIONAL CULTURE

When Afghanistan emerged as a modern nation-state after 1880, it was confined within borders drawn by outsiders. New architectural styles were borrowed from Central Asia and the West, educated men and women adopted Western dress, and nascent secular schools were opened. But the reforms introduced in the 1920s by King Amanullah were summarily rejected by tribal revolts in 1929, resulting in the expulsion of the reform-minded king and the installation of a new dynasty that lasted until 1978. Pursuing more cautious reforms, the new rulers set out to cultivate moderate nation-building activities that would strengthen attitudes focused on gaining national unity and loyalty for the monarchy.

Among other things, road systems and urban services expanded, causing a surge in rural-urban migration. Many group-identifying symbols began to fade as a result. The government also introduced official national holidays to mark days of political significance, such as Labor Day, Student's Day, Mother's Day, and Farmer's Day, which rewarded superior animals, fruits, and vegetables. These festivities were complete with official parades and public speeches lauding the government.

The role of radio as a medium for promoting nationhood was extensively exploited. Radio Kabul was inaugurated in 1940 and by 1966 it had supplanted the traditional role of the nomads as the primary distributor of news in the countryside. Radio and tape recorders also played a part in establishing a place for women in the public sphere. Early female radio broadcasters must be credited with lessening the stigma attached to female voices being heard outside family circles and for breaking down reservations towards music in general.

Several changes in Afghan theater took place. Traditional provincial theater groups added comic skits, making merciless fun of urbanized pseudo-sophistication, to their standard acts starring acrobats and strongmen. The Kabul Theater largely staged translations of Russian and American works. Afghan Films, on the other hand, produced some striking films exploring the strains accompanying shifting norms of social behavior, especially those associated with more frequent socializing opportunities between young men and women.

Other changes in the social life of Kabul's young middle class also fostered the growth of popular music. It became fashionable to hold engagement and wedding parties in hotels rather than at home. This eventually gave rise to a plethora of huge luxurious wedding halls featuring loud trendy bands, many of which specialize in variations of jazz or hot rock in addition to occasional compositions based on Afghan folk and popular music.

Artists failed to experience the same surge in popularity as the musicians. Early urban art work was fundamentally eclectic, following various styles from bucolic English pastoral scenes to Picasso without assimilating recognizable Afghan characteristics. Some leading artists in Herat revived the tradition of Timurid miniatures and they enjoyed a short period of popularity, as did the sensitive portrayals of life in the high mountains of the Wakhan valley by a Kirghiz artist, and the dynamic renditions by a farmer from Aibak of epic battles described in the *Shahnameh*. But on the whole, artists failed to win public support, for it never became fashionable to collect Afghan art. In the country side, on the other hand, numerous tea houses, mosques, and the exteriors of trucks were decorated with exuberant folk art. These mostly disappeared during the war years.

The search for an Afghan literary image was caught up in a mixture of nostalgia for the past, glorification of nature, and fervor for social reform. India's Rabindranath Tagore and Tudeh Party writers in Iran became the most notable sources of inspiration, but there was little sustained effort to promote Afghan writers. Currently, however, many male and female authors are attracting enthusiastic readers, aided by a colossal increase in private publishing houses.

The National Museum of Afghanistan, Kabul was inaugurated in 1931 and became the depository of finds made by numerous archaeological missions. Gradually it came to hold one of the world's most opulent collections of ancient art, but it sat in isolation and few efforts were taken to utilize its superb resources to strengthen knowledge of Afghanistan's past among the general public. Interest in the restoration of ancient monuments was brisk, but in some areas monuments were pulled down, without remorse, to make way for parks and broad avenues.

The trend in domestic housing turned almost exclusively to Western models in the cities, capped by the Microroyan housing complex in Kabul that was begun in the early 1960s in the image of architecture throughout Central Asia that was neither aesthetically nor culturally appropriate. More recent grandiose styles imported from neighboring countries violate the typically Afghan dislike of ostentation. Afghan architects have yet to find a style expressing Afghan values regarding space.

Two points must be emphasized. First, the modernizing efforts of the ruling elite and the urbanized populations that followed their lead were so decidedly Western-oriented that many traditional values held sacrosanct by the majority of the population were brushed aside. Second, the cultural innovations that were undertaken were mostly confined to the cities, thus widening the rural-urban divide.

ASSAULTS ON THE CULTURE BEGIN

The coup d'état in 1978 led to a Soviet occupation that lasted until 1989 from which millions fled into exile, where the young had few opportunities to learn about their history. Political parties based in Peshawar (the Mujahideen) took up the reins of government in Kabul in 1992, but internal factional infighting kept the country in chaos making way for a period of doctrinaire ultra-conservatism under the Taliban from 1996 to 2001. It was during their reign, in March 2001, that the colossal Buddhas at Bamiyan were dynamited and popular sculptures at the museum were smashed to bits by government officials. During this period of unrest, archaeological sites across the country were systematically plundered while the museum was looted and gutted by rocket-fire that felled the roof (figs. 7.2, 13.1–5).

We shall never know what has been lost through this clandestine looting. Most seriously, these destructive activities removed the possibility of reconstructing the history of the sites. Works of art are not produced in a vacuum: artifacts must be studied *in situ* if the dynamics of the cultures from which they sprung are to be understood. This is no longer possible at many sites.

More happily, the diligent museum staff packed and moved unique objects to places of safe haven in Kabul where they remain in bank vaults awaiting the construction of a secure museum building on land adjacent to the current building. Meanwhile, the erstwhile dilapidated museum building, once an empty shell, now stands transformed. The halls and galleries are now filled with newly excavated objects from the Buddhist site at Mes Aynak south of Kabul, as well as looted objects returned by museums and dealers abroad. Significantly, the museum has initiated several outreach awareness-raising activities, including visits by school children (see Abawi et al., this volume).

TIME FOR ACTION

As the National Museum of Afghanistan emerges from its empty, soot-encrusted shell with its graceful arched corridors and sweeping marble stairs gleaming with new promise, it is time to release it from its traditional position of quiet isolation. It is time to enable it to project its rightful image as the visual manifestation of the national heritage. It is time to make sure it reaches out to imbue citizens with pride in their past accomplishments and inspire them with a desire to protect their heritage.

Such thoughts occasioned the decision to gather experts from around the world to share ideas on how to invigorate the cultural environment in Afghanistan. Foremost among the issues to be addressed was the need to generate an ambience that would be open to creative ideas from all quarters, private and official, that was imaginative, flexible, and realistic, focusing on ideas that can be realized rather than grandiose ideals beyond the possibility of realistic achievement. Major issues for consideration would include the following.

A pragmatic national strategy incorporating both short-term and long-term objectives is a primary requirement. But, as we have seen too often, strategy plans which may look impressive on paper repeatedly fall short of their objectives because of lackluster leadership. Unless highly motivated individuals are put in charge who are adept at policy-making and management, as well as entrusted with sufficient implementing powers, little can be expected. This requires more than the ubiquitous committee that meets periodically, talks, and then does nothing. What is needed is a governing High Council for Culture, headed by a Commissioner or some such prestigious title, keenly involved and delegated with the power to make decisions binding.

But first, such a body must know what is involved, what needs protection, what needs support and, most importantly, who is involved. This requires not only coordination, but genuine cooperation to undertake another priority that would be to conduct a national survey of cultural assets and properties. This should include the availability of those human resources with artistic skills as well as those experienced in excavation, conservation, management, and protection. This monumental task would need the input of expertise from many disparate agencies and groups, especially those internationals who have been involved in excavations for decades who have not only the technical skills but, significantly, a deep feeling for the culture. Here the maintenance of a constantly updated database is essential (see Fisher, this volume).

Furthermore, the endless variations that characterize the cultural heritage touch all parts of the nation. Actors in every development sector need to be aware of this. Of the twenty-five ministries currently functioning, at least half should be associated with the High Cultural Council in some manner. It must not be forgotten that in the 1950s it was a road-building project that brought to light the incomparable site of Surkh Kotal from which the key to the Kushan's language was revealed (fig. 25.1). Today the extensive infrastructure that inevitably accompanies the anticipated expansion of mineral extraction should remain uppermost in everyone's mind. Difficult choices do surface; priorities must be set.

Having established a dynamic governing High Council for Culture to set priorities and avoid irreparable cultural damage and losses, it then becomes critical to build the capacity of departments and institutions so as to enable them to implement and manage projects with sensitivity. Competent planners, archaeologists, conservationists, supervisors, monitors, accountants, and database experts are essential or else brilliant ideas lie stymied, momentum lost, and few projects materialize successfully. Training components, therefore, need to be built into all projects, beginning with on-site experience under the tutelage of local and foreign experts, continuing with advanced studies abroad with the assistance of international partners.

Here it is well to introduce the intangible heritage that cannot be neglected. Artists, musicians, artisans, weavers of wool and weavers of silk, embroiderers, bead workers, jewelry makers, and lacquer workers, among others, should receive their due share of attention, particularly in the provinces, for Kabul is not all there is to Afghanistan and never has been. Provincial folk artists are a case in point. Some of the most vibrant folk art that once decorated mosques, teahouses, and trucks are almost nowhere to be seen today. Equally regretted is the absence of the exuberantly decorated horse carriages that enlivened the streets of Herat and Mazar. Commissioning artists to decorate neighborhood mosques and teahouses is one possibility, being mindful to avoid artificial, purely touristic enclaves. Outstanding traditional skills, particularly those related to the conservation of monuments, also warrant encouragement (fig. 112).

Not to be forgotten are the institutions, like the former Historical Society, that brought together poets, authors, playwrights, and folk tellers through their magazines and publications, which provided a symbiosis between cultural traditions and innovations. Photographers, film, radio, television artists, and writers, in addition to increasing numbers of advocacy groups within the maturing civil society, are now dynamically active in novel ways. Their output increases daily, providing exciting prospects, but too many operate with little encouragement except from a few radio and television visionaries who lead in innovative directions.

Not all efforts should be concentrated under the aegis of a High Cultural Council. Communities must also be aware of their key role in protecting cultural properties. Monuments that fulfilled meaningful roles in community life best survived recent decades of conflict. Unless communities are encouraged to take pride in and accept responsibility for the monuments in their vicinity, deterioration will continue no matter how much conservation work is undertaken. To this end, community action groups dedicated to generating commitment need to be provided with awareness-building learning materials along with technical support. Here the Ministry of Education and the Ministry of Higher Education must recognize their responsibility to include cultural issues in curricula, starting from grade one, and to lead in the production of a wide range of complimentary learning materials.

The issue of awareness-raising is critical, complex, and massive, starting at the very least by dispelling the commonly held perception that museums are simply storehouses for dusty cases full of dead objects. The distribution of easy-to-read learning materials that motivate people to learn more about their heritage would seem to be an eminently realistic goal now that printing facilities in Afghanistan have developed so phenomenally, as have media networks. To require new projects to include the production of awareness-raising materials as an obligatory component would not seem to be too onerous.

Over the years the National Museum has gratefully received numbers of looted objects from institutions, dealers, and individuals, here and abroad (see Abawi et al., Simpson, this volume). These are highly appreciated. To capitalize on what appears to be an increasing inclination on the part of holders of looted objects to return them, it might be beneficial to consider the feasibility of setting up a clearinghouse in Afghanistan to gather information about the location of illegally acquired objects, set up tracing mechanisms, identify genuine missing objects authoritatively, and formulate policies related to their return. At the very least

this would enable scholars to study objects while exploring methods for their retrieval. This would build on similar efforts previously undertaken abroad that were not sustained.

And finally but not least, none of the above are sustainable without the revision of the Afghan Antiquities Law.

SECTION II

ORGANIZATIONAL FRAMEWORKS FOR CULTURAL HERITAGE PRESERVATION

MEETING THE CHALLENGES OF THE PAST, PRESENT, AND FUTURE TOWARD SAFEGUARDING THE CULTURAL HERITAGE OF AFGHANISTAN

Paolo Fontani and Brendan Cassar
UNESCO Office in Afghanistan

This chapter discusses current activities for the rehabilitation of cultural heritage in Afghanistan against a backdrop of illegal excavation, despoliation, and sustained illicit trafficking, entrenched not only in Afghanistan's recent history but also as a result of longer-term socio-economic and political circumstances. Key issues facing the international community and the Afghan authorities in sustainable management and development of cultural heritage resources are also addressed in the course of the discussion. It is argued that if efforts to preserve cultural heritage are to be sustainable into the future, they must be considered within a broader appreciation of the development context that integrates conceptions of intangible and tangible cultural heritage within an integrated development model. That it is to suggest that "heritage" per se, through the organizations that advocate for its preservation, must be presented and linked to development in creative ways that effectively demonstrate its true value and contribution to the social, economic, and political evolution of Afghanistan. To do otherwise is to remain on the periphery when it comes to the considerable and palpable demands facing public funds and international support in the coming years.

The culture sector in Afghanistan is currently well poised to effect a fundamental contribution to peace and state-building initiatives through the promotion at the most basic level of a positive cross-cultural discussion, interaction, understanding and respect for cultural heterogeneity and human rights. Cultural heritage resources can be mobilized to this end, for example, by utilizing historical monuments that galvanize community support around their historical and contemporary symbolic values; myth, ritual and religion that coalesce communities around movable, immovable, tangible and intangible heritage values. This process can, in theory, create a platform for a clearer understanding of a nation's origins and what it aspires to achieve in the future.

INTRODUCTION

We all share the same goal of reminding communities from around the world and those within Afghanistan of the real tragedy concerning the preservation of history and national identity that has occurred over the last thirty years, emphasizing the lessons learned, and highlighting the significant steps undertaken in the last decade to address different problems. In many respects for Afghanistan we can suggest with optimism that the tragedy of destruction is now behind us and it is what we seek to achieve from this point onwards to rectify the situation that is far more important than a focus on past destruction as an end itself. Unfortunately, for communities elsewhere in the world, in the Near East in particular at this time, the tragedy of deliberate targeting and destruction of heritage continues unabated, making the present discussions towards reconstruction in Afghanistan all the more poignant.

The culture sector in Afghanistan is currently well poised to make a fundamental contribution to peace and state-building initiatives through the promotion at the most basic level of a positive cross-cultural discourse, understanding, and respect for cultural diversity and human rights. Cultural heritage resources

can and are being mobilized to this end, for example, by utilizing historical monuments that galvanize community support around their inherent historical and contemporary symbolic values; for instance, by highlighting contemporary associations with myth, ritual, and religion that coalesce communities around extant movable, immovable, tangible, and intangible heritage elements. We suggest here that if efforts to preserve cultural heritage in Afghanistan are to be sustainable into the future, they must be considered within a broader appreciation of the development context that incorporates such conceptions associated with cultural heritage within an integrated development model. In practical terms this means continued integration of culturally relevant and sensitive approaches to a range of development concerns including poverty alleviation, health, education, urban planning, and security to name but a few.

Afghanistan from antiquity to the present can be understood as a multi-cultural cradle of Central Asia, linking East and West via historically significant trade conduits that also conveyed ideas, concepts and languages as a cultural by-product of fledgling international commerce. As a result, contemporary Afghanistan is a multi-ethnic, multi-lingual society with a complex history stretching back many millennia. This history and the numerous civilizations attested to in the archaeological record, both indigenous and foreign, constitute an extremely important account of culture and creativity in Asia which is indeed an added-value and comparative advantage for contemporary social, cultural and economic development in Afghanistan.

However, we must also recognize that Afghanistan is, unfortunately, a nation fragmented by a history of protracted conflict, exacerbated by geographic isolation for many communities, and with limited or unequal access to infrastructure and resources, both regionally and demographically. As a nominal starting point, the ongoing rehabilitation process in Afghanistan needs to transparently address these issues if the nation is to unify under a common objective, fostering a veracious society free from conflict and where ethnic diversity is recognized for its social, cultural, and economic benefits rather than, as is often the case, seen as a hindrance to the particular developmental objectives of different parties. Part of the solution to this problem lies in the promotion of a positive public discussion to promote inter-cultural understanding of different cultural and ethnic identities as positive contributing elements to a broad Afghan identity and to raise awareness of the potential that such discourse has to contribute to the far-reaching goals of rapprochement, peace-building, and sustainable economic development.

RECENT ENDEAVORS TO PROMOTE AND PRESERVE AFGHANISTAN'S CULTURAL HERITAGE

All recent efforts by the national and international community in Afghanistan should be seen against the backdrop of often heroic endeavors of Afghan people during the civil war to protect their heritage. During the 1990s, the institutional capacity of the Ministry of Information and Culture (MoIC), the Ministry responsible for cultural heritage management in Afghanistan, was steadily eroded as skilled personnel continued to flee the country. Many of its departments, institutions, monuments and sites, libraries and museums came under direct attack and much was irrevocably lost as a result.

Despite changing governments and fluctuating policies towards heritage, many of the core staff remained and worked heroically through the period within the context of increasing danger to themselves and an increasingly impossible workload to manage. Amidst the destruction, there were glimmers of hope and acts of self-sacrifice to secure some of the most significant monuments in the country and important pieces of the museum collections. The story of the Bactrian Gold is one such example, where museum staff clandestinely moved the collection into the vaults of the Presidential Palace during the 1980s in order to protect it from potential threats — threats which overtly manifested in the 1990s — until its re-emergence intact in 2003 (see Massoudi, this volume). Another was the ad hoc inventory and the removal of the remainder of the National Museum collections in 1996 to a “safe house” (the Kabul Hotel) while the building was under rocket fire and the Darulaman area was in dispute by Mujahideen factions, merely weeks before the arrival of the Taliban in Kabul (Grissman 2006, pp. 66–68). There is no doubt that such acts — too numerous to detail here — saved much of this important material from disappearing completely.

Since 2001, new and concerted efforts by the international community and the Afghan authorities have attempted to address the many challenges — both contemporary and historical — confronting cultural heritage preservation in Afghanistan with varying degrees of success. On the legal front, the Afghan Government, which had ratified the Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (1972) in 1979, has also now ratified the 1970 UNESCO Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property, the 1995 UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects, the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (2003) and the Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions (2005). Revised national legislation introduced to strengthen heritage protection and implement these conventions has had a positive impact on the illicit traffic of antiquities, extended legal protection to thousands of monuments and sites, and on cultural heritage preservation in general.¹

However, the implementation of the law is still in its early stages as agencies such as the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) try to improve the capacities of the relevant Afghan authorities and also to further encourage a culture of safeguarding movable heritage amongst the general population. Unfortunately, the illicit traffic of antiquities and the organized looting of archaeological sites — while largely undocumented — remains one of the greatest threats to Afghanistan's cultural heritage (see Stein, this volume) and will continue to persist for the foreseeable future within the present context of poverty, lawlessness, and conflict that grips parts of the country. Notwithstanding, the new laws have certainly had a direct and positive affect on raising awareness of the problem at the government level as an important first step.

Further gains have also been made on the policy level, although this area, too, needs strengthening on a range of issues including protecting movable heritage, preservation and promotion of intangible heritage and knowledge systems, and the protection and long-term management of historic urban and natural heritage throughout the country. These issues have been identified in several international policy forums as of primary concern to the preservation of Afghanistan's cultural heritage along with a range of other important issues.

Policy forums, conferences, and other technical meetings are an important pillar of reconstruction in creating an environment in which priorities for the sector are well understood by the actors and within which appropriate action must take place. They can help ensure that any intervention undertaken by a particular party has the appropriate reference to established conservation and cultural development standards, rules, regulations, and laws. This is particularly important in a sector governed by an increasing amount of "soft law," including international conventions, charters, codes, and recommendations for ethical standards in relation to museums, archaeological excavation, and monument restoration.²

For Afghanistan, The International Coordination Committee for the Safeguarding of Afghanistan's Cultural Heritage (ICC) was formed in 2002 to coordinate all international efforts for the safeguarding of cultural heritage in Afghanistan. UNESCO was requested to assist with coordination efforts by the Afghan Government and disseminated recommendations concerning the types of measures needed to be taken. UNESCO also convened the First International Conference for the Safeguarding of Afghanistan's Cultural Heritage in 2010 and, along with the Ministry of Information and Culture, endorsed the Kabul Charter for Sustainable Development: Bringing Afghans and their Heritage Together, which attempted to streamline existing recommendations on the integration of culture into development and encourage positive developmental projects to this end within the Afghan context.

¹ *Law on the Protection of Cultural and Historical Properties*, Ministry of Justice, Official Gazette, Issue No.: 828, 21 May 2004.

² Cf. for example, *The 1962 Recommendation concerning the Safeguarding of Beauty and Character of Landscapes and Sites*; *The 1964 International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites* (*The 1964 Venice Charter*); *The 1968 Recommendation concerning the Preservation of Cultural Property Endangered by Public or Private Works*; *The 1972 Recommendation concerning the Protection, at National Level, of the Cultural and Natural Heritage*; *The 1976*

Recommendation concerning the Safeguarding and Contemporary Role of Historic Areas; *The 1992 Charter of Courmayeur*; *The 1992 European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage* (*The 1992 Valetta Convention*); *The 2011 Recommendation on the Historic Urban Landscape*, the *ICOM Code of Ethics for Museums*, and range of institutional codes of ethics for archaeological prospection, etc.

Moreover, H.E. Dr. Rahin, then Minister for Information and Culture, recently established a Heritage Management Advisory Board to assist the government in specific areas of expertise in heritage management and conservation and to enhance local coordination in the sector. This Board, established in 2013, has already had a measurable impact on improving coordination and capacity in the culture sector to act quickly to challenges facing heritage in provinces across the country and to provide practical solutions to existing problems on the ground. In a very positive step, government policy has moved towards increasing local expertise, ownership, and coordination and away from bureaucratic mechanisms established externally that may be better suited to assist in the initial phases of crisis situations but which are often too far removed from day-to-day activities and priorities.

Activities and initiatives such as this that can contribute to enhanced coordination, strengthening the capacities of government institutions and their ability to better preserve and manage cultural heritage locally, are worthy of bolstering and maintaining into the future. However, as with any bureaucratic process, they can only remain effective relative to the dedication, enthusiasm, and expertise of the individuals involved, especially in reference to the large body of “soft law” cited above.

Another positive for Afghanistan has been the two sites (the Minaret and Archaeological Remains of Jam and the Cultural Landscape and Archaeological Remains of the Bamiyan valley) admitted to the World Heritage List (in danger), which is a source of cultural pride for many Afghans (figs. 3–4).³ The Afghan government is receiving financial and technical assistance with a view to their effective long-term management and preservation.⁴ In turn, these efforts have a positive effect on building the capacity of Afghan heritage-related institutions such as the Institute of Archaeology and the Historical Monuments Department with which UNESCO principally works in Afghanistan, as well as encouraging a more coordinated effort from different Ministries of the Afghan Government through the creation of Technical Working Groups and Committees to facilitate better management of the sites.

The site of Mes Aynak in Logar Province, for example, earmarked for extensive copper extraction, is presently the subject of rescue archaeology carried out by the Ministry of Mines and Petroleum and the MoIC (see Timuri, this volume). The success of this government initiative thus far, has been to create an inter-ministerial steering committee, promote a multi-disciplinary approach, and to draw advice from a range of national and international stakeholders in what, at the outset, is an incredibly difficult enterprise in rescue archaeology and heritage management. The site of Mes Aynak had been subject to illegal excavation for many years due to its remoteness and has been occupied by various military factions for many years. A positive aspect of the mining lease is that looting has ceased and scientific excavations have begun. Recent archaeological research at Mes Aynak has painted a picture of a first millennium CE Buddhist community that accrued wealth based on copper extraction and trade, resulting in an urban complex with numerous religious monuments, sculptures, and artifacts that are now being partially recovered.⁵

Activities of international organizations, most notably the Aga Khan Trust for Culture, the Society for the Preservation of Afghanistan’s Cultural Heritage (SPACH; see Leslie ed. 2015), the Délégation Archéologique Française en Afghanistan (see Azizi et al., this volume), as well as a host of non-governmental organizations established more recently, such as Turquoise Mountain (see W. Khalili, this volume) and the Afghan Cultural Heritage Consulting Organization, have also made considerable contributions to the activities of the heritage sector concerning both tangible and intangible heritage-related programs, and in efforts to rebuild civil society in general. Numerous conservation programs on historical monuments by many of the aforementioned organizations are ongoing in Bamiyan, Ghor, Balkh, Kabul, Herat, Ghazni, and Tashqurghan, thereby further contributing to practical and visible gains for the Afghan community.

³ The Minaret of Jam was admitted in 2002 and the Cultural landscape of Bamiyan in 2003. Both remain on the list of World Heritage in danger and have been subject to specific decisions of the World Heritage Committee since admission, encouraging specific conservation issues to be addressed by the Afghan Government with the support of the international community.

⁴ UNESCO currently implements projects in Bamiyan to conserve elements of the World Heritage property funded by the governments of Italy and Japan.

⁵ Personal communication on-site with Afghan and international archaeological team in 2013. UNESCO is assisting the Ministry of Mines and Petroleum and the MoIC in developing management plans for archaeological sites that potentially coincide with plans for mineral excavation.

UNESCO is also proud to have been contributing to such work through the preservation of the Minaret of Jam, the rehabilitation of the Mausoleum of Abdul Razzaq in Ghazni, as well as the consolidation of the Buddha niches and the restoration of the ancient Islamic citadel of Shahr-e Gholghola at the Bamiyan World Heritage Site. In 2015, UNESCO will complete another phase of preservation work at the Musalla Complex in Herat, including the stabilization of the 5th (or “leaning”) Minaret and the retiling of the dome of the Gawhar Shad Mausoleum to protect the interior from water infiltration (fig. 5).⁶

Another landmark in recent years is the reconstruction of the National Museum of Afghanistan. The building, dating from the early twentieth century, has now been reconstructed and expanded, pending plans for a new building, and can once again house the Nation’s moveable cultural heritage adequately (see Massoudi, this volume). Elements of the museum’s collections, for years kept safely in Kabul and with organizations around the world, have been returned during the past twelve years. These include, for example, the objects brought back to Kabul by the Bibliotheca Afghanistanica, and a further hoard of confiscated objects inventoried and returned by the British Museum (see Simpson, this volume). UNESCO was pleased to be able to support and facilitate this restitution. Other significant collections of artifacts safeguarded by concerned individuals, most notably by the late Ikuo Hirayama (UNESCO Goodwill Ambassador), will hopefully be able to be returned to Afghanistan in the near future.

Furthermore, many of the National Museum’s collections have been inventoried and conserved with the support of UNESCO and others in recent years with an ongoing initiative currently being undertaken to digitize the records in multiple languages, overseen by the Oriental Institute of Chicago in collaboration with the National Museum of Afghanistan (see Fisher, this volume). The museum is steadily becoming one of Kabul’s more popular attractions once again with occasional new exhibitions, such as the ongoing display showcasing finds from Ancient Bactria, along with a policy to encourage schools to visit on a regular basis (see Massoudi, Abawi et al., this volume).

Afghanistan also now has an exhibition of the Bactrian Gold and the Ai Khanoum collections traveling the world, currently showcasing in Korea, marking the heritage sector as one of Afghanistan’s few present income earners at an international level. In addition to its basic educational component, the exhibition helps to project a positive image of Afghanistan in the face of the more typical media coverage that merely highlights the ongoing conflict in parts of the country. Although security remains a particular challenge to be overcome for the institution before a full exhibition of the best of its collections can be safely re-installed, the National Museum now has policies for the safeguarding of movable heritage that elaborate the necessary future steps towards fulfilling its institutional mandate to effectively inform and educate Afghan society.

A further cultural space will be established in Bamiyan province by UNESCO, the MoIC, and the provincial government during the course of 2014–2016. It will provide a further opportunity to preserve and exhibit Afghan cultural heritage and will be strongly connected with the local community by providing an educational platform for heritage, as well as training opportunities on professions associated with cultural industries and conservation.⁷ UNESCO hopes this project will become a model for further development in a range of provinces.

FUTURE PROGRESS AND CHALLENGES

Despite what could be characterized as a general lack of attention concerning heritage issues in Afghanistan, the last few years have witnessed a noticeable increase in interest amongst both the Afghan and international communities, including the media. Culture in its broadest sense, including cultural and creative industries, such as locally produced film and contemporary art, are beginning to gain increased recognition both at home and on the international stage. There has also been an increase in national tourism in various provinces (in addition to a small number of returning international tourists, predominantly

⁶ UNESCO currently implements a project to this end funded by the government of Italy.

⁷ This project is funded by the Republic of Korea. At the time of writing, an international competition and jury selection process for an architectural design of the culture center are underway.

to Bamiyan province and the Wakhan Corridor), forming a logical starting point for economic development through conservation endeavors alongside aspirations for community heritage education and awareness.

Furthermore, the international donor community has become increasingly aware of the potential contribution of culture to development in Afghanistan and numerous new and ongoing projects that employ culture as a central pillar of development have support for 2014 onwards. This is positive news and the Afghan community will reap the benefits of this current investment in the years to come.

Further international assistance is still required and needed for perhaps another generation or longer. This assistance, especially in financial terms, is of course not unlimited and will be subject to the emphasis placed on it by foreign national governments, non-governmental organizations, and ultimately, the Afghan community itself. For Afghanistan, international assistance cannot realistically solve all the problems nor preserve all heritage. Assistance must continue to be targeted where it can make the highest impact which is a combination of emergency intervention at sites in particular danger (such as both of Afghanistan's World Heritage sites in Bamiyan and Ghor provinces and a range of others), and in coordination, policy development, and strengthening local capacities in specific parts of the heritage sector.

Efforts to preserve cultural heritage in Afghanistan must also be seen in the context of its placement low on the agenda of general development policies and priorities in a country with one of the lowest standards of living in the world. Therefore, a challenge for organizations working in the profession and the sector within Afghanistan is to raise awareness of the greater role that culture can play in peace and development and to explain their projects and objectives in relation to broad goals that address a wider range of pertinent development issues such as poverty alleviation, health, education, national identity, and the state-building processes. The next step is to encourage the new Afghan government and the wider international community to be more innovative in their approaches to development and incorporate culture and related initiatives into both policy and broad-based developmental projects. This strategy should help draw more funds into the sector, broaden its relevance, and appeal to the Afghan public, but, more importantly, mobilize culture in working towards the achievement of our common development aspirations for the Afghan community.

MULTI-LATERAL APPROACHES TO CULTURAL HERITAGE PRESERVATION

Laura Tedesco
US Department of State

INTRODUCTION

It is a privilege to be able to contribute to this conference volume about several projects in Afghanistan that the US Embassy has supported over the years in cultural heritage preservation. All of the participants of this conference have become involved in the field heritage protection because we share a particular understanding of the value of cultural heritage in Afghanistan, both for Afghanistan itself and for its global value and significance. The unique heritage of Afghanistan reflects the nation's complex and diverse history dating back millennia and this history, as reflected in monuments, archaeological sites and traditions such as poetry and dance, are inextricable from understanding the breadth of Asia's rich past. We understand that the work we do has meaning during this auspicious period in Afghanistan's history, and that this work has value well beyond our years.

The elegant and simple plaque that stands at the entrance to the National Museum in Kabul which has written "A Nation Stays Alive When Its Culture Stays Alive" encapsulates perfectly the underpinning reason for United States support for preserving Afghan cultural heritage (fig. 6). A quick overview of how far the National Museum has come along, so as not to duplicate what other papers discuss, can be captured in images of destruction that are all too painfully recent. However, there has been great progress over the years through the efforts of the international community and the citizens of Afghanistan themselves (fig. 7). The US Embassy was relatively late to come into the realm of contribution to cultural preservation, and our participation in that realm of experts working on Afghanistan's cultural heritage preservation would not have been possible without partners. The work is unachievable without collaboration. Among our most important partners and supporters are Omara Khan Massoudi, former Director of the National Museums of Afghanistan, and Omar Sultan, former Deputy Minister for Culture.

Since 2002 the United States has supported over fifty projects in the field of tangible and intangible cultural preservation, and has contributed more than \$20 million to these efforts. This essay presents a selected overview of only a few of those projects. These serve as examples of successful, multi-lateral programs upon which future work can be built.

PROJECTS AT THE NATIONAL MUSEUM

At the National Museum in Kabul in 2011 the US Embassy worked with a local organization, Sayyid Majidi Architecture and Design, to help enhance the overall security of the museum by, primarily, erecting a perimeter wall and guard towers, and relocating the vehicle parking to a safe distance from the museum building. Over the course of years spent working with Massoudi, we discussed how best to realize this goal, originally his vision, and how to operationalize such concepts in the historical and environmental context of the museum, while ensuring line-of-sight dynamics, aesthetic values, and community engagement (fig. 8).

Also at the National Museum, the Department of State has had the privilege to support a multi-year partnership between the University of Chicago's Oriental Institute and the museum staff since 2012 for the

cataloging and rehousing of the entire collection. This partnership also involves sustained training and conservation work of the patrimony housed in the museum (see Fisher, this volume and D'Alessandro and Hakimzada, this volume). This kind of collaborative effort is simply not possible without active partners such as the staff of the National Museum and the team from the Oriental Institute, who work there daily and reside in Kabul full-time. It is elements such as daily commitment to the work and carrying out the tasks of the partnership in the unique context of the National Museum that help to create genuine sustainability in cultural heritage management.

RESTORATION AND PRESERVATION OF HISTORICAL MONUMENTS

Another ongoing partnership of the US Embassy, Kabul is with the Aga Khan Trust for Culture (AKTC) in a multi-year project to stabilize Afghanistan's most historic mosque, Noh Gunbad, located in Balkh province. The work proceeds best when the Embassy plays a supportive role and so the partnership has a main focus on the experts carrying out their work. Noh Gunbad is one of the earliest examples of Islamic architecture with very few known antecedents (fig. 9). The importance of the outstanding work being carried out by the AKTC with US support cannot be overstated in our era where cultural sites are being destroyed at shocking rates.

In Herat, one of the region's most important historical cities, the Afghanistan Cultural Heritage Consulting Organization (ACHCO), with support from the US Embassy, conserving the Shahzada Abdullah Mausoleum that dates to the Timurid period, fifteenth century CE, and the Abdul Qasim Mausoleum that dates to the twentieth century CE (fig. 10). These co-located mausolea reside in the historic Khunandiz district of central Herat. Though one is ancient and one is modern, both are living monuments that are actively used by Heratis on a daily basis for devotional visits and as places of social gathering. Thus, structural stabilization, restoration of tilework, and general preservation tactics are essential.

Also in Herat, AKTC has carried out superb work in restoring the Citadel of Herat, Qal'a Ikhtyaruddin (fig. 11). This work has been part of a partnership with the US Embassy and the German government, without which this project could not have proceeded. One key underpinning and essential feature of this effort was the participation of hired laborers. An element that can often go overlooked in cultural heritage preservation is the economic impact of job creation. Working with local artisans has the collateral effect of maintaining skill sets that can be lost to modernization, and senior artisans have the opportunity to transfer their knowledge in traditional craft techniques when their talents are engaged in cultural preservation projects (see Nazari et al., this volume). The multi-year project at Qal'a Ikhtyaruddin supported 70,000 man-days of labor over five years in the completion of this project. This translates directly to employing fifty laborers for five years continuously. This has a substantial impact on the local economy and scores of families, and is unquestionably one of the major benefits of sustained cultural preservation work.

DOCUMENTATION OF HISTORICAL MONUMENTS

Finally, one project that was exemplary of collaboration — which could not have happened without the support of the Afghan Ministry of Information and Culture, the provincial government in Ghazni, and the security assistance provided by the US military — was the digital documentation of the justly-famous Minarets of Ghazni, the Victory Towers of the Ghaznavid sultans Masud III and Bahram Shah (fig. 12).

This documentation project was undertaken in 2011 and in advance of Ghazni's designation as the "Cultural Capital of the Islamic World in Asia." The Ministry of Information and Culture of Afghanistan has been a great collaborator for all of the US Embassy projects, but for the Ghazni minarets we had to work together to identify a particularly efficient mission that could be completed in a short amount of time. Documentation is the first step in any preservation work, and so creating laser scans of the minarets was the perfect plan. We invited specialists from the United States Parks Service to scan the towers, which took three days. However, rendering the data from the scanning, which is an intricate, tedious process, took over two years. The outcome and details of that work has been displayed inside of the Timur Shah Mausoleum in Kabul for

viewing by the Afghan public and is made freely available through the US Library of Congress. All data and results of the Ghazni Towers Scanning project is provided freely to local and international scholars and students of Afghan heritage and Islamic architecture

Part of the realization of this project included inviting two young, talented Afghan architects to travel to the US for several months to assist with the laser scanning. They were supported with an ICOMOS internship to work aside the Park Service specialists in rendering the data from laser scanning. This highlights the Afghan involvement and, again, the necessity of working collaboratively. We all must believe fundamentally that the preservation of Afghanistan's cultural heritage is most important, most valuable, and what an honor it is for all of us to be part of that process.

DISCUSSION: ORGANIZATIONAL FRAMEWORKS FOR CULTURAL HERITAGE PRESERVATION

Kitab Khan Faizi
Academy of Sciences, Afghanistan

Ajmal Maiwandi
Aga Khan Trust for Culture

Charles C. Kolb
US National Endowment for the
Humanities (retired)

Gil J. Stein
Oriental Institute, University of Chicago*

INTRODUCTION

The perspectives presented below often focus on both abstract concepts and specific examples of coordination, but several key questions arise. Namely, whether there should be a model for preservation work, who should be responsible for developing that model, what kinds of larger-scale institutions (such as governments) can help implement that model across a variety of organizations and cultural heritage projects, and what the role of those institutions should be. Thus, the chapter is organized into three main topics: Areas of Inter-Organizational Cooperation, Modes of Cooperation, and Future Steps toward organizational frameworks of cultural heritage preservation.

AREAS OF INTER-ORGANIZATIONAL COOPERATION

Before we examine the role, challenges, and impact-capacity of higher-level umbrella institutions in creating organizational frameworks for cultural heritage preservation, we should identify some particular areas of focus that require cooperative approaches. This section looks at how various organizations, lower-level institutions, and projects function cooperatively (or fail to), and what aspects of preservation work necessitate coordination from a higher level.

Cultural heritage preservation in general includes locating materials (for example, surveying or archaeological excavation) and collecting and preserving them. Object processing (cleaning or stabilizing, housing, and protecting), cataloging, and inventorying or creating collection databases are also a necessity. One goal should be to provide intellectual access: exhibition of materials, creating virtual collections, digitization of objects, and analog archival library and archival collections. Disaster preparedness (natural and human-created events) should be a component of these activities. A primary element of all of this work is to employ standards for curation, protection, and documentation developed by international and national professional organizations.

---

* This chapter is based on the discussion session from the expert panel concerning Organizational Frameworks of Cultural Heritage Preservation, occurring at the conference “Preserving the Cultural Heritage of Afghanistan,” November 10, 2014,

---

Kabul, Afghanistan. It includes aspects of the conversation that occurred between the panel members, the panel moderator, and the audience members who participated in the discussion.

A wide variety of organizations, projects, and individuals currently compose the cultural heritage preservation community in or related to Afghanistan. It is important to emphasize that these include not only international groups but many local Afghan organizations as well. These include local public institutions such as university departments, libraries, archival facilities, a network of national and provincial museums; governmental research institutes and private special-interest groups and institutes; foreign NGOs such as universities and private culture organizations; the culture sections of foreign governments, and international organizations such as UNESCO. Although all share a strong commitment to Afghan culture, these organizations differ widely in scale, available resources, and specific areas of concern or focus. They represent many different but overlapping organizational missions. With all of these interested parties it would seem as though cultural heritage is in good hands. However, what often stands between these dedicated groups and a robust, effective system for preservation and education is that the nature of the work typically requires particular kinds of cooperation specific to each field and issue. Because cultural heritage consists of so many different complex components, it is only natural that heritage preservation would require a wide range of specialized expertise. This, in and of itself, means that preservation programs can only be effective if these organizations work in cooperation with one another.

There seem to be two basic modes of cultural heritage preservation deployed throughout the world. One is proactive: preventative and related to systemic processes. The other is reactive: related to emergency support for stressed systems. Both kinds of work are imperative for the survival of cultural heritage. In Afghanistan, a conflict zone for decades, the latter has been the main mode of cultural heritage preservation in recent years, and rescue archaeology, such as the Mes Aynak Archaeological Excavations (see Timuri, this volume), is one example of this kind of work. Considering both the ongoing conflict and recent agenda of rapid economic growth through extraction of natural resources, it is something that we are likely see as an increasing focus in Afghanistan in the future. An early example of this kind of cooperation was the Aswan High Dam international salvage effort, which was coordinated by UNESCO in Egypt during the early 1960s.

However, the challenge for all of us, not just in the university setting, but at the setting of local provincial governments and at the level of the national government, is to push beyond the reactive mode, to move toward what one could call a proactive orientation. We can then address questions including what are the problems that exist at the national level. From there we can look forward and anticipate where the emerging threats to heritage are going to be or, more importantly, how do we envision protecting these resources. Thinking proactively, by its very nature, requires us to think at a broader level of engagement. Thus, it is almost as if two levels of action are needed at the same time, one of which benefits from coordination (reactive), and the other of which necessitates it (proactive).

Another area of cultural heritage preservation where coordination is essential is museums. Be they national galleries of archaeological collections, small topical or regional collection displays, or cultural centres, museums are meeting points for communities, both local and international (see Abawi et al., this volume). Because of this, the work of museums draws support and interest from all over the world and from a variety of organizational types. Foreign museums and universities often engage naturally in partnerships with local museums, but so do research institutes, private interest groups, foreign embassies, local organizations and institutions, and so forth. Even between museums themselves there are typically enough partnerships to require coordination of purpose and execution.

The Oriental Institute of the University of Chicago has worked very closely for decades in partnerships with museums across the western and central Asia. One of the main thrusts of these partnerships has been training museum professionals, including conservation personnel exchanges with museums in Iraq and Afghanistan (see D'Alessandro and Hakimzada, this volume). However, the conservators from the National Museum of Afghanistan have also received training at other internationally renowned institutions such as the British Museum in London. In many cases the training and methods of conservation taught vary or, occasionally, directly contradict one another. It has become apparent that, on quite a broad, global scale, lack of coordination has severely lessened the impact of these training efforts. Inside of the museums, it is clear that the missing element of a true organizational framework has in some cases hampered in-country training, led to duplication of efforts, helped confuse museum personnel, and wasted resources.

The management of not only capital resources, but also cultural heritage resources is a broader area of need in terms of inter-organizational cooperation. There are legal issues that come into play, especially when talking about the repatriation of looted and illicitly exported artifacts (see Simpson, this volume). For effective and long-term management and preservation, Nancy Hatch Dupree has proposed the creation of a database of cultural heritage properties (see Dupree, this volume and 2002). President Ghani, similarly, called for the development of a detailed map of heritage sites across the country (see H.E. President Ghani, this volume), not only to document and preserve heritage, but also as a planning resource so that economic development can take into account the preservation of sites and monuments that might be threatened by these projects. These proposals are essentially one and the same, but the task is enormous and the challenges are varied. There are so many components in terms of expertise, funding, logistics and security, and timeframes.

For instance, the Ministry of Information and Culture and Institute of Archaeology have registered over five thousand sites in Afghanistan, and yet that is only a fraction of what are likely tens of thousands of sites in existence. These include both historical monuments and archaeological sites, and their coexistence already suggests a necessary multitude of expertise. Many sites are located in areas of the country that are submerged in armed conflict or are controlled by dangerous factions. Thus, remote sensing of sites, using satellite imagery and other means, should be an important part of the methodology employed. This would add yet another key area of expertise to the requirements.

Creating this total heritage database would be a proactive approach that could enable Afghanistan to identify effective preservation strategies for sites with high potential to be endangered by conflict, looting, urban encroachment, and economic development. This would supplant the approach, mentioned above, that relies on rescue tactics for sites that are already damaged or destroyed.

Hopefully, another outcome of such a database would be the promotion of cultural heritage among the general public through facilitated research and tourism, both of which are key for sustainable cultural heritage preservation (see Abawi et al., this volume). Currently, most of the tourism that occurs in Afghanistan is generated by Afghan nationals. However, there may come a time when international tourism is a major industry in Afghanistan as well. It requires another level of investment but brings another level of economic development.

And so it is clear that from the smaller-scale, rescue-oriented projects to mid-level, capacity building and supportive projects to the large-scale, grand plan of creating an overarching living record of the total cultural heritage of the country, a solid framework for coordination is needed. Within that framework should be models for operating, for groups both individually and cooperatively.

Of course the question then arises, who should generate the models? Should they come from the organizational/expert level, or from a broader agency? And if it comes from organizations, then which ones should they be and how do they develop it collaboratively? Do we want this model to be comprehensive, that is, all inclusive of all of the issues involved in cultural heritage preservation? Or do we want it to be selective? In our deliberations, our decisions ideally are holistic or comprehensive versus selective. The question of scope is also relevant; it may be national, provincial, local, or a mixture of these.

Afghanistan has an enormous number and variety of cultural heritage properties in need of preservation. And there are, of course, various ways of achieving that in terms of collecting data, processing it, cataloging, digitizing, and disseminating it. But these are small pieces, and a key question to bear in mind is how big is this picture? In just one country alone, how much is there to be done across so many different domains? It is an enormous challenge and we must recognize that no single group can do it alone. And so the fact that so many different institutions, within Afghanistan and from the international community, are involved in this, is, in fact, a strength, because different groups bring different kinds of expertise. And the partnerships that exist, illustrated and discussed during this conference, are really encouraging examples of what can be done by thinking both very small at the level of individual projects and thinking very big at the level of international cooperation.

CREATING A FRAMEWORK: MODES OF COOPERATION

Since it is clear that coordination of cultural heritage preservation efforts would tremendously strengthen their effectiveness and impact, it is then necessary to decide upon the structure and logistics of such coordination. Basic questions include what level of coordination the different parties should have with one another, and if it is a large framework, whether that would be flexible, based on contextually-specific models of cooperation, a heterarchical model, or strictly centralized and hierarchical, derivative from some higher body. Models are paradigms or ideals that are conditioned by reality. Are there relevant models in the world that already exist that can be informative? Before that, even, as above, we have to ask ourselves who should decide as to the nature of the model(s) used? In Afghanistan, where there are so many local and foreign interested parties with a wide array of backgrounds and mandates, who sets the agenda and/or determines the path toward a comprehensive framework of preservation efforts?

In any hierarchical model of coordination, one obvious choice for the coordinating body is the Afghan government itself. This is a centralized governing system, not a decentralized one. Other national governments either do not have a Ministry of Culture or, if they do, those ministries take more of a ceremonial role than an active and substantial one. The Afghan Ministry of Information and Culture (MoIC), however, has been very active despite all of the limitations of resource that it has and all of the problems that come from working in the current military-political context (see M. Khalili, this volume). It has worked hard to develop lists of priorities and areas where it would like its international partners or donors to invest.

However, it is no simple task to be the coordinating body for all such partners. For example, when one conceives of a project for Afghanistan, how would that work fit into existing priorities, and how exactly do cultural heritage groups manage their relationships with each other and the government? Beyond the initial implementation of the project, how does the work become sustainable for an extended period of time? Also, there are mandates and roles in coordination. There are so many activities happening here, whether it is in the private sector, in small organizations, art organizations, calligraphy organizations, poetry, literature; there are so many dimensions here.

To help address these issues there had been a quarterly meeting convened by the MoIC with its colleagues working in these various areas of Afghanistan's cultural heritage. They shared the issues and problems related to cultural heritage and based on these discussions the Ministry of Information and Culture would take initial steps. Following that, a program would be organized for international colleagues and key organizations working in Afghanistan to be free to operate in the place of the Ministry of Information and Culture. Hopefully this program is revived and conducts further coordination on the part of addressing the cultural heritage of Afghanistan.

An International Coordination Committee for the Safeguarding of Afghanistan's Cultural Heritage (ICC) was formed in 2002 by UNESCO, the Aga Khan Trust for Culture, and the Ministry of Information and Culture.¹ It is composed of select members but includes guests who make topical presentations. This structure allows for the gathering of information about sites in remote areas of the country, such as Jam, Herat, Ghazni, Helmand, Lashkargah, etc., where few organizations can send their personnel. That information is then shared with a wider group which benefits all ongoing culture projects. The group is open and the minutes of the meetings are available to all. Because this group integrates the global (UNESCO), the local government (MoIC), and various experts, it should be a productive setting for the building of a framework.

This would be getting closer to a heterarchically based organizational framework for cultural heritage preservation, but there is clearly a dividing line between the Afghan government and its partner organizations. One example of this division can be seen in the compartmented response to broad issues of site preservation. The approximately 5,000 archaeological sites and 1,300 historical monuments that have been registered are in jeopardy. There are two basic, necessary functions in cultural heritage work, one of which is protection and the other is preservation. It is loosely understood that the national government has the mandate to protect the sites, while the expert community has the mandate to carryout the preservation

¹ See <http://whc.unesco.org/en/activities/245/> (accessed July 12, 2017).

work where needed. They are examples of coordination between these two aspects of the work, but they are rare and their cooperative efficacy is unclear.

The Ministry of Information and Culture has undertaken numerous initiatives and taken the lead on key issues such as a national registration for historic monuments, an information database of monuments. It has also partnered with the Ministry of the Interior on the protection of cultural heritage properties, specifically in the form of the 012 police force which is responsible for the properties in particular. However, the force is only 500 strong for the protection of all of the sites and monuments in Afghanistan; ideally, the MoIC can help increase the resources available for this. But a more powerful force for protection are the people themselves. Perhaps among all the challenges that Afghanistan faces regarding the preservation of its cultural heritage, public awareness is among the greatest (see Abawi et al., this volume).

Regarding the issue of protection of Afghanistan's cultural heritage more broadly, the MoIC has a draft policy in place. In 2013 this policy was submitted for endorsement by the Committee of Ministers, and currently it is available in all departments of the Ministry of Information and Culture. Hopefully, soon it is made available to all. And if the government extends this policy further, it could be enriched by including the views of all partner organizations. Thus, the current process is the development and finalization of the document. Presently, it is required for organizations working in different areas of cultural affairs to cooperate with the MoIC, and it is requested that they step forward to help further enrich the policy, and help produce a firm document that could support other policies.

Even with these examples of information sharing and collaboration among experts and between experts and the government, the decision making body is still the Afghan government. And so what about other possible models of cooperation? Furthermore, we have seen theories and glimpses of how the national Afghan government and the work of expert organizations can dovetail to produce positive results, but when we factor in the cultural counterparts within foreign governments, the mixture becomes more complicated.

Perhaps to develop a paradigm of cooperation it is important to think in new, creative ways. Afghanistan, like all nations is unique, and should develop its heritage needs to existing cultural norms and abilities to carry out preservation and intellectual access activities. The US does not work as a model because it is without a Ministry of Culture. The National Endowment of Humanities (NEH) in Washington DC is a kind of de facto Ministry of Culture in many aspects for the United States, as a result. And so the NEH along with the Department of State have taken particular pride in working overseas by having American institutions apply for funding to assist their counterparts in other areas of the world, particularly in conflict zones. More appropriate potential models come from Europe, notably France or Germany, or internationally, such as ICOMOS or UNESCO.

Cultural heritage repositories create collections and those collections are often in a way overseen or assisted by professional organizations such as council of museums or libraries or archives, who also set standards, or such things as cataloging or digitization or making materials accessible. Five types of repository organizations include: a) Libraries and archives (housing books, manuscripts, still and moving images, and born digital materials); b) historical and archaeological/ anthropological museums (holding material objects and documentation of these materials); c) natural history museums (material objects and object documentation of flora and fauna used by humans); d) art museums (material objects and object documentation); and e) historical organizations (material objects and object documentation books, manuscripts, still and moving images, and born digital materials).

In 2001, after 9/11, the United States began to take a greater interest in preservation of cultural materials housed in overseas repositories. The key impetus for this change was the destruction and looting of portions of the Baghdad Museum. That particular activity resulted in the US development of an initiative to preserve the cultural heritage of Iraq. For similar reasons, the NEH was also starting to receive request for help in Afghanistan. From 2003 until now, the NEH awarded 19 grants for cultural work in Afghanistan.

But these grants and the mandates presumed by them often function and materialize through the work of the grantees, who compose a larger field of experts than the handful of international organizations that exist perennially in Afghanistan. Thus, the model for organizational framework needs to be larger than that of a single country or government or umbrella organization. And it has to be flexible.

There are a lot of problems in this area, and for the community of cultural heritage experts to effectively address these issues, there needs to be a united effort. All organizations working in this field should be hand in hand so that together they actively operate and unitedly make efforts to address modes of preserving cultural heritage, either tangible or intangible. The Ministry of Information and Culture, without doubt, cannot address all these issues alone with the limited resources it has available.

One model project for cooperation across fields of expertise, institutional directives, and organizational capacities has been the public-private collaboration between the Kabul Municipality and the Aga Khan Trust for Culture in the Bagh-e Babur restoration (see Sahibzada, this volume). However, one of the most challenging issues has little to do with culture, or even diverging mandates and agendas within the realm of cultural heritage preservation, but instead is the issue of security in Afghanistan. We have witnessed the destruction of the sites in many areas such as Helmand; should the security situation be an excuse? There are sites which the government can protect but maybe archaeological sites are occupied, and historical monument sites are occupied by IDPs. If the national or local government is watching them and they are looted, then to what degree are they involved in the looting?

And the security problems also impact tourism, which is one aspect of a healthy national heritage program. Ironically, data from the national registration shows a slow development of international tourism in Afghanistan. For instance, Bagh-e Babur has drawn increasing numbers of foreign visitors. In Bamiyan, around 80,000 tourists visit annually. But concerning collaboration and cooperation among organizations working in Afghanistan in this area, fortunately there is some level of coordination among various organizations working inside of the country, yet the hope is to slowly expand that cooperative framework to dozens of other organizations in different areas that contribute to the preservation of Afghanistan's cultural heritage.

FUTURE STEPS

While there certainly have been efforts at coordination of cultural heritage preservation activities, a single, integrated system for cooperative engagement with the cultural heritage of Afghanistan does not yet exist. We have seen where certain partnership-oriented programs have succeeded, but what can the cultural heritage preservation community do to move toward the ultimate goal of developing a comprehensive organizational framework? How can we be prepared to meet new challenges that arise?

To move beyond the emergency phase, Afghanistan needs to strike the balance between development, commercial progress, and preservation. In the context of that development, those agendas need to no longer be in conflict with another. What frameworks are required for this type of development?

Perhaps overlaying a framework or system of cooperative engagement on top of existing, often entrenched modes of work is not the most effective measure for engendering effective cooperation. Perhaps a decision-making combination of the central government and foreign groups cannot reach a deeper level of structuring that would be truly transformative. Adopting the proactive approach to protecting cultural heritage really means developing university programs to train archaeologists, historians, architects, and heritage professionals of the next generation. In fact, it has to go further to the level of the primary school, and to the local mosques and Imams. It is incredibly important that children learn what it means to be part of a nation of Afghanistan with its rich and diverse mix of people; for example, that for a thousand years Afghanistan was a Buddhist country in the period before Islam. If people learn to value those things at a young age, then they are building a foundation in the purest, most proactive way to guarantee a future of protecting heritage.

The emergency phase of cultural heritage preservation never ends; there will always be emergencies and new emergent threats to culture, but what may be happening now is that both the reactive projects and proactive projects are developing in concert. This is a very exciting place to be because at the beginning of this kind of development is where there is real room for creativity to propose ideas and to have people who are going to be decisive or willing to take risks to build structures that can change Afghanistan for the better forever.

Examples of this from other countries include the archaeological survey of India that is connected with their own cultural heritage infrastructure. Their job is to document everything possible to act in advance of the economic development that could jeopardize these cultural properties. If the documentation exists at the national level, no one is out there, no one is going to be at risk. Protection exists in advance, and ensures that rescue work is done. The very significant key element of this is a proactive structure, which is ultimately based on education and training.

Ideas come from countries in Africa and Southeast Asia as well, where they have to protect their natural resources against the problem of economic poverty in culturally rich regions. Often in poor villages they set up preserves to protect wildlife. What they found is that if the local population is left out of the equation, animosity develops. But if locals are involved in the general protective structure as managers, developers, and decision makers, then they have a stake in the program. Instead of seeing heritage as their enemy, they see it as their way to a better life. This has positive ramifications down the line, and the goals of many different kinds of organizations are met. And so any framework whose purpose is to optimize the cultural heritage preservation efforts of multiple groups should incorporate at least four levels of engagement: the local government, foreign governments, specialist organizations, and local communities. This is especially true of local communities in the areas that most need protection.

It is an enormous problem to balance the needs of economic development with heritage preservation, but the challenge is more for the government of Afghanistan and for all the international partners to re-define the terms of what that is. It should not cause opposition between the two, because if that is the case then cultural heritage loses every single time. It is important to find ways to ensure that people understand the benefits of preserving heritage. Cultural heritage is a source of pride but a priceless resource, and it is a non-renewable resource.

CONCLUSION

There is as of yet no definitive answer as to how to institute an overarching framework (or series of frameworks), but from among the points raised above we can see several key ideas emerge that can help. One is simple, critical, but difficult to attain, and that is improved primary, secondary, and undergraduate education in the cultural heritage-related fields (archaeology, history, architecture, museology, etc.). Another is inter-organizational coordination with flexibility. A third is that, whatever the organizing model, the highest level of that body, be it the local government, a cross-cutting committee of various groups, or something else, needs to engage itself in all of the various cultural heritage preservation operations in a reciprocal relationship of coordination and feedback.

The cultural heritage of Afghanistan is too precious to leave it up to chance that preservation efforts and resources are maximized, at best, and not in opposition to one another or otherwise counter-productive at worst. Perhaps we should think of the development of an organizational framework similarly to the work that it should coordinate. Right now we are in the emergency phase of development of that framework, and we need to do what we can to coordinate the work done the best that we can. But at the same time we should be building cooperative structures from the ground up, so that an effective, long-term framework can emerge organically within the Afghan context. This is the surest way to achieve sustainability of both project and process — to create a system that has iterative sustainability procedures built into it. Many projects and organizations are already doing just that, but we now need to adopt it at the highest coordinating levels and simultaneously bring it into the curricula at the most basic educational levels. This is the way to address the short term cultural heritage problems that Afghanistan faces while ensuring a future where Afghan society itself has an organic means of effecting cultural heritage preservation.

SECTION III

THE MUSEUM AS AN INSTITUTION OF CULTURAL HERITAGE PRESERVATION

THE ROLE OF MUSEUMS IN CULTURAL HERITAGE PRESERVATION

Omara Khan Massoudi

Director of the National Museum of Afghanistan (formerly)

INTRODUCTION

Museums have as significant a role in the social and historical progress of societies as they have in defining the culture of human societies. Therefore, it would be very appropriate to allocate and invest some considerable national financial resources to museums every year. The rationale for the establishment and promotion of museums as a historical requirement is an imperative for advanced and developing societies.

The National Museum of Afghanistan, founded in the early twentieth century in Kabul and now located 10 km south of the city centre across from the ruins of Darulaman Palace, has been a centerpiece of the protection and preservation cultural heritage in Afghanistan. Its grand displays of the rich pre-historical and historical remnants of Afghanistan's past include incredible artistic and utilitarian objects from the Stone Age, Bronze Age, and Classical (Achaemenid/Seleucid/Greco-Bactrian) period, as well as extensive Buddhist,¹ Islamic,² and Ethnographic collections.

HISTORICAL ROLE OF MUSEUMS

In the oldest times, the word “museum” was used to describe higher-education institutions. In the seventeenth century, when European societies were shaken by the renaissance, museums were reimagined as educational and cultural preservation centers. The renaissance helped European ascendancy and eventually enlightened Asia and other countries including our own, mountainous Afghanistan.

Our nation, at first under the reformist and progressive leadership of King Amanullah Khan (r. 1919–1929), broke the chains of British colonialism and took the path towards progress, social justice, and national identity. Alongside the spread of schools, national assemblies, newspapers, audio-visual media, emancipation of women and their involvement in the formation of the new society, factories, and other development, the National Museum was also established.

The foundation of the first National Museum was also laid in the auspicious era of King Amanullah in 1919. With its establishment, the flow of cultural, historical, and archaeological artifacts to outside of the country — which had been ongoing for ages — was blocked and the artifacts were collected at the National Museum. Although the National Museum did not — and still does not — have the space and the resources of a truly national museum, it has preserved and protected our cultural and historical treasures for almost a century.

¹ The so-called Buddhist period in Afghanistan (ca. first–ninth centuries CE) spans a number of historical periods, including the Kushan, Kushano-Sasanian, Hun, Sasanian, and Kabul-Shahi periods.

² The so-called Islamic period in Afghanistan (ca. ninth–nineteenth centuries CE) includes various dynasties such as the Safarid, Ghaznavid, Ghorid, Khwarzem, Mongol, Timurid, Mughal, Safavid, Durrani, and Muhammadzai.

The signing of official agreements with foreign states in 1922 for archaeological excavations also facilitated possibilities for our cultural and historical assets to find their way to the National Museum, instead of being smuggled abroad, thus enriching our national cultural treasures. Over the years, the National Museum managed to find its place alongside prominent international museums and therefore attracted international cultural and archaeological interests to Afghanistan.

DESTRUCTION AND PROTECTION OF AFGHAN CULTURAL HERITAGE

Sadly, when the civil wars broke out the National Museum also plunged into a pitiful era of darkness. Particularly bad were the 1992–1994 civil wars, which not only killed our defenseless people but also destroyed our economic and cultural institutions, and in May of 1993 the National Museum was turned to ashes when rockets hit its edifice (fig. 13).

Unfortunately, too many of the articles and artifacts that made up our national cultural treasure and which formed our national identity, were looted, burned, and smuggled for sale in international markets. While these losses are irreparable, efforts have been made to recollect some of the articles and over the past few years some 10,000 artifacts which were plundered have been returned to the National Museum with the assistance of Interpol and UNESCO. Fortunately, parts of our national treasure which were taken to safe locations by the employees of the National Museum have been restored and now add to our cultural pride (fig. 14; see also Massoudi 2015, pp. 45–50).

And so where did the notion of taking artifacts to city centres and safe locations come from? It is evident that in 1988 the last units of the former Soviet Union forces left Afghanistan in accordance with the Geneva agreements, and it was widely understood that the Democratic Government of Afghanistan would handover the power to the Mujahideen, or the Jihadi parties would take over anyway. In consideration of the political situation then, the National Museum authority and director Anwar Khan Katawazai held a series of consultations with key staff members of the museum about the safety and protection of the collections. It was understood that in underdeveloped countries, a transfer of power also means gaps in governance.

After lengthy discussions it was agreed upon that some of the most important and interesting artifacts should be collected from their various locations and transferred to secure premises. There was an understanding that with the deterioration of security and governance, these historic artifacts would be exposed to serious risks if gathered at one location, but if they are dispersed into two or three places, or even more, risks could be mitigated.

This decision of the staff of the National Museum was shared with then Minister of Information and Culture, Bashir Royeghar, and fortunately with his instruction the issue was set forth to the President for approval. It was God's will that then President Najibullah not only approved the plan but also ordered that, in close coordination with key officials of the National Museum and the Institute of Archaeology and supported by security forces, some of the most important and matchless articles of the National Museum must be itemized, recorded, and transferred to safe locations inside the city (the Ministry of Information and Culture, the National Bank, and the Presidential Palace). This endeavor was executed in 1989 and the items were sealed in booths and locked down (fig. 15).

What the National Museum officials had anticipated came true in 1992, when the factional wars broke out. The museum is located on the west side of the city of Kabul, and the majority of Afghanistan's historical and cultural articles were stored there. 70 percent of what was in the National Museum was looted, and the upper floor of the museum was set on fire. The building was turned into a dilapidated place and the very few artifacts that were left were in terrible condition (fig. 13.3).

It is worth mentioning that for several years the National Museum employees did not have access to their offices for security reasons and were nominally stationed at the building of the Ministry of Information and Culture. During the Taliban regime (1996–2001) more than 2,500 historical items that were in the shape of anthropomorphic statues were destroyed on the mere justification that they were in contrast with Islamic sharia — they were so oblivious that these very artifacts composed our ancient identity (fig. 16).

The looted and destroyed items, meanwhile, were smuggled outside of Afghanistan for sale in international markets where avaricious buyers were in dire search for rare ancient antiques.

Sometimes there were inaccurate and fallacious commentaries in foreign media about these issues. However, relevant staff members of the National Museum maintained a unified position and opinion when asked questions such as “where are the ancient items, which are they, how many are there, etc.” by the media and others. This stratagem actually proved very effective in helping to keep the secrets of the National Museum secret (fig. 17).

In 2003 when then President H.E. Hamid Karzai was visiting the bank in the Presidential Palace, the relevant delegation gave him the good news about the ancient royal grave goods of Tillya-Tepe (the Bactrian Treasure). His Excellency then shared the news with the media and the public, which was warmly received inside and outside of Afghanistan; some cultural institutions then expressed interest in exhibiting these artifacts (fig. 18). In 2003, Fredrik Hiebert, who is an archaeologist of the pre-historic era and has worked with Russian experts in excavations in Central Asia, arranged a visit from the American National Geographic Society to Kabul and expressed willingness to launch an exhibition. We shared the issue with the Minister of Information and Culture, the Minister of Finance, Father of the Nation (King Zahir), and the Presidency and received their verbal approval to organize international exhibitions in order to introduce our history, arts, and ancient culture to the world. In a meeting in the National Museum, Mr. Hiebert then requested of me to borrow the artifacts for exhibitions.

The National Museum directorate, pursuant to legal stipulations on preservation and protection of cultural and historical valuables, verbally agreed to the exhibitions and initiated efforts to identify, itemize, and record the objects which we had stored in the bank vaults of the Presidential Palace and the Ministry of Information and Culture. The National Geographic Society of America immediately agreed to this and prepared a Memorandum of Understanding through which the Society undertook responsibility for financial costs, invitation of experts, and setting up an inventory of items.

In April 2004, after approval from the Presidential Palace, officials of the National Museum and the Institute of Archaeology started the creation of the inventory. These efforts were undertaken successfully and, because of the burning of museum records in the 1993 fires, we ensured that all of the information was saved on digital hard drives in both Dari and English languages.

In 2005 the artifacts that were kept in the Ministry of Information and Culture were also registered in the inventory. It's very relevant here to thank the leadership of the Ministry of Information and Culture, the National Geographic Society of America, foreign experts such as Victor Sarianidi, Fredrick Heibert, Carla Grossman, employees of DAFA, Debra Klimburg-Salter, staff of the National Museum, and the Institute of Archaeology for this project (fig. 19).

With the establishment of the interim government and the start of rebuilding efforts across the country, the National Museum was also taken out of the ashes and with the assistance of Afghanistan's international friends in 2003–2004 efforts to rehabilitate different aspects of the National Museum kicked off and here I would like to extend my specific gratitude for the assistance of Greece, the United States, the Netherlands, and Japan.

After an era of darkness, we were enabled to launch the first exhibition at the National Museum in 2004 and showcase some aspects of our national treasure to the public. Over the years, the museum continued to regain its lost objects and has increasingly been able to host the young generation of Afghan and foreign visitors (fig. 20).

FURTHER EFFORTS OF THE NATIONAL MUSEUM IN CULTURAL HERITAGE PRESERVATION

Moreover, since the establishment of the interim administration, the National Museum has undertaken a series of initiatives and implemented a number of projects such as the following:

- Immediate and serious consideration of the remaining items in the museum's storage facilities that need urgent prevention, cleaning, repairing, and treatment. Despite our meagre means, we have made considerable progress on this front.
- Enhanced working and investigative capacity of the museum employees in a number of areas.
- Approximately twenty-seven different training workshops have been organized in various areas such as museology, restoration, and decor and execution of standard exhibitions domestically.
- Visits by museum employees to foreign countries for training particularly in the restoration of artifacts, photography, documentation, etc.
- Organizing English language and computer training courses supported by UNESCO, SPACH, and other cultural organizations.
- Transformation of the *tawildar* system of storage management into curator-managed collection and pushing its approval through the Council of Ministers.
- Formulating plans for a new building for the National Museum that is in compliance with international professional and safety standards, and in this regard, I would like to express profound gratitude to the Embassy and Government of the United States.
- An agreement for the set up of a database for the National Museum, which meets international standards, was signed with University of Chicago's Oriental Institute and thus far 100 percent of all the artifacts in the National Museum have been included in the database. This process has also enhanced the professional and research capacity of our curators and deputy curators and for this I would like to thank the Oriental Institute (see Fisher, this volume).
- Launching exhibits of Afghan artifacts in a number of countries including France, Italy, the Netherlands, USA, Canada, Germany, UK, Sweden, Norway, and Australia. The Bactrian Treasure exhibition not only proved very effective in reintroducing the ancient Afghan arts to the world, but also exposed the real cultural face of Afghanistan — from the Bronze Age to the second century AD — to the world. The exhibits also elevated our technical capacity and generated almost US \$4 million in revenues. The Bactrian Treasure exhibition also improved relations between the National Museum and cultural organizations such as UNESCO, ICOM, and Interpol, which played a pivotal role in returning some of the looted artifacts to Afghanistan. So far, approximately 15,000 artifacts have been returned and this process should continue to be seriously pursued.

PARTNERSHIP FOR PRESERVATION: THE DIGITAL INVENTORY OF THE NATIONAL MUSEUM OF AFGHANISTAN

Michael T. Fisher

Oriental Institute, University of Chicago

The collateral damage and long-term effects of decades of war in Afghanistan have left the National Museum without a complete or secure inventory of its priceless and unique holdings. Over the past five years the collaborative project between the National Museum and the Oriental Institute of the University of Chicago has been creating a full digital inventory of the museum's artifacts. Of equal importance, the project has endeavored to establish a sustainable system for the ongoing data capture, data revision, and digital maintenance necessary for long-term protection of, and access to, a comprehensive record of the artifactual heritage of Afghanistan.

INTRODUCTION

Conflict, conflagration, and limitations of time and resource had robbed and prevented the National Museum of Afghanistan, located in the Darulaman district of southwestern Kabul, from having a complete record of its outstanding archaeological and ethnographic collections. The fires that spread through the building in the early 1990s burned approximately 90 percent of the museum's original catalog, leaving little information behind as to what it originally contained (fig. 21.1; Stein 2012, p. 123). Efforts to inventory the museum since then have been largely paper-based (fig. 21.2; see Massoudi, this volume) or limited to specific subsets of the collections. Thus, one of the many cultural heritage preservation needs recognized by the US Embassy in Kabul was a complete and digital inventory of the holdings.

Upon receiving a multi-year grant from the Embassy of the United States, Kabul, Afghanistan, the Oriental Institute (OI), under the direction of Gil Stein, set out to design a partnership with the National Museum of Afghanistan that would accomplish several clearly defined goals in the areas of inventory, systemization, preservation, and training. This paper first describes the background of record-keeping at the National Museum, then the methodologies and results of the inventory partnership, and finally it offers some thoughts as to future directions for digitization practices and cultural heritage preservation in Afghanistan.

RECENT HISTORY OF THE NATIONAL MUSEUM'S ARCHIVES

In the late 1990s the staff of the National Museum and the Society for the Preservation of Afghan Cultural Heritage (SPACH) made a record of the surviving artifacts, then counted at roughly 7,000 (Grissman 2009). In 2003, with the Ministry of Information and Culture's reopening and reconstruction of the museum, the US Government, National Geographic, the National Endowment for the Humanities, UNESCO, and other organizations assisted the staff in conducting a partial, paper inventory of its remaining holdings. This inventory

counted approximately 12,000 of the objects inside of the museum and all 22,300 pieces held in the secret vaults beneath the Presidential Palace (Lovgren 2004).

The recognized need for a computer database to house digitized versions of these inventories led to several efforts that laid the groundwork for future database projects. The first was developed for the National Museum in 2006 and held 600 object records before minor technical issues, irresolvable without extensive computer coding language skills, inhibited its use (Ajmal Yar, pers. comm.). In 2010 the Austrian Academy of Sciences designed a new, very sophisticated relational database that used Oracle software as a backend and that could be accessed via URL over a wireless network. In order to meet the demand for a bilingual inventory in Dari and English, the database could access Google Translate, over the internet, to convert Farsi terms into English or vice versa.

While these efforts were in some ways groundbreaking, neither database ended up holding more than a few thousand records and both fell into disuse. It appeared that the complexity of using, accessing, and maintaining the Oracle database was overly challenging for non IT-specialists. Furthermore, the necessity of internet connectivity for translation and access was problematic in terms of both its inability to capture the Dari terminology correctly and as a security issue. The results of these early attempts at creating an advanced digital repository for National Museum's collections indicated that an entirely different approach toward digital recording was warranted if it was to gain staff participation and have sustainability in Afghanistan.

MUSEUM PARTNERSHIP PROJECT: DESIGN AND IMPLEMENTATION

In a 2002 article, Nancy Hatch Dupree outlined a series of actions necessary to protect cultural heritage in Afghanistan. These included “building training components into every project;” “employing information technology as a tool for research;” “maintaining a database” of cultural heritage properties; discovering sustainable internal and external funding sources; and incorporating communities (2002, pp. 986–87). Clearly, the impact of war on cultural heritage goes beyond destruction and loss — it can break down the elements within a society that cultivate and promote cultural heritage (*ibid.*, p. 984). While the NMA-OI Partnership's inventory project cannot target that problem directly, it is possible to use Mrs. Dupree's mandates to ensure that the combined efforts of the international and Afghan communities create a more sustainable and valuable contribution than simply a digital “product” (see Lowenthal 1989; see also Knox 2015, p. 54).

And so, the five main goals of the partnership between the Oriental Institute of the University of Chicago and the National Museum of Afghanistan are to:

1. Develop a secure and user-friendly Dari and English computer database while integrating previous inventories and digital data sets;
2. Create the first complete digital inventory of the estimated 40,000 objects remaining in the museum;
3. Make preliminary conservation assessments of the objects as part of the inventory process;
4. Re-house the objects in acid-free, archival-quality containers for longer-term storage and preservation; and
5. Train the museum staff in international standards of database, recording, and artifact-management procedures.

Because foreign assistance in cultural heritage preservation functions best within a locally meaningful framework (see Fontani and Cassar, this volume; Cassar and Noshadi, eds. 2015, p. 15), the earliest efforts of the Oriental Institute's (OI) team after arriving in Kabul in May, 2012, focused on absorbing the complexities of the museum's archiving history and soliciting the opinions of the museum staff. These processes took place in workshops, training seminars, and brain-storming sessions held nearly every day for several weeks (fig. 97). After that initial period, the Partnership went to work finishing the design of the database and inventorying system using a combination of input received, international museological standards such as the Getty Museum Object Identification System, and a recurrent feedback system.

Once the OI staff came to understand the concerns of the museum personnel and the issues that existed, the second step was to integrate the work that had been done in previous years. In adapting the old data for inclusion in the new database, the OI team learned much about the recent history of museology at the museum and the various overlapping systems that different projects and organizations had employed in the administration and curation of the collections. Understanding how these systems fit together, or failed to, in some cases, was crucial for the OI team, the Museology Department, and the curatorial staff in working together to create a viable, single system of recording that still reflected the original, pre-war system of the 1950s, 1960s, and 1970s (see also Massoudi 2015, p. 50).

Another challenge to creating a fully digital recording system included wireless connectivity due to the size, cement construction, and limited electrical capabilities of the building. Many older institutions such as the National Museum that are forced to operate without advanced internal wiring have addressed this kind of problem by creating a series of independent networks, each separately accessible in different locales within the building. While this solution is sufficient to provide universal internet access, populating a singular off-line database, which is necessary in Kabul with regard to cyber security, requires a unified inventorying system and, thus, a single network capable of covering the entire museum.

To that end, the Partnership developed a system of movable WiFi units complete with voltage regulators, uninterruptible power supply batteries (UPSes), and WiFi signal extenders (fig. 21.3). Because they are mobile, these units enable wireless access even in the deepest parts of the museum's storage areas, where a substantial part of the inventory had to occur. The enclosed UPSes allow the network to remain functional even during the frequent power-outages, providing fewer interruptions to the work and decreasing data loss. To improve the range of the wireless network, which needs only electricity and the right physical configuration, the museum's electrician worked in tandem with the inventory team to repair old or add new electrical sockets where needed.

While developing the database, building the wireless network, and beginning to inventory the store-rooms, the Partnership also began training sessions meant to engage and empower the curatorial and conservation staff members. The topics have ranged from basic computer usage and data entry, to workshops covering a full range of practical and academic topics relevant to Afghanistan. These topics have included the historical and archaeological background of various periods, artifact and material identification, computer usage, and safe handling and repacking of artifacts. The Partnership also provides specialist lectures on subjects such as the dissemination of Buddhist art and iconography, political history, pottery traditions, ancient stone tool technology, and numismatic analysis.¹

Finally, basic training on programming and maintenance of the FileMaker Pro relational database has been important for ensuring both the sustainability of the inventorying system and the scalability of the museum's new digital approach to artifact management. With strong programming skills, staff are able to continually upgrade not only the software, but also the structural design of the database to meet new digital needs as the recovery of the National Museum continues to progress.

Working with the curatorial, museological, and conservation staff beyond the basics of an inventory has been one of the keys to gaining the general participation of the museum staff (fig. 22). As Stein has noted, one of the strongest elements of the project has been the genuine engagement by the staff, nearly as a whole. Eliminating "knowledge monopolies" helps to ensure that the museum continues to grow and function at an institutional level (Stein 2013). Furthermore, leaders have emerged internally to help design and promote the practices of the project, which is a critical component of a sustainable system.

In terms of information technology, the database is designed to meet needs specific to the National Museum of Afghanistan (fig. 21.4). These include instant translation from Dari to English or English to Dari ("translinguality"), the FileMaker Pro off-the-shelf, easy-to-program platform (simplicity), and analogy to the various paper recording systems used there in the past (familiarity). The translation feature is based on

¹ I would like to thank Edmund Herzig and Matthias Naue, of the Balkh Art and Cultural Heritage (BACH) Project for their collaborative involvement with training and lectures on the topic of numismatics at the National Museum. Though the BACH proj-

ect is not detailed in this publication, it is been an incredible, multi-disciplinary project to preserve and research the cultural heritage of the Balkh (Bactrian) region. See <http://www.balkheritage.org/> (accessed July 12, 2017).

bilingual thesauri meticulously built by the Dari-speaking museum staff within a classification framework designed by the OI team (with reference to international standards such as the Getty Museum Object Identification System). Thus, it reflects the Dari-language terminology commonly used in the museum, ensuring that it is meaningful to the heaviest users. However, it also merges that lexicon with broader international classification conventions to meet the purposes of researchers and specialists both in Afghanistan and from around the world.

Among the database's IT innovations are button-activated pop-up windows that display fully integrated tools for identification of artifact attributes such as geological composition, standard pottery type, or numismatic identification. The intended effects are to instantly provide relevant specialized information that is difficult to find in Afghanistan, where access to libraries and internet are somewhat limited, and to help bolster the institutional capacity of the museum for maintaining and transmitting knowledge. To that end, the Partnership also reproduces hard copies of key reference materials, where necessary, and provides them for the museum staff.

MUSEUM PARTNERSHIP PROJECT: RESULTS

Over four years into the project, the Partnership, now under the Field Direction of Alejandro Gallego Lopez, has inventoried the entire collection² — over 40,000 objects — in both Dari and English. At least one curatorial member and one project member collaborated on the recording of every artifact (fig. 23), and each object record is complete with categorization, description, photography, conservation assessment, and location history. Alongside the inventory the Partnership has also reorganized the storerooms, outfitting them with new shelving structures, and it has re-packaged the artifacts using acid-free, archival-quality materials to safeguard every object for medium- and longer-term storage (fig. 24).

The reorganization of storerooms, in conjunction with the database's location system, has not only made the objects safer and more accessible, but it has also accomplished the collateral achievement of transitioning entire storerooms from being under the external control of the so-called *tawildar* system to being under direct curatorial control. The *tawildar* system, which places the artifacts in each storage area under the responsibility of an individual otherwise external to the museum, had been mostly effective at safeguarding storerooms of objects for the many decades leading up to the civil war. However, it is an older system that in today's world inhibits many basic museological, curatorial, and conservation functions (see Abawi et al., this volume). Thus, the transition to curator-controlled storage facilitates new levels of access to and management and preservation of the collections.

Another area where the Partnership has worked to expand the capacity of the museum is in its research capabilities, as the database features substantial querying power. An example of its utility is the reconstitution of one of the more complex artifacts held in the museum, the SK 4A inscription from the reign of Huvishka in the Kushan dynastic temple at Sorkh Kotal (fig. 25.1). It was written in the rarely attested Bactrian language and inscribed in a modified Greek script, describing achievements in construction and restoration of the site's dynastic shrine. The digital inventory enabled the registrars to track down all of the inventoried blocks that this ancient inscription comprises, though they had been spread throughout the museum in the midst of the disorganization created by the civil war (Sims-Williams 2012, p. 78).

Furthermore, Fisher and Stein (2016) see the query capabilities of the database as a means for not only for scholarly research, but also public education. It helps in this area by improving curatorial ability to develop new exhibitions, public programs, and international collaboration. For example, the National Museum of Afghanistan collaborated on the 2015 loan-based exhibition in Prague, Czech Republic, showcasing artifacts from the Afghan site of Mes Aynak; the curatorial staff used the database to select the objects and

² 22,300 artifacts, including the precious-metal funerary objects discovered by the Soviet-Afghan expedition to Tillya Tepe (see Sarianidi 1980), ivory statues from Begram, and nearly 2,000 ancient coins, are housed in bank vaults beneath the Presiden-

tial Palace (Lovgren 2004). The Museum Partnership Project has integrated the records from these collections with the records of objects in the NMA database.

then locate them in their storage areas. Concerning public education, the database has aided the curators in producing photos for pamphlets and posters to be distributed to school children. Finally, newly changed object labels in select display cases are based on the descriptions and images stored in the database (Noor Agha Noori, pers. comm.). Functions such as these, which can inform and engage the public, are particularly important in Afghanistan after decades of war and civil strife have substantially impacted the bond between the population and its cultural heritage (see Dupree 2002 and this volume).

Another way that the digital inventory has contributed to the preservation of cultural heritage in Afghanistan has been not just determining what is present in the museum, but also what is missing. In 2007 the Museology Department was tasked with detailing exactly what looters had stolen during the civil war of the 1990s. Without a complete inventory they were still able to compile a mini-catalog of missing objects. Over the course of the current inventory project, the Partnership has been able to locate dozens of the purportedly looted objects. Furthermore, it has confirmed either the theft or destruction of hundreds of irreplaceable artifacts including several marquis pieces. Creating a database of what is missing is an important collateral function of an inventory; now the museum can inform local and international authorities as to what can possibly be recovered. Additionally, this effort to identify what had been stolen is supporting the development process for a bilateral ban on the importation and trade of antiquities between the US and Afghan governments (for further information see Stein, this volume).

One of the more noteworthy objects that the Partnership “rediscovered” during the inventory process was a fragment of a cuneiform tablet originally excavated from Old Kandahar in 1977 (fig. 25.2; Fisher and Stolper 2015; Helms 1997). The staff of the National Museum was able to immediately identify the cuneiform document as an artifact of significance for Afghanistan that would fit quite well within the intellectual purview of the Oriental Institute. Matthew Stolper at the Oriental Institute was then able to identify it as one of the pieces excavated by Sven Helms in the 1970s, and Stolper then proceeded with analysis of the Elamite inscription based on the digital photographs created by the inventory project. This work resulted in producing the first scientific report of the tablet fragment, and considered it within the context of the Achaemenid empire’s bureaucratic milieu.

The epigraphic structure and contents of the tablet, the paper argues, support the likelihood that a fortification archive, in the same mode if not the same scope as the Persepolis Fortification Archive, existed within or near the citadel of Old Kandahar, and that Kandahar was likely ancient Kandaraš and the administrative seat of Arachosia (Fisher and Stolper 2015, pp. 19ff.). One way that this work is significant is that it is some of the only research currently being conducted on the archaeology and history of Kandahar. Thus, it exemplifies that through processes such as digitization and preservation such research can occur and reach the world, even during the ongoing war in Afghanistan.

PARTNERSHIP SUMMARY

As shown above, the National Museum of Afghanistan-Oriental Institute of the University of Chicago Partnership has aided in improving multiple and varied aspects of the functionality of the National Museum, and yet all of these activities share core principles. As N. Dupree has identified, war and exile have disrupted the continuity of the local culture in Afghanistan; however, by providing continuity of practice, the NMA-OI Partnership is reinforcing processes and approaches that can continue to serve the museum long after the project concludes. Through systemization of not just inventory procedures but also meta procedures, the Partnership aims to establish a stronger institutional memory and sustainable set of museum practices and policies that can help prepare the museum, and digitally safeguard its collection, for future generations both inside of Afghanistan and around the world.

POSSIBILITIES FOR THE FUTURE

Though outside of the mandates of the NMA-OI Partnership grant, there are several logical extensions of the basic work that the Partnership has so far accomplished in the National Museum. The first would be to integrate the digital inventories of provincial museum collections (e.g., for Ghazni; see Filigenzi, this volume) and then to digitize and integrate the paper inventories of the remaining museums (e.g., for Herat; see Shaikhzada, this volume). Where no inventories have been made, or where the collections are only partially recorded, teams can start the digital recording of artifacts from scratch in accordance with NMA-OI procedures. Because engagement with populations, collections, and professionals located in the provinces is a primary component of a healthy national cultural heritage environment (Dupree 2002), the analysis, recording, conservation, and digitization processes for provincial collections are as important as those for the capital.

Furthermore, integration of the nation's various artifact datasets would be a relatively unprecedented but hugely facilitative achievement. However, such a grand digital repository should not be restricted to just the country's museum inventories. Ideally, the cultural heritage community should strive to create a single, multi-disciplinary database that incorporates all "cultural heritage assets and properties" (*ibid.*: 986) across multiple data platforms and types.

For instance, ongoing efforts to create a detailed heritage site map of Afghanistan are working to produce integrated landscape, archaeological, monument, preservation-status, and economic-development datasets (see H.E. President Ghani, this volume; Azizi et al., this volume; Stein 2015). To recombine these with the ethnographic and archaeological collections, photo archives, reference materials, and historical sources that contextualize such landscapes and architectural remains would be an astounding achievement that could lend layers of meaning to otherwise isolated and somewhat sterilized data.

It is one important goal to discover the architectural remains of ancient societies, to recover their material evidence of human life from within, and to preserve each separately to modern standards in appropriate storage environments. However, it is another level of accomplishment entirely to be able to create a digital structure and system of management and analysis that can demonstrate and preserve the humanity that exists in the otherwise immaterial relationships between the different types of material correlates of human society. The technology currently exists to embark on such a worthy endeavor (Schloen 2013; Schloen and Schloen 2014), and so creating a unified database that includes and prioritizes all facets of Afghan cultural heritage equally, but which also enables their mutual engagement, should be the paramount goal for cultural heritage collaboration going forward.

A BRIEF HISTORY OF THE NATIONAL MUSEUM HERAT

Abdul Ghafur Shaikhzada
National Museum of Afghanistan, Herat

INTRODUCTION

Museums are treasure houses of national pride and symbols of cultural value that are crucial tools in the process of intellectual development of both the cities and countryside. As the research and writings of numerous scholars have suggested, the ancient history of Herat and the creative minds of the Heratian/Aryan¹ ancestors have been a positive and informative story of civilization in Afghanistan. The National Museum Herat, currently located in the restored remains of the city's citadel, Qala-e Ikhtiyaruddin, is the main repository and showplace for the rich cultural legacy of western Afghanistan.

EARLY YEARS OF THE HERAT MUSEUM COLLECTIONS

The collections of the National Museum Herat have a long locational history. The museum was first established in an old Timurid building in the Chahar Bagh area almost a century ago, in 1925, by Ghorbandi Shuja-ul-Dowla, then governor of Herat. In 1934 the city expanded, the Timurid building was destroyed, and the museum collections were moved to the Herat Hotel. Then in 1945, they moved to the Herat Municipality, followed by the Ministry of Information and Culture's Independent Directorate. All of the historical artifacts were moved again in 1965, by decision of authority, to the lobby of the governor's headquarters for storage. In 1994, Ismail Khan brought the collections to the Qala-e Ikhtiyaruddin (see Khushbeen and Baba Timuri 2008), the citadel of Herat that might date as far back as the Achaemenid period (ca. 500 BCE; cf. Franke 2008b, pp. 77–82).

Unfortunately, through the decades of violence and civil unrest, the museum has been destroyed and looted several times. Its most precious and rare artifacts, those that were created by the innovative minds of the ancient inhabitants, were stolen. The looted artifacts include, but are not limited to, 1,665 gold, silver, and copper coins, a number of old rifles dating to the fifteenth–sixteenth century CE, forty-five handwritten manuscripts, and other rare historical objects such as paintings in the traditional miniature style (Khushbeen and Baba Timuri 2008, p. 8). During the era of Taliban rule, 110 unique pre-Islamic sculptures that introduced cultural identities of the ancient people to today's generation were, sadly, damaged and/or destroyed (ibid.).

Between 2004 and 2005, Ismail Khan, reappointed as governor of Herat, had the museum collections moved several more times until they finally returned to the newly demined Qala-e Ikhtiyaruddin (fig. 26; Khushbeen and Baba Timuri 2008, p. 9). The destructive outcomes of the Civil War and Taliban period were not the only threats to the artifactual heritage of Herat; years of neglect, poor preservation, and constant movement of the collections left them in a terrible state. Furthermore, unprofessional storage conditions in most of the numerous housing facilities used for the artifacts over the decades had caused them to be badly affected by oxidation, salt, dust, humidity, and erosion.

¹ The proper nouns "Herat" and "Aryan," like "Iran," are both etymologically derivative of "Haraiva" in Old Persian and "Harê" in Middle Persian, similarly to the name of the river, the Hari

Rud, that flows through Herat (Ball 2008, p. 200; Haase 2008, p. 19).

RESTORATION OF THE NATIONAL MUSEUM HERAT

In light of the tragic events and losses due to decades of conflict, an old and famous saying can be consoling: “We have fallen, but still we are the same people.”

The Herat Museum still has 498 records that contain 2,500 pieces that span the chronological range from the Neolithic period to the modern era (fig. 27). The collection includes objects from the Chalcolithic Period, the Bronze Age, the Iron Age, the Bactrian period, the Achaemenid period, the Greco-Bactrian period, the Kushan period, the Hephthalite period, the time of Ashoka, and the Islamic period that covers the reigns of the Saffarids, Tahirids, Samanids, Ghaznavids, Seljuks, Ghorids, Khwarezms, Mongols, Timurids, Shybanids, and Safavids. Furthermore, there are an additional 289 cards that contain lists of books, manuscripts, and important documents that demonstrate a positive view of the region’s history to both the local population and that of the world.

To protect and preserve these substantial, surviving parts of the collections, in 2007 (1386 AH) the Herat Museum began a collaborative restoration effort involving the Ministry of Information and Culture, Massoudi, director of the National Museum of Afghanistan, Dr. Ute Franke of the German Archaeological Institute, the Afghanistan Archive, and the Institute of Islamic Art Museum in Berlin. Through the deployment of professional, experienced teams from the Berlin Museum and the National Museum in Kabul, it became possible to repair, clean, preserve, count, and register the Herat Museum collections (fig. 28).

Four years later, on January 14, 2011, the National Museum Herat opened its doors to the public and it has since welcomed a great number of international and national visitors.² Due to the increased demand for visitation, the expansion of the current museum and/or building a new museum seem urgent. To respond to this urgent need, cooperation of relevant departments of the Ministry of Information and Culture is critical.

COLLECTIONS IN CONTEXT

The region of Herat, located in western Afghanistan along the Iranian border, has at least limited evidence of occupation from the Bronze Age until the modern day. The Bronze Age components of the Herat Museum collections, generally unprovenienced, were originally thought to have come from elsewhere in Afghanistan, such as Tashqurgan or Baghdis, but the more recent discovery of third and second millennium BCE sites such as Gulran (Franke 2008b, p. 74) have connected the northeastern part of the region to the Bactria-Margiana Archaeological Complex that spans northern Afghanistan and southern Central Asia (Franke 2008a, p. 31). A shared material culture can be seen in funerary objects such as carved stone hourglass-shaped “miniature columns” or weights. Connections to both the Helmand river valley civilization and the Indus valley civilization are also seen in Bronze Age artifacts from the Herat Museum such as ceremonial, twisted-shaft, flat blades (*ibid.*, p. 32).

Historically, the city of Herat was mentioned (as “Haroyū”) in the Zoroastrian holy book the Avesta that dates to the first millennium BCE; in Achaemenid sources from around the sixth century BCE (as “Haraiva”); in the writings of Herodotus ca. 480 BCE; and then by Strabo, Arrian, and Pliny regarding Alexander the Great’s conquest of “Areia” (*ibid.*, pp. 29–30). In later antiquity Herat was an important trade town located at the crossroads of the Silk Route and the northern route to Bukhara (Haase 2008, p. 19), and appears in Parthian and Sasanian sources as well. However, material evidence for settlement of the region before the Islamic period had been scant before the German Archaeological Institute conducted their archaeological survey from 2005–2007 (see Franke 2008b). Under the Ghorids (twelfth century CE) Herat became a capital city, and it later flourished during the period of Timurid rule (fifteenth century CE; Ball 2008, p. 200).

The culmination of the German archaeological efforts in Herat was excavation at Qala-e Ikhtiyaruddin itself, complementing both the regional survey and the restoration of the museum. Early Islamic levels of

² The weekly revenue generated by the Museum, 200,010 AFN, is deposited with the Treasury Department and receipts are stored locally.

the citadel date to the Ghaznavid period (tenth century CE), but two trenches uncovered a large, nearly solid, brick structure and its pre-Islamic antecedents. The earliest layers beneath the brick massif featured first millennium BCE occupational debris such as a bilobate, socketed bronze arrowhead, unglazed, undecorated pottery, grinding stones, a gaming piece, hearths, and so forth. These are the earliest material remains so far evidenced in the city of Herat (Franke 2008b, pp. 80–82). The question of whether the foundation of the citadel dates to the Achaemenids, Alexander, or the Hellenistic period, however, remains unanswered (*ibid.*, p. 77).

The display collections of the Herat Museum, from Bronze Age alabaster lamps (Franke, ed. 2008, fig. 65) to the eighteenth century CE Divan of Bidel Dahlavi (Franke, ed. 2008, fig. 115), are arranged chronologically and are housed in a part of the citadel whose long, pointed-arch hallways run perpendicular to the uphill slope of the building's foundation. Every gallery is laid out latitudinally, each one a step higher than the last. As one moves upward through the galleries, one's imagination also moves forward through time, as if in an archaeological step trench. In one of the most extensive galleries, the magnificent pottery, metalwork, and glasswork of the medieval Islamic period truly help to contextualize the most visible remains of the Qala-e Ikhtiyaruddin, and, vice versa, the restored ruins of the surrounding citadel help to give context to the artifacts.³

CHALLENGES FOR THE FUTURE

Recent efforts in Afghanistan have highlighted the lack of experience and inadequate access to professional training in cultural heritage preservation that Afghans face. On the other hand, they do care about preservation of their national cultural heritage and are willing to educate themselves on the issue. It has been noticed that some visitors become concerned as soon as they see the Buddhist sculptures in the lobby of the exhibition hall, but as soon as it is explained to them that the exhibition is for education purposes, so that Afghans can learn how their ancestors lived before Islam, their concern fades away. In Afghanistan, in comparison to middle class, the broader populace seems to have a more positive view toward the historical and cultural values of heritages. As a starting point, we must elevate the importance and value of cultural heritage amongst the middle class, and develop new strategies to encourage the broader population to value this patrimony.

Enemies of the Afghan homeland have created challenges, obstacles, and difficulties in various historical periods for cultural heritage preservation and it is a daunting task, now as ever. There is a long, difficult road ahead in order to reach the desired destination of progress and expansion. We hope that both regional neighbors and the friendly, partner countries around the world lend their utmost efforts for the return of Afghanistan's confiscated artifacts that had been smuggled out of the country in recent years. For a long time, the Herat Museum was assisted by the Berlin Museum's Islamic Art Institute, and this partnership was effective in the protection of the Herat Museum collections. Right now, significant numbers of collected objects still need identification and repair, but the Herat Museum lacks the technical self-sufficiency to perform such work. Thus, we are hoping that the German team once again comes to the museum and helps us to take care of these valuable objects.

Establishing a database, collecting and documenting objects, registering list cards, and diagnosing the affected objects of the Herat Museum, need skillful and professional consideration in accordance with international standards. The official museum staff and the authorities are fighting against ongoing threats to the Herat Museum, but they need to enhance their knowledge and professional capacity in order to succeed. Providing opportunities to achieve this goal is a priority.

It is now more than ever an urgent task to exploit the broader definition of "museum" and establish a relationship between the public and the exhibitions, while still maintaining and managing the artifacts in

³ For discussion of an earlier but similar approach to the Museum of Islamic Art in Ghazni, situated in the Timurid 'Abd al-Razzaq mausoleum, see Filigenzi, this volume.

storage for transfer to the custodians of the next generation. The following are the permanent responsibilities of the museum officials: primary safety; methods of safety procedure; distinguishing between helpful and harmful methods of preservation; environmental standards; maintenance of rooms, depots, and labs; procedural safeguarding of the artifacts; and continuous attention to public exhibitions as a public awareness service and education for visitors. In addition to routine daily activities, the Herat Museum is in contact with relevant institutions and uses their potential and available resources for better protection of cultural heritage. And lastly, on behalf of the National Museum Herat, I thank and appreciate cooperation and assistance of the international community and cultural institutes provided to us for protecting our cultural heritage. I hope that this cooperation continues in the future.

DISCUSSION: THE ROLES OF MUSEUMS IN PRESERVING CULTURAL HERITAGE

Tuba Abawi

Academy of Sciences, Islamic Republic of Afghanistan

Abdul Hafiz Latify

University of Allalabad

Susanne Annen

Art and Exhibition Hall of the Federal Republic of Germany

Noor Agha Noori

National Museum of Afghanistan

Michael T. Fisher

Oriental Institute, University of Chicago*

INTRODUCTION

As Afghanistan has undergone many significant changes with respect to its governance, society, culture, politics, and economic bearing over the past century, the roles that museums play in society have also changed considerably. Since the founding of the first public museums in the seventeenth century CE, they have come to address progressively wider audiences, and have taken on new and broader roles. As that development has continued into the twenty-first century, museums have gone beyond simply the storing of objects; they have increasingly focused on public engagement — not only to educate the public about the history and archaeology of a region, country, or subject matter, but also to use a knowledge of the shared past and culture as a way to define and reinforce national identity. But alongside these relatively new roles, museums are also important facilities for research and scholarship. For Afghanistan, which has experienced severe limitations in the education of its population through nearly four decades of war and stints of repression, the question arises, then, which to prioritize: public outreach or scientific research?

This discussion chapter considers these issues and their practical relevance in the current context of Afghanistan. It is organized into three main topics: three main roles of museums, looting and repatriation of museum objects, and logistical challenges. Finally, it considers the long-range outlook for museums in Afghanistan and make suggestions for the future prosperity of the artifactual and ethnographic heritage of the nation.

THE ROLE OF MUSEUMS IN PUBLIC AWARENESS OF CULTURAL HERITAGE

Public outreach is of prime importance in Afghanistan, and “awareness” is a key concept for both the preservation of cultural heritage and the development of a stable society. For example, if the ten or eleven million

---

* This chapter presents the results of the panel session charged with the task of discussing the conference papers and issues pertaining to the role of museums, occurring at the conference “Preserving the Cultural Heritage of Afghanistan” on November 10, 2014, Kabul, Afghanistan. The written version herein has reorganized the discussion from that session into a more struc-

---

tured format than free-flowing conversation would typically yield, and has focused on the most relevant points; however, it is generated from both the focused and open-ended dialogue of the panel session. It includes not only the perspectives of the moderator, and the three panelists, but also the audience members who contributed questions and suggestions for the panel.

young Afghans who participate in education become fully aware of their cultural heritage, after several generations, there will no longer be a need for security forces to stand in front of historical sites for their protection or to prevent the theft and illicit traffic of artifacts. If the current Afghan generation achieves such awareness, then it would become the largest protector of Afghan history, and cultural heritage would, in effect, protect itself.

In Afghanistan, during the 1990s and early 2000s, looting of the National Museum, destruction of its artifacts, and a resulting breakdown of cultural understanding occurred in the recent past at the hands of the local populace (see Massoudi, this volume). Now, though, many communities understand that they would be selling or destroying their national honor in committing such acts. This understanding requires a great deal of awareness, but how can we facilitate the spread of awareness among the youth so that they know that it is the wealth of their nation, that it belongs to them, and that they are responsible to strive for its protection?

Museums are a place where experts can engage with the public and with a variety of overlapping communities such as primary and secondary schools, families, groups of friends, coworker units, and others, to promote awareness. The American Association of Museums defines a museum as “an organized and permanent non-profit institution, essentially educational or aesthetic in purpose, with professional staff, which owns and utilizes tangible objects, cares for them, and exhibits them to the public on some regular schedule.” Moreover, museums can be facilitators for the spread of knowledge.

From these definitions it is clear that museums can be educational, and yet a museum is completely different from other educational institutions such as schools and universities. Artifacts do not know the boundaries of language and hence museums have an advantageous position compared to other public service agencies; they can help provide a social component to education and development of the community. In Afghanistan the social fabric of the nation has been particularly vulnerable to factional divides that largely coincide with ethno-linguistic distinctions. Afghan museums, thus, should take on a particularly large role in promoting knowledge and understanding of the shared past of a people that often find themselves divided by language and extra-national affiliation.

THE ROLE OF MUSEUMS AS CENTRES FOR RESEARCH

As great an impact as public outreach can have, primary research is also a key function of museums, especially in a country where standard education has suffered so much through war and the repressionist agenda of extremist regimes. It can help to reinvigorate the Afghan archaeology and history communities, to promote the redevelopment of scientific means of negotiating the past, and to foster scholarly momentum in these crucial fields. Without access to research collections and the facilities to study them, university students cannot truly engage with the material of the past, and their learning is restricted to textbooks that are typically out of date or otherwise insufficient for advanced learning. That is how a field dies, and how the Afghanistan of the future would have no chance to educate its population in the disciplines related to its cultural heritage. Furthermore, without trained and educated experts who are experienced with the artifactual collections, there is little guidance for the population and little capability to turn a collection of old dusty objects into an accessible and meaningful means of engagement with the past.

And so public outreach and scholarly research form a symbiotic relationship. The museum must embody both roles; one as the main portal for the public to access its shared cultural patrimony, and one as a centre for scientific study of the past. For example, the Afghan Academy of Sciences, a governmental research organization, maintains the Ethnographic Museum of Afghanistan,¹ housed in the Shah Bobo Jan Palace, which endeavors to meet both needs including those of student researchers in particular.

The Ethnographic Museum holds approximately 1,000 pieces from different provinces that are grouped into four zones. Types of national and local dresses, handcrafted utensils, and accessories from different ethnicities include objects made of clay, stone, copper, and wood from Nuristan, Kunar, Nangarhar that

¹ Which is separate from the Ethnographic Section of the National Museum of Afghanistan.

compose the Gandharan or the Eastern zone of the country. Meanwhile, the ethnographic remains from the Northern zone of the country include items such as large tents of the Turkmen and Qazaq people and various dresses and handicrafts of the Uzbek and Hazara that were common in those cultures. The Southern zone of the country includes different woven dresses, samples from the carpet weaving set which were especially used in that area, and also designs from the eshtop (a kind of stove) which belonged to the people of Balochistan, plus different musical instruments from different provinces.

The unique ethnographic collections of this museum explain the characteristics and specifications of different ethnicities of people living in different areas of Afghanistan. One of the purposes of the Ethnographic Museum is to provide its visitors with an introduction to a wide range of cultural modes of living within the country, but also to allow students to visit in order to conduct research projects of their own that are based on the objects housed there. However, in order to fully capitalize on the research potential of this collection, it needs to develop better facilitating mechanisms such as a digital database of its holdings.

We have already seen the growing research capabilities of the National Museum of Afghanistan, and the utility of having a digital, searchable record of its holdings (see Fisher, this volume). However, having two modes of organization, the National Museum that includes both ethnographic and archaeological collections and the Ethnographic Museum that specifically features a separate ethnographic collection, raises the question of whether a large distinction should be made between ethnographic and archaeological heritage in Afghanistan. How different are they, and how should museums treat their display and preservation differently?

Some of the prime foci of archaeology are time and chronology, whereas within the field of ethnography time tends to take a backseat to space or “culture” or “people” as structuring principles of display and explanation. Thus we can see one major division already between the two sections. However, in the Ethnographic Museum of the Academy of Sciences, particular attention is given to chronology where possible. Furthermore, once chronology is considered within ethnography, it becomes clear that there is no universal maxim that archaeological objects are by nature older than ethnographic ones.

Another common distinction is the nature of the material, which tends to be more organic among ethnographic objects (where for archaeology the organic material such as textile and wood decomposes). This, however, is entirely circumstantial and, again, based on a skewed understanding of the relationship between time and artifact — i.e., that the organic components of older objects would necessarily have decomposed more than newer ones. This ignores the fact, as above, that not all archaeological objects are older than all ethnographic objects, and it also ignores variation between depositional contexts. In fact, the often-arid climate of Afghanistan helps to preserve organic material for hundreds or in some cases thousands of years. One example, on display in the Mes Aynak exhibition at the National Museum, is the Buddha seated in meditation pose on a lotus throne, dated to approximately 500 CE, whose material composition is entirely of wood. And so, a firm distinction between archaeology and ethnography on these bases is perhaps a fallacy, and any such division should be used heuristically at the most.

In fact, in Afghanistan especially, there can be great disclarity between what belongs to the historical/archaeological Islamic section and the ethnographic section, showing a potentially high degree of relatedness. By creating a stronger and more formal interface between the archaeological and the ethnographic heritage museums could possibly engender a closer connection between the population, who presumably identify in personal ways with the ethnographic objects to a greater degree than with the ancient ones, and the archaeological aspects of the national cultural patrimony.

THE ROLE OF MUSEUMS IN FORMING A NATIONAL IDENTITY

If museums are a centerpiece in the promotion of cultural heritage awareness, the development of the educational sector through facilitating research, and the connection of a sometimes divided population to its shared past, then they are also key in promoting a national identity. Furthermore, as a meeting point of communities, both local and international, a museum can also engage the entire world in the heritage of its home country.

Museums in the Islamic Republic of Afghanistan face the challenge of how to present the pre-Islamic past (especially the 1,000-year history of Afghanistan as a predominantly Buddhist country) to a modern, diverse Muslim Afghan audience. The National Museum has done an impressive job in this regard by developing whole galleries on the Buddhist history of Afghanistan and on the Buddhist site of Mes Aynak. The challenge that the museum is currently addressing is integrating these galleries into educational programs and outreach that teach audiences (especially school-age children, but adults as well) about Afghanistan's Buddhist past in a culturally sensitive way. This also conveys the idea and value of interconnected diversity, or a "cultural mosaic," as a key element that helps to define Afghan national identity.

Beyond Buddhism and Islam, the historical and archaeological records of Afghanistan demonstrate enormous cultural and religious diversity. This represents an opportunity in the realm of museums and national identity — by demonstrating the ancient religious and cultural diversity, museums can both teach a tolerance for multiplicity and can show that Afghanistan has always been a diverse land. This mix of varied elements is precisely what forms the unique cultural mosaic that helps define modern Afghan national identity (see Dupree, "Time for Action," this volume).

Another challenge for the future is that creating a truly national museum means that this program of education and outreach has to extend beyond Kabul — it is enormously important to expand and improve the system of provincial museums (for current progress in this respect, see Shaikhzada, this volume). Furthermore, these provincial museums need to be well equipped, in both training and resources, in order to convey these messages about historical education and definition of national identity through diversity.

While every museum speaks to multiple audiences, the museums of Afghanistan have the challenge of not only addressing a highly diverse Afghan audience, but also educating an international audience. In many cases, this audience simply does not know about the many cultural achievements of Afghanistan throughout its existence or its important role and contributions to world history. Today, if you travel the world, Afghanistan is sometimes simplistically perceived as little more than a land of terror and war, with kidnappers and suicide bombers in every city. When the foreign public sees the true history of the country, it will challenge the limiting nature of such ideas. The picture that they had, the terrible picture of Afghanistan that comes from the past decades of war, should be erased, as a nation needs both internal and external acceptance in order to survive and prosper. The museums of the country have a central role in addressing this issue by promoting the nation of Afghanistan as a dynamic and ancient place full of history that has far more to offer the world than war and terror.

One tool that the National Museum of Afghanistan has for confronting this issue is the incredible collections, such as the famed Bactrian gold and the spectacular Begram treasure, that it can loan out to museums around the globe for special public exhibitions. This plays a major role in international relations, creating important ties with the governments, the populations, and the cultural heritage preservation communities of other countries. The traveling collections introduce the realities of Afghanistan to the world beyond what the often war-focused press presents.

Indeed, through the remnants of the past societies of Afghanistan we can see many achievements in human history and prehistory. We can see, as examples, the very early development and perfection of advanced stone tool technology in the Palaeolithic period; the early patterns of urbanism and international relations of the Bronze Age; the admixing of peoples from Greece to the Asian steppe of the Greco-Bactrian period; the often peaceful integration of many different belief systems and modes of life during the Kushan period; the wondrous arts and architecture of the Ghaznavid, Ghorid, Timurid, and Mughal periods; and the varied proliferation of cultural ideas from the nineteenth century to today. This is the Afghanistan that museums can uncover for both its own population and that of the world.

LOOTING AND REPATRIATION OF ARTIFACTS

If one important role of museums as repositories is to house, protect, and preserve artifactual heritage, then the identification and recovery of looted objects should be a major concern. The National Museum of Afghanistan has identified that looters had removed approximately 70,000 objects from its confines during

the 1990s (see Massoudi, this volume). Since then, recovery has occurred both internally, through the confiscations conducted by the joint police section of the Ministry of Information and Culture and the Ministry of the Interior, and externally, by different international parties.

Cooperation with international organizations includes the Afghan ratification of the UNESCO conventions of 1970 and 1995 concerning illicit trafficking of antiquities,² and The National Museum of Afghanistan and ICOM collaboration to produce a Red List of at-risk objects in multiple languages. This list has been distributed widely, including to Interpol, to allow international authorities to identify smuggled pieces. What is perhaps the most successful repatriation program has relied on the cooperation of a variety of international organizations but has primarily functioned museum-to-museum. Of the over 9,000 repatriated objects, approximately 2,400 have been returned from the UK via the British Museum, and that project had been a true collaboration between the personnel of each institution (for further information, see Simpson, this volume). Similarly, a first group of 1,400 repatriated ethnographic and archaeological objects returned to Afghanistan via the Foundation Bibliotheca Afghanistanica “Museum in Exile” in Switzerland, with the assistance of Director Paul Bucherer-Dietschi, UNESCO, and the Ministry of Information and Culture (see Bucherer-Dietschi 2015).

Thus, recovering the approximately 60,000 objects still missing from the National Museum requires strong international relationships in the cultural area especially. The nation of Afghanistan currently has this support, and will continue to have it. However, it has not yet achieved the goal of acquiring back all of the artifacts that were lost. This requires a continuation of good relations with large cultural organizations, with museums, and with foreign countries, but hopes for repatriation of more smuggled artifacts are high.

LOGISTICAL CHALLENGES

The promotion and reclamation of the nation’s cultural heritage are two paramount functions of museums in Afghanistan that can help stabilize a fractured society and preserve the cultural patrimony for future generations. However, there are myriad smaller-scale, logistical difficulties that these museums face every day that limit their potential as key components in the foundation of the future of Afghanistan. One of many that we highlight here is storeroom management, because it affects so many other aspects of cultural heritage preservation.

The value of effective storeroom management is at least two-fold: preservation and education. Beyond the obvious relationship between good physical storage conditions and the long-term stability of an artifact (see D’Alessandro and Hakimzada, this volume), storeroom management can be a tool for cultural heritage preservation by implementing organizing principles for the collection and its metadata. Essentially, order preserves information.

Storage depots can seem, and in most cases should be, far removed from the public eye, but they still have an important role to play in the education of the public. A well-organized storeroom, whose objects and their metadata are readily accessible and searchable to museum staff, empowers curators to produce more meaningful exhibitions and to change exhibitions more frequently. Circulating the artifacts on a regular basis can be the difference between a museum that receives local visitors once in their lifetime and one that has continual engagement with the community members. It is the latter, engendering deeper familiarity with artifacts, cultural heritage sites, and the processes of heritage management, that builds education and awareness much moreso than the former.

The problems that museums in Afghanistan face with respect to storeroom management are multitudinous, and include the mundane, such as lack of proper equipment, as well as the grand-scale such as deficient education in these fields. Collaborations between the National Museum of Afghanistan and foreign countries have helped to improve both aspects through financial and material support and training programs, but for the long term there needs to be more financial support from the Afghan government and stronger cultural heritage curricula in the school systems.

---

² However, Afghanistan has not ratified the UNESCO Convention of 1954 (Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict).

Another logistical challenge to effective storeroom management in Afghanistan has been the long-standing use of the *tawildar* system. This system, in which a separate individual is personally, legally responsible for the contents of a storage area, dates back centuries and has been since deployed across many government departments and organizations. It can be quite effective at managing the storage and movement of simple governmental properties such as office furniture, documents, and equipment. However, because the museum is a special building fulfilling specialized roles and is, thus, unlike other government offices, not every standard system will be effective there.

The shortcomings of the *tawildar* system, which had been discontinued in Iran for over 100 years, began to become apparent for the National Museum during the 1990s when looting happened regardless of those individuals' responsibility for the contents of storerooms. The system's limitations were further demonstrated when the Taliban regime forced the keyholders to open their storerooms at gunpoint and proceeded to destroy artifacts with sledgehammers. Since 2003, while the current government has been resurrecting the National Museum, the *tawildar* system has mostly shown itself to be a significant impediment on curatorial and conservation staff's access to the artifacts with which they must work in order to re-record, restore, preserve, and display them.

Thus, over the past two decades, the *tawildar* system has neither protected the objects nor facilitated the work necessary to protect them. Fortunately, over the last three years the National Museum's partnership project with the Oriental Institute of the University of Chicago has been able to digitally inventory the tens of thousands of objects that remain in the museum and then gradually transfer them from *tawildar* control to curatorial control (see Fisher, this volume; Massoudi 2015). This has been a crucial step in the progress of cultural heritage management in Afghanistan.

There are many other logistical issues that hamper Afghan museums' ability to reach their capacity, including things such as lighting and electricity, climate control, pest control, storage capacity, and many more. But at the core, solving the issues of effective staffing and stronger governmental funding would improve all of these across the board. One without the other is problematic, but having a trained, educated staff built around expertise, along with substantial internal funding, would enable improving both simple problems and larger-scale challenges that Afghan museums continue to face.

CONCLUSION

We have seen examples of the many difficulties with which museums in Afghanistan contend in preserving cultural heritage, as well as the important, multi-faceted role that museums must play in order to bring together the relics of the past, the scholarly study of them, and the interest and engagement of the public. To conclude, though, we discuss a possible way forward for cultural heritage and museums in Afghanistan.

Despite all of the hard work done in the country's national, provincial, and topical museums over the past decade, Afghanistan still needs rehabilitation and protection of its cultural heritage. This had not been fully possible without the support, experiments, experience, and guidance of international western ally countries. Afghanistan cannot reach the level of international standards without such help. For instance, Great Britain, Germany, and the US, as well as eastern countries such as India and others, have helped and supported Afghanistan financially, materially, and morally to protect its cultural heritage and identify the culture's value. But emphasis should be placed on the idea is that it is up to Afghans to widen their capacity in the areas of preservation of cultural heritage. Unless a group or foundation itself commits to build its own capacity, elevate itself, learn from significant experiences, and unless it works hard, it is not possible to reach the level of international standards necessary in order to protect culture.

Within the museums of Afghanistan over the last decade we have seen great strides and huge efforts from both the Afghan and international cultural heritage communities to not only safeguard artifacts and put them back on display, but also to train, educate, and engage different sectors of the population. As it seems inevitable that international funding for these institutions diminishes to normal levels in the future, it is essential that the local government increase its own support of Afghan museums.

Areas where internal funding could have a huge impact on the preservation of cultural heritage and the cohesion and stability of the nation include: cultural heritage textbooks and learning workshops for primary and secondary schools; museum-oriented scholarships for museology, archaeology, and history students at the university level; equipment and expanded outreach programs for the museums themselves; training and capacity building for museum curators, registry staff, and conservators; and higher salaries for museum staff to attract and maintain top talent at those positions. The Afghan public is ready, the museum staffs are willing, and the international community should continue to contribute much in terms of training and capacity building that enables museum professionals to incorporate new skills and technologies into their efforts at conservation, curation, and exhibition development. The final piece of the puzzle is a sustainable plan for robust local funding of these treasure houses of Afghan material culture.

SECTION IV

PRESERVING AFGHANISTAN'S HISTORICAL MONUMENTS

A BRIEF HISTORY OF BAGH-E BABUR (BABUR'S GARDEN)

Amanullah Sahibzada

Bagh-e Babur Trust

INTRODUCTION

Bagh-e Babur, built in the early sixteenth century CE, is one of the most visited and beloved attractions available today in modern Kabul, nestled into the folds of the Koh-e Sher Darwaza, southwest of the city center. This paper first introduces the many periods of construction that have contributed to the modern garden landscape, which spans over 11 ha. It then discusses the methods used to restore the garden in the wake of the many waves of destruction that have been visited upon it over the centuries. Finally, it presents the current state of Bagh-e Babur as a modern cultural experience and haven for the families and visitors of Kabul, Afghanistan.

ZAHIRUDDIN MOHAMMAD BABUR

In 1504 CE, the young Timurid heir Zahiruddin Mohammad Babur, who had lost control of Ferghana and Samarkand, was without a throne and so traveled to the northern part of Afghanistan. Before long he invaded Kabul to depose the infant heir of Ulugh Begh and then ruled there until 1526 CE, becoming the first in a long line of Mughal emperors. During this period, Babur began a construction program of buildings and gardens in Kabul and a number of Afghan provinces. Among them are Wafa Garden, Orta Garden in Paghman, and what became Bagh-e Babur in Kabul (fig. 29). Unfortunately, except for Bagh-e Babur, all of the other locations have been lost. In 1526 CE, Babur took his army to India and ruled from there until his last day. Before his death, Babur had made the request to his family that he be laid to ground in Bagh-e Babur in Kabul.

BAGH-E BABUR AFTER BABUR

When Babur passed away in 1530 CE in Agra City in India, his body was initially buried in Zar Afshan Garden in Agra. Ten years later and per his will, his remains were brought to Kabul and reburied in Bagh-e Babur by his wife Bibi Mubarak Yosufzai and his son Humayun. His grave is still there and located on the fourteenth terrace (out of fifteen total) of the garden. This is how the garden became named Bagh-e Babur, or Garden of Babur. It is said that during the reign of his grandson, Jalaluddin Akbar (1542–1605 CE), walls were built around his grave and trees were planted in the surrounding area.

In 1607 CE, Jahanghir Khan (1569–1628 CE), one of Babur's grandchildren, visited Babur's grave and built a mausoleum around it made of white marble (fig. 31.1). Jahanghir also laid a white marble over the head of the grave which was engraved with his own eulogy for Babur. Later, Shah Jahan (1592–1658 CE), the son of Jahanghir Khan, visited Babur's grave site and proceeded to build a small mosque in order to complete the white marble construction. He also enacted landscaping changes to the site and placed a building in the middle of the garden that included several pools, water fountains, and streams lined with fruit trees (fig. 30).

DEVELOPMENTS DURING THE AMIR ABDUR RAHMAN KHAN ERA

Amir Abdur Rahaman Khan (1830–1901 CE) built a large palace in the eastern corner of Bagh-e Babur for his harem. This building was completed during Abdur Rahman Khan's era and his son, Habibullah Khan, also resided there. Moreover, the building called the Pavilion, which is located in the upper side of the garden, and the second building named the Caravanserai, which is located in the downside of the garden, were also built in this period. Meanwhile, there were also a lot of European-inspired architectural concepts brought into the Gardens in this period.

RESTORATIONS

Bagh-e Babur has incurred a lot of changes throughout its history (fig. 31). It was thoroughly renovated for the first time during the Abdur Rahman Khan era but a strong earthquake caused further destruction to it. Afterwards, a lot of renovation and reconstruction works were executed during the time of Nader Shah. Specifically, before the onset of civil war, we can mention the reconstruction of Shah Jahani Mosque in 1967 which was undertaken by a team of Italian archaeologists.

Bagh-e Babur was completely destroyed during the 1991–1995 civil war, but in 2002 the Aga Khan Trust for Culture, in collaboration with Kabul Municipality, signed an agreement with the Department of Historic Monuments and the Ministry of Information & Culture to start a comprehensive renovation program of the gardens (see also AKTC 2015). Fortunately, well before the destruction of the site, the British soldier and explorer Charles Masson¹ had made a sketch of it, the original copy of which is preserved in the British Museum. This sketch became invaluable for the reconstruction of the site in 2002–2008, which incorporated white marble just as it had been in the original design (fig. 32).

RECENT RECONSTRUCTION 2002–2008

The reconstruction of Bagh-e Babur took six years in 2002–2008 with US \$7 million budget, 80 percent of which was funded by the Aga Khan Cultural Foundation and the remaining 20 percent was provided by Germany, United States, and Norway. During the reconstruction, all historic parts of the garden including the seven historic monuments were reconstructed according to historic documents and photos and in coordination with a committee of relevant organizations.

Historic monuments and other areas that have been reconstructed are as follows:

1. Containing walls: 1,400 m long walls, 60 percent of which was rebuilt according to its ancient design while the remaining 40 percent was repaired. The project created 80,000 work days.
2. Babur Mausoleum: Babur had willed that his grave should be very simple, without edifice and without guards. However, against his will, a concrete mausoleum was constructed over his grave in the later years. Afghan and German experts conducted some archaeological excavations in the site. Based on the findings of the archaeological excavations, the old photos of the site, and the original sketch by Charles Masson, the concrete mausoleum was deconstructed and two buildings, one of which is made of marble, were constructed alongside the grave site (fig. 33).
3. Shah Jahani Mosque: In the first phase, the concrete materials were removed from the ceiling of the mosque and instead chalk plaster was applied.
4. Pavilion: During the reign of Amir Abdurahman Khan this building was first used to welcome royal guests and was later also used to house royal health personnel. In the years prior to the civil wars, Kabul Municipality used the building as a restaurant and a venue for wedding ceremonies. During

---

¹ “Charles Masson” is the pseudonym of James Lewis (1800–1853), a soldier in the British East India Company who deserted his post in India to explore Pakistan and Afghanistan.

the 1992–1995 civil war, the building was seriously damaged. Fortunately, it was first partially restored by the NGO DHSA and its windows, doors, and balconies were reconstructed. Later, more restoration work was executed by the Aga Khan Development Network (AKDN). This work includes the central yard, which were renovated with black stone, and the lower floors, rest rooms, and kitchen which had to be built.

5. The Queen's Palace: This residential building had been seriously damaged during the civil war and so was assessed for reuse. Before the reconstruction work, it had to be cleared of the remnants of war such as numerous explosive devices. Then, the reconstruction design was produced and in three years it was returned to its original condition. The yard of this building has been prepared for cultural events (fig. 34).
6. Central pivot: At this site, first, the three modern fountains that had been constructed in recent years were destroyed and excavations were carried out in beneath them (fig. 33). Based on the results of the excavations a pentagon-shaped pool, eight small pools, eight fountains, and a 240 m long stream that connected all the pools were constructed. These were surrounded by trees.
7. Caravanserai: Based on excavations, a new three dimensional, two-story building has been built in the area. The building has forty rooms all of the same size and there are two domes at the two ends of the row. Baked bricks of $20 \times 20 \times 4$ cm were used for the construction based on examples of brick that were discovered during excavations in the site.
8. Swimming pool: outside the garden, four acres of land has been dedicated for the purpose and made in modern design with facilities such as change rooms, showers, depots and others.
9. Sidewalks and fence walls: 1,000 m long fencing walls and 10,000 m of sidewalks have been constructed using local stones.
10. Greening: Some 4,500 new fruit and non-fruit trees have been planted in the garden. Meanwhile thousands of flower and other ornamental bushes have been planted across the sidewalks. About 35,000 m² landscaping with grass has been installed and a modern irrigation system has been set up under the ground. The large water reservoir has been rebuilt and made functional. During the greening project some 300,000 m² of injurious waste and gravel were removed and some 35,000 m² of fresh soil was brought in for landscaping (fig. 35).

MANAGEMENT

Post 2008–2013 Reconstruction

After the completion of reconstruction work in 2008, a Memorandum of Understanding (MoU) for the management of the garden was signed between Kabul Municipality, the Ministry of Information and Culture, and AKDN. The management agreement was first signed for five years and renewed again for another two years.

Bagh-e Babur Management Team

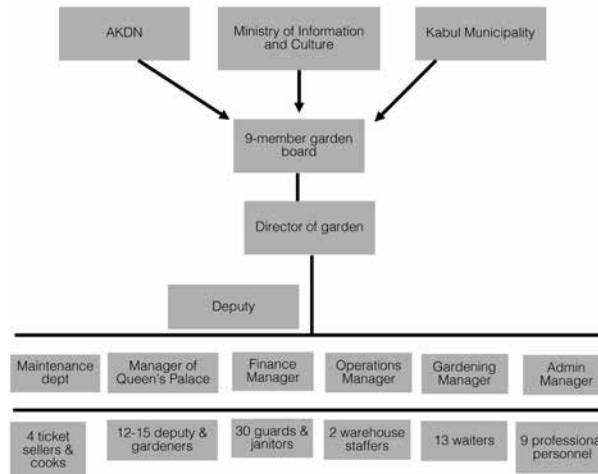
The team consists of a director, a deputy director, and six managers for operations, administration, finances, maintenance, gardening, the Queen's Palace, and marketing; their subordinate personnel are guards, gardeners, janitors, and maintenance staff. In total there are seventy permanent and twenty temporary staff members.

Bagh-e Babur Board

An oversight board consisting of representatives of the Kabul Municipality, the Ministry of Information & Culture, and AKDN oversee the overall management of the garden and advise the garden authorities on various issues. The board is also responsible for: devising management policies, annual budget, oversight on the implementation of executive agreement, and maintaining relations with external donors and government bodies.

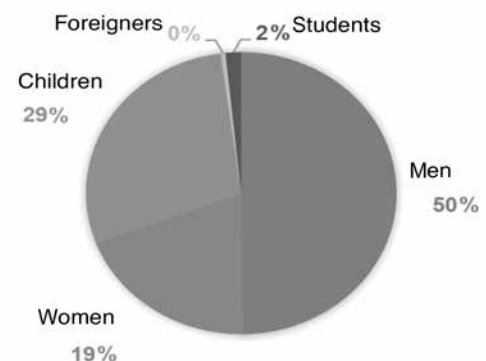
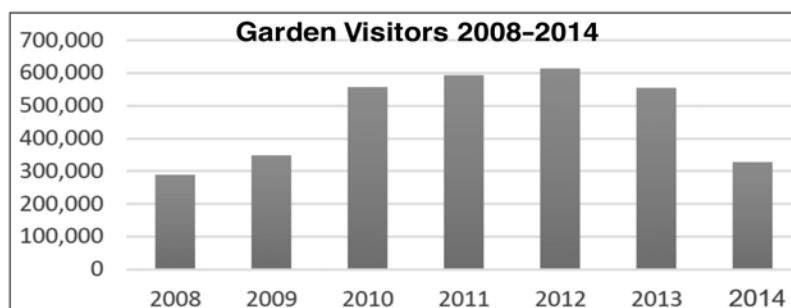
For the implementation of the executive agreement, a separate body has been created which operates under the guidance of the Board and is registered at the Ministry of Economy. This organization runs the daily affairs of the garden.

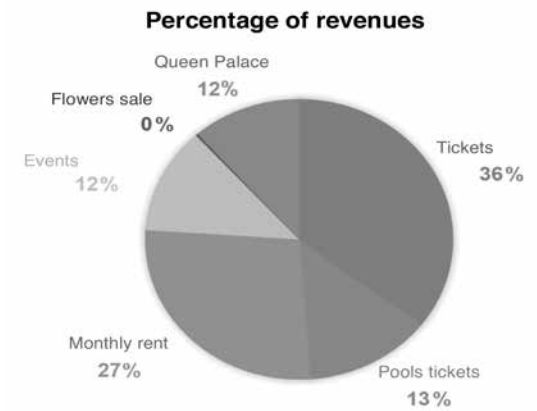
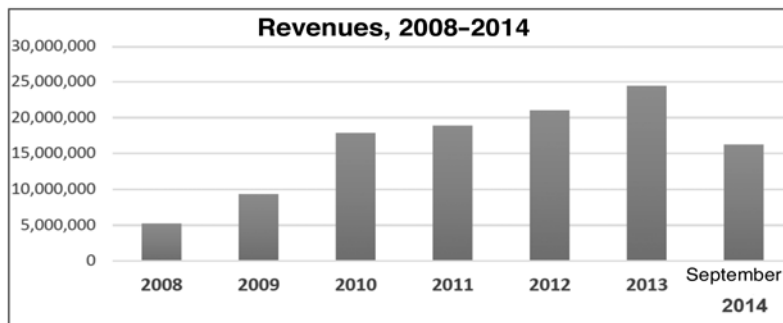

ACHIEVEMENTS OF THE GARDEN MANAGEMENT TEAM 2008-2014

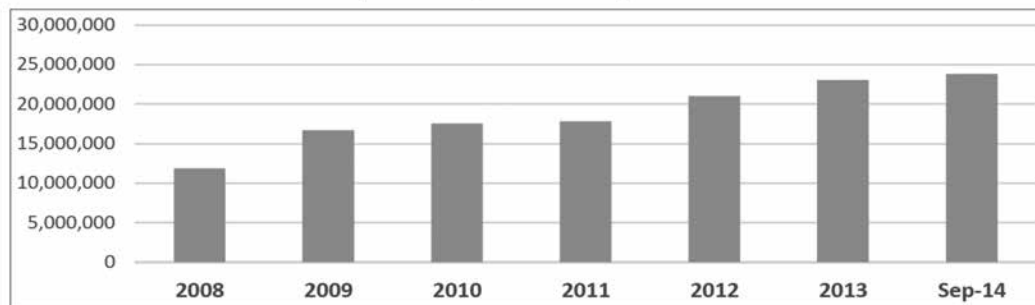
More than 3.3 million visitors including women, men, children, students, military personnel, and foreigners have visited the garden, and 46 percent of the garden's revenues have come from tickets sales.

- The revenues reached about 100 million AFN (approximately 1,500,000 USD), while 110 million AFN was spent on the garden.
- About 15 percent of the budgetary gap was funded by AKDN.
- About 260 large and small events were organized in the garden in which representatives from various national and international organizations, embassies, and government bodies were hosted. The garden hosted individual wedding and engagement ceremonies and also seminars, workshops, exhibitions, and other social events. These provided 20 percent of the garden's revenues.
- All the income is spent on the garden and since 2010, the garden has reached self-sufficiency.
- Currently about 100 staff members work in and are paid by the garden. Some 300 other personnel are indirectly hired.
- Twelve contracts were offered after a transparent bidding process and 30 percent of the garden's revenues come from this source.
- A contract to train fourteen of the garden's personnel on cuisine and reception was signed with the Serena Hotel and these employees served thirty events and ceremonies each of which had 300 guests. This line of service provided 10 percent of the garden's revenues.
- More than 50,000 school and university students have visited the garden for free.

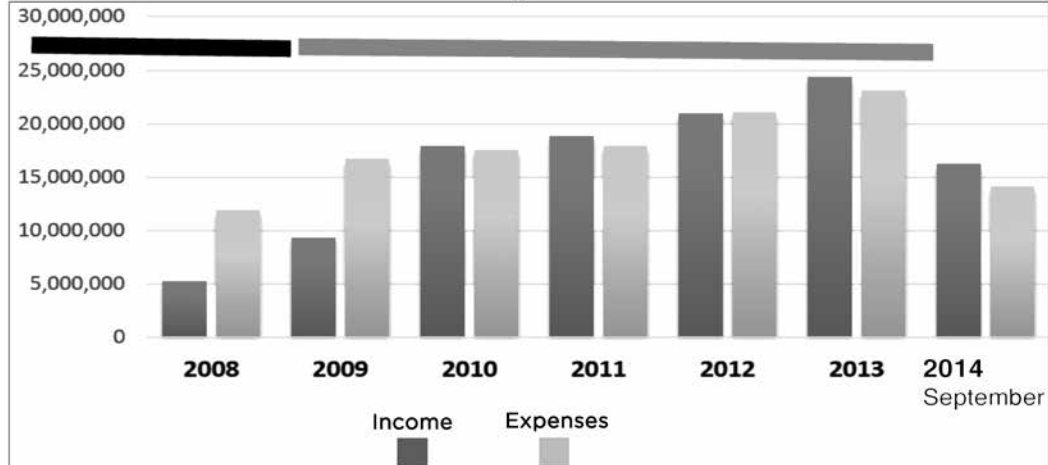

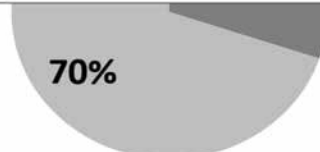
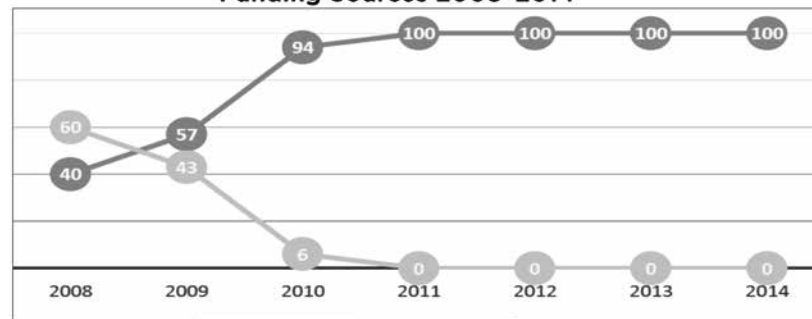
Expenses, 2008-Sept. 2014

Revenue and Expenses 2008-2014

Funding Sources 2008-2014

VISITORS' FACT SHEET

Work Hours: In normal times, 8am to 5pm. For events and other special programs until 12am.

Parking: The Bagh-e Babur has three parking lots in each of which thirty, fifty, and fifty-five can be parked. One of the parking sites is for VIPs. Those invited to events in the park do not pay parking fee.

Food Services: To better host visitors, there are eleven snacks & drinks booths and a restaurant inside the Gulkhana.

Cultural Activities: In order to encourage and support cultural events, every Friday three hours of Attan, a traditional Afghan dancing, is hosted. Moreover, the garden is open for music concerts and other performance arts events by the Afghan singers and artists. During the summer season, concerns for families are conducted on Wednesdays and music events for the youth are scheduled for Thursdays.

Playgrounds for Children: A small and classic playground/park has been built for children. In addition to playing, the kids can learn geometric signs and alphabets in the playground.

Ticket Prices:

- A) Adults — 20 Afghani
- B) Children (12-16 years) — 10 Afghani
- C) Swimming pool — 50 Afghani
- D) Camera — 100 Afghani
- E) Foreigners — 250 Afghani
- F) Camera for Foreigners — 350 Afghani

Events/Ceremonies Prices:

- One-day event at the Queen's Palace = 50,000 Afghani
- One-day event at Pawleon = 25,000 Afghani
- Food prices in the Queen's Palace restaurant start from 600 Afghani and go up to 2,000 Afghan per person
- Movie filming = 5,000 Afghani per hour

Swimming Pool: Except Saturdays, the swimming pool is open to the public from 8am to 4pm during spring and summer seasons.

Important Rules: Entry of weapons to the garden is strictly prohibited and so is the consumption of alcoholic drinks, drugs, inappropriate activities, playing with balls, flying kites, fruits picking, fighting, and disturbing others. A table of impermissible activities is posted on the garden entry.

Educational Program: Between 2009 and 2013, some 50,000 students (from schools and universities) visited the garden without any charge. The visiting students also received informative tours and explanations from the garden employees. Tickets for students is 10 Afghani per person and there are more discounts offered in case they came in a group.

Information for University Students: University students receive free information about the history of Moguls, Mogul art and architecture, trees, plantations and other gardening activities in the garden. So far over 1,000 students from Kabul Polytechnic University have visited the garden. There are also free brochures and informative leaflets for students which include pictures from different parts of the garden. These brochures are in Dari and English languages and can be received from the garden office.

Visitations by Senior Government Officials: Between 2008 and 2014 over 500 ambassadors, ministers, members of parliament of friendly countries and other national and foreign dignitaries visited the garden. In addition to those, the garden also hosted groups of experts from different fields.

Family Day: Every Wednesday, April to October, is family day in the garden. On Wednesdays, males unaccompanied by females are not permitted into the garden. In other days, a 10 jirib area of the garden is dedicated to families and is constantly monitored for safety.

Safety in the Garden: A team of professional security guards are assigned to the garden. They also execute checking at the gates to ensure illegal materials are not entered to the garden. Moreover, security patrols ensure females are not disturbed by men in the garden.

Cooperation with Police: For safety and security purposes, the garden authorities are always in close contacts with the police and the 7th police department.

Queen Palace Restaurant: This restaurant is located inside the Palace and is open 8am to 4pm. The restaurant serves Afghan and foreign cuisines at reasonable prices. The restaurant's staff also provide event hosting and ceremony services.

RESTORATION PROJECTS IN BAMIIYAN, AFGHANISTAN: COURSES OF ACTION AND TRADITIONAL TECHNIQUES AND MATERIALS

Bert Praxenthaler

Technical University of Munich

INTRODUCTION

After the destruction of the Buddhas of Bamiyan by the Taliban forces in March 2001 and their expulsion from the region, the first international seminar on the restoration and preservation of Afghanistan's cultural heritage was held in 2002 by UNESCO and the Ministry of Information & Culture of Afghanistan. Joint missions of UNESCO and ICOMOS were sent to Bamiyan since July 2002 under the direction of ICOMOS president Michael Petzet (Manhart 2009, pp. 38ff.). These first assessments showed clearly that immediate action was needed in order to preserve the niches and the remaining fragments (Petzet 2009b, p. 45). The international "Expert Working Group on the Preservation of Bamiyan Site" held their first meeting in November 2002 in Munich and has since published a catalog of recommendations on an annual basis (Petzet 2009b, p. 54). The cultural landscape and the archaeological remains of Bamiyan were put on the World Heritage list in July 2003 as well as on the list of Endangered World Heritage (Blänsdorf et al. 2009a, p. 17).

After the initial investigations and surveys, initial safeguarding of the works was started in fall 2003 at the particularly endangered niche of the Eastern Buddha (Margottini 2009, pp. 175ff.). The recovery of the fragments from the Buddhas could only be started in 2004 after a steel grid was installed of to protect against rock fall. Since fall 2008 restoration and safeguarding works have been carried out at the Eastern Buddha. In 2012, the deteriorated domed tombs of Khawaja Sabz Posh at the entrance of the Fouladi Valley were restored on behalf of UNESCO. A seminar on sculptures was held at this historical location in the same year, with twelve participants from Bamiyan, employing and reviving traditional craftsmanship methods. This seminar functioned as a symbol of the revival of the art of statuary. In 2013 the Rheinisch-Westfälische Technische Hochschule Aachen University (RWTH Aachen) and cartographers from the Délégation Archéologique Française en Afghanistan (DAFA) began restoration of the ruins of the fortified city Shahr-e Gholghola, which had been destroyed by Genghis Khan in the thirteenth century CE. The following sections provide a summary of some of these projects.

THE GREAT BUDDHAS OF BAMIIYAN: THE RECOVERY OF THE FRAGMENTS AND THE CONSOLIDATION OF THE NICHES

The two giant Buddha sculptures of Bamiyan are usually referred to as the Eastern and the Western Buddha. The Eastern Buddha has a height of 38 m and is slightly smaller and older than its counterpart. The Western Buddha is 56 m high and approximately fifty years younger than the Eastern. Both figures had once been part of a large Buddhist complex with about 700 rooms carved into the rock bluff (figs. 36–38). These rooms may have functioned as sanctuaries, cells for monks, guest houses for pilgrims, or storage rooms. The interior of these cave chambers were plastered with mud and frequently decorated with paintings or ornamental plastering (Blänsdorf 2009, p. 18).

In order to fully comprehend the restoration work carried out at the Buddhas it is necessary to review how they were made. The radiocarbon dates suggest that the construction of the Eastern Buddha falls into the second half of the sixth century CE and the building of the Western Buddha dates to the beginning of the seventh century CE. It is within this time frame that the Buddhas were sculpted from the northern cliff conglomerate. This conglomerate is a typical sedimentary rock with horizontal layers of varying width ranging from very fine grained (silt) to coarse-grained deposits (fig. 39). The most problematic aspect of those sediments is the lack of a natural binder, such as lime. The binding effect was provided by the pressure of the rock masses and embedded salt (sodium chloride). For that reason, the sediments erode very easily and are extremely sensitive to water. A rock fragment from one of the Buddha statues placed in a bucket of water dissolves within minutes (Zou 2009, pp. 52ff.).

The two statues endured the centuries fairly well, as they were relatively well protected inside the two niches. The mud plaster, with which these two relatively roughly carved sculptures were covered, provided additional protection. The plaster of both figures consisted of a body of clay material over which a fine layer of clay was applied. Straw-tempered mud plaster is still today the most commonly used plastering material for mudbrick buildings. The coating of the Buddhas however, is special, insofar as it did not contain straw but animal hair (fig. 40.1). To ensure that the plaster adhered to the conglomerate, Buddhist craftsmen chiseled 6–8 m big round holes into the rock at the Eastern Buddha into which a suitable stone was inserted with mud to function as a dowel substitute. A different method was employed at the Western Buddha. Here, a moil-point chisel was used to punch 4 cm large and 7 cm deep holes into which wooden pegs were inserted (fig. 40.2). The pegs were placed in rows along the garment folds and were connected with each by means of a special rope material (fig. 40.3). The pegs were made predominantly from poplar, which is fairly prevalent in the region even today (fig. 40.4). Rowan and oak were used rarely. The method employed indicates that most of the garment folds of the Western Buddha were, in fact, modelled. The Brit Vincent Eyre made the same observation in the mid-nineteenth century, when he was held captive in Bamiyan. Eyre's description was later confirmed in greater detail by Captain Maitland (Blänsdorf 2009, pp. 201ff.).

The Salvage of the Fragments

Prior to launching the salvage work, storage depots needed to be built at both Buddha sites in order to be able to store the fragments properly and to protect them from humidity. Approximately 1,400 m³ of rubble, rock fragments, and chunks of plaster of the Western Buddha needed to be stored in dry condition (figs. 41.1–2). The unstable composition of the conglomerate needed to be taken into consideration when carrying out the salvage work.

The salvage work was primarily carried out by laborers from Bamiyan with shovels and wheelbarrows. Wheel loaders and heavy duty cranes were used as well, in particular to move the heavier fragments of up to 30 tons to the storage depot. An essential part of the salvage operation was the work done by the demining experts. The work sites needed to be checked on a daily basis as the rubble contained large amounts of shell splinters, other debris from explosions, and especially unexploded parts of anti-tank mines, aircraft bombs, etc. Initially, the Taliban used self-propelled guns to fire at the Buddha, but met with limited success. Later, they piled up and detonated large amounts of explosives underneath the Buddha in order to execute their plan to destroy the statues. As a consequence, the rubble contained many exploded and unexploded parts (Praxenthaler 2009a, pp. 66ff.).

In both niches debris deposits were sorted according to sand, gravel, and fragment without any recognizable worked surfaces. All the pieces with recognizable worked surfaces were stored in the storage depot, recorded on a registration form, and photographed. The large amounts of small fragments, such as chunks of plastering, wooden pecks and ropes, which had once belonged to the plastering and surface moulding, were recorded in the same fashion and temporarily stored in storage facilities of the local cultural bureau.¹ While

¹ To date, Edmund Melzl recorded approximately 10,000 fragments of the plaster coating of the figures. See also Blänsdorf 2009: 201ff.

the bulk of rock fragments could be salvaged between 2004 and 2010, there are several larger rock boulders from both statues, with a weight of up to 80 tons, which could thus far not be lifted with the cranes available in Bamiyan. Those large fragments have been supplied with on-site weather protection.

Stabilization of the Rear Wall of the Eastern Buddha and Securing the in situ Mud Plaster²

Part of the Eastern Buddha remained intact after the detonation. Parts of the right shoulder, some remains of the garment folds, and the mud plaster was still in situ, though dangerously prone to unhitch. It was the goal to preserve as many fragments as possible in their original location. As the scaffold could not be erected at the time, the initial emergency safe-guarding work on the clay plaster was conducted in alpine style. The mud plaster fragments which were still hanging from the wall were reached by rappelling (fig. 42.1). Rubble which had accumulated behind the somewhat detached mud plaster pieces was removed. The pieces were temporarily and reversibly secured with a punctually applied adhesion, consisting of a mixture of mud, lime, and gypsum (fig. 42.2; Praxenthaler 2009, p. 71). The scaffolding could only be erected after the niche was mostly cleared in 2004 (fig. 43.1). Several of our staff members from Bamiyan, who had since 2004 gained considerable skills in the course of the clearing work of the niches, were able to expand their skill set in the field of restoration as builders in securing the still in situ mud plaster pieces (fig. 43.2).

It was the goal to have most of the work carried out by the local work force. Hence, advanced professional training in the methods and theories of restoration work was an important element of the work process. Based on the experience with mudbrick building and mud plaster a mortar was developed for the consolidation of the edging, which might turn out to be suitable for the long-term stabilization of the mud plaster (Praxenthaler 2009, p. 137).³ As the core of the workforce remained essentially the same from year to year, a continuous education was possible. The Bamiyan colleagues received a certificate each year, describing their specific skills, which they could use to re-apply in the following year.

In 2008, by means of consolidating the first section of the back wall, the formerly destroyed walls of the sanctuaries behind the feet of the Eastern Buddha and a pillar in the right part of the niche could be rebuilt. Due to the destruction of the side and front walls of the temple rooms by the detonation, the entire block of the back wall was lacking support from below (Fecker 2009, pp. 145ff.). The walls were rebuilt with quarry stones, in the same fashion as was done during the restoration in the 1970s.

The stabilization of the back wall began in 2009, after the assessment of damage carried out by Fecker and Margottini (Fecker 2009, pp. 145ff., 170ff.; Margottini, ed. 2014, pp. 147ff.). Parts of the right shoulder, folds of the garment, and fragments of the head were still in situ, though in a very fragile state. Also the outline of part of the left garment is still preserved. In particular the right shoulder is close to be completely preserved. However, the original pieces tear off easily, particularly at the head section the stone fragments have separated from the back wall and shifted a couple centimeters downwards. In order to preserve the silhouette of the figure, it was the goal to secure as many pieces in situ as possible. In order to be able to even begin with the consolidation measures, the unstable pieces needed to be secured by heavy duty nylon tension belts (fig. 44.1).

After that, the gradual infilling of the cracks with adhesive mortar could be done (fig. 44.2). Using this method, the stability of the loose stone fragments could be increased day by day. After the completion of the infilling process, the needling and armature boring was done. The borings were also used to fill those gaps with mortar that could not be reached from the front. This swaging process made it possible to insert the needles and anchors (Praxenthaler 2014, pp. 265ff.). A total of forty-four stainless steel anchors were needed and spread over 200 m (fig. 44.3). The principle, to preserve the remaining, albeit limited, original substance of the monument, could be realized here. In the course of this work, the visitors' paths were also

² Published in Margottini (2009; see also Margottini ed. 2014).

³ A bonding, consisting of a mixture of Ledan-brand fresco mortar (from Italy, used particularly for frescos) and various types of mud from Bamiyan, was developed and tested. The consolidation

of the original mud plaster was accomplished not only by means of dorsal bounding with the edging, but also with needling, consisting of thin bolts of stainless steel and glass fiber.

improved. The loop path up to the head of the Buddha was protected by handrails and parapet walls.⁴ Key to the successful execution of the work was the productive teamwork between our longtime Bamiyan staff and an Afghan conservator who had received his training in Germany. An archaeology student from Bamiyan, who was able to participate in the project as an intern, and the local representatives of the Ministry of Information & Culture contributed to the success of the mission as well (fig. 44.4).⁵ The Eastern Buddha was officially opened to visitors in 2012.

DOMED MAUSOLEUMS AND THE ZIYARAT OF KHWAJA SABZ POSH

Located at the entrance to Fouladi Valley, not far from the bazaar of Bamiyan village, is a small complex of mausoleums which were formerly covered by domes and whose state of preservation became noticeably critical (fig. 45.1). The poor state of preservation of these buildings was partly the result of their exposed location and the difficulty to adequately maintain the buildings' fabric during the war. In addition, the location of the building complex at the edge of a water ditch has led to the heavy erosion of its foundations. The domes of the three main buildings had collapsed and the walls were heavily eroded. Thanks to the financial support of the Swiss Agency for Development and Cooperation (SDC) it was possible to carry out a restoration project that began in April 2012. In the course of the clearing of the foundation walls, some artifacts were recovered.⁶

Those tombs are regularly visited and function as a place of veneration for the local population. Visitors would come on a daily basis, often with their families. As part of the ritual they would cook a traditional soup at this sacred place, a dish that they would also offer to us.⁷ Women and children would come regularly to pray and ask for divine support. The mausoleums are also popular wedding venues.

Before the restoration of the square plan building could begin, the heavily eroded foundations and "melting" walls with their blind arcades needed to be stabilized (fig. 45.2). Preserving as much of the original building fabric as possible was important also in this context. In the process of restoring the foundations and walls, preserving intact original parts was strictly adhered to and not simply removed to make the work process easier. In addition, the restoration was done in a way that allowed for distinction between the reconstructed and original building fabric. As one of the tombs contained several historically important graves with mud tomb slabs and wall paintings it was decided to reconstruct its dome (figs. 46.1–2). Only traditional construction techniques were used. Mudbricks were specially made to correspond to the historical ones, in terms of both dimension and grit tempering. The foundation and retaining walls were built in the style of the archetype of calc-sinter quarry stones and boulders. Specially made, dried mudbricks were used for the construction of the gullies of the walls. Finally, the dome was rebuilt using an authentic brick-ring technique with a polygonal wooden anchor and a final coating consisting of several layers of a straw-mud plaster. Particular attention was paid to a well-functioning water drain. As a result, the domes or rather the roofs remained in great condition in 2015, three years after their restoration. Once more, the great outcome is the result of blending long-term experience of our Bamiyan staff with international standards and concepts on restoration and cultural heritage preservation.

⁴ Those jobs, as well as the construction of the platform and pillars at the lower seam of the garment of the Buddha for the protection of the visitors, were executed by architect Sekandar Ozod-Seradj in consultation with Emmerling, TUM, and Fecker (Petzet ed. *The Giant Buddhas, Safeguarding the Remains* Vol. II, in press).

⁵ Mujtabah Mirzai flew to Germany in 2001, where he received a degree in stonemasonry. After receiving an advance degree

in stone restoration, he has been part of the Buddha project since 2008.

⁶ The ceramics and the Kufic gypsum reliefs are currently analyzed and not yet published.

⁷ Preparing the food at the site is what makes the food special. The ingredients are no different from the dishes generally consumed in the area.

INTANGIBLE AND IDEATIONAL HERITAGE: WHAT DUST WILL RISE, A DOCUMENTA

Another, though slightly unconventional, restoration project was realized in spring of 2012. The artistic directorship of the 13th Documenta in Kassel (Germany) put an exhibition on display with the theme “collapse and recovery” — specifically selecting Kabul and Bamiyan as exhibition venues that also included the involvement of local artists.⁸ The author was able to organize an outstanding sculpture seminar in Bamiyan together with artist Michael Rakowits and the Afghan sculptor Abba Alladad, who had been forced to emigrate under the Taliban regime. Twelve young people from Bamiyan, six women and six men, worked at the historical site to revive the art of statuary in Bamiyan (figs. 47–48). The work was carried out in a spacious cave chamber located slightly above the Western Buddha (fig. 49). The material used for the manual training of the craftsmanship came entirely from Bamiyan. The tools, chisels, hammers and work benches were manufactured by local smiths and carpenters. The stones were obtained from historical marble and travertine quarries. After more than 1,000 years, sculptures were made once more in Bamiyan.⁹ The sculptures were first put on display in Bamiyan and later in the big Afghan Documenta-exhibition in the Bagh-e Babur of Kabul.

Meant merely as a symbolic gesture, the event nevertheless showed that the available resources in Bamiyan allow for the revival of the great sculpting tradition of the region. Of course, it will be some time before the arts and crafts of sculpture as well as mural art are fully re-established in Bamiyan. However, the enthusiasm of the twelve local students certainly marks the beginning of the revival of the kind of art that once was the driving force behind the creation of the Great Buddhas.

THE UNESCO SHAHR-E GHOLGHOLA RESTORATION PROJECT

The formerly fortified city of Shahr-e Gholghola is located in the Bamiyan valley, slightly to the west of the confluence of the Kakrak River, coming from the Koh-e Baba mountain, and the Bamiyan River.¹⁰ The castle hill is, strategically speaking, extremely well situated, as the entire valley can be easily kept under surveillance from its location and thus controlled (fig. 50). This old city, whose origins probably date back to Buddhist times, was conquered in 1220 CE by Genghis Khan who, according to legend, had the entire city population killed. The majority of the visible ruins was radiocarbon dated to the Ghorid period, and some even to Ghaznavid period, thus from the mid-tenth until the beginning of the thirteenth century CE. Furthermore, the investigations and associated finds indicated the presence of even older occupation levels (Praxenthaler 2016b, p. 331).

Given the strategically well-situated location of the castle hill for military purposes, both the Soviets as well as the Taliban maintained observation points and gun placements on the plateau. In order to protect the occupying forces, the hillsides of Gholghola were mined. Thus, before any archaeological investigations or restoration work could take place the entire site needed to be demined in 2008–2009 (fig. 51). After most of the western part was demined, first archaeological investigations in unison with restoration works were carried out with the financial support of the Italian government. RWTH Aachen, commissioned by the UNESCO, made the first assessments of damage in 2010 of the western part.¹¹ In fall 2012 DAFA, in cooperation with ICONOM, carried out the first cartographic work based on photogrammetry.¹²

⁸ The “Documenta” was held the first time in 1955 in Kassel, Germany, and has since evolved into one of the most important international exhibitions of contemporary art. The director of Documenta 13, Carolyn Christov-Bakargiev wanted to include specifically Kabul, Bamiyan and Cairo, Alexandria in the exhibition.

⁹ See article by Emma Graham-Harrison in *The Guardian*: <https://www.theguardian.com/world/2012/may/16/stone-carvers-taliban-bamiyan> (accessed October 20, 2017).

¹⁰ Shahr-e Gholghola, also called Shar-i Ghulghulah, is one of

the ten world heritage sites in the Bamiyan valley (Blänsdorf 2009: 17).

¹¹ Shahr-e Gholghola (WH Area-ID 008), Survey and Damage Assessment, by S. Khakzad with Rasool Shoji e. a. Mission to Bamiyan, Afghanistan August–September 2010; RWTH Aachen Center for Documentation and Conservation (not published).

¹² Relevé photogrammétrique aérien et diagnostic de 3 sites archéologiques de la vallée de Bamiyan Kakrak, Shar- Sohak, Shahr-e Gholghola, run by DAFA with Philippe Barthelemy, Yves Ubelman (ICONOM) (not published).

Based on the results a proposal on future approaches was developed in close cooperation with DAFA and submitted to UNESCO in 2013 (fig. 52). The plans could be implemented in May of the same year. Within the scope of historical construction research, three stories could be delineated in the wall profile, running in northwest-southeast direction of the western part of the site.¹³ The domed central building complex was documented with a 3D scanner prior to and after its restoration.¹⁴ The restoration, which had been carried out simultaneously with the archaeological investigations, was primarily concerned with the complex on the western hillside (fig. 54.1–2). First, the foundations of those buildings were stabilized, which were at great risk of collapsing. Many of the ruins had solid stone foundations, primarily consisting of round river pebbles with a supporting wooden meshwork of elastic branches of *Altrar Voh*. The wooden meshwork prevents the stones from collapsing. The foundations of many buildings were heavily eroded as a result of being built on a slope and receiving the heavy rainfall that occurs at specific times throughout the year. The walls also had the typical erosion-induced grooving and washouts. The roofs, mostly pointed vaults, were for the most part collapsed (fig. 53). The only building complex, located at the center of the western part, whose roof was still partially preserved turned out to be a garrison building from the twentieth century CE. This building, which consists of eight rooms with domes, was clearly built atop an older structure. This modern building was completely restored and will function as a visitor centre in the near future (fig. 55).

The visibility of the older wall remains was maintained to visualize the building's construction history. In order to avoid further erosion damage to the foundations special attention was paid to water drainage. Traditional methods, as seen in the historical building structures, were employed in the restoration work.¹⁵ Bricks were specifically manufactured for the restoration of the walls. In order to distinguish between the new from the historical bricks, a larger quantity of straw was added (fig. 56). The restored brickwork was only grouted but not plastered. The wall crests are protected by a straw-mud plaster and particularly exposed parts were covered with travertine slabs.¹⁶ As was the case for the Khwaja Sabz Posh Project, a clay pit with a clay comparable in quality to the historical brick material was sought out. Next to the lab analysis, the experience of the staff from Bamiyan was considered, as they know where appropriate clay pits can be found.

In Shahr-e Gholghola, the goal was to restore a part of the building structures on the western slope of the castle hill and to make it accessible to visitors including information boards for educational purposes. Furthermore, it was the goal to make the building usable for the local population. For example, part of the building complex of Shahr-e Gholghola was used for cultural events in June 2015, only two years after its initial restoration.

The combination of a long-term and stable core of employees, the involvement of students of the Bamiyan University, and the support of the Bamiyan cultural office, allowed the staff members as well as the project management to gain a high level of expertise. This allowed for developing a reliable and well-functioning framework within which the restoration tasks at Bamiyan could be carried out. As a result, many of the above-mentioned projects could be carried out in a relatively short timeframe with an exceedingly high quality of craftsmanship. Furthermore, the intense engagement of the staff members of Bamiyan with their own cultural heritage, in addition to their training over several years, led to an increased appreciation for historical and cultural values among local groups (see also Wyndham 2015). By integrating cultural events such as performances of traditional music and poetry readings in the restoration process, the missions were able to considerably expand their public outreach, including to representatives of the Afghan government. Ethnic and religious tensions, which were prevalent at first, lessened over time. One could go even so far as to say that working jointly on heritage projects fostered a sense of a common identity independent of specific religious and ethnic backgrounds.¹⁷

¹³ Hardy Maaß, from the Department of Near Eastern Archaeology of the LMU Munich, carried out the historical construction research and building survey in September 2014 in Bamiyan at a 1:20 scale 1:20 (Maaß 2016, p. 315).

¹⁴ The scanning was done by architect Sekandar Ozod-Seradi.

¹⁵ *Altar Voh* (*Salsola Montana*): this very elastic shrub grows along the tributaries of the Bamian river and is frequently used for the

manufacturing of brooms. In most buildings *altar voh* is used in the reenforcement the foundation.

¹⁶ The most common dimensions of dried mudbricks in Gholghola are 29 × 29 × 8 cm.

¹⁷ For further reading please see: Petzet ed. 2009; Emmerling and Petzet eds. 2016.

TECHNOLOGY AND HUMANITIES: SOME REFLECTIONS ON THE FUTURE OF AFGHAN CULTURAL HERITAGE

Anna Filigenzi

Italian Archaeological Mission in Afghanistan (MAIA)

[The archaeologist] is primarily a fact-finder, but his facts are the material records of human achievement; he is also, by that token, a humanist, and his secondary task is that of revivifying or humanizing his materials with a controlled imagination that inevitably partakes of the qualities of art and even of philosophy (Wheeler 2004 [1954], p. 200).

INTRODUCTION

Over the course of the last two decades the area of intersection between technology and humanities has experienced noticeable growth. However, the way that the two fields have merged into each other seems not to have been harmonious and advantageous. Rather, humanities have been progressively edged from the arena, now dominated, as far as cultural heritage is concerned, by technology-based projects in restoration, digital humanities, 3D data acquisition, and objects' reconstruction, rarely combined with scientific research in cultural history or, even worse, often wrapped in superficial and out-of-date cultural notions. The actual practice of research in cultural studies languishes, not only in the field but also in the universities, overcome by the economic attractiveness and easier applicability of a flexible know-how. Indeed, it is becoming urgent to involve humanities and technologies in the formulation of new methodological questions. This need is particularly crucial in contexts such as today's Afghanistan, where the young generations of scholars must face not only the still difficult conditions of the present, but also the void created by more than twenty years of isolation from the international scene of scientific research and relevant debate on methods and standards.

The risk nowadays is the general tendency to bypass serious scientific gaps with a fake cultural modernism in which the use of technology is not the auxiliary tool of a scientific project, but the project itself. Under emergency circumstances, a purely technological approach may represent a necessary shortcut. By no means, however, can it replace the humanistic aspect of research, which certainly proceeds at a different speed with respect to drones and laser-scanning. Unfortunately, this seems to become progressively cut off from projectuality and disowned by the same cultural agencies that should nurture analytical scientific research, under the pressure of a growing competitiveness imposed by the spread of a market's logic.

The "crisis" of humanities is not a new issue but rather a cyclic occurrence (cf. Paul 2014, p. 8 esp.), if not an intrinsic problem of humanities education. However, the growing impact of technology, together with the expansion of a cultural market which demands to be visually and quickly advertised through digital media, is producing a gap between information and knowledge. Creativity is more and more equated with production. On the other hand, archaeology, historiography, art history, social anthropology, codicology, numismatics, and other similar disciplines require long-term investments in terms of individual and institutional commitment. Moreover, they usually yield no immediately spectacular results but rather a constant flow of knowledge, which is nonetheless crucial to advancements and innovations. Thus, it happens that, while in many countries — also in the face of a prolonged economic recession — this type of investing is decreasing, a negative public perception is growing about humanities, which are often regarded as backward looking, tedious, and unproductive.

Against this background, weaker study fields such as non-Western humanities, still under construction as far as repertoires of categorized data, thesauri, and specific analytical methodologies are concerned, instead of developing their own solidity and independence, are reverting to unsuitable paradigms that long ago were borrowed, as a temporary loan, from Western disciplines. The last decades of research, which had laboriously started introducing innovative standpoints, aims, enquiries, and interpretive models, are at risk of remaining totally neglected while a paradoxical modernity prospers in dismissed theories, underrated historical gaps, and cultural biases. In the world of Western archaeology or art history it would simply be impossible for “modern” approaches (of whatever level and content) to ignore the difference between Etruscan and Greek, Renaissance and Baroque, or Flemish and Spanish. Instead, when South- and Central-Asian cultural history are concerned, every imprecision or bias is then admissible: the lost Colossi of Bamiyan are “Gandharan,” Gandharan artifacts are either “Greek-Buddhist” or “Roman-Buddhist,” Kushans have a vague “nomadic” identity, and Huns are mainly considered a barbarous and disrupting factor in the civilized, Hellenized Orient.

A vague historical narrative is reiterated, based on obdurate paradigms both of cultural and aesthetic nature. Is it this old-fashioned view that is to arrive, further simplified and imprecise, in the school books that we wish for Afghan children? Why we do not feel, when dealing with ancient Afghan world, the uneasiness we would feel for any comparable scientific inaccuracy in research into the ancient Mediterranean world?

Thus, unless we accept that Afghan cultural heritage may grow as an idiosyncratic collection of monuments and art objects, it is necessary to re-establish a balance between technology and the humanities. If we neglect the latter (in Afghanistan as anywhere else), we neglect the necessary groundwork for adequately addressing the material evidence from the past, correctly contextualizing it, and eventually historicizing its meaning. No true intellectual renovation, capable of equalizing the dignity of all cultures in a global-history perspective, can develop without investing in the progress of humanistic sciences. Moreover, the idea that a purely technical approach may guarantee objectivity is a modern myth. Correct methods of excavation, restoration, data collection, and analysis depend largely on contextual knowledge. The preliminary step towards science-based research is not simply technology, but technological humanities, capable of making innovative enquiries and producing non-dogmatic answers.

We may say that in Afghanistan, as anywhere else, cultural heritage is threatened not only by intentional destruction or negligence but by a kind of ingenuous faith that technology has a productive value in itself. This creates a false dichotomy. While humanities cannot be divorced from technology, even more so, technology cannot work in the field of humanities without scientific planning based on a rigorous humanistic culture. Archaeology creates and analyzes archaeological records; speed and accuracy are being sensibly increased by more and more sophisticated tools such as total station theodolites, GPS, GIS, and 3D-laser scanning. Art history is not a mere list of beautiful artifacts, but rather an analytical process that aims at framing art in history, that is, recognizing the cultural, aesthetic, and social value of visual forms of communications. Its horizon is being progressively expanded by digital archiving and sophisticated physical-chemical analyses.

However, not even the most sophisticated tool kit can provide accurate — and, what is more, usable — data collection without a “humanistic” understanding that is interdisciplinary in nature and evaluative and orientative in praxis. This is in-so-far as it establishes connections, organizes conceptual frameworks, envisages new research lines and actions, monitors the progress of the latter, and evaluates their outcomes. Cultural heritage is a reconstruction that implies a workflow process, starting from digging and/or surveying, consolidating and preserving physical materials, and correctly collecting data in order to make them accessible for further analysis. Then the data have to be correctly filed, interpreted, and published. The final goal is not merely preserving tangible objects but safeguarding their intangible value — that is, making their cultural and historical meaning survive into the present.

TANGIBLE AND INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE: TWO INSEPARABLE CONCEPTS

Recent history has made us confront dramatic conflicts that deliberately or accidentally annihilate significant relics of the past. The destruction of the Bamiyan Buddhas and its media impact marked a turning point in terrorist strategies and has become a tragic symbol of ideologically driven cultural vandalism. Yet, similarly to sentient beings, monuments and art objects can be not only the targets but the unfortunate,

casual victims of terrorist attacks. This was the case on September 4, 2014, with the small temporary Museum of Islamic Art that the Italian Archaeological Mission in Afghanistan (hereafter MAIA),¹ at the request of H.E. Mohammad Musa Khan Akbarzada and the Director of the Afghan Museums, Omara Khan Massoudi, had set up in Ghazni inside the Governorate compound. Two powerful blasts targeted the entrance to the compound and, besides the heavy loss of life and large number of injured, caused serious damages to buildings, including the museum. Many art objects were destroyed or irreparably damaged. Sad as the physical disappearance of the objects may be, there is at least one thing in our favor: the documentation that in the late 1950s — the time of the excavations and surveys from which the objects had come — had been thoroughly collected, filed, and made available to future generations of scholars. This documentation was the object of a careful reassessment and study carried on since the early 2000s, when the MAIA, re-organized (and directed until 2003) by Giovanni Verardi, returned to active status.² Besides scientific publications and dissemination activities, the MAIA, thanks to a project financed by the Gerda Henkel Stiftung, has created a digital platform containing the archival documentation (graphic, photographic, and descriptive) pertaining to the archaeological sites — both pre-Islamic and Islamic — excavated and surveyed by the MAIA (see fn. 2).

The way the materials are presented follows models of categorization derived from the analytical studies of the objects and their original contexts. As involved experts could largely experience over the last decades, categorization represents one of the most delicate issues that the intersection between humanities and digital technology has to face. Though digital technology has introduced new possibilities such as conceptual clustering, where the categories are not preliminarily defined but generated by the descriptions, the need for a supervised process of categorization can by no means be avoided. Even if clusters of mutually related objects could be created by the machine, the problem remains that the process of clustering, being based on the description, requires descriptions that are as coherent and uniform as possible. Thus, descriptions must be based on precise and shared thesauri in order to allow the software to establish a link between similar objects, at the same time avoiding miscategorization and/or over-categorization that would make the database unmanageable and queries potentially fallacious.³ Therefore, in digital archives even more so than in paper-based archives, the unavoidable first step towards efficiency and usability is the preliminary process of recognition and differentiation of the objects, which can be provided only by humanities research and its analytical methods.

On a much larger scale than the Islamic Museum of Ghazni, in the recent past the Kabul National Museum also experienced serious damage and destruction which affected the building, the collections as well as the paper-based archives.⁴ The total and resolute commitment of Dr. Massoudi and his staff, supported by the solidarity of the international community, has produced the miracle of reopening a fully renovated museum (see Massoudi, this volume). There are things that are lost forever but many others have been

¹ The Italian Archaeological Mission in Afghanistan (MAIA), presently directed by the author, was established in 1957 by Giuseppe Tucci in the framework of the scientific activities of the ISMEO (Italian Institute for the Middle and Far East), afterwards ISIAO (Italian Institute for Africa and the Orient, since 1995). From 1967 until the suspension of field activities in 1979, the MAIA was directed by Maurizio Taddei; the investigations into the Islamic period, initiated by Alessio Bombaci, were further carried out by Umberto Scerrato and Dinu Adamesteanu. Following the closing down of ISIAO in 2011, the MAIA was administrated by the University of Naples 'L'Orientale'. Since 2017 it is administrated by the ISMEO (International Association of Mediterranean and Oriental Studies), which was established in 2012 to take over the scientific legacy of the former ISMEO and ISIAO. For an overview of the work of the Italian Archaeological Mission in Afghanistan and a related bibliography, I refer, in addition to Filigenzi and Giunta 2009, to the Mission's website *Buddhist and Islamic Archaeological Data from Ghazni, Afghanistan. A multidisciplinary digital archive for the managing and preservation of an endangered cultural heritage* (funded by the Gerda Henkel Stiftung) (<http://ghazni.bradypus.net/>) (accessed October 20, 2017).

² In particular, since 2004 the documentation about Islamic materials is being re-assessed and studied in the framework of the project "Islamic Ghazni," led by Roberta Giunta, deputy director of the MAIA.

³ As a relevant case in point, let me mention the illustrated *Repertory of Terms for Cataloguing Gandharan Sculptures* (Faccenna and Filigenzi 2007) created exactly in support of digital archiving, with the aim of minimizing inconsistencies in the classification and description of the materials and resulting loss of performance of the relational databases.

⁴ In spring 1993 rockets destroyed the roof and upper floors; in the autumn another rocket destroyed the basement. Though the remaining artifacts were moved to the best protected area of the building, the museum suffered heavy losses and looting, which the United Nations tried (unsuccessfully) to stop in 1994 by repairing the doors and bricking the windows. In 2001 the Taliban intentionally vandalized pre-Islamic and non-Islamic art objects, mostly stone and clay Buddhist sculptures and wooden Nuristani sculptures.

restored. Moreover, the digitization of the museum's inventories marks the beginning of a new, additional strategy for the preservation of cultural heritage.⁵ We cannot avoid or predict the loss of tangible heritage, as we cannot avoid or predict the various causes of it, such as conflicts, natural disasters, negligence, and time-dependent deterioration. However, we can secure the preservation of the intangible aspects of material culture through knowledge, documentation, and transmission.

DOCUMENTATION, HUMANITIES, AND TECHNOLOGY: HOW TOGETHER THEY CAN MAKE THE DIFFERENCE

At the resumption of the activities in Afghanistan, the MAIA, as all the other agencies committed to cultural heritage, had to face the manifold problems connected with the rebuilding of a patrimony of knowledge after the long hiatus in field research and related studies.

The restored archaeological mission started its activities with the survey of the archaeological sites and materials as well as the relevant documentation, as a preparatory work aimed at a full resumption of field activity. With the exception of Giovanni Verardi and Elio Paparatti, who had been members of the MAIA in the 1970s, all the members of the team were completely new to field activities in Afghanistan but not to Afghan cultural history. Even during the years of forced absence from the country, the foremost representatives of the MAIA such as M. Taddei, U. Scerrato, and G. Verardi, all brilliant academics, had kept the interest for Afghanistan alive among new generations of scholars through their studies and teachings. Thus, there were the conditions for boosting new scientific plans, but instrumental to any initiative was the reassessment and contextual analytical study of the archival materials (lists of inventoried objects, field notes, a large number of drawings of different sizes, and thousands of photographs) that were kept at the Centro Scavi of the IsIAO and the Museo Nazionale d'Arte Orientale "Giuseppe Tucci." We were also confronted with the need to convert pre-existing hardcopy archives into digital format. This was too huge a task for our limited staffing and resources, and up until now we have only been able to partially complete it. Priority was given to the inventories (and, when available, field notes), which were supplemented with a relevant, basic photographic apparatus.

Besides the fundamental contribution of the Gerda Henkel Stiftung, which allowed a dedicated project to be carried out, a part of the grants that the MAIA gets each year from the funding institutions is regularly allocated to digitization.⁶ Given the large amount of materials and insufficient resources, the stages of advancements have been established according to the most urgent requirements of the scientific projects that since the very beginning have paralleled the reassessment of the documentation.

As mentioned above, steps were taken in order to resume field research in the area of Ghazni, where the MAIA was traditionally based. At the end of the 1970s, when the political situation put an end to all foreign cultural activities in the country, the MAIA had already set up a Museum of Islamic Art at Rawza to display the art objects yielded by the archaeological excavations and surveys of Islamic sites (mainly Ghaznavid and Ghurid) carried out by the MAIA in the area of Ghazni. This museum, opened in 1966, represents a double achievement, insofar as its physical seat is the Timurid 'Abd al-Razzaq mausoleum (sixteenth century CE), which the MAIA had purposely restored as a museum. A museum within a historical monument: this was part of a general — and at that time extremely innovative — strategy of territorial promotion of cultural

⁵ Important preparatory steps towards this direction were made, especially from 2003 onwards, by various international agencies (UNESCO, SPACH), donor countries (Austria, France, Greece, Italy, the United Kingdom and the United States of America) and specialised institutions (British Museum, Musée Guimet, ICCR, and IsIAO), which assisted in the overall rehabilitation of the museum's building, the assessment of the survived collections, the restoration of the objects, and the training of museum professionals. A unified program of digitization was launched in May 2012 by the Oriental Institute of the University

of Chicago, under the direction of Gil Stein and field direction of Mike Fisher. It has so far inventoried approximately 95 percent of the Afghan museums' collections, including any provincial museum holdings. For more information see Fisher, this volume.

⁶ The MAIA, as the other archaeological missions of the former IsMEO/IsIAO, and of the ISMEO at present, was financially supported by a kind of partnership with the Ministry of Foreign Affairs, and, on the basis of specific agreement by the University of Naples "L'Orientale"

heritage as a source of cultural, social, and economic development.⁷ In the original plan, an archaeological promenade should have been taken to the Buddhist and Islamic sites of Ghazni, and to the museums where the visitors would have seen on display the artifacts that could not be preserved in situ. Indeed, a museum of Pre-Islamic Art was also planned, which should have housed, parallel to the Museum of Islamic Art, the pre-Islamic art objects, mainly coming from the Buddhist site of Tepe Sardar. In 1979, when the MAIA was compelled to stop its activities, this second museum was still under construction. However, it had been rapidly brought to a stage that was sufficiently advanced for the building to be able to function as a temporary storage facility for the archaeological materials.

In 2002, when the MAIA returned to Afghanistan, a basic electronic copy of the inventories and relevant photographic documentation provided a flexible and extremely manageable tool for a first, quick survey of the materials in the storage building of Ghazni and the Kabul National Museum, to which part of the materials had been transferred at some point in time. The MAIA also discovered in the storage building the finds previously on display in the Museum of Islamic Art, which had been prudently evacuated by order of the local authorities during the period of political unrest. As a further measure to reduce danger, the storage building had been partially obstructed with debris in order to make it less accessible and attractive for possible looters.

Most of the artifacts had survived intact the tormented years of war, also thanks to those protection strategies adopted by the Afghan authorities and local people. However, the safekeeping of cultural artifacts is a chain of actions that begins even before bringing them to light. Unless discoveries are purely accidental, standard protocol interventions must be envisaged before, during, and after archaeological surveys and excavations. These procedures are particularly crucial to the survival of fragile materials such as clay sculptures and painted plasters, which abound in Afghanistan. Careful excavation methods, consolidation and stabilization before removal from the find spot, and restoration with appropriate techniques and compatible materials in the post-excavation phase allow the objects to maintain their physical shape. From this point of view, one may say that the strategies adopted by the MAIA in the course of the past activities had proved successful. However, for the resumption and further advancement of the studies, even more essential than the physical objects was the set of all relevant information connected to each of them. Exact size, physical features and components of the artifacts, their stratigraphic provenance, find spot, and general archaeological context had been carefully recorded by the MAIA through written inventories, photographs, and, when needed, also drawings.

The efficacious management of the overall process (digging, restoration, documentation, and records storage) adopted by the “old” MAIA allowed the “new” MAIA to effectually restart scientific projects that had been left unaccomplished, or even devise fresh plans and take new steps, also thanks to the incremental developments in technology that occurred meanwhile.

It is significant, for instance, that the return of the MAIA to the field was inaugurated by two important scientific publications (Giunta 2003; Verardi and Paparatti 2004), which are based entirely on the old documentation. Furthermore, the survey of both archaeological materials and archival documentation was simultaneously accompanied by new plans of graphic restitutions that can be considered somehow a continuation of previous experiences and are partly based on the old graphic sources of the 1960s and 1970s. I do not speak about the new information and knowledge provided by the archaeological activities of the reconstituted MAIA; for this I refer the reader to the considerable amount of scientific works that has been published so far (see fn. 42). I limit myself to a description of some ongoing studies and (still preliminary) achievements which can give the reader an idea of how the combination of extant archival documentation, scholarly research and technology can actively help us not only to better understand the archaeological monuments and artifacts unearthed in the past but also to sharpen our focus on the current and future research on Afghan cultural heritage.

⁷ The building has recently been restored with the assistance of the Department of Afghan Historic Monuments thanks to funds granted by UNESCO and the Italian Ministry of Foreign Affairs. However, the degraded conditions of security and infrastructures in the Ghazni province have so far prevented the re-opening of the museum.

Similarly, the National Museum Herat was redeveloped to reside inside of the city's historic citadel, Qala-e Ikhtiyaruddin (see Shaikhzada, this volume).

ARCHAEOLOGICAL RECORD AND ARCHAEOLOGICAL SIMULATION

One of the first tasks of the reconstituted MAIA was the graphic rendering of exemplary monuments and architectures. These were selected on the basis of their suitability to partial integrations; that is, a sufficient preservation of indicative elements, which could lend a degree of verisimilitude to the restitution. Serviceable starting points were found in the old graphic records made at the time of the excavations and surveys by well-trained professionals,⁸ under direct examination and the supervision of expert archaeologists and art historians. Some outstanding artifacts and modular units, as well as ground plans and elevations, had been given special attention, with the clear aim of developing, step by step, comprehensive restitutions of the original contexts. The partial achievements that had been already obtained could be taken as a reliable guide towards new tactical options and eventual advancements.

As for the Buddhist site of Tepe Sardar, worth noticing among the old records are the graphic restitution of a colossal bejewelled Buddha (reconstructed height ca. 3.7 m) in Chapel 23 (Taddei and Verardi 1978, fig. 11; here, fig. 57); the plausible combination of different units in coherent decorative patterns (*ibid.*, figs. 29–31); the table of mould types used for casting ornamental devices (both for sculptures and architectural decorations), parts of human and animal bodies, and small figurines (*ibid.*, pp. 121–31); and the careful mapping of significant archaeological indicators. Included among these indicators, for instance, is the find spot of materials fallen from their original positions, with particular regard to sculptural fragments and burnt wooden fragments (*ibid.*, fig. 8) that may prove essential to reconstruction processes.

As far as rendering was concerned, the new MAIA focused its attention on an overview of the general aspect of the Upper Terrace, i.e. the leveled top of the hill where the main cultic area of the site was installed. This was composed of a Main Stūpa, at the centre of the terrace, that was surrounded by wings of chapels, originally enclosed within an external wall forming a corridor behind them, and, on the northwest and southwest sides, rows of alternating star-shaped small stūpas and enthroned images of Buddhas and Bodhisattvas.

The state of preservation of the monuments was quite modest. Of the Main Stūpa — the largest ever found in Afghanistan — only the first two square stories were preserved. The buildings lining the entrance, on the northwest side, as well as the row of chapels on the southeast side and the perimeter wall, had almost completely disappeared, wiped away by natural processes of erosion. Also, of the rows of small stūpas and enthroned figures only the lower part was preserved. As for the extant chapels, they had survived to a maximum height of ca. 2.5 m. Only scanty traces of their decorative apparatus were found in situ. For the most part, this was found fallen from the original position and mixed up with the archaeological debris layers, either irremediably destroyed by the impact and the atmospheric agents or badly damaged and fragmented. Nevertheless, the general layout of the chapels was still documentable, as well as some important clues at the original iconographic programs (Taddei and Verardi 1978, *passim*; Filigenzi 2009a, b).

On the basis of the old ground plans, elevations, photographic documentation, and reports a preliminary work was made towards a 3D reconstruction of the Upper Terrace (fig. 58). The old graphic reconstruction of decorative patterns was integrated into broader isometric views (fig. 59). Also, close-up views of the chapels are being studied, starting from Chapel 17, where the main cultic figure was a colossal Maitreya depicted as an accomplished Buddha (fig. 60).

Moreover, another step was taken towards the reconstruction of Chapel 23, from which the colossal bejewelled Buddha came. This was originally placed against the left side wall of the chapel, facing another colossal image, of almost equal size, of the goddess Durgā (Taddei 1992), the slayer of the buffalo demon Mahiṣa whose deeds are recorded in the Hindu religious literature. A number of variants of the story are known from the Purāṇas, especially the Mārkaṇḍeyapurāṇa, which contains the earliest (and simplest)

⁸ I would like to mention here the noteworthy work by Nicola Labianca and Giovanni Ioppolo, who worked under the supervision of the field directors, Maurizio Taddei (pre-Islamic archaeology and art history) and Alessio Bombaci and Umberto Scerrato (Islamic archaeology and art history), respectively. Following the resumption of the activities in the early 2000s, fresh additions to the MAIA's graphic resources came from highly

qualified experts in architectural and archaeological drawings such as Elio Paparatti, Francesco Martore, and Danilo Rosati. Mention must also be made of the significant contributions of our graduate students of the University of Naples 'L'Orientale,' in particular Donatella Ebolese and Annamaria Fedele, and Carlotta Passaro (University of Naples Federico II).

version of the myth.⁹ According to this, the mighty demon Mahiṣa, disguised as a bull, had taken over power on earth and heaven and was throwing the cosmos into chaos. Having being granted by the god Brahmā with the boon that no males could kill him, he was unsuccessfully fought by the gods Indra, Śiva, and Viṣṇu. Through their mental energy, the gods thus created a beautiful goddess and supplied her with replicas of their most powerful weapons, assigning her the task of defeating the demon. After a series of events, the multi-armed Durgā, assisted by her animal vehicle (a feline variously identified as a lion or tiger), eventually knocked down the buffalo and beheaded it. Mahiṣa then emerged from the severed head of the animal and the goddess promptly killed him.

The remains at Tepe Sardar of a colossal sculpture representing a multi-armed female deity trampling on a decapitated buffalo leave no doubts about the identification of the iconographic model, as it is not only largely documented in Indian iconography but also attested in Afghanistan by isolated sculptures from unknown settings (Kuwayama 1976, pp. 378–80). In particular, the most suitable comparison for our Durgā is represented by a marble sculpture from Gardez (preserved ht. 0.6 m; *ibid.*, p. 379, fig. 9). The difference in the treatment of the buffalo's body, crouching at Tepe Sardar, and – as in the more common scheme – kneeling on the front legs in the Gardez sculpture, is dictated by the different performance of the materials, since more compact and stable masses are certainly advisable for huge clay sculptures.

The presence and significance of an apparently alien deity in a Buddhist context (Taddei 1992; Silvi Antonini 2005; Filigenzi 2009b), as well as the nature and origin of the goddess, is a matter of discussion (Tucci 1963; *idem* 1977, p. 28). I refer the reader to the relevant bibliography, while limiting myself here to the process and implications of the graphic anastylosis of the image.

The reconstructive hypothesis presented here (fig. 61) is still preliminary. There are major and minor details still missing, as for instance the presence of a canopy, which we imagine was made of light materials such as precious cloth on a wooden frame. This was suggested by the presence of small column bases and the remains of the shafts, and the plans documenting the excavation phases, where fragments of burnt wooden elements are shown in an archaeological layer of debris covering the original floor level. The goddess' dress, the position of the arms, and some of the mudrās and attributes remain a pure guess, only based on comparisons and specific considerations about technique, materials, compositional balance, and stability. On the other hand, the size and posture of the goddess are coherent with the extant elements. The aspect of the goddess' lion is modelled after figurines of lions brought to light at the site, but the presence of the animal is attested beyond any doubt by the paw clawing at the buffalo's rump. Similarly, the ornaments adorning the goddess are not invented but patterned after the examples provided by the sculptural assemblage of the site. All in all, therefore, the proposed reconstruction can be considered reliable. It might not be exactly corresponding to the original, but it is certainly plausible.

A positive impact that this study has had on ongoing archaeological research is also of note. The Durgā of Tepe Sardar was the only sure evidence of this goddess being adopted into Buddhist sacred spaces until 2012, when the site of Mes Aynak yielded an extraordinary equivalent. It must be stressed that without the precedent at Tepe Sardar, the surviving traces of a Durgā shrine at Mes Aynak would have passed completely unnoticed. During a visit to the site, Nicolas Engel showed me fragments of architectural decoration that he had correctly compared with extremely similar devices from Tepe Sardar. In addition, Mr. Nadir Rasouli pointed out to me the fragment of a big animal ear (12 cm long) from the same site. The coincidences were certainly significant, to the extent that we decided to inspect the site together. The fragments had been unearthed in a small four pillared chapel (32N) that had been almost completely destroyed by the fire. The only remains in situ were the lower part of the four wooden pillars, and a rectangular, oblong socle (length 2.4 m, width 0.9 m) placed against the wall opposite to the entrance (fig. 62). The unusual size and shape of the socle could be perfectly explained if the figure to be accommodated was the body of a crouching buffalo. With the help of Mr. Haji Ghulam Naqshband Rajabi, long-time local collaborator of the MAIA, we asked the workers who were cleaning the room whether any fragment of a big human figure had been found. They started rummaging among the debris and found a clay human finger of colossal size. The hypothesis of a lost Durgā group was thus proved almost certain.

⁹ For a quick overview and references see Flood 1996, pp. 175–76.

Investigating a site like Mes Aynak is incontrovertibly difficult: too huge is the site, too short is the time, too high is the pressure caused by a rescue excavation of uncertain duration (see Timuri, this volume).¹⁰ Mes Aynak is not only one of the world's most important archaeological sites ever discovered, it is also the second largest copper deposit in the world. In spite of the universal agreement as to the cultural importance of the site, is the latter circumstance that creates expectations in an economically depressed country. Once again, culture is an investment that pays back more slowly and indirectly than the exploitation of a mine.

My intention is not to discuss at length such a delicate and complex issue, which would deserve a focused attention, but rather to point out that the practice of archaeology means something more than a collection of artifacts and monuments, and more than their physical and documentary safeguarding. The lost Durgā of Mes Aynak is just a telling and particularly blatant example of what archaeology should be: a full-scale investigation of all of the physical traces of the past, also — and especially — those that may allow us to bring disappeared evidence back to life.

The case of the Durgā of Mes Aynak is not just a question of a statue, it is a critical witness to a non-occasional adoption of specific icons in Buddhist contexts. Besides giving hints about the religious atmosphere of the time, the discovery also opens a window into the little-known system of art-making in the ancient Eastern world, offering us a glimpse into the workshops, artisans, mechanisms of artistic production, circulation of artistic models, and, most probably, of artisans as well. Indeed, the use of exactly the same moulds for decorative devices at Tepe Sardar and Mes Aynak (fig. 63) implies that either the moulds were produced and distributed over a vast area by specialized workshops, or specialized workshops owned specifically designed tool-kits and moved from site to site. As an alternative for the latter case, we may also suppose the existence of a kind of “branch workshops,” possibly established along family lines and operating in different areas. Be that as it may, from these observations we can begin more concrete and innovative research into the basic underpinning of official monumental art; that is, the complex system of human and technical resources that make objects of art exist, and the political, social, and cultural network that allows artistic forms and related concepts to be shared, appreciated, and patronized.

A reconstruction of the rows of alternating star-shaped *stūpas* and enthroned figures in the northwest and southwest sides of the Upper Terrace and, eventually, of the Upper Terrace in its entirety, is also under way. We started with the graphic anastylosis of an exemplifying type of each (a *stūpa* and a statue). While this is not the place to deal with the complex symbolic implications of these monuments and the logic of their spatial arrangement,¹¹ I would nonetheless like to stress their utmost relevance for the cultural history of Buddhism. They are, indeed, the early archaeological evidence of architectural and iconographic prototypes which will play, further developed in canonical forms, a key role in the art of Himalayan and Far-Eastern countries. Thus, they provide a link between apparently distant places and times, at the same time highlighting the central role of Afghanistan in the cultural history of Late Antiquity in Asia.

The extant remains of the monuments give only a partial picture of their original design and their impact on the overall aspect of the site. As for the *stūpas*, only the lower part was preserved, in a few cases with scanty but indicative traces of the springing of the dome. This allowed us to approximately determine size and proportions of the monuments, which we found to be coincident with models reproduced at Tepe Sardar on decorative plaques as well as in coeval votive plaques and bronzes from Afghanistan and Central Asia, and on later Tibetan *ts'a ts'a* (figs. 64–65).

As for the thrones, the specimen selected for the reconstruction was that identified as no. 6 in the excavation reference system. This was the only one to preserve, besides the lower part of the seat, also part of the crossed legs and pelvis of the enthroned figure, which had completely disappeared in the other cases (figs. 64, 66). The drapery leaves no doubts about the type of dress, which is not the monastic mantle of a Buddha but the lower garment featuring a Bodhisattva figure, or a figure depicted like a Bodhisattva.

The two elephants supporting the seat hint at a figure of Buddha Akṣobhya being represented here. Although no linear explanation could be provided so far for the different iconographic features that the same

¹⁰ For a description of the results of the excavations, see Timuri, this volume.

¹¹ I refer the reader to Taddei and Verardi 1985; Filigenzi 2009b.

figure can take on in different contexts, the five cosmic Buddhas (among whom Akṣobhya is listed) are often represented in the same princely garb as the Bodhisattvas.

Following this hypothesis, the figure has been accordingly imagined as performing the *bhumisparśamudrā* (the touching-the-earth gesture). Details such as crown, ornaments, and arrangement of the hair are drawn from a range of suitable comparisons with the coeval sculptural production documented at Tepe Sardar. Conversely, other details could be reconstructed by assembling significant elements that were either sufficiently preserved in this or that throne or had been observed and scrupulously documented but were too fragile to survive, such as scanty traces of a body halo and nimbus.

As for the image of Durgā in Chapel 23, the thrones were also protected by a canopy, as evidenced by the small bases in front of the thrones, which on account of their modest size suggest slender columns of low-bearing capacity. Undoubtedly, these canopies were also made of light materials: a textile stretched on a wooden frame, the latter resting upon the columns in the front, and the back of the throne on the rear.

The thrones originally bore extremely rich decoration, either sculpted (in this case made of moulded elements such as jewel-like plaques and scroll motifs) or painted. However, complex decoration also characterized the front side of the thrones' back, as attested by the number of sculptural fragments which the excavators recovered among the debris in close proximity to the monuments. Not only mere decorative devices, also fragments of small statues were found, which we imagine were originally fixed to the solid support offered by the thrones' back. The latter thus played a multifunctional role: as a support for the main figure, for the animated scenery around this, and for the canopy. Judging from these elements, each single throne must have looked like a sort of shrine, in a way not dissimilar from models surviving in portable shrines from Kashmir and the Himalayas. For the time being, we limited our reconstruction to a preliminary sketch of the basic features of the throne, though not excluding further advancements towards more comprehensive hypotheses with regard not only to forms but also to the chromatic decoration.

Indeed, the role played by the polychrome treatment of the surfaces can hardly be overemphasized. Colors and gilding were evidently conceived as an essential component of the artistic production, not only for the purpose of beautification but for their magical and symbolic character. Although at Tepe Sardar, rare exceptions apart, only scanty traces survive of the original decorative finishing, investigation and documentation about the use of colors and gilding may open a window into the color-theories of the time, with specific reference to cultic places and objects. This is a promising yet difficult research path that requires a dedicated, long-term strategy of careful inspections of the materials, correctly designed sampling plan for chemical analyses, and a thorough, comparative methodology that, for the time being, remains restricted by limited available data and sporadic documentation. Once again, humanities ought to play a pivotal role in designing innovative plans and common information sharing standards, something that comes prior to technological applications and greatly advances the possibilities of the latter.

As for the Islamic period, the huge amount of documents relevant to Islamic funerary monuments in the area of Ghazni was the basis of the aforementioned study by R. Giunta (2003). However, the ISIAO archive also contained a number of notes and drawings pertinent to a Ghaznavid palace unearthed in Ghazni in the course of five excavation campaigns from 1957 to 1962 (Scerrato 1959; Adamesteanu 1960; Bombaci 1966).

The Palace, built of mud bricks in combination with pressed clay and baked bricks, was enclosed by an irregularly rectangular perimeter wall characterized by a monumental façade with ramparts and towers. The Palace was divided into a public area for administrative and ceremonial activities and a private quarter. A marble-paved central courtyard was surrounded by a sidewalk on to which four *iwans* opened axially. The southern one, opposite the entrance, provided access to the throne room, which in turn was flanked to the west by the residential quarter. A hypostyle mosque, with three naves parallel to the *qibli* wall, was located in the northwestern corner.

Among the major structures, mention must be made of the series of ante-chambers surrounding the central courtyard on four sides and, like the four *iwans*, bearing on the lower part of the walls a marble dado frieze. On top of this, a long poem in Persian and in Kufic script was carved (Bombaci 1966; fig. 67). The decoration of the wall was completed by brick panels with geometrical and epigraphic motifs. The impressive artistic mastery of the carving technique, the rich repertory and originality of decorative motifs, as well as the traces of color so far ascertained on both marble and brick panels (blue, red, and yellow), give an idea,

though vague and imprecise, of the powerful aesthetics of the Ghaznavid architecture and the profound mark it left on further artistic developments.

Hence, as it has been detailed in several specific publications (see fn. 1), the archaeological evidence provided by the MAIA's investigations largely confirms the accounts by the historian al-'Utbī (translation in Bombaci 1964, pp. 25, 31–32), who lived in Ghazni between the end of the tenth and the early eleventh century CE and witnessed the extensive use of polychrome and gilded carved marble for the decoration of the town's buildings.

However, the reconnaissance campaign made by M. Taddei in 1999 and the following ones in the early 2000s yielded depressing results. Of some of the archaeological sites either surveyed or investigated and restored by the old MAIA (including the Palace) only faint vestiges remained. Others, still extant, had suffered damages of various degrees.

This provided the new MAIA with an additional push to make use of the potential of the archival documentation as a countermeasure against the dispersal and destruction of the physical archaeological evidence.

The study on Ghaznavid funerary architecture and epigraphy having been already achieved, the attention of the "Islamic Ghazni" team (see fn. 2) focused on the Ghaznavid Palace. During the years of field activity, besides the photographic documentation, the most representative elements of the marble and brick decoration had been drawn. In addition, a preliminary elevation of the palace had been initiated by U. Scerrato, assisted by D. Rosati, in the 1990s (Scerrato 1995). Unfortunately, Scerrato could not bring it to completion, but the task was resumed with an expanded concept, which included the new possibilities allowed by digital formats. Also in view of the restoration and rehabilitation of the Museum of Islamic Art, the axonometric view of the palace was thus developed with the use of 3D computer graphics (figs. 68–69).

CONCLUSION

The results achieved so far only represent the tip of the iceberg, the most visible part of an obscure, painstaking work of information retrieval and collation, analytical study, and cross-comparisons. The deployment of human resources that led to the still partial results was made possible by dedicated investments in humanities. Doctoral and graduate students assisted at various levels in this project, each contributing, besides a generous participation in the re-organization of the archival records, an in-depth investigation on particular aspects of the Palace decoration, as well as the Ghaznavid history and epigraphy and, eventually, a digital (and critical) elaboration of the data.¹²

The analysis of the old data not only paved the way for new experiences in graphic reconstructions, but also yielded new discoveries. Contrary to what Scerrato hypothesised in his preliminary report (*ibid.*, p. 26), the different phases of the Palace do not begin with the Ghaznavid sultans Ibrahim and Mas'ud III (end of the eleventh-beginning of the twelfth century CE); the most magnificent phase can be assigned with certitude to them, but the history of the Palace begins prior to them, and possibly with a different function, the latter being the object of ongoing studies.

This is a further demonstration of how careful archaeological investigations and documentation are a living resource capable of bridging temporal gaps, but their potential can only be actuated by informed and motivated efforts. These can be assisted and boosted by technology, but it is certain that they can neither take shape nor reach the target independently from humanities.

¹² Relevant contributions were provided by M. Rugiadi (marbles) and S. Artusi (brickwork) (unpublished PhD dissertations) and by Carlotta Passaro (3D graphics; MA thesis); ongoing PhD studies are also expected to provide valuable additions to our knowl-

edge of funerary and celebratory inscriptions (M. Massullo and V. Allegranzi, respectively) and of metalwork (V. Laviola). For further details visit http://ghazni.bradypus.net/islamic_blog (accessed July 12, 2017).

DISCUSSION: PRESERVING THE HISTORICAL MONUMENTS OF AFGHANISTAN

Abdul Ahad Abassi

*Department of Historical Monuments,
Afghanistan*

Sayed Jawed

*Humanitarian Assistance & Facilitating
Organization*

Abdul Wasay Najimi

Aga Khan Trust for Culture

Abdul Habib Noori

Afghanistan Cultural Heritage Consulting Organization*

INTRODUCTION

Perhaps the most visible attestation to Afghanistan's rich cultural heritage is its vast landscape of historical monuments. From the fourth century CE rock-hewn *stūpa* of Takht-e Rostam in Samangan, to the Masjid-e Jami'a in Herat of Ghori and Timurid times, to the modern Shah-e Doh Shamshira Mosque in Kabul, the monumental architecture of Afghanistan evidences millennia of not just elite building traditions, but also of local craftsmanship, decorative techniques, stylistic ideas, and material preferences. In this sense, these monuments provide some of the best evidence that exists for the varied and evolving culture of Afghanistan that crosscuts social, political, and economic strata.

PHASES OF HISTORICAL MONUMENT PRESERVATION IN AFGHANISTAN

Towards the middle of the twentieth century, the Afghan Government began to take an interest in the reconstruction of monuments of cultural significance such as the Masjid-e Jami' of Herat in 1940. By 1960, westerners were contributing to the preservation efforts but began to infuse the process with their own ideas of what was significant about each monument. An example of this was the work of a French engineering expert who traveled to Afghanistan in the 1960s on behalf of UNESCO to repair the stone *stūpa* of Guldara, southeast of Kabul. He attempted to restore the *stūpa* according to eighteenth and early nineteenth century French concepts of Buddhism, which were largely based on myth. Around the same time, the Italians sent experts to attempt repairs on the mausoleum of Abdul Razzāq, in Ghazni, but afterward it was evident from afar which parts were original and which had been repaired. There was a great difference between the red clay of the foundation, which had been newly restored, and the original clay, and the rows between the bricks were not filled properly.¹

The wide variation between the French and Italian approaches had caused a dispute in Afghanistan, and the question was whether one of these methods should prevail over the other; this conversation even reached the ambassadorial level. The result was that a conference was held in 1964, and Afghans, bringing

---

* This chapter is an edited account of the proceedings of the discussion panel concerning preservation of Afghanistan's monuments, occurring at the conference Preserving the Cultural Heritage of Afghanistan, November 10, 2014, Kabul, Afghanistan, and reflects not only the ideas raised by the moderators and

---

the panelists, but also the participatory audience members who shared their thoughts and questions.

¹ Although creating a distinction between the ancient monument and the newly restored parts can also be seen as a means of preserving the state and integrity of the original building (see Praxenthaler, this volume, and below).

their tools along with them, showed a strong level of participation.² Perhaps the most interesting outcome is that an Afghan team was organized for the first time to conduct restoration and repairs on historical monuments. In 1964, under the supervision of Danish expert Mr. Erik Hansen, they began occupational training by installing an inscription in the National Museum, Kabul. They then went on to install that inscription in the Mosque of the Sultan Mas'ud Palace.

In the second phase, Afghans became academically engaged in the work of monument preservation and restoration. An example of this occurred in 1977, when the faculty of the Engineering, Department of Architecture, Kabul University, in cooperation with UNESCO, went to Herat to survey the fortress of Ikhtiyaruddin. Unfortunately, 1978 was the beginning of nearly four decades of war and many Afghans emigrated from their home country at that time. What they took away from that phase of restoration work, however, was that Afghans can do the work themselves. For example, in 1980, the Department of Historical Monuments restored seventy-eight historical sites. Even in 1993 and 1994, the Department of Historical Monuments worked with local architects in Herat to restore the destroyed stone tiles in the Ghaus-e Kebār Sāheb Mosque, and it stands restored to this day.

The third phase of monument preservation and restoration began in 2002–2003 when the Aga Khan Trust for Culture went to work, and while working on conservation projects, worked with students from University architecture departments, engaging students to participate in various projects and contribute practical work. The purpose now is that the students learn the methods of restoration through on-site experience. From 2001 onward, however, private companies, which are generally not aware of the historical value of these sites, do not have knowledge of the ancient materials, and often do not employ a professional engineer, caused damage to many of the sites registered with the Department of Historical Monument. Now it is left to the cultural heritage community to attempt to repair that damage. Unfortunately, over the past thirteen years, it has been too large a task to accomplish to completion. It is hoped that under the new government, private and public development rely on the guidance and cooperation of the engineering experts who understand the historical building methods so to preserve them for future generations.

ENGINEERING WITHIN THE FRAMEWORK OF CONSERVATION AND PRESERVATION

If we speak about the historical buildings and sites, we should also discuss the characteristics of these building as well as the issues pertaining to them. These include, for example, proportionality, the significance of corner partitions, why a particular wood is used, how the concrete is used, the use of reed matting (or mat plastering), and reasons for using either straw-tempered clay or *sengel* (levigated clay). It is necessary for the engineers to understand these issues, and they should be able to explain to the general public the significance of these methods. As long as the authenticity of historical buildings or cultural heritage is not protected, the historical building cannot express cultural authenticity.

Restorations undertaken by the Aga Khan Trust for Culture (AKTC) at the Timur Shāh Mausoleum (built ca. 1816 CE), in the old city of Kabul, demonstrate this issue. The boundary wall on the lower terrace roof, which was built during the Habibullāh Khān period (1910–1915), had been almost completely destroyed. The wall was rebuilt during the administration of Prime Minister Hāshim Khān, and the builders had attempted to preserve the Khorsani style of engineering. During the recent restorations, however, examining the upper wall along with historical documents demonstrated that the first reconstruction work was new and did not preserve any of the original craftsmanship.

Another issue of restoration can be seen in the Masjid-e Jami'a. The restoration was very difficult work because the visible remains are the product of two substantial periods of architecture and engineering in Afghanistan: the Ghoriid period (879–1215 CE) and Timurid period (1370–1507 CE). The question became which period should be preserved and which should be rejected? Eventually, the project members came to the decision that they would attempt to preserve elements from each building period, including a monumental inscription of the former and a dome crafted in the style of the latter.

² The results of that conference are available as archival material.

This phenomenon exists across Afghanistan, where in one single monument two or more different periods may be reflected by at least two different techniques of craftsmanship. Thus, the general consensus was to respect and preserve both periods whenever possible. For example, in 1978, the tomb of Bābā Khātami, located in Balkh, underwent reconstruction; the upper part of the tomb is made from clay while the lower section is made from iron. The two components represent two extraordinary periods in the history of Afghan engineering. In the final results it is visible that the restorers had, to the best of their ability, reproduced aspects of each of the historic engineering methods.

However, another approach would be to leave the historical material alone and focus on preservation of monuments only to the extent that they are protected from the elements and other disturbances. But once again, the question arises, is one approach superior to the other, or can they compliment one another? Preservation or stabilization for its own sake, without employing substantial restoration, could be considered a crucial first step, especially when more in-depth efforts are too resource consuming to apply to every monument immediately. Alternatively, it could be considered superior to reconstruction because it leaves much of the original work, preserving the original craftsmanship, intact as it was. However, restoration in accordance with historical techniques can help to rediscover and revive knowledge of the intangible heritage of historical craftsmanship (see esp. Nazari et al., this volume). Without the process of hands-on learning, much of this craft heritage would be lost and unknown.

An example of the process of rediscovery of intangible heritage through restoration comes from Aga Khan Trust for Culture's work at Bagh-e Babur (Babur Gardens; see Sahibzada, this volume), particularly with respect to *pakhsa* (similar to pisé) architecture (see also Nessar 2015, p. 147). We know that *pakhsa* involves hand-forming amorphous clay into walls and other architectural features, but what we should understand further is how the clay became *pakhsa*. Reconstructing the walls of Bagh-e Babur with *pakhsa* made it clear that if the clay is tempered with chaff, it becomes more durable and resistant to decay. Architectural elements made in the past of both tempered and non-tempered clay, as well as *sengel* (levigated clay), are all historical finds and, therefore, we should not be indifferent to them.

Furthermore, there are typically two different means of assessment of historical monuments: initial assessment and secondary assessment. For many structures, though, the engineering process must pass through three stages. The first stage concerns survey; there must be a sketch of the site. Secondly, it is important to acquire any prior documentation from previous years. The third stage consists of cleaning during and after the work. These stages parallel many aspects of archaeological work, interestingly enough.

One of the first projects of the Aga Khan Foundation was restoration of the Uzbakān Mosque. Some of the paints used were oil-based, and figuring out how to clean them from the surface was too difficult. The *sengel* — the special, levigated clay — was washed with water and cleaned in its original state. But, generally, if the historical wall is washed and cleaned during restoration, it would be completely destroyed. Yet after two years of working on the site, it became clear how to do this effectively without destroying the ancient material. It is interesting to see how the moisture-proofing materials are discovered, strengthened, and used. The material could be coal, lime, or clay powder; what is important to learn is how it works and about its characteristics. It is very important for engineers to study the materials and techniques in situ in order to understand their qualities.

HISTORICAL MONUMENT PRESERVATION AND MODERN SOCIETY

The remains of the Great Buddhas of Bamiyan were among the most monumental in all of Afghanistan, and their destruction at the hands of the Taliban in 2001 raised a number of questions that are still important issues today. Prime among them has been whether or not to undertake their reconstruction, in what manner, and to what extent. The force of explosion caused by the Taliban demolition of the Buddhas was greater than 10,000 kg, some have said, which was enough to partially destabilized the sections of the sandstone escarpment into which the statues were originally built. Recently, assessment and stabilization has been conducted, and consolidation of parts of one of the statue faces is under consideration (see Praxenthaler, this volume). But further work, such as anastylosis (a reconstruction technique whereby a ruined building

or monument is restored using the original architectural elements to the greatest degree possible) or other kinds of restoration, cannot simply commence, as it is a socio-cultural issue and not strictly an engineering or art-historical problem. Both the viability and the community impact of reconstruction require further research.

The immediate question, then, is not about restoration of the Buddhas, but about how to improve their present condition. For example, obtaining a better understanding of the geomorphology of the surrounding cliffs is integral. Research on the construction of the Buddhas has yielded information including that its straw clay cover consists not of only the clay, but also fibrous rope plus the wool of sheep and goat, among other materials. Analysis of the coloration and many other details of their construction are now available on the internet in PDF format in English.³

What is imminently important now is to preserve and strengthen the niche where the western Buddha formerly stood, which is still not protected to the degree of the eastern Buddha. Furthermore, it is obvious that the consolidants, often used to strengthen historic remains in different regions of Afghanistan, are being destroyed under the effect of general impact and dried air. This should be taken into account before they are used extensively. Another issue is that we cannot restore the Buddhas in their exact place because of the force of the explosions. Therefore, we should have an advanced metric model of the original niches to be able to restore the Buddhas in situ. It is also necessary, for any serious restoration, to maintain the historical context as well as the ancient engineering methods and materials used, and engineers and construction workers should conduct any such restoration under the guidance of archaeologists. Students and scientists should be on-hand to observe and learn about the construction process. Similarly, the reconstruction process at the historical sites of Ghazni, including Tepe Sardār, includes many temples and verities of buildings and engineers and archaeologists should work together to consider these monuments from an historical point of view.

It sounds simple enough to introduce collaboration across cultural heritage professions for these important projects, and yet the question still exists why public agencies do not have better cooperation with one another with regard to the protection of historical monuments? For example, when the Ministry of Public Works builds a road in Badakhshan, urban heritage in Badakhshan will almost certainly be destroyed. There is generally little or no communication between government agencies in the maintenance of historical monuments. Furthermore, public opinion on the significance or meaning of the monuments within their local communities is neither formally collected nor well understood by the governmental agencies.

CONCLUSION

We cannot destroy a new building with a tractor or bulldozer and, similarly, we cannot use this approach on historical buildings. It is necessary for us to work thoroughly on them, and those who work in relation to the historical and archaeological heritage of Afghanistan must be professionals, as each historical and archaeological site requires a specific professional understanding. Those professionals should engage the students in their practical work, or else we risk losing all for which we have worked when that generation has not had the experienced guidance through on-site work that is necessary to successfully preserve both the material remains of Afghanistan's monumental heritage, but also the intangible knowledge of the craft skills and techniques that created it originally.

³ To download a copy, please see: [http://www.icomos.org/en/116-english-categories/resources/publications/206-world-](http://www.icomos.org/en/116-english-categories/resources/publications/206-world-report-2008-2010)

[report-2008-2010](http://www.icomos.org/en/116-english-categories/resources/publications/206-world-report-2008-2010) (accessed August 15, 2017). A second publication is forthcoming.

SECTION V

**ARCHAEOLOGY AND
CULTURAL HERITAGE PRESERVATION**

SURVEY AND EXCAVATIONS OF THE ANCIENT SITE OF MES AYNAK, LOGAR PROVINCE

Abdul Qadir Timuri

Afghan Institute of Archaeology

INTRODUCTION

The history of civilization in Afghanistan is thousands of years of old, and the ancient peoples of this land left behind monuments attesting to their rich and diverse culture; these sites have become a major part of the country's national heritage. One of the most important among these is the early Buddhist-period urban center of Mes Aynak, which archaeologists have scientifically surveyed and excavated from 2009 until the present. However, before talking about the archaeological excavations of Mes Aynak, it may be useful to clarify the historical background of its sites and environs.

THE REGION OF LOGAR

Logar is one of the central provinces of Afghanistan and is located near the capital of Kabul. It is 20 km to the southwest of Baraki Barak and 70 km to the south of the region of Kabul. Logar is bordered by the province of Kabul in the north, Wardak province in the west, Nangarhar in the east, Paktia to the south, and Ghazni province to the southwest. The Gardez Highway runs through the western part of Logar. From a strategic point of view, it is similar to the northern provinces of Parwan and Kabul. The people of Logar use natural spring water in their homes and for irrigation of farmland.

The name of Logar was given to it by the Greek geographer Ptolemy who lived during the second century CE. In his writings, Ptolemy mentioned the name of the area of Kabul and the Kabul river and its surroundings, along with Kabulistan. One of those surrounding areas is Lugarna. The English scholar Sir Alexander Cunningham, among others, identified Lugarna as the current Logar based on similarity of the names and their geographical positions. The definition of Logar in the Pashto language is *Loy + ghar* (*loy* = "great" and *ghar* = "mountain"). In the Persian language it changed to "Logar" over the course of time, meaning "large mountain." Logar is one of the ancient areas of Afghanistan that in earlier times was situated within the territory and was under the government of Kabulistan. Its monuments and remains have been visible from ancient times onward (Faizi et al. 2011, p. 59).

One of the famous ancient and historical sites of Logar province is the site of Sajawand, which is also called Takht-e Jamshed ("Throne of Jamshed") by scholars. The temple of Sajawand or Sunagar greatly assisted in making Logar and its related sites well known throughout the land. Thus, in the periods of Islamic rule, historians such as the composers of Muruj adh-Dhahab and Indica, Mas'udi and al-Biruni, respectively, mentioned the linguistic traditions of Lugarna or Sajawand (Kuhzad 1968, p. 262).

Originally, Logar was considered part of the province of Kabul. After 1965, however, it became an independent province. It was witness to great historical periods, like other provinces of Afghanistan, and it possesses numerous ancient and historical sites, one of which is the historical site of Mes Aynak.

HISTORY OF DISCOVERY AT MES AYNAK

Mes Aynak is located 38 km south of Kabul province and 18 km to the east of the Kabul–Logar highway. The size of the urban core zone is approximately 45 ha (450,000 m²), but more than 1,000 ha compose the cultural landscape around Aynak Mountain, where one of the world's largest copper mines is located. The word 'aynak originally comes from Arabic ('ayn "eye"), and over time it changed to *ahinak* and 'aynak. Researchers have interpreted the basic term to mean "(a place) abundant in springs." *Mes* means "copper" in both Persian and Pashto, but Mes Aynak, means "copper and iron."¹ At this site, in addition to having abundant copper mines, an iron mine was observed in its southern part.

Mes Aynak was discovered for the first time in 1963, and in 1976 a committee including Gérard Fussman and Marc Le Berre identified this as a potentially important site (Engel 2011, p. 4). In 1976 the site was also surveyed by Sayyid Omar Sultan, the former Deputy Minister of Information and Culture, the Russian scientists Kuzmina and Vinogradov, and by the French scientists Bakhtil and Gordan. But in 1978, based on a survey conducted by the archaeological team of the Délégation Archéologique Française en Afghanistan (DAFA; T. Berthoux, R. Besenval, F. Cesbron, and J. Liszak-Hours), the site was dated to the Kushan period (ca. 100–300 CE). In 1971, Russian geologists reported the existence of ancient ruins at this site and mentioned some long tunnels in the eastern part of the original mountain of the Mes Aynak mine. Based on that survey, those tunnels were excavated for 120 m toward the interior of the mine (the vein of copper).

In 1982 Mes Aynak was included and briefly described in *The Archaeological Gazetteer of Afghanistan* by W. Ball (1983) (site no. 19, under the name "Ainak"). In 2004, 2005, and 2007 Afghan archaeologists under the supervision of Mr. Kitab Khan Faizi visited the site. Afterward, in 2009, based on an agreement between the Chinese company MCC (Chinese Metallurgical Group) and the Afghan Ministry of Mines and Petroleum, the Afghans commenced primary surveys and archaeological excavations whereupon eight sites were initially selected for field excavation. Recently, a new survey was conducted by an Afghan archaeological team in seven villages around the Mes Aynak mine. In total, about forty-three archaeological localities were discovered and recorded as ancient sites (Faizi 2012b).

The scientific investigations of previous years conducted at Mes Aynak include a study done by a team of geologists from the Ministry of Mines with the assistance of Japan, the former Soviet Union, and the United States. They observed, along with the best samples of copper in the world, a long tunnel where ancient kilns for smelting copper existed. Some evidence for the means of minting coins was also identified in those areas.

EXCAVATION OF THE MES AYNAK ARCHAEOLOGICAL SITES

At present, some parts of the site have been excavated by a team of Afghan and international archaeologists. In 2005, years before excavations would commence, Afghan archaeological specialists, under the guidance of the Ministry of Information and Culture, transferred three clay statues that were recovered in the Buddhist monastery of Kafiriat Tepe on the northern edge of Mes Aynak to the National Museum in Kabul. In 2009, archaeological workers under the supervision of Mr. Kitab Khan Faizi began scientific and professional excavations at those parts of the site that were at greatest risk of destruction (fig. 70).

In the course of the excavations, hundreds of movable and immovable items were acquired at the aforementioned sites. After performing initial, on-site conservation, the movable items were registered and transferred to the National Museum while the immovable items have thus far been guarded at the site. There is a large exhibition in the National Museum of Afghanistan displaying the artifacts discovered at Mes Aynak, and those who are interested in history and culture visit that exhibition every day (figs. 71–72).

Recent investigations and excavations conducted at the different parts of Mes Aynak show that many iron tools and instruments were found there along with copper, silver, and gold objects at nearly all of the excavation sites. For example, gate decorations, spoons, a hand chisel, sickles, an iron chain, small and large

¹ Although "Mes Aynak" is also more often translated as "little copper well."

iron nails, a ring, a knife, and other items were discovered, though some of the uncovered metal items were destroyed through rust oxidation (in comparison with other metals, iron is less resistant to rust, and therefore some of the iron items oxidized more quickly). Based on what was discovered among the moveable and immovable objects, locales for smelting, smelting workplaces, and other metallurgical evidence existed at this site. Through analysis of these discoveries, we know that both copper and iron were extracted, smelted, and utilized. Although the date of the earliest settlement at Mes Aynak remains unknown (and might possibly extend back into the early first millennium BCE), recent excavations allow us to provisionally date the occupation of Mes Aynak as extending from at least the second or third century CE up to the eighth century CE. This encompasses the Kushan, Sasanian, Kushano-Sasanian, Hephthalite, Turk-Shahi, and Hindu-Shahi periods up to the time of the Muslim conquest of the Kabulistan region.

THE ARCHAEOLOGICAL SITE OF GUL HAMID

Gul Hamid Tepe (or Gul Hamid Hill), one of the Buddhist monasteries at Mes Aynak disturbed by earlier illegal excavations, situated at 34° 15' 298"N, 69° 18' 102"E, is approximately 2,362 m above sea level. The professional excavation of the ancient site of Gul Hamid had not been completed by the international team, and so the excavations and research have continued under Afghan archaeologists. During the digging and cleaning process, pieces of cotton fabric, dark-hued clay statues, and one copper coin of Vasudeva I (ca. 190–230 CE) had been found at the site (Faizi et al. 2011, pp. 66–70), helping to put Gul Hamid in chronological and historical context (fig. 73). The architecture was influenced by local and Central Asian styles, and the influence of the Hellenistic style can clearly be seen in some buildings and statues. The buildings of the site are constructed in the arch-shaped style, and its materials contain inclusions such as clay, plaster, potsherds, and stones from rivers and mountains.

Gul Hamid is surrounded by walls that were built from stone, pisé clay, and square adobe bricks measuring 43 × 43 × 10 cm and 37 × 37 × 9 cm. These walls are associated with the Kushan Shah, the Hephthalite, and the Kushano-Sasanian periods and are worth comparing with the ancient hill of Kharvar (Faizi 2012b, pp. 62–100).

THE ARCHAEOLOGICAL SITE OF KAFIRIAT TEPE

Kafiriat Tepe (or Kafiriat Hill) is located in 900 m to the northeast of Tepe Gul Hamid. It is an earthen mound, rectangular in shape, and rises approximately 30 m above ground level. The general area of Kafiriat Tepe is agricultural land, but in its immediate vicinity is another mound to the north and irrigation canals on the other three sides. The site was excavated by the Afghan Institute of Archaeology. The first excavations at Kafiriat Tepe, which were based on the urgency and necessity of work, were begun on April 25, 2010. As a first step, the site was cleared of unnecessary stones and dirt, and was then divided from east to west by means of a total station and the northern and southern parts of it were recorded geospatially. During the excavation, a large monastery was discovered that included one large, central *stūpa* and seven donation-giving areas, a salon, monks' quarters, and some small rooms where Buddhist statues placed in different positions had been found (fig. 74; Faizi 2012b, p. 130).

TEPE WALI BABA AND THE OTHER HILLS

Continuing the excavations of past years, dozens of locales from among the total number of ancient sites of Aynak Mountain were found, including Tepe Wali Baba and sites 045–049 at Aynak Mountain; 034 — north of Aynak Mountain; 035 — the northeastern part of the Shah Tepe site; 013–038 — the northeastern part of Aynak Mountain; 041 — half of the eastern side of Aynak Mountain; 045 — the end of the southeastern part of Aynak Mountain; and point 046. The total area of this site is 1,352 m², its length is 52 m, its width is 26 m, and it is located on the eastern side of Aynak Mountain. Site 048 is located on the northeast side of Aynak

Mountain. The sites of 054, 058, 063, and 064 are located at the foot of northeastern part of Aynak Mountain, and site number 058 is located on the western side of Shah Tepe. Large quantities of both movable and immovable objects have been recovered from all of these sites.

Additionally, in order to achieve the aims of the research, new sections of different squares were opened at the Mes Aynak sites that lead to expansion of the operations (n.a. 2013, pp. 1–3). In addition to the architectural structures of the Buddhist period, statues of the Buddhist period, whole and broken ceramic dishes, coins of various Kushan and Sasanian kings, and evidence for the existence of local kings (Kushan Shah and Hephthalite), had been found at the excavation sites (Faizi 2012, pp. 164–89).

MATERIAL CULTURE OF A BUDDHIST SITE

Thousands of artifacts have been found at the excavations of the Mes Aynak archaeological sites, including dozens of small and large statues — both fragmentary and whole — depicting religious figures as well as lay people (figs. 72, 74). The statues are mostly built from materials such as plaster, stone, and especially clay, all of which were widely used at that time. The whole statues and innumerable statue fragments include heads of Buddhist statues, heads of Bodhisatva statues, bearers of gifts, and monks and their students. Besides these, the mould of a clay statue (see Filigenzi, this volume, for more details), and different kinds of wall ornamentation have been found at the site.

The author of the book *Mes-e Aynak dar partov-e kāveshhā-ye bāstānshenāsī* (*Mes Aynak in the Light of Archaeological Excavations*), Mr. Kitab Khan Faizi, has said the following about the items of this site:

The style of the making of the statues and the decorations on the statues of the Mes Aynak sites have been affected by the local crafts of Gandahara, as well as being affected to an extent by the architectural style of Indian crafts. From the point of the proportion of the figure, the statues of this site mostly resemble the style of Greco-Kushan (Greco-Buddhist) school. In the Buddhist statues the monks have the complete clothes of monks and the statues of the bearers of gifts and their guards have simple clothes, but with a variety of forms (2012b, p. 217).

Most of statues of the Mes Aynak site were made from clay and then decorated with different colors such as blue, light-blue, red, gray, and black. The clay and plaster statues resemble similar items at Tepe Narenj, Khwaja Safa, Tepe Maranjan, Shotorak, Hadda, and Kharvar of Logar, as well as Fonduqistan, which date to the fourth–ninth centuries CE. Parallels also exist with Tepe Sardar (Ghazni), particularly relating to the discovery of a shrine to Durgā — a Hindu deity rarely attested among Buddhist remains — at both sites (see Filigenzi, this volume). Iconographical analyses, consideration of the historical periods of the religious structures, and contextual analyses show that the most important sites of the Buddhist period in Afghanistan that can be compared with Hadda and Bamiyan are the sites of Mes Aynak.

The architectural structures of the excavated sites at Mes Aynak include temples, large and small cells for monks, rooms for food storage, and residential areas. Most of those structures were built of stone, clay, or plaster. The scientific excavations show that the structures were surrounded by walls that were built of stone, clay, and bricks (*khesht*) of different sizes (10 × 43 × 43 cm; 10 × 40 × 40 cm; 9 × 37 × 37 cm). The structures of the ancient sites of Mes Aynak featured cupolas and arch-shaped roofs that had all but collapsed over the course of time. The architectural history indicates origins in the Kushan and post-Kushan periods, between the first century CE and the emergence of Islam in the ninth century CE (fig. 75).

In addition to the aforementioned objects, numerous ceramic objects have also been found at this site. The ceramic assemblage of Mes Aynak includes jugs, plates, cooking pots, fruit dishes, and vessels featuring vegetal, floral, geometric, and anthropomorphic decoration (often stamped onto the shoulder of jars). Potsherds in both plain and decorated types are divided into two groups on-site based on their methods of use:

1. Dishes that had been used by the residents of Buddhist temples;
2. Dishes that had been used by lay people.

The fragments of ceramic objects at Mes Aynak are similar to the items of the sites of ancient Hadda and Khum-e Zargar, and parallels can be seen at other post-classical sites. The ceramic fragments with red and

light-blue colors that had been found at the site all belong to Kushan period but also related to the post-Kushan period (up until the beginning of the Islamic period, namely the second–seventh centuries CE). The fragments of the crowned busts of the Mes Aynak site represent the power and greatness of the Kushan and Sasanian kings as well as local rulers.

Moreover, different types of gold, silver, and copper coins were found. Most of the copper coins were covered in green copper oxide and were unrecognizable, though many have been treated, cleaned, and identified, helping to situate Mes Aynak in the historical context of the Kushan, Kushano-Sasanian, and Sasanian periods (second–sixth centuries CE), based on analytical categories such as size, weight, inscription, die axis, and minting. A variety of deities such as Buddha, Shiva, Oesho, Mao, and Ardokhsa were struck onto the reverse of the Kushan and Kushano-Sasanian coins. On some of the Sasanian coins, however, a fire temple of Zoroastrian tradition, flanked by two standing guards, is apparent on the reverse, rather than a deity.

The studies conducted in previous years by geologists of the former Soviet Union, Japan, and the United States demonstrated that long tunnels had been built at the site where kilns for smelting copper and some traces of instruments for coining money had been observed. Further evidence for copper smelting comes from the recent excavations of the site.

ACCORDING TO KETAB KHAN FAIZI

One of the reasons for the development of the coining of money was the existence of the copper mine for the residents of this site, and the economic activities of the site were based on the use of the copper mine. There is no doubt that the decorations of the Buddhist temples of this site had a relationship to the wealth of the people who lived around the mine, and the lives of the common people and the religious people were somehow related to one another. Tepe Wali Baba, which is located near the mine, is mainly covered by residential areas and it shows that the inhabitants of that area supervised the extraction of copper. There are wastes of copper stored on the lower side of Tepe Wali Baba, and it is quite clear that the copper refuse is about 12 m in depth.

According to the C14 dating that was conducted in 1970, the earliest extraction of copper corresponds to the first millennium BCE. Moreover, there are remains of copper smelting at the level of the site and we can see one older layer under it. After studying some coins covered by oxide found from this site, it is possible to determine the changes in the numismatic chronology. During the reign of the Kushan kings, the most important mint was at Kapisa, but it may have been the second mint at ancient site of Mes Aynak that met the needs for exchange in order to strengthen the management of finances, trade, and money at that time. There was probably more than one mint during the Kushan period (2012b, pp. 159–73).

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION AS CULTURAL HERITAGE PRESERVATION

Due to lack of security in the past, unauthorized and irresponsible persons unprofessionally excavated the site of Mes Aynak and the surrounding areas of antiquity for personal gain. This process of illegally conducted excavations not only looted the antiquities that were hidden under the ground, but also caused destruction to the cultural and historical contexts of the ancient site. Once official excavations commenced and the site became an area of scientific study, looting decreased considerably, and the contexts of the excavated remains became recorded for both public and scholarly understanding of this key period in Afghanistan's history. Over the course of the 2014 excavations alone, archaeologists were able to collect more than two hundred items of cultural value from the site and transfer them to the National Museum in Kabul after initial conservation done by the Department of Repair and Registration (fig. 76). All together, over 1,000 artifacts that have been recovered from Mes Aynak have been transferred to the National Museum in Kabul for safe keeping and exhibition to the public.

However, one facet of the new circumstances of Mes Aynak is the enormous wealth of copper available for extraction — with approximately 6 million tons of copper, it is one of the largest natural sources of copper in the world. The goal of modern economic development of the ancient copper mine has been intertwined with the pursuit of archaeological discovery, and so excavation was prioritized by Afghan archaeologists at the sites which were at risk of being damaged by explosions from the proposed copper extraction. Archaeologists began to excavate and survey the site based on the resulting plan. In accordance with this plan, the surveys of archaeologists were marked and pointed on the map using GPS. The Engineering Department also conducted a scientific and professional mapping of the sites of Mes Aynak for further study and in order to conduct more topographical analysis.

Moreover, in order to reach the goals of the plan, it was initially decided to recruit 100 workers to excavate Mes Aynak, but from nearly the beginning of the project 650 workers have been engaged in excavations at Tepe Wali Baba, an enormous amount to be employed for a rescue expedition. Similarly, in addition to Afghan archaeologists, 30 foreign archaeologists from different countries have also participated in excavations and research of the ancient sites. Some 40 graduates of universities with different specializations have been hired under contract after passing a special exam and then a number of them went on to work for the Afghan Institute of Archaeology. This critical mass of archaeological efforts, in part enabled by the economic interests in the mine — which is worth billions of dollars — has yielded incredible discoveries and the means to preserve them as well as global attention to and national engagement with the Buddhist cultural heritage of Afghanistan.

CONCLUSION

All of the items discovered at the Mes Aynak by the Afghan Institute of Archaeology represent the most important aspects of this famous centre of Buddhism in the region. These ancient sites are located near the trade route with India, which is one important part of the trade system of the Silk Road and one of the most valuable conduits for trade along the Silk Road in the southern areas around Kabul in the ancient period.

ARCHAEOLOGICAL ACTIVITY IN KABUL

Zafar Paiman, Laboratory of Archaeology

*Ecole Normale Supérieure de Paris
(UMR 8546, CNRS-ENS)*

INTRODUCTION

The role of Kabul is very important for understanding the commercial, cultural, and religious dynamics that have developed in the southern part of Afghanistan. The city was, indeed, a crossing point between Gandhara and Bactria, south to north, and a key crossroads, especially from the late fourth century CE until 1038 CE, when the Ghaznavid military attacked the city. This resulted in a political and economic upheaval, and perhaps also marked the beginning of the gradual Islamization of Kabul, although no archaeological evidence for that predates the thirteenth century CE. Buddhism and Hinduism have developed side by side in Kabul and sparked the development of a local art school. Thus, we consider Kabul as the second great artistic, cultural, and religious centre after Hadda, in the southern part of the foothills of the Hindu Kush, as evidenced by archaeological excavations of sites in Kabul such as Khair Khana (1934), Tepe Maranjan (1936 and 1984; see Hackin, Carl, and Meunié 1959), Tepe Khazana (1936),¹ Khwaja Safa (see Paiman 2005), Qol-e Tut, Tepe Narenj (see Paiman 2005; 2006; 2008; 2010), and the results of our excavations in Kabul.

EXCAVATIONS IN KABUL SINCE 2002

The twenty-five years of war in Afghanistan have had tragic consequences in human terms, but also in cultural terms. However, after the fall of the Taliban and the return of relative calm in the capital since 2002, the Afghan government, in parallel with rural development and reconstruction of the country, has asked the management of the Afghan Institute of Archaeology, through the Ministry of Information and Culture, to resume field activities.

In 2002, at my request, the Afghan Institute of Archaeology launched a major archaeological prospection on the entire territory, and in 2004 excavation operations started and the responsibility of oversight was given to me.

For the implementation of the census of archaeological sites and historical monuments that have been the subject of looting during the civil war, I set two goals. The first was to survey the northern provinces of the Hindu Kush, and the second was to identify monuments and sites in southwest and central Afghanistan that had been looted. This meant the regions of Sistan, Helmand, Kandahar, Ghazni, and Bamiyan.² In 2003 and 2004 I continued the inventory of archaeological sites south of the Hindu Kush, but in 2004 two search operations were launched, under my leadership, at the sites of Khwaja Safa and Tepe Narenj in Kabul.³

¹ The National Museum of Afghanistan has thirty clay statuettes from this site. See also Schlumberger and Curiel 1953, p. 129, and Fussman et al. 2008.

² Unfortunately, due to a lack of funding, this census operation of sites and monuments could only be partially conducted. The

reports of my surveys were deposited at the direction of the Afghan Institute of Archaeology in 2003.

³ Due to the presence of graves on the site, which could not be moved, we have not been able to implement our excavations on the site of Khwaja Safa.

After re-opening in 2003, the Délégation Archéologique Française en Afghanistan (DAFA) resumed its archaeological activity in the ancient city of Balkh (Bactres), at Tepe Zargaran, 1.5 km to the southeast, and on the Achaemenid period site of Cheshme Shafa located approximately 24 km south of Balkh,⁴ under the direction of Roland Besenval and Philippe Marquis, and as well as in Bamiyan, under the direction of Zemaṛyalaï Tarzi.

In 2003, an Italian team resumed work on the Buddhist archaeological site of Tepe Sardar in Ghazni province. Unfortunately, due to a deteriorating security environment, the team was unable to prolong its research indefinitely. Nevertheless, the Italian conservators restored objects discovered at Tepe Sardar and deposited them in the museums of Kabul and Ghazni. Furthermore, a digital recording program has preserved both monuments and artifacts, allowing for digital reconstructions and new analyses (see Filigenzi, this volume). In 2004, German and Japanese archaeologists also began field studies in the Kabul area, Herat, and Bamiyan.

Our survey operations in the southern and northern foothills of the Hindu Kush also allowed us to record previously unknown archaeological sites dating to the period of the Hephthalite kingdom; we hope to study and publish these in the future. Moreover, if many historical monuments and pre-Islamic and Islamic archaeological sites in Afghanistan were subject to looting during the civil war (1992–2001) by local traffickers and foreigners, specifically those of neighboring countries, it should be noted that over the last decade the looting of cultural artifacts in Afghanistan has decreased by 85 percent. This decline is largely thanks to the efforts of Afghan colleagues and the local population who often spontaneously monitor archaeological sites located near their village and protect them from looters by warning the authorities when these sites come under threat.

RELIGIOUS HISTORY OF KABUL

The history of the city of Kabul (alt. 1,800 m) is not very well known by historians and archaeologists. According to archaeologists of the twentieth century, the first religious and civilian installations in the hills surrounding the area are dated to between the mid- first and early second century CE. Recent archaeological research and the study of historical monuments that have escaped natural and human destruction has shown that the first religious facilities in the hills surrounding this town date from the late fourth century CE. Archaeology can confirm that Kabul as we know it dates to at least the fifth century CE, and during the reign of the Hephthalites became a stronghold, important in the history of Afghanistan, and an administrative capital of the southern part of the Hephthalite kingdom and one of the most prestigious economic and religious centres.

Buddhism underwent a remarkable development and, along with Hinduism, was protected by the Hephthalite kings. Parallel to these two religious traditions, from the late seventh century CE onward, a Tantric current was also adopted in Kabul. Excavations of four Buddhist monasteries⁵ by the Afghan Institute of Archaeology, between 2004 and 2014, under my leadership, and the excavations conducted by DAFA in the 1930s at the sites of Kotal-e Khair Khana, Tepe Khazana, and Tepe Maranjan, testify to this remarkable religious past. Then, according to the ancient writings from the destruction of the city by the Ghaznavids in the early eleventh century CE, and the ascendancy to power of the Timurids in the fifteenth century, Kabul was reduced to the size of a small market town.

The writings of Arab historians such as Al Balazuri, Ya'qubi (d. 897 CE), Masudi (tenth century CE), Ibn al-Athir (1160–1233 CE), or those of later Persian historians such as Bayhaqi (tenth century CE), Gardizi (eleventh century CE), the unknown author of the history of Sistan (late tenth century CE), Juzjani (thirteenth century CE), and Qazwini (thirteenth century CE), reported that city residents accepted Islam early in the second half of the seventh century CE. Yet the archaeological research in the southern and central part of Afghanistan demonstrate the devastating first incursion of the Islamic Army in the late ninth century, not the seventh century, under the command of Yaqub bin Layth Saffar. The history of Sistan says that in the year 256 of the Hegira, that is to say, in 877 CE, Yaqub after the destruction of Balkh (Bactres) and Bamiyan, targeted

⁴ For more information on Cheshme Shafa, see Lawler 2011.

⁵ Khwaja Safa, Kunjakaï, Tepe Narenj, and Qol-e-Tut.

Kabul.⁶ Our archaeological discoveries since 2004 confirm that the first Islamic incursion in Kabul was in the late ninth century CE. Al Biruni, astronomer, historian, and geographer (973–1050 CE) who accompanied Mahmud of Ghazni on his expeditions in India, reflects on the military and political relations between the Hindu-Shahi kingdom and the Ghaznavids.⁷ This testimony is particularly valuable because it is the only one that is direct and trustworthy. He writes:

The Hindus had kings residing in Kâbul, Turks who were said to be of Tibetan origin. The first of them, Barhatakîn, came into the country and entered a cave in Kabul, which none could enter except by creeping on hands and knees. The cave had water, and besides was deposited there victuals for a certain number of days. It is still known in our time, and is called Var. People who consider the name of Barhatakin as a good omen enter the cave and bring out some of its water with great trouble.

Certain troops of peasants were working in front of the cave door in Kabul day and night in turns so that it never went without surveillance. No one could enter the cave. However, Barhatakin must have made a secret arrangement with someone else, in fact, with confederates, to be able to enter it. He went into the cave and when he emerged, he tried to creep out, but was still seen by all of the people. The people looked on him as a newborn baby. He wore Turkish dress: a short tunic open in front, a high hat, boots, and carried arms. From this point forward the people honored him as a being of miraculous origin, one who had been destined to be king. Barhatakin swayed the people to be in favor of him and then ruled them under the title of a shâhiya of Kâhul. The rule remained among his descendants for generations, the number of which is said to be about sixty.

Unfortunately, the Hindus do not pay much attention to the historical order of things; they are very careless in relating the chronological succession of their kings and when they are pressed for information and are at a loss, not knowing what to say, will invariably take to tale-telling. But for this, it should be communicated to the reader the traditions which we have received from some of the people among them. I have been told that the pedigree of this royal family, written on silk, exists in the fortress Nagarkot and I much desired to make myself acquainted with it. However, this was impossible for various reasons.

One of the many Kabul kings was Kanik. Kanik was the same king who is said to have built the *vihâra* (Buddhistic monastery) of Purushâvar. It is called, after him, Kanik-caiya. People relate that the king of Kanoj had presented to him, among other gifts, a gorgeous and most singular piece of cloth. Now Kanik wanted to have dresses made out of it for himself, but his tailor had neither the courage or deceit to make them, for he said, "There is (in the embroidery) the figure of a human foot, and whatever trouble I may take, the foot will always lie between the shoulders." And that means the same as we have already mentioned in the story of Bali, the son of Virocana (i.e., a sign of subjugation, cf. *ibid.*, p. 397). Now Kanik felt convinced that the ruler of Kanoj had thereby intended to vilify and disgrace him, and in hot haste he set out with his troops to march against him. When the *rât* heard this, he was greatly perplexed, for he had no power to resist Kanik. Therefore, he consulted his Vazîr, and the latter said, "You have roused a man who was quiet before, and have done unbecoming things. Now cut off my nose and lips, let me be mutilated, that I may find a cunning device; for there is no possibility of an open resistance." The *rât* did with him as he had proposed, and then he went off to the frontiers of the realm. There he was found by the hostile army, was recognized and brought before Kanik, who asked what was the matter with him. The Vazîr said "I tried to dissuade him from opposing you, and sincerely advised him to be obedient to you. He, however, was suspicious of me and ordered me to be mutilated. Since then he has gone, of his own accord, to a place which a man can only reach by a very long journey when he marches on the highroad, but which he may easily reach by undergoing the trouble of crossing an intervening desert, supposing that he can carry with himself water for so and so many days." Thereupon Kanik answered, "The latter is easily done." He ordered water to be carried along, and engaged the Vazîr to show him the road. The Vazîr marched before the king and led him into a boundless desert. After a number of days had elapsed and the road did not come to an end, the king asked the Vazîr what was now to be done. Then the Vazîr said, "No blame attaches to me because I tried to save my master and to destroy his enemy. The nearest road leading out of this desert is that

⁶ History of Sistan, in Persian, 1366/1987, pp. 16–21.

⁷ To better understand the military and political relations of the Kingdom of Kabul with the Ghaznavids in the late tenth

century, we reproduce the full text of Al Biruni, translated from Arabic into English by C. Sachau, yet curiously remained virtually unknown.

on which you have come. Now do with me as you like, for none will leave this desert alive.” Then Kanik got on his horse and rode round a depression in the soil. In the centre of it he thrust his spear into the earth, and lo!, water poured from it in sufficient quantity for the army to drink from and to have enough for the march back. Upon this the Vazîr said, “I had not directed my cunning scheme against powerful angels, but against feeble men. As things stand thus, accept my intercession for the prince, my benefactor, and pardon him.” Kanik answered, “I march back from this place. Thy wish is granted to thee. Thy master has already received what is due to him.” Kanik returned out of the desert and the Vazîr went back to his master, the *râi* of Kanoj. There he found that on the same day when Kanik had thrust his spear into the earth, both the hands and feet had fallen off the body of the *rdâi*.

Besides Kanik, the last king of this race, of this Tibetan house, was Lagatûrmân, and his Vazîr was Kallar, a Brahman. The latter was fortunate, insofar as he found, by accident, hidden treasures, which gave him much influence and power. Meanwhile, Lagatûrmân held the royal power for a very long period. Eventually, however, he let that power slip from his hands little by little. Contributing to this, Lagatûrmân had bad manners and a worse behavior, and the people complained of him greatly to the Vazîr. In response, the Vazîr put Lagatûrmân in chains and imprisoned him for correction. But while Lagatûrmân was in prison, the Vazîr found ruling to be very sweet and, leaving Lagatûrmân in prison, used his riches to occupy the royal throne and carry out his own plans.

After the Vazîr Kallar ruled, the Brahman kings reigned: Sâmand (Sâmanta Deva), Kamalû, Bhim (Bhimapâla), Jaipâl (Jayapâla), Ânandapâla, Tarojanapâla (Trilocanapâla). Tarojanapâla was killed in 412 AH (1021 CE) and his son, Bhîmapâla, was killed five years later (1026 CE). This Hindu Shâhiya dynasty is now extinct and of the whole house there is not the slightest remnant in existence. We must say that, in all their grandeur, they never slackened in the ardent desire of doing that which is good and right; they were men of noble sentiment and noble bearing.

I admire the following passage in a letter of Ânandapâla, which he wrote to the prince Mahmûd when the relations between them were already strained to the utmost; “I have learned that the Turks have rebelled against you and are spreading in Khurâsân. If you wish, I shall come to you with 5,000 horsemen, 10,000 foot-soldiers, and 100 elephants, or, if you wish, I shall send you my son with double the number. In acting thus, I do not speculate on the impression which this will make on you. I have been conquered by you, and therefore I do not wish that another man should conquer you.” The prince cherished the bitterest hatred against the Muhammadans from the time when his son was made a prisoner, whilst his son Tarojanapâla (Trilocanapâla) “was the very opposite of his father” (Sachau 1888).

The historical record indicates that Kabul remained occupied by the Hindu-Shahi kings until the early eleventh century CE, as confirmed by the coins found dating back to the Shahis on the sites of Tepe Narenj and Qol-e Tut.

The gradual Islamization of Kabulistan and its capital Kabul only begins, according to both archaeological data and the testimony al Biruni, with the rise of the Ghaznavid empire after Bhima Pala’s death in 1038 CE. Archaeology shows the destruction of civil and religious monuments of the city, following the progressive installation of Muslims in the city of Kabul, and marking the end of an empire that reigned in peace with respect to all religions. Furthermore, the size of the city was also diminished.

THE BUDDHIST MONASTERY OF TEPE NARENJ

The site of Tepe Narenj, or “hill of orange trees,” was the name given by the locals, and is not mentioned in the texts, either ancient or modern. It is not mentioned in any ancient texts of Chinese pilgrims, nor in the writings of Arabic and Persian historians. The location alone of an archaeological site is mentioned in the writings of the twentieth century, without any clarification in the name of *ziyarat* (or holy shrine) Panja-e Shah.⁸ Only Charles Masson, keen numismatist and explorer, alludes to a site named Panja Shâh Merdân that he visited during his stay in Kabul in the 1830s.

⁸ Schlumberger and Curiel 1953, p. 130; Dupree 1965, p. 93; Ball and Gardin 1982, p. 121, No. 418. Knowing that, in these references, the site is only mentioned as the Koh-e Hashmat Khan or Shah-i Panja, with no further details on the nature of the

site. According to the stories of the inhabitants and the writings of Mohammad Ibrahim Khalil, the *ziyarat* dates of around the early twentieth century (Mohammad Ibrahim Khalil 1339 (1950), *Mazarat-e Shahr-e Kabol*, p. 39 (in Persian)).

“[.....] Without asking permission of any one, I commenced an operation upon a mound at the skirt of the hill Koh Takht Shâh, separated by a spur from the *zîarat* Panjah Shâh Merdân. It was at the entrance of a little khol, or glen, called Khol Shams, where was a spring and a few trees. The spot I had often visited with picnic parties. Below, or east of it, was a castle and garden, belonging to Akhund Iddaitulah [.....].”⁹

Indeed, a *ziyarat* named Panja-e Shah is on the south side, at the foot of the hill of the Tepe Narenj monastery.

SITE DESCRIPTION

Tepe Narenj hill, where the main monastery was located, is 1.69 km in a beeline south of the Bala Hisar (citadel). Built on the slope of the mountain of Koh-e-Zanbourak (“Zanbourak Mountain”), it is bounded from the north and south by two ravines, and the east side by the road giving access to the *ziyarat* and Tepe Narenj. The highest side (Zone II) is at an altitude of 1,935 m, and the lowest at 1,875 m. The monastery, originally extended continuously over more than 300 m from east to west, and 60–140 m wide, depending on location.¹⁰

The site was supplied with water from the Hashmat Khan Lake and a water source located further down, on the south side of the hill of Tepe Narenj, where the *ziyarat* of Panja-e Shah was built in the beginning of the twentieth century. Our excavations started on the upper part of the monastery. The typology of the hill did not permit to use a grid, and so the site was divided into twelve areas, as the excavations moved forward, between 2004 and 2013. The site includes three levels: lower, middle, and upper (Paiman and Alram 2013).¹¹ The lower level is less than 14.5 m from the middle. All of these developments are oriented towards the east. Zones X, XIII, and XIV are located outside the perimeter of the hill of Tepe Narenj.

From bottom to top, we have:

Zone VIII, marked by four successive niches.

Zone VII, with three cells and chapels of various sizes.

Zone V, occupied by four rectangular bases of various sizes and heights.

Zone IX, where a long staircase of 19.5 m connects the lower and upper parts, and six bases of various lengths.

Zone VI, occupied by a large *stūpa* of 10,600 m².

Zone III with five chapels.

Zone IV, which was the junction between the middle and upper portion, through which a 28 m long staircase and having the residues of two small *stūpas*.

Zone XI, on the highest part of the monastery with a chapel (CH 6).

Zone I, having six columns(?) of various diameters.

Zone II, placed in the far west, the highest of the monastery, with a circular room with a central hall.

I limit the scope of this article to a brief description of Tepe Narenj — not of the entire site, but only of buildings in Zones II, III, X, and XI,¹² without describing the various stages of development of the monastery.

⁹ Masson 1844, pp. 94–95.

¹⁰ Today, this large monastery is divided into four groups of facilities, namely: (1) the main hill or top, called Tepe Narenj; (2) Zone X, at a distance of 110 m southeast; (3) Zone XIII, 51 m north of Tepe Narenj; (4) Zone XIV, which is under a cemetery

on the east side of the road giving access today to the hill of Tepe Narenj.

¹¹ These three levels are studied under the name terraces.

¹² For more details on the architecture and sculpture of the monastery, see Paiman and Alram 2013.

ZONE II

Zone II is bordered to the north and south by a ravine. We reached this level from the East, with a staircase linking the Zone I, II, and XI areas. The developments of Zone II are located at the top of the monastery. They have three squared cells of various sizes (3.25×4.39 m, 3.26×3.04 m, and 2.85×2.89 m), built on the north side of the area and open to the south. There is also a circular room on the west side with three niches; four others are visible from the outside. All of these developments are built on an artificial terrace (T9), of 21.90 m long (E–W), 13.40 m wide (N–S) and raised 2.2 m off of the ground level of Zone II.

THE CIRCULAR ROOM

Considered as a room dedicated to *homa* (fire sacrifice), the Circular Room marks the western boundary of the monastery complex. It opens to the north and is the most important edifice in this area. With a diameter of 5.33 m, it includes on the west side a semicircular bench of mudbrick, 60 cm deep and 52 cm high. The inside of the room, enclosed by thick walls of 1.90 m, was painted dark red. It is accessible from the terrace by a corridor of 5.56 m long and 1.20 m wide. The center of the room is occupied by a circular hearth of 82 cm in diameter, whose circumference is burnt at a 10 cm depth. It sits above an octagonal base of 1.10 m in diameter. Like most of the monuments of the site, the buildings of this area were not spared from the damage caused by man and nature. During the course of the excavations, we noticed, for example, that the destruction of the retaining wall on the south side of the terrace was caused by a landslide; but the destruction of the cells on the north side and a part of the circular room was deliberately caused by man. It should be noted that this room is the first discovery of this kind in the city of Kabul and its region.

ZONE III

This area is occupied by the terrace T5 and is located in the far west of the middle part of the site. It is 35.77 m wide and 14.63 m deep. The terrace is divided into five successive levels from east to west, and it is on the highest level that the five chapels open to the east (figs. 78–79) are built, which are accessible by stairs located on lower levels. We limit the description of the chapels to CH 2, CH 3, and CH 4, as the CH 1 (5.69×4.72 m) and CH 5 (4.48×4.24 m) are almost completely deteriorated.

CHAPEL CH 2

It measures 5.05×4.29 m, and is separated, on the south side, from the chapel CH 1 by a thick wall of 1.71 m; the north wall is 2.73 m thick, and the one in the back is 1.52 m. These walls are made of a stone foundation, topped by mudbricks of $38 \times 38 \times 8$ cm. The walls are protected by a coating layer of clay mixed with straw and a yellow layer of clay. It should be added that the back walls of the five chapels are reinforced with a second stone wall, 1.1 m thick.

The CH 2 chapel was closed by a door placed at the end of a corridor of 1.94 m long and 1.8 m wide. The center of the chapel is occupied by a square *stūpa* of 2.06 m wide, built in stone slats. All that remains of its original height is 2.80 m. In a very original typology architecturally, it is an unparalleled and unique form to date, not only in Afghanistan but also in the Buddhist world (fig. 80; see Fussman et al. 2008, p. 87; Paiman and Alam 2013, pp. 46–48). There are four massive columns connected by arches that are 55 cm deep and located at the four cardinal points. Under these sat four of the five transcendent Buddhas (*jina*), as evidenced by the bases, 12 cm high, as well as sculptural remains. The *jinas* were supported by the squared central pillar of 50 cm.¹³

¹³ Regarding *stūpa* containing *jina*, see Bénisti 1960, p. 83.

This iconography evokes the school of Tantric Buddhism, present on Afghan soil from the late seventh or early eighth century CE (see Tarzi 1976, pp. 406–07, 410; Paiman 2005, p. 35; Paiman and Alram 2013, p. 48).

CHAPEL CH 3

The chapel, measuring 4.85×3.80 m, is open over the entire width of its east side. A base of mudbricks, 80 cm high and 1.52 m deep, is placed against the back wall. We have identified there the bottom of a monumental clay Buddha, sitting cross-legged facing the entrance (fig. 81). The distance between his knees being 3.02 m, it is currently the largest sitting Buddha unearthed in the Kabul area. On the same base, to the right of the Buddha, we discovered a *bodhisattva Vajrapani*.¹⁴ On the benches, 5 cm high, arranged against the side walls of the chapel, we have unearthed the remains of six other characters, also in clay, represented side by side, three on the left and three on the right: on the south seat, going to the back, a *bodhisattva* of a monumental size, with feet 43 cm long, alongside a secular character dressed in a coat (*chapan*) and boots, whose style resembles that of northern Afghanistan and Central Asia; then a third person, shirtless and wearing a drape around the waist, stands against the base of the Great Buddha. Against the seat in front of it, there is a *bodhisattva* almost identical size to the one in the south, with feet measuring 40 cm, another lay wearing boots, and, finally, a character with particularly refined look, the left knee on the floor, the right knee raised, leaning against the wall of the base where stands the Buddha. Its close proximity to the Buddha reminded that it was a devotee of royal origin; over his head, wearing a tiara adorned with three crescents embellished with beads, was discovered in Chapel CH 4.

CHAPEL CH 4

In the continuation of the three chapels on the north side of the terrace, Chapel 4 has the distinction of being circular (diameter: 6.7 m). Its shape and interior evokes a mandala: indeed, the bench in mudbricks along the wall supported sixteen standing colossal clay sculptures, whose bare feet measure 35 to 42 cm (fig. 82). We have unearthed one of these sculptures almost in its entirety. The body was shifted to the ground and the head was damaged. It measures 2.92 m, but if we add the ankles and feet kept on the bench, it reaches a height of 3.08 m. It wears a bracelet and a necklace.

The center of the chapel is occupied by a rectangular base of 1.48×1.3 m, 1.0 m high, resting on a rectangular base of 1.59×1.41 m. Given its size, this base was designed for a small statue, probably of metal, because no trace of clay remains at this location. The sixteen statues were probably *bodhisattvas*, distributed circularly around a Buddha, perhaps Vairocana, and this tends to confirm the presence of Tantric Buddhism in Kabul at that time.

ZONE XI, CH 6 CHAPEL

A rectangular terrace (T7) $20.18 \text{ m} \times 13.0 \text{ m}$, located 28.0 m and 16.0 m above the chapel mentioned above, is divided in two by a staircase 8.6 m long and 1.4 m wide. During our search, we have not found a trace of any adjustments on the north side of the terrace. In contrast, significant elements have emerged in its southern part. There were three bases, one of which has disappeared except a few stones of its foundation. All were housed in a chapel (CH 6) open to the east. The bases rest against benches made in mudbricks, which themselves were placed against the walls of the building. We were able to identify the central base, at the bottom of the chapel, on which are the remains of the feet (71×25 cm) of a monumental *bodhisattva* in yellow clay, covered with a layer of red clay (fig. 83). Given its size and the position of his feet, the statue was standing and approximately 4.5–5.0 m high.

¹⁴ This sculpture reminds us the Vajrapani in the V2 niche of the large *vihara* of Tepe Shotor at Hadda (Jalalabad region) at 125 km east of Kabul: see Tarzi 1976, pp. 394–96 and figs. 10–11. The

site of Tepe Shotor was destroyed in 1992 by fanatics, and I was able to see it firsthand in 1993.

ZONE X, CH CHAPEL 8

This area is located 110 m southeast and outside the perimeter of the hill of Tepe Narenj. The excavation of this small mound allowed us to discover a chapel 4.68 m × 4.11 m, open to the north. On the south side, it leans against the slope of Koh-e Zambourak reinforced by a double wall, 1.58 m and 1.75 m thick. The floor of the chapel was entirely covered with a layer of stucco. Its interior had five rectangular bases, the main one being in the center, opposite the entrance. It measures 1.00 × 1.89 m and supported a sculpture standing in yellow clay that was also covered by a layer of red clay. The only remains were gigantic feet, measuring 94 cm long, and a small part of its multi-colored drapery (blue, red, and yellow) which was heavily damaged. On the base located on the east side, 45 cm high, there is a left foot (77 cm) of another clay statue that was standing on a pedestal; however, the height of the pedestal disposed on the west side is only 38 cm, and there is no trace of any sculpture (fig. 84).

RESTORATION AND PROTECTION (figs. 85–87)

Despite the lack of developments as spectacular as Tepe Shotor (Hadda), Tepe Sardar (Ghazni), and Mes-e Aynak, Tepe Narenj allowed us to not only open a new page of the knowledge of Buddhism in Kabul, but also to illustrate a major artistic development in the southern part of Afghanistan.

The excavation of Tepe Narenj also marked a significant step in the renaissance of Afghan archaeology. After long years of war, these excavations were one of the first opportunities to train Afghan students in archaeology, and so they were invited to work on the site during certain periods.

We must remember that the excavation started thanks to the reporting of one of the inhabitants of this area, to the Afghan Institute of Archaeology, after he had seen ancient walls emerging during the construction of a house. It had been known by the Institute that a Buddhist site existed at this location, but the community intervention was an important part of the process toward the excavation and, thus, preservation of the site of Tepe Narenj. It seems that, on this subject, it is important for the future to ensure that there is cooperation of the local people in the rescuing of archaeological heritage. However, they remain in many cases kept out of the excavations. A dialogue with local residents to inform them during the excavations would contribute very positively to this effort. Some of the people working with us for many years in Tepe Narenj belong to local families, which greatly facilitated the dialogue and permits, for example, to move modern graves that were located on the old site.

Tepe Narenj is one of the many Buddhist sites whose traces remain in Kabul and its region. Some have been subject to illegal excavations, either looted or destroyed, and the majority of them have not yet been formally excavated by archaeologists. All of this makes the discoveries made so far on the site more valuable, as they can contribute to the knowledge of the history and art of Buddhism in Kabul.

The eleven excavation campaigns, carried out under my direction between 2004 and 2013 with the support of the Afghan Institute of Archaeology, show activities that happened between the fifth and eleventh centuries CE and have many original features on the architectural, technical, and artistic side. This very long period of occupation shows that Buddhism continued to exist in Kabul much longer than previously thought. From our first campaign, we have consolidated the sculptures and walls as they appeared, with the help of restorers of the National Museum of Afghanistan and the Institute of Archaeology. We also protected the buildings of the site with roofs, which, unfortunately, is not always the method used on other important sites excavated between 2003 and 2013 by foreign archaeologists, where monuments are simply covered with a tarp!

All the sculptures discovered at Tepe Narenj were consolidated using available products, including paraloid. This has reinforced the outer surface of the statues, but their internal and final consolidation require a significant financial investment and hiring a professional restorer, familiar in this technique. On top of this, we consolidated fragments of stucco coating that remained on the walls of the *stūpa* of the CH 2 Chapel (Zone III). They were reattached with glue and a mixture of clay and stucco, as well as the stucco layers covering the drapery of the statues. Some of the sculptures have sometimes required urgent restoration.

For this, after having dusted extremely fragile sculptures of the chapels, we used yellow clay from certain other pieces of sculptures that were totally destroyed.

We have also made a lasting protection in two stages, with very modest financial means at our disposal:

1. Building roofs, essential to protect the sculptures, above the chapels of Zone III, the circular room of Zone II, and the chapels in the X and XI Zones.
2. Consolidation of the retaining walls and stairs.

Our first concern was to choose between a tin roof or a flat and adobe traditional roof, used today in the city of Kabul, and then selecting building materials, either raw or baked bricks and metal or wooden beams. To maintain the original style of all the buildings would have required building cupola roofs, but our financial resources did not allow us to implement such a project. We hope in the future to realize it. On top of that was the problem of the cost to transport all of these elements to the chapels and the circular room used for the *homa*, located approximately 80 m higher compared to the path to the site. Our other concern was to conduct the necessary masonry work without distorting and changing the nature of the ancient walls. Upon reflection, we decided to first apply a layer of clay mixed with straw (traditional materials in Afghanistan) over the existing walls before adding on top of these, new walls of baked bricks.¹⁵ It should be added that due to the various sizes of buildings and fragile sculptures, we used two masonry methods.

First, concerning the chapels, the new walls built over the ancient ones were voluntarily narrower. On the walls, a coating layer composed of clay and straw has been applied, before the introduction of metal beams for the construction of the roofs. Second, for the circular room used for the *homa*, we applied a completely different method, building brick pillars. To better preserve the originality of the ancient walls, the pillars for the roof supports were placed directly on the top of the walls and on the floor of the room that was covered with a layer of clay, then pillars were also covered with a clay layer. After completing the roofs, the terraces in front of the chapels of Zone III were consolidated by strengthening the existing stone walls or building new stone walls where necessary. The old stairs have been protected with stone slabs. We also took care to delineate the site by installing on one hand a metal fence of 900 m around the hill of Tepe Narenj and around the X and XIV Zones. They help to protect the site from intrusion and unauthorized constructions.

If funding permits, it is proposed to make the entire site a museum that could be a strong point of cultural tourism in Kabul. Preservation and site development can also contribute to further education of the residents about the importance of their cultural heritage.

All of our eleven excavation campaigns, site protection, and consolidation of the sculptures were made with very modest financial means compared to those available to the French excavating in Bamiyan or Balkh (Bactres). In the coming years, we hope to continue our research on this monastic complex in order to clarify further the practice of Buddhism in the Kabul area and Buddhism in general in the southern part of Afghanistan, especially under the patronage of the Hephthalite Kingdom.

---

¹⁵ The choice of using baked bricks for walls and metal beams was made on the advice of the masons.

DISCUSSION: ARCHAEOLOGY AND CULTURAL HERITAGE PRESERVATION

Nazar Mohammad Azizi

Academy of Sciences, Afghanistan

Thomas Lorain

*Délégation Archéologique Française
en Afghanistan*

Julio Bendezu-Sarmiento

*Délégation Archéologique Française
en Afghanistan*

Mohammad Nader Rassouli

*Délégation Archéologique Française
en Afghanistan*

Michael T. Fisher

Oriental Institute, University of Chicago*

INTRODUCTION

Afghanistan is widely known both for its rich cultural heritage and for the numerous threats, including armed conflict, opportunistic looting, and iconoclastic destruction, posed to that heritage. Even though preservation efforts have steadily improved over the years, an important part of the Afghan archaeological potential undergoes destruction every year from illicit trade of antiquities and illegal excavations. Since 2002 the Afghan Ministry of Information and Culture, with robust support from the international community, has worked toward better solutions to this situation, and the challenges are ongoing as are the efforts.

One of the most productive areas of cultural heritage work in the past decade in Afghanistan has been in the field of archaeology, through fieldwork, laboratory analysis, training, and use of remote sensing methods. Such work produces knowledge of sites, landscapes, artifacts, ecofacts, and social, economic, and political dynamics of past societies. All of these types of knowledge, and the physical remains that represent them, compose the archaeological heritage of a nation. Archaeological heritage is a unique type of cultural heritage in that unlike monuments that are standing and visible, museum objects that can be put on display, or intangible heritage that persists through living transmission, sites and artifacts are typically hidden prior to either archaeological or illicit discovery of them. Thus, a complex relationship exists between discovering archaeological material and preserving it. In the following pages we examine this relationship by first discussing the history of archaeological fieldwork in Afghanistan and the preservation methods that it has at times employed, and then by exploring approaches to archaeology as a means of cultural heritage preservation in and of itself.

---

* This chapter is based on the discussion session from the expert panel reflecting on Archaeology and Cultural Heritage Preservation in Afghanistan. It will include aspects of the conversation

---

that occurred during the conference between the panel members, the panel moderator, and the audience members who participated in the discussion.

THE FIRST TWO PHASES OF ARCHAEOLOGY IN AFGHANISTAN

Excavations are considered the primary means to undertake archaeological exploration and to obtain data for scientific research about the periods that are documented at a given site or region. The first phase of archaeological excavations in Afghanistan began in 1832 when British officers such as Charles Masson¹ identified and excavated Buddhist shrines (*stūpas*) in Jalalabad (eastern Afghanistan) and the Kabul region (e.g., fig. 113; Topdarra). This early phase of archaeology can be thought of as opportunistic, as foreign actors set about removing artifacts from sites that they discovered, including the important and beautifully carved reliquary boxes that typically contain the remains of revered Buddhist monks or valuable offerings. But alongside this practice of discovery and removal, these officers were archaeologists too, and the writings that they produced are still excellent and reliable sources for archaeology.

This opportunistic phase lasted until 1919, and though the excavations were legally and ethically questionable, they were groundbreaking in the field of archaeology of Afghanistan, as they provided never-before-seen information. The legacy of Charles Masson includes dubious views of much of his activity, and this reflects on the earliest archaeology of Afghanistan in general, but what it should also note is that he opened the doors of research and began to clarify Afghanistan's history. He introduced much about Afghanistan to the world, and in doing so, attracted global attention to the country. Otherwise, if the record were to have remained undiscovered or ambiguous, then it would be all-the-more difficult now for Afghanistan to engage with the international community in research and preservation.

In 1922, during the reign of King Amanullah Khan, legal excavations began for the first time in Afghanistan when the government signed an agreement with Albert Foucher and his team of French archaeologists to create the *Délégation Archéologique Française en Afghanistan* (DAFA; see Bendezu-Sarmiento and Marquis 2015). They commenced their work in Nangarhar at Tepe Kalan, Kafirya, Bakhtar, and other sites. In the 1930s they carried out excavations in Kandahar Province at the ancient Bronze Age city site of Mundigak, and in the Balkh river valley that was occupied from the Neolithic period to the Islamic period. DAFA also excavated at Lashkari Bazaar, in Helmand Province, which was the winter capital of the Ghaznavid empire.

Research of the Buddhist period included excavation of sites such as Kamari, Chakari, Yakhdara, Senjed Dara, Andar Ki, and Guldara. At Guldara, Gérard Fussman carried out excavations of the *stūpa* and related buildings. In Kabul, DAFA excavated the centrally-located site of Tepe Maranjan. Maranjan features a Buddhist sanctuary and at the top two statues were found that date to the fourth century CE. Unfortunately, in 2001 the Taliban government smashed these statues, but the staff of the National Museum has since repaired them and they are once again on display there (see Massoudi, this volume).

In later years at Tepe Maranjan, Afghans undertook excavations themselves, particularly of the lower site. There they found remains of a 22 m² *stūpa* beneath the ground. Key finds included six heavy reliquary boxes, made from silver, bronze, gold, and stone, containing gold coins that were sent for treatment to Moscow (but have since returned). They are unique and so far have not been displayed publicly.

French archaeologists also worked in Kunduz, Bamiyan, and, finally, Surkh Kotal. At the latter site, archaeologists discovered now-famous and key artifacts such as one of the few three-dimensional representations of Kanishka I (ca. 127–150 CE), the Kushan Prince statue, and also the very important SK4A Bactrian inscription from the early Kushan period (first–second centuries CE), which provides some of the few textual glimpses at the local Indo-Iranian language of the time (see Sims-Williams 2012).

After the second World War, other countries such as the USSR, Germany, Japan, America, and Italy, also began their legal excavations in Afghanistan through contracts signed with the Ministry of Information and Culture and the Afghan Institute of Archaeology. The American team from the American Museum of Natural History surveyed and excavated in Sistan, the Italians worked in Ghazni (see Filigenzi, this volume), and the USSR teams conducted survey and excavation in the region from Tashqurghan to Herat and Maimana.

¹ “Charles Masson” is the pseudonym of James Lewis (1800–1853), a soldier in the British East India Company who deserted his post in India to explore Pakistan and Afghanistan.

The site of Ai Khanoum, in Takhar province (northern Afghanistan), was discovered in 1961 when King Zahir Shah (r. 1933–1973) visited the region during a hunting trip. Remains of the past evidencing a Greco-Bactrian occupation were found at the confluence of the Amu Darya (Oxus river) and the Kokcha river. Even prior to any excavation, archaeologists could identify the location of major sub-surface architectural features such as the amphitheater, the palace, the gymnasium, the mill, and the temple from their surface visibility.

The DAFA excavations, under Paul Bernard, took place over nineteen seasons from 1964 to 1978, and made incredible discoveries such as the Cybele Medallion, depicting the Phrygian goddess. These discoveries evidence a complex society that produced a mixture of Classical (or Hellenistic) and “local” Bactrian material culture, which is particularly apparent in the multiplicity of architectural styles (see, e.g., Mairs 2013) but also in the pottery assemblage and other material remains. In the inner part of the palace at Ai Khanoum the DAFA excavations discovered 142 pillars, mostly made of limestone, which were imported, perhaps from Tajikistan or possibly the Ambar mountains. The large, heavy blocks of stone were dragged with a conveyance and were then prepared and dressed.

The question of the ancient identity of Ai Khanoum still goes unanswered — whether it was Alexandria on the Oxus, Eucratidia, or perhaps Ostobara (Rapin 2005, p. 143). When Alexander the Great initially entered Afghanistan, it is said that he built seven Alexandrias in the country, but Ai Khanoum was likely not one of them since it was founded as a city by Antiochus I in ca. 280 BCE, forty-three years after Alexander’s death. This suggests that during the time of Alexander, it may have been a strategic encampment rather than a Classical polis.

After the nineteenth season of excavations at Ai Khanoum, in 1978, internal war began and the security worsened, allowing thousands of unauthorized excavations to threaten countless sites. These practices raised income for many Afghans on a daily basis, and hundreds of individuals took part in the looting of Ai Khanoum. They ravaged the precious monuments and relics, completely damaging the ancient remains (fig. 108). Even the column capitals, which include interwoven petal motifs, suffered a lot of damage. And once again, after the end of Mohammad Najibullah’s presidency (1987–1992) and the onset of the civil war, rampant looting of the country’s archaeological sites began. Other than the relics that had not been stolen from the museum (see Massoudi, this volume), many incredible artifacts were looted from archaeological sites. Only very few sites have been left untouched, and legal excavations had completely ceased in Afghanistan until 2001.

WARTIME DISCOVERIES

During this period of war and hiatus of scientific excavations, however, archaeological and historical discoveries continued to occur. For instance, the Rag-e Bibi (“Veins of the Lady”) Sasanian rock relief in Baghlan Province (northern Afghanistan) became known to the global community in 2002, during the aftermath of Taliban rule in Baghlan (Grenet et al. 2007). Local villagers, who are predominantly Shi’a Muslims, had known of its existence and attributed it to Fatima the daughter of the Prophet Mohammad. The Taliban had denounced it as idolatry and attempted to destroy it, though enough remains that scholars have been able to identify the kingly figure atop a horse, pursuing a rhinoceros, as Shapur I (r. ca. 242–272 CE), based primarily on the distinctive crown.

The provincial office of the Ministry of Information and Culture in Baghlan took efforts to document and protect the 5 m tall relief in 2002 and in 2004 DAFA and SPACH conducted a joint mission to make scientific recordings. During the interim, the Sasanian relief continued to incur damage including scour marks from a ladder and graffiti (ibid., p. 245). The recording process for the Shapur relief, conducted by Frantz Grenet, Philippe Martinez, Jonathan Lee, and François Ory over six days, included 3D scanning and digitization of the imagery (to 90 percent completion), which now enables the laboratory to reproduce the relief at 1:1 scale (ibid., pp. 261–65).

Also during this time, in addition to the numerous Bactrian Documents with no provenience that turned up in private collections (Sims-Williams 2002, p. 12), one of the greatest discoveries pertaining to the early history of the Kushan empire occurred — the finding of the Rabatak Inscription. This unprecedented

inscription is a block of stone carved with the Bactrian language, in a slightly-modified Greek script, detailing the dynastic lineage preceding Kanishka I as well as the military exploits of the Kushans that reached as far as Pataliputra on the Indian subcontinent (Sims-Williams 2004). It had been discovered in Baghlan Province in 1993 by Mujahideen digging a battle trench, along with since-lost sculptures, and eventually photographed and transmitted to the British Museum (Kluyver 2001, p. 17; Sims-Williams and Cribb 1996).

It is thus the case that although military conflict and civil strife can cause great interruption to the processes of both scientific examination of the past and transmission of knowledge of the past, the relationship between war and cultural heritage is more complex than often assumed (Fisher and Stein 2016, pp. 452ff.). In these cases, the global community gained much in terms of knowledge and the opportunity to address issues of preservation, but also much was lost.²

ARCHAEOLOGY IN AFGHANISTAN SINCE 2003

Although the Afghan and foreign governments developed a robust system for archaeological exploration in the early twentieth century, the looting of sites and destruction of excavated artifacts in museums evidenced at the end of the century netted nearly the same results as the initial, opportunistic phase of archaeology: reports and other writings but much destruction and loss. Now, as we begin a third phase of archaeology in Afghanistan, the main question is how to approach archaeological research so that it incorporates and/or promotes cultural heritage preservation.

In 2003, when the transitional government emerged, independent and joint archaeological excavations commenced once again. Major excavations have been undertaken by the Ministry of Information and Culture, the Afghan Institute of Archaeology, DAFA, the German Archaeological Institute (DAI) and other teams in Bamiyan, Herat, Balkh, Badakhshan, and in the environs of Kabul. Now excavations are carried out both independently and through joint missions such as the Japanese and French missions in Bamiyan,³ the expedition to Algata in Maidan Wardak province, and the joint teams in Balkh.

The strategic geography of the Balkh region (ancient Bactria) is apparent in the narrow route across the Kokcha river, where a bridge stood when DAFA returned in recent years for excavations of Balkh. Immigrants coming from the northern part had to first pass from this before they could enter Bactria/Balkh. The Balkh region had centrality and the city of Balkh was a fortified settlement. It was a very important city, and its defensive features are apparent even from aerial and satellite imagery.

DAFA has a long history in Afghanistan and is ready to share much of the data that it has collected and experience that it has gained from the fieldwork. For example, H.E. President Ghani spoke of the Bala Hissar and the prospects of conducting more fieldwork there (see H.E. President Ghani, this volume). DAFA had excavated in the Bala Hissar, in conjunction with the Afghanistan Institute of Archaeology. But to work in Afghanistan separately, each one in its own place on its own site, does not make sense when speaking about cultural heritage preservation in Afghanistan. Archaeologists have to work together, to share information, and to also share facilities and experience across organizational boundaries.

Regarding the dating of the Bala Hissar, it is not entirely clear. One view suggests that when Alexander traveled through Staphelos (Istalif) and Begram, reaching Nikakotaryas, he then went north, following goat tracks. In the past, Kabul was called Nisya Nikawa, and because it had a very strategic location, they also called it “Kortistan-ha” in the ancient Indo-Iranian language of Bactrian. This strategically-based inhabitation was laid out like an orthogonal (“tetragonus”) Greek city, some believe. The planned portion of the city occupied the *shomali* (northern) part. This implies that Alexander the Great may have passed through Kabul

² For example, the second Mir Zakah hoard of rare-metal coins, jewelry, and other valuables, found in 1992 when plunderers revisited the site that DAFA had originally excavated in the 1940s, is an enormous trove of information dating from the fifth century BCE to the second century CE. The 4-ton treasure was smuggled out of the country and components have appeared in the markets of Peshawar as well as in western countries. It may have contained as many as 500,000 coins, including a rare

gold medallion depicting Alexander the Great (Srinivasan n.d.; Dupree 2002).

³ For the Japanese missions, see Yamauchi and Aoki 2005; Yamauchi and Maeda 2006; Yamauchi et al. 2006; Iwade and Kubudera 2013. For the French missions, see: Tarzi 1977; <http://www.silkroadfoundation.org/newsletter/december/bamiyan.htm> (accessed July 12, 2017).

or the ancient city of Kortistan-ha, and that it belonged to the residences or military encampments of the Greeks. That is why, if pilot soundings are conducted around the Bala Hissar of Kabul, more artifacts from this period might appear, although we cannot know without further scientific excavation. If this hypothesis is true, tall, elevated constructions such as citadels, typical of the Greek architecture seen at Ai Khanoum, might be identified, though none have so far been discovered. That is why the most historic and oldest building in Kabul, which is the Bala Hissar, should be further explored and studied with close attention to dating and stratigraphy. While many of these interpretations are highly speculative and open to alternative views, they represent a side of the story that helps to illuminate for both Afghans and the world this captivating, if little understood, layer of Afghan history.

Based on available evidence, the remains of the Bala Hissar, including the Sher Darwaza (the city wall along the mountain crests), are not historically documented to be older than the sixth century CE, though they certainly could be. The Kidarites ruled Kabul in the fifth century, followed by the Hephthalites in the sixth century, and most of the visible monuments and noted artifacts discovered from Kabul's immediate vicinity are generally not reported to be older than these periods. But earlier levels of the Bala Hissar have not been exposed, and the potential for other installations not yet discovered could still date lower levels to an earlier period.

While these questions remain open, the archaeology of the Bala Hissar, which was a collaboration between DAFA and the Afghan Institute of Archaeology, has provided Afghanistan with more than dates and artifacts. It has provided an opportunity for young Afghan archaeologists to be able to gain excavation and investigative experience within the safety of the capital. It is remarkable that even after all of the decades without scientific excavation and with limited access to archaeological instruction, the young generation can work independently and conduct research on a site, prepare reports, produce evidence and content themselves, and gain information and use their experience to pave a better way for the country's future generations of archaeology.

For example, the reports discussed for Mes Aynak (see Timuri, this volume and also Khairzada 2015) and Tepe Narenj (see Paiman, this volume) are clear, comprehensive, and demonstrative that archaeological research in Afghanistan is productive whether through international projects or local ones. However, at Mes Aynak, from a stratigraphic point of view, effects of the arts over time could be further elaborated based on art history, including its impact on the Kushan period and following. More attention could be paid toward the relationship between art, stratigraphy, and total cultural effect.

Many of the clay objects from Mes Aynak are Buddhist in nature and have parallels across eastern Afghanistan; one small statue of a seated Buddha, however, was made of wood, which is rare for this region and may have been an imported item (Khairzada 2015, p. 117). At Tepe Narenj, the version of the Buddha shown might be related to the Meta Buddha, Verkana Buddha, or Kalpuchand Buddha. In the end, a history and a standard should be set for Mes Aynak and for Tepe Narenj, and that comparative analysis, of their artistic and iconographic aspects, should follow from these standards.

ARCHAEOLOGY AND CULTURAL HERITAGE PRESERVATION

There are three key areas where archaeology as a discipline has to take cultural heritage preservation into account. The first is simply for its own sake in the form of training, education, and awareness. The second is rescue operations to salvage information, artifacts, and ideas of the past from endangered sites. Archaeology, by its nature, is a destructive science, and so the third has to consist of measures that ensure that the collateral effects of excavation — such as identification of sites and training of local excavators to retrieve artifacts — are positive rather than negative.

Regarding the area of education and awareness building, one approach is to put university students to work on archaeological excavations. Without well-trained young archaeologists, the research of the future will be printed in foreign languages, not Dari. It should be Afghans who should write the reports, allowing

their fellow countrymen to understand the findings and become aware of their history.⁴ The Ministry of Information and Culture, Institute of Archaeology, Kabul University, and the Ministry of Higher Education should be aligned on this issue, ensuring the hands-on involvement of college students in field research.

A counterpoint to this, however, is that the Tepe Narenj excavations have in the past used students, but they can sometimes be ineffective or disengaged with the topic if not already interested at a classroom level. In the first years of the Tepe Narenj excavations, every week up to six students from the Institute of Archaeology worked under supervision, but plans to send more students have dwindled since the third year of the project.

Other hindrances to widespread student participation have included security problems and other issues such as the resulting condensed timeframes for planning. Otherwise, in the past year, many archaeology students participated in the excavations, and were trained by archaeological experts. With hope, the Social Sciences faculty of Kabul University and the Institute of Archaeology are formulating a plan with the involvement of the Ministry of Information and Culture. Because if students learn the theoretical aspects of archaeology in the university, the practicalities can be trained in the field at the sites of these ongoing excavations.

Setting up a policy of rescue archaeology related to the development of programs such as exploitation of natural resources is very important. Hopefully, such policies materialize in concert with new, broader-scale projects to identify the thousands of undiscovered sites across the country. The identification of an archaeological site is a first step toward its preservation. Field surveys as well as photo interpretations are the best way to have accurate knowledge of the distribution of archaeological sites, and to make a determination as to their status and condition. This is the case of a number of historical sites located in cities such as Kabul, or the historical centres of the city of Herat.

Significant contributions can be made toward heritage preservation through coordinated efforts and working together within a productive framework (see Faizi et al., this volume). The best recent example of this is perhaps the mission to Shahr-e Gholgolah, in the Bamiyan valley, in which DAFA, UNESCO, ICOMOS, and the Afghan Institute of Archaeology have partnered to combine site preservation and architectural restoration with archaeological research (see Praxenthaler, this volume).

This kind of approach is not completely new but it does demonstrate how archaeologists can aid in the preservation of historical buildings. For instance, the archaeological work at Gholgola was able to help prepare restoration by providing information about what to restore, and to demonstrate what was needed for restoration. Since resources such as time, personnel, and funding are limited, archaeological research can help identify the most effective target areas for the restoration work. Shahr-e Gholghola is a large site, and so working carefully on one neighborhood requires a methodology for spatial selection. Through an archaeological understanding of the site, this selection process can happen more effectively.

Area survey of the sites has been done in Balkh. The views are taken from roads, and they produce a fairly precise map. However, archaeologists cannot work from this map alone; work must be done on-site, to be more precise about on-site features. And so there are different levels of work to be done. The initial reconnaissance can be done from the air by drones, for example, and then the detailed work should be an on-site collaboration between conservators and archaeologists, to prepare the restoration and to preserve the cultural heritage.

Of course, archaeological work necessitates the involvement of local communities. Furthermore, fieldwork can be a natural means of actively engaging the provinces and rural localities in methods of cultural heritage preservation. However, DAFA's work at Tepe Zargaran, which uncovered many remains of the Greco-Bactrian period, can be a cautionary tale. Unfortunately, knowledge of both the means of extraction and the location of remains led to local commanders looting these objects. For example, one officer in particular had looted many of the column bases and capitals from Tepe Zargaran. Thus, improved community awareness regarding the long-term value of cultural heritage should be an integral part of any project.

If prevention is only part of the solution, then how can we recover what has been lost? The recovery of stolen relics is in progress and there are two ways that this happens. The first is to ask the legal system

⁴ Regarding publication of the Tepe Narenj findings, 50–60 page reports are on file, in Dari, in the Institute of Archaeology.

to arrest and prosecute the individuals. The second is to train people and provide an understanding of the impact of looting and then hold them to a process of handing over the looted artifacts. The government is now in that process and is working on improving capacity for understanding in the Balkh region.

CONCLUSION

The theoretical aims of archaeology as a means of cultural heritage preservation are clear, but practically speaking the archaeological community still has a long way to go toward that end. Certainly, we have to work together. This is perhaps the most important thing, no matter the politics, difficulties engaging students and the young generation, or other issues. If some students are not up to the task, there are almost certainly others who are. Thus, we have to find the proper people with whom to work. To work together, for example between DAFA and the Afghan Institute of Archaeology, or between DAFA and the Oriental Institute of the University of Chicago, or between nationalities from all over, all should be working together in one group. All are here for the same purpose: the preservation of Afghan cultural heritage. The first step is to try to answer the question of how to do that properly, in the most efficient way. This moment is very important for beginning this work, and beginning it together.

Finally, for all that has been accomplished in this country, we should be very thankful to our many scholars such as Alform Fushi Hakim, and particularly to the beloved American archaeologist Louis Dupree; also to Alfred Boek, and to the many other scholars who worked in Afghanistan in the area of preserving its cultural heritage and introducing the fame and pride of Afghan history to the world. They worked in Afghanistan and strived to present the archaeological heritage of the Afghan people, and Afghan scholars and young people learned much. It was partially due to the efforts of these scholars that modern scholarship in Afghanistan has reached its current level.

SECTION VI

EDUCATION AND INTANGIBLE HERITAGE

CONSERVATION IN AFGHANISTAN

Abdullah Hakimzada

National Museum of Afghanistan

Laura D'Alessandro

Oriental Institute, University of Chicago

INTRODUCTION

Restoration, the precursor to the science-based profession of conservation, has a long and honorable tradition in Afghanistan. Conservation, a relative newcomer to the field of cultural heritage, established a foothold in Afghanistan in 2003 when international missions were able to resume contact with their cultural heritage counterparts for the first time in over a decade. The International Council of Museums–Committee for Conservation (ICOM-CC) defines conservation as “all measures and actions aimed at safeguarding tangible cultural heritage while ensuring its accessibility to present and future generations. Conservation embraces preventive conservation, remedial conservation and restoration. All measures and actions should respect the significance and the physical properties of the cultural heritage.” This joint paper provides a more detailed explanation of the factors affecting the preservation of physical heritage and focus on conservation efforts in Afghanistan since 2003.

ARTIFACTS AND THE ENVIRONMENT

The state of preservation of an artifact depends on two major factors: the materials from which the artifact is made and the environment to which the artifact has been subjected during its lifetime. Artifacts, according to the types of materials, can be divided into two broad groups: organic and inorganic. While organic compounds originate from animals and plants or biological systems, inorganic compounds are synthesized from geological systems. All natural materials inevitably deteriorate. Organic materials are particularly susceptible to environmental conditions and, as a result, they tend to deteriorate more readily than inorganic compounds.

FACTORS AFFECTING DETERIORATION

There are many factors responsible for the physical and chemical deterioration of materials. Environmental conditions such as relative humidity and temperature have significant effects on the stability of each artifact. Relative humidity, often abbreviated as RH, indicates the percentage of moisture in the air relative to the amount of moisture that the air can hold at a given temperature. Oxygen, found in the air that we breathe, contributes to many of the processes that cause deterioration. Heat and the energy from ultraviolet radiation and visible light can also damage artifacts. These factors often contribute to the rapid deterioration that recently excavated artifacts may undergo once they are removed from the more stable, protected burial environment. These same factors also affect the long-term preservation of artifacts in museums in addition to air pollution, pests, human negligence, incorrect handling, improper packaging and transportation. Collections are also subject to more wide-scale damage and destruction from natural disasters, such as earthquakes, and man-made disasters, such as terrorism and armed conflicts.

DOCUMENTATION AND ITS SIGNIFICANCE

It is very important that the custodians of historical and archaeological artifacts, including conservators and curators, are aware of the potential risks to their collections. Any collection is at risk of damage, whether it is natural or man-made in nature, but none more so than those in an area of armed conflict. The need to have emergency response plans in place to prevent or at least minimize the potential damage arising from the conflict is a very high priority. This is one of the reasons that it is so critical that museum collections are properly documented, including adequate photography. In the event of damage or looting, these records and images may be all that remain of an object. This information can be used in multiple ways. It may represent the only evidence for the existence of the object after its destruction and preserve its cultural and historical information. If looted, the documentation serves as evidence of ownership in the event that the object is recovered.

THE ROLE OF THE CONSERVATOR IN THE MUSEUM

The role of the conservator at the museum includes the following:

- To examine and inspect the condition of artifacts on display and storage;
- To ensure the suitability of materials used for treatment and storage by considering their long-term effects on museum objects; and
- Provide advice for museum personnel regarding general care of collections such as appropriate handling, packing and transport.

The focus of modern conservation is the practice of preventive conservation. This entails maintaining the collections in a stable environment that helps to slow down their inevitable deterioration and minimizes the need for conservation intervention. It is the responsibility of conservators to store the collections in a safe and appropriate manner using inert packing materials and maintain the storage areas in terms of good housekeeping. When conservation treatments are necessary because the artifact is unstable or information on the surface of the object is hidden by corrosion or dirt, the conservation treatments should be fully recorded. This is important to ensure that future generations of conservators and researchers understand how the artifact may have been altered or changed since the artifact was originally created. The introduction of chemicals to the artifact may interfere with future analysis so it is important that the conservation treatment record is complete. For artifacts that are intended for display, minimal intervention and limited use of modern materials are preferred that improve the stability of the object and its aesthetics without compromising its integrity.

CONSERVATION ISSUES

At the National Museum of Afghanistan, there are a number of major issues affecting the collections. The extremely dusty conditions inside the museum, particularly in the storerooms, is a major challenge affecting the proper care of the museum's collections. Lack of heat in the winter, other than that provided by small portable heaters, and no air conditioning in the summer, lead to extreme fluctuations in relative humidity and temperature over the course of the year. The necessity for open windows in the summer permits entry of the particulate dust and dirt as well as air pollution from the heavy traffic in Kabul.

In addition, difficulties in having access to clean water on a regular basis and periodic lack of a working distillation apparatus in the labs causes difficulties in undertaking the conservation treatments for which distilled water is essential, such as desalination and the use of chemicals. A variety of foreign missions have purchased equipment for this purpose but each device has had a very short life under the harsh conditions in Kabul. The source of water in Kabul is from wells and the water is heavily contaminated with particulates,

including a high concentration of chlorides. This high concentration of particulates and the dusty conditions within the museum make it difficult to maintain the equipment in good working condition.

BRIEF HISTORY OF CONSERVATION TRAINING FOR AFGHAN CONSERVATORS: CONSERVATION TRAINING IN AFGHANISTAN

The more formal conservation of the museum collections in Afghanistan began in 2003. Despite a significant lack of conservation materials, tools, and equipment, a large number of artifacts that had been in storerooms for many years have been surveyed and conserved (figs. 88–89). Since 2003, Afghanistan has received conservation supplies and equipment from the international cultural heritage community, including the UK (the British Museum), Japan (MRICP), France, Italy, Germany, and the US (The Oriental Institute of the University of Chicago and the Metropolitan Museum of Art in New York). A short description of these missions follows.

In 2003, two conservators from France and one conservator from Japan came to Afghanistan to assist in conservation projects. The French team focused on limestone and earthen/clay artifacts. The Japanese conservator worked on terra-cotta objects and paintings. They provided conservation training for the staff and donated needed equipment and materials to the conservation department.

In 2004, Italians worked with Afghan conservators on earthen and clay objects and wall paintings. They also provided training as well as materials and equipment. In 2005, French conservators returned and provided training on ceramics and metal conservation. They also provided advice as well as training in relation to the care and preservation of collections in storerooms.

From 2005 to 2013, Japanese conservators assisted Afghan conservators on treatments of wall paintings from Bamiyan. A French conservator returned to the NMA in 2011 and provided training on earthen and clay artifacts (fig. 90). From 2006 to 2009, Italian conservators worked with Afghans and provided training on the treatment of stone and earthen and clay artifacts (fig. 91). They resumed their collaboration in 2012, which continues to the present time.

From 2012 to 2015, the Oriental Institute of the University of Chicago, with funding from the US Embassy Kabul, has been able to provide a more focused, long-term advisory role as part of an inventory, registration, and rehousing project at the NMA (see Fisher, this volume). Laptops, printers, archival rehousing supplies, and shelving for the storerooms were donated to the NMA in support of this project. Modest laboratory upgrades included the installation of sinks and a fume hood in the main restoration laboratory, as well as various small equipment such as binocular microscopes, for the conservation staff. An international team of conservators provided conservation advice and training, with an emphasis on rehousing techniques and preventive conservation for the first three years of the project. Basic conservation training was offered to the newest members of conservation staff, with an emphasis on coin conservation, to support the work of the inventory project (figs. 92–93). The final year of the project will include workshops on a variety of materials requested by the NMA conservators that focus on wall paintings, stone, clays, metals, ivory, and leather among other topics.

CONSERVATION TRAINING ABROAD

Since 2003, staff from the Conservation Laboratory at the National Museum of Kabul has received conservation training outside Afghanistan. This included short programs in Japan (2003–2004) (fig. 94), Italy (2004–2007), Chicago (2007), Germany (2010), and the British Museum (2011) (fig. 95).

The conservation training in Chicago provided one of the longer educational courses. Four conservators from Afghanistan, two from the Institute of Archaeology in Kabul and two from the National Museum of Afghanistan, traveled to Chicago to attend a six-month program. Held at the Oriental Institute, the program was funded by the National Endowment for the Humanities (NEH), a US federal agency. After an initial month of intensive English language classes, the course provided a combination of theory and practical work that allowed the visiting conservators to focus on the science and materials most pertinent to their work

at home. Beginning with a basic overview of the science behind conservation, the course focused on issues associated with the conservation of ceramic, stone and copper alloys. Taught by conservation staff at the Oriental Institute and augmented by well-known, senior visiting conservators and conservation scientists, the coursework also included the topic of preventive conservation, an overview of basic paper conservation techniques, and workshops on-site conservation issues and techniques (figs. 96–97).

The conservation of cultural heritage has serious limitations within Afghanistan due to the lack of any conservation course in the higher educational systems and universities, readily available conservation resources, and materials and lack of access to advanced analytical equipment. On the other hand, having experts and guest lecturers/trainers coming from abroad to provide workshops inside Afghanistan has many advantages including providing training for a larger number of staff. In addition, in-country training allows for the Afghan conservators and the foreign advisors to have an opportunity to see and examine the collections in their real conditions and to see the current issues and specific requirements associated with the collections.

We sincerely hope that in the near future the universities in Afghanistan are able to offer a conservation course that would provide scientific research opportunities to study materials and techniques of manufacture of artifacts as well as to address the particular conservation issues associated with the care of cultural heritage in Afghanistan, such as the severe problems that exist with dust and air pollution.

Nevertheless, training abroad provides an opportunity for the staff to become familiar with modern methods and materials that are currently used in advanced conservation laboratories. Many materials and methods that had been used or practiced in the past are no longer recommended for use as they have not proven stable over the long term or may have actually caused harm to an artifact. It is essential for conservators to be aware of the most recent scientific researches and best practices in the field of conservation in order to provide the highest quality care for their collections.

FEEDBACK ON TRAINING

The training programs in which Afghan conservators have taken part, both in-country and abroad, have been very successful and constructive in developing a conservation department in the country. These programs have been a great opportunity for Afghan conservators to become familiar with modern conservation philosophy and ethics, as well as various methods and techniques that are currently practiced in conservation. Today conservators are aware of disadvantages or negative effects of some of the materials and methods that had been practiced in the past, such as excessive use of chemicals or over-cleaning, that can damage objects. Issues such as irreversibility of some of past techniques and materials still imposes problems to conservators today; one example is the past use of shellac as a surface coating that now cannot be easily removed.

SCIENTIFIC RESEARCH IN THE CARE AND CONSERVATION OF MUSEUM COLLECTIONS

An artifact is examined prior to performing a conservation treatment to identify all of the issues that need to be taken into account for its conservation. This includes the factors affecting the artifact, the choice of materials for treatment and their possible impact on its long-term preservation. Furthermore, it is highly important to study and analyze artifacts prior to any treatment, such as cleaning, in order to prevent removal of valuable details that could reveal significant information about the manufacture or use of the artifact. The knowledge of recent advances in conservation science and current practices, as well as collaboration with other conservators in the field, allow conservators to adopt the best conservation practices and pass this knowledge and experience on to future generations of conservators.

It is important for conservators to have sufficient knowledge of analytical techniques and their use, and to have access to scientific equipment for undertaking research in conservation laboratories. Scientific research provides useful tools to identify materials and techniques of manufacture that can be used in

determining the most appropriate conservation treatment. It is also important to conduct studies on the environment within the museum in order to make recommendations for its improvement. This includes monitoring the levels of light (measured in lux) and exposure to ultraviolet energy of objects on display and in storage. Environmental studies also help to implement an effective way to monitor and control environmental conditions such as temperature, relative humidity, and light exposure for collections on display and in storage.

At the most advanced level, some techniques may be useful in helping to authenticate artifacts. This can be particularly useful in situations where looted antiquities are returned from abroad and may be a mix of genuine artifacts and modern fakes, although the science of authentication is very complex. Unfortunately, due to the lack of analytical equipment and expertise, the study of artifacts at the NMA cannot be fully undertaken at the present time.

LOOKING TOWARDS THE FUTURE: RECOMMENDATIONS

- Many artifacts in the storage areas are stored on open shelving. This exposes the artifacts or their storage material to air pollution, smoke, and heavy dust as well as fluctuations in relative humidity and temperature, which is less than ideal for their long-term preservation. It is recommended that the shelving someday be replaced by cabinets for the proper storage of the collections in order to provide a protective micro-environment for their long term preservation;
- To create an archive of samples removed from artifacts during cleaning treatments to be kept for future studies and research;
- To establish a conservation course in the universities of Afghanistan to educate future generation of conservators; and
- To build a closer collaboration between conservators and curators to address the issues associated with conservation and care of artifacts more effectively.

Conservation in Afghanistan has made great strides over the past decade. The NMA conservation staff has had access to training opportunities both abroad and in-country with the assistance of foreign missions. Plans are underway for the construction of a new museum to provide many of the critical features, such as a controlled environment and proper storage furniture, that are necessary for the long-term preservation of cultural heritage collections. There is also hope among the conservators at the NMA that conservation training opportunities develop within their own universities. This would allow new generations of conservators to obtain their primary conservation education within Afghanistan and provide easier access to the training, ideally making it available to a larger number of Afghan students. While a certain amount of uncertainty exists about the future, overall there is a feeling of great hope and a looking to the future among all the staff of the National Museum of Afghanistan. Great strides continue to be made and the international cultural heritage community continues to work side by side with their Afghan colleagues, sharing common experiences and exchanging ideas, readily lending assistance when approached, and continuing to build towards a brighter conservation future.

THE TURQUOISE MOUNTAIN INSTITUTE AND THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE OF AFGHANISTAN

Waheed Khalili

Turquoise Mountain Institute

A SHORT HISTORY OF TRAINING IN AFGHANISTAN

Afghanistan has a long history and a varied cultural heritage. As is indicated in the definition of “cultural heritage,” it consists of a complex of material and immaterial achievements by the ancestors of a human society that is inherited by future generations. Education and learning is also a part of the intangible cultural heritage of this country that passed through enormous ups and downs during a long history and reached the present generation (see Nazari et al., this volume). It is our task to preserve and develop it logically and to transfer it to future generations.

Education has a long history in Afghanistan that has covered both the youth and the older generation. In the distant past the transmission of the Aryan poetry of the Veda manuscripts, which had a religious form and content, occurred orally, and was a type of education. Many storytellers have appeared in the field of poetry, and we hope that they preserve and transfer to contemporary generations the great Aryan cultural heritage, which doesn't belong exclusively to Ariana or Afghanistan, but is considered a cultural trans-boundary heritage.

Zoroaster based his religion, one of the ancient religions of this region, on the principles of good words, good deeds, and good thoughts, and he provided grounds for his religion to continue. The following generations played an important role in this field, and by learning the Avesta, they transformed the Zoroastrian religion into a social reality of that century. Its followers still live in different parts of the world.

Local education centers in this region during the thousand years of prosperity under Buddhism supported the spread of the Buddhist religion from Aryan lands to China and beyond because of the efforts of great men and supporters such as Kanishka the Great. Kanishka the Great, one of the early Kushan kings (ca. 127–151 CE), played the primary role in the dissemination of education within the territory of Ariana. He was also the main supporter of the spread of the Buddhist religion and the creation of Buddhist educational places near the temples and *stūpas* of the large Buddhist sites such as Hadda, Purushapura, Kapisa and Sorkh Kotal. These remains are a major part of the cultural heritage of the country (see Azizi et al., this volume).

During the Islamic period mosques and religious schools were the only traditional source of learning and religious study. The traditional educational system was established over twelve centuries, and the results can be found in the literature and culture of this region. The learning centres of Bahaoddin Valad and Khaja Abdullah Ansari in Gazorgah of Herat and hundreds of religious schools and other learning centers throughout Khorasan are evidence of a history of learning, and that, in turn, forms part of the intangible heritage of Afghanistan. The collections of poems, enduring teaching books, and books of advice and prayer are part of the heritage that crystallized in the heart of this land.

Traditional learning in Afghanistan, which was carried out at times in religious schools and sometimes in houses, has played a principle role in the enrichment of the culture and history of education and is part of the intangible culture of the country. Meanwhile, mosques were the primary component of religion. Anywhere there was a mosque, it was necessary to build a religious school. The mosque of Arus-e Falak in

Ghazni reminds one of the attention great kings of Islamic period gave to the development of learning and teaching in the centers and cities of southern provinces in the tenth–twelfth centuries CE. The following dynasties such as the Ghorids and the Timurids, in their turn, played an important role in the development of traditional learning in the history and culture of the country. The Friday mosque of Herat, the Gazorgah of Khwaja Abdollah Ansari, and the Quwwat al-Islam mosque of the Qutb complex in Delhi, India, each with their great religious schools, played an important role in the related spheres of tangible and intangible cultural heritage of the Islamic period in Afghanistan. The religious schools and centres, which had the prestige at that time of universities, attracted many students from different places in Asia. It is said that hundreds of students studied at Gazorgah, and most of them were not Afghans.

Along with the religious school and the mosque, the *khanqah* or Sufi lodge was also one of the places that had an important role in the educational system of the country. Most Sufi ideas were taught in the *khanqahs*. The writings of great persons such as Attar of Nishapur, Khaja Abdollah Ansari, Shaykh Sa'doddin Ahmad Ansari, and Bahaoddin Valad, known as the “*soltan of the ulema*,” and dozens of great Sufis of this country have been recorded in the history of the cultural heritage of this land.

Even though the development of social life sometimes was not given attention because of the influence of political changes and the family conflicts of kings, in general, there was some pressure for politicians to pay attention to this area. The medieval and modern histories of our country show the reality that every ruler who did not pay attention to education disappeared as quickly as a passing cloud. But, on the other hand, the names of those rulers who paid more attention to that principle were recorded in gold in the history of the country. Among them we might mention the great Ghaznavid and Ghorid kings and the culturally-oriented Timurid kings.

Education as a social necessity created a kind of demand in the minds of local rulers and the owners of vast lands and rich people in rural places who played an important role in the development of education in this country. Within this type of education, the home teachers taught religious, literary, political, and historical subjects. Among those distinguished figures who acquired that type of education and who later became great historians was Menhajoddin Siraj Jowzjani. He lived during the Ghorid dynasty and edited *The History of Tabari*, which is considered a historical reference for the aforementioned period. Along with the subsistence, accommodation, and the other necessary benefits of social life provided for home teachers in the central and northern provinces of the country, it shows an acknowledgment of the moral position of the teacher.

The development of education in the country during the reign of Amir Shir Ali Khan is considered a milestone and turning point in culture and education. The biggest change occurred in the formal educational centers formed during this period. On the basis of a royal decree, they established two schools, a military and a civilian, although when these schools were established they faced internal challenges from domestic competitors.

The military school was established because of the need to form a military system. It covered military subjects, and its curriculum consisted of infantry tactics and more personal subjects used in individual combat. In the civilian school, which was called Maktab-e Khavanin, subjects such as law, religion, and some other non-military subjects were taught. The civilian school was named Maktab-e Khavanin. This school mainly enrolled the children of state officials, and it started its activities at the Bala Hisar in Kabul. However, there is little evidence available for the history of that school. There was another active school called Maktab-e Khavanin at Murad Khane in Kabul, but there is not enough information available with regard to whether it was the same Maktab-e Khavanin of the Bala Hisar or whether it was a new school. Subjects such as law, management, politics, and literature were taught at that school, and its curriculum was developed by Turkish specialists.

The medieval period is considered the brightest period for the development of education in the country. The king of the country at that time was thinking about development. There was more emphasis on establishing public and professional schools, and the number of students rose from 700 to 50,000.

The establishment of schools spread beyond the environs of Kabul, one capital of the country. In the beginning, the process of opening schools covered the provinces of Herat, Mazar-e Sharif, Kandahar, and Jalalabad, and later brought several other provinces under the umbrella of education.

Such advancements needed regulation for effective further development and so that educational activities could be based upon law. In 1926 the first Statute of Education for the country was composed and published, and it is considered a great change. King Amanullah Khan was determined to develop education, and he decided to establish the Ministry of Education at this time. A logo was adopted for education, and the image of the logo was engraved on the Paghmān historical monument in white marble. Vocational and professional training was included in the curriculum of the Ministry of Education beginning at the time of Amaniya and along with the curriculum in the public schools. It had a particular importance, and a separate department was established between 1972 and 1976. In 1978 the Technical Education Unit was established, which was at the time of the presidency of Daoud Khan. In 2009 it was transferred to the Technical and Vocational Education Department. It currently manages 297 private and public schools and institutes throughout the country that includes seventy-two fields of study and the Turquoise Mountain Institute.

All of the points which have been briefly mentioned are one side of the educational coin and are part of the continuous development of cultural heritage, even though it has faced some decline and has gradually been transformed from a traditional type of learning to a more formal type of in-school learning. The other side of the coin of education mostly covers the different types of art in the country and it requires greater explanation. This kind of cultural heritage has a very rich background in a country such as Afghanistan, which has a rich history, and we provide more explanation on that.

BACKGROUND OF THE FINE ARTS AND ARTISANSHIP

The history of the art of Afghanistan is full of golden pages and has an important role in the forming of the intangible cultural heritage during its long history. Craftsmen formed different classes of craft along with the development of society. Those classes have certain principles and are the basis for vocational training and the transmission of skills to the next generation. They contributed to the daily development of the production skills of craftsmen in different kinds of craft and visual arts, and to the strengthening of the traditional and family economies.

The craftsmen, who saw their craft as a divine outlook, paid careful attention to the training of students. One element of that profession was handicraftsmanship, and another was that the student was allowed a master (*khalifa*). It often happened that a student was sent to the home of the master. One very important aspect of this relationship was the personal and comprehensive introduction of the student to the craft by the master, because honesty and respect for the craft had to be maintained. Sometimes training in this field was carried out on the basis of the family. For example, most students of a craft were children and the relatives of craftsmen. We know that a few people outside the family circles joined the artisans. Students were chosen from among close descendants and relatives. In the case when a new in-coming student was the child of a master, the learning conditions were simpler. If the student came from outside of the immediate family or (rarely) from a different family, the learning conditions were complicated but well calculated. Complying with the principles and provisions of the shops and workshops was paramount, and so every craftsman accepted his new student by requiring an oath and genuflection. This aspect of cultural heritage is still alive in Afghanistan in the field of musical education, and it is still used. Unfortunately, however, it is not used in other areas of the arts.

The last market and center for involving the students was the covered market of Tashqurghan in the district of Khelm in Balkh province. It was standing until the 1960s. In that market the different crafts attracted newcomers on a systematic basis and through a special ceremony and in an official form. In that ceremony they provided a valid document called a letter (*resala*) together with a part of the Holy Qurān as sacred symbols to the newcomer. After spending many years and much effort, the student would attain the level of a skilled master. His teacher would give him a prayer (*do'a*) to practice his work independently, and he would open a new shop. In that ceremony the student would ask his teacher to give him a prayer to start his new job and be granted a long cloak (called a *chapan*), a turban (*dastar*), or a shirt. He would then have completed the learning period, stepping into the world of producing and selling.

Herat province, in the west of Afghanistan, has a rich history in the field of apprenticeship education, as well as a special local style of fine art that merged with the national cultural heritage over a long period. The arts and crafts of the Timurid period, the jewelry-making style of Malila Herati, the tiles and mosaics of the fifteenth, sixteenth, and later centuries, the local learning system, and the religious endowments (*waqf*) for the children of craftsmen for the continuation of the learning chain, compose the cultural features of the Herati people.

Herat, as a cultural capital, had its own styles of the miniature painting and calligraphy popular during the Timurid period. Kamaloddin Behzād, a creative artist of this land, brought about a change in the world of miniature art that can be considered an artistic revolution in the East.

As an important part of the intangible cultural heritage, the learning process had ups and downs with the passing of time and it sometimes experienced progress or regression. Currently, education, and especially vocational and technical teaching, need more investment in both the public and private sectors. Considering that the formation of a free market is occurring in the labor market of Afghanistan, and that the dominant economic system, the free market, needs skilled workers in different fields, the important point in learning is quality. The level of quality should be in accordance with the demand of the market. Unfortunately, the closed bureaucratic state system places obstacles in the path of vocational and professional training.

The system of arts and crafts training in old Kabul is intimately tied to the alleys and neighborhoods that were synonymous with those crafts. Istalif is one of the neighborhoods that has been closely tied to the learning of the craft of pottery-making from long ago (fig. 114). It has a history of 400 years. The crafts of pottery-making, after the production by means of the peddlers who had gathered in the bazaars of Istalif from the farthest reaches of the country, were generally purchased and transported to various provinces such as Ghazni, Parwan, Logar, Takhar, and Badakhshan. The peddler would take the hand-crafted pottery products from village to village and from district to district to sell. The items they would sell were mostly based on exchanging goods for goods and vessels needed by the people in exchange for wheat, flour, rice, and sometimes second-hand clothes. After exchanging materials, of the money they received, they would give the producer his share and the remainder would be the peddler's.

"Carrier" is another expression that was used in the chain and process of production and consumption for a number of merchants in this trade. In the spring and summer, the carrier, who traveled the connecting roads for the merchants and others, would enter the district of Istalif and increase the market demand for producing pottery handicrafts. Wealthy carriers insisted that several "uncooked" ovens' worth of pottery be paid for in advance. This kind of business in handicrafts helped the craftsmen more by allowing them to use the pre-payment for opening workshops for production.

The decades of domestic conflict and, before those, the inattentiveness of government officials to the handicraft fields, plus the discouragement of handicrafts within schools, caused most of the cultural possessions of the country in the fields of handicraft education and protection of valued traditions, to disappear. In the 1970s and 1980s Afghanistan witnessed the disappearance of the reasons for producing and teaching the crafts in Tashqurghan. Later, that trend spread to other places in the country such as Kabul and caused of the disappearance of the Chahar Chatah bazaar of central Kabul. Such bazaars were another part of the cultural heritage of the country that engendered a system of production, consumption, and the kind of traditional craft instruction evident after the second Anglo-Afghan war. Similarly, in recent decades, the rapid destruction of the markets of Kabul, Kandahar, Herat, and other locales of the country has become evident.

Intangible cultural heritage as related by UNESCO is apparent in the following areas: oral traditions and expressions such as language as a means for intangible cultural heritage; the performing arts; social activities, religious ceremonies, and joyous gatherings/celebrations; knowledge and procedures relevant to nature and the world; the tradition of being a master.

THE ROLE OF TURQUOISE MOUNTAIN IN EXPANDING THE SKILLED CRAFTS

The Turquoise Mountain Institute (fig. 98), which is a non-governmental and non-profit organization, within the framework of assisting in technical and methodical teaching, is registered with the Ministry of Education in accordance with the regulations and projects of that respected authority over instructional and learning affairs.

The curriculum of this institute has been effective in various ways. As a non-governmental, private curriculum it could respond to youths according to the needs of the instructional marketplace. The Institute, in reviving parts of the instructional, craft, and artistic cultural heritage of the country that had deteriorated as a result of the decades of domestic conflict, has endeavored to meet both its own goals and the goals of the nation. It has taken a variety of areas of cultural heritage from the edge of extinction to the shore of security. As a result, the history of art and artisanship of Afghanistan, including the art of miniature painting, calligraphy, and the skilled wood carving, engraving, tile-making, ceramics, and the six styles of goldsmithing, along with tens and hundreds of other kinds of skilled crafts, has benefitted significantly.

Unfortunately, not much attention had been paid to these arts, not just during the three decades of conflict, but over the past few centuries as well. The relationship between the apprentice and the master that was common in the prominent market places of the country such as the Tashqurghan bazaar, the Chaharsu bazaar of Herat, the covered bazaar of Kandahar, and the Chahar Chatah bazaar of Kabul, has been in decline and was becoming extinct. The letter of documentation, which at one time was the most valuable document for the relationship between an apprentice and master, and the oath, which was considered an important principle in all of the fields of teaching arts and crafts except for the field of music, have generally been relegated to history.

The Turquoise Mountain Institute has protected, strengthened, and uncovered a part of the intangible teaching heritage of the country that consists of the art of calligraphy and miniature painting, different styles of traditional and folk gem-cutting, the Kabuli and Nuristani skilled arts of wood carving, and traditional tile-making. Finally, it has revived the ceremony of acceptance and commitment of the apprentice with the retention of its historical and traditional importance, described below.

In the area of miniature painting, across the long history of Afghan art, artists have essentially employed a kind of homemade brush made from the hairs of squirrels, sables, cats, and the pin feathers of pigeons and sparrows. This way of making miniatures was more common in the Timurid era and is considered one of the lessons of the great miniaturists Mirak Naqqash and Kamal ud-Din Behzad. Because in our time animals such as squirrels, sables, and cats are unavailable, using the research that has been conducted on the kinds of stiffness and similarities of the hairs of the aforementioned animals and cats, the belief has come about that the hair of a cat is the answer to the qualities of a squirrel and sable. Right now, students and instructors of the Institute, by making brushes for miniatures out of a kind of cat's hair, have become self-sufficient in using a brush.

Thus, color, which is one of the fundamental materials in illustration and miniature painting, in the 20th and twenty-first centuries has been one of the imported materials that has been prepared from chemicals, and artists have and continue to use it. And so the preparation and production of color from natural materials is another one of the cultural heritage products of Turquoise Mountain that we have promoted in the last few years.

In the making of paper, a combination of natural materials such as sulfate of copper and flour are used to turn *kānsun* paper into archival paper. For example, there are teachings that have been revived by the students and instructors of this institute. The kind of bonded paper that is widely used in the artistic works of calligraphy and miniature painting have a traditional basis and are considered part of the intangible cultural heritage of today's Afghanistan.

In the calligraphic culture of congregational mosques, seven styles of script are attested. The styles of Nasta'liq, Shekasteh, Sols, Naskh, and Kufi have been readily used. The other kinds (Roq'eh and Divāni) have more-or-less been forgotten and relegated to history because they are not used on a daily basis. The Turquoise Mountain Institute, recognizing their cultural and historical importance, has activated and revived

them and has made their teaching part of a number of lessons so as to protect a part of our Islamic cultural heritage (fig. 99.1).

Afghanistan, which is a traditional and ancient country with peoples of many backgrounds, possesses a rich history in the crafts of jewelry, gem-cutting, and fine metalwork (fig. 99.2). Unfortunately, the cultural assault of the last three decades has placed the production and utilization of traditional artisanship under threat (see Dupree, this volume). The various lessons of the Institute in goldsmithing and gem-cutting are more focused on reviving and uncovering the six traditional styles of the country (Turkoman, Hazaragi, Kuchi, Ghaznichi or Malila, Herati, and Kabuli) so that the aforementioned styles can be adapted to today's needs in the national and international markets and a move can be made to transfer them to future generations.

Architecture in Afghanistan was a part of the cultural heritage which possessed two dimensions, the material and spiritual (tangible and intangible). The traditional architecture of Kabul is one of the styles of architecture that we have inherited from past centuries and it is tangible in several places in Kabul. The old city of Kabul, to the south of Maiwand Street and in the vicinity of Murad Khane and north of the Kabul river, is one of the quarters that in recent years has received precise, scholarly, and academic attention to its protection as part of the cultural heritage of the country. Turquoise Mountain has had a palpable role in this matter (figs. 98, 100.1–2). But that which is considered intangible in the architecture of the country with respect to cultural heritage is its skilled crafts that are used on the wood of the façades of houses, mosques, and structures.

The traditional wood-carving traditions of Kabul and Nuristan, the weaving of nets (*jālbāft*), and engraving are artistic aspects that were used in old Kabul and the province of Nuristan for decorating houses. Unfortunately, years of domestic conflicts slowed their continuation. The Turquoise Mountain Institute, recognizing the importance of these styles of architecture that can be considered the distinctive and traditional in Kabul and Nuristan, provides a number of lessons on the subject. For years dozens of youths have been studying this field so that we can preserve and continue a part of it (figs. 101.1–2). A particular form of traditional skilled woodworking occurred for many centuries in the northeastern province of Nuristan, which has had transformative effects on the culture of the country. This traditional craft has a more intense need for revival and discovery that has not received sufficient attention.

The Institute has revived the ceremony of administering an oath to the pupil, evoking elements of Afghanistan's history and cultural heritage, which is carried out once per year on the first day of school (fig. 102.1). This ceremony, which in the past was also known as genuflection (*zānu-zani*) and taking an oath (*garmāni*), and which was carried out at Tashqurghan, Herat, and Kabul, was discontinued for various reasons and has only continued to exist in the field of music.

Similarly, in Afghanistan's traditional bazaars another phenomenon that is known as "offering a prayer" (*do'ā dahi*), no trace of which remained, has been revived recently in the Turquoise Mountain Institute. In this ceremony the graduating pupil, with the respect he has for the instructor, in a gathering he himself has convened, and in the presence of all the instructors of the Institute, requests permission to work. The instructor officially grants the permission to work to his pupil with the reading of the Koran and the distribution of sweetmeats (fig. 102.2).

The art history of the country that makes up a portion of the national heritage, across numerous periods, has cultivated the craft arts and fine arts within itself. However, political ebbs and flows have, at the same time, overshadowed the creativity of artisans and craftsmen and craftswomen. The art of calligraphy and miniature painting, and the skilled crafts of metalworking and etching, which during the Timurid period (fifteenth and sixteenth centuries CE) transformed into the "Eastern Renaissance," began to decline in later centuries under the shadow of political activities. Until the nineteenth and twentieth centuries, no memorable revival took place.

The seven-colored tile-making style of Mazar-e Sharif and the production of clay vessels using traditional local materials was becoming forgotten. These were all needs that compelled the Turquoise Mountain Institute to place some of the skilled arts and crafts of the country that were disappearing under the instructional program for revival. Thus, the Turquoise Mountain Institute has started instruction with four departments

for young people in the fields of calligraphy, miniature painting, the fine arts of goldsmithing and gem cutting, ceramics and tile making, and traditional woodcarving.

With the revitalization of this portion of the cultural heritage of the country the Institute has taken a step towards protection and preservation such that all of the pupils presently employ that in their vocational lives. Every year, 150–160 young applicants are studying traditional crafts that make possible the continued learning and transfer of Afghan cultural heritage. After eight years and 150 students, each completing one three-year phase of learning, more than 70 percent of the graduates are employed in productive affairs in relevant fields, and they have created seven companies and one cultural center between them.

SUGGESTIONS

1. The formulation of a national strategy for protecting Afghan cultural heritage as a whole and that addresses the exigencies of the time as well as the earlier cultural possessions of the country.
2. Making cultural organizations partners in bringing together a national strategy for protecting the cultural heritage of the country.
3. The propagation of reading groups for literature.
4. The propagation of reading groups for poetry on various occasions.
5. The propagation of traditional oath and kneeling ceremonies in all of the artistic and industrial fields of the country.
6. The creation of traditional vocational, professional, and artistic centres of instruction.
7. The motivation and management of the cultural activities of independent cultural locations and individuals based on the protection of cultural heritage.
8. The creation of learning content for cultural heritage and its protection in the curriculum of the Ministry of Education of the country.

DISCUSSION: EDUCATION and INTANGIBLE HERITAGE

Masoma Nazari

National Archives of Afghanistan

Sara Noshadi

UNESCO

Ahmad Zia Rafat

Kabul University

Constance Wyndham

UCL Institute of Archaeology*

INTRODUCTION

We feel that both education and intangible heritage are crucial components of heritage preservation. The decision to group them together, as opposed to treating them separately, or grouping education with other topics, comes from the idea that these particular spheres are so closely related. We must have means to preserve and convey the immaterial past, and education, in a variety of forms, is one of the strongest transmitters of non-material culture. In Afghanistan, armed conflict and its attendant mass dislocation of populations have seriously damaged the family and community structures that are so important for transmitting and ensuring the continuity of many (but not all) aspects of intangible heritage. In this chapter we address not only the relationship between education and intangible cultural heritage, but also definitions of each term, how they impact the Afghan national identity, effective modes of preservation, and challenges that Afghanistan faces in these areas.

CONCEPTS OF INTANGIBLE HERITAGE

“Intangible heritage” is a concept that first was created at the turn of the millennium in reaction to what had become a global focus on strictly tangible cultural heritage. It was not until 2003 that the global community began to consider that endangered culture includes more than just the tangible remnants of human society, and that cultural heritage is not limited to monuments, buildings, art objects, and artifacts. It was at that time that UNESCO generated a convention on the safeguarding of intangible heritage, and it went into force only in 2006.

Intangible heritage, in broad definition, includes practices, knowledge, and skills plus the instruments, objects, and artifacts associated with them.¹ It is transferred from one generation to the next, and so it is also called “living heritage” because it is in a state of perpetual transmission, constantly recreated by its community and the community members who serve as its curators. Therefore, cultural diversity within a community should impact our understanding of intangible cultural heritage as well. Some common examples

---

* This chapter draws on the many conversation points that arose from the Discussion Panel concerning Education and Intangible Cultural Heritage that occurred during the conference Preserving the Cultural Heritage of Afghanistan, November 10, 2014, Kabul, Afghanistan. It includes the viewpoints expressed by the panel members, the panel moderator, and the audience members who participated in the discussion.

---

¹ There is debate, however, about whether this definition of intangible cultural heritage is insufficient or problematic; see, e.g., Richard Kurin, “Safeguarding Intangible Cultural Heritage in the 2003 UNESCO Convention: A Critical Appraisal,” in *Museum International* 56 1–2 (2004): 66–77.

of intangible heritage include: language, religious traditions, music, dance, poetry, literature, folklore, foodways, and traditional crafts. Taken together, these domains are key elements that contribute to, and largely define, the realm of cultural knowledge. “Intangible” cultural knowledge is what gives meaning to material culture or “tangible” heritage.

We should not forget that the laws arising from the 2003 UNESCO convention concerning intangible heritage make up a body of what is often called “soft law.” This is, in part, because no country can be forced to ratify it or even to follow it as a law. It is, though, connected to human rights, and so ratification of the 2003 convention is enormously beneficial and has been fairly widespread.² Cultural rights are human rights, and cultural diversity is also a component of human rights. And since the convention of intangible heritage supports safeguarding diversities and the cultural rights of peoples, it also supports basic human rights.

TANGIBLE AND INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE

For legal purposes, it is invaluable to have governmental oversight in the realm of heritage preservation, and to negotiate funding structures in order to establish intangible heritage as concept and formal category of jurisprudence. However, when working within the field of cultural heritage preservation, the question arises whether we should continue to see tangible and intangible heritage as two separate entities, or whether they are more closely related than that. In many ways they have a reciprocal relationship (see Filigenzi, this volume). For example, the processes involved in preservation of historical monuments can support intangible elements of culture such as the skills and techniques that help local architects effectively work with designs and architectural styles of the past.

Another example of the relationship between the intangible and tangible is the role that the National Archives of Afghanistan plays in safeguarding both simultaneously. Typically when we think of a national archives, we think of the tangible archival materials, but it is what those materials preserve that sustains intangible aspects of a society’s culture such as poetry, music, and language, etc.

In the National Archive of Afghanistan there are two types of relics. There are manuscripts, numbering around 7,000, and other relics of more than 100,000, that include historic documents. It may be a common assumption that in the National Archive there are only tangible relics, rather than intangible, because even these manuscripts or books are tangible and visible. However, the relics stored there always have two aspects: the archaeological and the cultural, the tangible and intangible. The tangible aspect is the one that can be seen and touched. And the intangible part is the art and skill used in the creation of that relic.

Among the archival manuscripts are examples of miniature decoration, papermaking, book ornamentation, and the decorative arts in general that do not exist now in the way that they used to in the past. This was especially true of the Timurid period in Herat in which the art of book design was at its peak. This is an artistic aspect of Afghan cultural heritage that is currently in the process of vanishing. The National Archives preserves these traditions by collecting, cataloging, and maintaining the archival materials that evidence them.

As an example, Ferdowsi’s classic epic poem, the *Shahnameh* (“Book of Kings”), is believed to have been first written between the late tenth and early eleventh centuries CE in northern Afghanistan as part of the broader region historically known as “Khorasan.” This assumption of origin is often challenged despite the fact that most of the place names mentioned in the *Shahnameh* fall within the modern geographical boundaries of Afghanistan. Unfortunately, in the National Archives of Afghanistan, there are only four preserved volumes of the *Shahnameh*, none of which have much historic antiquity, and the earliest of which dates to the seventeenth century CE. The significance of these preserved works is primarily artistic in that they feature many beautiful miniature paintings.

However, regarding the question of antiquity, Iran has the oldest preserved editions of *Shahnameh*. This does not identify Iran as the origin, however. Clearly, the answer suggested by the tangible material,

² 163 countries have ratified the 2003 UNESCO Convention at the time of publication (as of April 4, 2015).

the physical copies of the *Shahnameh*, does not take into account the entirety of evidence, and it is only by considering all aspects of the history, geography, and customs that we can understand the total historical reality. The holdings of the National Archives are thus extremely important as a way to place the *Shahnameh* within the broader historical context of the medieval Persian-speaking world as a shared intangible cultural treasure, deeply valued throughout the region that encompasses the modern states of Afghanistan, Iran, Azerbaijan, Turkmenistan, Uzbekistan, and Tajikistan.

Regarding the manuscripts, it is very difficult for most people today to read the traditional texts. Simply being able to read the type of historical writings and calligraphy preserved in the National Archives is also a form of cultural knowledge that is precious, but which is in danger of disappearing. Thus, the National Archives preserves both tangible and intangible cultural heritage, and these two aspects clearly have a very close and reciprocal relationship with one another.

ARMED CONFLICT AND INTANGIBLE HERITAGE

Oral history and oral poetry are excellent examples of intangible heritage, and are key items in UNESCO's list of these forms of cultural patrimony. In Afghanistan, it is imperative to try to understand the role of poetry and the impact that these past four decades of conflict have had on the oral history of the country. One question we have to address is whether it is possible to transfer and preserve it despite the disruption of war. Have the decades of conflict permanently, negatively impacted this part of Afghanistan's cultural heritage as well?

In modern Afghanistan, religion is perhaps the most pervasive element of the local culture, but if that is so, then following it is language. Language is a prominent form of intangible heritage that reflects the desires, dreams, thoughts, beliefs, assumptions, and religious views of the people. What has helped language the most in this area is poetry, particularly since the eighth century CE.³ Afghan poetry has been handed down across the generations in two forms. One is in the form of unwritten, undocumented oral transmission, which is only memorized. Even after the wars, Afghans can still record and transmit these poems.

The other form is a very precious one, the poetry that has been preserved as written works, that starts with Ferdowsi's *Shahnameh*. In the entire world there are a limited number of poetic traditions that have produced great epics or sagas. One of these few traditions comes from Afghanistan. These epics record adventures, wars, and legends. Afghans can recognize their social identity and see their ancient civilization in these epic compositions.

Another component of the Afghan poetic tradition that has survived is the "Islamic theosophy" in which there are a lot of famous writings and books, among them are of the renowned Sufi poet Mawlana Jalaluddin Mohammad Balkhi (known in the West more commonly as "Rumi"), Sanayi, Hafiz, Iraqi, and other theosophers and poets. Through these poems we can recognize and understand Afghanistan and introduce it to the world. Some of these works have been published for a global audience; for instance, the works of Hafiz and Mawlana have been translated into English.

Another part of the poetic tradition concerns the centuries-long tradition of wisdom literature of advice, proverbs, and ethical/moral teachings. Some of the main examples of this are the *Gulistan* of Sa'di and the *Bustan* of Sa'di; these and other similar books are currently safe, despite the ongoing conflict in Afghanistan. The process of safeguarding these priceless works has involved their movement alongside exiled Afghans into the libraries of Iran, Tajikistan, Pakistan, and other countries. This is very fortunate for two reasons; one, that they do not vanish, and two, that they form a new kind of relationship between Afghanistan and the global community.

When one talks about intangible heritage or living heritage in Afghanistan, it is common to assume that it has been devastated by decades of war. However, at least one aspect of intangible heritage is that it is not kept anywhere tangible. Thus, bombs cannot destroy it; it is quite durable in that sense. Other elements of

---

³ It is also important to note the long tradition of pre-Islamic poetry and literature in this region.

the oral tradition have been kept in Afghanistan, Iran, Tajikistan, and elsewhere, and no matter where Afghans were, no matter where they live, they have maintained their oral traditions. This is a positive aspect of the picture of Afghan cultural heritage that we must consider alongside all of the problems associated with conflict. Quite clearly, the Afghan people have held these aspects of their culture in such high regard as to ensure their continuation across decades of war. This, if nothing else, should be considered a building block for all cultural heritage preservation efforts going forward.

BOUNDARIES, AUTHENTICITY, AND IDENTITY

The issue of transmission of intangible heritage through the efforts of foreign countries or even foreign variants of the Farsi language raises questions about boundaries and national identity.

Over the past thirteen years, Afghanistan has witnessed the development of private associations, and this is one of the more significant achievements of the modern-war period. There are now dozens of private literary organizations in Afghanistan. But are they connected to neighboring countries such as Iran, Pakistan, or Tajikistan? In terms of Afghan poetry and literature there is no shortage of material, and it is remarkable that Afghanistan can count on other countries for facilitating the continuation of those traditions and have not lost anything in this regard during the past thirty years. However, even if universities have not been connected to the outside world in that sense, are there any formal connections with the literary associations or foundations there in those countries?

Another question is what the total experience has been in terms of preservation of the living heritage during the Afghans' years in exile. Sustaining relations and experiences with Iran and other countries has not simply afforded a way to keep the literary and poetic traditions alive, but has also contributed new elements to them. For example, Afghan Professor John Hobby has talked about how the Epistle of Abu Ali Sina Balkhi (Avicenna, 980–1037 CE) has been transmitted orally in territories outside of Afghanistan. Now it has entered back into Afghanistan from the west (Iran, via Herat) and the south (India/Pakistan), but could then be considered an imitation. But translation of the literary works of other countries also enriches the literature of Afghanistan, and brings new light to old scholarship. Furthermore, to try to isolate the pre-exile heritage from what has returned to Afghanistan recently would be to exclude a crucial aspect of the Afghan experience over the past twenty years. This re-interpretation or reformulation is a natural process that takes place in many living traditions.

The music of Afghanistan is another area of intangible heritage whose study and preservation touches on concepts of national and regional identity. Regarding the indigenous music of Khorasan, there is an ocean of research that has been done. If one studies the history of Afghanistan's music with respect to its geography, Afghanistan has always incorporated two large cultural entities; one engaging with the south, and one engaging with the west. Of course, these movements of ideas have had their effect on culture, language, music, calligraphy, painting, and other art forms. When the country had been exchanging cultural phenomena with the south in particular, it was at a point in time when Afghanistan was part of a large culture of regional music that transcended the territorial boundaries.

Years of research about Khorasani music has produced the recognition that most attempts at defining it have been traditional and not scholarly. These include the epistles on music written in Farsi, or created in different research programs in the urban centres of the Middle East and Iran that have claimed Khorasani music as their own. But when we talk about Khorasani music as a component of Afghan heritage, we should not forget that the Hindu Kush mountain range has always been a massive border between cultures; this has been visible across many different periods, though mountains can also act as conduits of culture in some circumstances.

When we talk about Khorasani music, we consider it within a very specific range of time and try to differentiate it from the kind of music prevalent in other countries of today's Middle East. In many ways, Afghanistan had its own culture and we often try to differentiate it from the large musical culture prevalent in Iran at that time — based on national sensitivities in today's geopolitical framework — but these traditions did overlap and should be considered together, both in contrast and comparison.

It is notable that the music we call Khorasani was also widespread throughout the Middle East and Iran, and finally had been taken to India as well, where it had a substantial impact. And yet the northern and northwestern parts of Afghanistan have also contributed different textual sources about Afghan music. For example, in the *Haalnama* of Mohammad Mukhlis, which depicts the life of Per Roshan, one can see a much different style of music. If one looks at the *Dastarnama* of Khushaal Khan Khaak, the music in the book shows tones and voices that are totally different from Khorasani traditions.

For this reason, in preserving the music of Afghanistan, separating the nation of Afghanistan from its cultural components, or trying to limit the culture to the current geopolitical framework, would not only hinder us from accessing the academic achievements of music scholarship, but also lead us to a dark place of isolation and stagnation where no development exists — it would stifle the living tradition.

Regarding the reconstruction of musical customs of Afghanistan's past, unfortunately we can achieve very little reconstruction of Khorasani music. This is because we do not have enough expertise in this field. Over the past 250 years Afghanistan's Khorasani music has been subject to a complicated web of interpretation. Today, very few people might have seen the theoretical and philosophical base of Khorasani music in Afghanistan. We aspire to reproduce much of Afghanistan's classical music, which has a shared dimension with Iran, India, and other regions, but the work should be organized and coordinated across multiple countries and languages.

A recent example of how to produce achievements in this field is the artistic work of two Libyans inside of Afghanistan, through collaboration between the Afghan National Institute of Music and international institutes. They reconstructed a piece by Abdul Kahliq Muradi, whose work had been translated from *Masnad ul Almar* for the European nationals, and it now has finally been returned back to Afghanistan. This is a wonderful example of the ways that new connections can combine with centuries-old traditions to keep this musical genre alive and flourishing as a dynamic, evolving art form rather than a fossilized relic.

EDUCATION AND INTANGIBLE HERITAGE

In most societies there are two main modes of education: familial instruction, both passive and active, and official curricula. In Afghanistan the former has been the primary means of transferring knowledge, customs, language, and ideas, especially throughout the disruptive struggles of the past few decades. As we have seen above, the continuation of Afghan literary, poetic, musical, and artistic traditions owes itself largely to the communal coherence of the exiled populations and to the informal education afforded by those communities. Where institutional preservation had played a role it had largely been done by neighboring countries and their instruments. As Afghans have been returning to their home country over the past decade, this paradigm of cultural preservation has been changing and yet still the greatest missing piece continues to be the local formal education.

However, one important aspect of intangible heritage is authenticity. If we are able to push heritage into the official curriculum and if the state runs and manages it, then does it lose its authenticity? Is there a balanced approach that the cultural heritage communities can take that includes capacity building and education in this area, but which does not tread on the originality of traditions such as calligraphy, painting, literature, and poetry?

Increasingly over the past two centuries the idea of "pure culture" has become a trendy, but misguided, concept. One implication of this idea is that laying foundations for education and learning is not the duty of arts. However, there is truly no prescribed function for art (just as the idea of "pure culture" is an absolutist and unattainable abstraction). To the contrary, there has always and should always be some kind of relationship between the arts and education. Going forward, there are a variety of approaches that can balance government-based education and authenticity of culture.

One of these approaches might be to connect non-governmental literary organizations with related ones in foreign countries, facilitating the exchange of reflections on often shared literary traditions. In the age of the internet, this is now as possible as ever. As above, many cultural traditions transcend national boundaries, but this kind of exchange would strengthen the local tradition of literary appreciation, teaching,

and scholarship. Such programs could be conducted primarily through the private sector, i.e., the people themselves, but the national or local government could provide structure and should provide funding.

Another possible approach concerns educational institutions. If we wish to preserve and transmit Afghan literature and the arts to the next generation, more attention must be paid to the literary education of children inside of public schools. In Afghanistan this is direly needed, as literature is too often neglected at both the curricula and familial/communal level. In fact, perhaps the strongest approach that still maintains “authenticity” would be integrating the international collaborations, suggested above, with institutionally-based programs for children.

At higher academic levels, teaching of heritage subjects in Afghanistan also suffers. It is because many important fields have not been taught in Afghanistan recently. It is the duty of the Ministry of Higher Education to help establish faculty positions in the fields of cultural heritage preservation, both tangible and intangible, to send experts to foreign countries in both areas, and to create departments for these fields in the universities.

It is, unfortunately, quite difficult for cultural heritage organizations to have substantial influence over the educational ministries and institutions, but through direct collaboration it is possible to at least keep heritage topics circulating through the school systems. Turquoise Mountain, as an example, works in conjunction with both private universities such as Aryana, and the major ones including Kabul University and Kabul Polytechnic University.

THE ROLE OF TRAINING PROGRAMS IN PRESERVATION

While living heritage and history of the literary, musical, and fine arts can receive support and preservation from public schools and private programs, craft arts, craftsmanship, and labor typically fall outside of that rubric. For transmission and preservation of those practices we typically rely on various types of training, both “instructional” and “hands-on.”

The Turquoise Mountain Foundation’s rehabilitation project in the old Murad Khane neighborhood of Kabul provides a great example of preserving traditional craft skills in Afghanistan through the schools of calligraphy, painting, and wood working (see Khalili, this volume). But perhaps the largest impact of that project was to train and give the laborers and masons education in traditional building methods, including mudbrick *pakhsa*. During the initial phases of the reconstruction of Murad Khane, there was one mason and one carpenter from Kabul who knew the traditional local construction methods. After the first few years, Turquoise Mountain had successfully trained more than fifty masons plus dozens of carpenters. Currently, through two-year, informal vocational training programs, about 400 or 500 local masons and labors have received training in these skills (see Khalili, this volume).

While such training improves the hourly wage of laborers by at least double, in most cases, the larger impact has been the higher quality of work available in Afghanistan. Moreover, it has been the reintroduction of traditional building styles to a booming but aesthetically inconsistent construction industry. This industry had, in recent decades, replaced the multifaceted but coherent architectural tradition of Afghanistan with a piecemeal approach that hastily took forms from all over with little attention to the living heritage that had gone into developing them originally. Hopefully, over time, the transition back to local styles and methods becomes a major visible component of the cityscape of Kabul and elsewhere.

While Turquoise Mountain functions mainly in the capital, other restoration-focused organizations such as the Aga Khan Trust for Culture have been working in a similar capacity in places such as Balkh and Herat. The dissemination of skills in traditional building methods and masonry has been occurring in this way, which can create a more sustainable path toward a revival of the local traditions. To further the preservation and proliferation of these traditional skill sets, perhaps the universities or some other body could create a register of such skilled laborers.

In terms of engagement across institutions, Turquoise Mountain maintains connections with local universities and brings their masonry and carpentry students to the National Archives. It also works with museums, both national and foreign. One program allowed a group of Turquoise Mountain students to spend

time with artifacts from Ghazni, the tenth-twelfth century CE capital of the Ghaznavid empire, and then design and create their own objects as a creative response. These are now on display in the National Museum of Afghanistan.

In terms of sustainability of practice, Turquoise Mountain shares the basics of Kabul's traditional construction skills related to the work in Murad Khane so that after their formal training the graduates can find productive employment. But the program also includes a system of follow-ups with graduates. Twice per year it conducts surveys regarding former students to ascertain what they are doing and if they need assistance in their field. Some graduates of the Turquoise Mountain training program go on to work with the Aga Khan Trust for Culture in the restoration and preservation of historic places across Afghanistan. For Turquoise Mountain, this initial training program in Kabul is part of the foundation for longer term plans. Ideally, over time the graduates of this program play a role in provincial centres that open across the country. UNESCO, too, is engaging the provinces in intangible heritage, craftsmanship, handicrafts, etc., with the construction of a new cultural center and museum in Bamiyan. The work began in 2015. Hopefully, this cultural center is a model for foreign donors to start supporting the construction of similar places in different provinces of Afghanistan, such as Kandahar or Helmand.

INTERNATIONAL PROGRAMS

In-country training is one key to sustainability of process. There are a number of problems associated with short-term training programs abroad, including illegal emigration, skewed motivation due to over-inflated pay, and the limited amount of training afforded by typically short timeframes. However, encounters and training in foreign countries, beyond the experience of exile, can have benefits, too.

Just one example of the relationship of the intangible and tangible heritage and how museum collections can play a role in preserving craft skills is the exhibition organized by the Museum of Islamic Art in Doha, Qatar. The organizers of this exhibition invited twenty Turquoise Mountain students to travel to Doha to spend two weeks with the Afghanistan collections at the Museum of Islamic Art and then spend two weeks with objects relevant to Afghan history, local jewelry, and ceramics at Leighton House Museum, London. The students produced craft art in response to their experience with the collections, which went on display in both museums. This program inspired a similar one for Kabul at the National Museum of Afghanistan, mentioned above, where students reacted to artifacts from the Ghaznavid empire and created pieces that are currently on display there alongside the museum collection.

Another advantage of training abroad is that it can entirely bypass the local systems, which have drawbacks in terms of the level of education available, bureaucratic inefficiencies, and lack of funding. One possible model that has been suggested is to send up to ten employees from each institution abroad for education and training. Once they return they can be appointed as trainers in an educational institution where they pass their learning on to others. In the future, such a program could be transferred to those institutions that are under control of Ministry of Education and drastically improve the status quo.

However, it must be pointed out that numerous training and scholarship programs have been tried, but are typically one-two month sessions and have not yet been shown to be effective; they cannot create the necessary institutional capacity for passing on know-how of intangible heritage. Thus, such a model would require multi-year commitments as well as intensive English-language instruction to begin (see Hakimzada and D'Alessandro, this volume).

CONTINUING CHALLENGES

While some aspects of Afghanistan's intangible heritage such as poetry and literature have persisted through the war and exile, and have perhaps even taken on enriching elements as a result, other elements such as craft skills have been seriously damaged. The heritage preservation community has taken great steps to

support, revive, and promote these delicate components of cultural heritage, and there have been notable successes. However, problems continue to make this work difficult and limit its efficacy.

Sources of funding, as in most areas of cultural heritage preservation and education, is, not unexpectedly, a major issue for intangible heritage. For example, UNESCO's culture section receives many requests for funding for education or capacity building, but the amounts available are typically in the tens of thousands of dollars and can only provide short-term training courses. The education section of UNESCO has greater capital resources for robust and sustainable programs, but focuses instead on "standard" academic subjects.

Another persisting issue, raised above, is short-term thinking, which began thirteen years ago but, unfortunately, continues today. If at that point we had been thinking about the long-term, then we would have seen the results by now. But because every decision and every funded project has to lead to results within a specified timeframe (usually a few years), the problem never goes away.

Furthermore, even the best-laid plans and most successful programs may not always be sustainable in a country that has limited economic means and a rebuilding but still war-torn society. For example, if one trains ceramists in Herat in the traditional pottery production skills, but there is no market for such pottery, then not only do those potters have to work in other industries, but the level of preservation of that skill decreases. Importation of goods and services from neighboring or far-flung countries also hampers local industry, which in turn limits the potential for rebirth of these kinds of intangible heritage.

The various programs that do exist need to go beyond the immediate term by incorporating true sustainability, which means sustainability as a persisting and recursive element unto itself. For example, these programs should include maintenance training, and such maintenance can only be done through an organizational framework. This organizational framework exists in theory, but in practice it is only in its nascent stage in Afghanistan (see Faizi et al., this volume).

The value of cultural heritage in conflict zones is often neglected because their results are not imminently apparent. But because cultural rights are human rights, and having a shared sense of attachment to techniques and styles can bridge divisions between peoples, we need to fight extremism with more than just guns. It is our distinct hope that development in Afghanistan is now entering into a transitional phase, where it can move on from funding simply for humanitarian projects, but toward development in culture and education. It should be apparent by now that these can contribute to sustainable development.

SECTION VII

**LOOTING AND REPATRIATION OF
CULTURAL OBJECTS**

STOLEN, SAVED, RETURNED: COLLABORATION BETWEEN THE NMA, BM, UK BORDER FORCE, AND OTHERS IN THE SUCCESSFUL RETURN OF ANTIQUITIES TO KABUL

St John Simpson
The British Museum

The British Museum works very closely with agencies and individuals in Britain and abroad to help monitor and combat the illicit trade in cultural heritage. It is a matter of widespread and great concern that a large number of objects still appearing on the market originate in Afghanistan, a country which has suffered heavily over the past thirty-five years and which strictly prohibits the export of any items considered to be of historical or cultural significance or more than a century old. These objects are probably exported across all the porous land borders although the largest flow — and most remarked on — now appears to be into Pakistan, and thence both into local collections and onto the international art market via a combination of freight, passenger cargo, and hand-carry. This paper reviews the ongoing and close collaboration between the National Museum of Afghanistan and the British Museum and involving the UK Border Force and private individuals in the identification, analysis, and return of illegally trafficked antiquities to Kabul. These objects include outstanding ivories from Begram and a large Gandharan sculpture of the Buddha which had been stolen from the National Museum during the civil war (1992–1994), which were identified in private collections, acquired by a private philanthropist on behalf of Kabul, and temporarily exhibited at the British Museum prior to return. Thousands of other objects that are the result of illegal excavation have also been identified as they were seized in the UK and have also been returned to Kabul with the generous assistance of the International Red Cross, the British Armed Forces, and the British Foreign and Commonwealth Office. The most important pieces were conserved at the British Museum and some are now already on display in Kabul.

PREFACE

The special exhibition *Afghanistan: Crossroads of the Ancient World* was held at the British Museum in London from March 3 to July 17, 2011, and was generously supported by Bank of America Merrill Lynch (Hiebert and Cambon, eds. 2011). The main part of the exhibition revolved around the four famous site assemblages from Tepe Fullol, Ai Khanum, Begram, and Tillya Tepe, and used these important groups as case-studies of rich cultural development within the country and of interaction with its neighbors. It also served to highlight the fragility of culture at times of conflict, whether in antiquity or recent times (Simpson 2012). The exhibition was opened by former President Hamid Karzai and then British Foreign Secretary William Hague, attracted 124,551 visitors, and reached millions more through a carefully coordinated press and marketing campaign. It was on this occasion that Massoudi and Neil MacGregor, the respective directors of the National Museum of Afghanistan and the British Museum, signed a Memorandum of Understanding which detailed areas of collaboration between our two institutions (fig. 103). This was part of a wider series of bilateral

agreements also involving the UK Border Force, which manages front line British border control including immigration, customs, and security, and the Metropolitan Police (Art and Antiques Unit) in Britain. This paper outlines some of the positive and tangible results of these collaborative arrangements.

INTRODUCTION

Afghanistan has a very rich cultural heritage but there have been many who have attempted to commercially exploit this. Systematic looting of Bronze Age cemeteries in northern Afghanistan started in the 1960s (Dupree 2006, p. 85), although others have stated that it only began between 1970 and 1972 (Amiet 1988a, p. 159; Pottier 1984, p. 7). Sarianidi estimated that about 80 percent of the Bronze Age sites in the Dashly, Nichkin, and Farukhabad oases of northwest Afghanistan were destroyed in this manner and he witnessed large-scale daylight looting in progress during the 1970s (Sarianidi 1986, figs. 1–2). Moreover, on the basis of personal observations, he surmised that these looted burials belonged to the same types as he had excavated shortly before at Dashli Tepe and Farukhabad. Unfortunately, the fact that they were in brick-lined pits facilitated their discovery as he reported that “such graves are easily discovered by looters who scrape and bang their shovels to detect the hollow pits” (cf. Kohl 1984, pp. 160, 169). Large quantities of objects from these cemeteries soon began to appear in the shops and pavement stalls of petty dealers in the bazaars of Balkh, Mazar-e Sharif, and Kabul, along with medieval pottery, ethnographic items, and beads (fig. 103). As many as 332 items spanning most of the typical classes of metalwork and stone objects circulating through the Kabul bazaar during the winter of 1978/79 were recorded by Marie-Hélène Pottier (1984), and a selection of these was later acquired by the Musée du Louvre (Amiet 1988a, fig. 159). Other types, including decorated silver and gold vessels, appeared on the Kabul art market in 1975 (Deshayes 1977, figs. 7–8).

“When I arrived in Afghanistan in summer 1975 and expressed an interest in its Bronze Age, I was told to visit the Kabul bazaar to learn what was known. It made sense to inspect and familiarize myself with the clandestinely excavated vessels, seals, metal and stone tools and weapons, and precious jewelry before they were shipped to the West” (Kohl 2005, p. 65).

As this archaeologist implied, these classes of object soon began to pass onto the international market via neighboring countries, and this pattern of circulation has continued up until the present day. As the first discoveries coincided with similar finds being reported from commercial and archaeological investigations at Shahdad in the Kerman region of southeastern Iran, the objects also began to be bought up by Tehran dealers and entered the Iranian, as well as international, art market where they were consequently cataloged as “Elamite” and commanded higher prices. Amiet (1988b, p. 135) has explicitly stated that Iranian dealers were buying up material on the Afghan market and “it would thus appear that most of the items which [sic] the dealers attributed to the province of Kerman actually came from Bactria.” The mixed date-range of pieces offered in Kabul doubtless meant that later, including Islamic, objects entered these interwoven markets at the same time, and Dupree (2002, p. 8) has remarked on how “even Islamic gravestones were not spared, as they find a ready market in Iran.” Moreover, given the large-scale flow of opium and heroin from Afghanistan into Russia via the intervening countries, it is likely that other antiquities passed north, particularly through the railway system. Lee (2000) has commented on how items from Bactria have been sent in recent years via Uzbekistan into Russia, and others were driven over the border into Iran. Moreover, during the mid-1990s, the author saw medieval metalwork on open sale in the Sunday bazaar in Ashgabat: the objects were said to come from Merv but were certainly not from that site as there were no traces of illegal digging there or indeed other sites visited in the area, and it is more likely that they derived from Afghanistan.

This period of the 1990s coincides with the civil war in Afghanistan when looting reached its highest levels, and museums as well as sites were targeted. Large sites were a particular focus of attention, and the scale of destruction well documented at Ai Khanum (Bernard 200, figs. 7, 9, 18, 22) and Tepe Zargaran, where looters’ pits and tunnels penetrated up to five metres below the surface and the fine stonework that characterized the earliest levels had been especially sought after (Bernard, Besenval, and Marquis 2006, pp. 1178, 1188, figs. 2–3; Bernard, Jarrige and Besenval 2002, pp. 1403–408; Tarzi and Feroozi 2004, pp. 4–5, figs. 8–10). The causes of looting of museums and stores are multiple and include opportunism, greed, revenge,

and vandalism, but in the case of digging at sites, are often rooted in a desire for short-term returns and/or a lucky break at times of economic hardship. These are not cases of simple subsistence digging, whereby areas of known archaeological potential were worked over like fields in order to generate cash rather than crops, and accusations have been levelled instead at local commanders keen to use antiquities, like opium poppy cultivation, as a source of revenue to pay their soldiers (Lee 2000; van der Schriek 2004).

Moreover, the scale of operations at many sites implies a chain of collaboration and mutual incentive connecting local and foreign dealers, commanders, and local inhabitants. International authorities were late in recognizing the problem or attempting to deal with it effectively but valiant efforts were made by a small number of individuals working with SPACH who, despite the disapproval of UNESCO and ICOM, purchased items seen on the market in Peshawar and elsewhere which were identified as having been previously looted from the National Museum of Afghanistan (SPACH 1997). Moreover, in the summer of 1998 Paul and Veronika Bucherer-Dietschi founded the “Afghan-Museum-in-Exile” in Bubendorf, near Basel in Switzerland, as a last resort safe house and this encouraged a large number of private donations, particularly of ethnographic items (Bailey 1999; van Krieken-Pieters 2006, pp. 215–23).

The situation began to change in 2001, as the world was shocked into reaction after the destruction of the Buddhas of Bamiyan and then the events of 9/11. The Taliban government was overthrown in November that year and the international community started to put tougher measures in place for counter-terrorism, counter-proliferation, counter-narcotics, and sanctions enforcement. In 2003 America led the invasion of Iraq and in the chaos which followed the overthrow of Saddam Hussein’s regime, the Iraq Museum was looted and large numbers of archaeological sites in the southern part of the country and Kurdistan were the scene of systematic commercial digging (Stone and Bajjaly, eds. 2008). In some cases, as in Palestine and now Syria, the loss of earnings from archaeological expeditions which had previously employed local villagers as workers contributed to the later looting of the sites by the same individuals (Bajjaly 2008, pp. 139–40). One Iraqi looter found digging at the third millennium BCE city-site of Jokha explained the situation thus:

“These are fields full of pottery that we come and dig up whenever we are broke. Sometimes we find a plate or bowl that is broken, and then we cannot sell them. But perhaps, we will find something with some writings on it, and it’s still intact, and that will be sold very fast for US dollars” (Farchakh 2003).

THE EFFECTS OF SITE LOOTING

The perilous plight of cultural heritage in conflict zones was now widely acknowledged (Curtis 2011). Awareness of antiquities smuggling was raised among international law enforcement and border control agencies through training programs and the circulation of illustrated checklists of generic types of antiquities or items known to have been stolen from museums (Mittmann and Priskil 1992; Gibson and McMahon 1992; Baker, Matthews and Postgate 1993; Fujii and Oguchi 1996), the American armed forces issued playing cards highlighting risks to cultural heritage (fig. 105.1) and a published, detailed catalog of objects of Iraqi origin which were identified in Jordan (Menegazzi, ed. 2005). In 2003 a large number of objects originating in Afghanistan were seized in London (Alberge 2003). Between 2005 and 2007, further objects were seized in Britain by the Border Force and forfeited to the Crown. An announcement was released by Scotland Yard to that effect and stating that the total now amounted to between three and four tons (Kirby 2006; Lamb 2006). Vernon Rapley, then the head of the Metropolitan Police Art and Antiques Unit, was quoted in an interview as stating:

“With Afghanistan, antiquities are also not coming directly, but are transiting through the United Arab Emirates or Pakistan. We have seized tons of material, but because of the problems of proving it, we are not seizing anything like as much as we did” (Rapley 2009, p. 7).

Throughout this period, the objects were brought to the British Museum for formal identification. They were inventoried with the help of many individuals, including the late Carla Grissmann and Fredrik Hiebert, and then packed into two consignments for eventual return to Kabul. Sample photographs of these objects were used to illustrate the ICOM Red List of Afghan Antiquities at Risk which was initially proposed in Paris in 2005 and launched at the British Museum on September 30, 2008 (fig. 105.2).

No more objects of Afghan origin were seized in the UK until later and over the next few years, a total of five groups were confiscated by the Border Force with the assistance of the Metropolitan Police (Art and Antiques Unit) and delivered to the British Museum. News of this latest development was released to the public as an exclusive story (Alberge 2011b). They totalled 821 objects of various periods. They included typical Bronze Age cemetery finds, including compartmented stamp-seals, cosmetic containers and chlorite vessels, but also objects of Achaemenid, Seleucid, medieval, and later periods such as four small lidded stone bowls with colored inlays on the top which are best known from the excavations at Ai Khanum (Francfort 2013). After unpacking, the objects were sorted by type within each consignment, assigned unique numbers, measured, weighed, photographed, and summarily described. Small objects of identical or very similar types were occasionally grouped under one number but the individual pieces identified by part numbers. Time and resources prevented highly detailed descriptions and occasionally some dimensions and weights were unrecorded. However, a selection of the most important objects was photographed to professional standard for press purposes. Moreover, a selection of the most important and visually striking pieces was conserved for the benefit of the National Museum of Afghanistan and others were x-rayed and/or scientifically examined in order to detect details of manufacture and provide material identifications. This work was carried out in the Department of Conservation and Scientific Research at the British Museum and conducted in consultation with colleagues from Kabul. The information was recorded on individual object inventory sheets. The content of these was based on those used by the late Carla Grissmann and others when they established a catalog of the collection in the “Afghanistan Museum-in-Exile” in Bubendorf. The design of these inventory records was developed with the approval of curators at the National Museum of Afghanistan. A published catalog of these objects which incorporates the scientific analyses and a detailed comparative discussion is in preparation (Simpson et al. forthcoming).

LOOTING FROM THE NATIONAL MUSEUM, KABUL: (1) “THE BEGRAM IVORIES”

During the civil war, a large part of the Begram collection was stolen from the museum in Kabul. Among these were many of the carved and/or painted ivory and bone overlays originally set onto items of wooden furniture which had been deposited in Rooms 10 and 13 of the “Palace” in the late first or early second century and were rediscovered in 1937 and 1939 respectively. Following the excavations, the finds had been divided between the National Museum of Afghanistan in Kabul and the Musée National des Arts Asiatiques–Guimet in Paris. A selection of the finds from the first season was put on display in the museum in Kabul as early as August 1937, only a month after the end of the season. During the closing months of 1946, the finds from the second season were studied and further conserved in Kabul by Pierre Hamelin, and the exported portion arrived in Paris in January 1947. A decade later, the contents of the Begram and Islamic rooms in the museum in Kabul were re-designed; these marked the first substantial effort to change the displays since the museum opened in 1931. The Begram room included a large selection of the ivories, including the most important pieces allocated to Kabul. Published plans and descriptions of these displays indicate that these filled as many as seven of the fifteen showcases and several of the objects published here were among those displayed here (Ambers et al. 2014). In April 1997, two of the stolen Begram ivories were identified on the market in Peshawar and were acquired on behalf of the National Museum by the newly formed Society for the Preservation of Afghanistan’s Heritage (SPACH), temporarily held in the self-styled Afghan-Museum-in-Exile in Bubendorf, Switzerland, and returned to the National Museum of Afghanistan in Kabul ten years later (Grissmann 2006, p. 73). A second group of pieces, including several originally belonging to Footstool IX, was acquired in London and deposited in the Musée Guimet where they were temporarily exhibited in 2006 prior to conservation and future return to Kabul.

It subsequently transpired that an additional group of twenty pieces were in another collection and the possibility was raised that these might also be returned. Following discussions in London and Kabul, and with the generous support of a private donor, this offer was turned into reality with the physical transfer of the objects to the British Museum in late 2010. They proved one of the highlights of the exhibition but

this section was kept a highly confidential surprise until the day of the opening, and after the main press preview, in order to maximize their impact. It triggered a great deal of additional press interest (Jury 2011; Bailey 2011a), and prompted the daughter of one English visitor to the National Museum in 1974 to present a collection of slides she had taken of these and other objects while they had been on exhibition there. These include the first photographs taken of some of these objects which had not been illustrated in the excavation reports or Francine Tissot's (2006) *Catalog of the National Museum of Afghanistan, 1931–1985*.

Immediately prior to their exhibition, these objects underwent an intensive program of conservation and scientific analysis in the British Museum. The results led to the identification of many of the pigments used on them. A small illustrated book was promptly published to accompany the exhibition (Simpson 2011), a longer refereed paper followed in the *British Museum Technical Research Bulletin* (Passmore et al. 2011), and a peer-reviewed published monograph containing all the analyses and conservation treatments, together with a detailed discussion of the circumstances of discovery and a full catalog, was presented at the PCHA conference in Kabul in 2014 (Ambers et al. 2014; fig. 105.2 herein)

LOOTING FROM THE NATIONAL MUSEUM, KABUL: (2) THE “FIRE BUDDHA”

During the development of this exhibition in London, the whereabouts of another important antiquity stolen from the National Museum became known to the organizers (fig. 107.1). This was the so-called “Fire Buddha,” which was one of two found at Sarai Khwaja, north of Kabul (Tissot 2006, p. 354). This had been stolen overnight from the museum in 1996 and later entered a private collection abroad (Leslie 1996). The owner could not be persuaded to donate it but agreed to a sale and it was very generously purchased on behalf of Kabul by another private individual with the understanding that it would be returned to Kabul by the British Museum. In the meantime, this splendid sculpture was also placed on temporary exhibition at the British Museum and it generated further attention to the issue of returning stolen heritage (Alberge 2011a; Bailey 2011b).

RETURNED TO KABUL

All of these objects have been safely and successfully returned to Kabul. The first consignment was sent in February 2009, with the assistance of the International Red Cross and the Foreign and Commonwealth Office, and consisted of a total of twenty-two crates weighing 3.39 tons and containing just over 1,500 objects seized in Britain between 2003 and 2007 (Bailey 2008; Farmer 2009; Tavernise 2009; Hiebert and Cambon, ed. 2011, p. 31; Massoudi 2012, p. 15). A selection of these objects was later put on display in the National Museum of Afghanistan in Kabul and the exhibition opened on October 6, 2009 by Mark Sedwill, then Acting British Ambassador in Kabul, and Abdul Karim Khurram, then Minister for Information and Culture (Massoudi 2012, fig. 12).

In July 2012, immediately before the opening of the Olympic Games in London, the Begram ivories, the Sarai Khwaja Buddha, and the second consignment of illicitly excavated objects were carefully packed and despatched to Kabul with the assistance of the British Armed Forces, and a fully illustrated inventory and a set of condition reports were handed to Dr. Massoudi (fig. 107.2). The safe return was announced July 19 by Prime Minister David Cameron during the course of an official visit to Kabul. This was followed by a formal hand-over ceremony at the museum in Kabul on August 5, 2012, with Colin Crockin, the British Consul General in Afghanistan, acting on behalf of the British Museum. Identical press releases in Dari and English were simultaneously issued by the National Museum of Afghanistan and the British Museum, and a number of local and international press stories followed immediately (e.g., Alberge 2012; Farmer 2012; Ralph 2012). In addition, footage was released by the Ministry of Defence and a blog post simultaneously issued on the British Museum's website.¹

¹ Available at http://www.britishmuseum.org/about_us/news_and_press/press_releases/2010/afghanistan_exhibition.aspx (accessed August 11, 2017).

CONCLUSIONS

These examples highlight some of the areas of very successful collaboration that the two museums have enjoyed in the past years. They also highlight several key points. The first is the effectiveness of close cooperation between different organizations, in this case between two national museums, the Border Force, and the Metropolitan Police in London. These relationships were built over time with regular dialogue and trust, and underpinned by official written agreements. Seizing the opportunity to catalog confiscated objects, use scientific techniques where possible, and publishing the results are also important outcomes of these actions and they help compensate for the loss of archaeological context, offer more information to the receiving museum, and create a full and open record for the academic as well as the law enforcement community. It is essential that the wider public is aware of what can and is being done, and to highlight positive outcomes rather than dwell on the problems. This underlines the importance of harnessing the considerable public and media interest in this topic by issuing regular reports that highlight positive results. These stories reach a huge global audience and build awareness of international efforts to combat illegal trafficking. They show that museums have an important role in this process as they are centres of specialist knowledge in ancient cultures, have curators who understand objects, and they share the same fundamental concerns over the preservation, interpretation, and display of past or living cultures.

INTERNATIONAL LEGAL FRAMEWORKS TO PROTECT THE ARCHAEOLOGICAL HERITAGE OF AFGHANISTAN

Gil J. Stein

Oriental Institute, University of Chicago

The cultural heritage of Afghanistan is a priceless and irreplaceable resource, both for its citizens and for the world. And yet, it is no exaggeration to say that in Afghanistan and throughout the Middle East, cultural heritage is more endangered now than at any time in history. The four greatest factors destroying cultural heritage are a) war; b) the looting of archaeological sites for the international art market; c) the rapid growth of modern cities and construction; and d) the destruction of archaeological sites by agricultural development. Few countries have suffered the level of cultural heritage damage endured by Afghanistan during almost four decades of war and its corollary — the looting of archaeological sites. This paper focuses on some of the ways that international conventions, treaties, and laws can help to fight the looting of sites for the illicit antiquities trade, and hopefully limit the damage that it is causing to Afghan cultural heritage.

CONFLICT ANTIQUITIES

It is a sad truth that the looting of archaeological sites and museums for the illicit antiquities trade flourish the most in conflict zones and in areas with difficult security conditions. In the twenty-first century, war-related looting of archaeological sites has been greatest in Iraq, Syria, and Afghanistan (e.g., Casana and Panahipour 2014; Danti 2015; Stein 2015; Stone 2015). This epidemic of looting has already destroyed some of the greatest treasures of Afghanistan, such as the Hellenistic city of Ai Khanoum (fig. 108) — where analyses by the Oriental Institute's Center for Ancient Middle Eastern Landscapes (CAMEL) director Emily Hammer and assistant director Tony Lauricella have shown that 37 percent of the 2,200 year-old city on the Amu Darya or Oxus river has been looted, with an astonishing 17,000 pits dug by looters seeking antiquities (Lauricella et al. 2015).

The illicit trade in antiquities is not only destroying the past; it is helping to destroy the present as well, because the money from selling antiquities does not just enrich the looters, smugglers, and dealers — it is also used to help fund insurgencies and terrorism. One of the clearest examples of this can be seen in this newspaper article showing that Muhammad Atta sold looted antiquities from the first–eighth century CE early Buddhist city and monastic center of Mes Aynak to help fund the 9/11 attack on the World Trade Center (Ruiz 2010; for the looting-terrorism link, see also Bowman 2008; Campbell 2013b; MacKenzie and Davis 2014; Pringle 2014).

How are the looted antiquities smuggled out of Afghanistan to reach the international market? One of the most common routes brings them first to Pakistan (fig. 109.1), and then from there to Sharjah and Dubai in the United Arab Emirates. They are then shipped or flown to transit countries like Switzerland. From there, the antiquities are sent to art dealers in Europe, Asia, and the US (Campbell 2013a).

The illicit antiquities trade is very profitable, and it is growing larger every year (fig. 109.2). In 2005, a UNESCO report estimated the total value of the world-wide trade in stolen or smuggled antiquities and art at more than six billion dollars — illicit revenue second only to the international drug trade (Vitale 2009: 1874). This estimate pre-dates the Syrian civil war that started in 2011 with the rise of Da'ish/ISIL/ISIS,

and the attendant massive looting of archaeological sites in Syria and Iraq. There is thus every reason to believe that the scale of the global trade in illicit antiquities now greatly exceeds the 2005 estimate of six billion dollars annually. St. Hillaire (2014) cites statistics from US customs records of legal imports as a proxy measure to show that the dollar value of imports to the United States of archaeological and numismatic antiquities from the Middle East increased on the average by over 400 percent between 2012 and 2014. St. Hillaire's estimate relates only to those objects that are officially declared on the customs forms. Overall, the US and the UK are the two largest market or consuming countries for illicit smuggled antiquities from all over the world (MacKenzie 2005, p. 252). However, it is very important to emphasize that there are almost no publicly available statistics on which countries are the largest consumers of illegal antiquities specifically from Afghanistan. In addition, any statistics would only tell us about the antiquities that have actually been interdicted by customs officials. The vast majority of smuggled antiquities cross the international borders without detection.

DOMAINS OF ENFORCEMENT: SOURCE COUNTRIES, TRANSNATIONAL TRADE, AND CONSUMING COUNTRIES

Just as the illicit antiquities trade is global, so too is the effort to fight it. However imperfect, legal frameworks do exist to combat the trade, and efforts to enforce those laws take place both nationally and internationally. Legal and police efforts to stop archaeological looting must take place in three linked, but different domains:

1. The countries where the artifacts are looted (source states);
2. The pathways through which the antiquities are smuggled out of their countries of origin and transported by middlemen through "transit countries" (trans-national trade); and
3. The antiquities market in the countries where dealers, collectors (and sadly, sometimes museums) purchase the antiquities (consumer states).

For example, at the level of source states, Afghanistan fights the illicit trade within its own borders through its 2005 "Law on the Protection of Historical and Cultural Properties" and a special police unit linked to the Ministry of Information and Culture, charged with protecting sites and preventing looting. At the level of transnational smuggling, in addition to international law-enforcement organizations, the International Council of Museums (ICOM) and UNESCO are two leading multilateral organizations that attempt to monitor and fight the illicit antiquities trade at the global level. Finally, to deal with the consumption end of the illicit antiquities trade, individual countries in the international community have laws to prevent the trafficking and importation of illicit antiquities. Unfortunately, these national laws are in most cases inadequate to stem the trade (see e.g. Brodie and Renfrew 2005; Vitale 2009).

The International Council of Museums has played a very direct role in fighting the illicit trade in many ways — but one of the most important and useful is by having a "Red List" of the most common types of looted antiquities from each country (fig. 106). This allows customs officials and police to identify these items when they find them. The Red list for Afghanistan is published in Dari and Pashto, and can be downloaded from the ICOM Red List website.¹

The two most important international legal frameworks for the prevention of looting and trafficking are the 1954 Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict and the 1970 UNESCO Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property. The Hague Convention protects cultural property during wartime. It prohibits the destruction or seizure of cultural property during armed conflict, whether international or civil, and the trafficking of any cultural property (such as antiquities) seized during an armed conflict (Vitale 2009, p. 1839). The UNESCO Convention defines what "cultural property" is, defines what "illicit" is,

¹ Available online at: <http://icom.museum/resources/red-lists-database/red-list/afghanistan/> (accessed July 12, 2017).

specifies the importance of every country prohibiting the trade and import of illicit antiquities, and most importantly — it forms the basis on which each of the countries that has signed the convention can make its own national laws to enforce it. The idea is that these laws are respected by the other countries that have signed the convention.²

THE CULTURAL PROPERTY IMPLEMENTATION ACT (CPIA) AND THE NEED FOR A BILATERAL AGREEMENT

As of 2014, 127 countries were parties to the 1970 UNESCO convention. This includes Afghanistan, the UK, and the US. The US has implemented the convention by enacting a law in 1983 called “The Convention on Cultural Property Implementation Act (CPIA).”³ The Convention on Cultural Property Implementation Act, 19 U.S.C. §§ 2601–13 (CPIA), is the legislation that implements the US’s ratification of the 1970 UNESCO Convention to curb archaeological pillage and illicit trafficking in cultural property (see discussion in Luke and Kersel 2013, chapter 4). The CPIA law authorizes the US government to impose import restrictions on illicit cultural materials from other countries, and specifies that it can impose restrictions on material that has been stolen from inventoried museum collections such as those of the Baghdad Museum or the National Museum of Afghanistan.

The CPIA law allows the enactment of Bilateral Agreements and Memoranda of Understanding between the US and the country whose antiquities are at risk (Luke and Kersel 2013, pp. 65–70). These Bilateral Agreements are the legal tool that bans the importation of antiquities from that specific country. In other words, the agreement and the import ban is NOT multi-lateral — it exists only between two countries, the “source state” and the US. How does the CPIA law work? The country whose antiquities are at risk has to originate and make a formal request to the US for a bilateral agreement. The applicant country must also document that there is a need for the requested import ban by demonstrating five key conditions:

1. They must prove that looting of sites is taking place in their country;
2. They must show that the US is a primary destination for the artifacts;
3. The countries must show that they themselves are doing something to try to stop the looting;
4. They must show that import restrictions work; and finally –
5. They must show that there are efforts to provide for legal avenues of cultural exchange — e.g., through the exchange of museum exhibits or other forms of cultural cooperation.

Currently, seventeen countries have bilateral agreements with the US, and every year one or two more countries sign new agreements (table 1).

Country	Term of Bilateral Agreement
Belize	2013–2018
Bolivia	2010–2015
Bulgaria	2014–2019
Cambodia	2013–2018
China	2019–2014
Columbia	2011–2016

² For the full text of the 1970 UNESCO convention see e.g. <https://eca.state.gov/files/bureau/unesco01.pdf> (accessed July 12, 2017).

³ For details see: <http://eca.state.gov/cultural-heritage-center/cultural-property-protection/process-and-purpose/background> (accessed July 12, 2017).

Cyprus	2012–2017
Egypt	(pending)
El Salvador	2010–2015
Greece	2011–2016
Guatemala	2012–2017
Honduras	2014–2019
Iraq	2004–present
Italy	2011–2016
Mali	2012–2017
Nicaragua	2010–2015
Peru	2012–2017

Table 1. Countries having formal bilateral agreements with the US to ban the illegal importation of antiquities (as of 2014). Seventeen countries currently have these; Afghanistan does NOT currently have a bilateral agreement with the US to ban illicit antiquities import (data courtesy of Morag Kersel, Anthropology Department, DePaul University)

These are the countries where the largest amount of archaeological looting takes place, and so this is clearly a preventative measure that these countries view as important and useful. For example, Iraq has had a bilateral agreement with the US since 2004. Egypt — where there has been major looting since the “Arab Spring” — has also requested a bilateral agreement, and this is currently pending. Right now a bilateral agreement between the US and Afghanistan does not exist. But it is both possible and very beneficial for Afghanistan to request a bilateral agreement. This is clearly an effective way to fight the antiquities trade. The process works in the following way:

- The Afghan government would need to submit the request and necessary documentation to the US Embassy in Kabul. This is forwarded to the US State Department;
- An eleven-member committee reviews the request and makes a recommendation;
- The US President or his appointee makes a decision based on the committee’s recommendations;
- The US President issues an Executive order to ban the import of illicit antiquities from Afghanistan. The ban is for five years and it can be renewed.

The most apparent and immediate benefit of a bilateral agreement is that it would make Afghan antiquities illegal to import, which would significantly reduce their trade to the US. However, there are other benefits as well. Most importantly, by attacking the problem from the side of the people who buy the illicit antiquities, the agreement can reduce looting of artifacts from archaeological sites. Effective enforcement on the American side of a bilateral agreement between the US and Afghanistan would increase the risk for buyers, prosecute traffickers, and cut off a key area of potential demand for Afghan antiquities. Because looting is so clearly driven by market demand (Gibson 1997), this could ultimately reduce looting at its source in Afghanistan, thereby protecting archaeological and historical sites from this form of cultural heritage destruction. Furthermore, a bilateral agreement between the US and Afghanistan would allow for better access to funding and training programs such as the US Ambassadors’ Fund Grants for Historic Preservation and grants to train customs and law enforcement professionals in Afghanistan. Although a bilateral agreement to ban the import of illicit Afghan antiquities to the US would not solve every aspect of the problem of looting and trafficking in illicit antiquities, it is a small but important step that can play an enormous role in protecting the cultural heritage of Afghanistan.

CONCLUDING REMARKS

REFLECTIONS ON THE CURRENT AFGHAN CULTURAL LANDSCAPE

Jolyon Leslie

Afghan Cultural Heritage Consulting Organization

INTRODUCTION

The following chapter is based on the endnote address of the conference, which was in essence an off-the-cuff illustrated response to certain issues raised by the speakers, panelists, and audience members during the presentations. It addresses eight key points that were felt to be of particular relevance.

1. AFGHAN CULTURE IS DYNAMIC AND RESILIENT

Afghan culture continues to be vibrant; there have in recent years been major achievements in the fields of archaeology (see Timuri, Paiman, Filigenzi, this volume) and the management of collections (see Fisher, Shaikhzada, this volume), building conservation (see Praxenthaler, Abassi et al., this volume), fine arts, theatre, and film-making, while the media landscape has been transformed.

Despite this progress, a “narrative of loss” seems to prevail, with culture portrayed as somehow beleaguered and under constant threat. While there are indeed challenges to face, the tendency to rake over dark tales of past looting and destruction does not reflect the wider picture of Afghan culture that, as history shows, is highly resilient.

There is a continued need for vigilance to ensure that the space for cultural expression is maintained, but also for a longer perspective that acknowledges the energy that exists among Afghans, especially the young. It is this energy that should set the cultural agenda for the future.

2. A MYRIAD OF AFGHAN CULTURAL IDENTITIES EXIST

A sense of cultural identity is, for the majority of Afghans, formed within their communities, where everyday practices might be as significant to their lives as “high culture.” Formal cultural institutions have an important role to play in some respects, but are marginal to the majority of Afghans who quietly engage in cultural activities among their kin or community.¹

The sheer diversity of the communities that make up the Afghan nation is reflected in the many faces of Afghan culture, which are constantly shifting (see Fontani and Cassar, this volume). Attempts to pin this down to one “Afghan national culture” are of limited use, and can all too easily become politicized. Initiatives aimed at supporting culture should reflect the fact that it belongs to all Afghans — and not only the state.

---

¹ For a discussion of traditional Afghan cultural activities, see N. Dupree, this volume.

3. CULTURE CAN HELP TO UNITE — BUT CAN ALSO PROVOKE

In recent years, culture has routinely — and often lazily — been portrayed as a way of uniting Afghans who might otherwise be in discord. There is no doubt that culture does have the potential to bring people together and build confidence in certain circumstances, but this is not something that simply happens because people may share some notion of “cultural identity.”

The country’s recent history illustrates all too vividly how such an identity can be bitterly contested. One Afghan’s poem might be another’s heresy; an object perceived as beautiful by someone might be viewed as an idol by another (see Shaikhzada, this volume); “freedom of expression” is regarded with real ambivalence by many Afghans. In such circumstances, culture is anything but “neutral.”

To remain relevant, culture needs in many ways to be provocative. A key challenge in Afghanistan today, however, is to understand and try to manage the tensions that certain forms of expression might elicit. Finding the balance between engendering curiosity, provoking debate, and giving offence may not be easy, but this should not become an excuse not to push boundaries.

4. AFGHAN CULTURE IS THE RESPONSIBILITY OF AFGHANS

The “narrative of loss” described earlier has been accompanied by a parallel process of revisionism that (at times conveniently) implies that Afghans have no control over the state of their cultural heritage. This is particularly evident in the realm of illegal excavation and the looting of historic artifacts, which are routinely portrayed by officials as the work of “foreign hands.” While the trafficking of objects certainly needs the complicity of outsiders to generate a profit, it is largely Afghans themselves who are looting archaeological sites today — just as it was Afghans who looted the National Museum in Kabul in 1993 (see Massoudi, this volume).

Likewise, the threats facing Afghanistan’s built heritage are frequently portrayed as somehow beyond the control of the authorities. While the legal instruments to protect historic monuments are weak and the relevant institutions arguably lack capacity and experience, a great deal more can and should be done by those responsible for safeguarding such property. It is tragic that over the past decade, when government institutions have benefited from unprecedented levels of external support, they have failed to intervene to safeguard unique urban heritage from ill-conceived “development” at the hands of Afghan property speculators.

5. THE SEED OF A FLOURISHING CULTURE IS EDUCATION

Several of the presentations during the conference have illustrated how ongoing projects aim to develop the skills of young musicians and craftspeople, for example (see W. Khalili, this volume). In addition to these commendable efforts, however, we need to do much more to integrate education into everything that we do (see Nazari et al., this volume).

This implies integrating culture into all aspects of the education system and beyond. Over-worked Afghan teachers clearly have many other priorities, and it is our responsibility to find imaginative ways of engaging young people and fostering their interest in their culture. This should extend beyond the classroom, with innovative material being developed for broadcast media, the internet, or through other means to engender curiosity and enhance understanding.

6. CULTURE CANNOT BE A “QUICK-FIX”

Cultural development is a process that requires a long-term perspective if it is to be effective. In many ways, this is incompatible with the project-based approach followed in recent years by most external donors, who expect tangible outcomes within a given period (see Nazari et al., this volume). Working within

these constraints, it is important to be realistic about what can actually be achieved through “projects” and identify ways that these might be the seeds of much longer-term processes that gain their own momentum after initial support by donors. In some cases, it might be that investments are required to “nudge” a process along, rather than achieving immediate results. The number of projects that seem to have disappeared over the past decade without trace amply illustrates just how fragile the “quick-fix” approach can be.

7. VALUE FOR MONEY

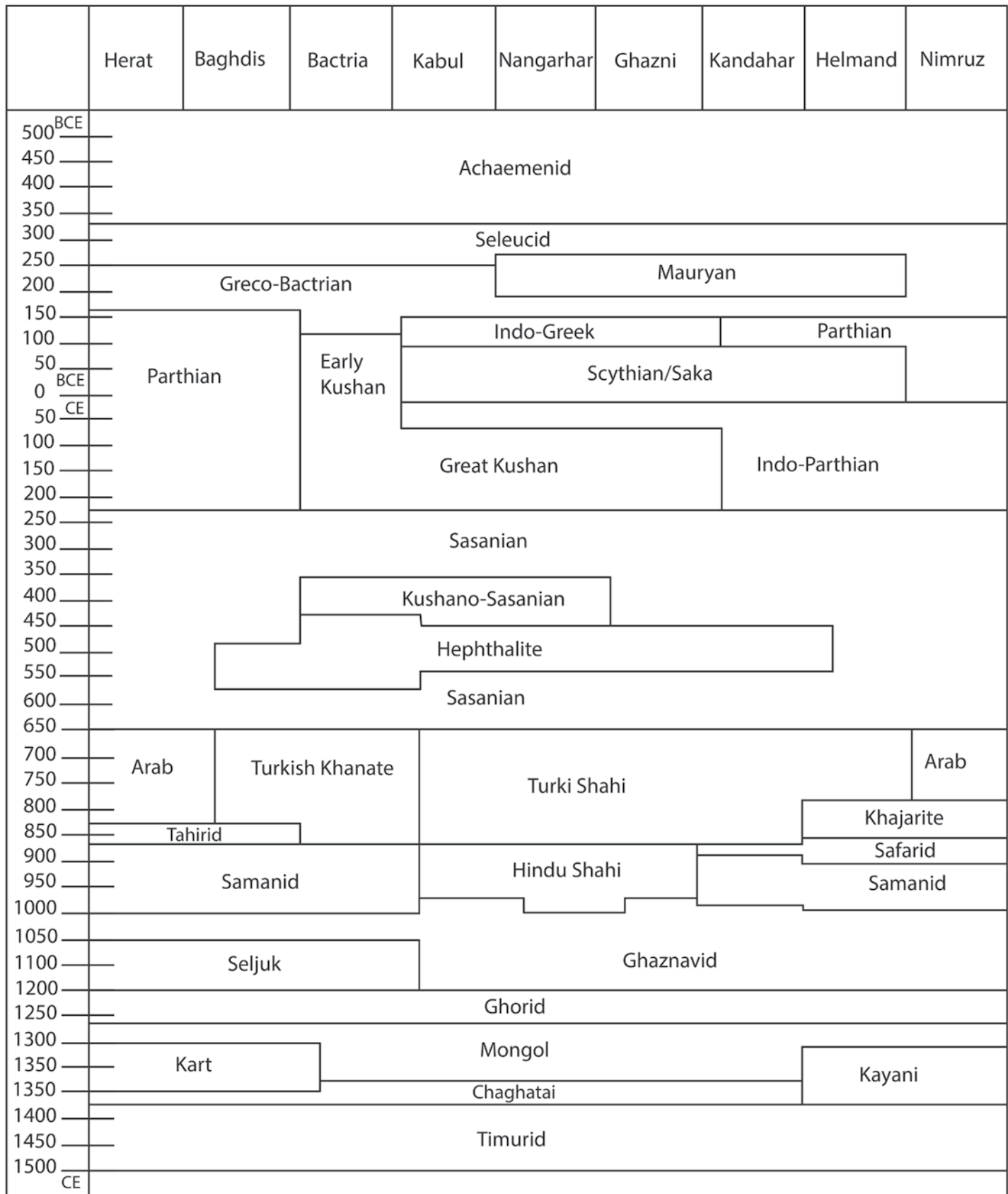
In a context of massive aid flowing to Afghanistan over the past decade, culture is often portrayed as “underfunded.” In fact, there has been a significant level of investment in various initiatives — the problem has arguably been how these funds have been spent. As the level of external resources for cultural development, as in other sectors, is diminishing, we all need to operate more cost-effectively if we are to keep up the momentum that has been established (cf. Nazari et al., this volume). This requires sacrifices; it is worth remembering that the Afghans and expatriates who dealt with the immediate aftermath of the destruction of the National Museum in Kabul in 1993/1994 worked on a voluntary basis, and in some cases used their personal resources to fund rescue activities.

8. CULTURE IS A COLLABORATIVE EFFORT

Since the signature in 1922 of an agreement with French archaeologists, Afghans and foreigners have collaborated on cultural initiatives in an atmosphere of mutual trust (see Azizi et al., this volume). Despite the political upheavals since, this spirit has largely held and specialists have worked successfully together in a number of fields. In recent years, lack of effective coordination in the sector — for which UNESCO is formally mandated to assist the Afghan government — has affected the synergies that should prevail and, at times, resulted in a tendency towards rivalry and back-biting. All of us who are engaged in the sector perhaps need to examine our consciences to be sure that we are best serving the cause of Afghan culture in how we operate and relate to each other. Failing this, we ourselves risk becoming a major part of the problem.

Date	Period	Western Afghanistan	Southern Afghanistan	Central & Eastern Afghanistan	Northern Afghanistan
↑ 50,000 BCE	Middle Palaeolithic			Dasht-i Nawur	Hazar Sum Darra-i Kur
30,000 BCE	Upper Palaeolithic				Kara Kamar Aq Kupruk IV
10,000 BCE	Epi-Palaeolithic				Aq Kupruk III
	Neolithic				↓ Aq Kupruk II/Ghar-i Mar
5,000 BCE	Chalcolithic		Deh Morasi Ghundai Mundigak		
2,500 BCE	Bronze Age	Gulran Gardan Reg	Said Qala Tepe		Tepe Fullol Shortughai Dashli Tepe
1,500 BCE	Iron Age				Tillya Tepe (site)
500 BCE	Achaemenid	Nad-i 'Ali	Kandahar	Kabul	Chesme-i Shafa
400 BCE		↑			
300 BCE	Seleucid			Ghazni	
200 BCE	Greco-Bactrian	Herat		↓ Begram	Ai Khanoum Jiga Tepe
100 BCE	Indo-Greek/ Parthian				↓ Tillya Tepe (graves)
0	Scythian/ Early Kushan/ Parthian			Gardez	
100 CE	Great Kushan/ Parthian			↓ Hadda	
200 CE	Sasanian			Topdarra	Surkh Kotal
300 CE				↓ Mes Aynak	
400 CE	Kushano-Sasanian			Tepe Maranjan Khair Khana Tepe Narenj	Khona Masjid Delbarjin
500 CE	Hephthalite			↓ Bamiyan	Balkh/Bactres Kunduz/Drapsaka
600 CE	Sasanian		Bust	Shahr-i Zuhak	↑ Shahr-i Banu
700 CE	Arab Conquest Turki-Shahi/ Turkish Khanate		Tepe Sardar		↓
800 CE				Fondukistan	
900 CE	Hindu Shahi/ Samanid			↑ Topdarra Khair Khana	Noh Gunbad
1000 CE	Ghaznavid		Lashkar-i Bazar Ghazni		↓ Mazar-i Sharif
1100 CE				Shahr-i Gholghola	
1200 CE	Ghorid	Minaret of Jam		Chehel Burj	
1300 CE	Mongol				
↓					

Archaeological Chronology: Relative chronology of Afghanistan from the Stone Age to the Mongol Conquest (image: M. Fisher and G. Stein)

Historical Chronology: Chronological chart for the historical periods of Afghanistan
(after Ball 1982: 372)

Bibliography

- Aga Khan Trust for Culture (AKTC)
2015 "Rehabilitating Babur's Gardens and its Surrounding Environment, Kabul." In *Keeping History Alive: Safeguarding Cultural Heritage in Post-Conflict Afghanistan*, edited by Brendan Cassar and Sara Noshadi, pp. 194–204. Kabul: UNESCO.
- Adamesteanu, Dinu
1960 "Notes sur le site archéologique de Ghazni." *Afghanistan* 15/1: 21–30.
- Alberge, Dalya
2003 "Looters dig into Afghanistan's ancient heritage." *The Times*, June 9, 2003. <http://www.thetimes.co.uk/tto/news/world/article1971548.ece/> (accessed April 11, 2017).
- 2011a "Prized Afghan antiquity is rescued by British art dealer." *The Guardian*, May 28, 2011. <http://www.guardian.co.uk/artanddesign/2011/may/29/buddha-kabul-museum-looted/> (accessed April 11, 2017).
- 2011b "Police hunt collectors of Afghan loot." *The Sunday Times*, January 2, 2011. http://www.thesundaytimes.co.uk/sto/news/world_news/Afghanistan/article496638.ece/ (accessed April 11, 2017).
- 2012 "Looted treasures returned to Afghanistan by British Museum." *The Independent*, July 19, 2012. <http://www.independent.co.uk/news/uk/crime/looted-treasures-returned-to-afghanistan-by-british-museum-7956988.html/> (accessed April 11, 2017).
- Ambers, J.; C. R. Cartwright; C. Higgitt; D. Hook; E. Passmore; St J. Simpson; G. Verri; C. Ward; and B. Wills
2014 *Looted, Recovered, Returned: Antiquities from Afghanistan. A Detailed Scientific and Conservation Record of a Group of Ivory and Bone Furniture Overlays Excavated at Begram, Stolen from the National Museum of Afghanistan, Privately Acquired on Behalf of Kabul, Analysed and Conserved at the British Museum and Returned to the National Museum of Afghanistan in 2012.* Oxford: Archaeopress Archaeology.
- Amiet, Pierre
1988a "Antiquities of Bactria and Outer Iran in the Louvre Collection." In *Bactria: An Ancient Oasis Civilization from the Sands of Afghanistan*, edited by Giancarlo Ligabue and Sandro Salvatori, pp. 159–80. Venice: Erizzo.
- 1988b "Elam and Bactria." In *Bactria: An Ancient Oasis Civilization from the Sands of Afghanistan*, edited by Giancarlo Ligabue and Sandro Salvatori, pp. 127–40. Venice: Erizzo.
- Anonymous
1987 *Tarikh-i Sistan ("History of Sistan," Anonymous Persian Text)*. Reprint. Tehran: Padidah (Khavar).
- Antonini, Chiara Silvi
2005 "Considerations on the Image of Mahiṣāsūramardīnī of Tapa Sardār." *East and West* 55: 313–28.
- Bailey, Martin
1999 "Museum-in-exile for Afghanistan's Works of Art." *The Art Newspaper* 10/97: 27.
- 2008 "Afghan Objects Seized in Britain Will Go Home." *The Art Newspaper* 17/195: 6.
- 2011a "Begram Ivories to Return Home." *The Art Newspaper* 20/223: 8.
- 2011b "Stolen Buddha Returns to Kabul." *The Art Newspaper* 20/223: 1.
- Bajjaly, Joanne Farchakh
2003 "Le massacre du patrimoine irakien." *Archéologia* 402: 12–35.
- 2008 "Will Mesopotamia Survive the War? The Continuous Destruction of Iraq's Archaeological Sites." In *The Destruction of Cultural Heritage in Iraq*, edited by Peter G. Stone and Joanne Farchakh Bajjaly, pp. 135–41. Heritage Matters Series 1. Woodbridge: Boydell Press.
- Baker, H. D.; R. J. Matthews; and J. N. Postgate
1993 *Lost Heritage: Antiquities Stolen from Iraq's Regional Museums*. Fascicle 2. London: British School of Archaeology in Iraq.
- Ball, Warwick
2008 *The Monuments of Afghanistan: History, Archaeology and Architecture*. London: Tauris.
- Ball, Warwick, with contributions by Jean-Claude Gardin
1982 *Archaeological Gazetteer of Afghanistan*. Paris: Éditions Recherche sur les civilisations.
- Bendezu-Sarmiento, Julio, and Philippe Marquis
2015 "A Short History of Nearly a Century of Scientific Research in Afghanistan (1922–2015)." In *Keeping History Alive: Safeguarding Cultural Heritage in Post-Conflict Afghanistan*, edited by Brendan Cassar and Sara Noshadi, pp. 104–13. Kabul: UNESCO.

- Bénisti, Mirelle
1960 "Étude sur le stūpa dans l'Inde ancienne." *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient* 50/1: 37–116.
- Bernard, Paul; Roland Besenval; and Philippe Marquis
2006 "Du 'mirage bactrien' aux réalités archéologiques: nouvelles fouilles de la Délégation archéologique française en Afghanistan (DAFA) à Bactres (2004–2005)." *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres* 50/2: 1175–1248.
- Bernard, Paul; Jean-François Jarrige; and Roland Besenval
2002 "Carnet de route en images d'un voyage sur les sites archéologiques de la Bactriane Afghane (Mai 2002)." *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres* 146/4: 1385–1428.
- Besenval, Roland
2013 "Les années noires du patrimoine archéologique d'Afghanistan (1980–2001). Chronologie d'un désastre." In *L'archéologie française en Asie centrale: Nouvelles recherches et enjeux socioculturels*, edited by Julio Bendezu-Sarmiento, pp. 69–91. Cahiers d'Asie Centrale 21/22. Paris: de Boccard; Bishkek: IFEAC; Kabul: Délégation Archéologique Française en Afghanistan.
- Bīrūnī, Muḥammad ibn Aḥmad
1888 *Alberuni's India, Volume II: An Account of the Religion, Philosophy, Literature, Geography, Chronology, Astronomy, Customs, Laws and Astrology of India about AD 1030*. Edited and translated by Eduard C. Sachau. London: Trübner.
- Blänsdorf, Catharina, and Michael Petzet
2009 "Description, History and State of Conservation before the Destruction in 2001." In *The Giant Buddhas of Bamiyan: Safeguarding the Remains*, edited by Michael Petzet, pp. 17–35. Monuments and Sites 19. Berlin: Bässler.
- Blänsdorf, Catharina, and Edmund Melzl
2009 "Technique of Modelling the Buddha Statues." In *The Giant Buddhas of Bamiyan: Safeguarding the Remains*, edited by Michael Petzet, pp. 201–14. Monuments and Sites 19. Berlin: Bässler.
- Blänsdorf, Catharina; Stephanie Pfeffer; and Edmund Melzl
2009 "Identification of Wood Species." In *The Giant Buddhas of Bamiyan: Safeguarding the Remains*, edited by Michael Petzet, pp. 215–16. Monuments and Sites 19. Berlin: Bässler.
- Blänsdorf, Catharina; Marie-Josée Nadeau; Pieter M. Grootes; Matthias Hüls; Stephanie Pfeffer; and Laura Thiemann
2009 "Dating of the Buddha Statues — AMS 14C Dating of Organic Materials." In *The Giant Buddhas of Bamiyan: Safeguarding the Remains*, edited by Michael Petzet, pp. 231–36. Monuments and Sites 19. Berlin: Bässler.
- Bombaci, Alessio
1964 "La sposa del Cielo." In *A Francesco Gabrieli: Studi orientalistici offerti nel sessantesimo compleanno dai suoi colleghi e discepoli*, edited by Francesco Gabrieli, pp. 21–34. Studi orientali pubblicati a cura della Scuola orientale 5. Rome: Bardi.
- 1966 *The Kūfic Inscription in Persian Verses in the Court of the Royal Palace of Mas'ūd III at Ghazni*. Reports and Memoirs 5. Rome: IsMEO.
- Bowman, Blythe
2008 "Transnational Crimes Against Culture: Looting at Archaeological Sites and the 'Grey' Market in Antiquities." *Journal of Contemporary Criminal Justice* 24/3: 225–42.
- Brodie, Neil, and Colin Renfrew
2005 "Looting and the World's Archaeological Heritage: The Inadequate Response." *Annual Review of Anthropology* 34: 343–61.
- Bucherer-Dietschi, Paul
2015 "Carla Grissman and the 'Afghanistan Museum in Exile.'" In *Essays in Memory of Carla Grissmann, 1928–2011*, edited by Jolyon Leslie, pp. 50–62. Kabul.
- Campbell, Peter
2013a "How Crime, Corruption, and Murder Are Hidden in the Elusive Black Market Stages of Antiquities Trafficking." *University of Southampton Archaeology Blogs*. <http://blog.soton.ac.uk/archaeology/blog/2013/07/antiquities-trafficking/> (accessed April 11, 2017).
- 2013b "The Illicit Antiquities Trade as a Transnational Criminal Network: Characterizing and Anticipating Trafficking of Cultural Heritage." *International Journal of Cultural Property* 20/2: 113–53.
- Casana, Jesse, and Mitra Panahipour
2014 "Satellite-Based Monitoring of Looting and Damage to Archaeological Sites in Syria." *Journal of Eastern Mediterranean Archaeology and Heritage Studies* 2/2: 128–51.
- Cassar, Brendan, and Sara Noshadi, editors
2015 *Keeping History Alive: Safeguarding Cultural Heritage in Post-Conflict Afghanistan*. Kabul: UNESCO.

- Charpentier, C. J.
n.d. Research Report on the Tashqurghan Bazaar, Délégation Archéologique Française en Afghanistan, Kabul.
- Curtis, John
2011 "Archaeology and Cultural Heritage in War Zones." In *History for the Taking? Perspectives on Material Heritage: A Report Prepared for the British Academy*, edited by Sir Barry Cunliffe, pp. 55–75. London: The British Academy.
- Danti, Michael D.
2015 "Ground-Based Observations of Cultural Heritage Incidents in Syria and Iraq." *Near Eastern Archaeology* 78/3: 132–41.
- Deshayes, Jean
1977 "A propos des terrasses hautes de la fin du IIIe millénaire en Iran et en Asie Centrale." In *Le Plateau iranien et l'Asie centrale des origines à la conquête Islamique. Leurs relations à la lumière des documents archéologiques*, Paris, 22–24 March 1976, edited by J. Deshayes, pp. 95–111. Colloques internationaux du Centre national de la recherche scientifique 567. Paris: CNRS.
- Dupree, Nancy Hatch
1965 *An Historical Guide to Kabul*. Kabul: Afghan Tourist Organization.
2001 "Import of the Cultural Destruction in Afghanistan." *SPACH Newsletter* 7: 3–4.
2002 "Cultural Heritage and National Identity in Afghanistan." *Third World Quarterly* 23/5: 977–89.
2006 "Prehistoric Afghanistan: Status of Sites and Artefacts and Challenges of Preservation." In *Art and Archaeology of Afghanistan: Its Fall and Survival: A Multidisciplinary Approach*, edited by Juliette van Krieken-Pieters, pp. 79–93, pls. 4–5. Handbook of Oriental Studies, Section Eight (Central Asia), 14. Leiden: Brill.
- Emmerling, Erwin, and Michael Petzet, editors
2016 *The Giant Buddhas of Bamiyan II: Safeguarding the Remains, 2010–2015*. Monuments and Sites 21. Berlin: Bässler.
- Engel, Nicolas
2011 "The Buddhist Monasteries and Settlement at the Mes Aynak Copper Mine, Logar Province." In *New Excavations in Afghanistan: Mes Aynak*, edited by the National Museum of Afghanistan, pp. 4–23. Kabul: National Museum of Afghanistan.
- Faccenna, Domenico, and Anna Filigenzi
2007 *Repertorio terminologico per la schedatura delle sculture dell'arte gandharica: sulla base dei materiali provenienti dagli scavi della Missione Archeologica Italiana dell'IsIAO nello Swat, Pakistan / Repertory of Terms for Cataloguing Gandharan Sculptures: Based on Materials from the IsIAO Italian Archaeological Mission in Swat, Pakistan*. IsIAO Reports and Memoirs 5. Rome: IsIAO.
- Farmer, Ben
2012 "Afghan treasures repatriated." *The Daily Telegraph*, August 5, 2012. <http://www.telegraph.co.uk/news/world-news/asia/afghanistan/9453685/Afghan-treasures-repatriated.html/> (accessed April 11, 2017).
- Faizi, K. K.
2012a Khosuseyāte me'māri-ye sākhmtmānhā-ye Budāyi-ye sharqe Afghānestān va moqāyesa-ye ān bā maābed-e Budāyi-ye Kābul (The Architectural Features of Buddhist Buildings of Eastern Afghanistan and Their Comparison with Buddhist Temples of Kabul) Academy of Sciences: The Center for Archaeological Studies.
2012b Mes Aynak dar partov-e kāveshhā-ye bāstānshenāsī (Mes Aynak in the Light of Archaeological Excavations). Vol. 1. Academy of Sciences.
- Faizi, K. K., et al.
2011 Gozāresh-e dōwr-e avval-e hafriyāt-e Mes-e Aynak (The Report on the First Stage of the Excavations at Mes Aynak). *Archaeology Magazine* 8. Jowza.
- Fecker, Edwin
2009a "Report on Preservation Measures of the Buddha Statues, 2008." In *The Giant Buddhas of Bamiyan: Safeguarding the Remains*, edited by Michael Petzet, pp. 145–58. Monuments and Sites 19. Berlin: Bässler.
2009b "Report on Stabilisation Measures in the Eastern Buddha Niche, 2009." In *The Giant Buddhas of Bamiyan: Safeguarding the Remains*, edited by Michael Petzet, pp. 170–74. Monuments and Sites 19. Berlin: Bässler.
- Ferooz, Abdul Wasey, and Zemaryalai Tarzi
2004 "The Impact of War upon Afghanistan's Cultural Heritage." *Archaeological Institute of America*. https://www.archaeological.org/pdfs/papers/AIA_Afghanistan_address_lowres.pdf/ (accessed April 11, 2017).

- Filigenzi, Anna, and Roberta Giunta, editors
2009 *Fifty Years of Research in the Heart of Eurasia: The ISIAO Italian Archaeological Mission in Afghanistan 1957–2007. Proceedings of the Symposium Held in the Istituto Italiano per l’Africa e l’Oriente, Rome, January 8th 2008*. Rome: ISIAO.
- Filigenzi, Anna
2009a “The Buddhist Site of Tapa Sardar.” In *Fifty Years of Research in the Heart of Eurasia: The ISIAO Italian Archaeological Mission in Afghanistan 1957–2007. Proceedings of the Symposium Held in the Istituto Italiano per l’Africa e l’Oriente, Rome, January 8th 2008*, edited by Anna Filigenzi and Roberta Giunta, pp. 41–57. Rome: ISIAO.
- 2009b “Ritual Forms, Cult Objects: Tapa Sardar at the Crossroads of Places and Phases of the Buddhist ecumene.” In *Fifty Years of Research in the Heart of Eurasia: The ISIAO Italian Archaeological Mission in Afghanistan 1957–2007. Proceedings of the Symposium Held in the Istituto Italiano per l’Africa e l’Oriente, Rome, January 8th 2008*, edited by Anna Filigenzi and Roberta Giunta, pp. 59–75. Rome: ISIAO.
- Fisher, Michael T., and Gil J. Stein
2016 “Aks of War: A Digital Museum Inventory for a War-Torn Afghanistan.” In *Proceedings of the 9th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East, 9–13 June 2014, Basel*, edited by Rolf A. Stucky, Oskar Kaelin, and Hans-Peter Mathys, pp. 449–63. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Fisher, Michael T., and Matthew W. Stolper
2015 “Achaemenid Elamite Administrative Tablets, 3: Fragments from Old Kandahar, Afghanistan.” *ARTA* 2015.001: 1–26.
- Flood, Gavin D.
1996 *An Introduction to Hinduism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Francfort, Henri-Paul
2013 *L’art oublié des lapidaires de la Bactriane aux époques achéménide et hellénistique*. Persika 17. Paris: de Boccard.
- Franke, Ute, editor
2008 *National Museum Herat – Areia Antiqua Through Time*. Berlin.
- Franke, Ute
2008a “Prehistory: Beyond Alexander the Great.” In *National Museum Herat – Areia Antiqua Through Time*, edited by Ute Franke, pp. 29–37. Berlin.
- 2008b “In Search for the Historical Roots of a Region.” In *National Museum Herat – Areia Antiqua Through Time*, edited by Ute Franke, pp. 71–85. Berlin.
- Fujii, Hideo, and Oguchi, Kazumi
1996 *Lost Heritage: Antiquities Stolen from Iraq’s Regional Museums*. Fascicle 3. Tokyo: Institute for Cultural Studies of Ancient Iraq, Kokushikan University.
- Fussman, Gérard; Baba Murad; and Éric Ollivier,
2008 *Kabul Buddhist Monuments*. Volume 2. Publications de l’Institut de civilisation indienne 76. Paris: de Boccard.
- Gibson, McGuire, and Augusta McMahon
1992 *Lost Heritage: Antiquities Stolen from Iraq’s Regional Museums*. Fascicle 1. Chicago: American Association for Research in Baghdad.
- Giunta, Roberta
2003 *Les inscriptions funéraires de Ġaznī (IVe–IXe/Xe–XVe siècles)*. Series Maior 8. Naples: Università degli studi di Napoli “L’Orientale,” Dipartimento di Studi Asiatici.
- Graham-Harrison, Emma
2012 “Stone Carvers Defy Taliban to Return to the Bamiyan Valley.” *The Guardian*, May 16, 2012. <http://www.theguardian.com/world/2012/may/16/stone-carvers-taliban-bamiyan/> (accessed April 12, 2017).
- Grenet, Frantz; Jonathan Lee; Philippe Martinez; and François Ory
2007 “The Sasanian Relief at Rag-i Bibi (Northern Afghanistan).” In *After Alexander: Central Asia before Islam*, edited by Georgina Herrmann and Joe Cribb, pp. 243–67. Proceedings of the British Academy 133. Oxford; New York: Published for the British Academy by Oxford University Press.
- Grissmann, Carla
2001 “The Recent History of Kabul Museum.” *SPACH Newsletter* 7: 4–7.
- 2006 “The Kabul Museum: Its Turbulent Years.” In *Art and Archaeology of Afghanistan: Its Fall and Survival: A Multidisciplinary Approach*, edited by Juliette van Krieken-Pieters, pp. 61–75. Handbook of Oriental Studies, Section Eight (Central Asia), 14. Leiden: Brill.
- 2009–2011 “Kabul Museum.” In *Encyclopaedia Iranica*, volume 15, fascicle 3, edited by Ehsan Yarshater, pp. 318–23. New York: Encyclopædia Iranica Foundation.
- Haase, Claus-Peter
2008 “Herat: An Islamic Metropolis.” In *National Museum Herat – Areia Antiqua Through Time*, edited by Ute Franke, pp. 19–27. Berlin.
- Hackin, Joseph; Jean Carl; and Jacques Meunié
1959 *Diverses recherches archéologiques en Afghanistan (1933–1940)*. Mémoires de la Délégation archéologique française en Afghanistan 8. Paris: Presses universitaires de France.

- Helms, Svend
1997 *Excavations at Old Kandahar in Afghanistan 1976–1978, Conducted on Behalf of the Society for South Asian Studies (Society for Afghan Studies): Stratigraphy, Pottery and Other Finds*. British Archaeological Reports, International Series 686; Society for South Asian Studies Monograph 2. Oxford: Archaeopress.
- Hiebert, Fredrik T., and Pierre Cambon, editors
2011 *Afghanistan: Crossroads of the Ancient World*. London: British Museum Press.
- IsMEO
n.d. Buddhist and Islamic Archaeological Data from Ghazni, Afghanistan: A Multidisciplinary Digital Archive for the Managing and Preservation of an Endangered Cultural Heritage. <http://ghazni.bradypus.net/> (accessed April 12, 2017).
- Iwade, Mayu, and Shigeru Kubodera
2013 *Structure, Design and Technique of the Bamiyan Buddhist Caves*. Recent Cultural Heritage Issues in Afghanistan 5. London: Archetype Publications.
- Jay, Paul
2014 *The Humanities "Crisis" and the Future of Literary Studies*. New York: Palgrave Macmillan.
- Jury, Louise
2011 "Looted Afghan Treasures Come to Light." *Evening Standard* March 1, 2011. <http://www.standard.co.uk/news/looted-afghan-treasures-come-to-light-6572286.html/> (accessed April 12, 2017).
- Khairzada, Khair Mohammed
2015 "Recent Archaeological Discoveries at Mes Aynak, Logar Province." In *Keeping History Alive: Safeguarding Cultural Heritage in Post-Conflict Afghanistan*, edited by Brendan Cassar and Sara Noshadi, pp. 114–18. Kabul: UNESCO.
- Khushbeen, Y., and B. Baha Timuri
2008 "National Museum Herat: Its History." In *National Museum Herat – Areia Antiqua Through Time*, edited by Ute Franke, pp. 7–10. Berlin.
- Kirby, Terry
2006 "Ancient Afghan relics smuggled into UK." *The Independent* March 21, 2006. <http://www.independent.co.uk/news/uk/this-britain/ancient-afghan-relics-smuggled-into-uk-6106116.html/> (accessed April 12, 2017).
- Kluyver, Robert
2001 "The Retrieval of the Rabatak Inscription." *SPACH Newsletter* 7: 16–17.
- Knox, Robert
2015 "Preserving Afghan Treasures and Building a National Identity: A Strategy for the National Museum of Afghanistan." In *Keeping History Alive: Safeguarding Cultural Heritage in Post-Conflict Afghanistan*, edited by Brendan Cassar and Sara Noshadi, pp. 52–54. Kabul: UNESCO.
- Kohl, Philip Lantry
1984 *Central Asia. Palaeolithic Beginnings to the Iron Age / L'Asie centrale des origines à l'âge du fer*. Synthèse 14. Paris: Éditions Recherche sur les civilisations.
- Kuhzad, Ahmad Ali
1967 *Afghānestān dar partov-e tārikh (Afghanistan in the Light of History)*. Kabul: State Publishing House.
- Kurin, Richard
2004 "Safeguarding Intangible Cultural Heritage in the 2003 UNESCO Convention: A Critical Appraisal." *Museum International* 56/1–2: 66–77.
- Kuwayama, Shoshin
1976 "The Turki Śāhis and Relevant Brahmanical Sculptures in Afghanistan." *East and West* 26/3–4: 375–407.
- Lamb, Christina
2006 "Looted Afghan Art Smuggled into UK." *The Sunday Times* March 12, 2006. <http://www.benawa.com/webpages/salaamtolana/fullstory2.php?id=3058/> (accessed April 12, 2017).
- Lauricella, Anthony; Emily Hammer; J. Cannon; and Scott Branting
2015 "Looting in Afghanistan: Remote Assessments using Multispectral Imagery and Principal Component Analysis." Paper presented at the American Schools of Oriental Research (ASOR) Annual Meeting, Atlanta, GA, November 20, 2015.
- Lawler, Andrew
2011 "Edge of an Empire." *Archaeology* 64/5: 42–47.
- Lee, D.
2000 "History and Art Are Being Wiped Out." *The Art Newspaper* 11/101: 31.
- Leslie, Jolyon
1996 "Lost and Found." *SPACH Newsletter* 1: 2–3.
- Leslie, Jolyon, editor
2015 *Essays in Memory of Carla Grissmann, 1928–2011*. Kabul.
- Ligabue, Giancarlo, and Sandro Salvatori, editors
1988 *Bactria: An Ancient Oasis Civilization from the Sands of Afghanistan*. Venice: Erizzo.

- Lovgren, Stephen
2004 "‘Lost’ Treasures of Afghanistan Revealed in Photos." *National Geographic News*, November 17, 2004. http://news.nationalgeographic.com/news/2004/11/1117_041117_afghan_treasure.html/ (accessed April 12, 2017).
- Lowenthal, David
1989 "Material Preservation and Its Alternatives." *Perspecta* 25: 66–77.
- Luke, Christina, and Morag Kersel
2013 *US Cultural Diplomacy and Archaeology: Soft Power, Hard Heritage*. Routledge Studies in Archaeology 6. New York: Routledge.
- MacKenzie, Simon R. M.
2005 "Dig a Bit Deeper: Law, Regulation, and the Illicit Antiquities Market." *British Journal of Criminology* 45: 249–68.
- MacKenzie, Simon, and Tess Davis
2014 "Temple Looting in Cambodia: Anatomy of a Statue Trafficking Network." *British Journal of Criminology* 52/5: 722–40.
- Maaß, H.
2016 "Architectural Survey on Shar-i-Gholghola – UNESCO Conservation Project (September/October 2014)." In *The Giant Buddhas of Bamiyan II: Safeguarding the Remains, 2010–2015*, edited by Erwin Emmerling and Michael Petzet, pp. 315 ff. Monuments and Sites 21. Berlin: Bässler.
- Maeda, Kosaku
2014 "The Foundation of the Colossal Buddha Statues." In *After the Destruction of Giant Buddha Statues in Bamiyan (Afghanistan) in 2001: A UNESCO’s Emergency Activity for the Recovering and Rehabilitation of Cliff and Niches*, edited by Claudio Margottini, pp. 5–13. Natural Science in Archaeology 17. Berlin: Springer.
- Mairs, Rachel
2013 "The ‘Temple with Indented Niches’ at Ai Khanoum: Ethnic and Civic Identity in Hellenistic Bactria." In *Cults, Creeds and Identities in the Greek City after the Classical Age*, edited by Richard Alston, Onno van Nijf, and Christina Williamson, pp. 85–118. Groningen-Royal Holloway Studies on the Greek City after the Classical Age 3. Paris: Peeters.
- Manhart, Christian
2009 "The Destruction of the Buddha Statues in March 2001 and the First UNESCO Activities." In *The Giant Buddhas of Bamiyan: Safeguarding the Remains*, edited by Michael Petzet, pp. 37–41. Monuments and Sites 19. Berlin: Bässler.
- Margottini, Claudio
2009 "The Consolidation and Stabilization of the Buddha Niches in Bamiyan (2003/04; 2006)." In *The Giant Buddhas of Bamiyan: Safeguarding the Remains*, edited by Michael Petzet, pp. 175–96. Monuments and Sites 19. Berlin: Bässler.
- Margottini, Claudio, editor
2014 *After the Destruction of Giant Buddha Statues in Bamiyan (Afghanistan) in 2001: A UNESCO’s Emergency Activity for the Recovering and Rehabilitation of Cliff and Niches*. Natural Science in Archaeology 17. Berlin: Springer.
- Martini, Guido, and Salvatore Paolini
2014 "The History of the Buddhas of Bamiyan." In *After the Destruction of Giant Buddha Statues in Bamiyan (Afghanistan) in 2001: A UNESCO’s Emergency Activity for the Recovering and Rehabilitation of Cliff and Niches*, edited by Claudio Margottini, pp. 15–60. Natural Science in Archaeology 17. Berlin: Springer.
- Masson, Charles
1844 *Narrative of Various Journeys in Balochistan, Afghanistan, the Punjab, and Kalat*. Volume 3. London: Richard Bentley.
- Massoudi, Omara Khan
2012 "At the Crossroads of Asia: A History of the National Museum of Afghanistan." In *Afghanistan. Forging Civilizations along the Silk Road*, edited by Joan Aruz and Elisabetta Valtz Fino, pp. 6–15. New York: The Metropolitan Museum of Art.
- 2015 "1919–2014 and Beyond: A Positive Outlook for the National Museum of Afghanistan." In *Keeping History Alive: Safeguarding Cultural Heritage in Post-Conflict Afghanistan*, edited by Brendan Cassar and Sara Noshadi, pp. 42–51. Kabul: UNESCO.
- Menegazzi, Roberta, editor
2005 *An Endangered Cultural Heritage: Iraqi Antiquities Recovered in Jordan*. Monografie di Mesopotamia 7. Florence: Le lettere.
- Mittmann, Beate, and Peter Priskil
1992 *Kriegsverbrechen der Amerikaner und ihrer Vasallen gegen den Irak und 6000 Jahre Menschheitsgeschichte*. Freiburg: Ahriman-Verlag.
- National Museum of Afghanistan
2011 *New Excavations in Afghanistan: Mes Aynak*. Kabul: National Museum of Afghanistan.

- Nessar, Abassin
2015 "DOCUMENTA (13) in Kabul, Bamiyan and Kassel, a Synergy of Art and Politics." In *Keeping History Alive: Safeguarding Cultural Heritage in Post-Conflict Afghanistan*, edited by Brendan Cassar and Sara Noshadi, pp. 146–153. Kabul: UNESCO.
- n. a.
2013 Gozāresh-e elmi az sāhat-e bāstāni-ye Mes Aynak-e Lugar (The Scholarly Report on the Archaeological Sites of Mes Aynak of Logar). Archaeological Archive.
- Paiman, Zafar
2005 "Découvertes à Kaboul." *Archéologia* 419: 24–39.
2006 "Région de Kaboul: nouveaux monuments bouddhiques." *Archéologia* 430: 24–35.
2008 "Kaboul: foyer d'art bouddhique." *Archéologia* 461: 56–65.
2010 "Kaboul, les Bouddhas colorés des monastères." *Archéologia* 473: 52–65.
- Paiman, Zafar, and Michael Alram
2013 *Tepe Narenj à Caboul, ou l'art bouddhique à Caboul au temps des incursions musulmanes*. Publications de l'Institut de civilisation indienne 82. Paris: College de France.
- Passmore, Emma; Janet Ambers; Catherine Higgitt; Clare Ward; Barbara Wills; St John Simpson; and Caroline Cartwright
2011 "Hidden, Looted, Saved: The Scientific Research and Conservation of a Group of Begram Ivories from the National Museum of Afghanistan." *The British Museum Technical Research Bulletin* 6: 33–46.
- Petzet, Michael
2009 "Anastylosis or Reconstruction – Considerations on a Conservation Concept for the Remains of the Buddhas of Bamiyan (2002)." In *The Giant Buddhas of Bamiyan: Safeguarding the Remains*, edited by Michael Petzet, pp. 46–51. Monuments and Sites 19. Berlin: Bässler.
- Petzet, Michael, editor
2009 *The Giant Buddhas of Bamiyan: Safeguarding the Remains*. Monuments and Sites 19. Berlin: Bässler.
- Pfeffer, Stephanie, and Catharina Blänsdorf
2009 "Materials of Plant Fibres: Ropes and Textile Fragment." In *The Giant Buddhas of Bamiyan: Safeguarding the Remains*, edited by Michael Petzet, pp. 217–19. Monuments and Sites 19. Berlin: Bässler.
- Pottier, Marie-Hélène
1984 *Matériel funéraire de la Bactriane méridionale de l'Age du Bronze*. Mémoire 36. Paris: Éditions Recherche sur les Civilisations.
- Praxenthaler, Bert
2009a "Report on Salvaging Rock Fragments, 2004." In *The Giant Buddhas of Bamiyan: Safeguarding the Remains*, edited by Michael Petzet, pp. 66–76. Monuments and Sites 19. Berlin: Bässler.
2009b "Report on Salvaging Rock Fragments, 2005." In *The Giant Buddhas of Bamiyan: Safeguarding the Remains*, edited by Michael Petzet, pp. 77–80. Monuments and Sites 19. Berlin: Bässler.
2009c "Report on Salvaging Rock Fragments, 2007." In *The Giant Buddhas of Bamiyan: Safeguarding the Remains*, edited by Michael Petzet, pp. 127–29. Monuments and Sites 19. Berlin: Bässler.
2009d "Report on Safeguarding the Remains of the Buddha Statues, 2008." In *The Giant Buddhas of Bamiyan: Safeguarding the Remains*, edited by Michael Petzet, pp. 137–44. Monuments and Sites 19. Berlin: Bässler.
2009e "Report on Safeguarding the Remains of the Buddha Statues, 2009." In *The Giant Buddhas of Bamiyan: Safeguarding the Remains*, edited by Michael Petzet, pp. 163–69. Monuments and Sites 19. Berlin: Bässler.
- 2014 "Safeguarding the Clay Plaster Remains of the Eastern Buddha Niche and the Rear Side of the Niche." In *After the Destruction of Giant Buddha Statues in Bamiyan (Afghanistan) in 2001: A UNESCO's Emergency Activity for the Recovering and Rehabilitation of Cliff and Niches*, edited by Claudio Margottini, pp. 265–83. Natural Science in Archaeology 17. Berlin: Springer.
- 2016a "Shar-i-Gholghola Conservation Project (Item 3k) – ICOMOS Interim Report, May-July 2014." In *The Giant Buddhas of Bamiyan II: Safeguarding the Remains, 2010–2015*, edited by Erwin Emmerling and Michael Petzet, pp. 229 ff. Monuments and Sites 21. Berlin: Bässler.
- 2016b "Dating of Ruins at the Western slopes of Shar-i-Gholghola and the Site of Ghawarchin — AMS 14C Dating of organic Materials (October 2015)." In *The Giant Buddhas of Bamiyan II: Safeguarding the Remains, 2010–2015*, edited by Erwin Emmerling and Michael Petzet, pp. 331 ff. Monuments and Sites 21. Berlin: Bässler.

- Pringle, Heather
2014 "New Evidence Ties Illegal Antiquities Trade to Terrorism, Violent Crime." *National Geographic*, June 13, 2014. <http://news.nationalgeographic.com/news/2014/06/140613-looting-antiquities-archaeology-cambodia-trafficking-culture/> (accessed April 12, 2017).
- al-Rahman Kamkar, J.
n.d. Ketāb-e tārikh-e ma'āref-e Afghānistān (The History of Education in Afghanistan).
- Rahmani, Ghulām Sakhī
2003 Chahār Chatah sar-e chuk-e Kābol. Pishāvar: al-Azhar.
- Ralph, Talia
2012 "Hundreds of Stolen Artifacts Returned to Afghanistan." *GlobalPost*, August 5, 2012. <http://www.globalpost.com/dispatch/news/regions/asia-pacific/afghanistan/120805/stolen-artifacts-returned-afghanistan-britain/> (accessed April 12, 2017).
- Rapley, Vernon
2009 "The Man who Hunts Down Art Thieves." *The Art Newspaper* 18/208: 7.
- Rapin, Claude
2005 "L'Afghanistan et l'Asie centrale dans la géographie mythique des historiens d'Alexandre et dans la toponymie des géographes gréco-romains. Notes sur la route d'Herat à Begram." In *Afghanistan ancien carrefour entre l'est et l'ouest*, edited by Osmund Bopearachchi and Marie-Françoise Boussac, pp. 143–72. Turnhout: Brepols.
- Ruiz, Cristina
2010 "9/11 Hijacker Attempted to Sell Afghan Loot." *The Art Newspaper* 18/210.
- Sarianidi, Viktor I.
1980 "The Treasure of Golden Hill." *American Journal of Archaeology* 84/2: 125–31.
1986 *Die Kunst des alten Afghanistan: Architektur, Keramik, Siegel: Kunstwerke aus Stein und Metall*. Leipzig: Seemann.
- Scerrato, Umberto
1959 "The First Two Excavation Campaigns at Ghazni, 1957–1958." *East and West* 10: 23–55.
1995 "Giuseppe Tucci, l'archeologia islamica ed altri parerga." In *Giuseppe Tucci: Nel centenario della nascita (Roma, 7–8 giugno 1994)*, edited by Beniamino Melasecchi, pp. 85–111. Conferenze IsMEO 8. Rome: IsMEO.
- Schloen, David, and Sandra Schloen
2014 "Beyond Gutenberg: Transcending the Document Paradigm in Digital Humanities." *Digital Humanities Quarterly* 8/4. <http://www.digitalhumanities.org/dhq/vol/8/4/000196/000196.html/> (accessed April 12, 2017).
- Schloen, Sandra
2013 "Data Integration without Taxation: A Revolutionary Approach to Collaboration." *ASOR Blog*, December 13, 2013. <http://asorblog.org/2013/12/13/data-integration-without-taxation-a-revolutionary-approach-to-collaboration/> (accessed April 12, 2017).
- Schlumberger, Daniel, and Raoul Curiel
1953 *Trésors monétaires d'Afghanistan*. Mémoires de la Délégation archéologique française en Afghanistan 14. Paris: Klincksieck.
- Srinivasan, S.
n. d. "A Note on the Mir Zakah Treasures and the Enigmatic 'Alexander Medallion.'" www.newerapublicationschennai.com/joomla/images/MirZakah-Srinivasan.pdf/ (accessed April 12, 2017).
- Simpson, St John
2011 *The Begram Hoard: Indian Ivories from Afghanistan*. London: British Museum Press.
2012 "Afghanistan: Crossroads of the Ancient World. Some Recent Contributions by the British Museum to the Appreciation of and Research into Afghan Cultural Heritage." *Orient: Deutsche Zeitschrift für Politik, Wirtschaft und Kultur des Orients* 53: 91–95.
- Simpson, St John, editor
Forthcoming Returned to Kabul: Antiquities from Afghanistan. Discussion, Catalogue and Scientific Analyses of Illegally Exported Antiquities and Other Objects Seized in Britain and Sent to the National Museum of Afghanistan in Kabul in 2009 and 2012. Oxford: Archaeopress Archaeology.
- Sims-Williams, Nicholas
2004 "On Kings and Nomads: New Documents in Ancient Bactrian Reveal Afghanistan's Past." *International Institute for Asian Studies Newsletter* 27: 12–13.
2012 "Bactrian Historical Inscriptions of the Kushan Period." *The Silk Road* 10: 76–80.
- Sims-Williams, Nicholas, and Joe Cribb
1996 "A New Bactrian Inscription of Kanishka the Great." *Silk Road Art and Archaeology* 4: 75–142.

- SPACH
1997 "SPACH Buys Seals, Ivories and Begram Medallions." *SPACH Newsletter* 3: 1.
- Stein, Gil J.
2012 "The Oriental Institute-National Museum of Afghanistan Partnership." *Oriental Institute Annual Report 2011–2012*: 123–30.
2013 "Oriental Institute-National Museum of Afghanistan Partnership and Cultural Heritage Protection Work." *Oriental Institute Annual Report 2012–2013*: 89–97.
2015 "The War-Ravaged Cultural Heritage of Afghanistan: An Overview of Projects of Assessment, Mitigation, and Preservation." *Near Eastern Archaeology* 78/3: 187–95.
- Stone, Peter G., and Joanne Farchakh Bajjal, editors
2008 *The Destruction of Cultural Heritage in Iraq*. Heritage Matters Series 1. Woodbridge: Boydell Press.
- Stone, Elizabeth C.
2015 "An Update on the Looting of Archaeological Sites in Iraq." *Near Eastern Archaeology* 78/3: 178–86.
- St. Hilaire, Rick
2014 "Conflict and the Heritage Trade: Rise in US Imports of Middle East 'Antiques' and 'Collectors' Pieces' Raises Questions." *Cultural Heritage Lawyer Blog*, October 6, 2014. <http://culturalheritagelawyer.blogspot.com/2014/10/conflict-and-heritage-trade-rise-in-us.html/> (accessed April 12, 2017).
- Taddei, Maurizio
1992 "The Bejewelled Buddha and the Mahiṣāsūramardini: Religion and Political Ideology in Pre-Muslim Afghanistan." In *South Asian Archaeology 1989: Papers from the Tenth International Conference of South Asian Archaeologists in Western Europe, Musée National des Arts Asiatiques-Guimet, Paris, France, 3–7 July 1989* edited by Catherine Jarrige, pp. 457–64. Monographs in World Archaeology 14. Madison: Prehistory Press.
- Taddei, Maurizio, and Giovanni Verardi
1978 "Tapa Sardar: Second Preliminary Report." *East and West* 28: 33–135.
1985 "Clay Stūpas and Thrones at Tapa Sardār, Ghazni (Afghanistan)." *Zinbun (Memoirs of the Research Institute for Humanistic Studies, Kyoto University)* 20: 17–32.
- Tarzi, Zémalyalai
1976 "Hadda à la lumière des trois dernières campagnes de fouilles de Tapa-è-Shotor (1974–1976)." *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres* 120/3: 406–07.
- Tarzi, Zémalyalai, and Feroozi, Nadia
2004 *The Impact of War upon Afghanistan's Cultural Heritage*. Washington, D.C.: Archaeological Institute of America. http://www.archaeological.org/pdfs/papers/AIA_Afghanistan_address_lowres.pdf/ (accessed April 12, 2017).
- Tissot, Francine
2006 *Catalogue of the National Museum of Afghanistan, 1931–1985*. Art, Museums and Monuments Series. Paris: UNESCO.
- Tucci, Giuseppe
1963 "Oriental Notes, II: An Image of a Devi Discovered in Swat and Some Connected Problems." *East and West* 14/3–4: 146–82.
1977 "On Swāt: The Dards and Connected Problems." *East and West* 27/1–4: 9–85, 94–103.
1997 *On Swāt: Historical and Archaeological Notes*. Rome: ISIAO.
- Tavernise, Sabrina
2009 "Returned Artifacts Displayed in Kabul." *The New York Times*, October 6, 2009. <http://www.nytimes.com/2009/10/17/world/asia/07afghan.html/> (accessed April 12, 2017).
- United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization (UNESCO)
2003 UNESCO Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage. <http://www.unesco.org/culture/ich/en/convention/> (accessed April 12, 2017).
- van der Schriek, Daan
2004 "Warlords Loot Afghanistan's Cultural Heritage with Impunity." Eurasianet.org, October 9, 2004. <http://www.eurasianet.org/departments/civilsociety/articles/eav100804.shtml/> (accessed April 12, 2017).
- van Kriekens-Pieters, Juliette
2006 "Dilemmas in the Cultural Heritage Field: The Afghan Case and the Lessons for the Future." In *Art and Archaeology of Afghanistan: Its Fall and Survival: A Multi-disciplinary Approach*, edited by Juliette van Krieken-Pieters, pp. 201–25. Handbook of Oriental Studies, Section Eight (Central Asia), 14. Leiden; Boston: Brill.
- Verardi, Giovanni, and Sandra Paparatti
2004 *Buddhist Caves of Jāghūrī and Qarabāgh-e Ghaznī, Afghanistan*. ISIAO Reports and Memoirs, New Series 2 Rome: ISIAO.
- Vitale, Katherine D.
2009 "The War on Antiquities: United States Law and Foreign Cultural Property." *Notre Dame Law Review* 84/4: 1835–75.

- Wheeler, Mortimer
2004 *Archaeology from the Earth*. New Delhi: Munshiram Manoharlal.
- Wyndham, C.
2016 "Investigating Values ascribed to Cultural Heritage sites in Bamiyan by Residents of the Bamiyan Valley (May 2015)." In *The Giant Buddhas of Bamiyan II: Safeguarding the Remains, 2010–2015*, edited by Erwin Emmerling and Michael Petzet, pp. 389 ff. Monuments and Sites 21. Berlin: Bässler.
- Yamauchi, Kazuya, and Shigeo Aoki
2005 *Protecting the World Heritage Site of Bamiyan: Key Issues for the Establishment of a Comprehensive Management Plan*. Recent Cultural Heritage Issues in Afghanistan 1. Tokyo: Akashi Shoten.
- Yamauchi, Kazuya, and Kōsaku Maeda
2006. *Radiocarbon Dating of the Bamiyan Mural Paintings*. Recent Cultural Heritage Issues in Afghanistan 2. Tokyo: Akashi Shoten.
- Yamauchi, Kazuya, et al.
2006 *Study of the Afghanistan's Displaced Cultural Properties, Materials and Techniques of the Bamiyan Mural Paintings*. Recent Cultural Heritage Issues in Afghanistan 3. Tokyo: Akashi Shoten.
- Zou, Yazhou, and Florian Unold
2009 "First Considerations on the Stability of the Buddha Niches and Their Stone Material." In *The Giant Buddhas of Bamiyan: Safeguarding the Remains*, edited by Michael Petzet, pp. 52–59. Monuments and Sites 19. Berlin: Bässler.

Figure 1. Transmission of knowledge between Afghan musicians, Afghan National Institute of Music (photo: A. Sarmast)
 تصویر ۱: انتقال دانش موسیقی بین هنرمندان افغانستان، انستیتوت ملی موسیقی؛ عکس: احمد سرمست

Figure 2.1. Afghan Civil War: Rubble and ash cover the *mihrab* of Lashkari Bazar on display in the National Museum of Afghanistan (photo: O. Sultan)

تصویر ۱.۲: جنگ های داخلی افغانستان: محراب مسجد از لشکری بازار زیر آوار و خاکستر، تحت نمایش در موزیم ملی افغانستان؛ عکس: عمر سلطان

Figures 2.2–2.4

Figure 2.2. Modern day: *mihrab* of Lashkari Bazar restored (photo: O. Sultan)

تصویر ۲.۲: حالت فعلی محراب لشکری بازار بعد از ترمیم؛ عکس: عمر سلطان

Figure 2.3. Exhibition of traditional calligraphy revival in the National Museum (photo: O. Sultan)

تصویر ۲.۳: نمایشگاه خوشنویسی های سنتی دوباره احیا شده در موزیم ملی افغانستان؛ عکس: عمر سلطان

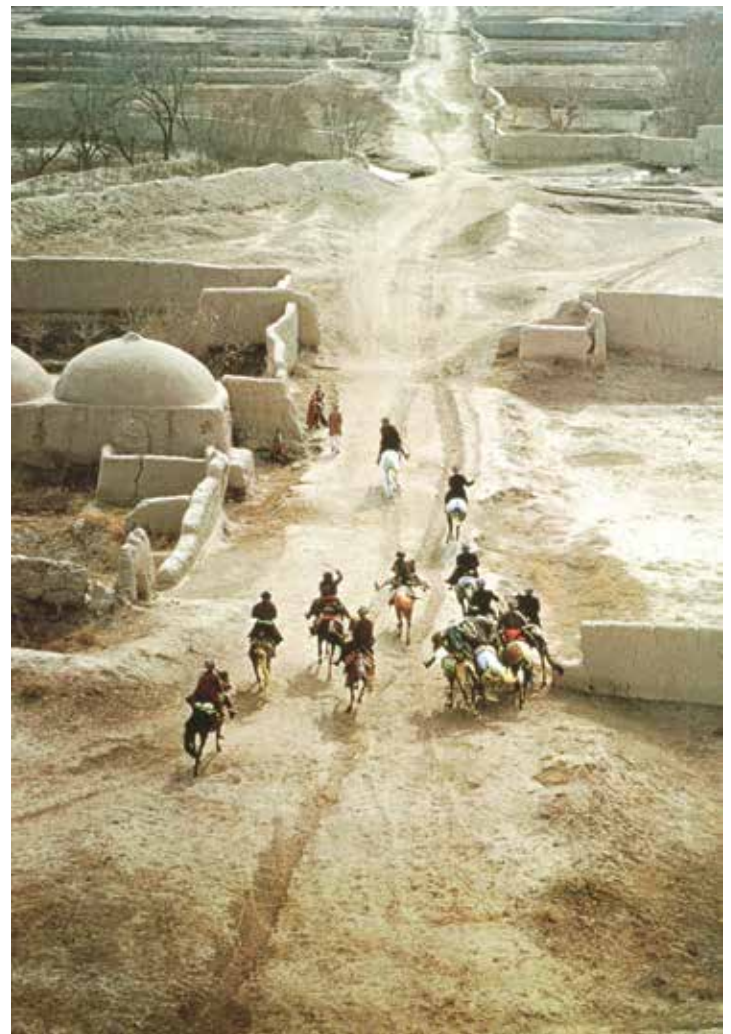

Figure 2.4. Horse riders pass through an Afghan village (photo: O. Sultan)

تصویر ۲.۴: اسب سواران در حال گذشتن از یکی از روستا های افغانستان؛ عکس: عمر سلطان

Figure 2.5. Seyed Makhdoom Raheen, the former Minister of Information and Culture, Sovereign Russian Archaeologist and others, opening the vault, waiting to represent the Central Bank of Saif in which golden treasures of the West have been preserved (photo: O. Sultan)

تصویر ۲.۵: سید مخدوم رهین وزیر اسبق وزارت اطلاعات و فرهنگ، وکتور سرپایندی باستان شناس روسی و دیگران در حال انتظار باز نمودن سیف های بانک مرکزی که در آن آثار طلائی گنجینه باختر حفظ گردیده بود؛ عکس: عمر سلطان

Figure 2.6. H. E. President Hamid Karzai viewing the folding bedouin crown of the Bactrian Hoard collection (photo: NMA)

تصویر ۲.۶: جلالتماب حامد کرزی، رئیس جمهور اسبق افغانستان در حال تماشای تاج طلائی گنجینه باختر؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figures 3-4

Figure 3. Minaret of Jam (photo: A. Abbassi)

تصویر ۳: منار جام؛ عکس: عبدالاحد عباسی

Figure 4. Cultural Landscape of Bamiyan (photo: ©2015 UNESCO; R. Mohammadi)

تصویر ۴: منظره فرهنگی بامیان؛ © کاپی رایت ۲۰۱۵ یونسکو/ محمدی

Figure 5. Herat; Mausoleum of Gawharshad restored by UNESCO (photo: B. Cassar)
 تصویر ۵: مقبره گوهرشاد بیگم که توسط یونسکو ترمیم گردیده؛ عکس: ب. کیسر

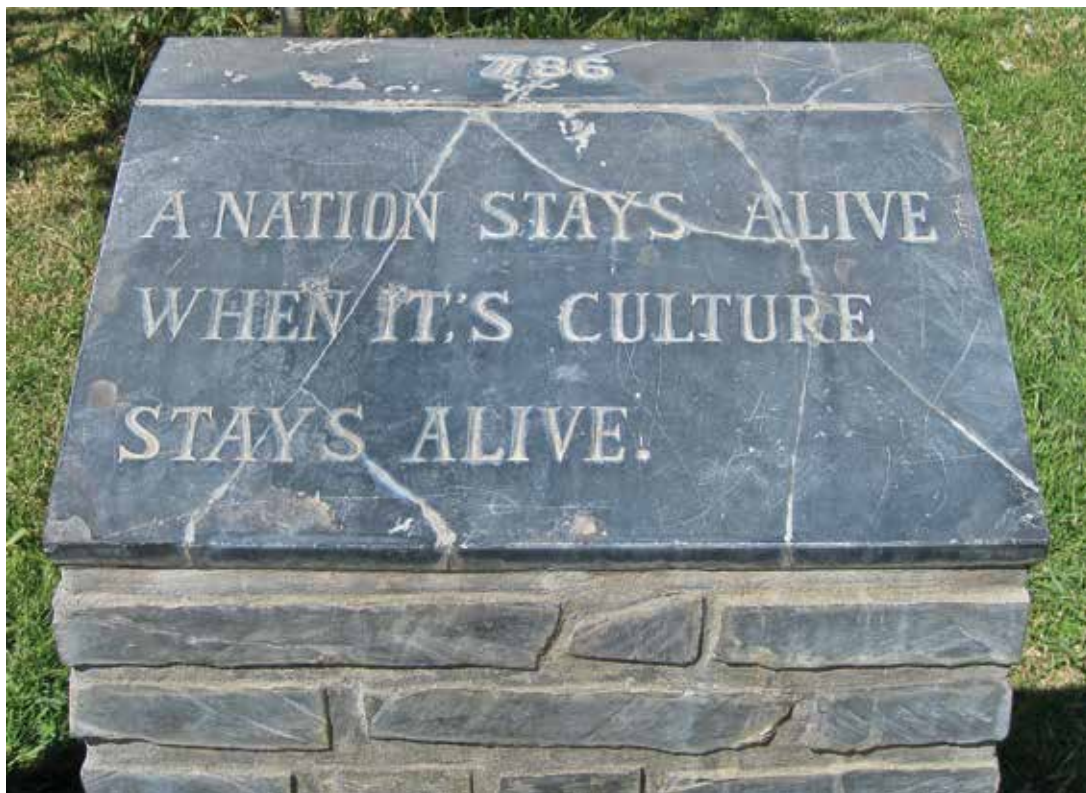

Figure 6. Plaque outside the original entrance to the National Museum of Afghanistan (photo: NMA)
 تصویر ۶: لوحه دروازه وردی اصلی موزیم ملی افغانستان؛ عکس: مجوز استفاده از موزیم ملی افغانستان

Figures 7.1–7.4

Figure 7.1. Hajji Piyada (Noh Gunbad), the oldest standing mosque in Afghanistan, before restorations (photo: L. Dupree)
 تصویر ۷.۱: حج پیاده (نه گنبد)، قدیمیترین مسجد در افغانستان، قبل از ترمیم؛
 عکس: لوئیس دوپری

Figure 7.3. Hajji Piyada (Noh Gumbad) during restorations (photo: S. Norfolk; AKTC Kabul)
 تصویر ۷.۳: حج پیاده (نه گنبد) در جریان ترمیم؛ عکس: س. نورفولک/
 بنیاد کلتوری آغاخان، کابل

Figure 7.2. National Museum of Afghanistan exterior after the devastation of the Civil War (photo: NMA)
 تصویر ۷.۲: نمای بیرونی موزیم ملی افغانستان پس از تخریب در
 جریان جنگ های داخلی؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 7.4. Newly constructed exterior wall and security features of the National Museum (photo: US Embassy)
 تصویر ۷.۴: اعمار دیوار های بیرونی جدید و قابلیت های امنیتی موزیم ملی
 افغانستان؛ مجوز استفاده از عکس: سفارت ایالات متحده امریکا در کابل

Figure 8. Construction of the new entrance and Visitor's Centre of the National Museum of Afghanistan (photo: NMA)
 تصویر ۸: ساخت دروازه ورودی جدید و مرکز بازدید کنندگان موزیم ملی افغانستان؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 9. Conservation of the pillars of Hajji Piyada (Noh Gumbad), Afghanistan's oldest standing mosque
 (photo: A. Boostani; AKTC Kabul)
 تصویر ۹: ترمیم ستون پایه های حج پیاده (مسجد نه گنبد)، قدیمی ترین مسجد در افغانستان؛ عکس: آرش بوستانی/ بنیاد کلتوری آغاخان، کابل

Figures 10.1-11

Figure 10.1. Interior of the Shahzada Abdullah Mausoleum, Herat (photo: US Embassy Kabul)

تصویر ۱۰.۱: نمای داخلی مقبره شهزاده عبدالله در هرات؛ مجوز استفاده از عکس: سفارت ایالات متحده امریکا در کابل

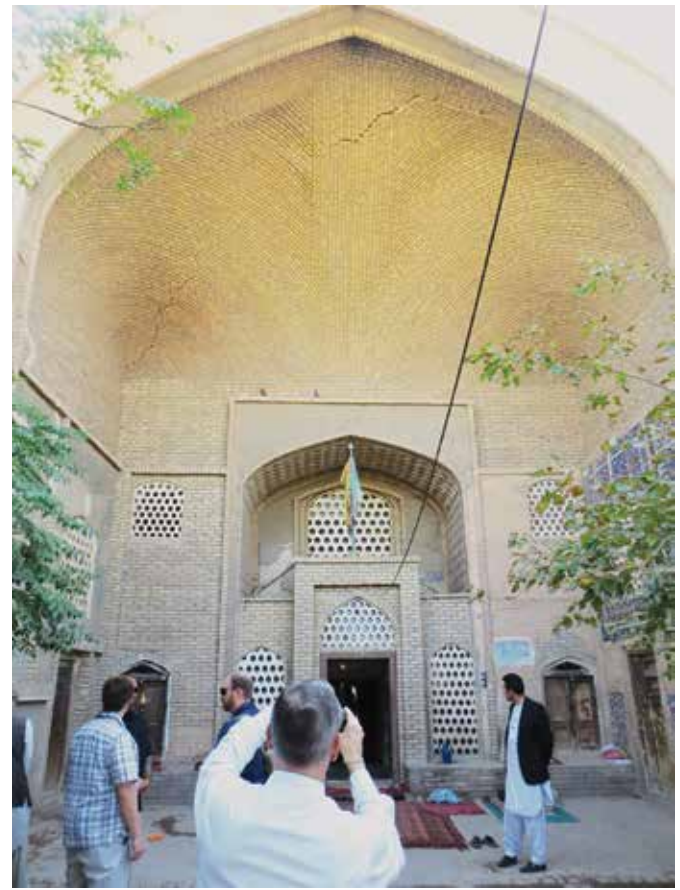

Figure 10.2. Exterior of the Abdul Qasim Mausoleum, Herat (photo: US Embassy Kabul)

تصویر ۱۰.۲: نمای بیرونی مقبره عبدالقاسم در هرات؛ مجوز استفاده از عکس: سفارت ایالات متحده امریکا در کابل

Figure 11. Restorations of the Citadel of Herat (Ikhtiyaruddin) (photo: US Embassy Kabul)

تصویر ۱۱: ترمیم بالاحصار هرات (قلعه اختیارالدین)؛ مجوز استفاده از عکس: سفارت ایالات متحده امریکا در کابل

Figure 12. Twelfth century CE “Victory Tower” of Ghaznavid ruler Bahram Shah during the National Parks Service/US Embassy Kabul documentation project (photo: US Embassy Kabul)

تصویر ۱۲: برج پیروزی بهرام شاه غزنوی مربوط قرن ۱۲ میلادی در جریان پروژه مستند سازی توسط سفارت ایالات متحده امریکا و خدمات پارک ملی؛ مجوز استفاده از عکس: سفارت ایالات متحده امریکا در کابل

Figures 13.1–13.4

Figure 13.1. Front entrance of the National Museum after devastation of the Civil War (photo: NMA)

تصویر ۱۳.۱: نمای بیرونی دروازه ورودی موزیم ملی بعد از تخریب جنگ های داخلی؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

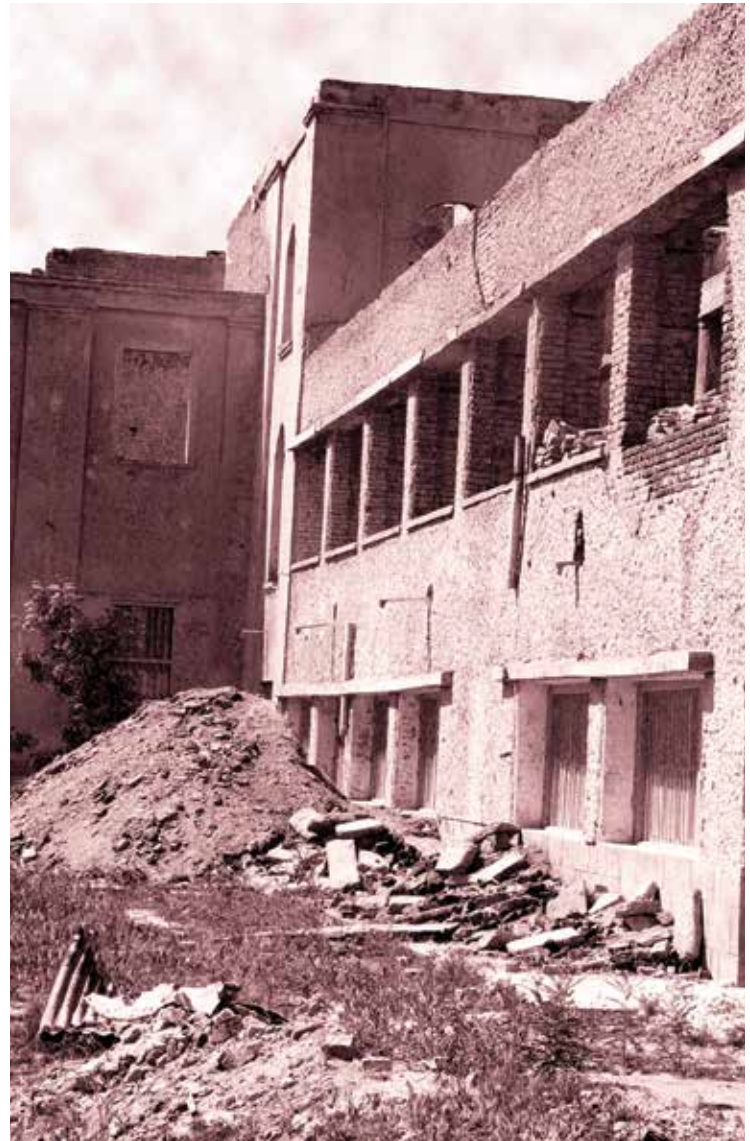

Figure 13.4. Rear view of the badly damaged National Museum during the Civil War (photo: NMA)

تصویر ۱۳.۴: نمای عقب تعمیر موزیم ملی که در جریان جنگ های داخلی به شدت صدمه دیده بود؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 13.2. View from inside of destroyed, roofless National Museum during the Civil War (photo: NMA)

تصویر ۱۳.۲: نمای داخلی تخریب شده و تعمیر بدون سقف موزیم ملی در جریان جنگ های داخلی؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 13.3. Rubble and artifacts of the National Museum strewn about the destroyed interior (photo: NMA)

تصویر ۱۳.۳: آوار و آثار موزیم ملی به شکل پراکنده در داخل تعمیر مخروبه آن؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 13.5. Traditional wooden “ancestor” statues made in Nuristan destroyed by the Taliban (photo: NMA)

تصویر ۱۳.۵: مجسمه های چوبی نورستان که توسط طالبان تخریب گردیده بوند؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 14.1. Looted objects returned to National Museum
Director Omara Khan Massoudi (photo: NMA)

تصویر ۱۴.۱: آثار غارت شده که دوباره برای رئیس (اسبق) موزیم ملی افغانستان عمرا خان مسعودی تسلیم داده میشود؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 14.2. Rebuilding of National Museum interior; “Buddha’s Begging Bowl” in left foreground (photo: NMA)

تصویر ۱۴.۲: نمای داخلی موزیم ملی با دیگ بزرگ بودا (دیگ مرمری خاکستری) در جریان کار های احیای دوباره تعمیر؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figures 14.3-15

Figure 14.3. Restoration of the wooden Nuristani “ancestor” statues that had been destroyed by the Taliban (photo: NMA)
 تصویر ۱۴.۳: ترمیم مجسمه های نورستان که بواسطه طالبان تخریب شده بود؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 14.4. Restoration of the Bodhisatva of Tepe Maranjan (Kabul) that had been destroyed by the Taliban (photo: NMA)

تصویر ۱۴.۴: ترمیم مجسمه بودیستوا، مکشوفه تپه مرنجان کابل که توسط طالبان تخریب گردیده بود؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

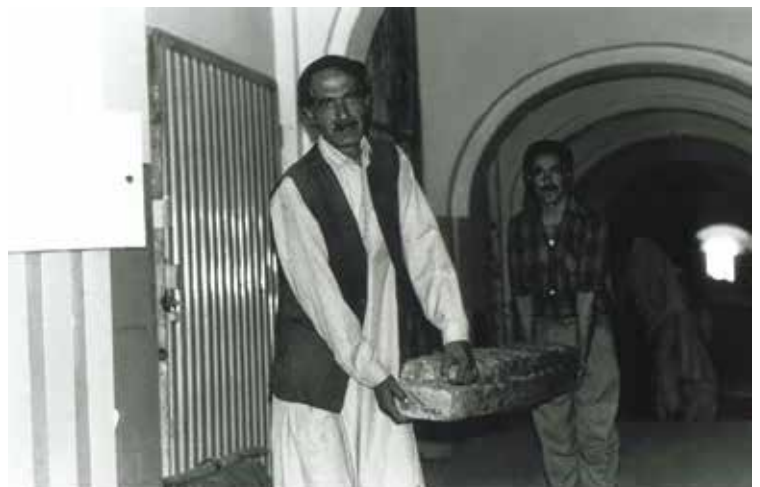

Figure 15. Omara Khan Massoudi transferring museum pieces to hidden locations prior to the Soviet invasion (photo: NMA)

تصویر ۱۵: عمرا خان مسعودی در حال انتقال آثار موزیم به جای امن قبل از تهاجم شوروی؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 16. Rare statue of second century CE Kushan king Kanishka the Great destroyed by the Taliban (photo: NMA)
 تصویر ۱۶: مجسمه نایاب کنشکاه، شاه کوشانی مربوط قرن ۲ میلادی که توسط طالبان تخریب گردیده بود؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 17. Russian Archaeologist Victor Sarianidi and Minister of Information & Culture Sayyid Mahkdoon Raheen examining saved Bactrian Hoard objects (photo: Kenneth Garrett)

تصویر ۱۷: وکتور سریانیدی باستان شناس روسی و سید مخدوم رهین وزیر اسبق وزارت اطلاعات و فرهنگ در حال بررسی آثار حفظ شده گنجینه باختر؛ مجوز استفاده از عکس: وزارت اطلاعات و فرهنگ

Figure 18. H.E. President Hamid Karzai visits international exhibition of Bactrian Hoard collection (photo: NMA)

تصویر ۱۸: جلالتماب حامد کرزی، رئیس جمهور اسبق افغانستان در حال بازدید از نمایشگاه گنجینه باختر؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figures 19–20.2

Figure 19. 2005 paper inventory of the National Museum collections (photo: NMA)

تصویر ۱۹: فهرست نگاری ورقی مجموعه های موزیم ملی در سال ۲۰۰۵؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 20.1. Exterior of the National Museum of Afghanistan restored (photo: NMA)

تصویر ۲۰.۱: نمای بیرونی تعمیر موزیم ملی افغانستان بعد از ترمیم؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 20.2. US Ambassador James Cunningham and Afghan Minister of Information & Culture Sayed Makhdoom Rahin at the ribbon cutting to officially open the new Visitors' Centre and security upgrades of the National Museum (photo: US Embassy Kabul)

تصویر ۲۰.۲: جیمز کانینگهام، سفیر ایالات متحده امریکا و سید مخدوم رهین، وزیر اطلاعات و فرهنگ در حال قطع نوار در مراسم افتتاحیه رسمی مرکز بینندگان و تاسیسات امنیتی موزیم ملی افغانستان؛ مجوز استفاده از عکس: سفارت ایالات متحده امریکا در کابل

Figure 20.3. New exhibition of the 1,000 Cities of Bactria opened in the National Museum in 2012 (photo: NMA)

تصویر ۲۰.۳: نمایشگاه جدید هزار شهر باختر که در سال ۲۰۱۲ در موزیم ملی افغانستان گشوده شد؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 20.4. New exhibition of Buddhist Heritage opened in the National Museum in 2011 (photo: NMA)

تصویر ۲۰.۴: نمایشگاه جدید میراث های بودائی که در سال ۲۰۱۱ در موزیم ملی گشوده شد؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 21.1. Burning and destruction of the museum archival material (photo: J. Leslie/NMA)

تصویر ۲۱.۱: اوراق آرشیفی موزیم در حالت سوخته و تخریب شده؛ مجوز استفاده از عکس: جولین لزلی/ موزیم ملی افغانستان

Figures 21.2–21.4.2

National Museum of Afghanistan, Inventory Project					
Catalog by:	catalog Date	Status	photo Number		
Object ID #	Object Name				
Collection:	Period:				
Category	Material:				
Old NO:	Old Kabul Museum No:				
Field No:	Site No:				
Found:					
Provenance:					
Date Range:					
Dimensions (cm) H:	W:	L:	D	Diam	
Weight :	Box / Trunk No :				
Accessories:	Place of Origin:				
Culture :	Subject:				
Technique :					
Condition:	Condition Date:				
Condition By:	Condition Note:				
Description:					
Store- Keeper:					
Comments:					

Figure 21.2. Blank paper form from the 2004–2005 inventory (image: NMA)

تصویر ۲۱.۲: فورم خالی ثبت و سجل آثار از پروژه فهرست سازی
۲۰۰۴–۲۰۰۵؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 21.3. Movable WiFi unit outside of a storeroom (photo: M. Fisher)

تصویر ۲۱.۳: حبه وای فای قابل حمل و نقل در برون دیپوی موزیم؛
عکس: مایکل فشر

Figure 21.4.1. View of the English digital inventory console (image: M. Fisher)

تصویر ۲۱.۴.۱: نمایه انگلیسی فهرست سازی دیجیتالی؛ عکس: مایکل فشر

Figure 21.4.2. View of the Dari digital inventory console (image: M. Fisher)

تصویر ۲۱.۴.۲: نمایه دری فهرست سازی دیجیتالی؛ عکس: مایکل فشر

Figure 22. Oriental Institute and National Museum of Afghanistan staff confer on conservation techniques in the Lashkari Bazar *mihrab* display (photo: M. Fisher)
 تصویر ۲۲: جریان مشوره بین اعضای انستیتیوت شرقی و موزیم ملی افغانستان روی شیوه ترمیم محراب مسجد لشکری بازار؛ عکس: مایکل فشر

Figure 23. Alejandro Gallego Lopez, Catherine Heim, and Najib Atai inventory artifacts in the National Museum (photo: M. Fisher)
 تصویر ۲۳: الخاندرو گالیگو لوپز، کترین هیم، نجیب آتای در جریان ثبت آثار در دیتابیس موزیم ملی افغانستان؛ عکس: مایکل فشر

Figure 24. National Museum staff rehousing artifacts with acid-free materials in new shelving units provided by NMA-OI Partnership (photo: M. Fisher)
 تصویر ۲۴: اعضای موزیم ملی در حال جابجایی دوباره آثار با مواد عاری از اسید در الماری های اهدا شده توسط برنامه مشارکتی موزیم ملی و انستیتیوت شرقی؛ عکس: مایکل فشر

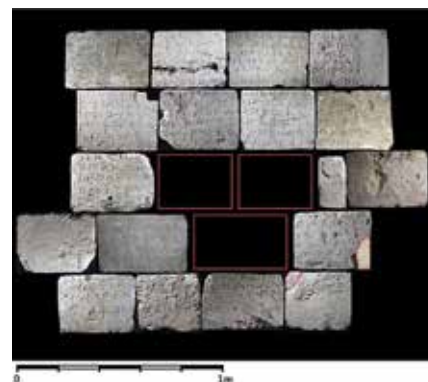

Figure 25.1. Composite digital reconstruction of the SK 4A inscription from Sorkh Kotal showing looted blocks (image: J. Fraser, M. Reza, and NMA)

تصویر ۲۵.۱: مرکب بازسازی دیجیتالی پارچه های کتیبه مکشوفه سرخ کوتل که پارچه های غارت شده آنها نیز نشان میدهد؛ عکس: جی. فراسر، محمد رضا و موزیم ملی افغانستان

Figure 25.2. Fragment of an Achaemenid administrative tablet written in the Elamite language using cuneiform script (photo: NMA)

تصویر ۲۵.۲: پارچه ای از کتیبه اداری هخامنشی به زبان ایلامی و رسم الخط میخی؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figures 26-27.2

Figure 26. Herat Citadel (Ikhtiyaruddin) exterior, 2013 (photo: G. Stein)
 تصویر ۲۶: نمای بیرونی بالاحصار هرات (قلعه اختیارالدین)، ۲۰۱۳؛ عکس: گیل ستاین

Figure 27.1. Artifacts in the collections of the National Museum Herat, including stone objects from the Bronze Age and Islamic-period pottery (photo: NMA)
 تصویر ۲۷.۱: آثار مجموعه های موزیم هرات، شامل آثار سنگی عصر برونز و سرامیک دوره اسلامی؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم هرات

Figure 27.2. Rifles and artillery from the Ethnographic collection of the National Museum Herat (photo: NMA)
 تصویر ۲۷.۲: تفنگ و وسایل نظامی در مجموعه های اتنوگرافی موزیم هرات؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم هرات

Figure 28. Conserved artifacts in the collections of the National Museum Herat (photo: NMA)
تصویر ۲۸: آثار ترمیم شده مجموعه های موزیم هرات عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 29. Photo of the Bagh-e Babur (photo: Bagh-e Babur Trust)
تصویر ۲۹: نمای باغ بابر؛ مجوز استفاده از عکس: موسسه باغ بابر

Figures 30–31.2

Figure 30. Miniature-style painting, Mughal period
(photo: Bagh-e Babur Trust)
تصویر ۳۰: نقاشی به سبک میناتور،
دوره مغولها؛ مجوز استفاده از عکس:
موسسه باغ بابر

Figures 31.1–2. Mughal paintings
of Bagh-e Babur compared to the
modern-day gardens
(photos: Bagh-e Babur Trust)

تصویر ۳۱: مقایسه نقاشی باغ بابر در
دوره مغول با نمای امروزی باغ؛ مجوز
استفاده از عکس: موسسه باغ بابر

Figure 32.1. Restoration of Babur's Mausoleum (photo: Bagh-e Babur Trust)
 تصویر ۳۲.۱: نمای مسجد شاه جهانی قبل و بعد از ترمیم؛ مجوز استفاده از عکس: موسسه باغ بابر

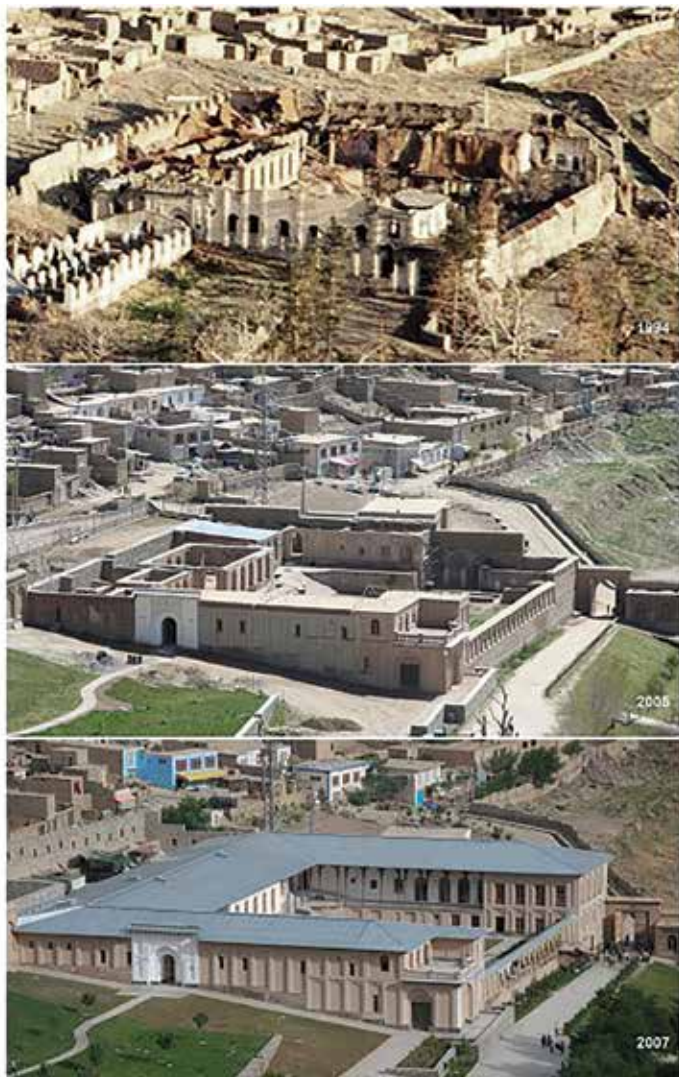

Figure 32.2. Restoration of Queen's Palace (photo: Bagh-e Babur Trust)
 تصویر ۳۲.۲: نمای قصر ملکه قبل و بعد از ترمیم؛ مجوز استفاده از عکس: موسسه باغ بابر

Figures 33-34

Figure 33. Archaeological excavations undertaken inside the Bagh-e Babur (photo: Bagh-e Babur Trust)

تصویر ۳۳: جریان حفريات باستان شناسی در باغ بابر؛ مجوز استفاده از عکس: موسسه باغ بابر

Figure 34. Cultural events such as musical concerts are held in the Queen's Palace (photo: Bagh-e Babur Trust)

تصویر ۳۴: برنامه های فرهنگی دایر شده از قبیل کنسرت های موسیقی در قصر ملکه؛ مجوز استفاده از عکس: موسسه باغ بابر

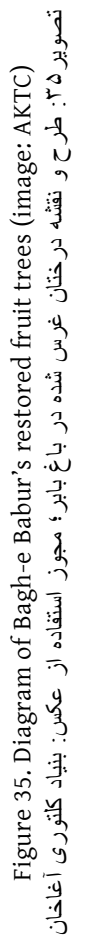

Figure 35. Diagram of Bagh-e Babur's restored fruit trees (image: AKTC)

Figures 36-37

Figure 36. Panorama of the Bamiyan Valley showing the empty niches where the Buddhas once stood (photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۳۶: منظره وادی بامیان با رواق های خالی جایکه زمانی بودا ها در آن ایستاده بودند؛ عکس: برت پرگزندلر

Figure 37. Empty niche of the Eastern Buddha, Bamiyan, with monks' cells on either side (photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۳۷: رواق خالی بودای شرقی بامیان همراه با مغاره های راهبین در دوجناح آن؛ عکس: برت پرگزندلر

Figure 39. Conglomerate of the Bamiyan Buddhas, a typical sedimentary rock with horizontal layers of varying width ranging from very fine grained (silt) to coarse-grained deposits (photo: B. Praxenthaler)
 تصویر ۳۹: پاچه های بودا ها از سنگ کنگلومیرت، یک نوع صخره مخصوص رسوبی با لایه های افقی از دیگر مواد مخلوطی؛ عکس: برت پرگزندلر

Figure 38. Empty niche of the Western Buddha, Bamiyan (photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۳۸: رواق خالی بودای غربی بامیان؛ عکس: برت پرگزندلر

Figures 40.1–40.4

Figure 40.1. Two layers of clay used as coating for the Bamiyan Buddha statues, tempered with animal hair (photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۴۰.۱: دولایه گلی پوشش روی مجسمه های بودا همراه با مواد مخلوط شده دیگر مثل پشم حیوانات؛ عکس: برت پرگزنر

Figure 40.2. Fragment of rock from the Western Buddha into which a wooden peg was inserted to bond with the plaster coating (photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۴۰.۲: پارچه ای از بودای غربی که در آن میخ چوبی جهت جوش و پیوست پلستر پوشش روی مجسمه، استفاده گردیده؛ عکس: برت پرگزنر

Figure 40.3. Rope used to connect the pegs to the outer layer of the statue (photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۴۰.۳: ریسمان استفاده شده برای وصل نمودن میخ های چوبی با یکدیگر برای مستحکم نمودن لایه پوشش روی مجسمه ها؛ عکس: برت پرگزنر

Figure 40.4. Wooden pegs used to bond the outer layer to the statue, most often made from poplar (photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۴۰.۴: میخ های چوبی که جهت جوش و پیوست پلستر پوشش روی مجسمه از استفاده گردیده، معمولاً ساخته شده از چوب سپیدار؛ عکس: برت پرگزنر

Figure 41.1. Moving the large fragments fallen from the Western Buddha statue, Bamiyan (photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۴۱.۱: انتقال پارچه های افتاده عکس: برت پرگزندلر. مجسمه بودای غربی؛

Figures 41.2–43.1

Figure 41.2. Storing the 1400 m³ of rubble salvaged from the Western Buddha statue, Bamiyan (photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۴۱.۲: ذخیره سازی پارچه های تخریب شده بودای غربی که تقریباً ۱۴۰۰ متر مکعب تخمین شده است؛ عکس: برت پرگزندلر

Figure 42.2. Adhesive used to temporarily secure fugitive plaster fragments of the Eastern Buddha, Bamiyan (photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۴۲.۲: استفاده سرش ویا مواد چسبنده جهت محفوظ ساختن موقتی پوشش گلی روی بودای شرقی که در حال ریختن قرار داشتند؛ عکس: برت پرگزندلر

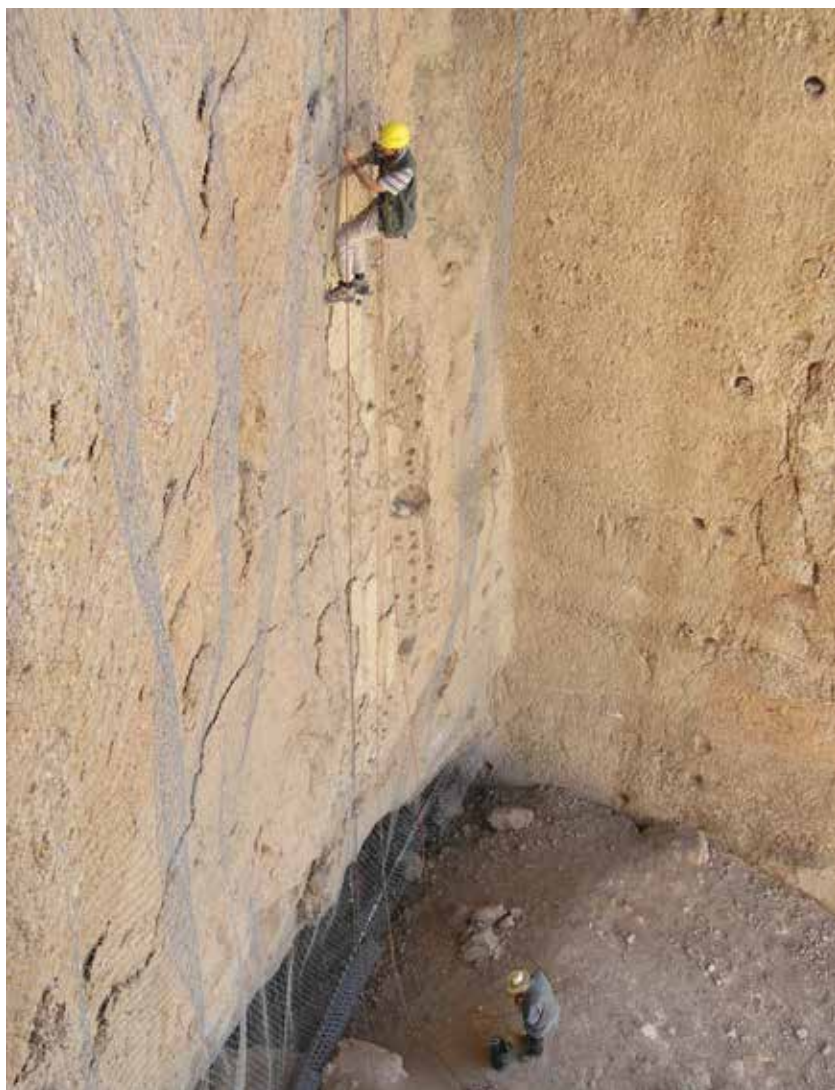

Figure 42.1. Emergency conservation in Bamiyan of the Eastern Buddha's remaining clay plaster conducted by rappelling (photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۴۲.۱: استفاده از شیوه کهنوردی برای ترمیم و وقایه اضطراری بقایای پلستر پوشش روی مجسمه بودای شرقی؛ عکس: برت پرگزندلر

Figure 43.1. Scaffolding erected to commence preservation work on the Eastern Buddha, Bamiyan, 2004 (photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۴۳.۱: نصب خوازه برای آغاز کار های ترمیماتی بودای شرقی بامیان، ۲۰۰۴؛ عکس: برت پرگزندلر

Figure 43.2. Bamiyan staff
securing in situ mud plaster
pieces of the Eastern Buddha,
Bamiyan
(photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۴۳.۲: کارمند بامیانی در حال
ترمیم و وقایه پلستر باقی مانده در
جایش، بودای شرقی بامیان؛ عکس:
برت پرگزندلر

Figure 44.1. Plaster garment fragment of the
Eastern Buddha secured by nylon tension belts
(photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۴۴.۱: محافظت و وقایه پارچه باقیمانده لباس بودای شرقی
بواسطه جالی؛ عکس: برت پرگزندلر

Figure 44.2. Infilling of the cracks of the Eastern
Buddha with adhesive mortar
(photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۴۴.۲: پرکاری درز های بودای شرقی توسط ماده
چسپناک آماده شده؛ عکس: برت پرگزندلر

Figures 44.3–45.1

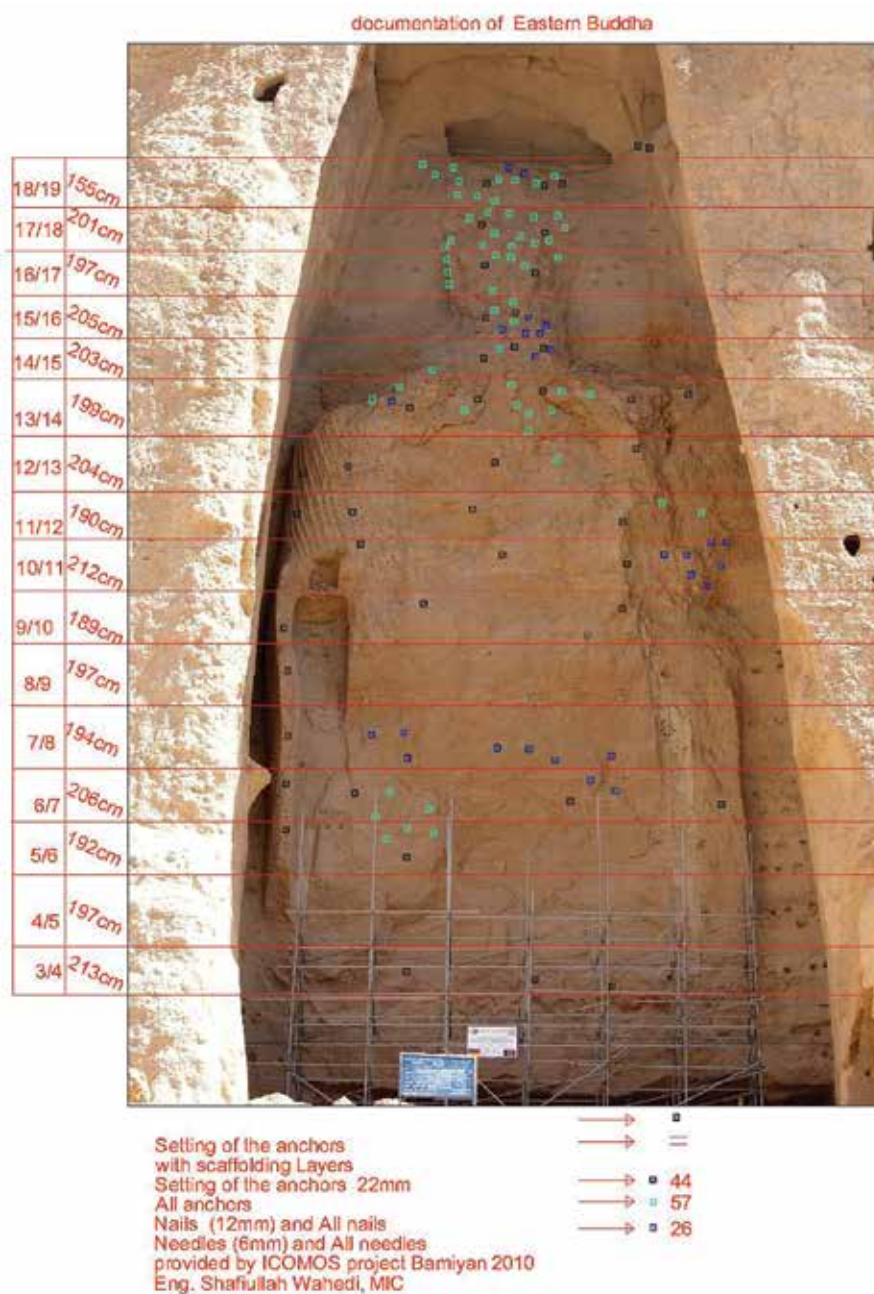

Figure 44.3. Steel anchors used to preserve the remaining fragments of the Eastern Buddha (photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۴۴.۳: استفاده پیچ های فولادی برای محافظت پارچه های باقیمانده مجسمه بودای شرقی؛ عکس: برت پرگزندلر

Figure 44.4. Bamiyan project staff working in the scaffolding of the Eastern Buddha (photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۴۴.۴: اعضای تیم کاری پروژه بامیان در حال کار بر روی خوازه؛ عکس: برت پرگزندلر

Figure 45.1. Mausoleum of Khwaja Sabz Posh in ruins (photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۴۵.۱: مقبره خواجه سبز پوش در حال مخروبه؛ عکس: برت پرگزندلر

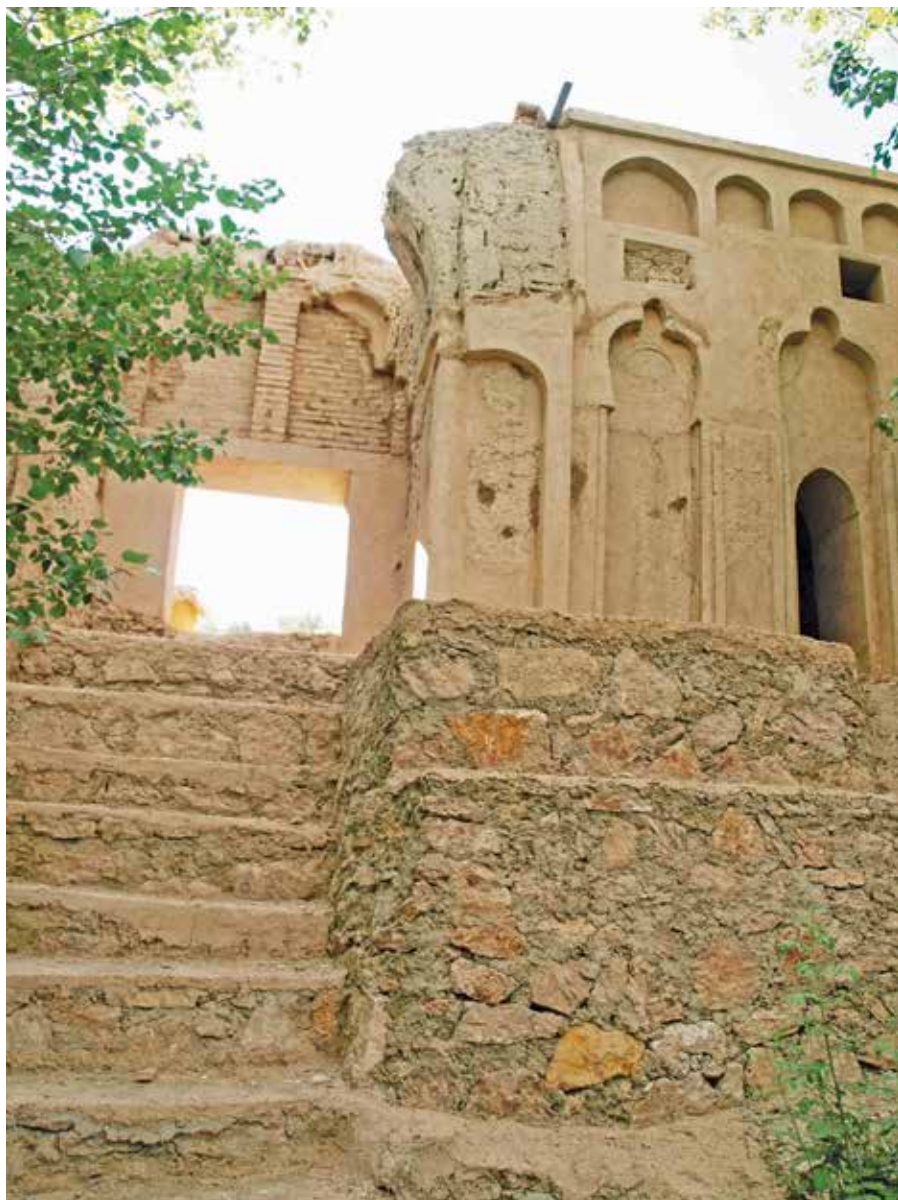

Figure 45.2. Stabilized foundations of Khwaja Sabz Posh mausoleum, Bamiyan (photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۴۵.۲: استحکام بخشی
تهداب های مقبره خواجه سبز پوش،
بامیان؛ عکس: برت پرگزندلر

Figure 46.1. Khwaja Sabz Posh, Bamiyan, Tomb 2 before restoration (photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۴۶.۱: خواجه سبز پوش، بامیان، مقبره دوم قبل از ترمیم؛ عکس: برت پرگزندلر

Figure 46.2. Khwaja Sabz Posh, Bamiyan, Tomb 2 after restoration (photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۴۶.۲: خواجه سبز پوش، بامیان، مقبره دوم بعد از ترمیم؛ عکس: برت پرگزندلر

Figures 47-49

Figure 47. Image from *Intangible and Ideational Heritage: What Dust Will Rise, a Documenta* (photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۴۷: عکسی از میراث ناملموس و تصویری: از خاک چی یک سندی برداشته خواهد شد؛ عکس: برت پرگزندلر

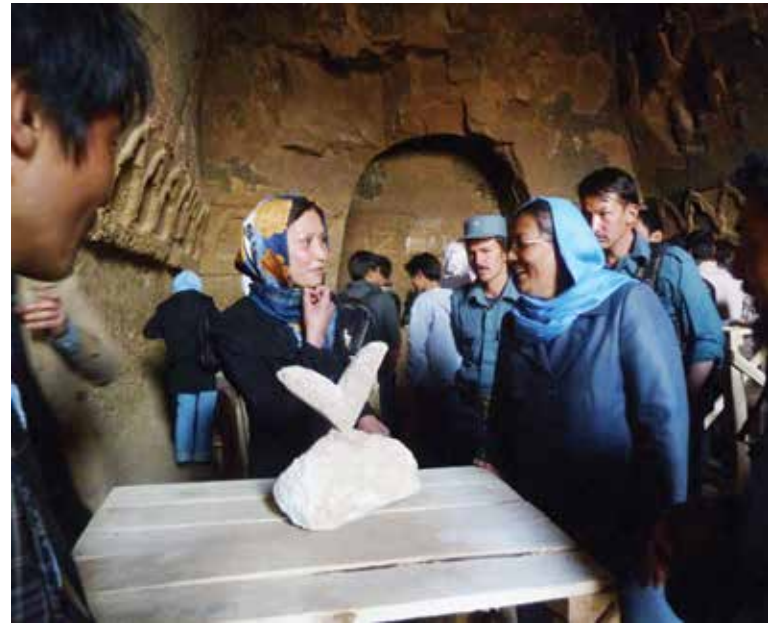

Figure 48. Image from *Intangible and Ideational Heritage: What Dust Will Rise, a Documenta* (photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۴۸: عکسی از میراث ناملموس و تصویری: از خاک چی یک سندی برداشته خواهد شد؛ عکس: برت پرگزندلر

Figure 49. Head of the Western Buddha of Bamiyan, pre-2001, with frescoes (photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۴۹: سرمجسمه بودای غربی بامیان قبل از ۲۰۰۱ همراه با نقاشی بالای آن؛ عکس: برت پرگزندلر

Figure 50. View of the Ghori city of Shahr-e Gholghola, Bamiyan Valley (photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۵۰: نمای شهر غلغله در وادی بامیان، مربوط دوره غوریان؛ عکس: برت پرگزندلر

Figure 51. Demining efforts on the site of Shahr-e Gholghola, Bamiyan Valley (photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۵۱: تلاش های ماین پاکي ساحه شهر غلغله در وادی بامیان؛ عکس: برت پرگزندلر

Figures 52-53

Figure 52. Highlighted working areas on the site of Shahr-e Gholghola, Bamiyan Valley (photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۵۲: ساحات ترمیم شده شهر غلغله در وادی بامیان که در تصویر برجسته گردیده است؛ عکس: برت پرگزندلر

Figure 53. Restoration of the collapsed pointed-vault roofs of the Central Building Complex of Shahr-e Gholghola, Bamiyan Valley (photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۵۳: ترمیم و احیای دوباره سقف فرو ریخته شده ساختمان مرکزی شهر غلغله در وادی بامیان؛ عکس: برت پرگزندلر

Figure 54. Western building restorations, Shahr-e Gholghola
(photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۵۴: ترمیم ساختمان غربی شهر غلغله؛ عکس: برت پرگزندلر

Figure 55. Shahr-e Gholghola team in front of the restored
twentieth century garrison-turned-visitors' center
(photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۵۵: تیم کاری شهر غلغله در مقابل ساختمان ترمیم شده قرن ۲۰ میلادی؛
عکس: برت پرگزندلر

Figure 56. Mudbricks manufactured for the reconstructions at Shahr-e Gholghola, Bamiyan Valley
(photo: B. Praxenthaler)

تصویر ۵۶: ساخت خشت های خام برای احیای دوباره شهر غلغله در وادی بامیان؛ عکس: برت پرگزندلر

Figure 57. A colossal bejeweled Buddha from Chapel 23, Tepe Sardar (image: ©MAIA)

تصویر ۵۷: مجسمه بزرگ بودا مزین شده با زیورات مکشوفه معبد ۲۳ تپه سردار غزنی؛ نویسنده: لابیانکاه؛ حق کاپی رایت عکس، هیات باستان شناسان ایتالیوی در افغانستان

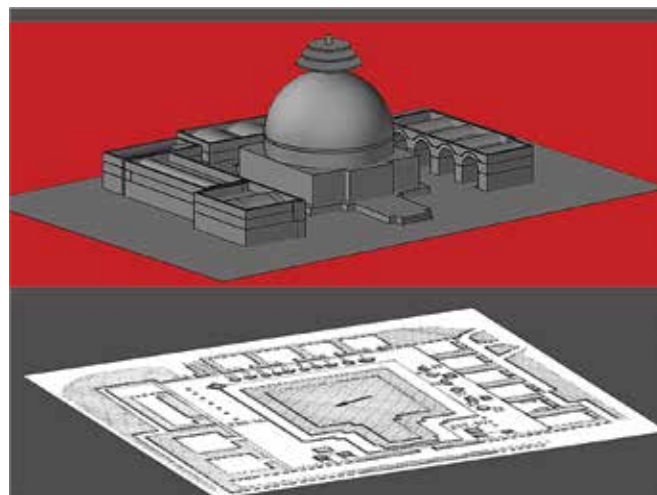

Figure 58. Tepe Sardar, Upper Terrace (image: Ground plan by E. Paparatti; 3D graphics by D. Ebolese, based on an original by D. Rosati; ©MAIA)

تصویر ۵۸: تصویر سه بعدی تراس بالایی تپه سردار غزنی؛ پلان افتیده ساحه توسط ای. پاپاراتی؛ گرافیک سه بعدی توسط دی. ایبولس بر اساس کاپی اصلی توسط دی. روساتی؛ هیات باستان شناسان ایتالیوی در افغانستان

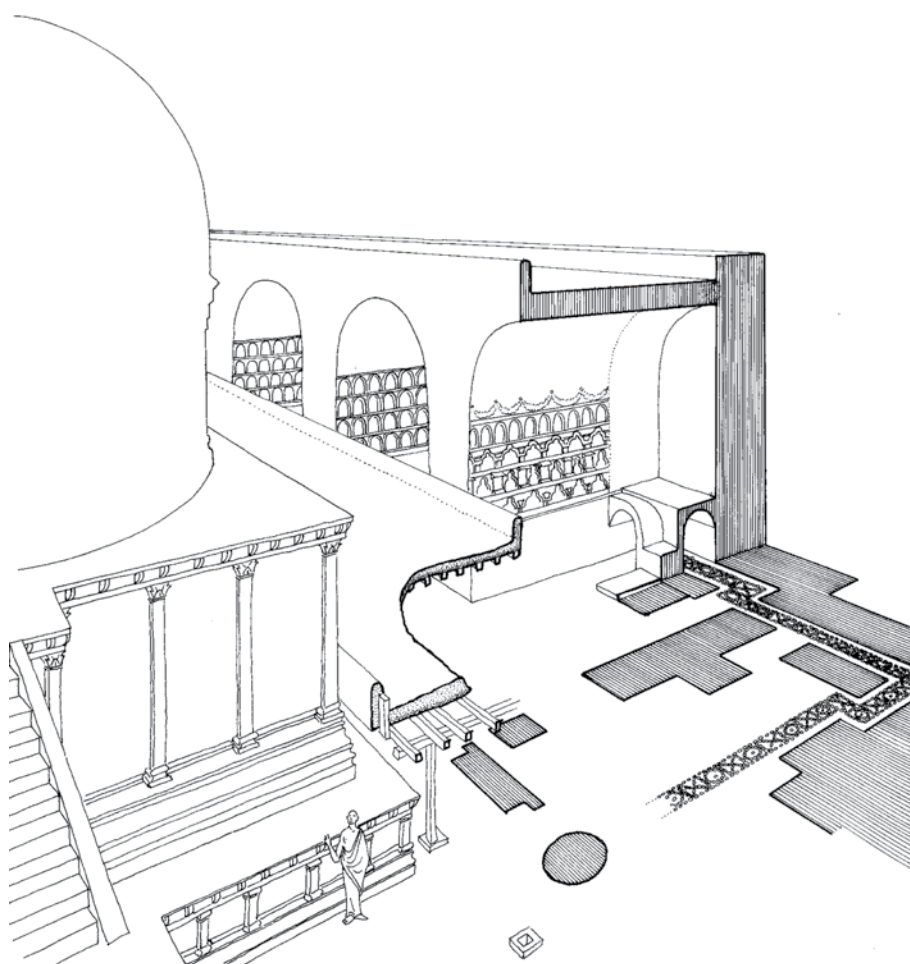

Figure 59. Tepe Sardar; partial axonometric view of the Upper Terrace (image: E. Paparatti; ©MAIA)

تصویر ۵۹: نمای اکسونو متریک تراس بالایی تپه سردار غزنی؛ مؤلف: ای. پاپاراتی؛ هیات باستان شناسان ایتالیوی در افغانستان

Figure 60. Preliminary sketch
of Chapel 17, Tepe Sardar
(image: E. Paparatti; modified
by A. Filigenzi; ©MAIA)

تصویر ۶۰: اسکیچ مقدماتی معبد ۱۷
تپه سردار؛ عکس: ای. پاپاراتی؛
هیأت باستان شناسان ایتالیوی در
افغانستان

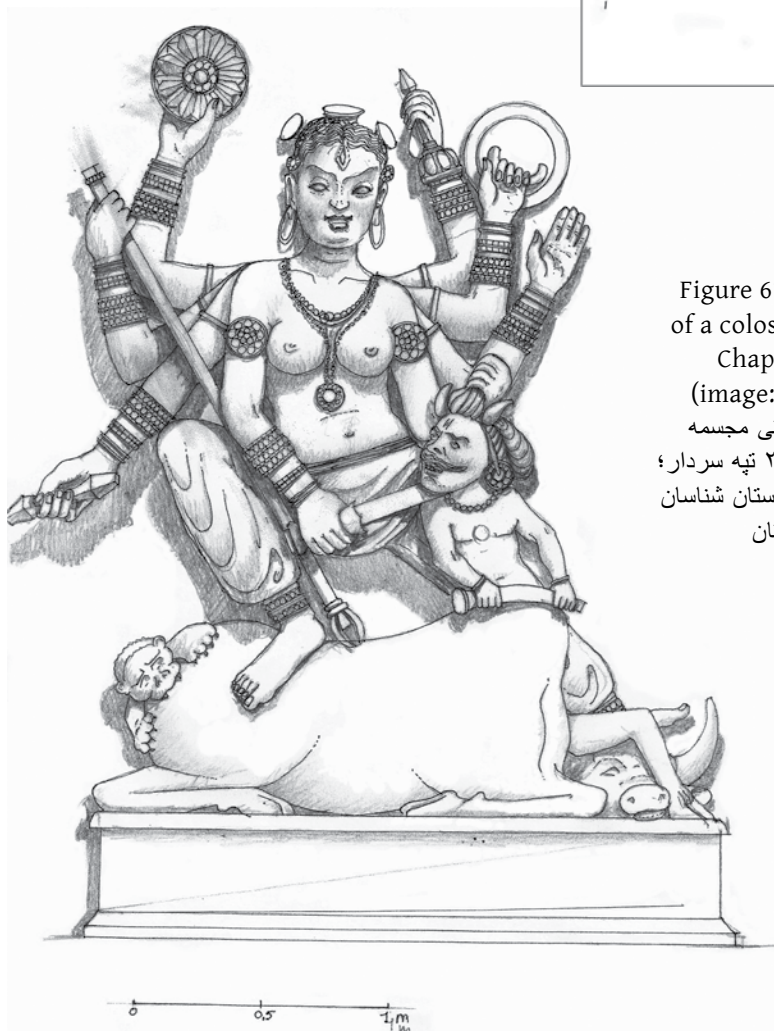
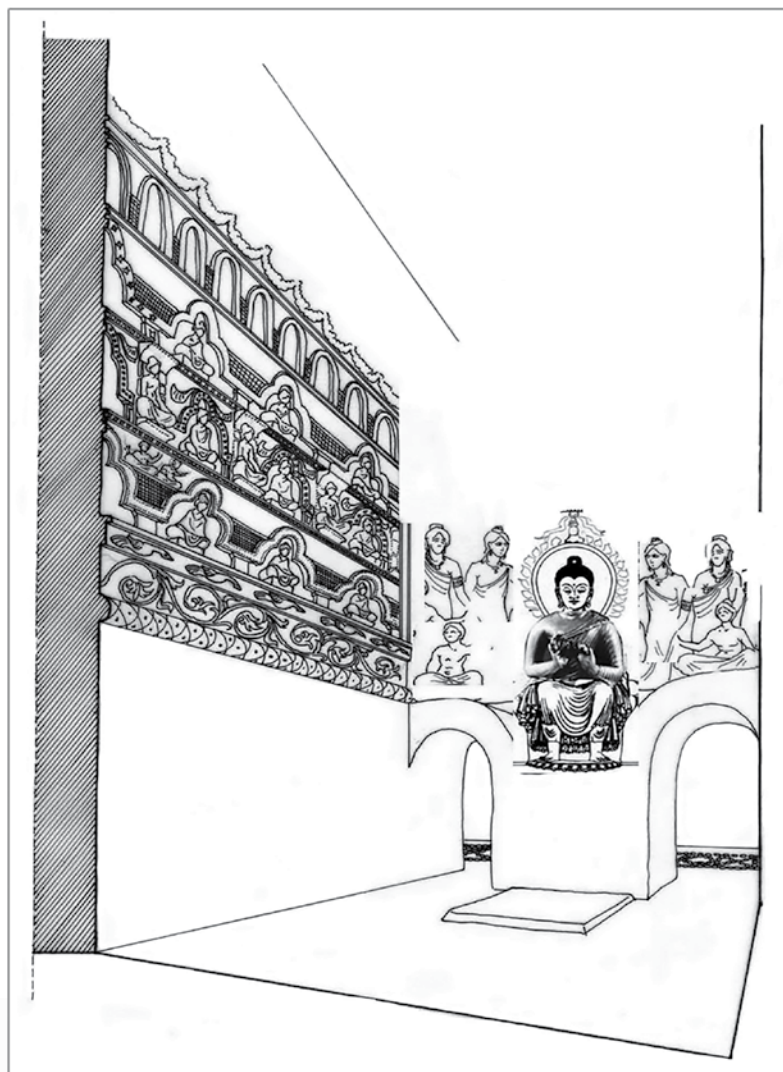

Figure 61. Preliminary sketch
of a colossal Durgā statue from
Chapel 23, Tepe Sardar
(image: F. Martore; ©MAIA)

تصویر ۶۱: اسکیچ مقدماتی مجسمه
بزرگ دُرگا، مکتوفه معبد ۲۳ تپه سردار؛
عکس: اف. مارتور؛ هیأت باستان شناسان
ایتالیوی در افغانستان

Figures 62–63

Figure 62. Mes Aynak, Chapel 32N; the oblong socle for a lost image of Durgā (photo: A. Filigenzi)

تصویر ۶۲: مس عینک، معبد ساحه ۳۲؛ جایکه احتمالا مجسمه از بین رفته دُرگا وجود داشته؛ عکس: انا فلیگنزی

Figure 63. Moulded decoration with a mask of Okeanos, from Tepe Sardar (left) and Mes Aynak (right) (photos: Tepe Sardar ©MAIA; Mes Aynak after AAVV 2011 fig. p. 32)

تصویر ۶۳: چهره اوکئانوس، مکشوفه تپه سردا (چپ) و مکشوفه مس عینک (راست)؛ عکس تپه سردار: هیات ایتالیوی؛ عکس مس عینک: گزارش حفاریات مس عینک ۲۰۱۱، ص: ۳۲

Figure 64. Tepe Sardar, Upper Terrace; a partial view of the row of *stūpas* and thrones and in the foreground, Throne 6 (photo: F. Bonardi; ©MAIA)

تصویر ۶۴: تپه سردار، تراس بالایی، نمای قسمتی از ردیف استوپه ها و سکو ها؛ سکو (تخت) نمبر ۶ در قسمت پائینی تصویر؛ تصویر: ف. بوناردی: کاپی رایت هیات ایتالیوی

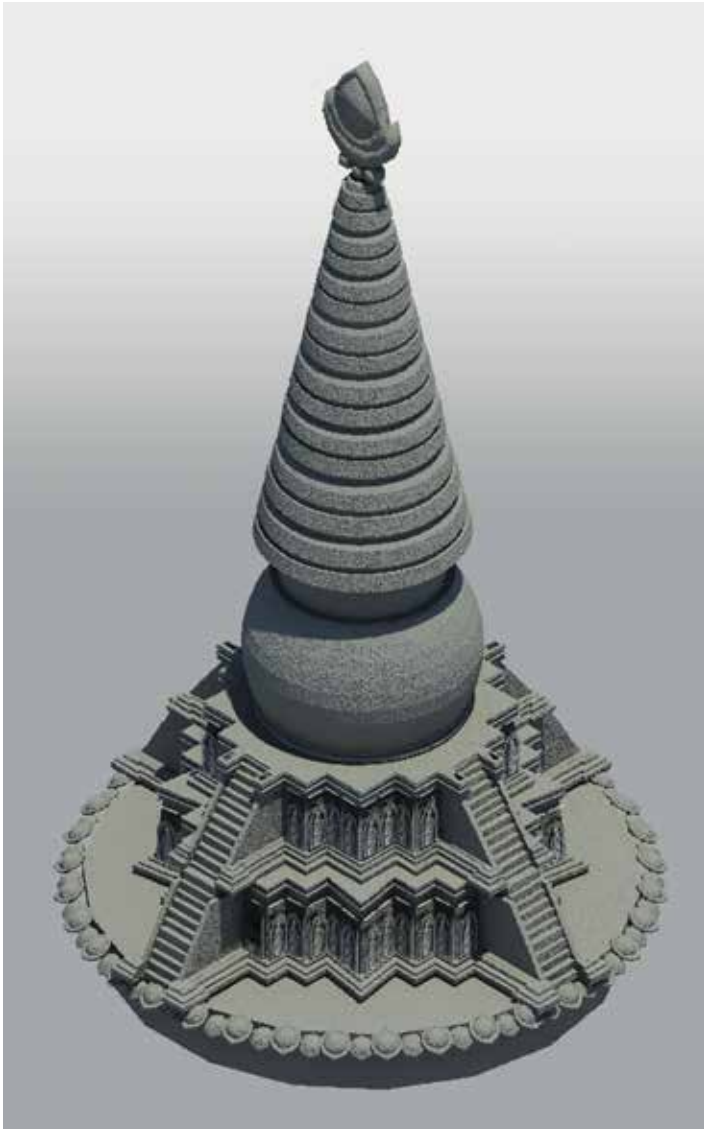

Figure 65. Tapa Sardar, Upper Terrace; a preliminary 3D reconstruction of *stūpa* 8 (image: C. Passaro; ©MAIA)
 تصویر ۶۵: تپه سردار، تراس بالایی: طرح سه بعدی مقدماتی استوپه
 نمبر ۸؛ صاحب امتیاز: سی. پاسارو؛ هیات ایتالیوی

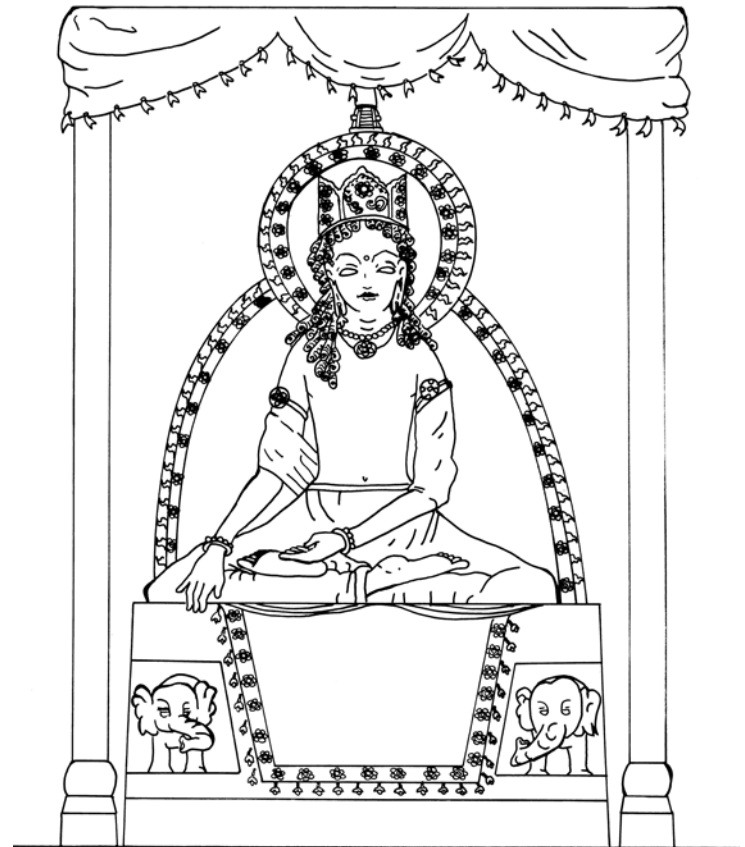

Figure 66. Tapa Sardar, Upper Terrace; a preliminary sketch reconstruction of Throne 6 (image: A. Fedele; ©MAIA)

تصویر ۶۶: تپه سردار، تراس بالایی: اسکچ مقدماتی بازسازی تصویری
 تخت (سکو) نمبر ۶؛ صاحب امتیاز: ای. فیدل؛ هیات ایتالیوی

Figure 67. Ghazni, the Palace; a marble slab from the central courtyard with geometric and phytomorphic motifs and epigraphic band on top
(photo: U. Scerrato; ©MAIA)

تصویر ۶۷: لوحه تزئینی از سنگ مرمر با تزئینات هندسی و در قسمت بالای آن نوشته به رسم الخط کوفی، قصر دوره غزنویان، غزنی؛ هیات ایتالیوی

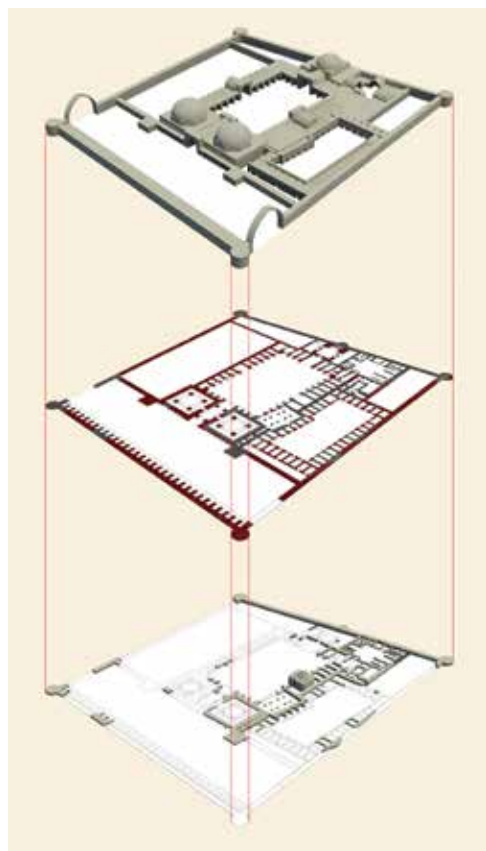

Figure 68. Ghazni, the Palace; 3D graphics based on the original ground plan
(image: C. Passaro; ©MAIA)

تصویر ۶۸: طرح سه بعدی قصر غزنی بر اساس پلان افتیده اصلی ساحه؛ صاحب امتیاز: سی. پاسارو؛ هیات ایتالیوی

Figure 69. Ghazni, the Palace; hypothetical reconstruction of the antechambers around the court
(image: C. Passaro; ©MAIA)

تصویر ۶۹: طرح فرضی اتاق های اطراف حویلی مرکزی قصر غزنی؛ صاحب امتیاز: سی. پاسارو؛ هیات ایتالیوی

Figure 70

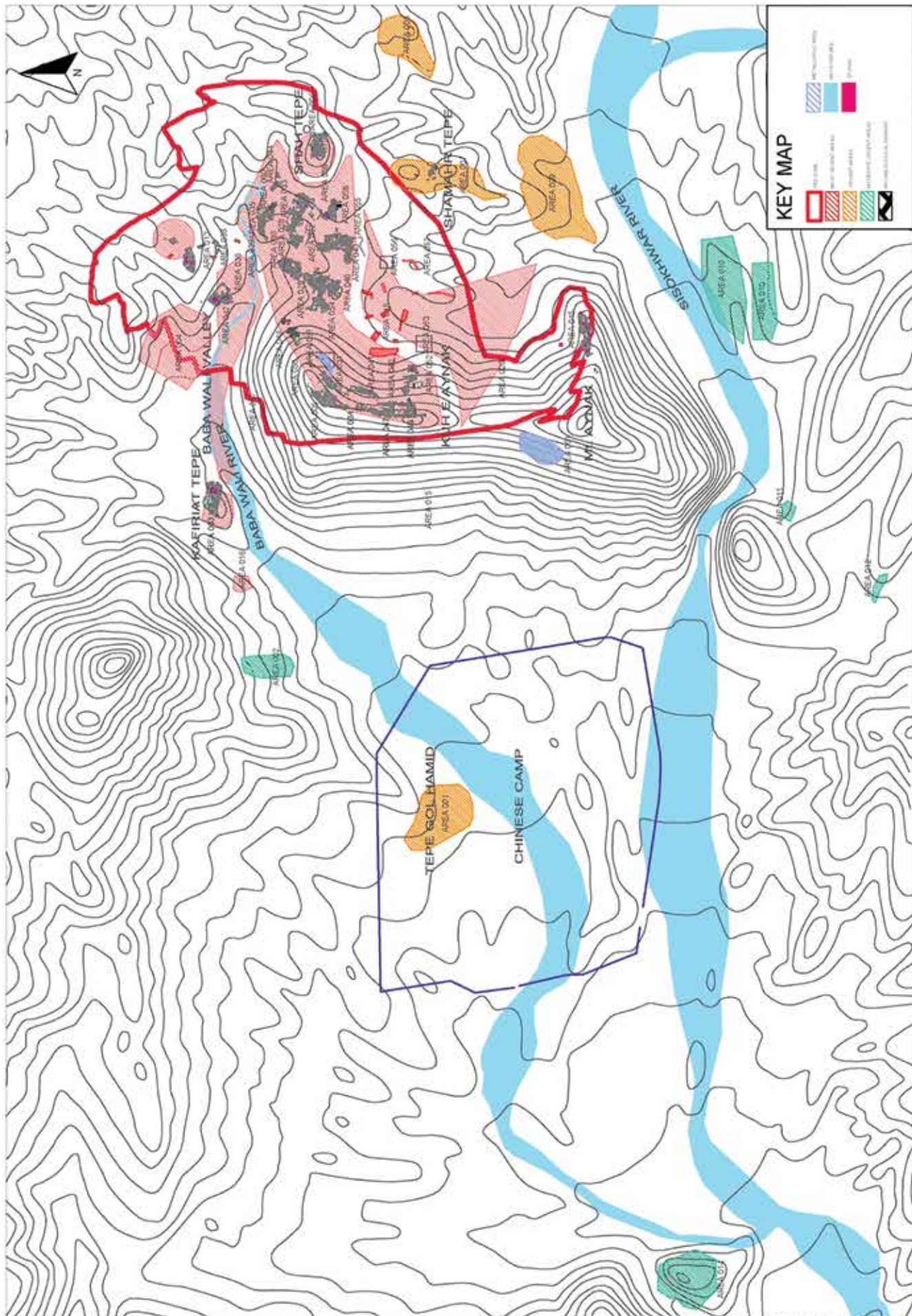

Figure 70. Site map of Mes Aynak showing archaeological sites and critical areas (image: R. Marziani, Ministry of Mines ©2013 MAAP)
 تصویر ۷۰: نقشه ساحات باستانی مس عینک؛ وزارت معادن و پترولیوم، کاپی رایت ۲۰۱۳ پروژه مس عینک

Museum Objects from Mes Aynak

Figure 71.1. Trapezoidal wooden relief carved with a rectangular central depression framed by two acanthus leaves (photo: NMA)

تصویر ۷۱.۱: نقش برجسته چوبی به شکل ذورنقه ای که در قسمت مرکزی آن شکل فرورفته مستطیلی و در دو جناح آن برگ های گل لوتوس حک شده است؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 71.2. Gold earring with a pomegranate under an Indian arch and lapis lazuli and turquoise inlays (photo: NMA)

تصویر ۷۱.۲: گوشواره طلایی که در آن یک انار در زیر کمانی به سبک هندی نشان داده شده است و همچنان مزین با لاجورد و فیروزه میباشد؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 71.4. Ceramic oil lamp (photo: NMA)

تصویر ۷۱.۴: لامپ سرامیکی روغن: موزیم ملی افغانستان

Figure 71.3. Clay head of male in turban with pyramidal jewel on top (photo: NMA)

تصویر ۷۱.۳: سر مجسمه گلی از یک مرد با تزیینات هرمی شکل در بالای آن. مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 71.5. Bronze human hand, one finger adorned with a ring. The hand is holding a small conical bowl on which two small birds are standing face-to-face, an agate bead resting between them (photo: NMA)

تصویر ۷۱.۵: دست برونزی انسان که یک انگشت آن با انگشتر مزین گردیده. این دست یک ظرف کوچک مخروطی شکل را محکم گرفته و در بالای آن دو پرندۀ در مقابل هم قرار دارند، یک مهره عقیق در بین آنها قرار دارد؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 72.1. Statue from Mes Aynak; dipankara jataka, with the Dipankara Buddha standing in *abhaya mudra* (photo: NMA)

تصویر ۷۲.۱: مجسمه دیپانکارا جاتاکا مکشوفه مس عینک، بودا دیپانکارا در حالت ابهیا مودرا (حالت اطمینان)؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 72.2. Clay statue of a standing woman in *namaskara mudra*, wearing a long gown adorned with applied circular elements at torso, and a drape wrapped around her waist and shoulder (photo: NMA)

تصویر ۷۲.۲: مجسمه گلی ایستاده یک زن در حال نمسکارا مودرا، لباس طویل مزین برتن دارد همراه با عناصر مدور شکل در قسمت نیم تنه آن و یک شال در قسمت شانه و اطراف کمر آن پیچیده است؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 73. Tetradrachm of Vasudeva I (photo: NMA)

تصویر ۷۳: سکه واسودیوای اول؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 74. In situ Buddhist statuary, Kafiriat Tepe (photo: ©MAAP)
 تصویر ۷۴: پیکره های مکشوفه ساحه تپه کافری، مس عینک؛ کاپی رایت: پروژه مس عینک

Figure 75. Excavation of Buddhist architecture at Mes Aynak (photo: ©MAAP)
 تصویر ۷۵: جریان حفريات بقايای ساختمانی در ساحه باستانی مس عینک؛ کاپی رایت: پروژه مس عینک

Figures 76.1–77

Figure 76.1. On-site conservation of statues at Mes Aynak
(photo: ©MAAP)

تصویر ۷۶.۱: ترمیم مجسمه ها در محل آن، ساحه باستانی مس عینک؛ کاپی
رایت: پروژه مس عینک

Figure 76.2. Protection and preservation of Buddhist statuary
at Mes Aynak (photo: ©MAAP)

تصویر ۷۶.۲: حفاظت و وقایه یک مجسمه در مس عینک؛ کاپی رایت: پروژه
مس عینک

Figure 77. View of Buddhist *stūpa* on Aynak Mountain, Site No. 45 (photo: M. Fisher)

تصویر ۷۷: نمای استوپه بودائی مکشوفه ساحه نمبر ۴۵ مس عینک؛ کاپی رایت: پروژه مس عینک

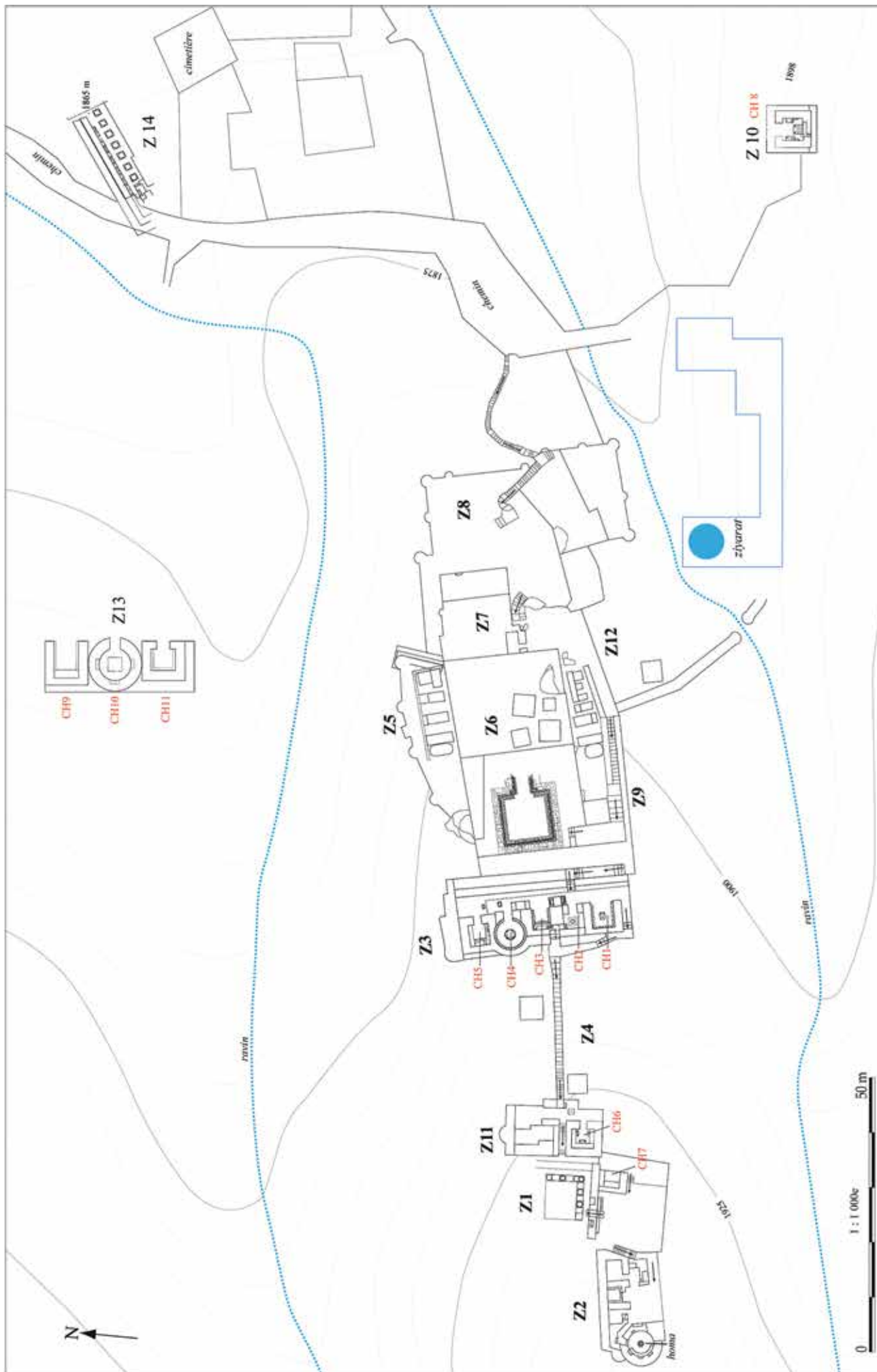

Figure 78. General plan of Tepe Narenj, Zones X and XIV (photo: Z. Paiman)

تصویر ۷۸: پلان عمومی ساحه باستانی تپه نارنج؛ عکس: زفر پیمان

Figures 79–80

Figure 79. Zone III with five chapels during excavation (photo: Z. Paiman)
تصویر ۹۷: نمای زون III در جریان حفاریات؛ عکس: ظفر پیمان

Figure 80. Chapel 2 and the façade of the *stūpa* (photo: Z. Paiman)
تصویر ۸: معبد شماره ۲ و نمای استوپه مکشوفه این ساحه؛ عکس: ظفر پیمان

Figure 81. Overview of Chapel 3 with the remains at the bottom of the Great Buddha and the other six figures standing against the north and south walls (photo: Z. Paiman)

تصویر ۸۱: نمای معبد شماره ۳ همراه با بقایای یک مجسمه بودا و همنان شش مجسمه دیگر ایستاده در مقابل دیوار های شمالی و جنوبی؛ عکس: ظفر پیمان

Figure 82. The chapel and the characters standing on the south side of the seat (photo: Z. Paiman)

تصویر ۸۲: معبد و مجسمه های ایستاده مکشوفه در جناح جنوبی این ساحه؛ عکس: ظفر پیمان

Figure 83. Chapel in Zone XI, the central base and feet of a colossal statue (photo: Z. Paiman)

تصویر ۸۳: معبد در زون IX – دو پای یک مجسمه بزرگ بالای سکو؛ عکس: ظفر پیمان

Figures 84–86

Figure 84. Chapel in Area 8 Zone X; overview with the central base and the east side (photo: Z. Paiman)

تصویر ۸۴: نمای عمومی معبد در ساحه ۸ زون X؛ عکس: ظفر پیمان

Figure 85. Preparation of the roof above the circular room (room *homa*) (photo: Z. Paiman)

تصویر ۸۵: ساخت سقف برای اتاق مدور در تپه نارنج؛ عکس: ظفر پیمان

Figure 86. In the foreground view of Zone III with the protection of a roof by five chapels; basically, behind Zone III, the layout of the roof on the chapel 6 XI Zone (photo: Z. Paiman)

تصویر ۸۶: در منظر پیش زمینی منطقه III با حفاظت از یک سقف با پنج کلیسا؛ اساساً، در پشت منطقه III، طرح سقف در کلیسا 6 IX عکس: ظفر پیمان

Figure 87. Overview of Tepe Narenj the south (photo: NMA)
تصویر ۸۷: نمای تپه نارنج از قسمت جنوبی؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figures 88–89

Figure 88. National Museum of Afghanistan conservator restores Buddha statue destroyed by the Taliban (photo: NMA)

تصویر ۸۸: ترمیم‌کار موزیم ملی در حال ترمیم مجسمه بودا که توسط طالبان تخریب گردیده بود؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 89. National Museum of Afghanistan Department of Restoration conserves fragments of stone statues destroyed by the Taliban (photo: NMA)

تصویر ۸۹: کارمندان دیپارتمنت ترمیم موزیم ملی در حال ترمیم پارچه های مجسمه های سنگی که توسط طالبان تخریب گردیده بودند؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 90. French mission working on ceramics at the National Museum of Afghanistan (photo: NMA)
 تصویر ۹۰: هیأت فرانسوی و اعضای موزیم ملی در حال کار بالای آثار سیرامیکی موزیم ملی افغانستان؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 91. Italian mission working on stone at the National Museum of Afghanistan (photo: NMA)
 تصویر ۹۱: هیأت ایتالیایی در حال کار بالای یک اثر سنگی در موزیم ملی افغانستان؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 92.1. Lifting technique workshop in the National Museum of Afghanistan moving the Buddha's Begging Bowl
(photo: NMA)

تصویر ۹۲.۱: آموزش شیوه انتقال آثار در موزیم ملی افغانستان، کارمندان در حال انتقال دیگ بودا (دیگ بزرگ سنگی که در آن نوشته هایی از قوانین مدرسه نیز حک گردیده)؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 92.3. On-site artifact conservation, Bamiyan
(photo: NMA)

تصویر ۹۲.۳: ترمیم و وقایه یک اثر در ساحه، بامیان؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 92.2. On-site monument conservation
(photo: NMA)

تصویر ۹۲.۲: ترمیم یک آبنده تاریخی؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 92.4. On-site conservation of Buddhist monk painted cell walls, Bamiyan (photo: NMA)

تصویر ۹۲.۴: ترمیم بقایای نقاشی های دیواری مغاره های راهبین بودائی در بامیان؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 93. Abdullah Hakimzada using a pXRF to analyze ceramic glaze (photo: L. D'Alessandro)
 تصویر ۹۳: عبدالله حکیم زاده در حال استفاده از آله (pXRF) برای تجزیه و تحلیل لعاب سیرامیک؛ عکس: لورا دی الساندرو

Figure 94. Laboratory training for National Museum of Afghanistan staff in Japan (photo: A. Hakimzade)
 تصویر ۹۴: آموزش لابراتوری برای کارمندان موزیم ملی افغانستان در جاپان؛ عکس: عبدالله حکیم زاده

Figure 95. Material-testing training in the conservation laboratories of the British Museum (photo: A. Hakimzade)
 تصویر ۹۵: آموزش آزمایش مواد در لابراتوار ترمیم موزیم بریتانیا؛ عکس: عبدالله حکیم زاده

Figures 96–98

Figure 96. National Museum of Afghanistan staff rehousing artifacts using archival materials (photo: ©2016 M. Fisher)

تصویر ۹۶: کارمندان موزیم ملی افغانستان در حال جابجا سازی دوباره آثار با استفاده از مواد عاری از اسید؛ عکس: مایکل فشر

Figure 97. OI Project Conservator Natalie Firnhaber conducts a workshop with NMA staff (photo: E. Lindahl)

تصویر ۹۷: نتالیا فرنهابر ترمیم کار انستیتیوت شرقی در حال ارایه ورکشاپ آموزشی برای کارمندا موزیم ملی افغانستان؛ عکس: ایرک لیندال

Figure 98. Murad Khane house restored at Turquoise Mountain HQ (photo: W. Khalili)

تصویر ۹۸: نمای تعمیر ترمیم شده در مرادخانی فعلا مقر انستیتیوت فیروزکوه؛ عکس: وحید خلیلی

Figure 99.1. Education in traditional artisan crafts at TMI; Calligraphy (photo: ©2007 TMI)

تصویر ۹۹.۱: خوش نویسی در انستیتوت فیروزکوه؛ حق کاپی رایت ۲۰۰۷، انستیتوت فیروز کوه

Figure 99.2. Pupils put education in traditional craft techniques to use at TMI (photo: ©2014 TMI)

تصویر ۹۹.۲: شاگرد در حال یاد گیری شیوه هنر های سنتی؛ مجوز استفاده از عکس: انستیتوت فیروز کوه

Figure 100.1. Traditional wooden architecture in ruins in Murad Khane, Kabul (photo: ©2007 TMI)

تصویر ۱۰۰.۱: معماری سنتی چوبی در یکی از ساختمان های مرادخانی در حالت خراب، کابل؛ مجوز استفاده از عکس: انستیتوت فیروز کوه

Figure 100.2. Traditional wooden architecture in ruins in Murad Khane, Kabul (photo: ©2007 TMI)

تصویر ۱۰۰.۲: معماری سنتی چوبی در یکی از ساختمان های مرادخانی در حالت خراب، کابل؛ مجوز استفاده از عکس: انستیتوت فیروز کوه

Figure 101.1. Woodworking taught at Turquoise Mountain Institute (photo: ©2007 TMI)

تصویر ۱۰۱.۱: آموزش نجاری در انستیتوت فیروز کوه؛ مجوز استفاده از عکس: انستیتوت فیروز کوه

Figure 101.2. Students learn traditional woodcarving techniques (photo: ©2007 TMI)

تصویر ۱۰۱.۲: شاگرد در حال یاد گیری شیوه های کندکاری در چوب؛ مجوز استفاده از عکس: انستیتوت فیروز کوه

Figures 102.1–102.2

Figure 102.1. Traditional ceremonies revived at TMI; the tradition of *garmāni*, or taking an oath (photo: ©2014 TMI)

تصویر ۱۰۲.۱: شاگردان جدید انستیتیوت فیروزکوه، البته قبل از آغاز کار رسمی مراسم گرمانی نزد استاد صورت میگیرد؛ مجوز استفاده از عکس: انستیتیوت فیروز کوه

Figure 102.2. Traditional ceremonies revived at TMI; the tradition of *do'ā dahi* for graduating pupils (photo: ©2014 TMI)

تصویر ۱۰۲.۲: مراسم دعا خوانی بعد از فراغت شاگردان از انستیتیوت فیروز کوه؛ مجوز استفاده از عکس: انستیتیوت فیروز کوه

Figure 103. Former NMA Director Omara Khan Massoudi and BM Director Neil MacGregor signing an MoU (photo: The British Museum)

تصویر ۱۰۳: داکتر عمرا خان مسعودی رئیس سابق موزیم ملی افغانستان و نیل مک گریگور رئیس سابق موزیم بریتانیا در حال امضای تفاهم نامه؛ عکس: موزیم بریتانیا

Figure 104. Looted antiquities for sale in urban bazaars (photo: H-P. Francfort)

تصویر ۱۰۴: آثار به سرقت برده شده در حال فروش در یکی از بازار حالی محلی؛ عکس: اچ. پی. فرانکفورت

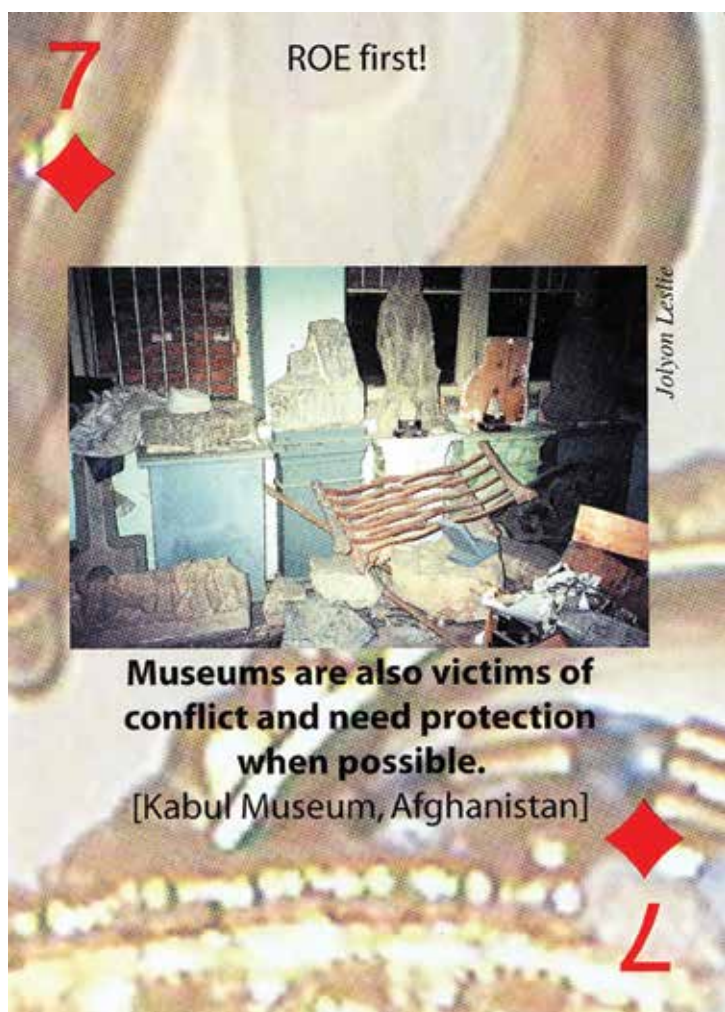

Figure 105.1. The American armed forces issued playing cards highlighting risks to cultural heritage (image: Trustees of the British Museum)

تصویر ۱۰۵.۱: نیروهای نظامی امریکا کارت های بازی (قطعه) را برای برجسته ساختن خطرات بر میراث های فرهنگی چاپ و نشر نمود عکس: هیات مدیره موزیم بریتانیا

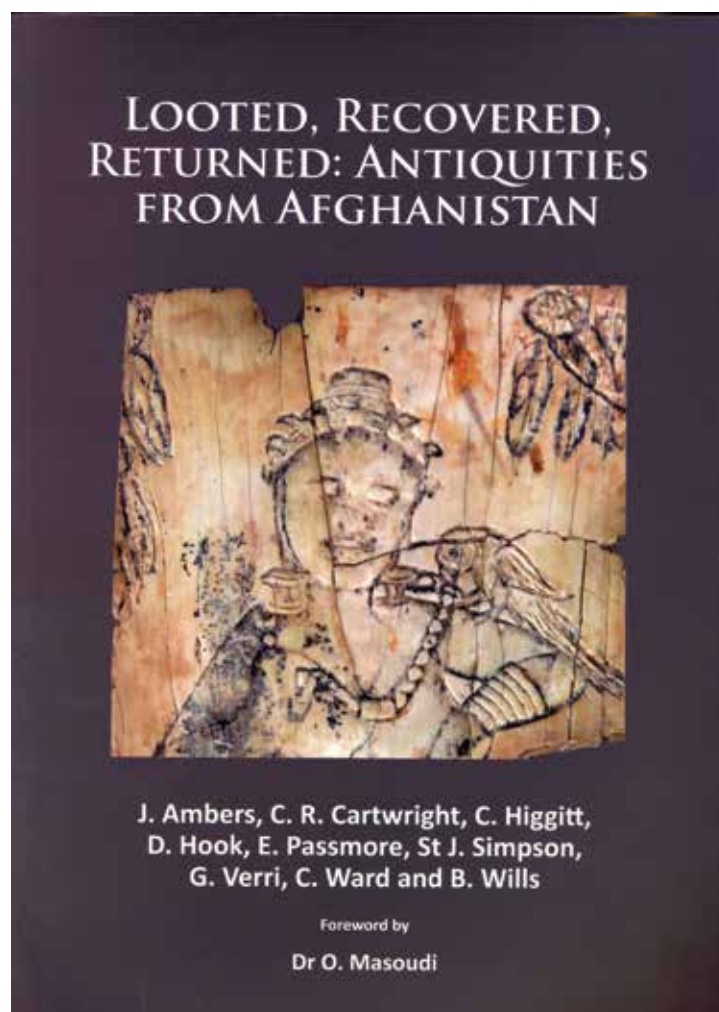

Figure 105.2. Publication of analyses and treatments of stolen Begram Ivory collection, Ambers et al. 2014 (photo: S. Simpson)

تصویر ۱۰۵.۲: نشریه نتایج تحقیقات تجزیوی و وقایوی عاج های غارت شده بگرام؛ امبرس و دیگران. ۲۰۱۴ عکس: جان سیمپسون

Figures 106.1-107.2

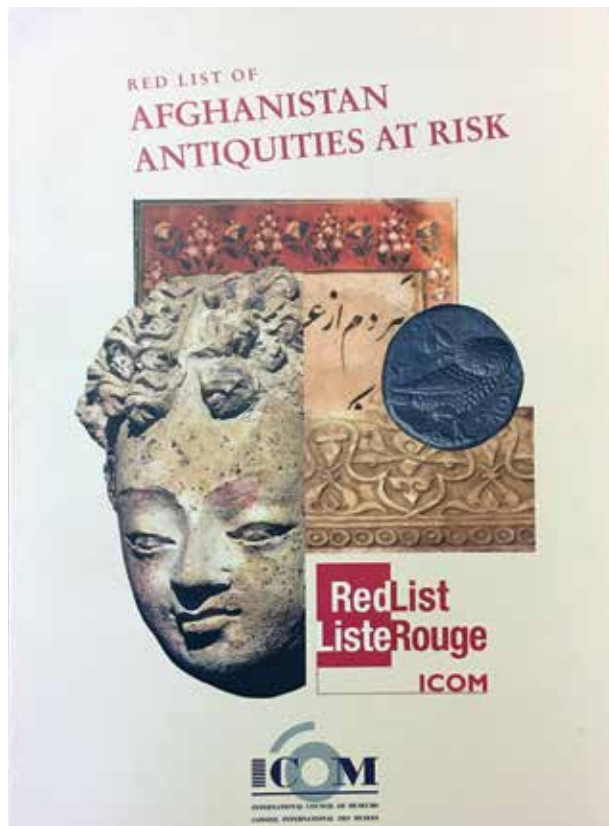

Figure 106.1. ICOM Red List of Afghan Antiquities at Risk in English and French (photo: M. Fisher)

تصویر ۱۰۶.۱: لست سرخ آثار در معرض خطر افغانستان از سوی آیکوم به زبان انگلیسی و فرانسوی؛ عکس: مایکل فشر

Figure 106.2. ICOM Red List of Afghan Antiquities at Risk in Dari (photo: M. Fisher)

تصویر ۱۰۶.۲: لست سرخ آثار در معرض خطر افغانستان از سوی آیکوم به زبان دری؛ عکس: مایکل فشر

Figure 107.1. Looted statue of the Buddha depicting the Svarasti Miracle (Fire Buddha) returned to the NMA (photo: NMA)

تصویر ۱۰۷.۱: مجسمه بودا که در حالت معجزه سراواستی (بودای آتشین) مجسم شده، بازگردانیده شده به موزیم ملی افغانستان؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

Figure 107.2. Omara Khan Massoudi examines the catalogs of returned items from the British Museum (photo: NMA)

تصویر ۱۰۷.۲: عمرا خان مسعودی در حال بررسی کاتلוג آثار برگردانیده شده از موزیم بریتانیا؛ مجوز استفاده از عکس: موزیم ملی افغانستان

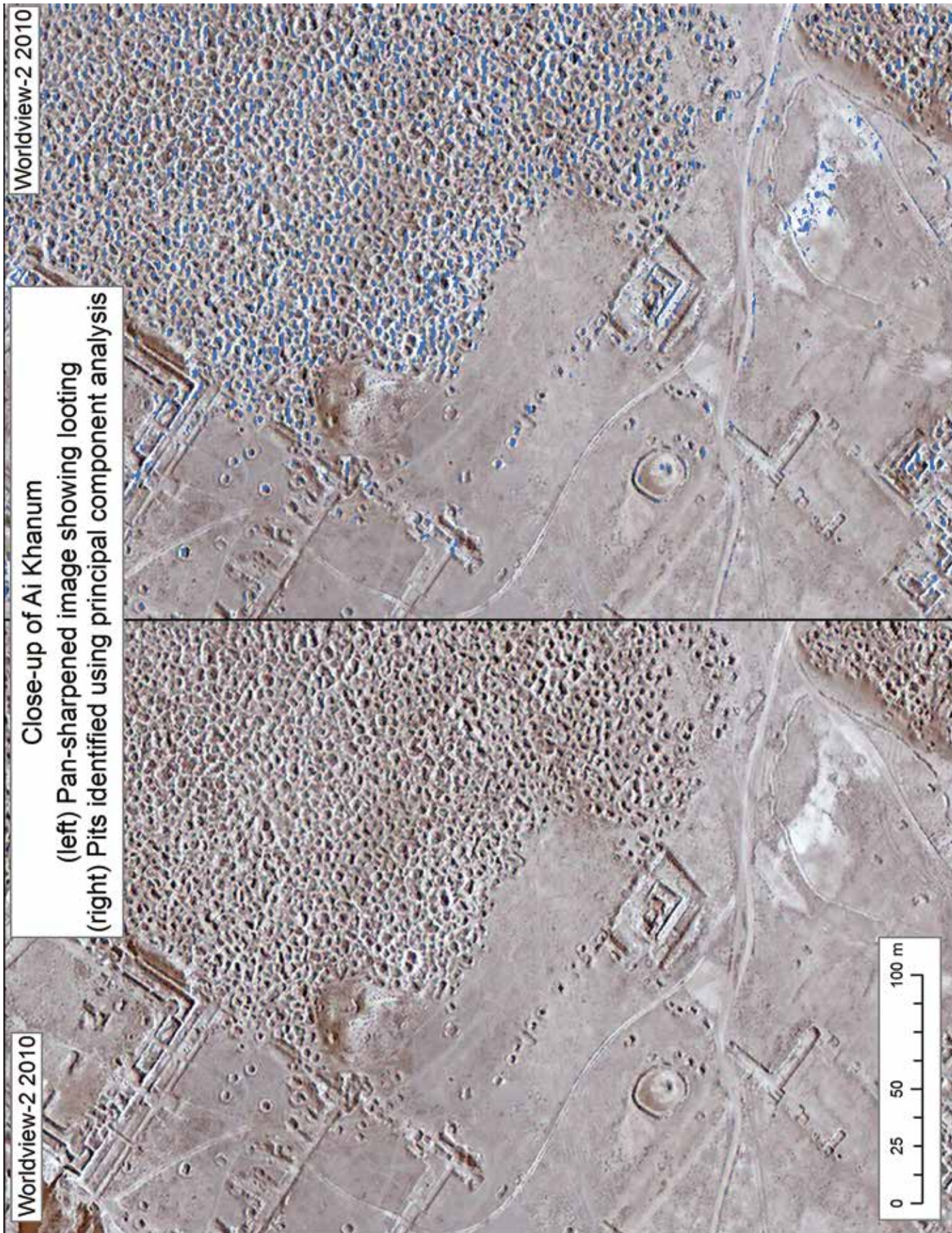

Figure 108. Satellite images showing looters' pits at the third-second century BC Hellenistic Greco-Bactrian city of Ai Khanum, on the Amu Darya (Oxus River) (images: E. Hammer and A. Lauricella, CAMEL)

تصویر ۱۰۸: تصویر ماهواره ای که حفرة های کنده شده توسط غارت گران در ساحه باستانی آی خانم مربوط دوره یونانو - باختری، قرن ۳-۲ میلادی که در تقاطع دریای آمو و کوچه موقعیت دارد، را برجسته ساخته است؛ عکس: ای. هامر و ای. لاریسلا، انستیتوت شرقی

Figures 109–110

Figure 109. A family gathers for tea in Wakhan, which is made up of Wakhi, Kyrgyz, and Kowar ethnicities (photo: J. Leslie)

تصویر ۱۰۹: فامیلی در منطقه واکان بدخشان، این منطقه متشکل از اقوام واخی، قرغز و کوار میباشند؛ عکس: جولین لزلی

Figure 110. Handmade manufacture of an oud, a traditional Afghan instrument, Kabul 2005 (photo: J. Leslie)

تصویر ۱۱۰: مردی در حال ساختن رباب توسط دست، یکی از آلات موسیقی سنتی در افغانستان، کابل ۲۰۰۵؛ عکس: جولین لزلی

Figure 111.1. Men gather in a mosque featuring traditional tile decorations (photo: J. Leslie)
تصویر ۱۱۱.۱: گروهی از مردان در حال تماشای تزئینات کاشی کاری در یکی از مساجد؛ عکس: جولین لزلی

Figure 111.2. Tilework seen in Herat, 2006 (photo: J. Leslie)
تصویر ۱۱۱.۲: نمایی از تزئینات کاشی کاری در هرات، ۲۰۰۶؛ عکس: جولین لزلی

Figures 112–114

Figure 112. Mausoleum of Shahzada Hussain,
Helmand 2012 (photo: J. Leslie)

تصویر ۱۱۲: مقبره شهزاده حسین در هلمند، ۲۰۱۲؛ عکس:
جولین لزلی

Figure 114. Traditional ceramic manufacture using
a potter's wheel (photo: J. Leslie)

تصویر ۱۱۴: مردی در حال ساخت سفال به شیوه سنتی با
استفاده از چرخ سفالگری؛ عکس: جولین لزلی

Figure 113. The *stūpa* of Topdara (photo: J. Leslie)

تصویر ۱۱۳: استوپه توپ دره؛ عکس: جولین لزلی

DARI TRANSLATION

حفاظت از میراث های فرهنگی افغانستان

مجموعه مقالات کنفرانس بین المللی

در دانشگاه کابل، نوامبر ۲۰۱۴ مطابق عقرب سال ۱۳۹۳

ویرایشگران:

گیل ستاین، مایکل فشر،

عبدالحفیظ لطیفی، نجیب الله پوپل،

و نانسی هچ دویری

موسسه شرقی دانشگاه شیکاگو

شیکاگو • ایالت ایلینویز

فهرست مطالب

متن سخنرانی رئیس جمهور، جمهوری اسلامی افغانستان
جلالت‌آب محترم اشرف غنی

پیش گفتار و سپاس نامه
گیل ستاین و مایکل فشر

بخش اول: معرفی میراث های فرهنگی افغانستان

۱. سخنرانی وزیر اطلاعات و فرهنگ 1*-2*
- سید مخدوم رهین
۲. سخنرانی معین فرهنگی وزارت اطلاعات و فرهنگ 3*-5*
- سید مصدق خلیلی
۳. میراث فرهنگی افغانستان 7*
- عمر سلطان
۴. زمان برای عمل 9*-13*
- نانسی هچ دوپری

بخش دوم: چارچوب سازمانی برای حفاظت میراث های فرهنگی

۵. رویارویی با چالش های گذشته، حال، و آینده به منظور حفاظت از میراث فرهنگی افغانستان 15*-20*
- پاولو فونتانی و بریندن کیسر
۶. روشهای چندین-جانبه برای حفاظت میراث های فرهنگی 21*-23*
- لورا تدسکو
۷. بحث و گفتگو: چارچوب سازمانی حفاظت از میراث های فرهنگی 25*-31*
- کتاب خان فیضی، چارلس. س. کولب، اجمل میوندی و گیل ستاین

بخش سوم: موزیم ها به عنوان یک نهاد حفاظت از میراث فرهنگی

۸. نقش موزیم ها در حفاظت از میراث های فرهنگی 33*-36*
- عمر خان مسعودی
۹. برنامه مشارکتی برای حفاظت: فهرست سازی دیجیتالی موزیم ملی افغانستان 37*-42*
- مایکل فشر
۱۰. تاریخچه مختصر موزیم ملی هرات 43*-45*
- عبدالغفور شیخ زاده
۱۱. بحث و گفتگو: نقش موزیم ها در حفاظت از میراث فرهنگی 47*-52*
- طوبا ابوی، سوزنه آنین، عبدالحفیظ لطیفی، نور آغا نوری و مایکل فشر

بخش چهارم: حفاظت بناهای تاریخی افغانستان

۱۲. تاریخچه مختصر باغ بابر 53*-60*
- امان الله صاحب زاده
۱۳. پروژه های ترمیماتی در بامیان، افغانستان: دوره های کاری، روش های سنتی و مواد (مصلح) 61*-66*
- برت پرگزندلر

۱۴. فناوری و علوم انسانی: برخی از بازتاب هایی بر آینده میراث فرهنگی افغانستان 67*-76*
آنا فلیگنزی

۱۵. بحث و گفتگو: حفاظت ابدات تاریخی افغانستان 77*-80*
عبدالاحد عباسی، عبدالواسع نجیمی، سید جاوید و عبدالحبیب نوری

بخش پنجم: باستان شناسی و حفاظت از میراث های فرهنگی

۱۶. سروی و حفريات ساحه باستانی مس عینک ولایت لوگر 81*-86*
عبدالقدیر تیموری

۱۷. فعالیت های باستان شناسی در کابل 87*-95*
ظفر پیمان

۱۸. بحث و گفتگو: باستان شناسی و حفاظت از میراث های فرهنگی 97*-102*
نظر محمد عزیز، خولیو بندیزو- سیرمنتو، توماس لورین، محمد نادر رسولی و مایکل فشر

بخش ششم: آموزش و پرورش و میراث فرهنگی ناملموس

۱۹. حفاظت و ترمیم در افغانستان 103*-108*
لورا دی السندرو و عبدالله حکیم زاده

۲۰. انستیتیوت فیروز کوه و میراث های ناملموس افغانستان 109*-114*
وحید خلیلی

۲۱. بحث و گفتگو: آموزش و پرورش و میراث ناملموس 115*-122*
معصومه نظری، سارا نوشادی، احمد ضیا رفعت و کونستنز واید هام

بخش هفتم: غارت و چپاول و دوباره برگرداندن آثار فرهنگی

۲۲. سرقت شده، حفظ شده، بازگردانده شده: همکاری میان موزیم ملی افغانستان، موزیم بریتانیا، نیروهای
مرزی بریتانیا و دیگران برای بازگرداندن موفقیت آمیز آثار باستانی به کابل 123*-128*
جان سیمپسون

۲۳. چارچوب حقوقی بین المللی برای حراست از میراث های باستانی افغانستان 129*-132*
گیل ستاین

نتیجه گیری و سخنرانی اختتامیه

۲۴. بازتاب هایی روی پس منظر فعلی میراث فرهنگی افغانستان 133*-135*
جولین لزلی

نمودار گاه شمار دوره های تاریخی افغانستان 156-157

منابع و مآخذ 159-168

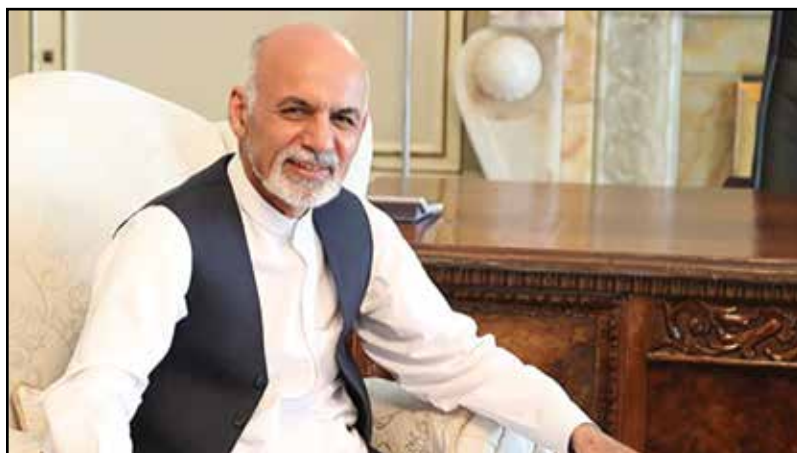
تصاویر

به یاد بود از نانسی هچ دوپری (۱۹۲۷-۲۰۱۷) کسیکه عمر خود را وقف
حفاظت از میراث های فرهنگی افغانستان نمود

سخرانی جلال‌ماب محمد اشرف غنی

زمونر ټول هغه گران متخصصینو، میلمنو او محصلینو ته چی د افغانستان د دننه او د بهر څخه راغلي، ښه راغلاست وایو. د دې ډول کنفرانسونو دایرول کولای شی چی د افغانستان د فرهنګي میراثونو په لا زیاته پیژندنه کښی او همدارنګه د نوموړو فرهنګي میراثونو په ساتنه کښی ډېر ارزښتمند تمام شي.

افغانستان امروزی، کسوریست دارای میراث های فرهنگی چندین هزار ساله که مهد تمدن های مختلف در طول تاریخ خود بوده و به نام های مختلف آریانا و خراسان یاده شده است. قسمیکه دانشمندان در عصر حاضر این سرزمین را بنام چهار راه جهان باستان نامیده اند و این از یافته های باستانی آن هویدا است که افغانستان در طول قرون متفرقه محل تقاطع فرهنگ ها بوده که در سر راه کاروان های تجارتي راه ابریشم قرار داشته بوده است. پس میراث های فرهنگی افغانستان از نگاه ارزش تاریخی آن نه تنها برای کشور های منطقه بلکه برای جهانیان نیز با ارزش بوده و حفاظت از این داشته های فرهنگی نه تنها وظیفه افغانها که میراث اجداد و نیاکان شان است، بلکه مسولیت جوامع بین المللی نیز میباشد، زیرا میراث های فرهنگی مربوط میراث بشریت است.

در قدم نخست میخوام از محققین، باستان شناسان و تاریخ نویسان افغانستان یاد آوری نمایم که در طول عمر شان خدمات شایسته ای را برای تاریخ و فرهنگ افغانستان انجام داده اند. از آن جمله میتوان از کار کرد های مرحوم احمد علی کهزاد یاد آوری کرد و عمق فکری و تعبیر وی از ساحات باستانی در ولایت مختلف چون بامیان، پروان، کابل و غیره، که در مقالات و کتب وی هویدا و آشکار است، ابراز قدردانی کرد و امروز برای نسل نوین افغانستان جای بسا افتخار است که نوشته های آنها را به خوانش میگیرند، من شخصا خودم در سال قبل افتخار این را داشتم که آثار کهزاد را بخوانم و درک و فکر کهزاد را نسبت به تاریخ کشور ما درک نمایم، نوشته های دانشمندان در گذشته، امروز برای مان گهر بار بوده و خواهد بود. همچنان جا دارد که از آثار نوشتاری که اخیراً توسط باوری صاحب به رشته تحریر درآمده نیز یاد آوری نمایم که ایشان تحقیقات آقای کهزاد را ادامه داده و نسل نو افغان را، با زبان جدید، با آثار تاریخی مان دوباره آشنا ساخته اند. و دها اثر پربار دیگر که توسط دانشمندان مختلف برای روشن ساختن زوایای تاریک تاریخ ما نوشته شده است ابراز قدر داری نمایم.

در پهلوی دانشمندان افغان قابل شایان است که از نهاد ها و محققین خارجی از کشور های دوست که همیشه در راستای شناساندن و حفاظت بهتر میراث های فرهنگی افغانستان کار های ارزشمندی را توسط تحقیقات خویش انجام داده اند، نیز یاد آوری نموده و کارهای شان قابل تمجید میباشد. از آنجمله میتوان که از تحقیقات باستان شناسان فرانسوی که اولین قدم را در زمان امان الله خان برداشتند و مرکز تحقیقات باستان شناسی (دافا) را در افغانستان ایجاد نمودند، به خوبی یاد کرد. تحقیقاتیکه آنها در ساحات مختلف باستانی مثل مندیگ، بگرام، آی خانم و ساحات دیگر انجام دادند، واقعاً قابل قدر دانی است. امید بر آن است که سلسله همکاری را که ما با باستان شناسان فرانسوی داشتیم و یک شکل دوامدار بوده، بتوانیم دوام بدهیم.

اما کسی را که من خاصتاً می‌خواهم یاد کنم لوئی دوپری است. زمانیکه ایشان تحقیقات باستان‌شناسی را انجام میدادند، من شخصا خودم چندین بار هم‌ایش به تحقیقات رفتم و دشواری‌های کار یک باستان‌شناسان را که چگونه یک باستان‌شناس درجه اول کار میکند و به چه طریقه انجام میدهد، را عملاً تجربه‌نمایم. تحقیقات لوئی دوپری مخصوصاً بالای دوره‌های ماقبل تاریخ انجام یافت که در اثر آن اولین زیستگاه‌های انسان‌هایکه در این سرزمین سکونت داشتند از روی یافته‌های باستان‌شناسی، آشکار گردد. البته ناگفته نباید گذاشت که تحقیقات تیم‌های باستان‌شناسان و محققین آمریکایی، انگلیسی، ایتالیوی، جاپانی، جرمنی و دیگر کشور‌های دوست در عرصه‌های مختلف فرهنگی در نقاط مختلف کشور، چه در دهه‌های قبل از جنگ و چه بعد از جنگ که با وجود همه دشواری‌ها، به صورت درست انجام داده‌اند، نیز یادآوری کرد و کار کرد‌های‌شان قابل ستایش است. همیشه در کنار محققین افغان ایستاده‌اند و امید وار هستم که این همکاری‌ها به شکل مداوم در بخش‌های مختلف چون ارتقای ظرفیت، برنامه‌های آموزشی، تثبیت ساحات باستانی، ترمیم آبدات تاریخی و حفظ میراث‌های ملموس و غیر ملموس افغانستان ادامه یابد.

من می‌خواهم چند نکته را تأکید کنم:

اول: توجه به آثار باستانی ما و میراث باستانی ما روز به روز برای ما واجب اهمیت زیادت‌تر خواهد شد. بنابر این از شما تقاضا دارم که پیشنهاد‌های مشخص را در قسمت شناخت، حفظ و انتقال آن برای نسل نو افغانستان آماده نمایید.

دوم: خواهش من این است که باستان‌شناسان افغانی و بین‌المللی هر نقطه عمده افغانستان را که در آنجا ما ضرورت به اقدامات عاجل و همه‌جانبه داریم، تا بتوانیم میراث فرهنگی خود را حفظ کنیم، تشخیص نموده و راه‌های موثر را برای حفظ آن در نظر بگیرند. از جناب آغاخان من خواهش کردم که در حفظ و تثبیت بالا حصار کابل همراهی ما کمک نمایند.

سوم: سرمایه‌گذاری بالای فرهنگ باستانی ما موجب کارایی بوده می‌تواند، و از این جهت از تجربه ممالک موفق ما می‌خواهیم که درس بگیریم تا بتوانیم پروگرام یک میلیون کار را که در حال طرح‌اش هستیم با حفظ فرهنگ باستانی ما ارتباط دهیم و زمینه کارایی را برای نسل جدید انکشاف بدهیم.

چهار: در قسمت حفاظت از میراث‌های فرهنگی و ترویج فرهنگ، چیزیکه تجربه بین‌المللی آنرا ثابت کرده این است که، بدون سهم‌گیری مردم در نقاط مختلف کشور و خاصتاً مناطقی که در آنجا ویا در اطراف آن آثار باستانی وجود داشته و نقش ارتباطی بین زنده‌گی مردم دارد، ما نمی‌توانیم بصورت اساسی آثار باستانی خود را حفظ کنیم. پس این وظیفه هر افغان است که از داشته‌های فرهنگی خود به طور واجبی آن حفاظت و حراست نمایند و با دولت خود در امر مبارزه با قاچاق آثار باستانی همکاری نمایند.

نو خُکه هیله ده چی ټول په گډه وکولای شو، چی یو اساسی څیړنی، طرحی او اساسی اقدامونو ته راشو چی د فرهنگی میراثونو په ساتنه کېښی سودمند وي. دې هدف ته د رسي دلو لپاره زه پخپله تاسو ته غوږ یم او تاسو ته خاصه توجه لرم. اوس غواړم چی د بهرنیو او کورنیو اشخاصو چی د افغانستان د فرهنگی میراثونو په ساتنه کېښی یی ارزښتمند گامونه اخستی دی د زړه له کومې مننه وکړم او په ځانگړي توگه له نانسې دوپری نه ځکه همیشه انرژي یی په ځایه ده او مونږ ټول دی ته مدیون یو.

د فرهنگی میراثونو ساتنه د هر فرد مسؤلیت دی. څرنگه چی مونږ ته دا فرهنگی میراثونه د خپلو اجدادو نه په میراث پاتې دي، او دا زمونږ ایماني او وجداني دنده ده چی دا ارزښتمند میراثونه خپل راتلونکي نسلونو ته په سمه توگه وسپارو. بیا هم ددې کنفرانس په لارې اچونکو څخه د زړه له کومې منندوی یم او د دې ستر بریا لپاره ټولو ته مبارکي وایم او هیله مند یم چی ستاسو سره له نژدې لیدنه وکړم او د نوموړي کنفرانس د پایلې په اړه پوه شم.

پیش گفتار

گیل ستاین، انستیتوت شرقی، دانشگاه شیکاگو

مایکل فشر، انستیتوت شرقی، دانشگاه شیکاگو

موسسه شرقی افتخار دارد که همکار سازماندهی کنفرانس بین المللی تحت عنوان "حفاظت از میراث های فرهنگی افغانستان" بوده که این کنفرانس از تاریخ ۹-۱۱ نوامبر سال ۲۰۱۴ در مرکز منبع معلومات افغانستان در دانشگاه کابل (ACKU) برگزار گردید. کنفرانس متذکره در همکاری با دانشگاه شیکاگو، سفارت آمریکا در کابل، مرکز منبع معلومات افغانستان در دانشگاه کابل و وزارت اطلاعات و فرهنگ جمهوری اسلامی افغانستان دایر گردیده بود. با ابراز تشکری از خانم نانسی هاچ دوپری جهت فراهم آوری تسهیلات و به خدمت گذاشتن سالون کنفرانس های مرکز منبع معلومات افغانستان برای این کنفرانس. همچنان سپاسگزار از حمایت و سخنانی جلالتمات محترم داکتر اشرف غنی رئیس جمهور، جمهوری اسلامی افغانستان هستیم، سخنرانی ایشان در مراسم افتتاحیه این کنفرانس به طور زنده از طریق تلفون صورت گرفت. این جلد مجموعه مقالات شامل مقالات تجدید نظر شده و ویرایش شده و همچنان خلاصه ای از بحث و گفتگو های کنفرانس متذکره میباشد. ما مسرت داریم که این مجموعه مقالات کنفرانس یاد شده را به لسان های دری و انگلیسی برای همه خواننده گان افغان و بین المللی ارایه میداریم.

افغانستان که به نام "چهار راه آسیا" از آن نامبرده شده است، اما شاید این عنوان مختصر بنا بر موقعیت جغرافیایی این کشور بر آن اطلاق گردیده است، سرزمینیکه همیشه محل عبور و مرور بوده و نقش مهمی را در ظهور و گسترش فرهنگ های متنوع و همچنان در پویایی تعاملات با همسایگان در آسیای مرکزی، ایران، آسیای جنوبی و چین ایفا نموده است. به مانند کشور های همجوار، افغانستان منحیث محور اصلی یک موزائیک فرهنگ های باستانی شناخته شده است، جایکه مردمان خودش و مناطق هجوار آن با هم از طریق تجارت های چندین هزار ساله، مهاجرت ها، امپراطوری های بزرگ و همچنان درگیری های دوره ای، باهم در ارتباط متقابل بوده اند. این ترکیب غنی از تمدنها منجر به ظهور برخی از گنجینه های مهم باستان شناسی، هنری، معماری و متنی در میراث های فرهنگی جهان گردیده است. بطور کلی، اینها معرف تاریخ افغانستان بوده و مجسم کننده تنوعات فرهنگی این کشور میباشد. با این حال، قسمیکه شاهد تخریب بوداهای بامیان در سال ۲۰۰۱ و تاراج و تخریب موزیم ملی افغانستان در جریان جنگ های داخلی و دوره طالبان در دهه ۱۹۹۰ بودیم، میراث های فرهنگی افغانستان به طور مداوم آن تحت خطرات و آسیب پذیری قرار داشته و دارد.

این یک چالش بزرگ و مشکل است. شک و تردید هادر مورد امنیت بنا بر خروج عساکر خارجی وجود دارد. جستجوی بودیجه و حمایت مالی برای حفاظت اثار باستانی به دلیل تقاضا های رقابت آمیز کشور های دیگر مثل عراق و سوریه که غرق ویرانی های فرهنگی خود هستند بحیث یک چالش دیگر عرض اندام می کند. حقیقت این است که بحران حفاظت در سراسر آسیای غربی وجود دارد، و منابع محدود بین المللی در مبارزه با این چالش ها نیز کمرنگ تر شده که این میتواند به یک نقطه شکننده مبدل شود.

در نتیجه، افراد جامعه و گروپ هایکه متعهد به حفاظت از میراث فرهنگی افغانستان هستند، باید راه های مختلف کاری را در یابند که بیشتر متمرکز و با کم ترین منابع نسبت به گذشته باشد. این واضع است که جهت حفاظت آثار، آبدات، ساحات باستانی و میراث غیر ملموس به طور موثر آن، ما باید خلاقانه و با انواع جدید از مشارکت ها با همکاری بهتر و به اشتراک گذاری معلومات فی ما بین ادارات مختلف افغانی و بین المللی که در حوزه میراث فرهنگی کار میکنند را توسعه دهیم.

این کنفرانس تحت عنوان "حفاظت از میراث های فرهنگی افغانستان" متخصصین میراث فرهنگی پیش گام افغان و بین المللی را از نهاد های مختلف اداری دور هم آورد: مثل ادارات دولتی (مرکزی و ولایتی)، دانشگاه ها، موزیم ها و نهاد های خصوصی. این کنفرانس در چند روش مهم منحصر به فرد بوده. معمولاً، در گذشته این چنین گرد همایی ها در خارج از افغانستان دایر گردیده است، و در مکان های با دسترسی محدود و با اشتراک تعداد اندکی از افغانها. با برگزاری کنفرانس یاد شده، ما خواستیم تا چیز های بیشتری جامع و دسترس پذیر را انجام دهیم و با چند اهداف کلیدی. نخست از همه، ما خواستیم که افراد مختلف را گرد هم بیاوریم تا با شریک ساختن معلومات و درک طیف گسترده ای از پروژه های در حال جریان برای حفاظت از میراث فرهنگی با ابتکار عمل افغان ها و شخصیت های بین المللی، موسسات غیر دولتی، دانشگاه ها و نهاد های مختلف، با خبر شوند. ما به خصوص خواستیم تا با برجسته ساختن نقش مهم و ابتکارانه نهاد های افغانی و افراد را در قسمت حفاظت از داشته های فرهنگی خود شان، بر ملا سازیم.

در نهایت، ما بر این عقیده بودیم که دایر کردن چنین کنفرانسی در داخل افغانستان یک امر به ویژه مهم بوده و آن هم در داخل دانشگاه، جائیکه دانشجویان افغان، متخصصین دانشگاه، کارمندان دولتی و رسانه های افغانی برای اولین بار تجربه این چنین پیشرفت های تشویقی را بیاموزند. نیمی از ارایه کننده گان این کنفرانس افغانها بودند و متباقی از دیگر جوامع بین المللی. مقالات و بحث و گفتگو های این کنفرانس به دو زبان انگلیسی و دری و با ترجمه هم زمان انجام یافت. در هرروز از کنفرانس از جمله ۱۳۰ نفر اشتراک کننده گان در تالار، نصف آنها را دانشجویان تشکیل داده بود که با دیدن آن خرسند شدیم، دقیقا گروپ هائیکه آینده حفاظت از میراث های فرهنگی افغانستان بدست آنها تکیه خواهد کرد. اهمیت دیگر این کنفرانس در این بود که رئیس جمهور تازه منتخب شده افغانستان، داکتر اشرف غنی با ارایه بیانییه ده دقیقه ای استقبالیه و خوشامدید برای اشتراک کننده گان از طریق تلفون که در این بیانییه ایشان روی نیازمندی های جدی حفاظت از میراث های فرهنگی افغانستان به عنوان یک عنصر کلیدی در راستای تعریف هویت ملی مردمان این سرزمین تاکید نمودند.

ساختار این جلد مجموعه مقالات کنفرانس متذکره به بخش های موضوعی چون: چارچوب سازمانی، موزیم ها، آبدات تاریخی، باستان شناسی، آموزش و پرورش و میراث های ناملموس، و سرقت و دوباره برگرداندن آثار، تقسیم گردیده است. هر بخش شامل مقالات ارایه شده بخش مربوطه و در آخر چکیده ای از بحث و گفتگوی بخش مربوطه که در حقیقت نتیجه گیری از هر بخش میباشد، ترتیب گردیده است.

بخش نخست این جلد با سخنرانی های مقامات افغان آغاز میگردد، از جمله وزیر اسبق اطلاعات و فرهنگ دوکتور سید مخدوم رهین و معین اسبق فرهنگی این وزارت آقای سید مصدق خلیلی که ایشان در بیانییه های شان با معرفی فرهنگ غنی افغانستان و اهمیت آن برای ملت و جهانیان، روی حفاظت از آنها تاکید نمودند. در ادامه محترم عمر سلطان مشاور خاص وزارت اطلاعات و فرهنگ و وزارت معادن و پترولیم با اعلام دوره جدید از شگوفایی فرهنگی در افغانستان و اقدامات مورد نیاز برای حفاظت از آنها نیز تاکید بعمل آوردند. نانسی دوپری با بازکاری روی سخنرانی کلیدی ایشان در برنامه افتتاحیه به یک خلاصه ای از ژرف عمیق و وسیع پیشرفت فرهنگی افغانستان با توجه به پیچیدگی و پیوستگی آن یاد آوری نموده است. مقاله ایشان پیوست به گذشته و آینده تحرک آمیز فرهنگ افغانی، با تشخیص و مثال موزیم ملی منحیث یک نهاد انکشاف یافته از همکاری های حفاظتی در راستای میراث های فرهنگی، خلاصه میگردد.

نانسی دوپری در اینجا و در یکی از مقالات دیگر خود در سال ۲۰۰۲ برای ایجاد یک پایگاه داده ها و فهرست مکمل ساحات باستانی افغانستان منحیث یک منبع ضروری برای حفاظت از میراث فرهنگی کشور را تقاضا نموده بود. این دلگرم کننده است که در این راستا اقداماتی در گذشته و حال صورت گرفته است – به مانند جغرافیای باستان شناسی افغانستان (Archaeological Gazetteer of Afghanistan) که در سال ۱۹۸۲ توسط بال و گاردین (Ball and Gardin) تهیه گردیده بود، مستند سازی ساحات باستانی افغانستان توسط انستیتیوت باستان شناسی افغانستان و تصویر برداری ماهواره ای مبتنی بر مستند سازی مناطق و ساحات باستانی که از طرف مرکز مناظر خاورمیانه باستان (Center for Ancient Middle Eastern Landscapes) انستیتیوت شرقی و هیات باستان شناسان فرانسوی در افغانستان (دافا) در حال اجرا و عملی سازی میباشد.

بخش دوم، برای چارچوب سازمانی اختصاص داده شده است، با توجه خاص در عملی ساختن تلاش های میراث های فرهنگی، با ارزیابی فعالیت های حفاظتی در مجموع و امکانات برای پیشرفت های همکاری و روش های سازمانی که در حال حاضر در دسترس قرار دارند. داکتر لورا تدسکو (وزارت خارجه امریکا) روی پروژه های حفاظت میراث های فرهنگی که به حمایت مالی سفارت امریکا در کابل و برنامه های مشارکتی، بحث نموده و همچنان موثریت روش های چندین جانبه همکاری در مجموعه از پس منظر سیاسی - اجتماعی افغانستان معلومات ارایه نمودند. پاولو فونتانی و بریندن کیسر (یونسکو) در مقاله شان نه تنها از اهمیت کار های متحدانه در راستای حفاظت از میراث های فرهنگی بکله روی ارزش و اهمیت آبدات تاریخی و تبادل فرهنگی جهت قوت بخشیدن دولت افغانستان در راستای آوردن صلح در این کشور، تحلیل و نظریات ارزنده ای را ارایه نموده اند.

بخش سوم، متمرکز بر موزیم ها و پروگرام هایی میباشد که موزیم ها را در راستای ایفای نقش چندین جانبه آنها در جامعه و اقدامات موثر جهت ترویج آنها، مساعدت نموده اند. این نقش شامل هردو، حفاظت فیزیکی آثار منقول، میراث های ملموس و همچنان انتقال تاریخ، فرهنگ، آگاهی از اهمیت گسترده مجموعه ها برای هردو جامعه متخصصین موزیم و مردم عامه و نیز برای جهانیان میباشد. برنامه هایکه به موفقیت های این مسایل اشاره نموده، توجه خاص برای بافت فرهنگی و سیاسی مبذول داشته که به طور گسترده ای از درگیری تا درگیری و محل تا محل متفاوت میباشد.

طور مثال، دوکتور عمرا خان مسعودی، رئیس اسبق موزیم ملی افغانستان، بازنگری کرده است بر صدمات جبران ناپذیر وارد شده بالای موزیم چه در دوران جنگ های داخلی و چه در زمان طالبان، مگر سپس از تلاش های کارمندان موزیم برای حفاظت و محفوظ نگه داشتن داشته های ناب فرهنگی از خطرات جنگ، یاد آوردی نموده است. آنها گنجینه های مشهور طلای باختری مکشوفه ساحه باستانی طلائی را از خطر نابود شدن و به غارت رفتن، به شکل پنهانی و استراتژیک حفظ نمودند. مقاله مایکل فشر برنامه مشارکتی موزیم ملی و انستیتوی شرقی را که در مدت پنج سال کاری، این مشارکت توانسته مجموعه های موزیم ملی را از طریق فهرست نگاری دیجیتالی، ترتیب و تنظیم و ترمیم آثار حفاظت نماید، تشریح میدارد. این مشارکت، برنامه های آموزشی برای کارمندان مسلکی و سخت کوش موزیم ملی را نیز به همراه داشته است. فهرست نگاری دیجیتالی آثار (دیتابیس آثار)، اولین و جامع ترین فهرست سازی در موزیم ملی بوده که با استندرد های بین المللی موزیم داری راه اندازی گردیده است.

عبدالغفور شیخ زاده مسول موزیم ولایتی هرات، در باره تلاش های انجام شده جهت احیای دوباره موزیم هرات همزمان با کار های ترمیماتی و حفريات بالا حصار هرات (قلعه اختیارالدین) معلومات جامع ارایه نموده است. تعهد در راستای ایجاد یک موزیم امن و قابل دسترس منحيث یکی از اولین موزیم های ولایتی افغانستان، به معنی این بوده تا تلاش های حفاظت از میراث های فرهنگی از مرکز به ولایات نیز گسترش پیدا نماید.

بخش چهارم متمرکز بر آبدات تاریخی افغانستان بوده که نشان دهنده عمق تجارب افغانی و بین المللی در ثبت، ترمیم و حفاظت این شواهد قابل رویت تمدن های هزار ساله این کشور میباشد. مقالات ارایه شده در این بخش بر هر دو، شیوه های ترمیماتی و حفاظتی که از روش های مواد ساختمانی سنتی تا به شیوه های ثبت دیجیتالی آبدات بوده و تاثیرات گسترده را که این آبدات در جلب توجه عامه مردم به خود مجذوب نموده، را مورد بررسی و تحلیل قرار داده است. امان الله صاحب زاده (موسسه باغ بابر) در مقاله خود باغ بابر را که یکی از مکان های دوست داشتنی و دلپذیر در قلب کابل موقعیت دارد و در زمان امپراطوری مغول ها در قرن ۱۶ میلادی بنا شده که توسط بنیاد کلتوری آغاخان ترمیم و باز سازی گردیده و برای استفاده عامه مردم باز گردیده است، شرح داده است. یکی از جنبه های مهم این پروژه عبارت است از تضمین پایدار ماندن این باغ با ایجاد یک سکاتور خصوصی که در آن شهر داری کابل و بنیاد کلتوری آغاخان با اشتراک مساعی و تشکیل یک چارچوب اداری برای پویایی اقتصادی این باغ تشکیل داده اند، میباشد.

یکی دیگر از نمونه کار های ترمیماتی و حفاظتی در این بخش شامل مقاله برت پرگز نذر به نماینده گی از یونسکو و آیکوموس (ICO-MOS) بوده که این مقاله نشاندهنده شیوه های کاری این دو نهاد را با وزارت اطلاعات و فرهنگ افغانستان در راستای حفاظت و تحکیم بخشیدن بقایای بودا های بامیان و همچنان ساحه باستانی دوره اسلامی شهر غلغله که در سال ۱۲۲۱ توسط چنگیز خان و مغول ها تخریب گردیده بود، میباشد. آنا فلیگنزی (اکادمی علوم اتریش) با ارایه پروژه دیجیتالی سازی تپه سردار غزنی توسط هیات باستان شناسان ایتالیوی در افغانستان، روی ارزش و موثریت استفاده از تکنالوژی منحيث وسیله ای برای حفاظت از میراث فرهنگی و گسترش علوم بشری، معلومات مفید و ارزنده ای را ارایه و به بحث گرفته است. پروژه باز سازی دیجیتالی استوپه بزرگ و یا معبد بودائی تپه سردار، پلان عمومی ساحه، یاد داشت ها، عکسها و راپور های ساحوی را یکپارچه و منسجم ساخته است. یکی از نتایج شگفت انگیز حاصله از این پروژه جهت مفصل سازی و یکپارچه سازی تمام معلومات در مورد این ساحه عبارت است از کشف رابطه بین هندوئیزم و بودیزم در افغانستان میباشد.

بخش پنجم در برگیرنده پروژه های باستان شناسی و ارتباط آنها به حفاظت از میراث فرهنگی میباشد. در کل میتوان گفت که باستان شناسی یکی از مقدماتی ترین کار های حفاظت از میراث فرهنگی میباشد زیرا که معمولاً ساحات و آثار باستانی در دل خاک قرار دارند و باید آنها قبل از اینکه مورد دست برد ویا حفريات غیرقانونی ویا هم از اثر توسعه شهری نابود گردند، باید به شکل سیستماتیک همه چیز هایکه در دل خاک نهفته اند ثبت و راجستر گردند. این بخش بعضی از پروژه های مختلف را چه در گذشته ویا در حال اجرا هستند مورد بررسی قرار میدهد. همگام با کار کرد های باستان شناسان بین المللی، باستان شناسان افغان نقش مهمی را در قبال حفاظت از میراث های فرهنگی خود شان ایفا نموده اند. عبدالقدیر تیموری (ریاست باستان شناسی افغانستان) در مقاله خود در مورد حفريات نجات بخش مشترک افغانی و بین المللی در ساحه بزرگ بودائی مس عینک که در این ساحه یکی از بزرگترین معادن مس جهان وجود دارد، معلومات ارایه میدارد، ساحه متذکره به هدف استخراج مس در آینده های نز دیک مشخص گردیده است. ظفر پیمان در مورد حفريات ریاست باستان شناسی افغانستان در ساحه باستانی تپه نارنج در دامنه کوه های حومه شهر کابل و نتایج بدست آمده از آن که باعث حفظ ارزش های تاریخی این شهر گردیده است، معلومات ارایه نموده است. نظر به تحقیقات ایشان و شواهد باستان شناسی تاریخی ناپدید شدن و

از بین رفتن بودیزم در افغانستان به اواخر قرن ۹ - ۱۰ میلادی برمیگردد، تقریباً یک و یا دو قرن بعد تر از آنکه در گذشته تصور میشد. آموزش و پرورش و میراث های ناملموس تشکیل دهنده بخش ششم این جلد میباشد. این بخش شامل مقالاتی میباشد که تأثیرات جنگ را بر قطع و از هم گسستگی انتقال میراث های غیر ملموس به شیوه سنتی و نیز راه های دوباره از سرگیری انتقال و گسترش میراث های ناملموس (میراث های معنوی) را در قالب برنامه های حفاظت از میراث های فرهنگی افغانستان مورد توجه قرار داده است. همچنان در این بخش بر موثریت تحصیلات و برنامه های آموزشی برای هردو، ترمیم مستقیم آثار باستانی و داشتن دانش مهارت های سنتی نیز اشاره گردیده است. در مقاله ای که توسط لورا دی الساندرو (انستیتیوت شرقی) و عبدالله حکیم زاده (موزیم ملی افغانستان) ارائه گردیده است، برنامه های آموزشی برای کارمندان مسلکی ترمیم آثار که از طرف انستیتیوت شرقی راه اندازی گردیده بود و این برنامه های آموزشی در راستای بلند بردن ظرفیت کاری ترمیم کاران افغان که مسولیت ترمیم آثار گرانبهای افغانستان را بر عهده دارند موثر واقع گردیده، مورد بررسی قرار گرفته است. مقاله وحید خلیلی نقش انستیتیوت فیروز کوه را در راستای حفاظت از صنایع دستی سنتی افغانستان مثل خوش نویسی، سیرامیک (سفال سازی)، نجاری و ساخت زیورات بلوسیله آموزش دهی هنر مندان جوان، توضیح و روشن نموده است. مهم تر از همه اینکه، انستیتیوت فیروز کوه برای هنرمندان شیوه های کسبه کاری را نیز آموزش میدهد و آنها را تشویق به طراحی قطعات نوآورانه خودشان مینماید تا باشد صنایع دستی پر جنب و جوش بماند و از خطر رکود و فراموشی در آینده در امان باشد.

بخش هفتم شامل دو دوره ای از مقابله با قاچاق و سرقت داشته های فرهنگی بوده که در جریان سال های نابسامانی موزیم و ساحات باستانی ویران گردیدند و در اثر آن مقادیر زیادی از این آثار به بازار سیاه راه پیدا نمود. جان سیمپسون در مقاله خود روی آنکه چگونه مقامات گمرک بریتانیا هزاران پارچه آثار قاچاق شده از افغانستان را در فرودگاه هیترو ضبط نمودند و بعداً آنها را به موزیم ملی افغانستان از طریق موزیم بریتانیا برگردانیدند، معلومات جامع ارائه داشته است. این مقاله نکات برجسته مشارک موزیم بریتانیا همراه با موزیم ملی افغانستان و دیگر نهاد های بشر دوستانه را در راستای نجات، ترمیم و برگرداندن آثار بی بدیلی چون عاج های مشهور بگرام که سرقت و به بیرون از کشور برای فروش در بازار سیاه قاچاق شده بودند، هویدا میسازد. گیل ستاین (مشاور ارشد ریس دانشگاه در بخش میراث فرهنگی و پروفیسور بخش باستان شناسی خاور نزدیک) روی اهمیت چارچوب های حقوقی بین المللی، مثل: موافقتنامه های دوجانبه فی مابین دولت ها که یک گام مهم بوده و میتوان از آن در برابر کمرنگ ساختن بازار های سیاه بین المللی فروش آثار، سرقت و تخریب مالکیت های فرهنگی که در حقیقت منبع سرقت آثار میباشد، استفاده نمود.

قسمت آخر این جلد با ارزیابی مختصر توسط جولین لزی در باره میراث فرهنگی افغانستان و چگونگی ادامه حفاظت این میراث ها بطور موثر آن، جمع بندی میگردد. نکته کلیدی این است که انعطاف پذیری ذاتی فرهنگ افغانستان به خوبی شناخته و درک گردیده و همیشه حفاظت از آن مورد حمایت قرار گرفته و خواهد گرفت و انتقال آن با همه چالش های برخاسته ضروری پنداشته میشود. ولی در نهایت، رسیدن به این هدف بر میگردد بر اینکه، نسل نو افغان تا چه اندازه ای انرژی قابل ملاحظه شانرا در ساحه تحقیق و حفاظت میراث های فرهنگی به خرج میدهند و این کار بواسطه سیستم آموزشی متمرکز که از طریق آن ارزشها و ویژه گی های میراث فرهنگی افغانستان به نسل نو منتقل گردد، امکان پذیر خواهد بود.

این نگاه اجمالی در مورد تلاش های جاری و انجام شده در قسمت میراث های فرهنگی در افغانستان نه کامل بوده و نه به هیچ وجه آخرین آگاهی نامه، بلکه یک مجموعه ای از صدا های تأثیر گذار در بخش میراث فرهنگی این کشور میباشد، صدا هایکه همیشه با حقایق خشونت آمیز وضعیت جنگی و نابسامانی ها مبارزه نموده اند. یکی از مثال های دلخراش کننده این خشونت ها، مجروح شدن داکتر احمد سرمست رئیس انستیتیوت ملی موسیقی افغانستان و یکی از حامیان بزرگ فرهنگ افغانستان در یک حمله تروریستی بر مرکز فرهنگی فرانسه در کابل در ماه دسمبر سال ۲۰۱۴ میباشد، کسیکه با ارائه مقاله واقعا عالی در مورد دوباره زنده نمودن، انتقال و حفاظت موسیقی سنتی در بین جوانان یکی از اشتراک کننده گان این کنفرانس بودند. در نتیجه، ایشان قادر به ارسال مقاله شان جهت نشر در این مجموعه مقالات نبودند. این حادثه غم انگیز مهر تاییدی بر چالش های سرا راه حفاظت از میراث های فرهنگی در افغانستان بوده - هم از نگاه تهدیدات امنیتی بر کارمندان این بخش و هم از نگاه کاهش سهم گیری آزادانه مردم افغانستان در برنامه های فرهنگی.

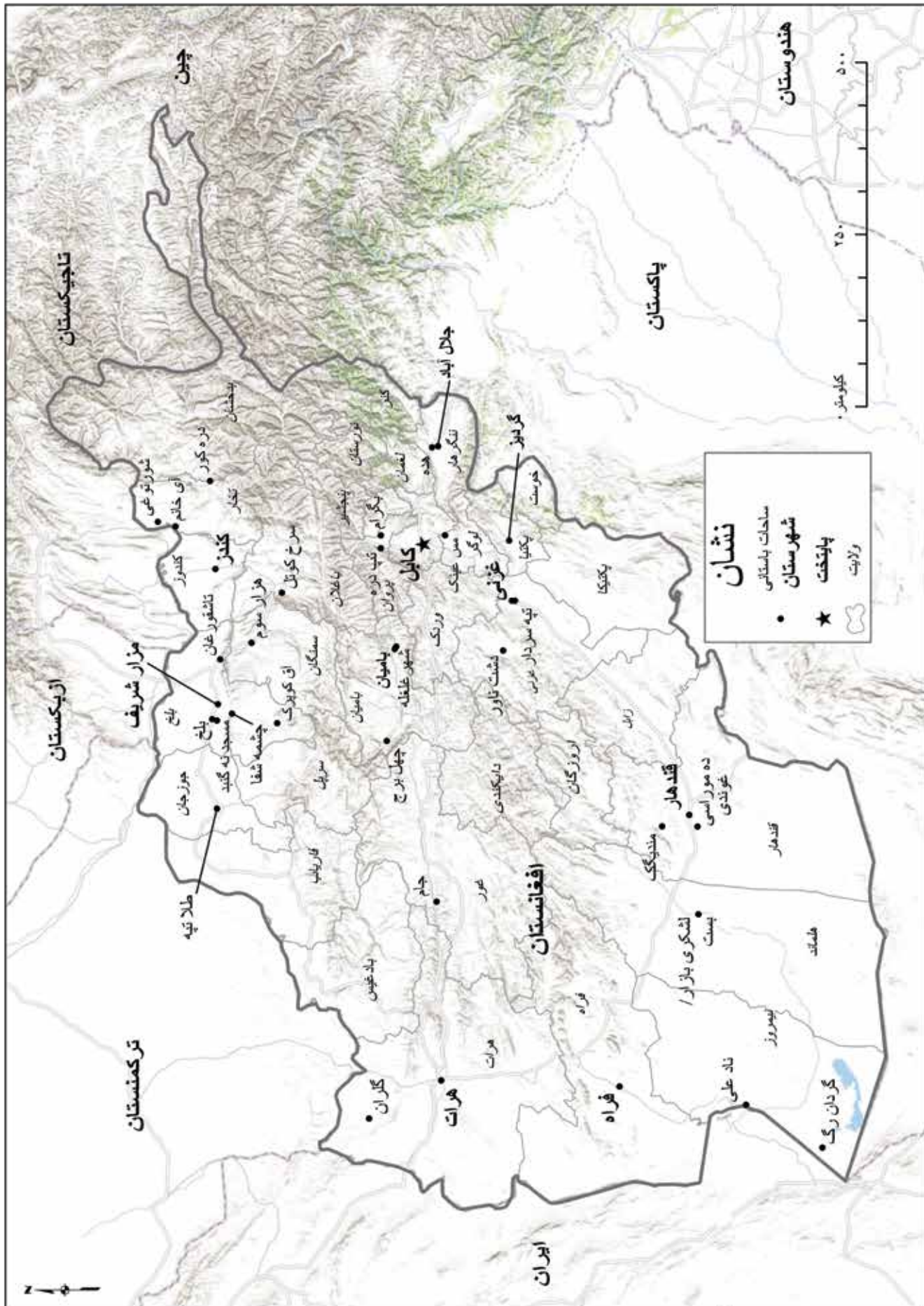
اما به طور کلی، این مجموعه از مقالات گواهی است بر فداکاری و شجاعت همه همکاران ما در افغانستان و سراسر جهان جهت ترویج، مطالعه و حفاظت یکی از منابع مهم ملت افغانستان یعنی فرهنگ آنها. مقالات این جلد نشان دهنده این است، که با وجود چالش ها و شک و تردید های متعدد، افغانها و جوامع بین المللی پروژه های خلاقانه را در قسمت حفاظت میراث های فرهنگی افغانستان به شکل موفقانه

آن به اجرا در آورده اند. در عین حال کمک به مردم این کشور جنگ زده برای توسعه مهارت های فردی و ظرفیت سازی اداری مهم بوده، تا باشد رهبری و مسولیت حفاظت از میراث های فرهنگی این کشور را در سال ها پیش رو خود بدست گیرند. ما میتوانیم به طور خوشبینانه ای اظهار نظر نمایم اینکه، این برنامه های مشارکتی قادر خواهد بود تا تلاش های حفاظت و حراست از گنجینه های بینظیر یکی از تمدن های بزرگ قدیمی جهان را کمک نماید.

سپاس نامه

ما از حمایت جلالتماب محترم داکتر اشرف غنی رئیس جمهور، جمهوری اسلامی افغانستان جهت برگزاری این کنفرانس قلباً سپاسگزاری نمائیم و همچنان از داکتر سید مخدوم رهین وزیر اسبق وزارت اطلاعات و فرهنگ و محترم سید مصدق خلیلی معین اسبق فرهنگی این وزارت جهت اشتراک شان در این کنفرانس. سپاس گزاری خاص از آقای وحید وفا، داکتر لیزا شوستر و دوشیزه فرشته نهان و دیگر کارمندان مرکز منبع معلومات افغانستان در دانشگاه کابل، آقای ستیون کمپ از انستیتیوت شرقی و آقای احمد بلال رغبت از نهاد مشورتی میراث های فرهنگی افغانستان به پاس کارکرد های شان در راه اندازی این کنفرانس. ما همچنان از مشوره های مفید آقای جولین لزی، آقای اجمل میوندی و داکتر لورا تدسکو از وزارت خارجه امریکا در راستای پلان گذاری و طرح ریزی این گردهمایی مستفید شدیم. از سفارت ایالات متحده امریکا در کابل میخواهیم از خانم هیلاری اولسین – وندیکر، خانم روبین اسمیت و آقای تیری دویدن ابراز قدردانی نمائیم. صمیمانه ترین تشکری از کارمندان هر دو جانب: مسولین پروژه موسسه شرقی در کابل مخصوصاً آقای الخاندرو گالیگو لویز و دوشیزه کترین هیم و کارمندان موزیم ملی افغانستان خاصاً آقای فهیم رحیمی، آقای یحی محب زاده، آقای نور آغا نوری، آقای اجمل یار، و آقای عبدالحفیظ لطیفی. میخواهم به طور خاص از داکتر عمرا خان مسعودی از صمیم قلب تشکری نمایم که با تشویق و حمایت شان برای برگزاری این کنفرانس و مهیا ساختن و ممکن ساختن این همه چیز ها ما را یاری رسانیدند. میخواهیم به طور جداگانه از حمایت سخاوتمندانه حامیان مشترک این کنفرانس – دانشگاه شیکاگو، سفارت امریکا در کابل، مرکز منبع معلومات افغانستان در دانشگاه کابل و وزارت اطلاعات و فرهنگ افغانستان ابراز امتنان و قدردانی نمائیم. و در آخر، سپاس فراوان از رئیس مرکز منبع معلومات افغانستان در دانشگاه کابل خانم نانس هیج دوپری جهت مهمان نوازی و مهیا نمودن زمینه برگزاری این کنفرانس در محوطه دانشگاه کابل.

نقشه افغانستان که نشاندهنده بعضی از ساحات باستانی و تاریخی میباشد، تصویر: م. فشر & ج. لطیفی

بخش اول: معرفی میراث های فرهنگی افغانستان

سخنرانی وزیر اطلاعات و فرهنگ

محترم سید مخدوم رهین

وزارت اطلاعات و فرهنگ، جمهوری اسلامی افغانستان (اسبق)

رئیس محترم دانشگاه کابل، معینان محترم وزارت اطلاعات و فرهنگ، آقای پروفیسور گیل ستاین ریس انستیتوت شرقی دانشگاه شیکاگو، دوستان عزیز ایکه در عرصه فرهنگ در افغانستان مدت های دراز کار کردند مثل آقای فلیپ، استادان گرامی، جوانان عزیز و بالاتر از همه و همه نانسی دوپری عزیز. امروز مایه مسرت است که محفل علمی با اهمیت در عرصه فرهنگ و احیای فرهنگ پر افتخار افغانستان به اشتراک شخصیت های به حق نخبه و کارشناسان مهم و با تجربه داخلی و خارجی دایر میشود.

شما میدانید که افغانستان به علت موقعیت خاص جغرافیایی خود، اقلأ در دو هزار و پنجد سال گذشته، کانون تمدن ها و فرهنگ های مختلف بوده است. مرکز تقاطع فرهنگ ها، ادیان، متاع های تجارتي، فرهنگ ها و هنر ها و غیره خصایص دیگر بوده و حاصل این رویارویی تمدن ها و فرهنگ ها رونق و شکوفائی فرهنگ و هنر و بازرگانی بود. راه ابریشم توانست اتصالات فرهنگی و داد ستد های تجارتي را بین شرق و غرب و شمال و جنوب بوجود آورد. این اختلاط فرهنگی سبب شد که افغانستان به منزله موزیم بزرگ فرهنگ ها و تمدن های کهن باشد.

وضع کنونی فرهنگی افغانستان بار بزرگ مسئولیت را بردوش همه ما میگذارد. بر دوش مردم افغانستان بخاطریکه میراث نیاکان ایشان است و بر دوش جهان بخاطریکه همه مواریت فرهنگی، میراث همه بشریت است و مرز نمی شناسد، نژاد نمی شناسد، رنگ نمی شناسد و بالاتر از همه تعلقات، به همه آدمیزاد در هر کنج جهان مربوط است. در افغانستان در چهل سال گذشته، شرایط دردناکی همچنان که میدانیم حاکم شد که تمام مظاهر فرهنگی مورد بی مهری و بی اعتنائی قرار گرفت. نه تنها فرهنگ ملموس بلکه فرهنگ ناملموس هم صدمات مرگ باری را تحمل کرد.

اگر ساحات تاریخی به اثر جفای طبیعت و بلای جنگ صدمات وحشتناکی دید، آهنگ های محلی و هنر های محلی هم داغ هایی فراوان برداشت. همان قسمیکه بافت سطرنجی و نمد و گلیم رو به زوال است، به همین ترتیب آهنگ هایی که بازمانده از موسیقی بسیار پربار عصر کهن ماست در ولایات مختلف افغانستان، در نقاط دور دست رو به مرگ است. اگر عمارت سمندی در طول جنگ ها ویران شده باشد، اعاده آن آسان است، بازسازی آن آسان است، ولی اگر آهنگی از یادگار های روزگار کهن مرد یا بنائی تاریخی منهدم شد، دیگر باید تا زنده هستیم در ماتم آن بنشینیم چون هرگز بازگرداندنی نیست.

امروز درد بزرگ وزارت اطلاعات و فرهنگ وجود ۱۲۰۰ بنای تاریخی در حال انهدام در سراسر افغانستان است. تعدادی از این بنا ها در حالت بسیار وخیم قرار دارند، تعدادی ممکن است به این زودی مهدم نشوند ولی در وضع ناگواری قرار دارند و با وجودیکه ما و دوستان ما در احیای تعدادی ازین بنا ها در ظرف ۱۳ سال گذشته کار کردیم، دوستان امریکایی ما، فرانسوی، ایتالوی، آلمانی، جاپانی، کوریایی و هالندی، همه در سهم خود در ترمیم و احیای تعدادی از آثار مهم تاریخی ما در پایتخت و ولایات مختلف خدمات سزاوار و قابل قدردانی کرده اند. ولی تعداد این یادگار ها بسیار زیاد است، یعنی ۱۲۰۰ بنا که در آستانه خطر قرار دارند. من هر وقتیکه دیوار کوه آسمایی را که نزدیک باغ بابر شاه است از پائین میبینم بی اختیار درد سوزنده ئی در سمت چپ سینه ام احساس میکنم. چون من به بالا رفتم، و دیدم دیواریکه از روزگاران بسیار دراز در طول قرن ها سر بلند و سرفراز ایستاده است، امروز بیمار

است و به زحمت روی پا ایستاده. پای بست آن افگار و ناتوان شده و شاید خود بخود و یا بر اثر تکان یک زلزله ضعیف هم از پا بیفتد. این یکی از 1200 بنائی است که در کشور در خطر نابودی قرار دارد.

در اغلب تاریخ کهن وقتی یادی از کابل است، یادی از حصار ها و دیوار های کابل نیز است و به همین سبب کابل بدست مهاجمان به آسانی گشوده نمی شد. کابل همیشه بر تارک صلح و امنیت و تجارت و انتقال فرهنگ در طول سده ها میدرخشید و در تاریخ های دوره اسلامی میخوانید که در کابل پادشاهیست که به آسانی سر به بیگانه خم نمیکند و این غرور مردم کابل و پادشاهانش قسماً به خاطرحصاری محکمی بود که کابل بدورش داشت و آن همان حصار است که بخش کمی از آن در نزدیک باغ بابر شاه و تا به فراز کوه باقی مانده است و با چشمان غمگین به طرف همه ما نگاه میکند و هرگز مباد که ما شاهد انهدام آن باشیم. از همه گردانندگان این محفل تشکر میکنم، امیدوار هستم که جلسات تان پربار باشد و ثمرات علمی، عینی و عملی داشته باشد.

سخنرانی معین فرهنگی

محترم سید مصدق خلیلی

وزارت اطلاعات و فرهنگ، جمهوری اسلامی افغانستان (اسبق)

دوستان گرامی از انستیتوت شرقی دانشگاه شیکاگو ایالات متحده امریکا، فرهنگیان و دوست داران میراث فرهنگی افغانستان، خانم ها و آقایان! حضور گرم و صمیمانه همه شما، بویژه مهمانان گرامی که رنج سفر راه های دور را کشیده و در این سمینار ارزشمند در خصوص میراث فرهنگی افغانستان اشتراک ورزیده اند را خیر مقدم میگویم.

بجا میبینم تا از برگزارکنندگان این سمینار مخصوصاً دوستان عزیز مان از انستیتوت شرقی دانشگاه شیکاگو و دوست دیرینه میراث فرهنگی افغانستان خانم نانسی دوپری و همکارانشان برای برگزاری این سمینار ارزشمند تشکری نمایم. مسلماً برگزاری این سمینار بین المللی با حضور متخصصین میراث فرهنگی در سطوح ملی و بین المللی گام مهمی است در راستای معرفی داشته های ارزشمند تاریخی و فرهنگی افغانستان و میتواند صفحه جدیدی را در جهت حفاظت از میراث فرهنگی افغانستان باز کند.

افغانستان بدلیل واقع شدن در مسیر راه تاریخی ابریشم محل پیوند تمدن های بزرگ جهان بوده و یکی از مهمترین مراکز بازرگانی عصر باستان به شمار میرفته است. این موقعیت مهم و حساس ژئواستراتژیکی و ژئوپولیتیکی افغانستان در شکل دادن تنوع فرهنگ غنی از فرهنگ ها و تمدن های بزرگ چون پارسی، یونانی، بین النهرینی، هندی و چینی در این کشور نقش مهمی داشته است. از عصر پارینه سنگی و طی دوره های تاریخی، مردم افغانستان، یا همان آریایی های باستان، جایگاه عمده ای در معرفی و گسترش فرهنگ و ادیان جهانی و نقش مهمی در بازرگانی و دادوستد داشته و گهگاه این دیار کانون مسلط سیاسی و فرهنگی در آسیا بوده است. بنا براین، بی دلیل نیست که ملت های بزرگی با مدنیت های کم نظیر ازین سرزمین به پا خاسته و حاکمیت خویش را در تمام منطقه گسترش دادند.

همانگونه که از سرزمین های (میان دجله و فرات، بین النهرین؛ عراق امروزی) به سبب تمدن های کهن و باستانی اش به عنوان ”گهواره تمدن“، و از مصر باستان به سبب اهرام باستانی اش به عنوان ”عجایب دنیای باستان“ یاد مینمایند، از افغانستان نیز به سبب موقعیت مهم و حساس ژئواستراتژیکی و ژئوپولیتیکی اش و حضور آمیزش غنی از فرهنگ ها و تمدن های بزرگ در تاریخ هزاران ساله این سرزمین، از آن به عنوان ”چهارراه فرهنگ های باستان“ یاد می شود.

سرزمین کهن افغانستان در طول این دوره های تاریخی مدنیت های بزرگی را پشت سر نهاده است هرکدام از عهد رزشت (زرتشت) تا مدنیت بودا و تا مدنیت های مختلف عصر اسلامی از عهد سامانی تا غزنوی و غوری و تیموری تا امروز هرکدام سهم کلانی در گسترش فرهنگ و مدنیت جهانی داشته اند که عظمت و شکوه آنها را میتوان از نمونه های بجا مانده ازین مدنیت ها در آثار ارزشمند بجا مانده از آنها به درستی دریافت.

با وجود آن که میراث فرهنگی و داشته های تاریخی افغانستان در یورش جهانگشایان مختلف در گذر زمان ضربات جبران نا پذیری را متحمل شد و شهر های تاریخی و زیبای چون بلخ، که ام ابلادش میخواندند و غزنی که عروس شهر ها خطابش میکردند و ده ها شهر و اماکن تاریخی دیگر ازین دست راه، به شکل توده های خاک تحویل گرفت. اما با وجود همه این ویرانگری ها چه در زمانه های دور و چه در دهه های اخیر که اکثر داشته های تاریخی این سرزمین را نابود ساخته است، هنوز هم در گوشه گوشه ای آن میتوان نمونه های متعددی از بنا های تاریخی، ساحات باستانی و داشته های باشکوه تاریخی را که هرکدام موجودیت مدنیت های مختلف تجربه شده درین سرزمین را به تصویر میکشند، دریافت.

مخصوصاً سه دهه جنگ و نا امنی اخیر در کشور ما در پهلوی صدمه زدن به این سرزمین در عرصه های مختلف، زیان های جبران ناپذیری را بر پیکر میراث فرهنگی ما وارد آورده است. تعداد بیشماری از بنا های تاریخی تخریب شدند، ساحات باستانی بگونه غیر قانونی مورد کاوش قرار گرفته و آثار باستانی ما در بازار های سیاه جهانی بفروش رسید، از ساحه باستانی آی خانم تا هده و از بلخ تا بامیان و از غزنی تا لوگر کمترین ساحه باستانی را را سراغ داریم که از سوی چپاولگران و قاچاقچیان آثار باستانی مورد دستبرد قرار نگرفته باشد. ده ها بنای معتبر تاریخی در سراسر کشور منهدم شدند که نمونه کلان و برجسته آن تندیس های بزرگ بودا در بامیان است.

موزیم ملی افغانستان که روزگاری با داشتن بیشتر از 100 هزار اثر ارزشمند تاریخی یکی از غنی ترین موزیم های منطقه بشمار

میرفت تاراج شد و در حدود 80 درصد از گنجینه های تاریخی خویش را از دست داد و تعمیر این موزیم به ویرانه مبدل شد.

اما خوشبختانه با تاسیس اداره نوین در کشور از سال 2001 به بعد فصل نوینی در خصوص حفاظت از میراث فرهنگی کشور گشوده شد. وزارت اطلاعات و فرهنگ جمهوری اسلامی افغانستان به همکاری جامعه بین المللی و نهاد های فعال در زمینه حفاظت از میراث فرهنگی تلاش کردند تا با همه آسیب هایی که میراث فرهنگی افغانستان در طول چندین دهه نا بسامانی دیده است، در جهت حفاظت از این داشته های ارزشمند، گام های موثری بردارند، و از سال 2001 تا حال دست آورد های قابل ملاحظه را در زمینه رسیده گی به میراث فرهنگی کشور شاهد بوده ایم.

نخستین گام های که درین راستا برداشته شد، ثبت دوساحه تاریخی معروف کشور، منار جام و دره بامیان در فهرست میراث جهانی بود که بدون شک گام بلندی در زمینه حفاظت از میراث ارزشمند فرهنگی این سرزمین و معرفی تاریخ کهن و پربار مان به جهانیان بود.

در حدود بیشتر از 200 بنا ی معتبر تاریخی کشور چه از بودجه ملی و چه به همکاری نهاد های بین المللی دوباره سازی و مرمت شدند که از مهمترین آنها میتوان از اعمار مجدد باغ بابر در کابل و به تعقیب آن دوباره سازی قلعه اختیارالدین در هرات، آرامگاه تیمور شاه درانی در کابل، زیارت امام صاحب درکنز، بالا حصار غزنی، مجتمع شهری مرادخانی در کابل، قصر جهان نما، مسجد نه گنبد و خواجه ابونصر پارسا در بلخ و آرامگاه شهزاده حسین در هلمند از بنا های معتبر تاریخی کشور که هر کدام معرف فرهنگ معماری و هنر دوره های متفاوت تمدنی این سرزمین اند، نام برد.

در سال 2001 ما بیشتر از چند ساحة محدود باستانی و بنا ی تاریخی را نزد این وزارت ثبت نداشتیم، حال آنکه امروز در حدود 5000 ساحة باستانی و 1600 بنا ی تاریخی در ریاست های باستان شناسی و حفظ و احیای شهر های تاریخی به ثبت رسیده اند که این روند ادامه دارد و امیدواریم با تکمیل روند ثبت این داشته های تاریخی فهرست کامل بنا ها و ساحات باستانی موجود در کشور را تهیه و به معرفی بگیریم.

موزیم ملی افغانستان دوباره احیا شد و بخش کلانی از آثار تاراج شده این نهاد ملی به همکاری نهاد های امنیتی کشور و دوستان بین المللی دوباره به موزیم ملی برگشت و همچنان در نتیجه کاوش های باستانی در ساحات مختلف کشور هزاران اثر تاریخی مربوط به مدنیت های مختلف تجربه شده در این سرزمین بدست آمده و به موزیم ملی منتقل شد که امروز این نهاد ملی توانسته است دوباره رونق گذشته خویش را باز یابد که گنجینه های آن به بیشتر از ۴۰ هزار اثر میرسد.

سفر جهانی آثار تاریخی موسوم به گنجینه باختر، یکی دیگر از برنامه های موثر در راستای جهانی ساختن میراث فرهنگی این کشور از سوی وزارت اطلاعات و فرهنگ بوده است، که سهم کلانی در معرفی تاریخ و ارزش های تاریخی و فرهنگی این مرز و بوم داشته که به یازده کشور مختلف جهان به نمایش گذاشته شده و به عنوان سفیر تاریخ و فرهنگ این کشور عمل نموده که در حال حاضر در کشور استرالیا در یکی از موزیم های معروف آن در معرض نمایش قرار دارد.

آرشیف ملی افغانستان که در آن گنجینه های مکتوب مربوط به دوره های مختلف تاریخی نگهداری میشوند، دوباره فعال و هزاران نسخه قلمی و اسناد تاریخی این سرزمین را در خود جا داده است که منبع معتبری برای پژوهشگران تاریخ و فرهنگ کهن این مرز و بوم به حساب می آید.

انتخاب غزنه به عنوان پایتخت فرهنگ اسلامی در سال 2013 که به اثر مساعی این وزارت بدست آمد هم زمینه خوبی شد برای معرفی و حفاظت از میراث فرهنگی کشور در سطوح ملی و بین المللی که در پهلوی برگزاری ده ها سمینار و کنفرانس علمی در خصوص معرفی میراث فرهنگی کشور مخصوصاً داشته ها و ارزش های تاریخی مربوط به عصر درخشان غزنوی، در حدود بیشتر از 35 بنا ی معتبر تاریخی متعلق به دوره های مختلف تاریخی در غزنه دوباره بازسازی شدند که چنین موردی در گذشته سابقه نداشت.

در ساحة باستان شناسی نیز تحقیقات گسترده برای شناخت ساحات باستانی کشور براه انداخته شد و ده ها ساحة باستانی در نقاط مختلف کشور از بلخ تا بامیان و از هرات تا ننگرهار و لوگر و کابل زیر پوشش کاوش های باستانی قرار گرفت که در نتیجه آن هزاران اثر تاریخی که هر کدام نشانه های زنده از مدنیت های پر شکوه تجربه شده در این سرزمین اند بدست آمده و به موزیم ملی کشور منتقل شدند.

کاوش های گسترده باستانی به منظور حفاظت از آثار باستانی ساحة مس عینک در ولایت لوگر که یکی از ساحات باستانی معتبر بودایی

در کشور به شمار می آید از کلان ترین برنامه ها در این خصوص است که از سال 2009 آغاز و با حضور ده ها باستان شناس داخلی و خارجی تاکنون ادامه دارد.

گام بلند دیگری که از دوسال بدینسو مشترکا از سوی وزارت اطلاعات و فرهنگ و یونسکو در راستای بهبود حفظ و مدیریت میراث جهانی و در مجموع میراث فرهنگی در کشور برداشته شده است، ایجاد برد مشورتی میراث جهانی در کابل است که در هشت نشست این برد از بدو تاسیس تا حال که آخرین آن را چند روز پیش پیرامون منار جام و بامیان داشتیم، موارد مرتبط به میراث جهانی و چالش های موجود در مسیر حفاظت و مدیریت میراث فرهنگی همواره به بحث گرفته میشود و با ارایه راهکارهای روشن و علمی در خصوص مبارزه با چالش های موجود فراراه حفاظت از میراث فرهنگی مارا در حفظ و مدیریت میراث فرهنگی بویژه ساحات میراث جهانی کمک مینماید. اما با وجود این همه تلاش ها هنوز هم در حدود بیشتر از 1400 بنای تاریخی و هزاران ساحة باستانی در سراسر کشور در معرض خطر انهدام اند که رسیده گی به آنها امکانات مالی و فنی بیشتر میطلبد.

وزارت اطلاعات و فرهنگ بر بنیاد پالیسی حفاظت از میراث فرهنگی برای رسیده گی به این امور برنامه جامع و کامل دارد، اما همزمان با چالش های متعدد امنیتی، مالی، فنی و عدم آگاهی مردم از ارزش میراث فرهنگی مواجه است که امیدواریم دوستان ملی و بین المللی ما همکاری هایشان را در خصوص حفاظت از میراث فرهنگی افغانستان که بخشی از میراث بشر درین گوشه از جهان است، گسترش بخشند تا ما بتوانیم ازین میراث ارزشمند فرهنگی حفاظت کنیم.

برای اینکه روند حفاظت از میراث فرهنگی مسیر خویشترا با موفقیت و سرعت بپیماید نیاز است تا جامعه جهانی مارا در خصوص حفاظت ازین موارد بیشتر کمک کند. محافظت و حمایت از میراث های فرهنگی ملموس و ناملموس کشور ما اعم از بنا های تاریخی، موزیم ها، ساحات باستانی، موسیقی، هنر و صنایع دستی از روندهای اساسی و با اهمیت است که میتواند احساس داشتن هویت فرهنگی و اتحاد ملی را در میان مردم به وجود آورد.

میراث مشترک فرهنگی احساس با همی را زنده نموده و مارا کمک میکند تا پل ارتباطی مستحکمی را بین اقشار مختلف ملت به وجود آورده و زمینه های رسیدن به دیالوگ و همدیگر فهمی و ساختن یک آینده روشن را برای مردم خویش هموار سازیم. جا دارد تا از همه دوستان بین المللی که مارا در خصوص احیای مجدد افغانستان و میراث فرهنگی آن درین چند سال اخیر یاری رسانیده اند، ابراز امتنان نماییم.

در اخیر یکبار دیگر از همه دوستانیکه که در برپایی این سمینار زحمت کشیده اند، مخصوصاً انستیتیوت شرقی دانشگاه شیکاگوی ایالات متحده امریکا و مرکز منبع معلومات افغانستان در دانشگاه کابل، تحت رهبری خانم نانسی دوپری تشکر کنم.

مطمئن هستم این سمینار میتواند سهم کلانی در معرفی میراث فرهنگی کشور داشته و راهکار های علمی و عملی را در راستای چگونگی حفاظت از میراث فرهنگی این سرزمین در آینده ارایه کند. میراث فرهنگی افغانستان بخشی از میراث مشترک جهانیست، برای اینکه بتوانیم این گنجینه ها را حفظ نماییم، نیاز است تا متحدانه برای نجات آنها از خطر نابودی عمل کنیم، چون روشن است که اگر امروز برای حفظ و نگهداری این میراث فرهنگی در افغانستان اقدامی نکنیم، در آینده ای نه چندان دور بخش عظیمی از فرهنگ و تمدن دیرینه و مشترک بشری را در این گوشه ای از جهان از دست خواهیم داد.

میراث فرهنگی افغانستان

عمر سلطان، وزارت اطلاعات و فرهنگ / وزارت معادن و پترولیم، جمهوری اسلامی افغانستان

افغانستان، پس از سی سال جنگ و جدال دوباره به زندگی معمولی بازگشته است. نتایج این سی سال جنگ وحشت بار اثرات ناگواری از خود باقی گذاشته است. در این مرحله عبور از فرهنگ جنگ به فرهنگ صلح، تحکیم برادری، صمیمیت و ترویج روحیه بخشش ما گام بزرگی به پیش برداشته ایم (تصاویر: ۲-۲.۱). وزارت اطلاعات، فرهنگ، توریسم و جوانان افغانستان تلاش می ورزد تا این اصول را از طریق ترویج میراث فرهنگی، برگزاری همایشها و فستیوالهای فرهنگی، کانسرتهای و مراسم ها از طریق تلویزیون و رادیو ترویج نماید. تأثیرات روانی چنین خدمات فرهنگی نه تنها اثرات منفی و رفتارهای مختلف را کاهش می دهد، بلکه در ایجاد فرهنگ مدارا و تحمل کمک می کند. ما باید این نوع فعالیت ها را برای مدت طولانی به خاطر رهانیدن جامعه از اثرات جنگ سی ساله ادامه دهیم. توجه به هنر و فعالیت های فرهنگی در این سمت به ما کمک زیادی خواهد کرد. هنر و هنرمندان در جریان این سی سال جنگ به ویژه در زمان حکومت طالبان به شدت به سوی نابودی رانده شدند.

امروز ما به احیای هنر نیاز داریم و ما در این سمت ده سال می شود که کار می کنیم، ولی امکانات ما به شدت محدود می شود. به عنوان مثال، در حال حاضر بسیاری از بخشهای موسیقی فولکوریک افغانستان که باقی مانده از پیشرفت هنری قرون گذشته در افغانستان می باشند، در حال نابودی قرار دارند و ما باید برای حمایت از آنها کاری انجام دهیم (تصویر: ۱). مانند همین، در بخش هنرهای دیگر مانند خوشنویسی، کاشی کاری، صنایع دستی و نقاشی که در طول قرون متمادی در افغانستان انکشاف یافتند (تصاویر: ۴-۳.۲). نسل جدید ما سر خود را از زبانه های آتش جنگ بلند کرده است و ما نهایت تلاش خود را جهت برطرف ساختن تأثیرات منازعه، خشونت و نفرت انجام خواهیم داد.

یک مثال درخشان کشف گنجینه های راه ابریشم در آسیای مرکزی می باشد که گمان میرفت در زمان جنگ و آشوب در افغانستان گم و یا نابود شده است. شاهکارهای این مجموعه های موزیم کابل در طول بیست و پنج سال پنهان مانده بودند، سپاس از قهرمانی کارمندان موزیم کابل که به طور مخفیانه آنها را بسته بندی کردند و در یکی از صندوقهای بانک مرکزی در کاخ ریاست جمهوری پنهان کردند تا اینکه گنجینه مذکور در امان ماند. تنها در سال ۲۰۰۴ بود که این بسته ها باز شدند و معلوم شد که این گنجینه کاملاً سالم باقی مانده است و به افغانستان و جهان آشکار شد که تلاشهای صادقانه مردم افغانستان با حرمت به آثار نفیس و میراث فرهنگی خود در برابر نیروهای مخرب می تواند آنها را نجات دهند (تصاویر: ۶-۵.۲).

زمان برای عمل

نانسی هچ دوپری، مرکز منبع معلومات افغانستان در دانشگاه کابل*

در طول هزاران سال یک طیف گسترده ای از مردمان با فرهنگ های مختلف به این سرزمین که امروز نامش افغانستان است، آمده اند، جاییکه چهار تمدن بزرگ باهم ملاقات میکنند. مناطق مرکزی افغانستان منحصراً یک پل ارتباطی همیشه توجه جهان گشایان، عساکر فاتحان، افراد خردمند، مبلغان مذهبی، زائرین، بازرگانان، صنعتگران و تبعیدیان سیاسی را از روم تا به چین همچنان قبایل چادر نشین از آنطرف دریای آمو را بخود جلب نموده است. فرهنگ افغانستان از میان آمیزه های این همه تعاملات و رویارویی فرهنگها شگوفان شده است.

برای مقاصد این بحث، فرهنگ مجموعه یی از باور های مشترک، عقاید، احساسات و آداب و رسوم را در خود جا داده است که بر ارزش های مکانی و سلوکی چنین بیانات خلاقانه هنری مانند هنر، موسیقی، ادبیات و معماری میافزاید. فرهنگ روش استفاده منابع مادی و غیر مادی مردم را تعریف میکند و باید تذکر داد که معیار فرهنگی بودن در افغانستان که تقریباً ۹۰ درصد از نفوذ آن از سواد کافی برخوردار نبوده است، نیاز است که آنرا با مردمانیکه از سواد کافی بهر مند هستند یکسان شمرد. آنهایکه قوانین و آداب و معاشرت را پیروی میکنند و به آن پایبند هستند دارای احترام قابل توجه نیز هستند.

تنوع مشهود میان توده های منحصر به فرد فرهنگ افغانستان بر تصویر کلی پر جنب و جوش و قابل توجه این فرهنگ می افزاید. بسیاری از آنها بقایا و نشانه هایی از فرهنگ های دیگر هستند و این تفاوت ها از گذشته های دور به این طرف قابل احترام و محبوب بوده است. با این حال، جستجو جهت دانستن وحدت میان افغانها نشان میدهد که با وجود تفاوت های نژادی، لسانی و منطقوی و استفاده ابزاری این گزینه ها برای رسیدن به قدرت، حس متعلق بودن به افغانستان میان عامه مردم آشکار و زنده است.

برخی از ویژه گی های فرهنگ سنتی

عزت و غرور سنگی است که بر فراز آن جایگاه اجتماعی استوار است. افغانها به خاطر دفاع از عزت و غرور فردی شان مشهور هستند. پوشانیدن حجاب و انزوا قرار دادن زنان در حقیقت حفظ عزت و غرور فامیل میباشد و همچنان ایجاد جاهای مخصوص برای سرگرمی زنان و صنوف درسی جداگانه برای دختران نیز مرتبط بر این موضوع است.

معماری بومی نشان دهنده این گونه پوشیدگی و محرمیت میباشد. قسمت های بیرونی ساختمان ها بدون کدام تزئین و ویژه گی خاص بوده ولی قسمت داخلی ساختمان ها بر بخش های متفرقه تقسیم گردیده و جای مخصوصی برای پذیرایی مهمانان منزوی از بخش هاییکه خود در آن زندگی میکنند دیزاین گردیده است. محوطه ساختمان ها همیشه دارای تزئینات چوبی به سبک کشمیری و دروازه ها و کلکین های چوبی نیز آراسته با تزئینات بوده است. سالون پذیرائی مهمانان همیشه مجلل و آراسته با تزئینات گچی بوده و این تجلی نشان دهنده عزت برای مهمان میباشد که همیشه مهمان با جبین گشوده پذیرائی میگردد. ولی متأسفانه، این نوع معماری سنتی و تزئینات گچی و چوبی دیگر از مود رفته است و در معماری جدید آنقدر مورد استفاده نیست.

عشق و علاقه به شعر در سراسر افغانستان رایج میباشد. شعرای مشهور کلاسیک ایران، هند و آسیای مرکزی میان فرهنگیان و عامه مردم قابل احترام است. علاوه بر این، بنا بر زنده بودن سنت های شفاهی (انتقال فرهنگ نسل به نسل) افراد بی سواد جامعه هم از میراث های ادبی شان آگاه هستند. اشعار پشتو، اگرچه در گذشته بر آن عطف توجه صورت نگرفته است، ولی در حال حاضر از شهرت قابل توجهی برخوردار است. باید یاد آورد شد، که تقریباً همه افغانها در سرودن شعر ماهر و چیره دست هستند و شعر خوانی یکی از سرگرمیهای مشهور در سراسر این کشور میباشد.

داستانها و ترانه های محلی در میان مردم شهر و روستا از لذت خاص یکسان برخوردار است و ندرتاً مربوط به یک گروه مشخص جامعه تعلق میگیرد به جز از داستان های تاریخی قهرمانان محلی. دیگر داستان ها و افسانه های عامیانه بر چندین بخش تقسیم میگردند از قبیل داستان های اسلامی و پیام های اخلاقی و اجتماعی. این داستان ها و قصه ها تداوم موجودیت ارزش های اجتماعی را نشان داده

* این بخش، از مقاله دوپری در سال ۲۰۰۲ و سخنرانی شان در این کنفرانس گرفته شده و تنظیم گردیده است.

و برای جلب و توجه و اجتماعی نمودن کودکان مهم میباید. طنز و فکاهی نیز مشهور و محبوبیت خاص دارد.

موسیقی هم جایگاه ویژه ای در فرهنگ این کشور داشته و دارای تنوعات منطقه‌ای میباید، با وجود اینکه توسط برخی از محافظه کاران پسندیده شمرده نمیشود. مناسبت ها و برنامه های اجتماعی همیشه با موسیقی همراه میباید؛ راننده گان بس ها همیشه کست های متنوع با موسیقی های متفاوت را باخود همراه دارند و به فرمایشات مسافران رجعت داده میشود؛ مادران به خاطر آرامش و دادن احساس خوب بر اطفال خود برای آنها آهنگ زمزمه میکنند. انواعی از سبک های موسیقی کلاسیک که شباهت های زیادی با موسیقی هند دارد نیز موجود بوده و آلات موسیقی متنوع که زمانی از محبوبیت خاصی در دربار شاهان برخوردار بوده و در حال حاضر نیز میان جوانان و هنر دوستان از محبوبیت خاصی برخوردار است (تصویر: ۱۱۰).

علاوه بر قالین های مشهور افغانستان، پارچه های گلیم و صنایع دست بافی شده تزئینات دیواری نیز به طور گسترده در این کشور مورد استفاده قرار دارد. اگرچه از نقاشی های دیواری و تابلو ها در تزئینات داخلی به ندرت کار گرفته شده، اما در دهه های ۱۹۲۰ نقاشی و تابلو های دیواری غربی زیب و زینت دیوار های قصر های شاهان بوده است. کاشی ها و خشت های مجال دوره های غزنویان، غوریان و تیموریان قرون گذشته هیچگاهی جز فرهنگ معماری نشده اگر چه در بسیاری از مقبره ها و مساجد مدرن در بعضی از شهر ها مورد استفاده قرار گرفته است. با وجود این، نمونه هایی از هنر این دوره در بناها و مکان های دیدنی و جذاب در شهر های هرات و بلخ که توجه خاصی بر حفاظت از آنها صورت گرفته، هویدا است (تصویر: ۱۱۱.۱-۲).

افغانها به خاطر مهمان نوازی شان نیز شهرت دارند. مراسم و نشست و برخاست های مختلفی مانند مراسم عروسی، نامزدی، جشن تولد، مراسم مذهبی، شب نشینی ها، مهمانی های خوش آمدید و خداحافظی با مسافران و غیره را جهت دور هم بودن دارند که بر پذیرائی مهمان ها ارجعیت و ارزش خاصی داده میشود. میله های فامیلی در باغ ها و کنار دریا ها بیانگر عشق و محبت افغانها بر زیبایی های محیط زیستی و طبیعی شان است (تصویر: ۳۱.۱). به طور کلی، این گونه مناسبت ها و جشن های فامیلی، دید و بازدید خویشاوندان و اقارب، تهیه لباس های جدید در مراسم ویژه، مصرف مقادیر زیادی از خوراکی های فصلی همه نشان دهنده فرهنگ والای این کشور میباید.

از جشن های عمومی و بیشتر سازمان یافته از قبیل برگزاری میله نور و ز در ولایت بلخ که ۲۱ مارچ مصادف است با اولین روز سال هجری شمسی، و دیگر مراسم مذهبی با اشتراک طیف گسترده ای از مردم، شعیه و سنی، پیر و جوان، زن و مرد در کنار همدیگر و متحدانه از آن تجلیل مینمایند که در اغلب موارد این چنین جشن ها با غذا های متنوع و شربت های گوناگون همراه میباید.

ایجاد فرهنگ ملی

افغانستان منحصی یک ملت - دولت مدرن در سالهای پس از ۱۸۸۰ پدید آمد و مرز های جغرافیایی فعلی آن توسط بیرون مرزی ها (استعمار گران وقت) ترسیم گردید. با ایجاد و تشکیل این دولت جدید سبک های جدید معماری از آسیای مرکزی و غرب در این کشور سرازیر شد، لباس های غربی میان افراد باسواد و تحصیل کرده جامعه مروج گردید، و مکاتب سکولار نوتاسیس عرض اندام نمودند. ولی با روی کار آمدن دوره شاهی امان الله خان در ۱۹۲۰، این شاه یک سلسله اصلاحات را روی دست گرفت که با واکنش تند مردمی و قبیله‌ای در سال های ۱۹۲۹ روبرو شد که در نتیجه منجر به فروپاشی نظام و خروج این شاه اصلاح طلب از کشور گردید و سلسله جدیدی به میان آمد که الی سالهای ۱۹۷۸ ادامه پیدا نمود. حاکمان جدید در سدد جستجوی اصلاحات محتاطانه و پرورش فعالیت های ملت سازی در حد متوسط آن شدند که بیشتر متمرکز بر ایجاد وحدت ملی و وفاداری به نظام سلطنتی بود.

در میان سایر کار ها، ایجاد جاده ها و خدمات شهری گسترش یافت که باعث افزایش مهاجرت روستاییان به شهر ها گردید و در نتیجه پیوستن آنها به شهر و زندگی شهری بعضی از نماد های مشخص کننده این گروه ها به باد فراموشی سپرده شد و یا ناپدید گردیدند. دولت همچنان روز های رخصتی رسمی ملی را معرفی نمود، از قبیل: روز استقلال، روز مادر، روز کارگر، روز دانشجو، روز معلم و روز دهقان. معمولاً این جشن ها با رسم و گذشت های رسمی و سخنرانی های عمومی همراه هستند که در آن از کار کرد دولت ستایش بعمل میاید.

رادیو، به عنوان یک وسیله گسترش و ترویج وحدت ملی بین اقوام به طور گسترده مورد استفاده قرار گرفته است. رادیو کابل در سال ۱۹۴۰ افتتاح گردید و در سال ۱۹۶۶ جاگزین سیستم سنتی خبر رسانی در این کشور گردید. رادیو نقشی مهمی را در ایجاد جایگاه و

حضور زنان در رسانه ایفا نموده است. همچنان در این دوره ها در قسمت تئاتر و تهیه فیلم های افغانی نیز پیشرفت های چشم گیری صورت گرفته است.

در قسمت زندگی اجتماعی جوانان طبقه متوسط جامعه نیز تغییراتی رونما گردیده بود. تجلیل مراسم نامزدی و عروسی در هوتل ها به عوض خانه ها به یک عرف مد روز مبدل شده بود. این امر در نهایت منجر به ظهور برخی از تالار های مجلل عروسی گردیده است.

هنر نقاشی و هنرمندان این بخش، محبوبیت و شهرتی را که هنرمندان موسیقی کسب نمودند، اینها آنرا تجربه نکردند. در کار های هنری اولیه شهری از سبک های اروپایی و غربی بیشتر استفاده صورت گرفته تا از سبک های سنتی افغانی. برخی از هنرمندان برجسته در هرات میناتور های دوره تیموریان را دوباره احیا نمودند ولی یک دوره کوتاهی را زیستند قسیمیکه هنرمندان در قله های پامیر و واخان نیز با این سرنوشت مشابه روبرو شدند. ولی در کل این هنرمندان در جلب توجه و حمایت عامه موفق نبوده اند، بنا بر همین دلیل هنر های نقاشی افغانستان آنقدر میان مردم جمع آوری نگردید و حضور کم رنگ داشته است. از سوی دیگر، در اطراف و روستا ها تعداد زیادی از رستوران ها، چای خانه ها، مساجد و قسمت های بیرونی لاری ها (موتور های باربری) با سبک های سنتی تزئین گردیده بودند که در جریان سالهای جنگ اینها هم رو به رکود مواجه گردیده اند.

در بخش آثار ادبی افغانستان میتوان گفت که شیوه ها و سبک های مختلف نوشتاری در این ادبیات هویدا است. در حال حاضر تعدادی زیادی از نویسندگان زن و مرد وجود دارند که از محبوبیت خاصی میان خوانندگان شان برخوردار هستند و توجه آنها را به خود مجذوب نموده اند.

موزیم ملی افغانستان در سال ۱۹۳۱ در کابل افتتاح شد و به مکانی برای جمع آوری یافته های با ارزش تاریخی و باستانی که در اثر حفاریات متعددی بدست آمده بودند مبدل گردید. رفته رفته محل نگهداری یکی از مجموعه های آثار بی نظیر جهان گردید ولی در انزوای قرار گرفت و تلاش هایی برای ایجاد جایگاه اش منحصراً یک منبع تاریخ افغانستان میان مردم عامه برداشته شد. علاقه مندی برای حفاظت از آبدات تاریخی زنده و بشاش بود ولی در بسیاری از نقاط بعضی از آبدات تاریخی برای ایجاد جاده های وسیع و پارک ها تخریب گردیدند.

سیستم دیزاین خانه های شهری گرایش زیادی به سبک های غربی پیدا نمودند، مانند مجموعه از بلاک های رهاپشی مکروریان ها که کار ساخت آنها در اوایل سالهای ۱۹۶۰ آغاز گردید و با سبک معماری آسیای مرکزی که نه آنقدر زیبا بودند و نه مناسب فرهنگ این کشور. در سال های اخیر سبک های پر زرق و برق معماری از کشور های همسایه بر این کشور راه پیدا نمودند که هنر های معماری سنتی افغانستان را تحت شعاع قرار داده است. مهندسان افغان هنوز هم دنبال سبک های اصیلی هستند که نمایانگر چهره واقعی هنر معماری این کشور باشد.

دو نقطه باید تاکید شود. اول، تلاش های مدرنیزه شدن میان طبقه حاکم و مردم شهر نشین آنقدر آشکار به تمایلات غربی بوده که بعضی از ارزش های سنتی از طرف اکثریت آنها به دور رانده شده است. دوم اینکه، نو آوری های فرهنگی که عمدتاً منحصر به شهر ها بوده و در شهر ها انجام شده، تفاوت گسترده ای را میان روستا و شهر ایجاد نموده است.

تهاجم فرهنگی

کودتای سال ۱۹۷۸ و اشغال کشور توسط اتحاد جماهیر شوروی که در سال ۱۹۸۹ خاتمه یافت منجر به ترک میلیون ها نفر از کشور گردید و نسل نو افغان فرصت های اندکی داشتند تا در مورد تاریخ خود بدانند و مطالعه نمایند. احزاب سیاسی مستقر در پشاور (مجاهدین) در سال ۱۹۹۲ قدرت را در کابل بدست گرفتند، ولی جنگ های داخلی این کشور را در هرج و مرج نگه داشت و راه را برای رژیم افراطی- محافظه کار تحت رهبری طالبان از ۱۹۹۶ الی ۲۰۰۱، هموار نمود. در این دوره بود که در ماه مارچ ۲۰۰۱ میلادی پیکره های عظیم بودا های بامیان منفجر گردیدند و مجسمه های مشهور موزیم ملی نیز توسط مقامات دولتی شکستانده و پارچه پارچه گردیدند. در جریان این سالهای نابسامانی و جنگ، ساحات باستانی متعددی در سراسر کشور به طور سیستماتیک مورد دست برد و غارت قرار گرفتند و در عین حال موزیم ملی نیز در امان نمانده و مورد دست برد قرار گرفت و در اثر اثابت راکت بر منزل فوقانی آن طعمه آتش گردید (تصاویر: ۷.۲ و ۱۳).

ما هرگز قادر نخواهیم بود تا بدانیم به چه تعداد از آثار در اثر این غارت ها و چپاولگری ها گم شده اند. به طور جدی، این اعمال تخریبی احتمال بازسازی تاریخ این ساحات را از میان برداشت. کار های هنری در فضا تولید نمیگردند: آثار باید در محلی که بدست میابند مطالعه گردند تا پویایی فرهنگ ایکه در آن تولید گردیده اند شناخته و درک گردد.

خوشبختانه، کارمندان سخت کوش موزیم ملی تعدادی از آثار منحصر به فرد را بسته بندی و به جای امن تری در کابل منتقل کردند، جایکه هنوز هم آنها در صندوق های بانک انتظار ساخت یک موزیم امن را در جوار موزیم فعلی جهت برگشت به جای اصلی خود را دارند. در عین حال، تعمیر ویران شده موزیم که زمانی مکان خالی بود، حالا دوباره به پای خود ایستاده است. نمایشگاه ها و سالون های آن یکبار دیگر پر از آثار تازه بدست آمده از ساحه مس عینک و آثار برگردانیده شده توسط موزیم ها و سازمان های بین المللی، شده است. به طور قابل توجهی، موزیم ملی فعالیت های خلاقانه ای را در راستای جلب توجه و آگاهی دهی عامه انجام داده است، شامل بازدید گروهی متعلمین مکاتب از این موزیم.

زمان برای عمل

موزیم ملی افغانستان که از میان انبوهی از دود و گرد، با دهلیز های ظریف قوسی خود و زینه های مرمرین اش همراه با وعده های جدید، دوباره برخاسته است، زمانی رسیده است که آنرا از موقعیت سنتی و منزوی آن رها نماییم. زمان آن رسیده است تا آنرا قادر بسازیم که چهره واقعی خود را به عنوان مظهر بصری میراث ملی تبلور دهد. زمان آن رسیده است که بدانیم آیا موزیم گوش زد شهروندان با رسوخ این کشور گردیده و از افتخارات ملی گذشته شان آگاه هستند و آنها را الهام بخشیم تا از داشته های فرهنگی خود حفاظت نمایند.

چنین اندیشه ها باعث این تصمیم شده تا متخصصین از سراسر جهان دور هم جمع شوند و نظریات خویش را در مورد چگونگی تقویت محیط فرهنگی در افغانستان، شریک سازند.

در گام اول در میان مسائلی که باید بررسی شوند، مسئله ایجاد محیطی قرار داشت که برای ایده های سازنده از کلیه محلات و منابع خواه خصوصی و خواه رسمی چه تخیلی و چه منعطف و واقعی باشند، قابل تطبیق باشند و تنها آرمانهای پرشکوه فراتر از محدوده دستاوردهای واقعی نیست. مسائل عمده مورد بررسی شامل موارد ذیل می باشند: ایجاد یک استراتژی ملی مرکب از اهداف کوتاه مدت و دراز مدت از جمله نیازمندی های اولیه پنداشته میشود. اما، همان گونه که ما اغلب اوقات مشاهده می کنیم، برنامه های استراتژیک ممکن است بر روی کاغذ جالب و پرزرق و برق به نظر برسند ولی بنا بر نبود رهبری سالم به هدف نمی رسند. تا زمانیکه مسولیت این برای افرادی با انگیزه قوی و داشتن مهارت پالسی سازی و مدیریتی و اگذار نگردد، کمتر چیزی را می توان انتظار داشت. این امر چیزی بیشتر از آن تقاضا می کند که کمیته همه جا حاضر به طور دوره یی جلسه برگزار کند، حرف بزند و سپس هیچ کاری هم نکند. چیزیکه به آن نیاز است، ایجاد یک شورای عالی فرهنگ میباشد و مسولیت آن برای شخص مسلکی سپرده شود و از تمام صلاحیت های تصمیم گیری در زمینه برخوردار باشد.

ولی نخست، چنین مقام باید بداند که چه چیزهایی مسولیت آن است، چه چیزی نیاز به حفاظت و حمایت دارد و مهم تر از همه کی در این کار دخیل است. امر مذکور نه تنها نیاز به هماهنگی دارد، بلکه یک همکاری واقعی را جهت روی دست گرفتن اولویت دیگری برای برگزاری سروی سراسری داراییها و مالکیت فرهنگی تقاضا می کند. امور مذکور مشمول مسائلی، از قبیل تشخیص منابع بشری همراه با مهارتهای هنری، داشتن تجربه در حفريات، ترمیم، مدیریت و حراست، می باشد. این وظیفه بزرگ نیازمند پیشنهادات متخصصین از سازمانها و گروههای متفاوت میباشد؛ بویژه آن سازمانهای بین المللی که در طول دهه ها مصروف حفاری در این کشور هستند که نه تنها دارای مهارتهای تکنیکی بلکه به طور قابل توجهی احساس عمیق فرهنگی دارند. در این مورد داشتن یک دیتابیس قابل تجدید امر ضروری است (مراجعه شود به: فشر در این جلد).

علاوه بر این، تنوعات بی شماریکه مشخص کننده میراث فرهنگی میباشد، به کلیه بخشهای کشور ارتباط دارد. مسولین در همه بخشهای انکشافی باید در این مورد آگاهی داشته باشند. از 25 وزارت فعال کنونی حد اقل نیمی از آنها باید به نحوی با شورای عالی فرهنگی ارتباط داشته باشند. نباید فراموش شود که در سالهای 1950 در جریان عملی نمودن پروژه سرک سازی، ساحه باستانی سرخ کوتل کشف گردید، جایکه یکی از اسناد مهم خطی زبان دوره کوشانیان در آن پیدا شد (تصویر: ۲۵. ۱) امروزه زیربنای توسعه یافته یی که

ناگزیر با استخراج مواد معدنی همراه است، باید بالاتر از همه در ذهن هر شخص باقی بماند. انتخاب های دشواری رونما خواهند شد؛ اولویت ها باید مد نظر گرفته شوند.

پس از تأسیس مدیریت پویای شورای عالی فرهنگ باید اولویتها مشخص گردند و از آسیب و زیانهای جبران ناپذیر فرهنگی جلوگیری نماید، بعداً ایجاد ظرفیت برای ادارات و مؤسسات یک امر حیاتی خواهد بود، تا آنها را قادر بسازد که پروژه ها را با حساسیت تطبیق و مدیریت کنند. برنامه ریزان لایق، باستان شناسان، ترمیم کاران، ناظران، حسابداران و کارشناسان ماهر دیتابیس دارای مفکوره های خلاقانه ضروری پنداشته میشود در غیر آن بسیاری از پروژه ها به ناکامی خواهد انجامید. پروگرام های آموزشی باید در هر یک از پروژه ها تحت نظارت مشاورین داخلی و خارجی در ساحه مد نظر گرفته شود و در برگیرنده آموزش های پیش رفته در خارج با حمایت همکاران بین المللی نیز باشد.

جا دارد که از معرفی میراث های غیر ملموس نیز یاد آوری گردد، نباید آنها فراموش شوند. هنرمندان، موسیقی دانان، صنعتگران، پشمینه بافان و بافندگان ابریشم، گل دوزان، زرگران، و غیره، به مانند دیگران باید توجه لازم را به ویژه در ولایات دریافت کنند، نه تنها در کابل زیرا که کابل تمام افغانستان نیست. برخی از هنرهای درخشان فولکلوریک (سنتی) که زمانی جهت تزئین مساجد، چایخانه ها و ارباب ها به کار رفته اند، دیگر در جایی به مشاهده نمی رسند. نبود گادی های تزئین شده که زمانی زیب و زینت کوچه و پس کوچه های هرات و مزار بودند، واقعاً تأسف بر انگیز است. استفاده از مهارت های سنتی و محلی مخصوصاً در بخش های ترمیم آبادات نیز نیازمند تشویق و حمایت است (تصویر: ۱۱۲).

نباید مؤسساتی به مانند انجمن تاریخ که در گذشته فعالیت داشت، از یاد برد که شعرا، نویسندگان، نمایش نامه نویسان، افسانه گوینان را از طریق مجلات و نشرات شان به هم آورد و این یک نوع همزیستی را میان سنن فرهنگی و نوآوری ایجاد نمود. عکاسان، هنرمندان سینما، رادیو، تلویزیون و نویسندگان همراه با تعداد زیادی از گروه های مدافع در چارچوب جامعه مدنی، در حال حاضر به صورت پویا و شیوه های جدید فعال هستند.

نباید همه تلاشها به شورای عالی فرهنگی متمرکز شود. عامه مردم هم باید در مورد نقش کلیدی خود در حفاظت میراث فرهنگی آگاهی داشته باشند. بناهای تاریخی که نقش عمده ای در زندگی مردم داشته اند در طول دهه های جنگ به خوبی حفظ گردیده اند. تا زمانی که جوامع تشویق نشوند و خود را مسئول حفاظت آبادات ای که در همجواریشان قرار دارند نشمارند، روند تخریب ادامه داشته، فرق نمیکند که به چه اندازه ای کار های ترمیماتی صورت گرفته است. برای این منظور، افرادی جهت آگاهی دهی عامه باید گماشته شوند، همراه با مواد آموزشی و حمایت فنی و مالی. وزارت معارف و وزارت تحصیلات عالی باید مسئولیت خود را جهت شامل ساختن مسائل فرهنگی در برنامه های تعلیمی شان، شروع از صنف اول الی صنف بالاتر ادا نمایند.

مسئله ارتقای آگاهی یک موضوع حیاتی، پیچیده و گسترده می باشد که در نهایت از کوچکترین جز شروع میشود همانا رفع دیدگاه نادرست در باره موزیم ها، اینکه موزیم ها تنها محل نگهداری آثار کهنه پر از گرد و خاک میباشد. توزیع مواد آموزشی ساده و قابل خوانش که در میان مردمان انگیزه ایجاد نماید تا در مورد میراث های فرهنگی شان بیشتر بدانند و آگاهی حاصل نمایند، بنظر میرسد که یک هدف واقع بینانه و موثر خواهد بود. ایجاد پروژه های حمایتی در این راستا کار مشکلی نخواهد بود.

در طول سالهای متمادی موزیم ملی تعداد زیادی از آثار سرقت شده را از نهادهای افراد در داخل و خارج کشور دریافت کرده است. چنین اقدام مایه قدردانی است. در مورد جلب تمایل مالکان آثار سرقت شده برای بازگرداندن آنها تأسیس یک مرکز جمع آوری معلومات در افغانستان به منظور جمع آوری معلومات پیرامون مکان آثار غیرقانونی به دست آمده، ایجاد میکانیسم های پیگیری، تشخیص دادن آثار اصلی مفقود شده به شکل مسولانه، و تهیه پالیسیها در ارتباط به بازگرداندن آنها، مفید و مثمر خواهد بود. در نهایت، چنین امری محققان را قادر می سازد که پس از بازگشت آثار آنها را مورد تحقیق قرار دهند. این باعث ایجاد تلاشهای مشابه خواهد شد که قبلاً در خارج روی دست گرفته شده بودند، ولی ادامه نیافتند.

و بالاخره، هیچ کدام از موارد فوق بدون تجدید نظر قانون میراث های فرهنگی افغانستان تطبیق نخواهد شد.

بخش دوم: چارچوب سازمانی برای حفاظت میراث های فرهنگی

رویارویی با چالش های گذشته، حال، و آینده به منظور حفاظت از میراث های فرهنگی افغانستان

پاولو فونتانی و بریندن کیسر، دفتر یونسکو در افغانستان

خلاصه

این فصل بحثی است در باره فعالیت های موجود احیای مجدد میراث های فرهنگی در افغانستان در تقابل با پس زمینه حفريات غير قانونی، غارت و قاچاق دوامدار نه تنها در تاریخ معاصر افغانستان بلکه در نتیجه عوامل درازمدت اقتصادی، اجتماعی و نابسامانی های سیاسی. موضوعات کلیدی که جامعه جهانی و مقام های افغان با آن در راستای مدیریت و انکشاف دوامدار منابع میراث های فرهنگی با آن مواجه اند، نیز شامل این مبحث میباشند. استدلال بر این است که اگر تلاش ها برای حفاظت از میراث های فرهنگی به شکل پایدار آن در آینده باشد، باید در یک مبحث گسترده انکشافی شامل شوند که برداشت مفاهیم میراث های فرهنگی ملموس و غیر ملموس در این طرح منسجم انکشافی گنجانیده شوند. این بدان معنا است که "میراث ها"، به صورت عموم، از طریق سازمان های که مدافع حفاظت آن هستند، باید ارائه شود و طوری با خلاقیت انکشاف یابند که رابطه ها و ارزش آن به صورت موثرانه در تکامل اجتماعی، اقتصادی و سیاسی افغانستان برانزده باشد. در غیر این صورت، وضعیت همچنان در حاشیه باقی خواهد ماند، به ویژه در موارد قابل ملاحظه منابع عامه و حمایت های جامعه بین المللی در سال های آینده.

سکتور فرهنگی افغانستان در حال حاضر در موقعیت خوبی قرار گرفته است تا تاثیرات شگرفی را بر ابتکارات احیای صلح و دولت سازی از طریق توسعه بحث های ابتدایی و مثبت فرا -فرهنگی متقابل، درک و احترام به عدم تجانس فرهنگی و حقوق بشری بر جا می گذار. منابع میراث های فرهنگی می تواند برای این منظور بکار گرفته شوند، طور مثال، با استفاده از آبدات تاریخی که بتواند حمایت های محلی را برای ارزش های سمبولیک معاصر و تاریخی، اسطوره ای، آئین پرستش و دینی که میتواند جوامع را در اطراف ارزش های فرهنگی منقول و غیر منقول، ملموس و غیر ملموس با هم منسجم سازد. این پروسه می تواند، در تئوری، یک بنیادی را برای درک بهتر منشاء یک ملت و این که چی چیزی را در آینده آرزو می کند، ببار آورد.

مقدمه

ما همه یک هدف مشترک داریم و آن عبارت از باخبر ساختن جوامع بین المللی و افغان ها به حفظ تاریخ و هویت ملی افغانستان که در اثر تراژیدی واقعی در طول سی سال اخیر رخ داده است، با تاکید روی درس هایی که ما آموخته ایم و گام های ممد که بخاطر رسیدگی به این مشکلات در طول دهه اخیر گرفته شده است، میباشند. با احترام به افغانستان، میتوانیم خوشبینانه بگویم که مشکلات گذشته سپری شده اند و از این به بعد ما در تلاش بدست آوردن اهدافی هستیم که به مراتب مهم تر از توجه به گذشته میباشند. با تاسف، در نقاط دیگر جهان به خصوص در شرق نزدیک، فاجعه هدف قرار دادن و از بین بردن میراث های فرهنگی و تاریخ، بدون توقف جریان دارد که بحث فعلی روی بازسازی در افغانستان را بیشتر از پیش برجسته میسازد.

سکتور فرهنگی افغانستان در حال حاضر در یک حالت خوب قرار دارد که میتواند در ابتکارات صلح و دولت سازی با استفاده از توسعه مثبت مباحثات و درک در مورد فرهنگ های مختلف و با احترام به تنوعات فرهنگی و حقوق بشر، یک نقش اساسی را ایفا کند. منابع میراث های فرهنگی برای این منظور بکار گرفته شده و می شوند، به طور مثال، از آبدات تاریخی برای بسیج حمایت های محلی در مورد ارزش های سمبولیک فرهنگی تاریخی و معاصر، به عنوان مثال، پیوند دادن انجمن های معاصر با اسطوره ها، آئین پرستش و دینی که جوامع را در اطراف ارزش ها و عناصر فرهنگی منقول و غیر منقول، ملموس و غیر ملموس، بهم یکجا می نماید. پیشنهاد ما اینست که، اگر تلاش ها برای حفاظت از میراث های فرهنگی به شکل پایدار آن در آینده باشد، باید در یک مبحث گسترده انکشافی شامل شوند که برداشت مفاهیم میراث های فرهنگی ملموس و غیر ملموس در این طرح منسجم انکشافی گنجانیده شوند. در بعد عملی این بدان معنا است که روش های حساس انسجام فرهنگی همچنان ادامه یافته و جزء مسایل انکشافی گردند، به شمول مسایل چون رفع فقر، بهبود صحت، معارف، پلان گزاری شهری و مسایل امنیتی.

افغانستان از روز گاران باستان تا حال میتواند به حیث مهد فرهنگ های مختلف آسیای میانه تلقی گردد، شرق را به غرب از طریق راه

های تجاری وصل مینمود که مفکور ها، برداشت ها و زبان های مختلف نیز توسط آن نقل میشد. در نتیجه این همه، افغانستان امروزی یک کشور چند ملیتی و چند لسانی با تاریخ پیچیده که به چند هزار سال گذشته میرسد، میباشد. این تاریخ و مدنیت ها اعم بومی و خارجی که درج اسناد باستان شناسی نیز میباشند، بیانگر یک حالت بسیار مهم فرهنگی و خلاقیت در آسیا را نشان میدهد که در حقیقت برای پیشرفت های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی امروز افغانستان یک ارزش و فرصت خوب مقایسوی دانسته میشود.

اما باید بپذیریم که افغانستان، متاسفانه، کشور متلاشی شده دارای تاریخ طولانی تنازعات میباشد که با داشتن موقعیت جغرافیوی منزوی برای دیگر جوامع و دسترسی محدود به زیر بناها و منابع منطقوی و ساختار نفوس، این تنازعات شدیدتر بوده است. در گام نخست اندک، روند احیای مجدد در افغانستان، مستلزم رسیدگی شفاف به این مشکلات میباشد، البته در صورتیکه اگر این کشور میخواهد تا تحت یک واقعیت عینی مشترک و توسعه یک جامعه عاری از منازعات گردهم بیاید، جامعه که در آن به خاطر منافع اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی، اقوام مختلف شناخته و پذیرفته شوند، نه به مانند یک مانع پیشرفت اهداف گروه های مختلف دانسته شوند. بخشی از حل این مشکل در توسعه مثبت گفت و شنود های عامه نهفته است که هدف آن بلند بردن فهم مردم در مورد فرهنگ های مختلف و شناخت های نژادی من حیث عناصر مثبت به خاطر یک شناخت وسیع از افغانستان میباشد، و بلند بردن این ظرفیت تا مردم قبول کنند که این نوع مباحثات به خاطر اهداف دراز مدت آشتی، صلح و پیشرفت پایدار اقتصادی میباشد.

تلاش های تازه برای ترویج و حفظ میراث های فرهنگی افغانستان

نتایج تمامی تلاش های ملی و جامعه جهانی در افغانستان، مبنی بر حفظ میراث های فرهنگی باید در پرتو کوشش های قهرمانانه مردم این کشور جهت حفظ این میراث ها در جریان جنگ داخلی نگریسته شود. در جریان سال های ۱۹۹۰، ظرفیت سازمانی وزارت اطلاعات و فرهنگ که مسئولیت حفظ و مدیریت آثار باستانی را بر عهده دارد، بنابر فرار کارمندان آن از کشور، کاهش قابل ملاحظه کرده بود. بسیاری از ریاست ها، شعبات، بناهای تاریخی و ساحات باستانی، کتاب خانه ها و موزیم های مربوط به این وزارت، مورد حملات مستقیم و مورد چور و چپاول قرار گرفته بود، که در نتیجه بسیاری از آنها به طور بی برگشت ناپدید گردیدند.

اما باوجود رد و بدل شدن حکومت ها و تغیر در پالیسی های مرتبط به میراث های فرهنگی، شماری از کارمندان کلیدی این سکتور با قبول خطرات جانی و با موجودیت فشار کاری قابل ملاحظه، در کشور باقی مانده و با افتخار و قهرمانانه به کارشان ادامه دادند. در میان این همه ویرانی ها و وضعیت نابسامان، شمع از امید هنوز هم روشن بود و جان فداکاری ها به خاطر حفظ بناهای مهم کشور و آثار منحصر به فرد موزیم هنوز هم وجود داشت. داستان طلای باختری یکی از مثال ها در این مورد میباشد، که کارمندان موزیم در سال های ۱۹۸۰ این کلکسیون را مخفیانه به محل نگهداشت خزائن ریاست جمهوری انتقال دادند تا از تهدیدات ممکن که چندین بار در سال های ۱۹۹۰ تا بیرون کشیدن دوباره این آثار در سال ۲۰۰۳، در برابر آن صورت گرفت، محفوظ باشد (مراجعة شود به: مسعودی در این جلد). مورد دیگر و خاص مربوط به ثبت و انتقال آثار باقی مانده مربوط به کلکسیون های موزیم ملی به یک مکان امن در هوتل کابل در سال ۱۹۹۶ میباشد، یعنی زمانی که تعمیر موزیم تحت شلیک راکت قرار داشت و ساحه دارلامان تا چند هفته قبل از آمدن طالبان به کابل، مورد مناقشه گروه های مختلف مجاهدین قرار داشت (گريشمن ۲۰۰۶: ص: ۶۸-۶۶). هیچ شکی نیست که این نوع جان فداکاری ها باعث شد تا جلو از بین رفتن و ناپدید شدن بخش عظیم از این اشیایی مهم را بگیرد.

از سال ۲۰۰۱ بدینسو، در نتیجه تلاش های تازه و مشترک جامعه جهانی و مقامات افغان، به بسیاری از این مشکلات - مشکلات جدید و گذشته - که در برابر حفظ میراث های فرهنگی افغانستان وجود داشت، با مؤفقیت های متنوع رسیدگی صورت گرفته است. از نگاه حقوقی، حکومت افغانستان در سال ۱۹۷۹ کنوانسیون حفاظت از میراث جهانی فرهنگی و طبیعی (منعده سال ۱۹۷۲) را امضا کرد، به همین ترتیب فعلا شامل کنوانسیون های (اجلاس): کنوانسیون ۱۹۷۰ یونسکو که هدف آن جلوگیری و منع قراردادن و واردات، صادرات و انتقال غیر قانونی مالکیت آثار فرهنگی میباشد، کنوانسیون ۱۹۹۵ UNIDROIT را که مرتبط به سرقت یا صادر کردن غیر قانونی آثار فرهنگی است، کنوانسیون حفاظت از میراث های معنوی (غیر ملموس) که در سال ۲۰۰۳ منعقد شده است و کنوانسیون حفاظت و توسعه عناصر تنوع فرهنگی منعده سال ۲۰۰۵ میباشد و آنها را امضا و به رسمیت شناخته است. تجدید نظر و تصویب قانون ملی حفاظت میراث های فرهنگی، تعدیل در قانونی که هدف آن تقویت دادن حفظ میراث های فرهنگی و تطبیق این کنوانسیون ها، یک تاثیر مثبت بر جلوگیری از قاچاق آثار، گسترش حفظ هزاران بناهای تاریخی و ساحات باستانی و در کل بر حفظ میراث های فرهنگی داشته

است.¹

به هر حال، تطبیق این قانون هنوز هم در مراحل ابتدایی آن قرار دارد و ادارات به مانند یونسکو با سازمان تعلیمی، ساینسی و کلتوری ملل متحد در تلاش ارتقای ظرفیت های مسئولین افغان میباشد و همچنان تلاش میورزد تا فرهنگ حفاظت میراث های منقول را در میان مردم عام تقویت نماید. با تاسف، قاجاق آثار تاریخی و غارت های سازمان یافته ساحات باستانی - که بیشتر آن ثبت نشده میباشند - یک تهدید بزرگ برای میراث های فرهنگی افغانستان دانسته میشود (مراجعه شود به نوشته ستاین در این مجموعه) و با در نظر داشت فقر، بی قانونی و خشونت ها در نقاط مختلف کشور، این وضعیت در آینده نیز ادامه خواهد داشت و با وجود این، قوانین جدید بدون شک که تأثیرات مستقیم و مثبت بر مشکلات که در سطوح مختلف حکومت وجود دارد، گذاشته است، و این امر یک گام مهم دانسته میشود.

دستاوردها در ایجاد پالیسی نیز وجود داشته است، اما با وجود آن هم، این بخش مستلزم حل یک سلسله مشکلات که شامل حفاظت میراث های منقول، حراست و توسعه میراث های معنوی (غیر ملموس)، سیستم آگاهی دهی، حفاظت و مدیریت دراز مدت و پایدار ساحات دوردست تاریخی و میراث های طبیعی در سراسر کشور میباشد. اینها و سایر مشکلات دیگر به حیث یک اصل مهم و بنیادی در ساحه حفظ میراث های فرهنگی افغانستان، از سوی شماری از ادارات پالیسی ساز بین المللی شناسایی شده است.

کنکاش های پالیسی ساز، کنفرانس ها و نشست های تخریکی دیگر یک رکن مهم احیایی مجدد در یک محیط که اولویت های این سکتور بخوبی در آن درک میشود و گام های مناسب نیز برای آن باید گرفته شوند، بسیار مهم است. این امر همچنان کمک میکند تا اطمینان حاصل شود که هر نوع اجراء گرفته شده از سوی یک نهاد مشخص بر اساس یک منبع مناسب صورت گرفته باشد تا در وجود آوردن معیار های توسعه فرهنگی، مباحثات، اصول، مقررات و قوانین، ممد باشند. این امر برای سکتور های که از سوی نهادها اداره میشوند، به شمول کنوانسیون های بین المللی، منشور ها، مقررات، پیشنهادات برای معیار های مبنی بر اصول و مقررات در خصوص موزیم ها، کاوش های باستان شناسی و احیایی بناهای تاریخی، بسیار مهم است.²

کمیته هماهنگی بین المللی برای حفاظت از میراث های فرهنگی افغانستان (ICC) در سال ۲۰۰۲ ایجاد شد تا تلاش های بین المللی برای حفظ میراث های فرهنگی افغانستان را هماهنگ بسازد. از سازمان یونسکو تقاضا به عمل آمده بود تا برای منسجم ساختن تلاش ها و پیشنهادات در مورد اقدامات ضروری توسط حکومت افغانستان، همکاری نماید. یونسکو نیز در همکاری با وزارت اطلاعات و فرهنگ نخستین کنفرانس بین المللی را برای حفظ میراث های فرهنگی افغانستان در سال ۲۰۱۰ برگزار کرد، منشور کابل برای پیشرفت پایدار: منسجم ساختن افغانها دور هم و میراث هایشان نیز به امضا رسید، که هدف آن تلاش برای سهل ساختن پیشنهادات موجود در مورد یکپارچگی فرهنگی و تشویق پروژه های انکشافی مثبت در چوکات شرایط افغانستان، بود.

علاوه بر آن، جلالتماب داکتر رهین، وزیر اسبق اطلاعات و فرهنگ، در همین اواخر یک مورد مشورتی اداره و تنظیم میراث فرهنگی را ایجاد کرد تا با حکومت در ساحات مختلف تخریکی مربوط به انسجام میراث ها، نگهداری و افزایش هماهنگی داخلی، همکاری کند. این مورد که در سال ۲۰۱۳ ایجاد شده است، تأثیرات خوبی برای تقویت هماهنگی و ارتقای ظرفیت در سکتور فرهنگی را داشته تا باشد که با مشکلات میراث های فرهنگی که در سراسر کشور با آن روبرو میشوند، رسیدگی کند و برای مشکلات موجود راهای حل قابل تطبیق را به وجود بیاورد. در یک گام بسیار مثبت، پالیسی های حکومت بیشتر متوجه آموزش متخصصین داخلی، بلند بردن حس مالکیت، ایجاد هماهنگی و عاری از میکانیزم های بیروکراتیکی که در بیرون ایجاد شده بودند و شاید در مراحل مقدماتی بحران کارا بودند، از فعالیت های و اولویت های روزمره حذف شده اند.

این گونه فعالیت ها و ابتکارات که باعث بلند بردن هماهنگی، ارتقای ظرفیت ادارات حکومتی و توانایی برای نگهداری و مدیریت میراث های فرهنگی در داخل کشور میگردد، قابل ستایش است. اما با موجودیت روند بیروکراتیک (سلسله مراتب اداری)، این تلاش تنها با فداکاری، شوق و مهارت افراد ربط دارند، به ویژه در ارتباط با مسایلی که در فوق به آن اشاره گردید.

تهدید مواجه اند. پیشنهاد ۱۹۷۲ در رابطه به حفظ میراث های کلتوری و طبیعی به سطح ملی. پیشنهاد ۱۹۷۶ در مورد حفاظت و نقش معاصر ساحات تاریخی. منشور ۱۹۹۲ شهر کورماینر. کنوانسیون ۱۹۹۲ اروپا در مورد حفاظت میراث های باستانی (کنوانسیون ۱۹۹۲ والتا). پیشنهاد ۲۰۱۱ در مورد ساحات تاریخی شهری. مقرر ICOM در مورد نظام های موزیم ها و یک سلسله روش ها در مورد پس منظر باستان شناسی.

¹ قانون حفظ آثار تاریخی و فرهنگی افغانستان، وزارت عدلیه، جریده رسمی، شماره ۸۲۸، تاریخ چاپ ۱۳۸۳.

² بطور مثال، پیشنهاد ۱۹۶۲ در مورد حفاظت از زیبایی ها و ویژگی های اراضی و ساحات باستانی. منشور بین المللی ۱۹۶۴ در مورد نگهداشت و احیایی بناها و ساحات باستانی (منشور ۱۹۶۴ وینس). پیشنهاد ۱۹۶۸ در مورد حفاظت ملکیت های فرهنگی که در نتیجه پروژه های عامه یا شخصی با

یک موضوع دیگر مثبت برای افغانستان موجودیت این دو ساحه (منار و بقایای فرهنگی ساحه باستانی جام و پس منظر و بقایای باستانی دره بامیان) است که شامل فهرست میراث های فرهنگی جهان (در معرض خطر) شده است، که این برای افغانها یک منبع افتخار فرهنگی است (تصویر: ۳ و ۴).^۳ حکومت افغانستان کمک های مالی و تخنیکی دریافت می کند تا مسایل دراز مدت مدیریت کارهای حفاظتی را انجام دهد.^۴ این فعالیت ها همچنان بر رشد ظرفیت نهادهای میراث های فرهنگی افغانستان تاثیر مثبت دارد، طور مثال انستیتوت باستانشناسی و ریاست آبدات تاریخی، اداراتی که یونیسکو با آن در افغانستان همکاری می کند، و مزید بر آن از دیگر نهادها و وزارتخانه های دولت افغانستان می خواهد تا گروه های کاری تخنیکی را برای مدیریت بهتر این ساحات ایجاد کنند.

ساحه مس عینک در ولایت لوگر که برای استخراج گسترده مس مشخص گردیده است و حالا به یک موضوع حفاظت یافته های باستانی برای وزارت معادن و پترولیم و وزارت اطلاعات و فرهنگ مبدل شده است (مراجعه شود به تیموری در این مجموعه مقالات). موفقیت این ابتکار این نهاد دولتی تا این حال ایجاد یک کمیته رهبری بین الوزارتی بوده است که اقدامات همه جانبه را توسعه می دهد و مشورت های را از مراجع ذیربط داخلی و بین المللی به منظور مدیریت و نجات میراث های باستانی، که یک مسوولیت نهایتاً مشکل می باشد، جمع آوری می کند. ساحه مس عینک به سبب موقعیت منزوی و حضور گروه های مختلف نظامی، از سالیان زیادی شاهد حفريات غیرقانونی بوده است. یکی از ابعاد مثبت قرارداد معدن این بوده است که غارتگری متوقف و جای آنرا حفريات و استخراج علمی گرفته است. مطالعات اخیر در مس عینک یک تصویری از جامعه بودایی هزاره اول میلادی را ترسیم می کند که به سبب استخراج و تجارت مس به آن ثروت سرازیر می شد و از همین رهگذر مبدل به یک منطقه شهری گردیده بود که آبدات زیاد مذهبی، مجسمه ها و آثار هنری از آنجا به صورت قسمی کشف شده است.^۵

فعالیت های سازمان های بین المللی، به گونه ویژه بنیاد کلتوری آغا خان، مجتمع حفاظت میراث های فرهنگی افغانستان (اسپچ)، هیات باستانشناسی فرانسه در افغانستان (دافا) و جمع کثیری از سازمان های غیردولتی که به تازگی ایجاد شده اند مثل فیروز کوه (مراجعه شود به خلیلی در این مجموعه مقالات) و سازمان مشورتی میراث های فرهنگی افغانستان فعالیت های قابل ملاحظه ای را در عرصه میراث های فرهنگی انجام داده اند، به ویژه در برنامه های میراث های ملموس و غیر ملموس و به صورت عموم در رشد و غنای جامعه مدنی. برنامه های زیادی برای حفاظت آثار و آبدات تاریخی از سوی این سازمان ها و نهادهای یاد شده در بامیان، غور، بلخ، کابل، هرات، غزنی و تاشقرغان در جریان است و بدین سان این دست آورد قابل ملاحظه و عملی برای جامعه افغانستان در امور باستانی و فرهنگی میباشد.

یونیسکو هم افتخار دارد که به کارهای حفاظت منار جام، بازسازی آرامگاه عبدالرزاق در غزنی، جمع آوری توتنه های مجسمه های بودا و احیای مجدد قلعه باستانی اسلامی شهر غلغله در ساحه میراث های جهانی بامیان، مساعدت می نموده است. در ۲۰۱۵ یونیسکو مرحله بعدی کارهای حفاظتی در مجتمع مصلاهی هرات به شمول با ثبات سازی منار پنجم و ترمیم گنبد آرامگاه گوهرشاد و حفاظت آن از منفذهای آب، را تکمیل خواهد کرد (تصویر: ۵).^۶

در سالهای اخیر یک موضوع برجسته دیگر بازسازی موزیم ملی افغانستان است. این ساختمان که به اوایل قرن ۲۰ بر می گردد، حالا بازسازی شده و توسعه یافته است. پلان هایی برای یک تعمیر جدید هم وجود دارد که در آن یک بار دیگر میراث های فرهنگی منقول ملی جا داده خواهد شد (مراجعه شود به: مسعودی در این مجموعه مقالات). عناصری از مجموعه های موزیم که برای سالیانی در کابل و از سوی سازمان های دیگر در نقاط مختلف جهان نگهداری می شد، در ۱۲ سال گذشته دوباره برگشتانده شده اند. این ها، به طور نمونه، شامل آثار برگردانده شده از سوی بابلونیکیا افغانیه (کتابخانه افغانی) و یک مقدار دیگری از آثار ضبط شده از سوی موزیم بریتانیا دوباره به کابل برگشتانده شده اند (مراجعه شود به: سمپسون). یونیسکو هم از مشارکت در این راستا خوشنود است. انتظار می رود که دیگر مجموعه های آثار هنری که از سوی افراد ذیربط نگهداری شدند، به ویژه از سوی ایکو هیرایما (سفیر حسن نیت یونیسکو)، در آینده نزدیک به افغانستان برگردانیده شوند.

^۳ منار جام در سال ۲۰۰۲ شامل فهرست گردید و بامیان در سال ۲۰۰۳. هر دوی اینها در فهرست میراث های جهانی در معرض خطر باقی مانده اند و از همان آغاز جزء تصامیم مشخص کمیته میراث های جهانی بوده اند و از حکومت افغانستان تقاضا گردیده است که با حمایت جامعه جهانی اقدامات لازم ترمیماتی و حفاظتی را اتخاذ نماید.

^۴ در حال حاضر یونیسکو مصروف انجام پروژه حفاظتی و ترمیماتی میراث فرهنگی جهانی در بامیان میباشد که این پروژه توسط دولت ایتالیا و جاپان

تمویل

^۵ مکالمات فردی در ساحه با گروه باستانشناسان افغان و خارجی در ۲۰۱۳. یونیسکو وزارت معادن و پترولیم و وزارت اطلاعات و فرهنگ را کمک می کند تا برنامه های انکشاف مدیریت ساحات باستانی را که با پروژه های اخراج معادن سر می خورند، تهیه کند.

^۶ یونیسکو در زمان حاضر یک پروژه ای را در این راستا تطبیق می کند که از سوی دولت ایتالیا تمویل می شود.

اضافه بر این، بسیاری از مجموعه های موزیم ملی به کمک یونیسکو و دیگر سازمانها فهرستبندی و نگهداری شده اند، در سالهای اخیر ابتکاری که انستیتوت شرقی دانشگاه شیکاگو از آن نظارت مینماید، دیجیتال سازی آثار به چندین زبان (دری و انگلیسی) در مشارکت با موزیم ملی افغانستان در حال اجرا است (مراجعه شود به: فشر در این مجموعه مقالات). موزیم یکبار دیگر به یکی از محل های مشهور دیدنی در کابل تبدیل شده است و نمایشات مناسبی چون نمایش یافته های باختر باستان (نمایشگاه هزار شهر باختر)، علاقمندان زیادی را بخود جلب نموده است و همچنان همراه با یک پالیسی به جهت تشویق مکاتب برای بازدید از موزیم به طور منظم و روزانه که برای رشد و معرفی بیشتر داشته های فرهنگی برای نسل نوین مفید ارزیابی میشود (مراجعه شود به: مسعودی در این جلد).

افغانستان حالا دارای یک نمایشگاه دیگر نیز بوده و آن همانا آثار طلایی باختری و مجموعه ای از آثار آی خانم و چندین حوزه باستانی دیگر میباشد که این نمایشگاه در حال حاضر در استرالیا تحت نمایش قرار دارد و در گذشته در کشور های زیادی از دنیا سفر نموده است و این نمایشگاه درآمد خوبی برای افغانستان از بخش میراث فرهنگی است. اضافه بر عنصر ابتدایی آموزشی آن، این نمایشگاه در ارائه یک تصویر مثبت از افغانستان هم کارا است به ویژه در زمانی که در رسانه ها فقط مسایل جنگ و خشونت افغانستان بیشتر بازتاب می یابد. با آن که امنیت یک آزمونی است که همواره باید با آن برخورد شود، موزیم ملی افغانستان حالا پالیسی های را برای نگهداشت و مصونیت آثار باستانی قابل انتقال دارد که توسعه بیشتر آن می تواند در راستای مسوولیت اساسی این نهاد برای آگاهی عامه و تنویر ذهنی جامعه در باره حفظ و نگهداشت آثار و ارزش های باستانی و فرهنگی، موثر تمام شود.

در جریان سالهای ۲۰۱۶-۲۰۱۴ یک مکان فرهنگی و فضای بیشتر توسط یونیسکو، وزارت اطلاعات و فرهنگ و اداره محلی در بامیان ایجاد خواهد شد. با این کار فرصت های بیشتری برای نگهداشت و تبارز میراث های فرهنگی افغان خواهد گردید. این اقدام همچنان می تواند در تامین ارتباطات با مردم محل برای آموزش دهی آنها در باره میراث های فرهنگی شان و همچنان برای آموزشهای مسلکی کارمندان حفظ میراث های فرهنگی، کارا باشد.⁷ یونیسکو انتظار دارد که این پروژه نمونه ای خوبی باشد برای همچو اقدامات در سایر ولایات.

پیشرفت های آینده و چالش ها

باوجود آنچه که چی چیز منحیث یک شاخص عمده فقدان توجه در مورد مسایل میراث های فرهنگی در افغانستان گفته میشود، ولی در چندین سال گذشته علاقمندی افغانها و جامعه بین المللی و رسانه ها به این مسایل به گونه چشمگیری افزایش یافته است. فرهنگ در مبحث گسترده آن، به شمول صنایع خلاق و تولید هنری مثل تولید فلم های محلی و هنرهای معاصر، هم در داخل و هم در بیرون از کشور توجه بیشتری را بخود جلب می کند. در شماری از ولایات توریزم (گردشگری) ملی بیشتر گردیده است (به شمول برگشت شمار اندکی از توریستان (گردشگران) بین المللی به طور اخص به ولایت بامیان و به دهلز و اخان در بدخشان)، و این کار در پهلوی ایجاد مشوق های رشد اقتصادی محرک های را برای مردم و اجتماعات محلی برای حفاظت میراث های فرهنگی ایجاد نموده است.

علاوه بر این، تمویل کننده گان جامعه جهانی به طور فرایند آن در مورد ظرفیت های فرهنگی برای رشد بنیه های اقتصادی افغانستان آگاهی بیشتر یافته است و برای این منظور شماری از پروژه های روی دست گرفته شده اند که از فرهنگ منحیث پایگاه اساسی انکشافی از سال ۲۰۱۴ به این سو کار گرفته شده است. این خبرهای مثبتی است و جامعه افغانستان ثمرهای این گونه سرمایه گذاری ها را در سالهای آینده بر خواهند داشت.

کمک های جامعه جهانی هنوز هم ضروری است و شاید برای یک نسل دیگر ویا بیشتر به این کمک ها نیاز وجود داشته باشد. این گونه همکاری ها، به ویژه در شرایط مالی، محدود باقی نمانده و دولت های خارجی، سازمان های غیرحکومتی و خود جامعه افغان بر ادامه آن تاکید خواهند ورزید. حقیقتاً که کمک های بین المللی به تنهایی نخواهند توانست که تمام مشکلات حفظ و نگهداشت میراث های فرهنگی افغانستان را هموار سازد. کمک های بیشتر باید به ساحاتی اختصاص یابند که در آن موثریت بیشتر دارند که مرکب از مداخلت اضطراری در ساحاتی که با خطر جدی مواجه می باشند (طور مثال هر دو میراث های جهانی افغانستان در بامیان و ولایت غور و دیگر ولایات) و در هماهنگی، انکشاف پالیسی و تقویت ظرفیت های محلی در ساحات مشخص سکتور میراث های فرهنگی.

⁷ این پروژه از سوی جمهوری کوریا تمویل می شود. در زمان این نوشته، یک رقابت بین المللی و هیت ژوری برای انتخاب دیزاین معماری این مرکز فرهنگی جریان دارد.

تلاش های حفاظت از میراث های فرهنگی باید در یک مبحثی مطرح شوند که نمایانگر اجندای عمومی انکشافی، پالیسی ها و اولویت های کشوری باشند که یکی از فقیرترین کشورهای جهان محسوب می شود. بنابراین یکی از چالش های که سازمان های ذیدخل در این مسلک در افغانستان با آن مواجه اند این است که آگاهی عامه را باید در باره نقش فرهنگ در رشد صلح و انکشاف افزایش داد. همچنان باید نقش فرهنگ در مباحثی چون کاهش فقر، صحت، معارف، هویت ملی و روند دولت سازی را بیشتر برجسته ساخت. اقدامات بعدی باید این باشد که دولت جدید افغانستان و جامعه جهانی را تشویق نمود تا در مسایل انکشافی خلاقیت بیشتر بخرچ دهند و فرهنگ و ابتکارات مرتبط با آن را هم جزء پالیسی و هم جزء برنامه های وسیع انکشافی بسازند. این استراتژی می تواند کمک های بیشتری را به این سکتور جلب کند، اهمیت آنرا بیشتر سازد و توجه عامهء افغانها را جلب کند و مهمتر از همه، فرهنگ را شامل آرزوهای همگان برای انکشاف افغانستان سازد.

روشهای چندین-جانبه برای حفاظت میراث های فرهنگی

لورا تدسکو، وزارت خارجه امریکا

مقدمه

برای من این یک امتیازی است تا در کنفرانسی که در باره چندین پروژه سفارت امریکا در افغانستان که به منظور حفاظت از میراث های فرهنگی تمویل می شود، اشتراک و سخنرانی نمایم. تمام اشتراک کنندگان این کنفرانس در مسایل حفاظت میراث های فرهنگی دخیل اند و روی همین منظور ما دانسته های مانرا در باره ارزش میراث های فرهنگی افغانستان با هم شریک می سازیم تا هم در داخل و هم در جهان اهمیت آنرا بیشتر سازیم. میراث های منحصر به فرد افغانستان منعکس کننده تاریخ مختلط و متنوع این ملت است که قدامت هزار ساله دارد و این تاریخ در آبادات تاریخی، ساحات باستانی و رسوم و عنعنات آن برملاست و هویدا است که همه این اجزای لاینفکی اند برای شناخت وسعت گذشته غنی آسیا که جدا ناپذیر میباشد. ما میدانیم که کار ما دارای اهمیت ویژه ئی در این مرحله مساعد بر تاریخ افغانستان دارد و هم در سالهای بعد ارزشمند باقی خواهد ماند.

در لوحه شکوهمندی که در قسمت ورودی موزیم ملی در کابل قرار دارد نوشته شده است که «یک ملت زمانی زنده میماند که بتواند تاریخ و فرهنگ خود را زنده نگهدارد»، این در حقیقت دلیل اصلی است که ایالات متحده امریکا می خواهد در نگهداشت میراث های فرهنگی افغانستان کمک نماید (تصویر: ۶). در یک نظر اجمالی به پیشرفت و فراز و نشیب های موزیم ملی و برای اینکه گفته های دیگر اشتراک کنندگان تکرار نشود، می توان فقط تصاویر چند سال پیش ویرانه های موزیم ملی را با وضعیت امروزی آن به مقایسه گرفت. این پیشرفت مدیون چندین سال تلاش و همکاری های مشترک جامعه جهانی و مردم افغانستان است (تصویر: ۷). سفارت امریکا به این تلاش ها نسبتا دیر پیوست و بدون شک که مشارکت ما در عرصه تلاش های تخصصینی که برای نگهداشت میراث های فرهنگی افغانستان کار می کنند، بدون همیاری دیگر شرکا ممکن نمی شد. این کار بدون تشریک مساعی غیر قابل حصول است. در میان مهمترین همکاران و حامیان ما داکتر عمراخان مسعودی رییس پیشین موزیم های ملی افغانستان و آقای عمر سلطان معین پیشین وزارت اطلاعات و فرهنگ هستند.

از سال ۲۰۰۲ بدینسو ایالات متحده بیشتر از ۵۰ پروژه را در بخش حفاظت میراث های فرهنگی قابل ملموس و غیر ملموس تمویل نموده و در این راستا بیشتر از ۲۰ میلیون دالر هزینه کرده است. در این مبحث نگاه مختصری به شماری از این پروژه ها می اندازم. اینها مثال های موفق برنامه های چندین جانبه اند که می توان بر آن کارهایی آینده را بنا گذاشت.

پروژه ها در موزیم ملی

در موزیم ملی در کابل در سال ۲۰۱۱ سفارت امریکا با یک شرکت محلی بنام معماری و دیزاین سعید مجیدی قرارداد بست تا با اعمار یک دیوار محافظی، ساختن برج های امنیتی و انتقال پارکینگ موترها به یک محل دورتر از تعمیر موزیم، امنیت عمومی ساختمان موزیم ملی در کابل را تقویت بخشد. در جریان سالهای کار مشترک با داکتر مسعودی ما روی اهداف مشترک مان بحث نمودیم تا چگونه از یک طرف این مسایل را با درک ویژگی تاریخی و محیطی موزیم ملی عملی سازیم و از جانب دیگر، بنیه های تزینی و مشارکت محلی را حفظ نماییم (تصویر: ۸).

همچنان وزارت خارجه امریکا افتخار اینرا داشت که از مشارکت چندین-ساله انستیتیوت شرقی دانشگاه شیکاگو و موزیم ملی حمایت کند. کارمندان هر دو نهاد از سال ۲۰۱۲ بدینسو مصروف فهرست سازی و جابجایی مجدد تمام مجموعه ها اند. این مشارکت همچنان دربرگیرنده آموزش های پایدار و ترمیم داشته های موجود در موزیم ملی میباشد (مراجعه شود به: فشر، حکیمزاده و دالیسندرو در این جلد). این نوع کار مشترک و همکاری بدون مشارکت فعال کارمندان موزیم ملی و تیم انستیتیوت شرقی که همه روزه در همانجا کار می کنند و در کابل زندگی می کنند، ممکن نیست. عواملی چون تعهد به کار روزمره و فعالیت در محیط خاص موزیم سبب می شود که این گونه مشارکت کاری در یک فضای همکاری دوجانبه اجرا شود و سبب ادامه مدیریت امور میراث های فرهنگی می گردد.

ترمیم و حفاظت بنا های تاریخی

یک مشارکت دیگر سفارت امریکا در کابل با بنیاد فرهنگی آغا خان (AKTC) است که یک پروژه ای طویل المدت برای ثبات و حفظ یکی از مساجد تاریخی افغانستان، مسجد نه گنبد در ولایت بلخ میباشد. کارهای این پروژه زمانی به خوبی به پیش می رود که سفارت نقش حمایتی ایفا نموده و مشارکت بر کار متخصصین متمرکز میباشد. مسجد نه گنبد یکی از نخستین نمونه های معماری اسلامی در افغانستان است که آثار شبیه قبوتر از آن به ندرت دیده شده است (تصویر: ۹). اهمیت این پروژه که از سوی بنیاد فرهنگی آغا خان و به حمایت امریکا تطبیق می گردد به ویژه در زمانی که ساحات فرهنگی با تهدید ویرانی گسترده مواجه اند، بسیار زیاد است.

در هرات، یکی از بهترین شهرهای تاریخی در منطقه، سازمان مشورتی میراث های فرهنگی افغانستان (ACHCO) به کمک سفارت امریکا برای نگهداشت و ترمیم آرامگاه شهزاده عبدالله که قدامت آن مربوط به عصر تیموریان در قرن ۱۵ می باشد، و آرامگاه عبدالقاسم که مربوط قرن بیستم میلادی بوده، کار می کند (تصویر: ۱۰). این دو آرامگاه در جوار هم در محله تاریخی خندیز در مرکز هرات موقعیت دارند. با آن که قدامت یکی از آنها قدیمی تر و دیگری جدید تر میباشد، این دو آرامگاه محل تجمع روزمره هراتیان است و مردم برای مراسم اجتماعی به آنجا می روند. از این رو، ثبات ساختاری، احیای مجدد و ترمیم کاشی ها و نگهداشت عمومی آن از امور مهم این پروژه به شمار میروند.

همچنان در هرات، بنیاد فرهنگی آغا خان کار فوق العاده احیای مجدد قلعه اختیارالدین را انجام داده است. این کار به همکاری سفارت امریکا و حکومت آلمان صورت گرفته است (تصویر: ۱۱). یکی از اهداف کلیدی در این پروژه استخدام و مشارکت کارگران بود. یک عنصری که در فعالیت های حفاظت از میراث های فرهنگی کمتر به آن توجه می شود، تأثیرات اقتصادی و اشتغالزایی است. کار نمودن با هنرمندان محلی همچنان تأثیر متوازی تقویت استعدادهای محلی را دارد، استعدادهای که شاید در روند مدرنیزه شدن ضایع شوند و مشارکت هنرمندان مجرب در همچو پروژه ها می تواند زمینه ساز انتقال تجارب آنها و آشنایی به روش های سنتی برخورد با میراث های فرهنگی را تسریع کند (مراجعه شود به: نظری و دیگران در این مجموعه مقالات). در جریان پروژه طویل المدت قلعه اختیارالدین، در مدت پنجسال حدود هفتاد هزار روز کاری ایجاد گردید و این کار مستلزم استخدام متواتر پنجاه کارگر در طول این پنجسال شد. بنابراین پروژه بر اقتصاد محلی و ده ها خانواده هم تأثیر گذاشت، و بدون شک یکی از مزایای عمده آن کارهای حفاظتی پایدار در بخش میراث های فرهنگی میباشد.

مستند سازی آبدات تاریخی

سرانجام، یکی از پروژه های که نمادی از همکاری بود – پروژه ای که بدون همکاری وزارت اطلاعات و فرهنگ، حکومت محلی در غزنی و حمایت امنیتی اردوی امریکا امکان پذیر نبود – پروژه مستند سازی دیجیتالی مناره های مشهور غزنی، برج ظفر سلطان مسعود سوم و بهرام شاه غزنوی بود (تصویر: ۱۲).

این پروژه مستندسازی در سال ۲۰۱۱ و قبل از اعلان غزنی به حیث «پایتخت فرهنگی جهان اسلام در آسیا» برگزیده شد، تطبیق گردید. وزارت اطلاعات و فرهنگ افغانستان در تمام پروژه های سفارت امریکا همکاری خوب بوده است، اما در مورد پروژه مناره های غزنی ما باید طوری با هم که ضمن تشخیص سلسله کارها، پروژه را باید در یک مدت بسیار کوتاه به ثمر می رسانیدیم. مستندسازی در هر کار حفاظتی و ترمیماتی نخستین اقدام محسوب می گردد و بنابر همین اصل تهیه اسکن های لایزری مناره ها آغاز خوب برای این کار بود. ما از اداره پارکهای ایالات متحده امریکا متخصصین را برای اسکن نمودن مناره ها دعوت نمودیم، و این کار در سه روز انجام شد. نتایج و جزئیات این کار در داخل آرامگاه تیمورشاه در شهر کابل برای عوام مردم به نمایش گذاشته شد و همچنان تصاویر آن در کتابخانه کانگرس امریکا به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار گرفت. تمام آمار و نتایج پروژه اسکن (عکس برداری دیجیتال) برج های غزنی به صورت رایگان در اختیار عل اقمندان و دانشجویان افغان و بین المللی رشته میراث های فرهنگی و معماری اسلامی قرار دارد.

بخشی از تحقق این پروژه شامل دعوت دو افغان جوان و با استعداد به ایالات متحده امریکا بود تا چندین ماه را صرف کارهای لایزر اسکن نمایند. سفر آنها از طریق برنامه کار آموزی آیکوموس ICOMOS (سازمان بین المللی ساحات و آبدات تاریخی) تمویل شد تا یکجا با متخصصین اداره پارکهای امریکا آمار لایزر اسکن را بررسی و مطالعه کنند. این کار هم مبین اصل مشارکت افغان ها و

ضروری بودن کار های مشارکتی میباشد اساساً ما همه باید به این اعتقاد داشته باشیم که حفاظت میراث های فرهنگی افغانستان یک امر نهایتاً مهم، با ارزش است و کار در این روند یک افتخار بسا بزرگ است.

بحث و گفتگو: چارچوب سازمانی برای حفاظت از میراث های فرهنگی

کتاب خان فیضی، اکادمی علوم افغانستان

چارلس.س. کولب، سازمان ملی آمریکا برای علوم انسانی

اجمل میوندی، بنیاد کلتوری آغا خان

گیل ستاین، موسسه شرقی، دانشگاه شیکاگو*

مقدمه

دیدگاه های ارایه شده ذیل بیشتر روی هردو، خلاصه مفاهیم و نمونه های مشخص از هماهنگی متمرکز بوده و نیز سوالات عمده ای که از آن به میان آمده است میباشد. از جمله اینکه، آیا باید یک مدل برای کار های حفاظت وجود داشته باشد؟ کی باید مسئول پیشبرد و انکشاف این مدل باشد؟ کدام نوع از نهاد های بزرگ مانند (دولت ها) میتوانند در تطبیق این مدل در میان سازمانها و پروژه های میراث های فرهنگی همکاری نمایند؟ و نقش این نهاد ها چه خواهد بود؟ از این رو، این فصل روی سه موضوع عمده تنظیم گردیده است: ساحات همکاری بین الاسازمانی، نوع همکاری ها و اقدامات آینده برای ایجاد چارچوب سازمانی برای حفاظت از میراث های فرهنگی.

ساحات همکاری بین الاسازمانی

در قدم نخست و پیش از بازرسی نقش، چالش ها و تاثیرات نهاد های بزرگ در ایجاد چارچوب سازمانی برای حفظ میراث های فرهنگی ما بعضی از ساحات معین را مورد توجه قرار میدهم که مستلزم روش تشریک مساعی میباشد. این بخش وانمود خواهد کرد که سازمان های گوناگون، نهاد های کوچک و پروژه ها چگونه به همکاری هم توانسته یا نتوانسته اند فعالیت کنند و نیز در سطح بلند کدام فعالیت های حفظ به تشریک مساعی نیاز دارد.

در عموم حفاظت از میراث های فرهنگی در برگیرنده: معلوم کردن مکان بازمانده های فرهنگی (مثل: سروی و حفاریات باستان شناسی)، جمع آوری و حفاظت از آنها، میباشد. رسیدگی به آثار (پاککاری و یا پایا ساختن، نگهداری و حفاظت)، فهرست سازی آنها و یا هم ایجاد یک بانک معلوماتی از آنها (دیتابیس)، نیز ضروری پنداشته میشود. نمایش آثار، رقمی ساختن آثار (دیجیتالی ساختن) و نیز آرشیف سازی آنها باید یکی از اهداف فکری باشد تا زمینه دسترسی های معنوی به آنها مهیا گردد و نیز آمادگی از رسیدن آسیب های انسانی و طبیعی به آنها بخشی از این فعالیت ها باشد. مهمترین دلیل این همه کارها همانا برابری با معیاراتی است که توسط سازمان های مسلکی ملی و بین المللی برای گزینش، حفاظت و ثبت آثار بکار گرفته میشود.

در حال حاضر تعداد زیادی از سازمانها، پروژه ها و افراد فعالیت های حفاظت از میراث های فرهنگی در داخل یا مربوط به افغانستان اند و نیز شایان ذکر است که نه تنها گروپ های بین المللی بلکه سازمان های محلی افغانی نیز در این فعالیت ها سهیم اند. اینها شامل نهاد های عامه محلی مانند دیپارتمنت های دانشگاه، کتاب خانه ها، آرشیف ها، یک شبکه موزیم ها، ملی و ولایتی، نهاد های تحقیقی دولتی و نهاد ها و گروپ های شخصی، انجیو یا سازمان های غیر دولتی خارجی مانند دانشگاه ها و سازمان های خصوصی فرهنگی، بخش های فرهنگی دولت های خارجی و سازمانی های بین المللی مانند یونسکو UNESCO میباشد. اگر چه این همه سازمانها از لحاظ وسعت، منابع در دسترس و ساحات کاری تفاوت های را دارند، لیکن همه این سازمان ها به فرهنگ افغانی متعهد اند پس میتوان گفت که کار میراث های فرهنگی به اهل اش سپرده شده است. با آنهم آنچه میتواند به توانمندی این همه سازمانها بیافزاید همانا فهم و سیستم موثر برای حفاظت میباشد که این کار خود مستلزم هماهنگی و همکاری در هر عرصه ها و موضوعات مختلف میباشد، چونکه میراث های فرهنگی شامل چندین بخش های پیچیده بوده که طبیعتا نیاز به متخصصین با تجربه دارد این خود بدین معنی است که برنامه های حفاظتی زمانی میتوانند موثر باشند که این نهاد ها در هماهنگی با همدیگر کار کنند.

معلوم میشود که دو شیوه اساسی برای حفاظت از میراث های فرهنگی وجود دارد که در سرتاسر دنیا بکار برده میشوند. یکی پیشگیرانه: وقایوی و مربوط به پروسه سیستماتیک بوده و دیگری واکنشی: که مربوط به اقدامات حمایتی در حالات عاجل میباشد. هر دو نوع این

* کابل، افغانستان، ایجاد گردیده است. این فصل در برگیرنده گفت و شنود های اشتراک کننده گان، مجری این بخش و حاضرین در تالار میباشد.

* این بخش بر مبنای بحث و گفتگو هایی متخصصین که در بخش گفتگو تحت عنوان "ایجاد چارچوب سازمانی برای حفاظت از میراث های فرهنگی" کنفرانس حفاظت از میراث های فرهنگی افغانستان، مورخ ۱۰ نوامبر ۲۰۱۴،

کار امر ضروری برای بقای میراث های فرهنگی میباشند. در افغانستان "یک منطقه جنگ و کشمکش در طول دهه ها" در سال های اخیر نوع دوم از شیوه های اساسی ذکر شده عمده ترین شیوه برای حفاظت میراث های فرهنگی و نجات ساحات باستانی مانند حفريات باستان شناسی در ساحه مس عینک (مراجعه شود به: تیموری در این جلد) استفاده صورت گرفته است و یک مثال خوبی از این نوع کار ها می باشد. با در نظر داشت هردو جریان کشمکش های در حال جریان و نیز برنامه های اخیر جهت رشد سریع اقتصادی با استفاده از منابع طبیعی، و این چیزی است که ما به احتمال زیاد به عنوان یک تمرکز روز افزون در آینده افغانستان شاهد خواهیم بود.

با این حال، چالش برای همه ما، نه فقط در محیط دانشگاه، اما در محیط دولت های محلی و در سطح دولت ملی است تا از حالت واکنشی به سوی حالت پیشگیرانه بودن حرکت نمود. بعد ما میتوانیم سوالاتی را مطرح کنیم که در این زمینه چه مشکلات در سطح ملی وجود دارد؟ از آنجا ما میتوانیم به آینده نگاه کرد و تهدید ها را شناسایی نمود و مهم ترین راه حفاظت این منابع را مجسم سازیم که این کار طبیعتاً ما را به فکر همبستگی مجبور میکند، این بدان معنی است که هر دو شیوه همزمان ضروری است یک مفاد هماهنگی (واکنشی) دیگر که آنرا ضروری میسازد (پیشگیرانه).

موزیم ها ساحه دیگر حفاظت از میراث های فرهنگی است که هماهنگی در آن حتمی می باشد. خواه آنها گالری هایی از مجموعه های ملی، مجموعه های تحت نمایش محلی و یا مراکز فرهنگی باشد، زیرا موزیم ها محل نمایش و تجمع اجتماعات ملی و بین المللی است (مراجعه شود به: ابوی در این مجموعه از مقالات). ازین رو موزیم ها توجه و حمایت تعداد زیادی از سازمان ها و جهانیان را جلب کرده است. موزیم ها و دانشگاه های خارجی اکثراً در مشارکت با موزیم های محلی دخیل هستند و نیز نمیتوان نقش نهاد های تحقیقی، گروپ های شخصی، سفارت خانه ها، نهاد ها و سازمان های محلی و غیره را نادیده گرفت حتی میتوان گفت که میان خود موزیم ها به نحوی هماهنگی اهداف وجود دارد.

موسسه شرقی دانشگاه شیکاگو ده ها سال با موزیم ها در آسیای غربی و مرکزی مشارکت داشته است. انگیزه اصلی این مشارکت ها آموزش های مسلکی برای کارمندان موزیم ها از جمله ترمیم کاران موزیم های عراق و افغانستان (مراجعه شود به: دی الساندرو و حکیم زاده در این جلد). با این حال، ترمیم کاران موزیم ملی افغانستان در نهاد های مشهور جهان مانند موزیم بریتانیا در لندن نیز آموزش های حرفوی را دیده اند. اگرچه در بسیاری از موارد روند این آموزش های مسلکی و میتود های ترمیماتی که تدریس میشدند کاملاً متفاوت بودند یا هم در تناقض با هم دیگر قرار داشتند. این نیز واضح است که عدم هماهنگی در سطح بزرگ و بین المللی تأثیرات این نوع تعلیمات را کاهش داده است و نیز نبود چارچوب سازمانی در بعضی موارد تعلیمات داخل کشور را نیز مختل نموده است که باعث ضیاع منابع و بی برنامه ساختن پرسنل موزیم گردیده است.

در هماهنگی بین سازمانی نه تنها مدیریت منابع سرمایه بلکه مدیریت منابع میراث های فرهنگی نیز ضروری است و موضوعات حقوقی نیز وارد صحنه شده اند مخصوصاً در موارد باز گرداندن آثار قاچاق شده و یا غارت شده (مراجعه شود به: سمپسون در این جلد). جهت مدیریت و حفاظت موثر و مداوم، نانسو هچ دوبری پیشنهاد ایجاد یک دیتابیس (پایگاه داده ها) میراث های فرهنگی را نموده است (مراجعه شود به: دوبری در این جلد). رئیس جمهور غنی نیز همچو پیشنهاد را برای ایجاد نقشه های معلوماتی از ساحات میراث فرهنگی در سرتاسر کشور را ارایه نموده است (مراجعه شود به: جلالتمانات رئیس جمهور غنی در این جلد)، نه تنها مستند سازی و حفاظت از میراث های فرهنگی بلکه به عنوان یک برنامه ریزی منابع طوریکه رشد اقتصادی حفاظت ساحات و بناهای تاریخی را در نظر بگیرد. این پیشنهادات اساساً یکی اند لیکن کار آنها زیاد و دارای چالش های متفاوت اند.

بخش های زیادی از نظر تخصص، بودیجه لجستیک، و امنیت وجود دارد، بطور مثال، وزارت اطلاعات و فرهنگ و انستیتوت باستان شناسی بیش از پنج هزار ساحات را در افغانستان ثبت نموده اند با آنهم این رقم کمتر است زیرا احتمالاً ده ها هزار ساحات باستانی در افغانستان وجود داشته باشد. اینها هم شامل بناهای تاریخی و نیز ساحات باستان شناسی میشوند. اکثر ساحات در جا های ناامن و نبرد موقعیت دارند و نیز توسط جناح های مسلح و خطرناک کنترل میشوند. از این رو، کنترل نمودن ساحات از راه دور با استفاده از تصاویر ماهواره ای و دیگر افزار، باید بخش مهمی از میتود های که بکار گرفته میشود، باشند. این میتواند باعث افزوده شدن یک بخش کلیدی دیگر از تجربه ها برای نیازمندی ها باشد.

ایجاد پایگاه داده ها (دیتابیس) برای میراث های فرهنگی میتواند افغانستان را قادر به تشخیص استراتژی های موثر حفاظتی برای ساحات که به واسطه جنگ، غارت، انکشاف شهری و پیشرفت های اقتصادی در معرض خطر جدی قرار دارند، نماید. این روند برای

ریشه کن ساختن چنین اعمال میتواند به حیث تاکتیک های رهایی بخش نقش موثر داشته باشد.

خوشبختانه، ثمریت دیگری این دیتابیس میتواند باعث پیشرفت و ترویج میراث های فرهنگی در میان مردم عامه گردد و مردم از طریق تحقیق و سیاحت نقش کلیدی را در حفاظت از میراث های فرهنگی بازی خواهند کرد که هر دو این جز اساسی حفاظت مداوم و پایدار بوده میتواند (مراجعه شود به: ابوی و دیگران در این جلد). در حال حاضر سیاحت اکثراً توسط خود افغانها صورت میگیرد اما با انهم امید است که روزی سیاحت های بین المللی صنعت عمده در افغانستان باشد گرچه این کار مستلزم سطح بلند سرمایه گذاری بوده اما میتواند سطح بلند اقتصادی را به بار بیاورد.

واضح است که از سطح کوچک پروژه تا سطح متوسط ارتقاع ظرفیت ها تا سطح بزرگتر همانا ایجاد یک دیتابیس برای ثبت میراث های فرهنگی کشور یک چارچوب درست از هماهنگی ضرورت است که در این چارچوب مدل های موجود باشد که فعالیت های گروهی و انفرادی و تشریک مساعی را تنظیم کند.

البته سوال ایجاد میشود که کی باید این مدل را بسازد؟ آیا آنها توسط متخصصین سازمانی یا توسط نهاد های بزرگتر؟ اگر توسط سازمان ها ساخته میشود، پس کدام سازمان و چگونه آنها میتوانند با تشریک مساعی انرا تهیه کنند؟ جامع باشد تا تمامی موضوعات حفاظت از میراث های فرهنگی شامل آن شود یا هم انتخابی باشد؟ در تبدلات نظر های ما، تصامیم ما مناسب جامع ویا جامع در مقابل انتخابی هستند؟ سوال دیگر این که به سطح ملی باشد یا ولایتی و محلی یا هم ترکیبی از همه اینها؟

افغانستان دارای تعداد زیاد و گوناگون سرمایه های فرهنگی میباشد که ضرورت به حفاظت دارند. البته راه های گوناگون نیز برای رسیدن به آنها از لحاظ جمع آوری اسناد، فرایند، کتلاک سازی، رقمی ساختن (دیجیالی) و انتشار آن وجود دارد. اما سوالی نیز وجود دارند که باید به خاطر داشته باشیم آن اینکه در یک کشور تا چه حد کار باید صورت گیرد تا تمام حوزه ها را بتواند در بر گیرد؟ پس باید بدانیم که این کار بسیار بزرگ بوده و هیچ گروهی به تنهایی خود از عهده آن برآمده نمیتواند و حقیقت این است که اکثر نهاد های داخلی و بین المللی دخیل در این کار بوده و از تجارب گوناگون خود در این عرصه استفاده میکنند. مشارکت های موجود اند یا هم در این کنفرانس مورد بحث قرار گرفتند میتواند مثال های خوب تشویقی برای پروژه های انفرادی در سطح کوچک و هماهنگی های بین المللی در سطح بزرگ باشد.

ایجاد یک چارچوب: انواع همکاری

از آنجاییکه معلوم است هماهنگی در حفاظت از میراث های فرهنگی باعث تقویت کار و نتیجه موثر میگردد بناً لازم است تا بالای ساختمان و لوژستیک چنین هماهنگی ها تصمیم گرفته شود. سوالات اساسی نیز در این زمینه وجود دارند که به چه میزان هماهنگی بین گروه ها وجود داشته باشد و نوعیت این هماهنگی ها چگونه است انعطاف پذیر، براساس مدل مشخص هماهنگی، دارای سلسله مراتب، یا مشتق شده از بدنه بالا؟ مدل ها نمونه های اند که مشروط بر واقعیت ها میباشند. آیا مدل های مرتبط در جهان موجود هستند که بتوانند معلوماتی باشند؟ قبل از آن ما باید از خود بپرسیم که کی باید ماهیت این مدل ها را تصمیم بگیرد؟ در افغانستان، جاییکه تعداد زیادی از گروه های خارجی و محلی با تعهد و سابقه دار وجود دارند، کی برنامه کاری و آجندا برای ایجاد چارچوب جامع حفاظت را تنظیم و تعیین می کند؟

در هر مدل سلسله مراتبی از هماهنگی، یک انتخاب بی بدیل برای بدنه هماهنگی خود دولت افغانستان است که این یک سیستم دولتی متمرکز است نه یک سیستم غیر متمرکز. دیگر دولت های ملی وزارت خانه های فرهنگ ندارند ویا هم اگر دارند، آنها بیشتر نقش تشریفاتی داشته اند تا اینکه فعالیت های قابل توجه داشته باشند. با آنهم وزارت اطلاعات و فرهنگ افغانستان با وجود تمام مشکلات و محدودیت منابع و نیز چالش های به بار آمده ناشی از نابسامانی های سیاسی، توانسته بسیار فعال باشد (مراجعه شود به: خلیلی در این جلد). و نیز کوشش نموده تا بتواند لستی از اولویت ها و ساحات کاری را که در آن سرمایه گذاری توسط حامیان مالی و همکاران بین المللی صورت بگیرد، ترتیب نماید.

اگرچه محور هماهنگ بودن برای تمام این مشترکین کار ساده ای نیست. بطور مثال، وقتی کسی پروژه ئی را برای افغانستان در نظر دارد، چگونه میتواند به اولویت های موجوده جوابگو باشد و دقیقاً چگونه گروه های فرهنگی میتوانند روابط خود را با همدیگر و دولت افغانستان تنظیم نمایند؟ گذشته از تطبیق پروژه، چطور این کار میتواند مداوم و پایدار برای مدت زمان طولانی باشد؟ همچنان تعهدات و

مسئولیت‌ها در هماهنگی وجود دارد. فعالیت‌های زیادی در اینجا وجود دارد چه در سکتورهای خصوصی، سازمان‌های کوچک، نهاد‌های هنری، سازمان‌های خوشنویسی، شاعری، ادبیات و دیگر ابعاد گوناگون.

برای پیشبرد این موضوعات جلسه ربع وار توسط وزارت اطلاعات و فرهنگ افغانستان و همکارانش که در ساحات گوناگون میراث‌های فرهنگی افغانستان فعالیت دارند برگزار می‌گردد که درین جلسات موضوعات و مشکلات مربوط به میراث‌های فرهنگی بحث شده و اقدامات موثر توسط وزارت اطلاعات و فرهنگ افغانستان اتخاذ می‌گردد. به تعقیب این برنامه‌ای برای همکاران بین‌المللی و سازمان‌های کلیدی که در افغانستان فعالیت می‌کنند تنظیم می‌گردد تا بتوانند آزادانه به فعالیت‌های خود در کنار وزارت اطلاعات و فرهنگ افغانستان ادامه دهند. امید است تا چنین برنامه‌ها دوباره احیا گردند و هماهنگی بیشتر را در عرصه میراث‌های فرهنگی افغانستان انجام دهند.

یک کمیته هماهنگی بین‌المللی برای حفاظت از میراث‌های فرهنگی افغانستان در سال ۲۰۰۲ توسط یونسکو، بنیاد فرهنگی آغا خان و وزارت اطلاعات و فرهنگ افغانستان تشکیل گردیده است.^۱ این کمیته متشکل از اعضای منتخب شده و نیز مهمانانی که ارایه‌های موضوعی مینمایند، میباشد. این ساختار باعث می‌گردد تا معلومات در مورد ساحات دور دست افغانستان مانند جام، هرات، غزنی، هلمند، لشکرگاه و غیره جمع‌آوری شود، ساحاتیکه در آن نهادها کمی افرادشان را میتوانند بفرستند. این معلومات در مرحله بعدی به تمام گروپ‌های وسیع‌تر که وابسته به میراث‌های فرهنگی هستند رسانیده میشود و مینویسند این جلسات در دسترس همه میباشد. چون این انجمن در سطح بین‌المللی شامل یونسکو، و در سطح ملی شامل وزارت اطلاعات و فرهنگ و دیگر متخصصین بوده، که میتواند یک نشست موثر در ایجاد چارچوب سازمانی باشد.

این کار در واقع نزدیک شدن به ایجاد یک چارچوب سازمانی برای حفاظت از میراث‌های فرهنگی بر اساس سلسله مراتب است اما مرزی میان دولت افغانستان و سازمان‌های همکار نیز وجود دارد. یکی از مثال‌های این تقسیم‌بندی میتواند در پاسخ‌های این نهادها به موضوعات بزرگ حفاظت از ساحات دیده شود. ساحات باستانی که تخمین آن به پنج هزار ساحه و سیزده صد بناهای تاریخی که ثبت شده‌اند و در معرض خطر قرار دارند، میرسد. دو عملکرد ضروری و اساسی در کار میراث‌های فرهنگی وجود دارد، یک حفاظت و دیگر نگهداری میباشد. این واضح است که دولت ملی تعهد محافظت ساحات را به عهده داشته و انجمن متخصصین مسئولیت نگهداری آنها را موارد ضروری به عهده دارد. مثال‌های زیادی از هماهنگی‌هایی بین این دو جنبه‌های کاری وجود دارد، مگر به ندرت بوده و موثریت‌های تشریک‌مسابی آن نامعلوم بوده است.

وزارت اطلاعات و فرهنگ افغانستان ابتکارات متعدد را به عهده گرفته و نیز موضوعات کلیدی مانند ثبت بناهای تاریخی، یک دیتابیس معلوماتی در مورد بناهای تاریخی را رهبری کرده است. این وزارت همکاری وزارت داخله را در عرصه حفاظت از میراث‌های فرهنگی با خود دارد بطور مشخص قطعه ۰۱۲ نیروهای پولیس مسول حفاظت ساحات فرهنگی میباشد. گرچه نیرو ۵۰۰ نفری توانایی حفاظت ساحات و آثار تاریخی را دارند با آنهم وزارت اطلاعات فرهنگ میتواند برای هرچه بهتر شدن این روند منابع قابل دسترس را ازدیاد بخشد، لیکن نیروی قویتری برای حفاظت همانا خود مردم عامه هستند. شاید از میان تمامی چالش‌های که افغانستان در عرصه حفاظت از میراث‌های فرهنگی با آن روبرو است، عدم آگاهی عامه بزرگترین آن باشد. (مراجعه شود به: ابوی و دیگران در این جلد).

وزارت اطلاعات و فرهنگ خط‌مش وسیع‌تر را در رابطه به موضوع حفاظت از میراث‌های فرهنگی در افغانستان در نظر دارد که در سال ۲۰۱۳ این خط‌مش توسط کمیته وزیران برای اخذ تاییدی سپرده شد و در حال حاضر در همه شعبات وزارت اطلاعات و فرهنگ قابل دسترس میباشد و امید است به زودی به دسترس همه برسد. اگر دولت این خط‌مش را توسعه بدهد، بهتر است تا نظریات سازمان‌های همکار برای غنای آن استفاده شود. در حال حاضر لازم است تا سازمان‌های که در ساحات مختلف میراث‌های فرهنگی کار میکنند هماهنگی ثابت با وزارت اطلاعات و فرهنگ افغانستان داشته باشند و نیز تقاضا می‌رود که برای هرچه بهتر شدن این خط‌مش اقداماتی را انجام دهند تا بتوانند خط‌مش‌های دیگر را نیز حمایت کنند.

با وجود این‌گونه همکاری‌ها و تشریک معلومات میان متخصصین و میان متخصصین و دولت، تصمیم‌گیرنده واقعی خود دولت افغانستان میباشد پس مدل‌های همکاری دیگر چی‌اند؟ علاوه بر این ما دیده‌ایم که نظریات و تیوری‌ها و کار مشترک دولت افغانستان

^۱ به آدرس اینترنتی ذیل مراجعه گردد:

<http://whc.unesco.org/en/activities/245/>

و سازمان های با تجربه باعث نتایج مثبت گردیده اند اما زمانی که با عامل تقابل در فرهنگ خارجی روبرو میگردیم این هماهنگی پیچیده تر میشود.

بدون شک برای ایجاد الگو هماهنگی مهم است تا به فکر راه های جدید و خلاق باشیم. افغانستان نیز مانند دیگر ملت ها بی مانند است و باید نورم های را برای میراث های فرهنگی ایجاد کند که حفاظت و دسترسی معنوی به آنها را در قبال داشته باشد. ایالات متحده به حیث یک مدل کار نمیکند زیرا وزارت زیرنام فرهنگ ندارد. اما یک نهاد بالفعل زیر نام بنیاد ملی علوم انسانی (NEH) در واشنگتن دارد که در جوانب مختلف فرهنگی کار میکند. این بنیاد در همکاری با وزارت خارجه امریکا کار های زیادی را در خارج از امریکا در نقاط مختلف جهان مخصوصا در مناطق جنگ زده انجام داده است.

مخازن میراث های فرهنگی مجموعه های را ایجاد میکنند و این مجموعه ها توسط سازمان های مسکلی مانند شورای موزیم ها و کتاب خانه و آرشیف ها همکاری و نظارت میگردند و نیز جهت کتلاک سازی رقی می سازی (دیجیتالی) و قابل دسترس سازی معلومات معیاری را تنظیم میکنند. پنج نوع مخازن سازمان ها عبارت اند از: ۱- کتاب خانه ها و آرشیف ها (ذخیره کتاب ها، نسخ های خطی، نگهداری و انتقال تصاویر و معلومات دیجیتالی)، ۲- موزیم های تاریخی، باستان شناسی و موزیم های انسان شناسی (داشته های فرهنگی و اسناد این داشته ها)، ۳- موزیم های تاریخ طبیعی (اشیاء مادی، اسناد گیاه ها و جانداران که توسط انسان ها استفاده میشدند)، ۴- موزیم های هنری (آثار هنری و اسناد مربوط به آنها)، ۵- سازمان های تاریخی (اشیاء مادی و اسناد کتاب ها، نسخ خطی، نگهداری و انتقال آنها و معلومات دیجیتالی).

در سال ۲۰۰۱ بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر، ایالات متحده آمریکا علاقه زیادی را در ساحه حفاظت از میراث های فرهنگی که در مخازن خارجی نگهداری میشوند نشان داد، انگیزه کلیدی این تغیر ویرانی و به غارت رفتن بخشی از موزیم بغداد بوده که این کار باعث شد تا ایالات متحده برای حفاظت از میراث های فرهنگی عراق اقداماتی را انجام دهد روی همچون دلایل از بنیاد ملی علوم انسانی تقاضای کمک برای افغانستان نیز گردید و از سال ۲۰۰۳ تا حال این بنیاد ۱۹ کمک های مالی را برای کار در افغانستان اهدا کرده است.

اما این کمک های مالی و تعهدات توسط دریافت کننده گان آن تحقق یافته که بخشی بزرگ متخصصین را نسبت به سازمانی های دایمی افغانستان تشکیل داده اند. از این رو ضرور است تا مدل چارچوب سازمانی بزرگتر از سطح دولت، کشور یا هم سازمانی های بزرگ باشد. و باید انعطاف پذیر باشد چون مشکلات زیادی در این زمینه وجود دارد و برای اینکه جامعه فرهنگی بتواند این موضوعات را به خوبی هدایت کند تلاش های متحد در این زمینه باید انجام داده شود یعنی اینکه سازمان ها دست به دست هم داده و با هم یکجا فعالیت کنند و متحدانه در حفاظت از میراث های فرهنگی سهیم باشند. بدون شک که وزارت اطلاعات و فرهنگ به تنهای خود با این همه منابع محدود نمیتواند تمام این موضوعات را هدایت کند.

یک مدل پروژه همکاری در زمینه تخصص، مدیریت نهاد و ظرفیت سازمانی، همکاری عامه-خصوصی بین شاروالی کابل و بنیاد فرهنگی آغاخان در حفظ و مدیریت باغ بابر بوده، است (مراجعه شود به: صاحب زاده در این جلد). با این حال، یکی از بزرگترین چالش ها گرچه با فرهنگ کاری ندارد اما باز هم باعث به هم پاشیدن تعهدات و برنامه ها در حوزه حفاظت از میراث های فرهنگی میشود، نبود امنیت در افغانستان است. ما شاهد ویرانی چندین ساحات در نقاط مختلف بودیم مثل هلمند. اما، آیا وضعیت امنیتی بهانه بوده میتواند؟ ساحاتی نیز وجود دارد که دولت میتواند آنرا حفاظت کند اما شاید ساحات باستان شناسی و بناهای تاریخی توسط آوارگان داخلی اشغال گردیده باشد. اگر دولت مرکزی ویا محلی در حال تماشای این وضعیت باشند و ساحات مورد دستبرد قرار گیرند، پس تا چه اندازه آنها نیز در این غارت ها شامل هستند؟

همچنان مشکلات امنیتی تاثیرات بر گردشگری دارد که بخشی مهم از برنامه های سالم میراث های فرهنگی یک مملکت است. اسناد ثبت شده ملی نشان میدهد که پیشرفت در عرصه گردشگری بین المللی در افغانستان بطور مثال باغ بابر تعداد بیننده های خارجی رو به افزایش را گزارش داده و همچنان تقریبا ۸۰،۰۰۰ گردشگر سالانه از بامیان بازدید میکنند. خوشبختانه تا حدی هماهنگی و همکاری میان سازمان های داخل این کشور در این زمینه وجود داشته امید است این هماهنگی چند برابر شود تا دیگر سازمان ها نیز در حفاظت از میراث های فرهنگی افغانستان سهیم شوند.

اقدامات آینده

یقیناً تلاش های زیادی برای هماهنگی در عرصه حفاظت از میراث های فرهنگی انجام شده لیکن یک سیستم واحد و مدغم برای همکاری و مساعدت در ساحه حفاظت از میراث های فرهنگی تا حال وجود ندارد. ما موفقیت های تشریک مساعی را نیز دیده ایم اما جامعه حفاظت از میراث های فرهنگی باید چه کند تا بتواند به هدف نهایی همانا ایجاد یک چارچوب سازمانی جامع است، برسد؟ و نیز چطور میتوانیم آماده رویارویی با چالش های جدید باشیم؟

برای گذشتن از مرحله اضطراری برای افغانستان ضرور است تا توازن بین ترقی، پیشرفت تجارتي و حفاظت را حفظ نماید. در این زمینه نباید برنامه های کاری با یک دیگر در کشمکش قرار گیرند سوال اینجاست که چه چارچوب ها برای اینگونه پیشرفت لازم است؟

شاید گذاشتن کار بالایی کار برای ایجاد چارچوب سازمانی و سیستم همکاری و مساعدت نوع کار را مختل کند و نمیتوان زمینه همکاری موثر را مساعد ساخت. شاید ترکیب تصمیم گیرنده دولت مرکزی و گروپ های خارجی نتوانند به عمق ساختاری برسند که واقعا تغییر آور باشد. اتخاذ رویکرد پیشگیرانه برای حفاظت از میراث های فرهنگی واقعا به معنی ایجاد کردن برنامه های دانشگاهی است تا باستان شناسان، مورخین، مهندسين، متخصصین فرهنگی نسل آینده را آموزش دهد. در حقیقت این باید پیش برود و به سطح مکتب ابتدایی، مساجد عامه و امامان مساجد رسانیده شود. بی نهایت مهم است تا اطفال بدانند جز ملت افغانستان بودن به چه معنی است کشوریکه دارای تنوع مردمی و فرهنگ های مختلف میباشد، بطور مثال افغانستان قبل از ظهور اسلام یک هزار سال بودائی بوده، اگر مردم از سن خورد ارزش این چیز ها را بدانند آنها خوبترین راه پیشگیرانه را تهداب گزاری میکنند که میتواند متضمن حفاظت میراث های فرهنگی در آینده باشد.

این حالت اضطراری میراث های فرهنگی هیچگاه خاتمه پیدا نمیکند؛ همیش حالات اضطراری یا تهدیدات بالقوه برای فرهنگ وجود خواهد داشت اما چیزیکه حال اتفاق می افتد اینست که هردو پروژه های واکنشی و پیشگیرانه یکجا در حال پیشرفت هستند. این واقعا خوشایند است بخاطریکه افغانستان محلی برای خلاقیت ها است تا اینکه نظریات خود را ابراز کرده و مردمی قاطع و مصمم را میایی که برای بهتر شدن همیشگی افغانستان تلاش می کنند.

این نوع مثال ها را میتوان در سایر کشور ها مشاهده کرد به طور مثال کار های نهاد سروی های باستان شناسی هندوستان که با زیربنا های میراث فرهنگی این کشور همیش پیوسته اند. آنها قبل از اینکه پیشرفت های اقتصادی ملکیت های فرهنگی را به خطر مواجه کند عملیات خود را انجام میدهند، آنها هر چیزیکه ممکن است مستند میسازند زیرا اگر اسناد به سطح ملی موجود باشد هیچ یک از آنها در خطر نخواهد بود چون محافظت آنها از قبل تضمین شده است. اینگونه ساختار فعالیت های پیشگیرانه بسیار موثر و مهم هستند. کلید موفقیت این ساختار پیشگیرانه این است که بی نهایت بر اساس تعلیم و تربیه استوار است.

این نوع مفکوره ها در کشور های آفریقایی و آسیای جنوب شرقی نیز هست، جایی که آنها با وجود فقر اقتصادی برای محافظت از منابع طبیعی خود در مناطقی با فرهنگ های غنی دست و پنجه نرم میکنند. اکثرا در قریه های فقیر آنها بیشتر از زندگی وحش محافظت میکنند چون به این باوراند که اگر برابری نباشد عداوت رشد میکند، پس اگر مردم عامه در ساختار های حفاظتی به حیث مدیران، توسعه دهنده گان، و تصمیم گیرنده گان دخیل اند شرطی در این برنامه دارند. آنها بجای اینکه میراث ها فرهنگی را دشمن ببینند آنها را یک راه برای زندگی بهتر میدانند و این یک کار مثبت است که با اهداف سازمان نیز تطابق دارد. پس هر نوع چارچوب که هدف اش بهبودیت مساعی گروپ های حفاظت از میراث های فرهنگی است حد اقل چهار سطح از مساعدت را در خود جا دهد که عبارتند از دولت محلی، دول خارجی، سازمان های متخصص، و بالخصوص مردم محل که واقعا به حفاظت نیاز دارند.

توازن میان پیشرفت های اقتصادی و میراث های فرهنگی یکی از بزرگترین مشکلات است و اما چالش بزرگ برای دولت افغانستان و سازمان های بین المللی این است که نباید مخالفت بین این دو جناح ایجاد شود در این صورت در زیان خواهد بود. مهم این است که راه های را دریابیم تا مردم فایده و موثریت حفاظت از میراث های فرهنگی را درک کنند. میراث های فرهنگی منبع افتخار اما یک منبع بی بها و یک منبع تجدید نا پذیر است.

نتیجه گیری

تا حال جواب دقیق برای چگونگی ایجاد یک چارچوب فراگیر وجود ندارد اما از نکات و نظریات بحث شده در فوق میتوانیم راه های کلیدی برای رسیدن به آن را دریابیم. یکی از آنها ساده و بسیار مهم است لیکن رسیدن به آن دشوار بوده، آن اینکه حمایت از تعلیمات ابتداییه، متوسطه و عالی در ساحه میراث های فرهنگی (باستان شناسی، تاریخ، مهندسی، و موزیم شناسی) صورت گیرد. دیگر آن هماهنگی به شکل انعطاف پذیر میان سازمان ها است. نوع سوم آن اینکه، سازمان به هر اندازه که بزرگ باشند یادولت محلی یا هم گروه های مختلف میراث های فرهنگی باشد باز هم نیاز به همکاری متقابل و تشریک نظریات در موضوعات مختلف دارند.

میراث های فرهنگی افغانستان با ارزش هستند و نباید به حالت خود وا گذاشته شوند پس باید فعالیت ها و تلاش ها برای حفاظت از میراث های فرهنگی چند برابر گردد. ما باید در فکر ایجاد یک چارچوب سازمانی که با کار ها هماهنگی داشته باشد، باشیم. در حال حاضر ما در حالت اضطراری ایجاد این چارچوب هستیم و ما باید بهترین تلاش های خود را در این زمینه بکار ببندیم تا ساختار های مساعدت و هماهنگی را طوری تنظیم کنیم که نتیجه اش یک چارچوب موثر و طویل المدت برای افغانستان باشد. این مطمئن ترین راه ای است برای بدست آوردن ثبات در هردو، پروژه و جریان کار تا بتوانیم سیستمی را که دارای روند کاری پایدار و همیشگی باشد ایجاد نماییم. پروژه ها و سازمان های متعدد همین کار را دنبال میکنند و نیز نیاز داریم تا این انگیزه هماهنگی را قدرت ببخشیم تا تعلیمات فرهنگی را به شکل نصاب در ابتدایی ترین سطوح تعلیمی وارد نماییم. این بهترین راه برای هدایت مشکلات کوتاه مدت میراث های فرهنگی در افغانستان است و نیز باعث میگردد که جامعه افغانی خود شان دارای یک سازمان کارا و موثر حفاظت از میراث های فرهنگی را داشته باشند.

بخش سوم: موزیم ها به عنوان یک نهاد حفاظت از میراث فرهنگی

نقش موزیم ها در حفاظت از میراث های فرهنگی

عمر ا خان مسعودی، موزیم ملی افغانستان (رئیس اسبق)

مقدمه

موزیم ها نقش مهمی را در پیشرفت تاریخی و اجتماعی جوامع داشته، همانطوریکه در خود تعریفی از فرهنگ جوامع انسانی را دارد. از این رو، بجا خواهد بود تا همه ساله قسمتی از منابع مالی ملی را برای موزیم ها اختصاص داد. منطق ایجاد و ارتقا موزیم های به عنوان یک نیاز تاریخی یک امر ضروری برای جوامع پیشرفته و در حال توسعه میباشد.

موزیم ملی افغانستان در اوایل قرن بیستم در زمان امان الله خان در کابل ایجاد گردید و فعلا تقریباً در ۱۰ کیلومتری جنوب مرکز شهر و در مقابل مخروبه های قصر دار لاما احراز موقعیت نموده است و در طول دهه ها مرکز حفظ و نگهداری میراث های فرهنگی در افغانستان بوده است. نمایشگاه های این موزیم نشان دهنده گذشته غنی تاریخ و فرهنگ افغانستان بوده که شامل آثار دوره های ماقبل تاریخ و تاریخی که شامل: عصر سنگ، عصر برنز، دوره های کلاسیک (هخامنشی ها، سلوکید ها و یونانو باختری ها) و همچنین از دوره بودیزم،^۱ عصر با شکوه اسلامی^۲ و مجموعه های آثار اتنوگرافی، میباشد.

نقش تاریخی موزیم ها

در قدیمترین ایام کلمه موزیم بحیث معرف موسسه تحصیلات عالی مورد استفاده قرار داشت. در قرن ۱۷ میلادی که تکان رنسانس جوامع اروپا را از خمودگی و عطالت بیدار نمود، موزیم ها به حیث یک مرکز آموزشی و حفاظت از میراث های فرهنگی تصور میگردد. رنسانس بعد از استیلای قاره اروپا، آسیا و بلاخره تمام سرزمین ها را درنوردید چنانکه اثرات آن در کشور کوهستانی ما نیز محسوس میگردد.

ملت ما، نخست تحت قیادت مدبرانه شاه آزادیخواه و مترقی خویش (۱۹۱۹ - ۱۹۲۹م)، زنجیر اسارت امپراتوری انگلیس را شکسته و در مسیر ترقی، تامین هویت ملی و عدالت اجتماعی بحرکت افتاد. در زمره تاسیس و فعال شدن مکاتب، ولسی جرگه ها، روزنامه ها، وسایل اطلاعات جمعی اعم از صوتی و کتبی، آزادی نسوان و سهم داری آنان در امر ساختار جامعه نوین، فابریکه ها و صد ها مورد دیگر یکی هم تاسیس موزیم ملی کشور بود.

اولین سنگ تهادب و تاسیس موزیم ملی کشور نیز در عصر پرشکوه امانی در ۱۹۱۹ م صورت گرفت. این امر باعث گردید تا به تفحصات و انتقال ارزش های فرهنگی و باستانی افغانستان بخارج از کشور که سلسله آن از دیر زمان جریان داشت خاتمه داده و محل مناسبی برای حفاظت آن در داخل کشور فراهم گردد. این موزیم با وصف اینکه از لحاظ داشتن فضای مناسب و امکانات ساختمانی جوابگوی نیازمندی یک موزیم ملی نبوده و نیست، با آن هم ده ها سال گنجینه های باستانی و تاریخی کشور را با امانت داری حفاظت و پاسداری کرده است.

عقد قرار داد های رسمی بین کشور عزیز ما افغانستان در زمینه تفحصات قانونی در سال ۱۹۲۲ م با دول خارجی زمینه ساز آن گردید تا آثار باستانی کشور راه خود را از مسیر قاچاق بسوی موزیم ملی باز نماید که این امر خود به غنای روز افزون گنجینه های باستانی کشور در موزیم ملی افزود. موزیم ملی طی سالیان متمادی جایگاه خود را در قطار موزیم های معتبر منطقه تثبیت نمود و محل توجه محققین و فرهنگ دوستان ملی و بین المللی گردید.

^۲ عصر اسلامی در افغانستان (بین قرون ۹ الی ۱۹ م) دربر گیرنده سلسله های مختلف مانند: صفاریان، غزنوی، غوری، خوارزم، مغولی، تیموری، صفوی، درانی و محمد زایی میباشد.

^۱ عصر بودیزم در افغانستان (تقریباً از قرن اول الی قرن نهم میلادی) که در بر گیرنده دوره های کوشانی، کوشانو - ساسانی، هون، ساسانی، و کابل شاهان میباشد.

تخریب موزیم و حفظ داشته های فرهنگی

بدبختانه، آتش جنگ که طی سال های 1992-1994 میلادی روز تا روز شعله ور می گردید نه تنها جان و مال مردم بیدفاع را ب خاک و خون می کشید بلکه تاسیسات اقتصادی و فرهنگی کشور را نیز طعمه قرار داده و نه تنها حوزه های باستانی را لگد مال و ب خاک یکسان می نمود بلکه موزیم ملی نیز در ماه می سال 1993 در نتیجه اثابت راکت حریق گردید (تصویر: ۱۳).

متأسفانه، آثار موزیم ملی مورد دستبرد، آتش سوزی و انهدام قرار گرفته و قسمت زیادی از دارایی های باستانی کشور که اسناد ثبوتیه و مدارک هویت ملی ما بود در بازار های بین المللی بفروش رسیدند. باید اذعان کرد که این صدمه جبران ناپذیر بوده و تلاش گردید تا آثار از دست رفته دوباره جمع آوری گردد و طی چند سال اخیر بیش از ده هزار آثار غارت شده کشور به همکاری پولیس انترپول و یونسکو دوباره به وطن برگردانده شده است. خوشبختانه، بالاثرب تدبیر و کار و پیکار متداوم منسوبین موزیم ملی قسمت هایی از گنجینه های این موزیم غرض حفاظت قبلا به محله های امن تری منتقل گردیده بود، نجات یافته و هم اکنون باعث مباحثات و افتخار ملت ما در حلقه فرهنگی جهان گردیده است (تصویر: ۱۴).

مفکوره انتقال آثار بمرکز شهر و جاهای مسؤن چرا بوجو آمد؟ مبرهن است که در سال 1988 م آخرین قطعات نظامی اتحاد جماهیر شوروی وقت به اساس توافقات ژنیو از افغانستان خارج گردید. تصور عام بر آن بود که دولت دموکراتیک افغانستان بزودی قدرت را به دولت مجاهدین واگذارد و یا با الوسيله ایشان تصاحب خواهد گردید. با در نظر داشت شرایط نا مساعد سیاسی کشور، روی این ملحوظ اداره موزیم ملی و رئیس آنوقت موزیم ملی انورخان کتوازی با افراد کلیدی موزیم ملی طی جلسات متعددی غرض حفاظت آثار موزیم ملی صحبت های داشتند، بحث بر این بود که در کشور های عقب مانده و یا رو به انکشاف بعد از انتقال قدرت سیاسی بعضاً خلای قدرت سیاسی بمیان می آید.

بعد از مباحثات متواتر کارمندان کلیدی موزیم ملی به توافق رسیدند که یک تعداد از آثار مهم و منحصر به فرد از ساحات مختلف باستانی را غرض حفاظت و مسؤنیت بهتر از موزیم ملی بمرکز در جاهای امن انتقال داده و تصور برین بود که اگر اوضاع سیاسی و ایمنی به وخامت گرائید، طبیعی است که به آثار متمرکز در یک محل صدمه وارد میگردد و اگر آثار در دو و یا سه محل و یا بیشتر از آن با در نظر داشت موافقه مقامات ذیصلاح جابجا گردند، ممکن صدمات به محل و یا محلات دیگر نخواهد رسید.

این تصمیم کارمندان موزیم ملی از طرف اداره موزیم ملی با جلالتماب وزیر صاحب اطلاعات و فرهنگ آقای بشیر رویگر با تفصیل در میان گذاشته شد که خوشبختانه با دستوری از جانب جلالتماب ایشان قبول و با ریاست جمهوری وقت موضوع انتقال آثار با دلایل اعجاز در میان گذاشته شد. رضای خداوند بر آن بود که رئیس جمهور جناب دکتور نجیب الله بر علاوه تایید این مفکوره دستور داد که طبق قوانین جاریه با ترتیب کمیته های موظف از اعضای مسلکی موزیم ملی و انستیتیوت محترم باستان شناسی به همکاری بخشهای امنیتی کشور یکتعداد آثار بی بدیل و مهم موزیم ملی از ساحات مختلف باستانی در موزیم ملی شناسایی و بعد از تشریح مناسب بار بندی و به دو محل امن در داخل شهر (وزارت اطلاعات و فرهنگ و بانک مرکزی ارگ در قصر ریاست جمهوری) در سال 1989 م انتقال و در غرفه های تعیین شده جابجا و مهر لاک گردید (تصویر: ۱۵).

پیشبینی های کارمندان موزیم ملی قرین به حقیقت بود، در اواخر سال 1992 م زمانیکه جنگهای بین التنظيمی آغاز گردید. موزیم ملی که در غرب شهر کابل موقعیت دارد و بیشترین قسمت آثار در آنجا انبار گردیده بود چور و چپاول و 70 درصد از این مجموعه ها به غارت رفت و منزل فوقانی طعمه حریق گردید. از موزیم جز یک تعمیر ویرانه چیزی بجا نماند و یکمقدار آثار باقیمانده از چپاول نیز در حالت نهایت اسف ناک قرار داشت (تصویر: ۱۳.۳).

قابل یاد آوری است که برای چندین سال رابطه کارمندان موزیم ملی با محل کار شان نسبت مسایل امنیتی قطع گردید و بحیث اداره مهاجر در وزارت اطلاعات و فرهنگ بعداً در آرشیف ملی صرف به اجرای امور یومیه کوچک امضای حاضری وقت گزاری میکردند. در زمان حاکمیت طالبان (1996-2001) بیش از 2500 قلم آثار موزیم ملی مربوط دوره های مختلف "آثاریکه شکل مجسمه را داشتند" به عنوان اینکه حفاظت آن خلاف شریعت است، تخریب و بعضاً ب خاک یکسان گردیدند، بی خبر از آنکه آثار باستانی معرف هویت تاریخی ملت ها میباشد (تصویر: ۱۶).

آثار غارت شده موزیم ملی در آن زمان از طریق کشور های همسایه به بازار های سیاه بین المللی راه یافتند و قاچاقبران داخلی و

خارجی حریصانه در جستجو و بدست آوردن آثار ناب موزیم ملی بودند و تلاش می ورزیدند که چنین آثار ناب موزیم را ردپا نموده و بدست آرند.

بعضاً تبصره هایی در مطبوعات برون مرزی به شکل کاذبانه و دور از حقیقت بیاناتی میداشتند. این امر مسئولین امور بخصوص کارمندان موزیم ملی را بران وا داشتند که در زمینه انتقال آثار به محل های مشخص در مرکز شهر و خصوصیات آثار "چه تعداد، کدام آثار، از کدام ساحات باستانی و در کجا قرار دارد" هیچ نوع معلومات را بدسترس اشخاص، میدیای داخلی و خارجی قرار نداده و این وحدت نظر بین کارمندان موزیم ملی و انستیتیوت باستان شناسی که دقیقاً از تمام جریانات انتقال و چگونگی موضوع آگاهی داشتند، برای مصونیت و حفاظت آثار نهایت مهم بوده و این تجاھل عارفانه که این آثار در کجا هست، غارت شده یا خیر...؟ موثریت خاص داشته است (تصویر: ۱۷).

در سال 2003 زمانیکه جلالتماب رئیس جمهور پیشین آقای حامد کرزی از بانک مرکزی ارگ دیدن بعمل آوردند، از طرف هیات عامل ده افغانستان بانک مژده موجودیت آثار طلائی را در بانک مرکزی به اطلاع میرسانند. جلالتماب رئیس جمهور با مسروریت زیاد از موجود بودن و حفظ بودن آثار به مطبوعات این خبر خوش را به اطلاع رسانید. با نشر این خبر موسسات فرهنگی موزیم های معتبر علاقمندی خویش را در زمینه به نمایش گذاشتن آثار حفظ شده موزیم ملی در شرایط دشوار گردیدند (تصویر: ۱۸). در سال 2003 آقای فرید هیرت (Fredrik Hiebert) باستان شناس و متخصص دوره ماقبل تاریخ که با آقای دکتور سریانیدی باستان شناس روسی در حفريات آسیای میانه کار نموده و دارای تجارب کافی راجع به تاریخ، هنر و ثقافت آسیای مرکزی میباشد، از طرف انجمن جغرافیای ملی امریکا به کابل تشریف آورده و علاقه مندی خویش را غرض تدویر نمایشگاه نشان دادند. موصوف موضوع را با وزیر اطلاعات و فرهنگ، وزیر مالیه، بابای ملت (ظاهرشاه) و مقام ریاست جمهوری مبنی به نمایش گذاشتن آثار حفظ شده را به منظور معرفی تاریخ، هنر و فرهنگ باستانی از طریق ایجاد نمایشگاه های بین المللی در جریان گذاشته و موافقت شفاهی مقامات را بدست آورده و در آخرین بخش کاری ضمن ملاقاتی که بامن (مسعودی) در موزیم ملی داشتند، موضوع عاریت دهی آثار حفظ شده را از اداره موزیم ملی نمودند.

اداره موزیم ملی با در نظر داشت صراحت های قانون حفظ آثار تاریخی و فرهنگی به تدویر نمایشگاه بین المللی موافقت شفاهی نموده و بشرط اینکه قبل از تدویر نمایشگاه باید آثار منتقل شده به بانک مرکزی ارگ و وزارت اطلاعات و فرهنگ بعد از ثبت و راجستر مجدد به نمایشگاه انتخاب و اقدام گردد. انجمن جغرافیای ملی امریکا ضمن پذیرفتن این پیشنهاد بزودی یک توافقنامه مشخص را مبنی به انونتوری آثار مذکور با وزارت اطلاعات و فرهنگ به امضا رسانیده که تمام مصارف این پروژه را ضمن انونتوری ثبت آثار، دعوت از محققین در زمینه بدوش گرفتند.

کار انونتوری یا ثبت و راجستر آثار توسط کمیته های موظف از کارمندان موزیم ملی و اعضای باستان شناسی با شمولیت ارگان های ذیربط در دهه اول برج ثور مطابق ماه اپریل 2004 در بانک مرکزی بعد از کسب منظوری مقامات ذیصلاح (ریاست جمهوری) آغاز به کار نمودند. کار ثبت و راجستر موفقانه به پیش رفت و تمام آثار انتقال شده به حافظه کمپیوتر سپرده شد، البته با دوزبان دری و انگلیسی به استندرد اسناد سازی شده، زیرا قسمتی زیادی از اسناد موزیم ملی در سال 1993 زمانیکه تعمیر موزیم ملی حریق گردید از بین رفته بود.

در سال 2005 آثار موزیم ملی که در مرکز وزارت اطلاعات و فرهنگ جابجا گردیده بود نیز شامل پروسه ثبت و راجستر گردیدند. جاه دارد که از رهبری وزارت اطلاعات و فرهنگ، انجمن جغرافیای امریکا، مقامات ذیصلاح، محققین خارجی چون سریانیدی، آقای فرید هیرت، خانم کارلا گرشن، کارمندان دافا، سهمگیری فعال خانم پروفیسور دپرا مکمبورک سلز، کارمندان موزیم ملی و کارمندان انستیتیوت محترم باستان شناسی اظهار سپاس نمایم (تصویر: ۱۹).

با تاسیس حکومت موقت و شروع کار بازسازی در عرصه های مختلف کشور موزیم ملی نیز سر از زیر خاک توده ها بیرون کرده و دوستداران بین المللی افغانستان طی سالهای 2003 2004- پا به میدان گذاشتند و در زمینه احیای مجدد موزیم ملی یاری کردند که وظیفه خود میدانم که از مساعدت های بی شایبه کشور های دوست یونان، ایالات متحده امریکا، هالند، جاپان با قدر دانی یاد آوری نمایم.

بعد از یک دوره سیاه و متحجر، ما توانستیم اولین نمایشگاه موزیم ملی در سال 2004 از آثار دلچسپ اتنوگرافی بگشاییم و با گذشت هر سال نمایشگاه های موزیم انکشاف قابل ملاحظه یافته که امروز موزیم ملی در قسمت معرفی آثار و پذیرایی مهمانان بخصوص نسل جوان وظیفه خود را در امور تربیتی بوجه احسن انجام میدهد. (تصویر: ۲۰).

تلاش های بیشتر موزیم ملی در راستای حفاظت از میراث های فرهنگی

علاوه بر این، بعد از ایجاد اداره موقت، موزیم ملی برنامه های متعدد کاری را در عرصه های مختلف روی دست گرفت که عبارت اند از:

- توجه جدی به آثار باقی مانده در دیپو های موزیم ملی که نیاز جدی به وقایه، پاککاری، تداوی و ترمیم داشتند که با امکانات کوچک دست آورد های چشمگیری داشته ایم.
- ارتقا ظرفیت کاری و تحقیقی کارمندان موزیم ملی در بخش های مختلف.
- حدود ۲۷ ورکشاپ آموزشی در بخش های مختلف: موزیولوژی، ترمیم آثار، دیکور و ایجاد نمایشگاه های داخلی معیاری.
- اعزام اعضای موزیم به خارج از کشور بخصوص در عرصه ترمیم آثار، عکاسی، اسناد سازی و غیره.
- ایجاد کورس های آموزش کمپیوتر و زبان انگلیسی به همکاری یونسکو، اداره اسپچ (SPACH) و دیگر حلقات فرهنگی.
- تبدیل سیستم معتمدی یا تحویلداری به کیوریتوری و طی مراحل آن از شورای محترم وزیران.
- طرح ایجاد تعمیر جدید موزیم ملی که جوابگوی تمام نیازمندی های مسلکی و ایمنی با استندرد بین المللی باشد که در این زمینه از همکاری های بی شایبه سفارت و دولت ایالات متحده امریکا سپاس گزاری مینمایم.
- ایجاد یک دیتابیس آثار برای موزیم ملی به استندرد بین المللی که به اساس توافقنامه که در سال ۲۰۱۲ بین موزیم ملی و انستیتیوت شرقی پوهنتون شیکاگو به امضا رسیده بود، آغاز و تا حال ۱۰۰٪ آثار موزیم ملی شامل این دیتابیس گردیده است. در ضمن این پروسه وسیله خوبی برای ارتقای ظرفیت مسلکی و تحقیقی برای کیوریتوران و معاونین کیوریتوران بوده که نتایج آن قناعت بخش بوده و از همکاری انستیتیوت شرقی پوهنتون شیکاگو در این زمینه اظهار سپاس مینمایم. (مراجعه شود به: فشر در این مجموعه از مقالات).
- به نمایش گذاشتن آثار حفظ شده موزیم ملی در کشور های مختلفی چون فرانسه، ایتالیا، هالند، امریکا، کانادا، آلمان، برتس موزیم انگلستان، سویدن، ناروی و استرالیا. نمایشگاه گنجینه باختر نه تنها در معرفی هنر قدیم افغانستان موثریت زیاد داشته بلکه چهره اصلی فرهنگ افغانستان از دوره برونز تا قرن دهم میلادی را به معرفی میگیرد و همچنان زمینه خوبی برای ارتقای ظرفیتی کارمندان موزیم مفید بوده و تا حال قریب چهار میلیون دالر عاید نیز داشته. نمایشگاه گنجینه باختر در ایجاد روابط بین موزیم های بزرگ و موزیم ملی افغانستان وحلقات فرهنگی چون یونسکو، آیکوم ICOM و پولیس انترپول که رول بزرگ در برگرداندن آثار غارت شده داشته که تا فعلا حدود ده هزار اثر از خارج دوباره به موزیم ملی برگردانیده شده است که این پروسه باید جدی تعقیب شود.

مشارکت برای حفاظت و نگهداشت: فهرست دیجیتالی موزیم ملی افغانستان

مایکل فشر، موسسه شرقی دانشگاه شیکاگو

چکیده

خسارات ناخواسته و اثرات طولانی مدت دهه ها جنگ در افغانستان، موزیم ملی افغانستان را بدون فهرست کامل و مصون از داشته های گرانبها و نادر آن باز مانده بوده. در طول پنج سال اخیر، برنامه مشارکتی میان موزیم ملی و انستیتوت شرقی دانشگاه شیکاگو برای ایجاد یک فهرست دیجیتالی کامل آثار موزیم بوده است. از اهمیت مساوی، این پروژه برای ایجاد یک سیستم پایدار برای ثبت در حال انجام داده ها، تجدید نظر داده ها، و مدیریت و نگهداری دیجیتالی لازم برای حفاظت طولانی مدت از، و دسترسی به، یک ثبت و فهرست جامع از داشته های مادی افغانستان، تلاش به خرج داده است.

مقدمه

درگیری ها، جنگ های خانمان سوز و محدودیت های زمانی و نبود منابع، موزیم ملی افغانستان را مانع فرصت داشتن فهرست کاملی از مجموعه های باستانی شناسی و اتنوگرافیک آن شده بود. آتش سوزی هایی که در اوایل سال ۱۹۹۰ م در تعمیر موزیم ملی از اثر جنگ رخ داد، تقریباً ۹۰ درصد از فهرست و کتلولگ های اصلی موزیم را سوختاند و اطلاعات بسیار کمی را در مورد آنچه در اصل در خود جا داده بود، باقی گذاشت (تصویر: ۲۱.۱؛ ستاین ۲۰۱۲: ۱۲۳). سعی و تلاش هایی که در گذشته برای فهرست سازی (ثبت آثار) موزیم انجام شده بود همه روی کاغذ بوده (تصویر: ۲۱.۲) و یا در قسمت ثبت زیر مجموعه های خاص محدود بوده است. از این رو، سفارت ایالات متحده آمریکا در کابل، یکی از نیازمندی های حفاظت از میراث های فرهنگی که همانا داشتن یک فهرست دیجیتالی (ثبت آثار در دیتابیس) بوده، شناسایی گردید و داشتن چنین بانک اطلاعات یک امر ضروری پنداشته شد.

با دریافت کمک مالی چندین ساله از سفارت ایالات متحده آمریکا در افغانستان، مؤسسه شرقی، تحت رهبری گیل ستاین، راه اندازی برنامه مشارکت با موزیم ملی افغانستان را آغاز کرد که این مشارکت دارای چندین هدف مشخص تعریف شده در حوضه فهرست سازی، طبقه بندی، حفاظت و آموزش نایل آمده است. این مقاله در قدم نخست، پس منظر نگهداری سوابق در موزیم ملی، بعداً شیوه ها و نتایج حاصله از این مشارک و بلاخره، اقدامات آینده برای دیجیتالی سازی و حفظ میراث فرهنگی در افغانستان، را مورد بحث قرار خواهد داد.

تاریخچه مختصر آرشیف آثار موزیم ملی

در اواخر دهه ۱۹۹۰، کارمندان موزیم ملی و انجمن حفاظت از میراث فرهنگی افغانستان (اسپچ)، آثار باقی مانده را فهرست نمودند که آن زمان تقریباً ۷۰۰۰ قلم اثر محاسبه شد (گريشمن ۲۰۰۹). در سال ۲۰۰۳، با بازگشایی و بازسازی موزیم توسط وزارت اطلاعات و فرهنگ، حکومت آمریکا، انجمن جغرافیای ملی یا «نشنال جیوگرافیک»، بنیاد ملی علوم انسانی، سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی سازمان ملل (یونسکو) و نهاد های دیگر، به کارمندان این موزیم در قسمت فهرست سازی ورقی داشته های باقیمانده این موزیم یاری و کمک نمودند که این فهرست سازی به طور جامع آن نبوده و با بعضی کمی ها و کاستی ها نیز رو برو بود. در این دوره فهرست نگاری، تقریباً ۱۲۰۰۰ قلم اثر از داخل موزیم و همه ۲۲۳۰۰ پارچه اثر که در گاو صندوق ها در پایین ارگ ریاست جمهوری پنهان شده بود، شمارش گردید (Lovgren:2004).

نیازمندی تشخیص شده ضرورت به داشتن یک پایگاه داده ها (دیتابیس) برای نگهداری نسخه دیجیتالی این فهرست ها، در حقیقت راهنمایی بود برای کوشش و ایجاد تهداب پروژه آینده این پایگاه داده ها (دیتابیس). برای اولین بار پایگاه داده ها برای موزیم ملی در سال ۲۰۰۶ ایجاد شد و در آن به تعداد ۶۰۰ اثر ثبت گردید، که دارای نواقص جزئی فنی، حل ناشدنی بدون استفاده از مهارت های گسترده زبان برنامه نویسی کمپیوتری بوده که منجر به باز داشتن از استفاده آن شد. (Ajmal Yar, pers.comm). در سال ۲۰۱۰، اکادمی علوم اتریش یک پایگاه داده های جدید را طراحی کرد، بسیار پیچیده و رابطه ای که در آن از نرم افزار «اوراکل» (Oracle) استفاده شده بود و میتوانست از طریق نشانی وب توسط شبکه بی سیم به آن دسترسی پیدا کرد. به منظور پاسخگویی به تقاضای فهرست سازی دو زبانه، زبان های دری و انگلیسی، این پایگاه داده ها (دیتابیس) از ترجمه گوگل از طریق اینترنت برای تبدیل اصطلاحات دری

به انگلیسی و برعکس آن استفاده مینمود.

گرچه این کوشش‌ها از برخی جهات پیشگامانه بودند ولی هیچ یک از پایگاه‌های داده‌ها نمی‌توانستند بیش از چند هزار مورد را در خود بگنجانند و هردو از استفاده افتادند. به نظر می‌رسید که پیچیدگی استفاده از، دسترسی به و نگهداری پایگاه داده‌های «دیتابیس اوراکل» برای افرادی که تخصصی در رشته فناوری اطلاعات ندارند، شدت چالش برانگیز بود. گذشته از این، ضرورت اتصال اینترنتی برای ترجمه و دستیابی، مشکل ساز بود – هم از نظر ناتوانایی درک درست اصطلاحات فارسی و هم از نظر امنیتی. نتایج این کوشش‌های اولیه جهت ایجاد یک مخزن پیشرفته دیجیتالی برای مجموعه‌های موزیم ملی، بیانگر آن بودند که اگر بخواهیم کارمندان از آن استفاده کنند و پایداری در افغانستان داشته باشد، یک رویکرد کاملاً متفاوت برای ثبت دیجیتالی موجه است.

برنامه مشارکتی با موزیم ملی: طراحی و اجرا

نانسی هچ دوپری، در یکی از مقالات خود در سال ۲۰۰۲، یک سلسله از عملکردهای ضروری را جهت حفاظت از میراث فرهنگی افغانستان مطرح نموده بود. این‌ها عبارت بودند از «ایجاد اجزای آموزشی در چارچوب هر پروژه»، «به کارگیری فناوری اطلاعات به عنوان یک ابزاری برای پژوهش»، «ایجاد یک پایگاه داده‌ها (دیتابیس) میراث‌های فرهنگی»؛ دریافتن منابع مالی پایدار داخلی و خارجی؛ و همچنین شریک و الحاق کردن جوامع (۲۰۰۲: ۹۸۷-۹۸۶). این وضاحت دارد که تأثیرات جنگ بالای میراث فرهنگی فراتر از خرابی و فقدان است – جنگ می‌تواند عناصری را در یک جامعه درهم شکند که آن جامعه میراث فرهنگی را ترویج و ترویج داده است (ابید: ۹۸۴). در حالیکه طرح فهرست نگاری برنامه مشارکتی موزیم ملی افغانستان و مؤسسه شرقی نمی‌تواند این مشکل را به طور مستقیم هدف قرار دهد، مگر می‌تواند از نکات پیشنهاد شده توسط خانم دوپری استفاده کرد و اطمینان حاصل کرد که تلاش‌های مشترک جامعه بین‌المللی و جامعه افغانی برای ایجاد یک مشارکت با ارزش و پایدار نسبت به یک «محصول» ساده دیجیتالی، موثر بوده می‌تواند. (مراجعه شود به: Lowenthal 1989 و همچنان 54: Knox 2015).

پنج هدف عمده برنامه مشارکتی میان مؤسسه شرقی دانشگاه شیکاگو و موزیم ملی افغانستان عبارتند از:

1. توسعه یک پایگاه داده‌ها (دیتابیس) مصون و کاربرپسند و ساده جهت استفاده به زبان‌های دری و انگلیسی با ادغام فهرست قبلی و مجموعه‌های دیجیتالی؛
2. توسعه و ایجاد نخستین فهرست دیجیتالی (ثبت دیتابیس) کامل از آثار باقی مانده در موزیم که تقریباً ۴۰۰۰۰ قلم تخمین زده می‌شود؛
3. انجام ارزیابی‌های اولیه جهت حفاظت و ترمیم آثار در چارچوب فرایند این فهرست نگاری (ثبت دیتابیس)؛
4. جابجا کردن دوباره آثار در جعبه‌های عاری از اسید و دارای کیفیت بالای آرشیفی جهت نگهداری و حفاظت طولانی‌مدت؛
5. آموزش اعضای مسلکی موزیم با معیارهای بین‌المللی پایگاه داده‌ها (دیتابیس)، ثبت و شیوه‌های مدیریت آثار.

از آنجاییکه کمک‌های خارجی در قسمت حفاظت میراث فرهنگی در چوکات یک برنامه منسج محلی می‌تواند موثر قرار گیرد، نخستین کوشش‌ها از طرف تیم انستیتوت شرقی پس از رسیدن به کابل در ماه می سال ۲۰۱۲، تمرکز روی جمع‌آوری نظریات کارمندان موزیم با راه اندازی کارگاه‌های آموزشی، سمینارهای آموزشی و جلسات تبادل افکار و نظریات که تقریباً هر روز در طول چندین هفته ادامه داشت، صورت گرفت (تصویر: ۹۷). پس از این مرحله اولیه، برنامه مشارکتی شروع به کار کرد و دیزاین این دیتابیس با استفاده از نظریات جمع‌آوری شده، همچنان با در نظر داشتن معیارهای بین‌المللی موزیم داری به مانند سیستم شناسایی آثار موزیم (گیتی) و سیستم نقد و نظر قابل اصلاح، تکمیل گردید.

به مجرد اینکه کارمندان مؤسسه شرقی نگرانی‌های کارمندان موزیم و مسائل موجود را درک کردند، گام دوم، که عبارت است از ادغام کارهایی که در سال‌های گذشته انجام شده بود، علمی گردید. هنگام تطبیق سوابق قدیمی برای گنجاندن آنها در پایگاه جدید داده‌ها (دیتابیس جدید)، تیم مؤسسه شرقی چیزهای زیادی را در مورد تاریخچه اخیر موزیم داری در این موزیم و سیستم‌های مختلفی که با هم تداخل دارند که توسط پروژه‌ها و نهاد‌های گوناگون در گذشته طراحی و در قسمت مدیریت و گزینش مجموعه‌ها از آنها کار گرفته شده بود، آموختند. درک تناسب یا عدم تناسب این سیستم‌ها در بعضی موارد با همدیگر یک چیز ارزشمندی برای تیم مؤسسه شرقی بود،

دیارتمنت موزیولوژی و اعضای موزیم داران (کیوریتوران) در همکاری با هم دیگر در ایجاد یک سیستم پایدار و واحد ثبت آثار که بازتاب دهنده همان سیستم اصلی که قبل از جنگ در سالهای ۶۰، ۷۰، ۱۹۵۰ موجود بود تا اینکه باهم مطابقت داشته باشد، سهیم بودند (مسعودی ۲۰۱۵: ص ۵۰).

چالش دیگری در راه ایجاد یک سیستم فهرست نگاری کاملاً دیجیتالی، با توجه به اندازه، ساخت و ساز کانکریتی تعمیر و قابلیت‌های محدود برقی ساختمان، اتصال بی‌سیم بود. بسیاری از نهادهای قدیمی، مثل موزیم ملی افغانستان که مجبورند بدون سیم کشی‌های پیشرفته داخلی (سیستم ویرنگ تعمیر) فعالیت کنند، برای رسیدگی به این مشکل با ایجاد مجموعه‌ای از شبکه‌های مستقل که هر کدام به طور جداگانه قابل دسترسی در جاهای مختلف ساختمان است، راه حلی مناسبی این کار بود. گرچه این راه حل برای تأمین دسترسی عمومی به اینترنت، راه اندازی پایگاه داده‌های یکپارچه بصورت آنلاین که به خاطر مسائل امنیتی اینترنتی در کابل ضروری است، که در نتیجه این شبکه واحد قادر به پوشش تمام موزیم میبود، حیاتی دانسته می‌شد.

برای رسیدن به این کار، مشارکت یک سیستم واحدهای وای فای (WiFi) متحرک ایجاد کرد که دارای تنظیم کننده ولتاژ، بتری‌های منبع تغذیه بدون وقفه (یوپی‌اس) و توسعه دهنده سیگنال وای فای، می‌باشد (تصویر: ۲۱.۳). این سیستم‌های متحرک حتی در نقاط پنهان و گوشه‌های دیوها جایکه بسیاری از کارهای ثبت انجام می‌شد، قابلیت ارایه وای فای را دارد. یوپی‌اس‌ها اجازه می‌دهد که شبکه حتی هنگام قطع مکرر برق همچنان فعال بماند و بدین وسیله وقفه‌های کمتر در کار ایجاد کند و از دست رفتن معلومات درج شده را در پروگرام کاهش دهد. جهت بهبود محدوده شبکه بی‌سیم که تنها نیاز به برق و تنظیم درست فیزیکی دارد، انجینر برق موزیم دوشا دوش با تیم فهرست‌نگاری کار مینمود، تا ساکت‌های برق قدیمی را تعمیر یا در صورت لزوم دید ساکت‌های جدید نصب نماید.

هنگام ایجاد توسعه این پایگاه داده‌ها، ساخت و ساز شبکه بیسیم و آغاز فهرست نگاری در دیپو ها، مشارکت همچنین جلسات آموزشی را راه اندازی نمود که هدف آن تعامل، ارتقای ظرفیت و توانمند سازی کیوریتوران (موزیم داران) و ترمیم کاران موزیم بود. جلسات آموزشی موضوعات متغیری را از استفاده اساسی کمپیوتر و وارد کردن معلومات در دیتابیس تا ورکشاپ‌های که طیف گسترده‌ای از موضوعات علمی و عملی مربوط به افغانستان را در بر می‌گرفتند. این موضوعات عبارت بودند از پس منظر تاریخی و باستان شناسی دوره‌های مختلف، آثار، شناسایی محتویات آثار، استفاده از کامپیوتر و جابجایی و انتقال مصون آثار و همچنان بسته بندی دوباره آثار. برنامه مشارکتی همچنین سخنرانی‌های متخصصین را در مورد موضوعاتی مانند گسترش هنر و پیکرنگاری بودایی، تاریخ سیاسی، سنت‌های سفالگری، شیوه‌های ساخت ابزار سنگی قدیم و تحلیل و تجزیه مسکوکات، نیز فراهم نمود.^۱

در نهایت، آموزش اساسی برنامه نویسی و نگهداری پایگاه داده رابطه‌ای «FileMaker Pro» هم جهت اطمینان از پایداری سیستم فهرست نگاری و هم برای مقیاس پذیری رویکرد دیجیتالی جدید موزیم در رابطه با مدیریت آثار مهم بوده. با داشتن مهارت‌های قوی برنامه نویسی، کارمندان میتوانند نه تنها نرم افزار را پیوسته ارتقاء دهند، بلکه طراحی ساختاری پایگاه داده‌ها را نیز توسعه بخشند، تا همزمان با بهبود یافتن مداوم و توسعه موزیم ملی این پایگاه داده‌ها به نیازهای نو دیجیتالی پاسخگو باشد.

همکاری با موزیم داران، دیپارتمنت موزیولوژی، و ترمیم کاران فراتر از فهرست نگاری، یکی از عناصر کلیدی برای به دست آوردن مشارکت کارمندان موزیم در این پروژه بوده (تصویر: ۲۲). طوری که گیل ستاین اشاره نموده، یکی از قوی ترین عناصر این طرح، سهیم بودن واقعی و ایفای نقش همه کارمندان موزیم در این پروژه بوده است. حذف نمودن «انحصاری دانش» کمک مینماید تا مطمئن شویم که موزیم همچنان در سطح سازمانی رشد و فعالیت خواهد نمود (ستاین ۲۰۱۳). بر علاوه این، پیشگامانی از درون پدید آمده اند که برای انکشاف طرح و عملی نمودن این پروژه کمک مینماید و این مؤلفه مهمی است برای یک سیستم پایدار.

از نظر فناوری اطلاعات، این پایگاه داده‌ها برای پاسخ گویی به نیازهای خاص موزیم ملی طراحی شده است (تصویر: ۲۱.۴). این‌ها عبارتند از ترجمه فوری از دری به انگلیسی و از انگلیسی به دری («فرازبانی»)، برنامه «FileMaker Pro» آسان برای برنامه نویسی بوده (سادگی) و شباهت به سیستم‌های مختلف ثبت روی کاغذ که قبلاً از آن استفاده شده (آشنایی). ویژگی ترجمه بر پایه

بلخ در این جلد گنج‌نیده نشده ولی این یک پروژه فوق العاده و چندین جانبه بوده که در راستای حفاظت و تحقیقات میراث فرهنگی بلخ (باختر) کار های ارزشمندی را انجام داده است. مراجعه شود به: <http://www.balkheritage.org/>

^۱ جا دارد تا از همکاری های ایدموند هرزیک و متیوس ناوو (Edmund Herzig and Matthias Naue) از پروژه هنر و میراث فرهنگی بلخ بابت ارایه سخنرانی روی موضوع مسکوکات در برنامه های آموزشی در موزیم ملی ابراز قدردانی نمایم. معلومات در مورد پروژه هنر و میراث فرهنگی

اصطلاح نامه های دوزبانه بوده که با دقت توسط کارمندان دری زبان موزیم در چارچوب طبقه بندی ای ساخته شده است که توسط تیم مؤسسه شرقی (با اتکا به معیارهای بین‌المللی مانند سیستم «گتی» برای شناسایی آثار در موزیم) طراحی گردیده است. بدین ترتیب، آن اصطلاحات دری را که به طور گسترده در موزیم کاربرد دارند، منعکس میکند و تضمین میدارد که آن برای افرادی که از آن زیاد استفاده میکنند، قابل درک باشد. با این حال، این برنامه همچنان دارای واژه‌های میباید که در قسمت طبقه بندی به سطح بین‌المللی از آن استفاده صورت میگیرد، تا به نیازمندی‌های پژوهشگران و متخصصان، چه در افغانستان و چه در سراسر جهان پاسخگو باشد.

آخرین نوآوری فناوری اطلاعاتی در این پایگاه داده‌ها، پنجره‌های بالاپر (pop-up windows) است که ابزارهای کاملاً ادغام شده را جهت شناسایی ویژگی‌های آثار نمایش می‌دهند، مانند ترکیبات جیولوژیکی، نوع معیار سفال یا شناسایی سکه‌ها. از آنجا که در افغانستان دسترسی به کتابخانه‌ها و اینترنت و در نتیجه به اطلاعات تا اندازه ای محدود است، ارائه فوری اطلاعات تخصصی مربوطه و برای تقویت ظرفیت‌های نهادی موزیم جهت نگهداری و انتقال دانش از اثرات مورد نظر این نوآوری‌ها است. به این منظور، این برنامه مشارکتی همچنین نسخه‌های چاپی مواد کلیدی مآخذ و منابع را در صورت ضرورت آماده و در اختیار کارمندان موزیم قرار داده است.

پروژه مشارکت موزیم: نتایج حاصله

در طول بیش از چهار سال از آغاز این پروژه، در حال حاضر تحت رهبری مدیر ساحوی الخاندرو گلالیگو لویز، برنامه مشارکت تقریباً همه آثار موجود در داخل موزیم² را که بیشتر از ۴۰۰۰۰ اثر میباید به دو زبان دری و انگلیسی فهرست نگاری و ثبت دیجیتال شده است. در جریان کار ثبت حداقل یک موزیم دار (کیوریتور) و یک عضو این پروژه حاضر بوده و باهم در قسمت ثبت هر اثر همکاری مینمودند (تصویر: ۲۳) و ثبت هر اثر با دسته بندی، تشریح، عکس برداری، ترمیم در صورت ضرورت و تعیین موقعیت برای اثر در داخل دیپو مکمل میگردد. در کنار ثبت آثار، برنامه مشارکت همچنان در قسمت دوباره تنظیم نمودن ذخیره گاه‌ها (دیپو)، فراهم آوری الماری‌های جدید، و همچنان دوباره بسته بندی آثار با استفاده از مواد عاری از اسید، مواد با کیفیت ذخیره‌ای یا آرشیفی جهت مصون ساختن هر اثر برای ذخیره پایدار و دراز مدت، نیز همکاری نموده است (تصویر: ۲۴).

سازماندهی مجدد ذخیره گاه‌ها (دیپو) در پیوستگی با سیستم موقعیت معین در پایگاه داده‌ها نه تنها آثار را امن تر و قابل دسترس تر نموده است، بلکه به دست آورد متوازی دیگری نیز نائل گشته که عبارت از انتقال کنترل ذخیره گاه (دیپو) از سیستم تحویل‌داری به نظارت مستقیم موزیم داران (کیوریتورن) مربوطه آن، میباید. سیستم تحویل‌داری که آثار را در هر ذخیره گاه تحت مسئولیت یک فرد مشخص واگذار نموده بود، در قسمت حفاظت از آثار در طول دهه‌های متوالی الی آغاز جنگ داخلی مؤثر بوده است. با وجود این، این سیستم قدیمی بوده و با معیارهای جهان امروزی مطابقت نداشته و جواب گوی یک سیستم استاندارد موزیم داری و حفاظت نبوده (مراجعه شود به: ابوی و دیگران در این جلد). از این رو، با انتقال مسئولیت ذخیره گاه‌ها به موزیم داران، سطح مدیریت درست و دسترسی به حفاظت بهتر مجموعه‌ها مهیا شده است.

حوزه دیگری که مشارکت در آن کوشش به خرج داد، گسترش ظرفیت پژوهشی موزیم است، چون پایگاه داده‌ها دارای قدرت قابل توجه جستجویی است. نمونه ای از فواید آن تجدید نظر و باز سازی دیجیتالی یکی از آثار پیچیده تر موجود در موزیم است که کتیبه سرخ کوتل بوده «SK 4A» این کتیبه از ساحه سرخ کوتل کشف گردیده و مربوط به دوره کوشانی‌ها میباید (تصویر: ۲۵، ۱). این کتیبه به زبان باختری و رسم الخط اصلاح شده یونانی میباید و دستاورد های کار اعمار معبد سلطنتی این ساحه در آن شرح داده شده است. فهرست سازی دیجیتال به ثبت کنندگان اختیار پیگیری و بازیابی همه قطعه‌های متعلق به این کتیبه باستانی را مهیا ساخت، زیرا که همه قطعه‌ها در اثر به هم ریختگی‌های ناشی از جنگ از هم جدا شده بودند و در جاهای مختلف موزیم وجود داشتند. (سیمس- ویلیامس ۲۰۱۲: ۷۸).

علاوه بر این، فشر و ستاین (۲۰۱۶) توانایی‌های جستجویی پایگاه داده‌ها را نه تنها یک وسیله پژوهش علمی، بلکه آموزش عمومی نیز میدانند. با استفاده از این گزینه، موزیم داران را در قسمت ایجاد نمایشگاه‌های جدید، برنامه‌های عمومی و همکاری‌های بین‌المللی کمک خواهد نمود. به طور مثال، موزیم ملی افغانستان در سال ۲۰۱۵ قرار دادی را با جمهوری چک جهت ایجاد نمایشگاه آثار ساحه

² تقریباً در حدود ۲۰۰۰ مسکوکات باستانی که در صندوق های بانک مرکزی نگهداری میشوند (لوف گرین ۲۰۰۴) نیز شامل این دیتابیس گردیده اند.

² ۲۲۳۰۰۲ پارچه اثر دیگر که مشمول آثار مکشوفه طلا تپه توسط هیات افغان - شوروی به سرپرستی وکتور سریانیدی (سریانیدی ۱۹۸۰)، عاج های بگرام،

باستانی مس عینک در شهر پراگ به امضا رسانید؛ موزیم داران با استفاده گزینه جستجوی پایگاه داده‌ها و موقعیت دقیق آثار در داخل دیپو ها، آثار مورد نظر را ردیابی و برای این نمایشگاه انتخاب نمودند. در رابطه با آموزش عمومی، پایگاه داده‌ها به موزیم داران کمک کرد، تا عکس‌هایی را برای جزوات و پوسترها تولید کنند و میان دانش آموزان پخش نمایند. سرانجام، برچسب‌های جدید تشریح آثار تحت نمایش در جعبه‌های نمایشی نیز بر اساس تشریح و عکسهای این دیتابیس صورت گرفت. این گونه فعالیت‌ها، که می‌توانند برای جامعه اطلاع‌رسانند و در عین حال آن‌ها را مشغول کنند، بویژه در افغانستان پس از دهه‌ها جنگ و درگیری‌های داخلی که پیوند میان مردم و میراث فرهنگی کشور را تضعیف کرده، مهم هستند (مراجعه شود به: دوپری در این جلد).

ویژه‌گی دیگری که فهرست دیجیتالی برای حفاظت از میراث فرهنگی افغانستان کمک کرده است، نه تنها تعیین آنچه در موزیم موجود است بوده، بلکه دانستن آنچه که گم و سرقت شده است نیز می‌باشد. در سال ۲۰۰۷، بخش موزیولوژی موظف گردیده بود تا آنچه را که در زمان جنگ داخلی دهه ۱۹۹۰ غارت شده، مشخص نماید. بدون فهرست نامه کامل، آنان همچنان توانستند فهرست کوتاهی را از آنچه گم شده تدوین نمایند. در طول پروژه فهرست نگاری کنونی، مشارکت توانست ده‌ها اثر به ظاهر غارت شده را پیدا کند. گذشته از این، این پروژه توانست سرقت یا تخریب صدها آثار غیر قابل تعویض، از جمله چندین آثار گران‌بها را تأیید نماید. ایجاد یک پایگاه داده‌ها برای آنچه گم شده است کارکردی مهم متوازی از یک فهرست نامه است؛ هم اکنون موزیم می‌تواند مقامات محلی و بین‌المللی را در مورد آنچه به سرقت برده شده مطلع سازند و دیده شود تا چه اندازه آثار قابل باز یافت هستند. اضافه بر این، تلاش برای شناسایی آنچه به سرقت رفته شده می‌تواند در قسمت ایجاد و روند توسعه یک تفاهم نامه دوجانبه بین افغانستان و ایالات متحده امریکا برای جلوگیری و منع تجارت غیر قانونی آثار باستانی، کمک نماید (برای معلومات بیشتر مراجعه شود به: گیل ستاین در این جلد).

یکی دیگر از آثار قابل توجه که مشارکت هنگام فهرست نگاری «دوباره کشف» کرد، پارچه‌ای از یک لوح کتیبه به خط میخی می‌باشد که در اصل در سال ۱۹۷۷ از شهر قدیم قندهار کشف شده بود (تصویر: ۲۵. ۲؛ فیشر و استولپر ۲۰۱۵؛ هلمز ۱۹۹۷). کارمندان موزیم ملی بلافاصله توانستند این پارچه کتیبه را که به خط میخی می‌باشد به عنوان یک اثر با ارزش و با اهمیت برای افغانستان شناسایی کنند که با حوزه‌های فکری و کاری مؤسسه شرقی سازگار است. متیو استولپر (Matthew Stolper) در مؤسسه شرقی آن زمان این اثر را به عنوان یکی از قطعات کشف شده در حفريات توسط اسون هلمز (Sven Helms) در سال ۱۹۷۰، شناسایی نمود و استولپر سپس به تحلیل این کتیبه ایلامی بر اساس عکس‌های دیجیتالی گرفته شده در جریان فهرست نگاری های موزیم از آن تهیه شده بود، آغاز نمود. نتیجه این کار نخستین گزارش علمی از این پارچه‌ای از کتیبه بود و مربوط به سیستم اداری دوره هخامنشی دانسته شد.

این مقاله استدلال می‌کند که ساختار کتیبه و محتوای این لوح، این احتمال را تقویت می‌کند که بایگانی مستحکم، شاید نه به گستردگی بایگانی استحکامات تخت جمشید (پرسوپولی)، در داخل یا در نزدیکی ارگ قندهار باستان وجود داشته و این که قندهار احتمالاً کندراش باستان بوده و مرکز ساتراپی آراکوزیه (ارخوسیه) بوده است (فیشر و استولپر ۲۰۱۵: ۱۹). یکی از دلایلی که این کار قابل توجه است، این است که این یکی از تنها پژوهش‌هایی است که در مورد باستان شناسی و تاریخ قندهار در حال حاضر انجام میشود. از این رو، این کار نشان دهنده این است که از راه فرآیندهایی چون دیجیتالی سازی و حفاظت، چنین پژوهش می‌تواند انجام یابد و به جهان برسد، حتی هنگام جنگ جاری در افغانستان.

خلاصه برنامه مشارکتی

طوری‌که در بالا ذکر شد، مشارکت موزیم ملی افغانستان و مؤسسه شرقی دانشگاه شیکاگو کمک کرده است تا جنبه‌های متعدد و متنوع عملکرد و قابلیت‌ها را در موزیم ملی افغانستان بهبود یابند و در عین حال، همه این فعالیت‌ها دارای اصول اساسی مشترکی هستند. قسمتی که نوانسی دوپری تذکر داده است، جنگ و تبعید تداوم فرهنگ محلی را در افغانستان مختل کرده است؛ اما مشارکت موزیم ملی و مؤسسه شرقی، با فراهم نمودن تداوم عمل، فرآیندها و رویکردهایی را تقویت بخشیده که می‌توانند برای موزیم سال‌ها پس از پایان این طرح نیز مفید باشند. از طریق اسلوب سازی و ایجاد سیستم درست، نه تنها روش‌های فهرست نگاری بلکه روش‌های آینده و مابعد نیز می‌باشد، هدف مشارکت ایجاد یک حافظه قویتر سازمانی و مجموعه پایدار از عملکردها و پالیسی بوده تا موزیم را آماده سازد و به طور دیجیتالی مجموعه‌های آن را حفاظت نماید و آنرا برای نسل‌های آینده چه در داخل افغانستان و چه برای جهانیان، انتقال دهد.

امکانات برای آینده

اگرچه خارج از پیش بینی های مالی مشارکت موزیم ملی افغانستان و مؤسسه شرقی بوده، ولی برنامه مشارکتی چندین کارهای بنیادی و ضروری دیگر را نیز در موزیم ملی انجام داده است. اولی این است که فهرست نامه های دیجیتال از مجموعه های موزیم های ولایات در دیتابیس جدید مدغم گردیده اند (مثلاً برای غزنی) و سپس دیجیتالیزه کردن و ادغام فهرست نامه های روی کاغذ قرار داشته در دیگر موزیم ها (مثلاً برای هرات؛ مراجعه شود به: شیخ زاده). جایکه هیچ فهرست نگاری صورت نگرفته است و یا هم که مجموعه ها فقط به طور جزئی ثبت شده اند، تیم های کاری میتوانند بر اساس این دیتابیس آثار این موزیم ها را نیز در آینده ثبت و رجستر نمایند. زیرا که ارتباط با مردم، مجموعه ها و سهم نمودن متخصصینی که در ولایات هستند، یک جزء اصلی برای به وجود آوردن محیط سالم میراث فرهنگی ملی میباشد (دوپری ۲۰۰۲)، فرآیند تحلیل و تجزیه، ثبت، حفاظت و دیجیتالیزه کردن مجموعه های ولایتی به مانند کارهایی که در مرکز انجام میشود آنها نیز مهم دانسته میشود.

گذشته از این، ادغام مجموعه داده های آثار مختلف این کشور نسبتاً بی سابقه، ولی دست آوردی بشدت تسهیل کننده خواهد بود. به هر حال، ایجاد این چنین آرشیف وسیع، نباید تنها منحصر به فهرست نامه های موزیم های کشور باشد. به طور پیش بینانه، جامعه میراث فرهنگی کشور باید تلاش نمایند تا یک پایگاه داده های یگانه و چند رشته ای ایجاد کند که همه «مالکیت و دارایی های میراث فرهنگی» را در بر گیرد و جامع باشد (ابید: ۹۸۶).

به عنوان مثال، تلاش جاری برای ایجاد یک نقشه دقیق ساحات میراث فرهنگی افغانستان عبارت از کارهایی هستند جهت ارایه مجموعه دقیق و واحد از ساحات باستانی، آبدات تاریخی، اوضاع حفاظت و توسعه اقتصادی آینده میراث فرهنگی افغانستان (مراجعه شود به: سخنرانی رئیس جمهور جلالتماب اشرف غنی؛ عزیزی و دیگران در این جلد؛ ستاین ۲۰۱۵). این کار در صورتیکه بتواند مجموعه های اتنوگرافی، باستان شناسی، آرشیف تصاویر، مواد منابع و مآخذ، و منابع تاریخی را با هم باز ترکیب و یکجا نماید، در حقیقت یک دستاورد شگفت انگیز خواهد بود و میتواند جامع، کامل و پرمفهوم باشد در غیر آن جدا شده و به شکلی یک پایگاه داده های منزوی خواهد بود.

کشف بازمانده های معماری جوامع باستانی، بازیافت شواهد مادی حیات انسان از داخل و حفاظت از هر یک آن به طور جداگانه و مطابق با معیارهای مدرن در محیط نگهداری درست، هدف مهمی است. اما ایجاد یک ساختار دیجیتال و سیستم مدیریت و تحلیل که بتواند بشر را در ارتباط غیرمادی جامعه انسانی به نمایش بگذارد و از آن حفاظت نماید، دست آوردی است در سطح کاملاً دیگر. فناوری برای آغاز چنین کوشش های ارزشمند حالا وجود دارد (شلون ۲۰۱۳؛ شلون و شلون ۲۰۱۴ - Schloen & Schloen 2013; Schloen 2014) و از این رو ایجاد یک پایگاه یکپارچه داده ها که همه جنبه های میراث فرهنگی افغانستان را به طور مساوی در خود جا داده باشد و تعامل متقابل را میان آنها فراهم نماید، باید بزرگترین هدف برای همکاری های فرهنگی که حال جریان هستند، باشد.

تاریخچه مختصر موزیم هرات

عبدالغفور شیخ زاده، موزیم هرات

مقدمه

موزیم ها گنجینه - خانه های افتخارات ملی و نماد ارزشهای فرهنگی اند که وسیله فوق العاده مهم در پروسه انکشاف فکری شهرها و روستاها می باشند. همان گونه که تحقیق و نوشته دانشمندان بیشمارى اثبات نموده است، تاریخ هرات باستان و خلاقیت های اجداد هراتیان/آرین^۱ یک داستان مثبت و آگاهی دهنده در تمدن افغانستان است.

نخستین سال های مجموعه های موزیم هرات

مجموعه های موزیم ملی هرات تاریخ طویل مکانی دارد. موزیم، نخست، حدود یک قرن پیش از امروز یعنی در سالهای ۱۹۲۵ میلادی مطابق ۱۳۰۴ هـ ش در تعمیر کهنه تیموری در منطقه چهارباغ از سوی والی همان وقت هرات، غوربندی شجاع الدوله، تاسیس گردید. در ۱۹۳۴ م مطابق ۱۳۱۳ هـ ش با توسعه شهر، تعمیر تیموری ویران شد و آثار موزیم به هتل هرات انتقال یافت. بعد در سال ۱۹۴۵ م مطابق ۱۳۲۴ هـ ش، آثار به شاروالی هرات منتقل گردید و سپس به یک اداره تحت کنترل وزارت اطلاعات و فرهنگ درآمد. در سال ۱۹۶۵ م مطابق ۱۳۴۴ هـ ش تمام آثار تاریخی به امر مقام های ذیصلاح به مقر ولایت انتقال داده شده تا در آنجا نگهداری شوند. در سال ۱۹۹۴ اسماعیل خان این آثار را به قلعه اختیارالدین انتقال داد (خوشبین و بابا تیموری ۲۰۰۸ را مطالعه کنید)، ارگ هرات که احتمالاً قدامت آن به عصر هخامنشی ها بر می گردد (ca. 500 BCE; cf. Franke 2008b: 77-82).

متأسفانه در طول سالهای جنگ و بی ثباتی، موزیم هرات هم چندین مرتبه ویران و آثار آن به غارت برده شد. با ارزشترین آثار این موزیم که از سوی مردمان خلاق باستانی این سرزمین خلق شده بودند، به سرقت برده شدند. در میان آثار به غارت رفته ۱۶۶۵ سکه طلا، نقره و مس و شماری از تفنگ هایکه قدامت آن به قرن ۱۶-۱۵ می رسید، ۴۵ اثر نوشته شده به دست، و دیگر آثار تاریخی چون نقاشی ها و میناتوری های سنتی بوده. در زمان حاکمیت طالبان، ۱۱۰ مجسمه های باستانی عصر قبل از اسلام که مبین هویت فرهنگی مردمان این سرزمین بود، سوگوارانه، یا قسماً تخریب یا کاملاً از بین برده شدند.

در میان سالهای ۲۰۰۴ و ۲۰۰۵ م مطابق ۱۳۸۳ - ۱۳۸۴ هـ ش، اسماعیل خان که دوباره بحیث والی هرات تعیین شده بود، بارها آثار موزیم را به چندین تعمیر انتقال داد تا آن که بالاخره در قلعه اختیارالدین مستقر گردیدند (تصویر: ۲۶؛ Khushbeen & Baba 2008: 9). فقط عصر ویرانگر طالبان و جنگ های خانمانسوز داخلی به داشته های فرهنگی هرات آسیب نرسانید بلکه سالهای بی غوری، نگهداشت نادرست و انتقال مکرر آثار را در وضعیت بسیار بدی قرار داده است. اضافه بر اینها، شرایط غیرمسلکی در ذخیره گاه یا دبیبو ها و موادیکه برای جابجایی آثار برای سالیان متمادی استفاده شده، منجر به آلودگی تباه کننده بسیاری از آثار توسط اوکسیدیشن، نمک، گرد، رطوبت و پوسیدگی گردید است.

احیای موزیم هرات

با در نظر داشت حوادث اسفبار و ویرانگر دهه های جنگ، این ضرب المثل کهن خوب صدق می کند «ما اگر چه افتاده ایم اما باز همان مردم هستیم».

موزیم هرات هنوز هم ۴۹۸ فهرست آثار دارد که شامل ۲۵۰۰ پارچه بوده و از عصر سنگ جدید تا عصر نوین را در بر میگیرد (تصویر: ۲۷). این مجموعه ها شامل آثار از عصر مس و سنگ، عصر بُرنز، عصر آهن، دوره باختری، دوره هخامنشیان، دوره یونانو- باختری، دوره کوشانی ها، زمان آشوکا و عصر اسلامی که دربرگیرنده حاکمیت های صفاریان، طاهریان، سامانیان، غوریان، غزنویان، سلجوقیان، خوارزمیان، مغلیان، تیموریان، شیانیان و صفویان بوده، میباشند. علاوه بر اینها، ۲۸۹ فهرست دیگر نیز موجود است که در آن فهرست کتاب ها، نسخ خطی و دیگر اسناد مهم میباشند که نمایانگر یک دیدگاه مثبت در باره تاریخ این منطقه برای

^۱ در پارسی قدیم و فارسی قرون وسطی، اسم های درست هرات و آرین، مثل

ایران، در ریشه واژه برگرفته شده از هروی و هری است شبیه نام دریای

مردم محل و جهان است.

برای نگهداشت و حفاظت این آثار باقیمانده گرانبها و ارزشمند، در سال ۱۳۸۶ که مطابق ۲۰۰۷ م میشود، موزیم هرات تلاش های همکاری برای احیای مجموعه ها را در همکاری با وزارت اطلاعات و فرهنگ، داکتر مسعودی رئیس موزیم ملی افغانستان، داکتر اوتته فرانک از انستیتوت باستانشناسی آلمان، آرشیف ملی افغانستان و انستیتوت هنرهای اسلامی برلین براه انداخت. با اعزام گروه های مسلکی و مجرب از موزیم برلین و موزیم ملی از کابل کارهای ترمیم، پاککاری، نگهداشت، شمارش و ثبت مجموعه های موزیم هرات مقدور گردید (تصویر: ۲۸).

چهار سال بعد در ۱۴ جنوری سال ۲۰۱۱ م (۱۳۹۰/۱۰/۲۴ هـ ش)، موزیم ملی هرات دروازه هایش را به روی مردم گشود و از همان زمان تا حال شمار زیادی از افغانها و خارجی ها از آن دیدن نموده اند.^۲ به سبب افزایش تقاضای بازدید کنندگان به نظر می رسد که توسعه موزیم ویا ساخت یک ساختمان جدید یک امر ضروری پنداشته میشود. برای پاسخدهی به این ضرورت فوری، همکاری ادارات ذیربط وزارت اطلاعات و فرهنگ بسیار مهم است.

مفاهیم مجموعه ها

منطقه هرات که در غرب افغانستان هم مرز با ایران، موقعیت دارد، حداقل شواهد اشغال دوره بُرنز را تا امروز دارد. چنان به نظر می رسد که عناصر موجود از دوره بُرنز در موزیم ملی هرات از مناطق دیگر افغانستان چون تاشقرغان یا بادغیس به آنجا راه یافته باشند، اما به تازگی یافته های اخیر از هزاره های سوم و دوم قبل از میلادی در ساحات چون گُلمان (Franke 2008b: 74) مناطق شمال غربی این منطقه را با ساحات باستانی باختر- مرجیان (مجموعه از ساحات باستانی باختر و مرو) پیوند می دهد، که این ساحات از شمال افغانستان تا جنوب آسیای میانه را در بر می گیرد (Franke 2008a: 31). یک فرهنگ مشترک مادی در آثار تدفینی چون سنگهای تراشیده شده به شکل معقر و محدب "ستون پایه های کوچک میناتور شده"، یا وزنه ها، در این منطقه دیده می شود. پیوندها با تمدن ساحه دریای هلمند و تمدن سند (تمدن اندوز ولی) هم در آثار عصر بُرنز موجود در موزیم هرات دیده می شود، چون تیغه های قات شده و هموار شکل (ibid: 32).

در طول تاریخ، شهر هرات بنام (هرویو یا هروی) در کتاب مقدس زردشتیان اوستا، که قدامت آن به هزاره اول قبل از میلاد می رسد؛ تذکر به عمل آمده است، همچنان در منابع هخامنشیان قرن ۶ قبل از میلاد (به شکل هریوا)؛ در نوشته های هیرودوت حدود ۴۸۰ قبل از میلاد؛ و بعدا توسط استرابو به اسم های آرین یا آریا و پلینی در مورد جهانگشایی اسکندر کبیر به «هاریه یا آریا» نیز تذکر به عمل آمده است (ibid: 29-30). در اواخر دوران باستان هرات یک شهر مهم تجارتي بود که در تقاطع راه ابریشم و در مسیر راه شمالی به بخارا موقعیت داشت (Haase 2008: 19) و همچنان در منابع پارتیان (اشکانیان) و ساسانیان هم به نظر می رسد. با آنهم، شواهد مستند در باره اسکان قبل از اسلام در منطقه الی سروی انستیتوت باستانشناسی آلمان که بین سالهای ۲۰۰۷-۲۰۰۵ انجام یافت، اندک و محدود بوده است. (مراجعه شود به Franke 2008b). در عصر غوریان (قرن دوازده میلادی) هرات به یک شهر پایتخت مبدل گردید و بعد در عصر تیموریان (قرن ۱۵ میلادی) رشد و رونق زیادی نمود (Ball 2008:200).

تحقیقات و تلاش های باستان شناسی آلمان ها عبارتند از: حفاریات قلعه اختیارالدین، اكمال سروی ساحوی و احیای مجدد موزیم میبانش. بخش های از این قلعه به عصر غزنویان (قرن ۱۰ میلادی) بر می گردد اما در دو حفره اشکال و ساختار های بزرگ از خشت های تقریبا مستحکم کشف گردیده، که حکایت از پیشینه قبل از اسلام این قلعه می کند. در لایحه های زیرین خشت های یاد شده، نشانه های آوار باقیمانده از اشغال و سکونت در هزاره ۱ قبل از میلاد به نظر می رسد و شواهد یافت شده از این دوره عبارت اند از: نوک پیکان های برونزی، سیرامیک های بدون تزئین و لعاب، سنگ های آسیاب دستی، اجاق ویا آتشدان و غیره (Franke 2008b: 80-82). اینها همه شواهد مادی از گذشته این شهر میباشند. پرسش اینجاست که آیا زیرساخت این قلعه به دوره هخامنشیان، اسکندر یا دوره یونانیان بر می گردد ویا خیر؟ با این حال این پرسش هنوز هم بی پاسخ باقی مانده است. (ibid: 77).

مجموعه های موجود در موزیم هرات، از تیل سوز های سنگ رخام (البستر) عصر بُرنز (Franke ed. 2008: Pl. 65) تا دیوان

^۲ عاید ماهانه ۲۰۰۱۰ افغانی این موزیم به نماینده گی ولایتی وزارت مالیه سپرده می شود و رسیدات آن در محل حفظ میگردد.

بیدل دهلوی مربوط قرن ۱۸ میلادی (Franke ed. 2008: pl. 115)، به صورت کروئولوژیک یا به ترتیب زمانی تنظیم گردیده و در بخشی از قلعه گذاشته شده اند. هر گالری یکی بالا تر از دیگر احراز موقعیت نموده است که اگر فردی به طرف بالا برای دیدن از یک گالری به گالری دیگر برود، تصور فرد نیز نظر به زمان حرکت مینماید، مثل اینکه در یک حفره باستان شناسی قدم گذاشته اید.

در یکی از گسترده ترین گالری ها، سیرامیک های قشنگ و والا، آثار فلزی و آثار شیشه ای دوره اسلامی، کمک می کند تا بقایای قابل دید قلعه اختیارالدین را بهتر درک نمود و برعکس آن، ویرانه های مرمت شده ای اطراف قلعه در درک بهتر آثار موجود در آن کمک می کند.³

چالش ها و آزمون های آینده

تلاش های اخیر در افغانستان نبود تجارب و دسترسی ناکافی به آموزش های مسلکی در عرصه حفاظت میراث های فرهنگی را برجسته می نماید که افغانها با آن مواجه اند. از جانب دیگر افغانها به مسایل حفاظت میراث های ملی فرهنگی و باستانی شان توجه دارند و مایل اند که در این راستا آموزش های بیشتر دریابند. مشاهده شده است که شماری از کسانی که در سالن نمایشگاه مجسمه های بودا را تماشا می کنند در باره آنها ابراز نگرانی می کنند اما زمانی که برایشان توضیح داده می شود که این نمایشگاه فقط برای مقاصد آموزشی است تا افغان ها بدانند که اجداد شان قبل از اسلام چگونه زندگی می کردند، نگرانی آنها رفع شده و دیدگاه شان نسبت به داشته های تاریخی مخصوصا مجسمه ها مثبت تبلور یافته است. در افغانستان در مقایسه به طبقه متوسط جامعه، عامه مردم در باره ارزش های تاریخی، باستانی و فرهنگی دیدگاه مثبت دارند. بحیث یک نقطه آغاز، ما باید اهمیت میراث های فرهنگی را در نزد طبقه متوسط بیشتر بسازیم و راهکارهای جدیدی را انکشاف دهیم تا اکثریت نفوس جامعه به این مسایل علاقمندی بیشتر پیدا نمایند.

دشمنان مردم افغانستان در مقاطع مختلف زمانی برای نگهداشت میراث های فرهنگی افغانستان آزمون ها، موانع و مشکلات ایجاد نموده اند و این روند در زمان حاضر هم وجود دارد. برای رسیدن به هدف موردنظر برای رشد و توسعه، هنوز هم راه طولی در پیش رو است. ما آرزو داریم که کشور های منطقه و دیگر کشورهای دوست افغانستان تلاش های نهایی شانرا برای بازگشتاندن آثار ضبط شده که در سالیان اخیر از این کشور به خارج قاچاق شده است، به خرج دهند. برای یک زمان زیاد، انستیتیوت هنرهای اسلامی موزیم برلین موزیم هرات را کمک نمود و این همکاری در حفاظت مجموعه های موزیم هرات موثر بود. در زمان حاضر، شماری قابل ملاحظه آثار جمع آوری شده به تثبیت هویت و ترمیم و مرمت ضرورت دارند، اما موزیم هرات برای انجام این کار خودکفایی تخنیکی لازم را ندارد. بنابراین ما تیم آلمانی صمیمانه تقاضا مینماییم که یک بار دیگر به کمک موزیم هرات بشتابند و در قسمت حفاظت و نگهداری بهتر این آثار گرانبها ما را کمک نمایند.

ایجاد یک پایگاه داده ها (دیتابیس)، جمع آوری و مستندسازی آثار، ثبت فهرست اوراق و تشخیص آثار متأثر شده موزیم هرات به بررسی های علمی و مسکلی به استاندارد بین المللی نیازمند است. مقام ها و کارمندان موزیم در مقابل تهدیدهای موجود به موزیم مبارزه می کنند اما آنها برای موفقیت به توسعه دانش و ظرفیت مسلکی شان سخت ضرورت دارند. فراهم آوری فرصت ها برای دسترسی به این هدف، یک اولویت شمرده می شود.

حالا نسبت به هر زمان دیگر نیاز برای ارائه یک تعریف وسیعتر موزیم و ایجاد رابطه بین مردم و نمایشگاهها در حالی وجود دارد که می توان آثار موجود در ذخیره گاه ها (دیپوها) ها را برای انتقال به نگهداران نسل آینده آن، مدیریت نمود. اینها مسوولیت های دایمی مقام های موزیم است: مصوونیت اساسی؛ میتودهای مصوونیت؛ تفکیک میان میتودهای مفید و مضر حفاظت و نگهداشت؛ معیارهای محیطی؛ حفظ و مراقبت اطاق ها، دیپوها و لابراتورها؛ پروسیجرهای محافظتی آثار؛ و ادامه توجه به نمایشگاه های عامه بحیث خدمات آگاهی عامه و آموزش برای باز دید کنندگان. اضافه بر فعالیت های روزمره، موزیم هرات با نهاد های مرتبط در تماس بوده و از امکانات و منابع موجود آنها برای حفاظت بهتر میراث های فرهنگی و باستانی کار می گیرد. و در اخیر، به نمایندگی از موزیم ملی هرات من از همکاری و کمک های جامعه جهانی و سازمانهای فرهنگی ابراز قدردانی می نمایم که در زمینه حفاظت میراث های فرهنگی با ما همکاری نموده اند. من امیدوارم که این گونه همکاری ها در آینده هم ادامه یابد.

³ برای بحث های قبلی اما مشابه در رابطه به موزیم هنرهای اسلامی غزنی، که در آرامگاه عبدالرزاق تیموری موقعیت دارد، به نوشته فلیگنزی در همین مجموعه مقالات مراجعه شود.

بحث و گفتگو: نقش موزیم ها در حفاظت از میراث فرهنگی

طوبا ابوی، اکادمی علوم افغانستان

سوزنه انین، سالون نمایشگاه ها و هنر ها، جمهوری فدرال آلمان

عبدالحفیظ لطیفی، دانشگاه الله آباد، هندوستان (کارمند اسبق موزیم ملی افغانستان)

نور آغا نوری، موزیم ملی افغانستان

مایکل فشر، موسسه شرقی، دانشگاه شیکاگو*

مقدمه

قسمیکه افغانستان در یک قرن گذشته شاهد تحولات زیادی در قسمت دولت داری، جامعه، فرهنگ، سیاست و اقتصاد بوده است، نقشیکه موزیمها در جامعه بازی میکنند نیز دچار تغییرات زیادی شده است. از زمان تأسیس نخستین موزیم عامه در قرن 17 موزیم ها دایره گسترده مخاطبین را فرا گرفتند و نقشهای عمده بی را در جامعه بازی کرده اند. چون همان پیشرفت و تحولات در قرن 21 هم ادامه یافت، موزیمها از یک مکان ذخیروی آثار فراتر رفتند و تمرکز خود را به جلب عامه مردم روانه کردند - نه تنها آموزش دادن مردم در باره تاریخ و باستان شناسی یک منطقه، کشور یا موضوعات دیگر، بلکه با استفاده دانشی از گذشته و فرهنگ مشترک به عنوان یک راه برای تعریف و تقویت هویت ملی. ولی در کنار این نقشهای نسبتاً جدید، موزیمها در قسمت ایجاد امکانات پژوهش و بورسیه های تحصیلی نیز نقش مهمی را ایفا میکنند. مراکز مهم جهت پژوهش و تحقیقات علمی محسوب می شوند. افغانستان که محدودیت های جدی را در قسمت آموزش و پرورش عامه مردم در طول چهار دهه جنگ های تحمیلی تجربه کرده است، سوال ایجاد میگردد که، چه چیز در الویت قرار گیرد: آگاهی عامه یا تحقیقات علمی؟

این فصل بحث و گفتگو، مسایل یاد شده را با ارتباط عملی آن در پس منظر خود افغانستان مورد توجه قرار میدهد. در سه بخش عمده ترتیب گردیده است: سه نقش عمده موزیم ها، غارت و برگرداندن آثار موزیم، و چالش های لوژستیک. در آخر، دور نمای آینده موزیم ها در افغانستان و ارایه پیشنهادات و نظریات جهت رفاه و کامیابی آینده آثار باستانی و اتنوگرافی این کشور را مورد بحث و توجه قرار خواهد داد.

نقش موزیمها در ارتقای آگاهی عامه در مورد میراث فرهنگی

جلب عامه مردم اهمیت اولین درجه در افغانستان را دارد و آگاهی مفهوم کلیدی هم برای حفاظت از میراث فرهنگی و هم رشد جامعه باثبات می باشد. به عنوان مثال، اگر ده یا یازده میلیون جوان افغان که در جریان تعلیم و تحصیل قرار دارند، پیرامون میراث فرهنگی خود آگاهی پیدا کنند، پس از چند نسل چنین ضرورتی برای حضور نیروهای امنیتی در ساحات تاریخی جهت حفاظت یا جلوگیری از قاچاق و یا سرقت آثار باستانی، نخواهد بود. اگر نسل کنونی افغان موفقانه به این آگاهی دست یابند، به یقین که بزرگترین محافظان تاریخ و میراث فرهنگی افغانستان خواهند بود و میراث های فرهنگی خود بخود حفاظت خواهند شد.

در افغانستان در سالهای 1990 و ابتدای سالهای 2000 سرقت موزیم، تخریب آثار آن و در نتیجه تخریب درک فرهنگی به دست مردم محلی اتفاق افتاد (مراجعه شود به: مسعودی در این جلد). حال هرچند جوامع زیادی درک می کنند که آنها افتخارات ملی خود را از طریق انجام چنین عملها می فروشند یا تخریب می کنند. چنین درکی انجام کارهای زیادی را جهت ارتقای آگاهی تقاضا می کند، ولی ما چگونه آگاهی را در میان جوانان گسترش دهیم تا آنها بدانند که این ثروت ملی شان است، آثار فرهنگی متعلق به آنهاست و آنها مسئول حراست از آن می باشند؟

موزیم ها اماکنی می باشند که کارشناسان می توانند با عامه مردم، افراد و اقشار مختلف جامعه به مانند مکاتب ابتدایی و متوسطه، خانواده ها، گروههای دوستان، اتحادیه های صنفی و دیگران جهت ترویج آگاهی در رابطه قرار گیرند. انجمن موزیم های آمریکا موزیم ها را "نهادهای غیرانتفاعی منظم و دایمی و دارای هدف آموزشی، با داشتن کارمندان مسلکی که مالک آثار ملموس فرهنگی بوده و

نوامبر ۲۰۱۴ - در کابل، افغانستان، انجام شد، میباشد. این بخش شامل گفت و شنود های اعضای این بحث، گرداننده بحث، شنوندگان اشتراک کننده در این بخش، میباشد.

* این فصل بر اساس بخش بحث و گفتگوی متخصصین روی موضوع نقش موزیم ها در حفاظت میراث های فرهنگی ترتیب گردیده است که در جریان کنفرانس "حفاظت از میراث های فرهنگی افغانستان" به تاریخ ۱۰ -

از آنها به وجه احسن حفاظت نموده و آنها را بر مبنای تقسیم اوقات معین در معرض نمایش برای مردم عامه قرار می‌دهد، تعریف مینماید. علاوه بر این، موزیم‌ها می‌توانند تسهیل‌کننده گان گسترش علم و دانش باشند.

از این تعریف‌ها واضح است که موزیم‌ها ممکن است مکان آموزشی باشند ولی از سایر نهادهای تعلیمی به مانند مکاتب و دانشگاه‌ها کاملاً فرق دارند. آثار باستانی مرزهای زبانی را نمی‌شناسد و از این رو، موزیم‌ها در مقایسه با سایر ادارات خدمات عامه، موقعیت ممتاز دارند؛ آنها می‌توانند عنصر اجتماعی را برای تحصیلات و رشد جامعه فراهم سازند. در افغانستان ساختار اجتماعی کشور به طور گسترده از تفاوت‌های قومی و زبانی آسیب پذیر گردیده است. موزیم‌های افغانستان باید نقش ویژه و بزرگ را در ترویج دانش و درک گذشته مشترک مردمی بازی کند، که اغلب اوقات مردم خود را از نگاه تعلق زبانی و قومی از هم جدا و متفرق می‌شمارند.

نقش موزیم‌ها منحصراً مراکز پژوهشی

به همان اندازه که در قسمت آگاهی‌دهی عامه موثریت دارد، پژوهش‌های اولیه و ابتدایی نیز یکی دیگر از عملکردهای کلیدی موزیم‌ها به شمار می‌روند، بویژه در کشوری که تحصیلات معیاری در نتیجه جنگ و سرکوبی‌های سازماندهی شده از جانب رژیم‌های افراط‌گرا، دچار زیان زیادی گشته است. این می‌تواند نیروی تازه‌ای برای جامعه باستان‌شناسی و تاریخ افغان ببخشد و برای ترویج و توسعه مجدد معنی علمی گذشته و پرورش افراد مسلکی در این رشته بسیار مهم تلقی می‌گردد. بدون دسترسی به آثار پژوهشی و مراکز تعلیمی، دانشجویان دانشگاه واقعاً نمی‌توانند با آثار پژوهشی در مورد گذشته ارتباط مستقیم پیدا نمایند و آموزش آنها متکی به مواد درسی است که بسیاری از آنها معمولاً کهنه بوده و یا هم برای آموزش‌های پیشرفته ناکافی می‌باشد. این است که یک رشته دچار مشکل شده و افغانستان در آینده مجال این را نخواهد داشت تا افراد خود را در رشته میراث‌های فرهنگی آموزش دهد. علاوه بر این، بدون کارشناسان آموزش دیده و تحصیل کرده که در مورد آثار هنری و تاریخی تجربه داشته باشند، مواد راهنمایی برای مردم کم بوده و قابلیت تبدیل شدن آثار پرگرد و غبار به وسایل قابل دسترس و با ارزش مرتبط با گذشته اندک خواهد بود.

بدین گونه، همکاری با اجتماع و پژوهش‌های علمی رابطه همزیستی را شکل می‌دهد. موزیم‌ها باید هر دو نقش را ایفا کنند؛ یکی همچون دروازه‌ای اساسی برای مردم جهت دسترسی به میراث فرهنگی و دوم همچون مرکز پژوهش‌های علمی گذشته. به عنوان مثال، آکادمی علوم افغانستان، یک سازمان پژوهشی دولتی، از موزیم اتنوگرافی (مردم‌شناسی) افغانستان¹ مراقبت می‌کند که در قصر شاه بوبو جان قرار دارد که در قسمت هردو نقش کوشا بوده و نیازمندی‌های دانشجویان پژوهشگر را برآورده می‌سازد.

این موزیم مردم‌شناسی تقریباً دارای 1000 پارچه آثار اتنوگرافی از ولایات مختلف می‌باشد که به چهار زون متفرقه گروه بندی شده اند. انواع لباس‌های ملی و محلی، صنایع دستی و لوازم تزئینی از اقوام مختلف به شمول آثار ساخته شده از گل، سنگ، مس، چوب از مناطقی چون: نورستان، کنر، ننگرهار که نمایانگر هنر منطقه گندهار یا زون شرقی کشور می‌باشند. درضمن، بقایای آثار مردم‌شناسی از زون شمالی کشور شامل خیمه‌های بزرگ اقوام ترکمن و قزاق و همچنان لباس‌ها و صنایع دستی اقوام اوزبک و هزاره که در فرهنگ آنها مرسوم بوده، می‌باشد. زون جنوب کشور شامل پشمینه‌های مختلف، نمونه‌های قالی بافی بوده که در این نواحی قابل استفاده بوده است و نیز نمونه‌های اشتوپ‌ها، چراغ‌های تیلی که مربوط اقوام بلوچ می‌گردد و همچنان آلات موسیقی از ولایات مختلف کشور در این موزیم تحت نمایش قرار دارند.

مجموعه‌های بی نظیر مردم‌شناسی این موزیم خصوصیات و ویژگی‌های اقوام مختلف را تشریح می‌کنند که در مناطق گوناگون افغانستان زندگی می‌نمایند. یکی از اهداف موزیم مردم‌شناسی معرفی طیف وسیعی از تنوعات فرهنگی موجود در کشور می‌باشد و همچنین به دانشجویان اجازه داده می‌شود که جهت تطبیق پروژه‌های پژوهشی در مورد آثار موجود در موزیم به آنجا تشریف بیاورند. به هر حال، به خاطر کاملاً برجسته کردن ظرفیت پژوهشی مجموعه مذکور ضرور است تا میکانیزم‌های بهتر را جهت رشد و توسعه آن مد نظر گرفت، مانند ایجاد یک پایگاه داده‌های دیجیتالی (دیتابیس) آثار موجود در این موزیم.

ما قبلاً قابلیت‌های پژوهشی در حال افزایش موزیم ملی افغانستان را مشاهده کردیم، که آن همانا داشتن پایگاه داده‌های دیجیتالی (دیتابیس) آثار این موزیم می‌باشد (مراجعه شود به: فشر در این جلد). به هر حال، داشتن دو اداره متفرقه، موزیم ملی با داشتن هردو مجموعه‌های

¹ از بخش اتنوگرافی موزیم ملی افغانستان جدا است.

قوم نگاری و باستان شناسی و موزیم قوم نگاری (موزیم اتنوگرافی اکادمی علوم) شامل مجموعه های مشخص اتنوگرافی، سؤالی را مطرح میسازد که آیا در میان میراث قوم نگاری و باستان شناسی در افغانستان تفاوت کلان گذاشته شود یا خیر. تا چه اندازه آنها متفاوت می باشند و چگونه موزیم ها امور نمایشی و حفاظتی خود را به طور متفاوت انجام دهند؟

برخی از کانون های اساسی باستان شناسی شامل وقت و زمان بندی می باشد، در حالیکه در بخش اتنوگرافی زمان گرایش بر عقب فضا یا "فرهنگ" یا "مردم" را دارد و همچون اصل ساختار بندی نمایش و تشریح قرار می گیرد. از این رو، ما در میان این دو بخش تقسیمات عمده را مشاهده می کنیم. با این حال، در موزیم اتنوگرافی اکادمی علوم تا جایی که امکان پذیر است توجه ویژه به زمان بندی (کرونولوژی) مبذول شده است. علاوه بر این، هنگامی که زمان بندی در چارچوب اتنوگرافی در نظر گرفته می شود، واضح است که اصل عمومی موجود نبوده که آثار باستان شناسی در ماهیت قدیمی تر از آثار اتنوگرافی باشند.

یکی دیگر از تفاوت های مشترک، ماهیت مواد ساخته شده می باشد که آثار اتنوگرافی بیشتر ارگانیک (عضوی) می باشند ولی در بخش باستان شناسی مواد عضوی (آثار ارگانیک) مانند پارچه های بافته شده و آثار چوبی زود از هم میپاشند و بیشتر آثار باستان شناسی غیر عضوی میباشند. ضمن درک ارتباط میان زمان و اثر، بستگی به وضعیت دارد، اجزای ارگانیک آثار قدیمی در مقایسه با اشیای جدید کیفیت خود را زود از دست می دهند. این چیزی است که حقیقت اینرا که همه آثار باستان شناسی قدیمی تر از داشته های مردم نگاری میباشند، را نادیده گرفته و همچنان تنوع بین زمینه های رسوبی را نیز نادیده می شمارد. در واقع، اقلیم خشک افغانستان باعث شده که بعضی از مواد عضوی (ارگانیک) برای صدها سال و یا در بعضی موارد بیشتر از آن حفظ گردیده اند. یک نمونه از این نوع آثار حفظ شده در نمایشگاه مس عینک در موزیم ملی، مجسمه بودا است که در حال نیایش بر روی تخت نیلوفر (گل لوتوس) قرار دارد و قدامت آن تقریباً به 500 میلادی میرسد و مواد ساخته شده آن چوب میباشند. به همین ترتیب، بر مبنای این اصول تمایز استوار قرار دادن میان باستان شناسی و اتنوگرافی احتمالاً اشتباه بوده و هر گونه تمایز باید به طور ابتکاری استفاده شود.

در واقع، در افغانستان سوء تفاهم زیاد در این مورد وجود دارد که کدام آثار مربوط به دوره تاریخی/ باستان شناسی اسلامی بوده و کدام آثار متعلق به بخش مردم نگاری میباشند، و این از میزان بالای ارتباط بین این دو گواهی می دهد. با ایجاد یک رابطه کاربری قوی و رسمی تری میان آثار باستانی و داشته های قوم نگاری (اتنوگرافی) موزیم ها قادر خواهند شد تا اتصال نزدیکتری را با مردم عامه بوجود بیاورند، مردم عامه که در مقایسه با آثار باستانی و جنبه های باستان شناسی میراث ملی فرهنگی آثار اتنوگرافی را در میزان بالاتر شناسایی می کنند.

نقش موزیم ها در تشکل هویت ملی

اگر موزیم ها در ترویج آگاهی میراث فرهنگی، انکشاف بخش تحصیلاتی از طریق ایجاد زمینه های پژوهشی، متوصل کردن مردم به گذشته مشترک نقش حیاتی دارند، پس آنها در ترویج هویت ملی هم نقش کلیدی دارند. علاوه بر این، به عنوان مرکز ملاقات جوامع محلی و بین المللی موزیم می تواند تمام جهان را به میراث تاریخی و فرهنگی در داخل کشور جلب نماید.

موزیم ها در جمهوری اسلامی افغانستان با این چالش مواجه هستند که چگونه آثار قبل از اسلامی را (مخصوصاً در طول 1000 سال افغانستان اغلب یک کشور بودایی بوده) به مخاطبین افغان معاصر و مسلمان معرفی نمایند. موزیم ملی از طریق ایجاد گالریهای مربوط به تمدن آیین بودایی در افغانستان و ساحه بودایی مس عینک کار چشمگیری را انجام داده است. چالشی که حالا موزیم مطرح می کند وارد کردن این نمایشگاه ها به برنامه های تعلیمی و فراگیری جامعه است تا به مخاطبین (مخصوصاً کودکان مکتب و همچنین افراد مسن) پیرامون گذشته بودایی افغانستان از طریق حساس فرهنگی معرفی گردد. این کار باعث انتقال مفکوره و ارزش های ارتباط درونی تنوع فرهنگی را نشان داده و منحیث یک عنصر کلیدی در شناساندن هویت ملی کمک می نماید.

فرا تر از بودیزم و اسلام، داشته های تاریخی و باستان شناسی افغانستان تنوع بزرگ فرهنگی و دینی را بیان میدارد. این نمایانگر فرصتی در بخش موزیم ها و هویت ملی – از طریق به نمایش گذاشتن ادیان قدیم و تنوعات فرهنگی، موزیم ها می توانند هر دو، آموزش تحمل پذیری چندگانگی و نشان دادن اینکه افغانستان همیشه سرزمین فرهنگ های متنوع بوده است، میباشند. این آمیزش عناصر مختلف دقیقاً همان تشکیل دهنده موزاییک بی نظیر فرهنگی است که کمک می کند هویت ملی افغانستان معاصر تشخیص داده شود (مراجعه شود به: دوپری "زمان برای عمل" در این حلد).

چالش دیگری برای آینده این است که ایجاد یک موزیم ملی واقعی بدان معنی است که برنامه‌های آموزشی و آگاهی دهی عامه باید از محدوده کابل به اطراف گشایده شود – گسترش سیستم موزیم‌های ولایتی فوق العاده مهم است (در مورد پیشرفتهای جاری در این ساحه، مراجعه شود به: شیخ زاده در این این جلد). علاوه بر این، موزیم‌های ولایتی هم از نگاه آموزش کارمندان و هم از نگاه منابع نیاز به حمایت جدی دارد.

در حالی که هر موزیم با مخاطبین مختلف و متعدد صحبت می‌کند، موزیم‌های افغانستان نه تنها دارای چالش جهت برقراری ارتباط با مخاطبین متنوع افغان بلکه با آموزش مخاطبین بین المللی نیز هستند. در بسیاری از حالات مخاطبین مذکور در باره دستاوردهای فرهنگی افغانستان از زمان موجودیت آن یا نقش مهم و سهم آن در تاریخ جهان چیزی نمی‌دانند. امروز اگر شما به سراسر جهان سفر کنید، افغانستان بعضی اوقات به طور ساده به عنوان سرزمین ترور، جنگ، آدم ربائی و حملات انتحاری معرفی گردیده است. زمانی که افراد خارجی با تاریخ واقعی این کشور آشنا می‌شوند، آنها چنین نظرات محدود کننده شانرا عوض کرده و تصویر دیگری از این کشور پیدا مینمایند. موزیم‌های کشور میتوانند نقش مهمی را برای از بین بردن این تصویر خشن افغانستان از طریق معرفی تاریخ چندین هزارساله و داشته فرهنگی منحصر به فرد خود، ایفا نمایند.

یک وسیله که موزیم ملی افغانستان جهت رفع این موضوع در اختیار دارد همانا داشتن مجموعه‌های بی نظیری مانند گنجینه باختر است که تقریباً در بسیاری از نقاط مختلف جهان با دایر کردن نمایشگاه‌های ویژه برای این مجموعه بی نظیر نمایش داده شده و یا نمایش داده خواهند شد، میبایست. چنین امری نقش عمده‌ای در ایجاد روابط بین المللی، روابط بین دول، اجتماع و نهادهای مسئول حفاظت از میراث فرهنگی سایر کشور ایفا مینماید. این گنجینه‌های در حال سفر واقعیت و چهره اصلی تاریخ افغانستان را برای جهانیان هویدا میسازد و فراتر از آنچه که مطبوعات در باره جنگ ارایه میدارند و بر آن متمرکز هستند.

در واقع، از طریق بقایای جوامع گذشته افغانستان ما می‌توانیم دستاوردهای زیادی را در دوره‌های تاریخی و ماقبل تاریخ بشری مشاهده کنیم. به عنوان مثال ما می‌توانیم موارد ذیل را در این منطقه مشاهده کنیم: توسعه و تکامل ابزار سنگی پیش رفته در دوران عصر سنگ قدیم (پالئولیتیک)؛ نمونه‌های ابتدایی شهرنشینی و ارتباطات بین المللی در عصر برنز؛ آمیزش مردمان یونانی و آسیایی در دوران یونانو - باختری؛ ائتلاف باورهای مختلف و شیوه‌های گوناگون زنده گی در دوره با شکوه کوشانی‌ها؛ هنرها و معماری شگفت انگیز سلسله‌های غزنویان، غوریان، تیموریان و مغولها؛ و گسترش ایده و مفکوره‌های متنوع فرهنگی از قرن 19 تا به امروز. اینها مواردی هستند که موزیم‌ها در افغانستان می‌توانند هم برای مردم خود و هم برای جهان خارج آنرا آشکار سازند.

سرقت و بازگرداندن آثار

اگر یکی از نقشهای مهم موزیم‌ها به عنوان مخازن نگهداری و حفاظت از میراث فرهنگی میبایست، پس شناسایی و بازیافت آثار سرقت شده یکی دیگر از موارد مورد توجه آن نیز باشد. موزیم ملی افغانستان مشخص کرده است که غارتگران تقریباً ۷۰ فیصد از داشته‌های این موزیم را در طول سالهای 1990 به سرقت برده اند (مراجعه شود به: مسعودی در این مجموعه مقالات). از آن زمان، بازیافت آثار هم در داخل از طریق ضبط و مصادره توسط ارگان‌های مشترک پولیس وزارت اطلاعات و فرهنگ (قطعه ۰۱۲) و وزارت امور داخله و دیگر ارگان‌های امنیتی و همچنان در خارج از کشور توسط جوانب مختلف بین المللی صورت گرفته است.

همکاری با سازمانهای بین المللی شامل تصویب کنوانسیونهای یونسکو منعقد سالهای 1970 و 1995 مربوط به قاچاق غیرقانونی آثار باستانی² و همکاری موزیم ملی افغانستان و سازمان جهانی موزیم‌ها (ICOM) جهت تهیه فهرست سرخ آثار تحت خطر به چند زبان، می‌شود. فهرست مذکور به نهادهای مربوطه از جمله انترپول به منظور اجازه دادن به مسئولین بین المللی جهت شناسایی قطعات قاچاق شده ارسال گردیده است. برنامه بیش از همه موفق بازگرداندن آثار منوط به همکاری با سازمانهای مختلف بین المللی می‌باشد، ولی بیشتر وابسته به همکاری موزیم با موزیم می‌باشد. از جمله 9000 اثر بازگردانیده شده تقریباً 2400 اثر آن از انگلستان توسط موزیم بریتانیا برگردانیده شدند و آن پروژه همکاری واقعی میان کارمندان هر نهاد بوده است (برای معلومات بیشتر مراجعه شود به: سیمپسون، جلد حاضر). به طور مشابه، گروه اول 1400 اثر اتنوگرافی و باستان شناسی از طریق بنیاد کتابخانه افغانیکا "موزیم در تبعید" در سویس با کمک رئیس این نهاد پائول بوچریر - دیتچی، یونسکو و وزارت اطلاعات و فرهنگ، برگردانیده شدند.

² با وجود اینکه، افغانستان هنوز کنوانسیون سال 1954 یونسکو را (حفاظت از داشته‌های فرهنگی در شرایط جنگ‌های مسلحانه) تصویب نکرده است.

از این رو، بازیابی تقریباً 60000 اثر دیگر مفقود شده از موزیم ملی ارتباط قوی بین المللی را در ساحة فرهنگی تقاضا می کند. مردم افغانستان در حال حاضر از این حمایت برخوردار هستند و این حمایت ادامه خواهد یافت. به هر حال، هنوز هم به هدف دوباره بدست آوردن کلیه آثار مفقود شده نایل نگردیده است. نیل به هدف مذکور ادامه روابط خوب با سازمانهای بزرگ فرهنگی، موزیم ها و کشورهای خارجی را تقاضا می کند، ولی امیدها برای بازگرداندن آثار سرقت شده خیلی بوده میتواند.

چالشهای لوژیستیکی

ترویج و احیای میراث فرهنگی کشور دو وظیفه برتر موزیم ها در افغانستان می باشند که کمک می کنند تا جامعه شکسته افغانستان ثبات پیدا کند و از میراث فرهنگی برای نسل های آینده حفاظت شود. به هر حال، مشکلات متعدد کوچک لوژیستیکی وجود دارد که موزیم های مذکور هرروزه به آن مواجه می باشند و توانائی های بلقوده آنها را به عنوان جزء کلیدی در پایه گذاری آینده افغانستان محدود می سازند. یکی از جمله همه مشکلاتی موجوده که در اینجا به بحث گرفته میشود، مدیریت ذخیره گاه ها (دیپو ها) میباشد، زیرا این مشکل به سایر جنبه های حفاظت از میراث فرهنگی اثر می گذارد.

مدیریت ذخیره گاه ها در نهایت حاوی دو جنبه می باشد: حفاظت و آموزش. فراتر از ارتباط واضح میان وضعیت ذخیره سازی خوب فیزیکی و استحکام درازمدت یک اثر (مراجعه شود به: دی آلساندرو و حکیم زاده در این جلد)، مدیریت ذخیره گاه میتواند وسیله ای برای حفاظت از میراث فرهنگی از طریق تطبیق اصول سازمان دهی برای مجموعه های ذخیره شده باشد.

ذخیره گاه ها (دیپو ها) در اغلب موارد باید از چشم مردم دور نگهداری شوند، ولی هنوز هم آنها نقش مهمی در تعلیم عامه مردم دارند. یک ذخیره گاه به خوبی تنظیم شده که آثار محفوظ در آن و متادیتا به سهولت قابل دسترس و جستجو برای کارمندان موزیم باشند، به موزیم داران (کوریتوران) امکان می دهد تا نمایشگاه های جالب و باارزشی را سازمان دهند و نمایشگاه را به طور مکرر تغییر دهند.

مشکلاتی که موزیم ها در افغانستان در قسمت مدیریت ذخیره گاه ها مواجه هستند بی شمار بوده مانند نبود تجهیزات مناسب و نیز آموزش های حرفوی در ساحة مذکور میباشد. همکاری میان موزیم ملی افغانستان و کشورهای خارجی کمک کردند که هر دو جنبه از طریق پشتیبانی مالی و مادی و برنامه های تعلیمی تقویت شوند، ولی در درازمدت باید از جانب دولت افغانستان حمایت مالی بیشتر صورت گیرد و برنامه تعلیمی قوی فرهنگی در سیستم مکاتب تهیه گردد.

چالش دیگری جهت مدیریت مؤثر ذخیره گاه در افغانستان، استفاده از شیوه تحویلدار ی طی مدت طولانی می باشد. طبق سیستم مذکور افراد جداگانه شخصاً مسئول محتوای ساحة نگهداری بوده و این شیوه در بسیاری از شعبات و مؤسسات دولتی مروج میباشد. این شیوه شاید برای انبارسازی و انتقال اموال حکومتی به مانند میل و فرنیچر، اسناد و تجهیزات اداره کاملاً سازگار باشد. با این حال، چون موزیم یک مکان ویژه است، نقشهای ویژه را انجام می دهد، از این رو، هر سیستم استاندارد به مانند سایر ادارات دولتی در این مورد مؤثر بوده نمیتواند.

سیستم تحویلدار ی که طی یک صد سال اخیر در ایران دیگر قابل پذیرش و استفاده نبوده، در سالهای 1990 در موزیم ملی رایج شد و این زمانی بود که صرف نظر از مسئولیت افراد برای محتوای دیپوها، آثار آنها به سرقت برده شدند. زمانی که رژیم طالبان تحویلداران را به زور تفنگ ناچار کردند که دروازه های دیپو ها را باز کنند و تا با مارتول های دست داشته شان آثار تاریخی را بشکنند، محدودیت سیستم به همگی عیان شد. از سال 2003 به این سو، زمانیکه دولت کنونی موزیم ملی را دوباره احیا می کرد، سیستم تحویلدار ی برای کارمندان این اداره جهت دسترسی آسان کارمندان مسلکی در وقت ثبت، ترمیم و دوباره تنظیم نمودن دیپو ها مشکل بر انگیز بوده است.

بدین ترتیب، در طول دو دهه گذشته سیستم تحویلدار ی در قسمت حفظ آثار و ایجاد سهولت های کاری مؤثریت نداشته است. خوشبختانه، در طول سه سال گذشته پروژه مشارکت موزیم ملی همراه با انستیتیوت شرقی دانشگاه شیکاگو قادر به ثبت و راجستر دیجیتالی ده ها هزار اثر باقی مانده در موزیم و تدریجاً انتقال مسولیت این آثار از تحویلداران به موزیم داران (کوریتوران) مربوطه آن بوده است (مراجعه شود به: فشر در این جلد). این یک گام حیاتی در پیشرفت مدیریت میراث فرهنگی در افغانستان بود میتواند.

علاوه بر اینها، مشکلات دیگر لوژیستیکی نیز وجود دارند که در تواناییهای موزیم ها جهت تطبیق کامل ظرفیت آنها به شمول چیزهایی مانند نور افکنی، برق، کنترول اقلیم، کنترول حشرات مضر، ظرفیت انبارسازی و سایر مسائل دیگر، موانع ایجاد می کنند. ولی در واقع،

حل مسئله کادرهای مؤثر و سرمایه گذاری قوی دولتی کلیه مسائل مورد نظر را بهبود می بخشد. یکی بدون دیگری مشکل آفرین است، ولی داشتن کارمندان آموزش دیده، تحصیل کرده همراه با سرمایه گذاری زیاد داخلی، امکان می دهد که هم مشکلات کوچک و ساده و هم چالشهای بزرگ را که موزیم های افغانستان با آن مواجه هستند، بهبود و حل نماید.

نتیجه گیری

ما شاهد مشکلات زیادی بوده ایم که موزیم ها در افغانستان ضمن حفاظت از میراث فرهنگی با آن مواجه هستند. موزیم ها به خاطر به هم آوردن آثار گذشته، پژوهشهای علمی در باره آنها و جلب توجه و اشتراک مردم باید نقش مهم و چندجانبه را بازی کنند. برای نتیجه گیری، ما راه های احتمالی پیشرفت میراث فرهنگی و موزیم ها در افغانستان را به بررسی خواهیم گرفت.

با وجود تمام کارهای دشواری که در موزیم های ملی، ولایتی و موضوعی در طول یک دهه گذشته انجام شده اند، افغانستان هنوز هم به احیا و حفظ میراث فرهنگی خود نیازمندی مبرم دارد. چنین امری بدون حمایت، آزمایشها، تجارب و راهنمایی کشورهای متحد غربی امکان پذیر نیست. افغانستان نمی تواند بدون چنین کمکی به سطح استانداردهای بین المللی صعود کند. به عنوان مثال، بریتانیای کبیر، آلمان و ایالات متحده آمریکا و نیز کشورهای شرقی به مانند هندوستان و دیگران به افغانستان از نگاه مالی، مادی و معنوی جهت حفاظت از میراث فرهنگی و تعیین ارزش فرهنگی کمک و حمایت کرده اند. ولی تأکید باید بر روی این نکته صورت گیرد که این وابسته به افغانها است که ظرفیت خود را در ساحات حفاظت از میراث فرهنگی گسترش دهند. تا زمانی که گروه یا مؤسسه یی خودش در مورد ارتقای ظرفیت، آموختن از تجارب زیاد توجه ظاهر نکند، تا زمانی که سخت کار نکند، رسیدن به سطح استانداردهای بین المللی جهت حفاظت از میراث فرهنگی غیرممکن است.

در قسمت موزیم ها در افغانستان، طی یک دهه اخیر ما شاهد گامهای بزرگ و تلاشهای عظیمی را هم از جانب افغانی و نیز جوامع بین المللی نه تنها در ساحة حفاظت از آثار و در معرض نمایش گذاشتن دوباره آنها، بلکه در بخش آموزش های حرفوی، تحصیلات عالی و جلب اقشار مختلف مردم، بوده ایم. چنین به نظر می رسد که سرمایه گذاری بین المللی برای این نهاد ها تا میزان معتدلی در آینده کاهش خواهد یافت و این نکته حایز اهمیت است که دولت محلی حمایت خود را از موزیم های افغانستان افزایش دهند.

ساحاتی که سرمایه گذاری داخلی می تواند تأثیر بزرگی بر حفاظت از میراث فرهنگی، همبستگی و ثبات ملت داشته باشد، شامل موارد ذیل می باشند: کتب در مورد میراث فرهنگی و ورکشاپ های آموزشی برای مکاتب ابتدایی و متوسطه؛ مهیا ساختن بورسها در ساحة موزیم در رشته های موزیم شناسی، باستان شناسی و تاریخ در سطح دانشگاهی؛ تجهیزات و برنامه های فراگیری جوامع برای موزیم ها؛ دوره های آموزشی و ارتقای ظرفیت برای موزیم داران (کوریتوران) و ترمیم کاران، معاش بلند برای کارمندان موزیم به منظور جلب افراد بااستعداد در و پست های متذکره. مردم و دولت افغانستان آماده همکاری هستند، کارمندان موزیم ها خواهان همکاری هستند و جامعه بین المللی باید در ادامه آموزش و ارتقای ظرفیت سهم گیرد و این به کارمندان مسلکی موزیم ها امکان می دهد که مهارتها و تکنولوژیهای جدید را شامل تلاشهای خود در قسمت ترمیم، مراقبت و نمایشگاه ها، سازند. جزء نهایی این معما، پلان پایدار برای سرمایه گذاری ثابت محلی برای این گنجینه فرهنگ مادی افغانستان می باشد.

تاریخچه مختصر باغ بابر

امان الله صاحب زاده، آمر اسبق موسسه باغ بابر

مقدمه

باغ بابر، تقریباً در اوایل قرن شانزدهم میلادی اعمار گردید که یکی از مشهورترین و مکان های دیدنی عصر حاضر در کابل به شمار میرود و در دامنه کوه شیر درواز در جنوب غرب مرکز شهر احرار موقعیت نموده است. در این مقاله نخست تاریخچه مختصر این باغ و دوره های متعدد بازسازی و نیز شیوه های ترمیم آن مورد بحث خواهد گرفته شد، زیرا باغ بابر در طول چند دهه جنگ های داخلی تخریب گردیده بود. در اخیر حالت فعلی باغ متذکره منحصیث مرکز فرهنگی معاصر و شیوه مدیریت آن نیز مورد مطالعه قرار خواهد گرفته شد.

ظهیرالدین محمد بابر

ظهیرالدین محمد بابر در سال 1504 میلادی مطابق 833 هجری شمسی از زادگاهش فرغانه- سمرقند رانده شده و به مناطق شمال کشور ما پناه آورد. دیری نگذشت که کابل را بدون جنگ تصرف نمود و الی 1526 میلادی در اینجا حکومت نمود. درین مدت اقدام به اعمار و احداث باغها و باغچه ها در نقاط مختلف شهر کابل و بعضی ولایات نمود. از آنجمله میتوان باغ های وفا، باغ اورته پغمان و احتمالاً خود باغ بابر را به عنوان مثال نام برد (تصویر: ۲۹). متأسفانه از جمله آنها بجز باغ بابر، باغ دیگری بجا نمانده است. در سال 1526 میلادی مطابق 905 هجری شمسی بابر بطرف هندوستان لشکرکشی نموده و در همان سرزمین به حکمرانی الی روز وفات خود دوام داد. قبل از وفات به فامیل خود وصیت نموده بود که جسدش را در باغ بابر کنونی دفن نمایند.

باغ بابر در زمان اولاده بابر

بعد از وفات بابر در سال 5300 میلادی مطابق 1309 هجری شمسی که در شهر آگره هندوستان اتفاق افتاد، ابتدا جسدش در باغ زرافشان شهر آگره بخاک سپرده شد ولی بنابر وصیت اش ده سال بعد بقایای جسدش توسط بی بی مبارکه یوسفزائی خانم و همایون پسر بابر به باغ بابر کنونی انتقال و دفن گردید و از همان تاریخ تا الحال در مرتبه چهاردهم باغ مدفون است که از آن به بعد این ساحه بنام باغ بابر شهرت یافته است. گفته میشود در زمان جلال الدین اکبر نواسه بابر 1542-1605 م مطابق 921-984 ه ش، دیوار های احاطوی باغ اعمار گردیده اند و درخت های بیشتری به اطراف مرقد بابر غرس و این ساحه بیشتر به حالت یک باغ منظم مبدل گردید.

جهانگیر خان کواسه بابر که میان سالهای 1569-1628 میلادی مطابق 948-1007 ه ش میزیست، در سال 1607 میلادی مطابق 986 ه ش از باغ بابر بازدید نموده و به دور مقبره جد بزرگ خود احاطه کوچک مرمرین جالی دار و شبکه کاری شده را از سنگ مرمر سفید احداث نمود (تصویر: ۳۱). و نیز یک سنگ مرمرین را بالای سر مقبره بابر نصب نمود که در آن در وصف بابر شعری را که سروده بود، حک نمود که خوشبختانه اندکی قبل از تخریب چهاردیواری مذکور، سیاح بریتانیوی بنام چارلز مسون^۱ اسکیچ نمای آن را طرح نموده بود که کاپی اصلی آن در موزیم بریتانیا نگهداری میگردد و در زمان بازسازی سال های 2002-2008 میلادی 1318-1387 ه ش با استفاده از کاپی اسکیچ مذکور و چند پارچه سنگ های مرمرین مربوط آن چهاردیواری، این محوطه کوچک مجدداً نوسازی گردید.

در سال 1407 میلادی مطابق 1036 ه ش، شاه جهان پسر جهانگیر که بین سالهای 1592-1658 میلادی مطابق 971-1037 ه ش میزیست، ازین باغ بازدید نمود و یک مسجد کوچک که مکمل از سنگ مرمر سفید میباشد اعمار کرد و نیز در وسط باغ منطقه زیبایی را بنام محور مرکزی باغ که متشکل از حوض های آب، آبشارها، جوی آب روان که به اطراف آن درختان پنجه چنار غرس شده بود، ساخته شد (تصویر: ۳۰).

^۱ چارلز مسون نام مستعار جیمز لوپس (-۱۸۵۳ ۱۸۰۰) میباشد که منحصیث افسر در کمپنی شرقی هند بریتانوی ایفای وظیفه مینمود و طی یک مدتی وظیفه خود را در هند ترک نموده و در جستجوی ساحات باستانی در پاکستان و افغانستان گردید.

۱ چارلز مسون نام مستعار جیمز لوپس (-۱۸۵۳ ۱۸۰۰) میباشد که منحصیث افسر در کمپنی شرقی هند بریتانوی ایفای وظیفه مینمود و طی یک مدتی وظیفه خود را در هند ترک نموده و در جستجوی ساحات باستانی در پاکستان و افغانستان گردید.

تحولات عصر امیر عبدالرحمن خان

امیر عبدالرحمن خان (۱۹۰۱-۱۸۳۰ م) یک قصر بزرگ را در قسمت کنج شرقی باغ بابر برای حرم سرا خود بنا نمود. این تعمیر در زمان موصوف به پایه اكمال رسید و بعد از امیر عبدالرحمن خان، پسر او حبیب الله خان نیز مدتی در آن زندگی نمود. علاوه بر تعمیر یکه اکنون بنام پاولیون مسمی میباشد و در وسط بالایی باغ موقعیت دارد و تعمیر دومی بنام کاروان سرای که در قسمت پایینی باغ قرار دارد، نیز اعمار گردیده بودند. همچنان در این زمان تغییرات زیادی را به سبک مهندسی اروپایی در محور مرکزی باغ و مرتبه های باغ به اجرا گذاشته شده بود.

بازسازی ها

باغ بابر در عمر طولانی خود دستخوش تحولات بزرگی گردیده (تصویر: ۳۱). بار نخست در زمان امیر عبدالرحمن خان باغ بطور جامع زمانی بازسازی شده است که زلزله مدهشی آنرا شدیداً خساره مند ساخته بود. بعداً در زمان محمد نادرشاه نیز ترمیمات وسیعی در آن صورت گرفت. از جمله بازسازی های قبل از جنگ های داخلی میتوان به بازسازی مسجد شاه جهانی در سال ۱۹۶۷ مطابق ۱۳۴۸ هـ ش توسط تیم باستانشناسان ایتالیوی اشاره کرد.

بعد از آنکه باغ بابر در جریان جنگهای تنظیمی بین سالهای ۱۹۹۵-۱۹۹۱ میلادی مطابق ۱۳۷۵-۱۳۷۱ هـ ش شدیداً خساره مند گردید، بنیاد کلتوری آقاخان به همکاری و هماهنگی با مالک دولتی باغ که شاروالی کابل می باشد و وزارت اطلاعات و فرهنگ به لحاظ مدیریت و مراقبت ابدات تاریخی پروتوکولی را منعقد و بر طبق آن پروگرام جامع بازسازی سوم (اخیر) عملی گردید (تصویر: ۳۲).

بازسازی اخیر ۲۰۰۸-۲۰۰۲

بازسازی باغ بابر میان سالهای ۲۰۰۸-۲۰۰۲ میلادی مطابق ۱۳۸۱ الی ۱۳۸۷ هـ ش بیش از مدت ۶ سال را دربر گرفت و در حدود هفت میلیون دالر بمصرف رسید که ۸۰٪ آن از جانب شبکه انکشافی آقاخان (بنیاد کلتوری آقاخان) پرداخت شد و بقیه ۲۰٪ دیگر آن از کمک کشورهای دوست جرمنی، آمریکا و ناروی پرداخت گردیده است. در جریان بازسازی هر قسمت باغ منجمه ابدات تاریخی هفتگانه با در نظر داشت شواهد، اسناد و عکس های تاریخی تحت نظر یک کمیته هماهنگی متشکل از ارگانهای زیربط بازسازی گردید.

آبدات تاریخی و سایر محلات مهمی که بازسازی و نو سازی گردیدند قرار ذیل میباشد:

- ۱. دیوار های احاطوی:** به طول ۱۶۰۰ متر که ۶۰ فیصد آنها با سبک قدیم آن از نو اعمار گردیدند و بقیه ۴۰ فیصد ترمیم مجدد گردیدند که در حدود ۸۰ هزار روز کاری شغل را ایجاد نموده بود.
- ۲. مقبره بابر:** بابر وصیت نموده بود که باید قبر او بسیار ساده، بدون محافظ و بدون ساختمان، یعنی سرباز باشد - اما برخلاف آن در سالهای پسین بالای مقبره وی ساختمان کانکریتی اعمار گردیده بود که در جریان بازسازی این ساحه در مرحله نخست مورد حفريات قرار گرفت که درین حفريات متخصصین آلمانی و افغان از ریاست باستانشناسی اشتراک نموده بودند (تصویر: ۳۳). برویت نتایج بدست آمده از حفريات انجام شده و عکس های قدیمی این ساحه و با الهام از سکیچ چارلس مسون ساختمان کانکریتی موجوده بالای مقبره تخریب و دو محوطه که یکی آن کاملاً مرمرین میباشد به اطراف مقبره اعمار گردید.
- ۳. مسجد شاه جهانی:** در مرحله نخست مواد کانکریتی از روی بام این مسجد برداشته شد و به عوض آن مصالح چونه انداخته شد. همچنان برنده اطراف آن با سنگ مرمر فرش گردید و جوی آب روان اعمار و در روی دیوار عقبی آن به عوض پلاستر سمنتی پوشش پلاستری از مصالح چونه داده شد.
- ۴. پاولیون:** این ساختمان برای بار اول در دوره امیر عبدالرحمن خان بمقصد پذیرایی از مهمانان دربار و مدتی هم برای مسکن گزینی اطبای دربار آن وقت بکار رفته است. در سالهای قبل از جنگ های داخلی توسط شاروالی کابل به عنوان رستوران و محلی برای تدویر عروسی ها بکار گرفته شد. در جریان جنگ بین سالهای ۱۳۷۵-۱۳۷۰ این ساختمان شدیداً خساره مند گردید. خوشبختانه بعد از آغاز بازسازی، بار نخست توسط موسسه DHSا قسماً ترمیم گردید و در ضمن دروازه ها، کلکین ها و کتاره برنده آن تکمیل گردید. متعاقباً توسط بنیاد کلتوری آقاخان بازسازی های بیشتری در آن صورت گرفت که جز این

بازسازی ها عبارتند از: صحن داخلی آن که از تخته سنگ سیاه فرش گردید و در منزل تحتانی ساختمان آشپزخانه و تشناب های آن باز سازی گردیدند.

5. **قصر ملکه:** این ساختمان مسکونی که در جریان جنگ ها شدیداً صدمه دیده بود همزمان با تهیه نمودن طرح های انکشافی دوباره، برای استفاده دوباره احتمالی و فقی آن، تثبیت گردید. قبل از آغاز کار بازسازی، در مرحله نخست از وجود مهمات منفجر ناشده باقی مانده از جنگ و خاک های اضافی پاک کاری گردید. سپس نقشه آن ترتیب گردید و بعداً طی سه سال به حالت اولی آن بازسازی گردید. صحن حویلی آن برای استفاده رویداد های فرهنگی مورد آماده گردید (تصویر: ۳۴).
6. **محور مرکزی:** درین ساحه اولاً سه فواره مدرن که در سالهای اخیر اعمار گردیده بودند - تخریب و بعداً در مسیر جوی وسطی آن حفاریات صورت گرفت (تصویر: ۳۳). بر مبنای نتایج حفاریات، تمام محور مرکزی به طول 240 متر متشکل از یک حوض هشت ضلعی، 8 حوضچه، 8 آبشار و جوی به طول 240 متر که این همه حوض ها را با هم وصل مینماید، اعمار گردید. در اطراف آن درختان پنجه چنار، تزیینی و میوه دار غرس گردید.
7. **کاروانسرا:** بر مبنای حفاریاتی که در ساحه صورت گرفت، یک ساختمان دومانزله سه ضلعی نوسازی گردید. این دارای 40 اتاق به عین اندازه و در دو کنج آن دو اطاق گنبدی اعمار گردید. در ساختمان آن از خشت های سنتی پخته 20 در 20 در 4 سانتی استفاده بعمل آمد که نمونه این خشت ها در وقت حفاریات ساحه بدست آمده بود.
8. **حوض آباری:** در ساحه بیرون باغ به مساحت 2 جریب زمین جهت اعمار آن اختصاص یافت و به شکل مدرن، با داشتن سایر تسهیلات مانند: اطاق های تبدیلی لباس، شاور، دیپوها و غیره اعمار گردید.
9. **دیوار های استنادی و پیاده رو ها:** به طول 1000 متر دیوار استنادی و به مساحت 10000 متر مربع پیاده رو ها از سنگ های محلی اعمار گردید.
10. **سرسبزی:** به تعداد 4500 درخت میوه دار و بدون میوه با حفظ درختان موجود باغ غرس گردید. همچنان هزاران گل و بته های زینتی در کردهای اطراف پیاده رو های باغ غرس گردیدند. حدود 35000 متر مربع چمن در مرتبه های باغ فرش گردید و موازی به آن سیستم آبیاری باغ به شکل عصری در زیر زمین ساخته شد. ذخیره بزرگ آب ترمیم و آماده بهره برداری گردید. در جریان کار سرسبزی 300000 متر مکعب خاک مضر و جغل دار از داخل باغ به بیرون باغ انتقال و برای مرتبه سازی و سلوپی سازی 35000 متر مکعب خاک جدید زراعتی به باغ آورده شد (تصویر: ۳۵).

مدیریت

بعد از بازسازی 2008-2013 میلادی:

بعد از آنکه در سال 2008 میلادی مطابق 1387 هـ ش کار بازسازی تکمیل گردید، برای مدیریت بعدی باغ بابر بین شاورالی محترم کابل و وزارت اطلاعات و فرهنگ و شبکه انکشافی آقاخان موافقتنامه یی به امضاء رسید و بالآخر آن مدیریت باغ بابر توسط موسسه حفظ و مراقبت باغ بابر نخست برای 5 سال و بعد برای دو سال دیگر تمدید گردید.

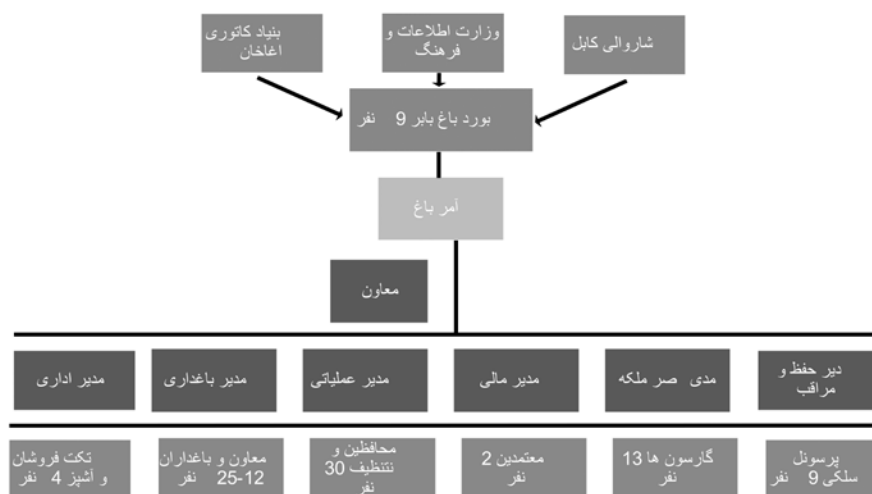
تیم مدیریتی باغ بابر:

متشکل از آمر، معاون باغ و شش نفر مدیران در بخش های عملیاتی، اداری، مالی، حفظ و مراقبت، باغداری، قصر ملکه، بازاریابی و پرسونل زیربسط شان مانند محافظین، باغبانان، عمه نظیف و حفظ و مراقبت می باشد. در مجموع این تیم شامل 70 نفر دایمی و الی 20 نفر به طور موسمی و موقت استخدام میشود - میباشند.

بورد باغ بابر:

برای نظارت به عملکرد تیم مدیریتی، بورد یا کمیته یی که متشکل از نماینده گان با صلاحیت شاورالی محترم کابل، وزارت اطلاعات و فرهنگ و بنیاد کلتوری آقاخان می باشند، کار می نمایند و اداره باغ را در ساختن رهنمودها، تصویب بودیجه و سایر مسائل مهم رهنمایی می نمایند. وظیفه بورد عبات است از: طرح و تصویب پالیسی های مدیریتی، تصویب بودیجه سالانه، نظارت بر تطبیق احکام

موافقتنامه اجرائی و تامین ارتباطات با مراجع دولتی و دونه‌ها.

برای تطبیق احکام و موافقتنامه اجرائی موسسه بنام موسسه حفظ و مراقبت باغ بابر ایجاد گردیده که تحت نظر بورڈ کار مینماید و نزد وزارت محترم اقتصاد کشور ثبت بوده و وظیفه آن مدیریت امور یومیه در باغ میباشد.

دست آوردهای تیم مدیریتی باغ 2008-2014

- 3.3 میلیون نفر اعم از زن، مرد، اطفال، محصلین، نظامیان و اتباع خارجی از باغ دیدن نموده اند که 46 فیصد عواید باغ از درک فروش تکت ها از همین ناحیه تامین میگردد.
- حدود صد میلیون افغانی عواید جمع آوری و حدود 110 ملیون افغانی در باغ به مصرف رسیده است.
- حدود 15 ملیون افغانی کسر بودیجه از جانب بنیاد کلتوری اقلان تمویل گردیده است.
- در حدود 260 محفل خورد و بزرگ عمدتاً توسط موسسات داخلی و خارجی، سفارت خانه ها، وزارت خانه ها و سکتور خصوصی و اشخاص انفرادی در باغ بابر محافلی چون سیمینارها، ورکشاپ ها، نمایشگاه ها، افتتاحیه ها، محافل محدود عروسی، شیرینی خوری، نامزدی و امثال آن تدویر گردیده و می گردند و 20 فیصد عواید باغ از همین ناحیه تامین میگردد.
- تمام عواید حاصله از منابع باغ بابر به داخل باغ بابر بمصرف میرسد و این اداره از سال 2010 میلادی مطابق 1389 هـ. ش به مرحله خودکفایی رسیده است.
- در حال حاضر حدود 100 نفر بطور مستقیم در باغ بابر در بدل معاش کار می نمایند. در حالیکه حدود 300 نفر دیگر بطور غیرمستقیم از طریق قراردادهای خدماتی مصروف کسب نفقه هستند.
- 12 قرارداد از طریق داوطلبی های شفاف عقد و یا تمدید گردیده و 30% عواید باغ از همین ناحیه تامین میگردد.
- با هو تل سیرینای کابل یک قرارداد مبنی بر آموزش پرسونل در بخش عرضه خدمات غذایی برای مهمانان داخلی و خارجی در قصر ملکه عقد گردیده – که 14 نفر پرسونل آموزش دیده و تا حال خدمات غذایی برای 30 محفل که در هر کدام از 30 الی 300 نفر اشتراک داشتند – خدمات غذایی را سرویس نموده، که ازین ناحیه 10 فیصد عواید باغ بدست می آید.
- برای حدود 50000 متعلم و محصل از مکاتب و پوهنتون های کابل، زمینه سیر علمی رایگان فراهم شده است.

گزارش حق بیمه

خدمات غذایی:

برای استقبال شایسته از مشاهدان باغ بابر فراهم آوری هرگونه خدمات غذایی، نوشیدنی از طریق 11 غرفه و یک رستوران که در عین زمان گلخانه نیز میباشد، فراهم گردیده است.

برنامه های فرهنگی:

برای ایجاد سرگرمی و تشویق و زنده نگهداشتن فرهنگ های مردمی، برنامه اتن ملی در روزهای جمعه برای 3 ساعت تدویر می گردد. علاوه بر این ایجاد سرگرمی بیشتر کنسرت های محلی از هنرمندان محبوب کشور راه اندازی می گردد.

این کنسرت ها در ایام گرما به روزهای 4 شنبه برای فامیلها و به روزهای 5 شنبه برای جوانان برگزار میگردد.

پارک بازی اطفال:

برای این منظور پارک کوچک- کلاسیک و درعین زمان تعلیمی برای اطفال اعمار گردیده است. اطفال در کنار سایر سرگرمی ها، می توانند در آنجا اعداد، الفبا و اشکال هندسی را بیاموزند.

قیمت تکت ها:

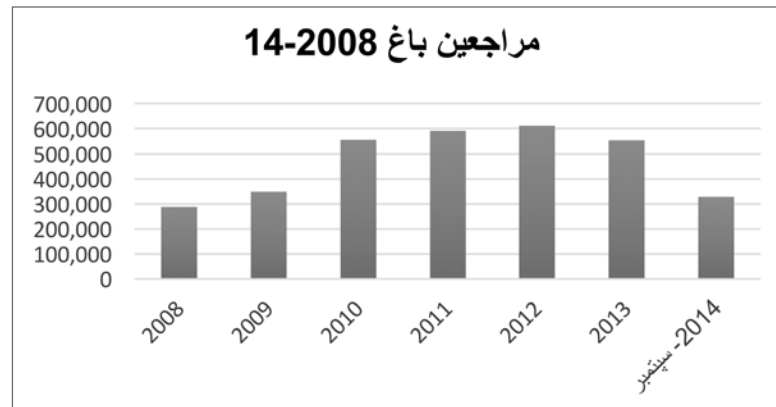
1. بزرگسالان – 20 افغانی
2. اطفال بین سنین (12-16) 10-افغانی
3. حوض آ بازی – 50 افغانی
4. کمره - 100 افغانی
5. خارجیان- 250 افغانی
6. کمره برای خارجیان 350 افغانی

قیمت تدویر محافل:

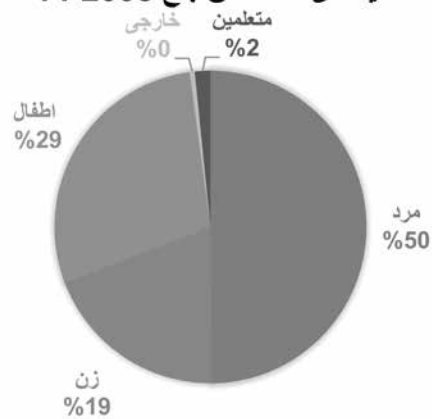
- قیمت یک روزه محفل در قصرملکه باغ بابر مبلغ 50000 افغانی
- قیمت یک روزه محفل در پاولیون باغ بابر مبلغ 25000 افغانی
- قیمت غذاها در رستوران قصرملکه از 600 افغانی الی 2000 افغانی فی نفر
- ویدیو برداری فی ساعت 5000 افغانی

گراف ها

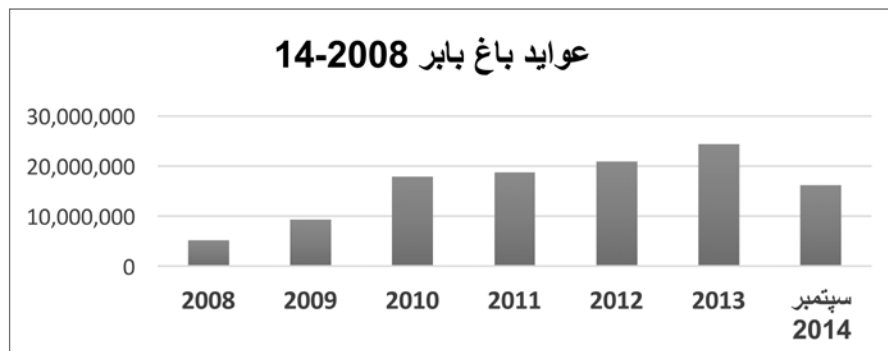
مراجعات باغ بابر بین سالهای 14-2008

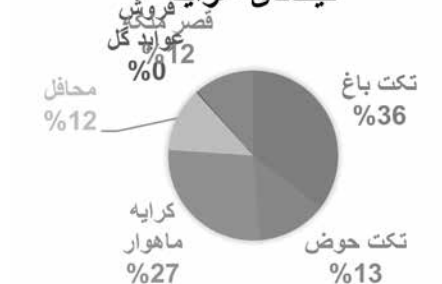
فیصدی مشاهدات باغ 14-2008

عواید باغ بابر میان سالهای 2014-2008 (سپتمبر)

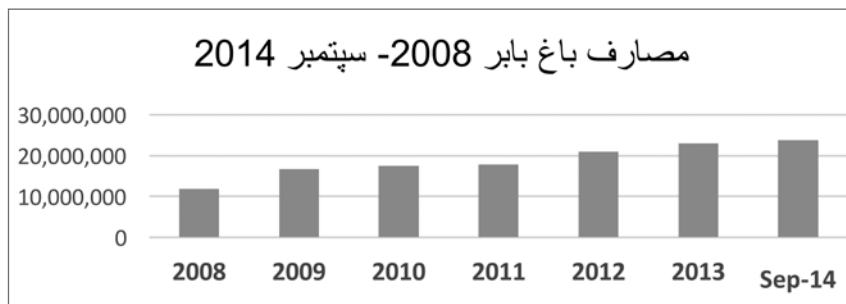

فیصدی عواید

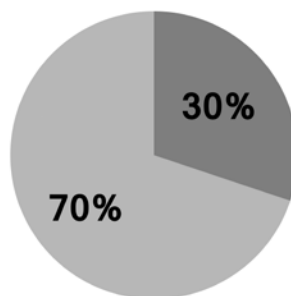
تاریخچه مختصر باغ بابر

مصارف باغ بابر میان سالهای 2008-2014 (سپتمبر)

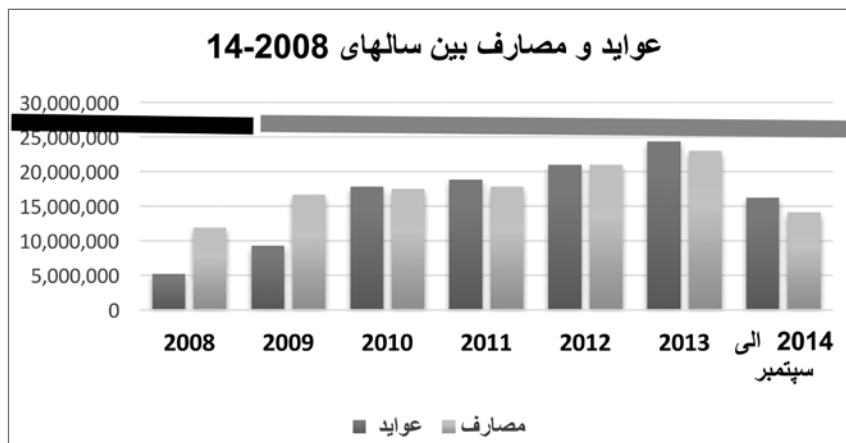

نسبت بین معاشات و مصارف اجرایی میان سالهای 2008-2014 (سپتمبر)

■ مصارف معاشات ■ مصارف اجرایی

نسبت بین مصارف و عواید میان سالهای 2008 الی 2014

پرداخت مصارف باغ میان سالهای 2008-14

اوقات کاری:

در حال نورمال از ساعت 8 صبح الی 5 عصر – در وقت تدویر محفل در صورت ضرورت الی 12 بجه شب.

محل توقف وسایط:

باغ بابر دارای سه پارکینگ می باشد که هر کدام دارای ظرفیت 30-50 و 55 عراده وسایط سائیز لندکروزر می باشد. یکی از این پارکها برای مهمانان VIP می باشد. کسانی که در محافل دعوت می باشند ، از خرید تکت معاف اند.

حوض آبیازی:

اوقات فعالیت حوض آبیازی به استثنای روزهای شنبه همه روزه از ساعت 8 صبح الی 4 عصر بین ماه های ثور الی میزان با درنظرداشت موسم گرما می باشد.

مقررات مهم:

ممنوعات مانند ورود با سلاح ، استفاده از مسکرات و مشروبات ، مسایل اخلاقی ، توپ بازی، کاغذ پرانی، کندن میوه ها، جنگ کردن، اذیت دیگران . جدول مشرح ان در پیش روی دروازه باغ نصب میباشد.

برنامه تعلیمی:

بین سالهای 2009-2013 حدود 50 هزار متعلمین طبق پروتوکول ها از باغ بابر طور رایگان بازدید نموده اند و برای شان زمینه تفریح فراهم و نیز یکمقدار معلومات از طرف مسئولین ارایه شده است.تکت برای متعلمین مبلغ ده افغانی میباشد و تخفیف های ویژه نیز در صورتی که در جمع یک گروپ منظم می آیند، داده می شود.

معلومات برای محصلین:

برای محصلین معلومات در مورد تاریخ مغولها، مهندسی مغولی و تاریخی، درختان ، نباتات، قلمه، پیوند، قوریه داری را بطورمجانی فراهم گردیده است. تا الحال حدود یک هزار تن از محصلین پوهنتون های کابل ، تعلیم و تربیه ، پولی تخنیک از باغ بابر بازدید و معلومات لازم برایشان ارایه گردیده است. برای محصلین ،متعلمین و سایر علاقمند از طرف اداره باغ بروشور های لازم تهیه گردیده اند که شامل معلومات لازم و عکس های از قسمت های مخالف باغ بابر گنجائیده شده است. این بروشور ها به زبان های دری و انگلیسی تهیه گردیده اند. برای دریافت بروشور ها به اداره باغ تماس گرفته شود.

بازدید مقامات عالی رتبه دولتی و خارجی:

بین سالهای 2008 الی اوسط 2014 حدود 500 نفر از سفرا، وزراء، اعضای پارلمان کشورهای دوست، و مقامات عالی رتبه داخلی و خارجی از باغ بابر بازدید بعمل آورده اند. در کنار هیئت های عالی رتبه، هیئت های علمی، متخصصین امور حفظ ومراقبت آبادات تاریخی کشور و منطقه نیز شامل اند.

روز فامیلی:

برای حفظ رضایت فامیل های محترم – روزهای چهارشنبه هر هفته بین ماههای ثورالی قوس تخصیص داده شده است. در این روز اشخاص مجرد و بدون فامیل حق داخل شدن به باغ بابر را ندارند. در سایر روز ها برای فامیل های محترم ساحه معین به مساحت 10 جریب زمین در نظر گرفته شده که از طرف محافظین باغ نظارت می شوند.

مصوونیت در باغ بابر:

برای این منظور تیم با تجربه از محافظین برای حفظ نظم و دسپلین در باغ موظف می باشند. آن ها در دروازه ها تلاشی نموده و از ورود اشیای ممنوعه بداخل باغ جلوگیری می نمایند. هکذا در داخل باغ بطور دوامدار گزمره نموده و از وقوع تخلفات و اذیت مشاهدان توسط یک دیگرممانعت می نمایند.

همکاری با پولیس:

برای حل مشکلات مهم و تامین امنیت، اداره باغ بابر همیشه مورد حمایت پولیس و امنیت حوزه هفتم قرار دارد.

رستوران قصر ملکه:

این رستوران در داخل تعمیر قصر ملکه موقعیت دارد. از ساعت 8 صبح الی 4 عصر بروی همه مشاهدان باز می باشد. همه روزه غذا های آن افغانی و خارجی با قیمت های مناسب عرضه میگردد، همچنان پرسونل این رستوران قادر است هر نوع محافل شما را عرضه خدمات غذایی نماید.

پروژه های ترمیماتی در بامیان، افغانستان
دوره های کاری، روش های سنتی و مواد (مصالح)
 برت پرگزندلر، دانشگاه تخنیک مونیخ

مقدمه

پس از تخریب پیکره های بودا در بامیان از سوی نیروهای طالبان در مارچ ۲۰۰۱ و اخراج آنها از منطقه، نخستین سیمینار بین المللی برای احیا و حفاظت میراث های فرهنگی افغانستان در سال ۲۰۰۲ از سوی یونیسکو و وزارت اطلاعات و فرهنگ برگزار گردید. ماموریت های مشترک یونیسکو و انجمن بین المللی بنا ها و ساحات باستانی (ICOMOS) از جولای ۲۰۰۲ تحت رهبری رئیس ICOMOS مایکل پیتریت (Manhart 2009: 38 ff) به بامیان رفتند و نخستین ارزیابی های آنها نشان داد که اقدامات فوری برای حفاظت مغاره ها و پارچه های تخریب شده بودا مد نظر گرفته شود (Petzet 2009b: 45). گروه کاری متخصصین بین المللی برای حفاظت ساحات بامیان در نوامبر ۲۰۰۲ نخستین جلسه شانرا در شهر مونیخ برگزار نمود و از همان زمان تا حال یک رشته تحلیل های سفارشی را هر سال ارائه نموده است (Petzet 2009b: 54). ساحات و بقایای باستانی بامیان در فهرست میراث های جهانی و در فهرست میراث های جهانی در خطر در جولای ۲۰۰۳ گنجانیده شد (Blänsdorf et al. 2009a: 17).

بعد از تحقیقات و سروی های ابتدایی، کارهای حفاظتی عاجل در خزان سال ۲۰۰۳ به ویژه در رواق های بودای شرقی آغاز گردید (Margottini 2009: 175 ff). جمع آوری پارچه های پیکره های بودا در سال ۲۰۰۴ پس از نصب یک خوازه آهنین برای جلوگیری از فروریختن پارچه های بیشتر، آغاز گردید. از خزان سال ۲۰۰۸، کارهای ترمیماتی و حفاظتی در بودای شرقی انجام یافت. در سال ۲۰۱۲، آرامگاه خساره مند شده ای خواجه سبزپوش ولی در منطقه ورودی دره فولادی به ابتکار یونیسکو ترمیم گردید. در همین سال سیمیناری در مورد مجسمه ها در این ساحه تاریخی با اشتراک دوازده تن از بامیان برای احیا و به کار گیری روش های سنتی، دایر گردید. در سال ۲۰۱۳، دانشگاه Rheinisch-Westfälische Technische Hochschule Aachen و نقشه نگاران (کارتوگرافرهای) دافا (هیأت باستان شناسان فرانسوی در افغانستان) کار بازسازی ویرانه های شهر غلغله را آغاز کردند که از سوی چنگیز خان در قرن ۱۳ ویران گردیده بود. موارد ذیل شماری از ابعاد این پروژه را توضیح می دهد:

پیکره های عظیم بودای بامیان:

جمع آوری پارچه ها و حفاظت طاقچه ها

دو مجسمه بزرگ بودا در بامیان معمولاً به نام های بودای شرقی و بودای غربی نامیده می شوند. بودای شرقی ۳۸ ارتفاع دارد و کمی کوچکتر ولی قدیمی تر از بودای غربی میباشد. بودای غربی ۵۶ متر ارتفاع دارد و حدود تقریباً ۵۰ سال جوانتر از بودای شرقی است. هر دو تندیس زمانی جزء یک مجموعه بوده که با داشتن تقریباً ۷۰۰ طاق کردن کاری شده در صخره آنرا تشکیل می داد (تصاویر: ۳۶ – ۳۸). این طاق ها یا مغاره ها شاید زمانی محل بودبش راهبین، مهمانخانه های زایرین یا طاق های ذخیره وی ایفای وظیفه مینمودند. قسمت های داخلی این مغاره ها با گل پلستر شده و بعضی از آنها با نقاشی های دیواری تزئین شده بودند (Blänsdorf 2009: 18).

برای درک کامل کارهای ترمیماتی که بالای بوداها انجام یافته است ضروری است تا بر شیوه ساخت آنها مروری نمود. تثبیت تاریخ رادیوکاربنی (C^{14}) حاکی است که کار ساخت بودای شرقی به نیمه دوم قرن شش میلادی و از بودای غربی به آغاز قرن هفت میلادی بر می گردد و در روی سخره های رسوبی تراشیده شده اند. این جوشیدگی سنگها نوع معمولی سنگ رسوبی بود که لایه های افقی آن در طوع و عرض متفاوت بود (تصویر: ۳۹). بهترین بُعد مشکلزای این سنگ نبود یک پیوستگی طبیعی بوده چون سنگ آهک. تاثیر این پیوستگی بواسطه اعمال فشار بر بدنه سنگها و یکجا شدن نمک (سودیم کلوراید) حاصل گردیده است. به همین دلیل، رسوبیت بسیار آسیب پذیر و به طور خارق العاده در مقابل آب حساس بوده. با گماشتن یک پارچه ای از سنگ بودا در یک سطل آب در ظرف چندین دقیقه منحل می شود (Zou 2009: 52 ff).

این دو مجسمه قرن ها را به طور خوب پشت سرگذاشتند چونکه در داخل رواق ها بخوبی محافظت میشدند. پوشش یا پلستر گلی که بواسطه آن هر دو مجسمه پوشانیده شده، باعث محافظت بیشتر آنها گردیده بود. پلستر هر دو مجسمه حاوی مواد خاکی بود که به طور

صاف و در چندین لایه بکار گرفته شده بود. کاه گل تا امروز روش معمولی پلستر برای ساختمان های خشتی است. اما پلستر بوداها حاوی کاه نبود و بجای آن از پشم حیوانات کار گرفته شده است (تصویر: ۴۰.۱). برای این که پلستر به سنگ ها بچسبد، صنعتکاران بودای سوراخ های ۸-۶ متری در سنگ بودای شرقی ایجاد کردند و داخل آن سنگ مناسب را با گل گذاشتند تا مقاومت چسب را بیشتر سازند. ولی در بودای غربی از یک روش متفاوت کار گرفته شده. در اینجا، با استفاده از قلم های (اسکنه های) نوک دار سوراخ هایی به اندازه ۷ سانتی متر کردن کاری شده و بعدا در این سوراخ ها میخ های چوبی جاگزین گردیده بوده (تصویر: ۴۰.۲). این میخ ها در یک ردیف در امتداد چین های لباس جاگزین گردیده بودند و با هم توسط یک ریسمان وصل گردیده بودند (تصویر: ۴۰.۳). این میخ ها عمدتا از چوب سپیدار ساخته شده بودند که امروز هم در این منطقه مروج است (تصویر: ۴۰.۴). این روش بکار گرفته شده نشان دهنده آن است که بیشتر چین های لباس بودای غربی در حقیقت مدل سازی شده بوده. بریت وینسنت آیر (Brit Vincent Eyre) در اواسط قرن ۱۹ و قتیکه در بامیان اسیر شده بود، نظریه مشابه داشت. توضیحات آیر بعدا از سوی کپتان ماتیلاند (Captain Matiland) تایید شده (Blänsdorf 2009: 201 ff).

نجات و انتقال پارچه ها

قبل از آغاز کارهای نجات دهی و جمع آوری، ابتدا باید دیپو ها در هر دو ساحه بودا ها ساخته شود که پارچه های جمع شده در آنها از خطر رطوبت و دیگر آسیب ها حفاظت و نگهداری شوند. حدود ۱۴۰۰ متر مکعب پارچه های سنگ و توته های پلستر بودای غربی باید در یک ساحه خشک نگهداری میشد (تصویر: ۴۱.۱-۲). به نسبت حساس بودن و متزلزل بودن پارچه ها، در وقت انتقال بیشترین توجه و احتیاط به خرج داده شد.

کارهای نجات دهی به صورت عموم از سوی کارگران بامیانی به وسیله بیل و کراچی های دستی اجراء شده است. برای انتقال پارچه های بزرگ به دیپوهای ذخیره که شماری از آنها ۳۰ تن وزن داشتند از کرن و دیگر وسایل انتقال کار گرفته شد. یک بخش اساسی کار هم از سوی متخصصین ماین-پاکی در ساحه انجام یافت. ساحه کار باید هر روزه مورد بررسی قرار می گرفت چون در میان پارچه های کوچک و بزرگ سنگ، مواد باقی مانده از انفجار، ماین های ضد تانک، بم های هوایی، و دیگر مواد منفجرناشده موجود بود. ابتدا طالبان از راکت های سرشانه ای برای تخریب بودا کار گرفته بودند که این کار موفقیت نداشته، بعدا برای اجراء پلان شان جهت تخریب کامل بوداها، مقادیر زیاد از مواد منفجره را در پایین بودا ها جابجا کردند و سپس آنرا منفجر ساختند. در نتیجه اینکار، در ساحه انفجار مواد منفجر ناشده باقی مانده بود (Praxenthaler 2009a: 66 ff).

در هر دو ساحه، مواد جمع آوری شده بر اساس ویژه گی ریگ، جغل و پارچه های بدون کدام ویژه گی خاص قابل رویت گروه بندی و نگهداری شدند. تمام پارچه های که روی سطح آنها آثار قابل دید و دارای ویژه گی خاص بودند عکس برداری، ثبت و در دیپوها ذخیره گردیدند. مقدار زیادی از پارچه های کوچک مانند توته های پلستر، چوب و ریسمان ها که زمانی در پلستر های سطحی بکار رفته بودند هم به همین شیوه ثبت شده و به طور موقت در دیپوی دفتر ساحوی ریاست اطلاعات و فرهنگ نگهداری شدند.^۱

با آن که بیشتر کارهای نجات دهی در بین سالهای ۲۰۰۴ و ۲۰۱۰ انجام یافت هنوز هم پارچه های بزرگ هر دو مجسمه که تا ۸۰ تن وزن دارند باقی مانده اند که نمی توان با کرن های موجود در بامیان آنها را انتقال داد. روی این پارچه ها در ساحه برای حفاظت از بارندگی ها پوشانیده شده است.

مستحکم سازی دیوار عقبی بودای شرقی و حفظ نمودن پلستر گلی در ساحه^۲

بخش هایی از بودای شرقی حتی پس از انفجار سالم باقی ماند بودند. قسمت هایی از شانه راست، بخش هایی از چین های لباس و پلستر گلی هم در جای خود باقی مانده بودند، اما در حالت وخیم و در حال فرو ریختن قرار داشتند. هدف این بود که تا حد ممکن پارچه ها در همان موقعیت اصلی نگهداری شوند. در آن زمان که نصب خوازه ممکن نبود، کارهای فوری حفاظتی پلسترهای گلی به شکل الپین (شیوه کهنوردی) انجام یافت. پارچه های پلستر که هنوز از اطراف دیوارها آویزان بودند با طناب فرود آورده شدند (تصویر: ۴۲.۱).

^۱ تا امروز، ایدموند میلزل (Edmund Melzl) حدود ۱۰۰۰۰ پارچه های پلستر سطحی را ثبت نموده است. برای مطالعات بیشتر مراجعه شود به Blänsdorf 2009: 201 ff

^۲ نشر شده در: Margottini, ed. 2014) Margottini (2009; see also

پارچه ها به صورت موقتی با استفاده از مواد ترکیبی خاک، آهک و گچ بهم چسبانیده شدند (تصویر: ۴۲.۲، Praxenthaler 2009: 71). خوازه پس از پاککاری مکمل رواق ها در سال ۲۰۰۴ نصب گردید (تصویر: ۴۳.۱). چندین کارمند بامیانی ما که از سال ۲۰۰۴ بدینسو استعدادهای قابل ملاحظه در جریان کار پاککاری رواق ها فرا گرفته بودند، توانستند که استعدادهایشانرا در عرصه بازسازی و حفظ پارچه های موجود پلستر توسعه دهند (تصویر: ۴۳.۲).

هدف این بود که اکثریت کارها از سوی کارکنان محلی اجرا شود. بنابر همین دلیل آموزش های پیشرفته مسلکی در روشها و تئوری های امور ترمیماتی یکی از عناصر اساسی پروسه کاری بود. از آنجا که کتله اساسی کارمندان را سال به سال یک گروه تشکیل می داد، یک نوع آموزش مستمر کاری هم ممکن شده بود. همکاران بامیانی هر سال یک تصدیقنامه دریافت می کردند که استعدادهای مشخص آنان را تعریف می نمود و با استفاده از آن می توانستند که سال آینده باز هم درخواستی ارائه کنند.

در سال ۲۰۰۸، در جریان کار های استحکامی نخست دیوار عقب، دیوارهای ویران شده پناهگاه عقب پاهای بودای شرقی و یک ستون طرف راست رواق دوباره اعمار گردید. به سبب ویرانی دیوارهای پیش رو و اطراف اتاقهای معبد به واسطه انفجارها، تمام بدنه دیوار از سمت پائین هیچ استحکامی نداشت (Fecker 2009: 145 ff). دیوارها به همان شیوه که در جریان ترمیمات سال های ۱۹۷۰ ساخته شده بودند، صورت گرفت.

کار استحکام بخشی دیوار عقب در سال ۲۰۰۹ پس از ارزیابی های خسارات از سوی فنکر و مارگوتینی آغاز گردید (Fecker 2009: 147ff; Margottini, ed. 2014: 170ff., 145ff.). بخش های از شانه راست، چین های لباس و قسمتی از ناحیه سر هنوز هم در محل اصلی شان اما در وضعیت بسیار شکنن قرار داشتند. به ویژه شانه راست در وضعیت نزدیک به حفاظت کامل قرار دارد. اما توته های اصلی به سادگی از هم جدا می شوند. به طور مشخص در قسمت های سر، توته های سنگ از عقب دیوار جدا شده و چندین سانتی متر به طرف پائین رفته اند. برای نگهداشت نیم رخی از پیکر، منظور این بود که حداکثر پارچه ها را در محل اصلی نگهداشت شوند. حتی برای آغاز اقدامات استحکام بخشی، پارچه های بدون ثبات باید توسط ریسمان های نایلونی بسته می شدند (تصویر: ۴۴.۱).

پس از آن، کار پُرکاری ترک ها (درزها) توسط مصالحه مخصوص تهیه شده از مواد ترکیبی صورت گرفت (تصویر: ۴۴.۲). با استفاده از این روش، کار ثبات بخشی پارچه های سنگ های سُست روزتاروز بهتر گردید. پس از کار پُرکاری با دست مصالحه مذکور توسط فشار به داخل درزها پمپ گردید، جاهایکه توسط دست ممکن نبود. بعداً توسط برمه سوراخ هایی جهت داخل نمودن سیخ ها و چنگک های فلزی صورت گرفت (Praxenthaler 2014: 265ff.). مجموعاً ۴۴ چنگک فولادی نیاز بود که بیشتر از ۲۰۰ متر طول داشتند (تصویر: ۴۴.۳). اصل نگهداشت پارچه های متباقی، اگر چه محدود، مواد اصلی آبدۀ در اینجا قابل درک بود. در جریان این کار، راه های بازدید کنندگان هم ترمیم و بهترسازی شد. راه پله های حلقوی الی سر بودا توسط دستگیره ها و دیوارهای حمایتی محافظت گردید.³ کلید موفقیت این کار، ثمره کار گروهی موثر میان کارمندان بامیانی ما و یک ترمیم کار افغان که در آلمان آموزش دیده بود، میباید. یک دانشجوی باستانشناسی از بامیان که توانسته بود در این پروژه منحصراً کار آموز و نماینده محلی وزارت اطلاعات و فرهنگ کار نماید، هم به نوبه خویش در موفقیت پروژه نقش داشت (تصویر: ۴۴.۴).⁴ بودای شرقی در سال ۲۰۱۲ رسماً به روی بازدیدکنندگان گشوده شد.

آرامگاه گنبدی و زیارت خواجه سبز پوش ولی

در ورودی قلعه فولادی و در فاصله نه چندان دور از بازار بامیان یک مجموعه کوچک از آرامگاهها موقعیت دارد که در گذشته توسط گنبدها پوشیده بودند و حالا به نگهداشت و بازسازی شدیداً ضرورت داشتند (تصویر: ۴۵.۱). وضعیت دشوار حفاظتی این ساختمان ها قسملاً به سبب موقعیت آشکار آنها و همچنان به سبب عدم رسیدگی به وضعیت آنها در زمان جنگ، بدتر شده است. اضافه بر اینها، موقعیت این ساختمان ها در کنار یک خندق آب سبب پوسیدگی دیوار های آن گردیده است. گنبد های سه ساختمان اصلی فرو ریخته بودند و دیوارها هم کاملاً پوسیده بودند. با امتنان از حمایت مالی اداره انکشاف و همکاری سویس (SDC) کار یک پروژه ترمیماتی در

⁴ مجتبی مرضایی در سال ۲۰۰۱ به جرمنی رفت و در آنجا تحصیلات اشرا در رشته معماری سنگ انجام داد. پس از گرفتن سند تحصیلات عالی در بازسازی سنگ ها، او از سال ۲۰۰۸ تا حال در پروژه بودا در بامیان فعالیت دارد.

³ این کارها و همچنان ساختمان سطح پیش روی بودا برای محافظت بازدید کنندگان از سوی مهندس سکندر اوزد-سراج در مشورت با پروفیسور ایمرلینگ و پروفیسور فنکر انجام یافت. (Petzet, ed. The Giant Bud-dhas, Safeguarding the Remains Vol II, in press).

آنجا در اپریل ۲۰۱۲ آغاز گردید. در جریان پاک کاری زیرساخت های دیوارها بعضی از آثار تاریخی بدست آمد.⁵

مردم محل به این معابد احترام دارند و برای زیارت آن می روند. بازدیدکننده ها همه روزه و با اعضای خانواده هایشان می آیند. بر اساس سنت محلی، مردم در این محل مقدس یک نوع شوربا می پزند، غذایی که آنها به ما هم پیشنهاد دادند. زنان و اطفال به این محل می آیند و از خداوند برای برآورده شدن نیازمندی هایشان استدعا می کنند.

پیش از آغاز پلان ترمیماتی ساختمان مربع شکل، نیاز بود که تهداب پوسیده دیوارها را استحکام بخشید (تصویر: ۴۵.۲). حفاظت حد ممکن مواد اصلی ساختمان هم در این راستا از اهمیت برخوردار بود. در جریان ترمیم زیرساخت ها و دیوارها، مسایل حفاظت بخش های اصلی جداً مراعت گردید و چیزی فقط بخاطر آسانی کار بیجا نگردید. علاوه براین، کار ترمیم طوری اجرا شد که کار بازسازی از اصل کار ساختمان قابل تفکیک شود. از آنجاییکه یکی از مقبره ها حاوی شماری از قبرهای مهم تاریخی با لوحه های گلی بالای قبرها و نقاشی های دیواری بود، تصمیم بر آن شد که گنبد آن بازسازی شود (تصویر: ۴۶.۱-۲). برای ساخت آن فقط روش های ساختمانی سنتی به کار گرفته شد. خشت های خاصی که از نظر حجم و اندازه مشابه خشت های تاریخی بودند، ساخته شدند. زیرساخت ها و دیوارهای احاطی به شکل اولیه آن از سنگ های معدنی و تخته سنگ اعمار گردید. خشت های مخصوص و خشک شده گلی برای ساختمان آب روهای دیوارها استفاده شدند. بلاخره گنبد با بکارگیری شیوه دقیق خشت حلقه ای (خشت ها به شکل دایروی به هم بافت خورده تا گنبد را تشکیل دهد) همراه با لنگر های چوبی چندگوشه ای و یک پوش نهایی پلستر کاهگلی اعمار گردید. توجه خاص به ساختن آبرو های کارا صورت گرفت. در نتیجه، در سال ۲۰۱۵، یعنی سه سال پس از کارهای ترمیماتی و بازسازی، گنبدها و سقف ها در وضعیت بسیار خوبی قرار داشتند. یک بار دیگر، نتیجه فوق العاده این کار ترکیب کارمندان سابقه دار بامیانی ما با تجربه های معیاری بین المللی در مورد اصول ترمیماتی و حفاظت میراث های فرهنگی بود.

میراث های ناملموس و تصویری:

از خاک چی یک سندی برداشته خواهد شد

یک پروژه دیگر ترمیماتی نسبتاً غیرمعمول در بهار سال ۲۰۱۲ به اجرا درآمد. ریاست هنرهای داکيومنتا ۱۳ در کاسل (Kassel in Documenta th13) (جرمنی) یک نمایشگاهی را تحت عنوان «فروپاشی و بازیابی» راه اندازی نمود و مشخصاً کابل و بامیان را محل های نمایشگاه انتخاب کردند که مشارکت هنرمندان محلی را هم در قبال داشت.⁶ این نویسنده به همکاری هنرمند مایکل راکوویتس و مجسمه ساز افغان آبا الله داد که در زمان طالبان مجبور به هجرت شده بود، توانست یک سیمینار فوق العاده مجسمه سازی را در بامیان راه اندازی نماید. در این سیمینار دوازده تن از جوانان بامیانی به شمول شش مرد و شش زن اشتراک ورزیده بودند تا هنر مجسمه سازی را در بامیان دوباره اعاده کنند (تصویر: ۴۷ - ۴۸). کار عملی سیمینار یاد شده در یکی از مغاره های بزرگ در قسمت فوقانی بودای غربی صورت گرفت (تصویر: ۴۹). موادی که برای آموزش در آنجا بکار گرفته شد، تماماً از بامیان بود. ابزار، اسکنه ها و تراشده ها، چکشها و چوکی های کاری از سوی آهنگران و نجاران محلی ساخته شدند. پس از حدود یک هزار سال، یکبار دیگر مجسمه ها در بامیان ساخته شدند.⁷ این مجسمه ها بار نخست در بامیان به نمایش گذاشته شدند و بعدها در نمایشگاه داکيومنتا در باغ بابر در کابل نمایش داده شدند.

با آن که این یک اقدام نمایشی بود اما مبین این حقیقت بود که با منابع موجود در بامیان می توان هنر مجسمه سازی در منطقه را دوباره آغاز کرد. طبعاً که احیای کامل هنر و مجسمه سازی به شمول نقاشی های روی دیوار در بامیان به زمان بیشتر نیاز دارد. با وجود آن، شوق و علاقه دوازده آموزگار آغازگر پروسه احیای هنرهای بوده می تواند که زمانی از آن بوداهای بزرگ ایجاد گردیده بود.

⁵ سرمایه و سنگ های گچی کوفیک در زمان حاضر تحت مطالعات قرار داشته و چیزی در مورد آنها نشر نشده است.
⁶ داکيومنتا بار نخست در سال ۱۹۵۵ در کاسل جرمنی برگزار گردید و از همان زمان به یکی از مهمترین نمایشگاه های بین المللی آثار هنری معاصر مبدل شده است. رئیس داکيومنتا ۱۳، کارولن کرسٹوف-باکارگیف مشخصاً

علاقه داشت که کابل، بامیان و قاهره، اسکندریه را در این نمایشگاه بگنجانند.
⁷ مقاله ایما گراها-هاریسن را در روزنامه گاردین بریتانیا مطالعه کنید: <https://www.theguardian.com/world/2012/may/16/stone-carvers-taliban-bamiyan>

پروژه ۶ ترمیماتی شهر غلغله از سوی یونیسکو

شهر غلغله که در وادی بامیان و در قسمت غربی تقاطع دریای ککرک که از کوه بابا سرچشمه گرفته و دریای بامیان، موقعیت دارد.^۸ این تپه قلعه مانند، از نظر استراتژیکی، در موقعیت بسیار خوبی قرار دارد چنانکه بر تمام وادی از آن می توان نظارت و کنترل داشت (تصویر: ۵۰). این شهر قدیمی که احتمالاً قدامت آن به عصر بودای می رسد در سال ۱۲۲۰ میلادی از سوی چنگیزخان اشغال گردید که نظر به افسانه های محلی، تمام باشندگان آنرا قتل عام کرد. بیشتر ساحات ویران شده قابل دید با استفاده از شیوه تعیین تاریخ رادیوکاربن (C^{14}) به عصر غوریان و حتی بعضی از قسمت ها به عصر غزنویان تاریخ بندی شده است، یعنی از اواسط قرن ۱۰ الی اوایل قرن ۱۳ میلادی. مزید بر آن، تحقیقات انجام شده نشان می دهد که در این ساحه آثار و علائم قدیمی تر نیز وجود دارد (331 (b:2016 Praxenthaler).

با در نظر داشت موقعیت حساس و استراتژیکی این تپه و قلعه برای اهداف نظامی، هم نیروهای شوروی پیشین و هم طالبان در بالای آن پوسته های نظارتی ایجاد کرده بودند. برای حفاظت نیروهای اشغالگر، اطراف تپه غلغله ماین گذاری شده بود. بناً، پیش از هر گونه تحقیقات باستانشناسی یا کارهای ترمیماتی ایجاد مینمود تا تمام ساحه باید از وجود ماین ها پاکسازی گردد که این کار در سالهای ۲۰۰۸-۲۰۰۹ صورت گرفت (تصویر: ۵۱). پس از آن که بیشتر ساحات غربی از ماین پاک شد، نخستین کارهای ترمیماتی و تحقیقات باستانشناسی به کمک مالی حکومت ایتالیا انجام یافت. دانشگاه RWTH Aachen که از سوی یونیسکو ماموریت یافته بود در سال ۲۰۱۰ نخستین ارزیابی های خسارات را در بخش غربی این ساحه انجام داد.^۹ در خزان سال ۲۰۱۲ هیأت باستانشناسی فرانسه در افغانستان (دافا) در همکاری با ICONOM نخستین کارهای کارتوگرافیک (نقشه برداری) را بر اساس فوتوگرامتری انجام داد.^{۱۰}

بر مبنای نتایج، یک سند پیشنهادی در همکاری نزدیک با دافا برای اجرای اقدامات آینده تهیه گردیده و در سال ۲۰۱۳ به یونیسکو تسلیم داده شد (تصویر: ۵۲). کار عملی این پروژه در ماه می همان سال آغاز گردید. در محدوده تحقیقات ساخت و ساز تاریخی، سه حکایت را میتوان در مشخصات دیواریکه به امتداد شمال غربی- جنوب شرقی این ساحه وجود دارد، مشخص و ترسیم نمود.^{۱۱} شر تعمیر گنبدی مرکزی با استفاده از سکنر سه بُعدی پیش از کار ترمیماتی و بعد از آن، مستند سازی شد.^{۱۲} کار بازسازی که همزمان با تحقیقات باستانشناسی اجراء می گردید، بیشتر بر تپه غربی متمرکز بود (تصویر: ۵۳-۵۴). نخست، زیر ساخت های آن ساختمان ها استحکام داده شد که در معرض خطر فروریختن مواجه بودند. بسیاری از مخروبه های تهداب ها سنگی بوده، شامل سنگ دریای با حمایت شاخه های یکنوعه بته به شکل جال بافی شده (گذاشتن شاخه های بته های کوهی در بین تهداب های سنگکاری شده) میباشند. این تورهای چوبی مانع فروریزی سنگ ها می شود. تهداب های بیشتر ساختمان ها به علت ساخت آنها در سرایشی (سلوپ) توسط باران های موسمی به شدت پوسیده شده بودند. دیوارها هم به دلیل بارندگی ها پوسیده و فروریخته بودند و همچنان پوشش ساختمان ها تقریباً به طور کلی فروریخته بودند (تصویر: ۵۳). یگانه ساختمانی که در مرکز سمت غربی موقعیت دارد و سقف آن تا قسماً محفوظ مانده بود، مشخص گردید که این ساختمان یک تعمیر نظامی بوده که در قرن ۲۰ میلادی ساخته شده است. این ساختمان که متشکل از هشت اطاق گنبددار بوده واضحاً در بالای ساختمان های قدیمی تر بنا شده است. این تعمیر جدید به صورت مکمل بازسازی گردید و در آینده نزدیک بحیث مرکز بازدیدکنندگان از آن کار گرفته خواهد شد (تصویر: ۵۵).

نمای بقایای دیوار کهنه طوری بازسازی شد که تاریخچه ساختمان در آن نمودار بماند. به منظور جلوگیری پوسیده گی و خسارات بیشتر به تهداب ها، توجه خاص به آبرو ها صورت گرفت. روش های سنتی که در ساختمان های تاریخی موجود بود، در کارهای ترمیماتی و بازسازی مورد استفاده قرار گرفت.^{۱۳} خشت های مخصوص برای بازسازی دیوارها ساخته شدند. برای تقویت خشت های نو از خشت های تاریخی، یک مقدار کاه بیشتر به آن اضافه گردید (تصویر: ۵۶). درزهای دیوارها توسط پلستر کاهگلی پر گردید و

^{۱۱} هاردی ماس (Hardy Maaß) از دیپارتمنت باستان شناسی خاور نزدیک دانشگاه LMU مونیخ، تحقیقات ساخت و ساز تاریخی و سروی ساختمان ها را در سپتمبر ۲۰۱۴ در بامیان انجام داد. (Hardy Maaß ۲۰۱۶).

^{۱۲} کار سکن از سوی مهندس سکنر اوزد - سراج انجام یافت.

^{۱۳} Altar Voh (Salsola Montana): این بوته کشدار در اطراف دریای بامیان نمو می کند و اکثراً از آن در ساختن جاروب کار گرفته می شود. در بسیاری از تعمیرات از altar voh برای تحکیم پایه ها و بنیادهای ساختمان کار گرفته می شود.

^۸ شهر غلغله یکی از ده ساحات میراث های فرهنگی جهان در دره بامیان محسوب می گردد. (Bläänsdorf 2009: 17)

^۹ شهر غلغله سروی و ارزیابی خسارات از سوی اس خاکزاد بارسول شجاعی ماموریت بامیان افغانستان در اگست و سپتامبر سال ۲۰۱۰ مرکز انگشاف آچین اثر چاپ نشده WH Area-ID 008

^{۱۰} Relevé photogramétrique aérien et diagnostique de 3 sites archéologiques de la vallée de Bamyian Kakrak, Shar-Sohak, Shahr-e Gholghola, ausgeführt von DAFA durch Philippe Barthelemy, Yves Ubelman (ICONOM) (not published)

بخش های بخصوص آشکار توسط تخته سنگ ها پوشانیده شد.¹⁴ همانند پروژه خواجه سبزپوش ولی، برای مواد خشت های بکار گرفته شده از مواد محلی کار گرفته شد. در پهلوی تحلیل های لابراتواری، تجارب کارمندان بامیانی در این راستا از اهمیت زیادی برخوردار بود، زیرا آنها میدانستند که گل مناسب برای ساخت این خشت ها در کجا پیدا میشود.

در شهر غلغله، هدف اینبود تا بخشی از ساختمانها یکه در فراشویی سمت غربی تپه قرار داشتند ترمیم و دوباره احیا گردند و آنرا به بازدیدکننده گان و بوردهای معلوماتی برای آموزش، آماده نمود. اضافه بر آن، منظور اینبود که ساحه برای استفاده مردم محلی آماده گردد. طور مثال، بخشی از ساحه ساختمانهای شهر غلغله دو سال پس از کارهای ترمیماتی در جون ۲۰۱۵ برای برنامه های فرهنگی مورد استفاده قرار گرفت.

ترکیبی از کارمندان سابقه دار، مشارکت دانشجویان دانشگاه بامیان و حمایت اداره فرهنگی بامیان به کارمندان پروژه و مدیران آن فرصت آموختن تجارب زیادی را فراهم نمود. اینکار همچنان زمینه ساز ایجاد یک چوکات کاری خوبی گردید که در کارهای آینده ترمیماتی و حفاظتی در بامیان هم می توانند موثر واقع شوند. در نتیجه، بسیاری از این پروژه های تذکر یافته در زمان نسبتاً کوتاه اما کیفیت بسیار بلند تطبیق گردید. علاوه، مشارکت کارمندان بامیانی در امور میراث های فرهنگی خودشان، مزید بر آموزش های چندین ساله آنان، منجر به درک و تمجید بیشتر گروه های محلی از ارزش های فرهنگی و تاریخی گردید (همچنین Wyndham 2015 را مطالعه کنید). با ادغام مراسم فرهنگی چون برگزاری کنسرت های موسیقی سنتی و شعرخوانی در جریان کارهای بازسازی، پروژه توانست که آگاهی عامه به شمول مقام های دولتی، را بیشتر بسازد. تنش های مذهبی و قومی که در ابتدا فراگیر بودند، به مرور زمان کاهش پیدا نمود. حتی میتوان گفت که کار مشترک در پروژه های میراث های فرهنگی حس هویت مشترک را، مجزا از ویژه گی های مذهبی و قومی، تقویت مینماید.¹⁵

¹⁴ معمولترین اضلاع خشت های گلی در غلغله 29 x 29 x 8 cm است.

¹⁵ برای معموات بیشتر لطفاً به این مقاله را مطالعه نمایید: Petzet ed. 2009;

Emmerling & Petzet eds. 201

فناوری و علوم انسانی:

برخی از بازتاب‌هایی بر آینده میراث فرهنگی افغانستان

آنا فلیگنزی، هیات باستان‌شناسان ایتالیوی در افغانستان

{ باستان‌شناس } در اصل یک حقیقت یاب است، اما حقایق او مستندات مادی دست آورد بشری است؛ باستان‌شناس همچنان یک مردم‌شناس است و وظیفه دوم او احیای مجدد یا شناسایی ویژه گی‌های انسانی و آثار بازمانده از وی را با یک تحلی کنترل شده که به گونه غیر قابل انکار شریک کیفیت‌های هنری و حتا فلسفه وی می‌باشد، را مورد مطالعه قرار می‌دهد. (ویلر 2004 [1954]: 200).

مقدمه

در جریان دو دهه گذشته ساحه اتصال میان تکنالوژی و علوم بشری رشد قابل ملاحظه‌ئی را تجربه کرده است. با اینحال، روشی که این دو عرصه را به هم پیوست داده است، به نظر می‌رسد که هماهنگ و ثمربخش نبوده است. در عوض، علوم انسانی به گونه فزاینده از صحنه در حاشیه رانده شده است، تاجاییکه به میراث فرهنگی مربوط می‌شود، اکنون پروژه‌های متکی به تکنالوژی در قسمت ترمیم، انسان‌شناسی دیجیتلی، محصولات معلوماتی سه بعدی، و بازسازی آثار بیشتر در عرصه چیره بوده و کمتر با تحقیقات علمی در تاریخ فرهنگی ترکیب شده و حتا بدتر از همه، اغلباً به دور از اندیشه‌های سطحی یا از کار افتاده فرهنگی می‌پیچد. روش حقیقی تحقیق در مطالعات فرهنگی، نه تنها در ساحه کار بلکه در دانشگاه‌ها نیز، در حال از بین رفتن است و جاذبه‌های اقتصادی و تطبیق ساده عملی فن و هنر قابل انعطاف بر آن فایق آمده است. حقیقتاً، دخالت علوم انسانی و تکنالوژی در فورمول بندی‌های سبک‌شناسی جدید، در حال فوریت یافتن است. این نیازمندی به گونه ویژه در شرایط کنونی افغانستان حیاتی است، جاییکه نسل‌های جوان دانشمند نه تنها اینکه با شرایط دشوار موجود مقابل می‌شوند بلکه فضایی را که در اثر بیش از بیست سال انزوا از صحنه جهانی تحقیق علمی و مناظره مرتبط با روشها و معیارها به وجود آمده است، نیز بر طرف سازند.

خطر عمده در عصر حاضر، رغبت عمومی به کنار گذاشتن خلائهای جدی علمی با یک فرهنگ جعلی نوگرا می‌باشد که در آن کاربرد تکنالوژی وسیله کمی پروژه‌های علمی نبوده، بلکه نفس پروژه می‌باشد. در شرایط اضطراری، یک رویکرد کاملاً تکنالوژیک ممکن راه آسان ضروری باشد. با اینهمه، به هیچ عنوانی چنین رویکرد نمی‌تواند جاگزین جنبه بشری تحقیق شود که مسلماً در مقایسه با درون‌ها (طیاره‌های بی‌پیلوت) و بررسی توسط شعاع لایزر، به یک سرعت متفاوت به پیش می‌رود. بد بختانه، به نظر می‌رسد که این امر تحت فشار رقابت فزاینده ناشی از گسترش منطق بازار، به دلیل فراقگنی و انکار شماری از ادارات فرهنگی که تحقیقات تحلیلی علمی را باید بارور سازند، به گونه پیشرونده محدود ساخته می‌شود.

«بحران» بشری موضوع تازه نبوده بلکه یک رویداد دورانی است (مراجعه شود به پاول 2014: 8 ویژه)، در صورتیکه مشکل درونی آموزش و پرورش بشری وجود نداشته باشد. با اینحال، تاثیر روز افزون تکنالوژی، یکجا با گسترش بازار فرهنگی که تقاضای اشتها قابل دید و فوری از طریق رسانه‌های دیجیتلی را دارد، خلای را میان اطلاعات و دانش ایجاد می‌کند. خلاقیت بیشتر و بیشتر با تولید برابر شمرده می‌شود. از سوی دیگر، باستان‌شناسی، تاریخ نگاری، تاریخ هنر، مردم‌شناسی اجتماعی، علم خط‌شناسی، سکه‌شناسی و سایر رشته‌های مشابه اینها، از رهگذر تعهد فردی و سازمانی مستلزم سرمایه‌گذاری دراز مدت می‌باشد. افزون بر آن، این علوم به گونه فوری نتایج چشمگیر را تبارز نمی‌دهد، بلکه در عوض به گونه ثابت معلومات را جریان می‌دهد که به هر حال برای پیشرفت‌ها و خلاقیت‌ها ضروری می‌باشد. بنا بر این، چنین اتفاق افتاده است که در اکثر کشورها - همچنان به دلیل رکود طولانی اقتصادی - اینگونه سرمایه‌گذاری در حال کاهش یافتن است، برداشت منفی عامه در مورد علوم بشری روبه افزایش است که اغلباً به عنوان نگاه کردن به گذشته، خسته کن و بی حاصل تقلی شده است.

در برابر این پس‌منظر، تا جاییکه به مجموعه‌های دسته بندی شده اطلاعات، اصطلاح نامه‌ها و روشهای تحلیلی مربوط می‌شود، رشته‌های ضعیف مطالعاتی مانند تمدن بشری غیر غربی به جای اینکه صلابت و استقلالیت خود را انکشاف داده باشد، هنوز زیر ساخت اند، به الگوهای نامناسب که بسیار وقت پیش موقتاً از رشته‌های غربی وام گرفته شده بود، در حال برگشت است. تحقیقات چند دهه گذشته که با زحمات فراوان به معرفی دیدگاه‌ها، اهداف، احتیاجات و نمونه‌های تفسیری آغاز کرد، اکنون با خطر نادیده انگاشتن معروض است، حالانکه یک نوگرایی متناقض در تیوری‌های مردود شده قد بر افراشته و شگاف‌ها و غرض‌مندی‌های تاریخی کمتر

از میزان واقعی آن تخمین زده می شود. در دنیای باستان شناسی ویا تاریخ هنرهای غرب، به رویکرد های عصری (در هر سطح و محتوا) ناممکن خواهد بود که تفاوت میان اتروریا و یونان، عصر رنسانس و دوره باروک یا دوره فلامان و اسپانیایی نادیده گرفته شود. در عوض، تاجاییکه به تاریخ فرهنگی آسیای جنوبی و مرکزی مربوط می شود، پس هر نادرستی یا تناقض قابل قبول است: تندیسهایی از بین رفته بامیان «گندهارایی» هستند، آثار گندهارایی یا «یونان و بودایی» و یا هم «روم و بودایی» اند، کوشانی ها یک هویت مبهم «بادیه نشین» داشته و هون ها عمدتاً عامل بربریت و اخلاص کننده مدنیتهای متماثل به فرهنگ یونان تلقی می شوند.

تفسیر مبهم تاریخی بر مبنای الگوهای انعطاف ناپذیر با ماهیت فرهنگی و زیبایی طبیعت، تصریح شده است. آیا این دیدگاه کهنه که در حال رسیدن بوده و بسیط و سرسری است، محتوایی است که می خواهیم درج کتابهای مکتب کودکان افغان شود؟ چرا در تعامل با عصر کهن افغانستان، ناراحتی ناشی از هرگونه نادرستی قابل قیاس علمی در مطالعات عصر قدیم مدیترانه را حس نکنیم؟

به این ترتیب، پذیرفتن اینکه میراث فرهنگی افغانستان به عنوان یک مجموعه منحصر به فرد از آبدات تاریخی و آثار هنری رشد نموده است، پس برای احیای دوباره آن یک توازن میان تکنالوژی و علوم بشری یک امر ضروری است. اگر ما عصر پسین را (در افغانستان مانند هر جای دیگر) نادیده بگیریم، پس زمینه لازمی برای رسیدگی کافی به مدارک مادی از عصر گذشته، اندیشه زایی دقیق آن و نهایتاً جنبه تاریخی بخشیدن به مفاهیم آن را از نظر انداخته ایم. هیچ گونه نوسازی واقعی منطقی که قابلیت برابر ساختن متانت همه فرهنگ ها را در چشم انداز تاریخی جهان داشته باشد، بدون سرمایه گذاری در زمینه پیشرفت علوم بشری، رشد کرده نمی تواند. علاوه، این اندیشه که رویکرد کاملاً تخنیکی شاید متضمن بی طرفی باشد، خیال واهی عصر حاضر است. روشهای درست حفاری، ترمیم، جمع آوری اطلاعات و تحلیل به پیمانه زیاد وابسته به دانش متونی و گذشته آن است. گام نخست در راستای تحقیق علمی به طور ساده یک تکنالوژی نبوده بلکه جنبه های بشری تکنالوژی است که قادر به فراهم آوری احتیاجات مبتکرانه و حصول پاسخ های غیر متعصبانه باشد.

شاید بگوییم که در افغانستان، مانند هر جای دیگر، میراث فرهنگی نه تنها با تخریب عمدی یا سهوی بلکه با نوعی از اعتقادات رک و راست تهدید شده است که گویا تکنالوژی ارزش تولیدی خود را دارد. این اندیشه یک دوگانگی دروغین را ایجاد می کند. در حالیکه علوم بشری بیش از این از تکنالوژی جدا شده نمی تواند، تکنالوژی بدون پلان گذاری علمی مبتنی بر فرهنگ دقیق بشری، در عرصه علوم بشری کاری کرده نمی تواند. باستان شناسی، سوابق باستانی را ایجاد و تحلیل می کند، سرعت و دقت اینکار با ابزار پیشرفته چون دستگاه کامل تیودولایت، جی پی اس، جی آی اس (سیستم اطلاعات جغرافیایی) و اسکن سه بعدی توسط شعاع لایزر به گونه ملموسی افزایش یافته است. تاریخ هنر فقط فهرستی از مصنوعات زیبا نبوده بلکه یک روند تحلیلی است که هدف آن چوکات بندی هنر در تاریخ است، و آن درک اشکال قابل دید ارتباط ارزشهای فرهنگی، زیبا شناسی و اجتماعی می باشد. افق آن به گونه فزاینده با آرشیف سازی دیجیتالی و تحلیل های پیشرفته فیزیکی - کیمیایی، در حال گسترش یافتن است.

با آن هم حتی ابزار بسیار پیشرفته نمی تواند جمع آوری آمار دقیق و قابل استفاده را بدون یک درک انسانی که در نفس خود از نظر علمی چندین بُعدی و در رویه توضیحی باشد، را فراهم کند. تا اینکه همچو ابزاری بتواند اتصال را ایجاد نماید، مباحثات تیوریک را طرح ریزی کند و نتایج آنرا ارزیابی نماید. میراث فرهنگی یک نوع بازسازی است که مفهوم پروسه کاری که از حفاریات یا سروی آغاز شده، در برگیرنده ای استحکام مواد فیزیکی و جمع آوری آمار برای تحلیل های بعدی باشد، را ارائه می کند. سپس آمار باید به طور درست ثبت، تفسیر و نشر شود. هدف نهایی فقط حفاظت آثار ملموس نبود و نگهداشت ارزشهای غیرملموس آنها نیز می باشد - چیزی که ارزش تاریخی و فرهنگی آنرا تا امروز نگهداشته است.

میراث های ملموس و غیر ملموس دو مورد جدا ناشدنی

در تاریخ معاصر ما به مناقشات بر خورده ایم که در آن به طور عمدی یا اتفاقی آثار گذشته از بین برده شده است. تخریب مجسمه های بودا در بامیان و انعکاسات آن در رسانه ها تحولی را در استراتژی دهشت افگنی باعث شده و متأسفانه به یک نماد مبارز ایدئولوژیک فرهنگی مبدل گردیده است. آثار باستانی و هنری، همانند موجود با احساس، هم هدف و هم قربانی حملات دهشت افگنی شده اند. یک چنین موردی در ۴ ماه سپتامبر سال ۲۰۱۴ در موزیم کوچک و موقتی هنرهای اسلامی دیده شد که هیات باستانشناسی ایتالیا در

افغانستان¹ بنا به درخواست جلال‌تباب محمد موسی خان اکبرزاده و رئیس موزیم‌های افغانستان داکتر عمرا خان مسعودی، آنرا در داخل محوطه دولتی در غزنی ایجاد کرده بودند. دو انفجار مهیب که دروازه ورودی این محوطه را هدف قرار داد و علاوه بر تلفات سنگین انسانی (شهید و زخمی)، به ساختمانها و موزیم هم خسارات زیاد وارد نمود. شمار زیادی از آثار یا از بین رفت یا به گونه غیرقابل ترمیم متضرر گردید. با آن که از بین رفتن فیزیکی آثار جداً ناراحت کننده است اما، دست کم، یک چیزی سودمند دیگر نیز دست ما است: مستند سازی که در سالهای ۱۹۵۰ – زمان حفاریات و سروی که این آثار در آن تشخیص شد – به طور کلی جمع بندی، ثبت و در دسترس دانشمندان آینده قرار گذاشته شد. از اوایل سال ۲۰۰۰ این مستند سازی تحت بازنگری های دقیق قرار گرفت، زمانی که هیات باستانشناسی ایتالیا در افغانستان (که تا سال ۲۰۰۳ از سوی جیوینی ویراردی Giovanni Verardi رهبری می شد) دوباره به حالت فعال برگشت.² مزید بر نشریات علمی و فعالیت های نشراتی، هیات باستانشناسی ایتالیا در افغانستان از پروژه ای که از سوی گیردا هنکیل ستفتنگ (Gerda Henkel Stiftung) تمویل شده، اظهار قدردانی می کند. این پروژه امکانات دیجیتالی برای مستند سازی آرشیف (تصاویر، گرافیک، و تشریحات) آثار بدست آمده از ساحات باستانی – قبل و پس از اسلام – را که در سروی و حفاریات هیات باستانشناسی ایتالیا در افغانستان تهیه شده بود، را فراهم نموده است.

روشی که طی آن این مواد ارائه شده در پیروی از انواع طبقه بندی های است که از مطالعات تحلیلی این آثار و مباحث اصلی آن برگرفته شده اند. قسمی که متخصصین در دهه های گذشته تجربه نموده اند، طبقه بندی یکی از مسایل بسیار ظریفی در علوم انسانی و تکنالوجی دیجیتال است. با آن که تکنالوجی دیجیتال امکانات نوی چون دسته بندی تصویری که در آن کتگوری ها اساساً توضیح نمی شوند بلکه بر مبنای شرحیات ارائه می شوند را فراهم نموده است، اما ضرورت برای یک پروسه نظارتی طبقه بندی نمودن را از میان بر نمی دارد. حتی اگر دسته های از آثار مرتبط توسط یک ماشین تهیه شود، پروسه دسته بندی که بر اساس تشریحات که تا حد ممکن منسجم و منظم صورت گرفته بتواند همچنان یک مشکل باقی می ماند. بنابراین تشریحات باید بر اساس یک فرهنگ/واژه نامه دقیق و مشترک صورت گیرد تا برنامه کمپیوتری از یک طرف رابطه میان آثار شبیه را ایجاد نماید و از جانب دیگر از دسته بندی های نادرست یا متکرر جلوگیری کند تا مخزن معلومات از امکان غلط بودن حفظ گردد.³ بناً در آرشیف های دیجیتال حتی بیشتر از آرشیف های کاغذی، نخستین گام بسوی موثریت و قابلیت استفاده پروسه ابتدایی شناخت و تفکیک اشیا می باشد که فقط از طریق تحقیقات علوم انسانی و میتوهای تحلیلی حاصل شده می تواند.

در حد بزرگتر از موزیم اسلامی غزنی، در دهه های اخیر موزیم ملی کابل هم خسارات و ویرانی های زیادی را متقبل شد که ساختمان، مجموعه ها و آرشیف های کاغذی آنرا متاثر ساخت.⁴ تعهد و عزم راسخ داکتر مسعودی و همکارانش و با حمایت همبستگی جامعه جهانی باعث شده است که موزیم به شکل مکمل آن و بطور معجزه آسا باز گشوده شود (مراجعه شود به: مسعودی در این مجموعه مقالات). آثاری اند که برای همیشه از دست رفته اند اما شماری از آثار دوباره احیا و ترمیم شده اند. مزید بر این، دیجیتالی نمودن

² به ویژه از سال ۲۰۰۴ مستند سازی در باره مواد اسلامی در چوکات پروژه "غزنی در دوره اسلامی" دوباره به مطالعه گرفته شده است و این فعالیت ها از سوی روبرتا جیونتا (Roberta Giunta)، معاون هیات باستانشناسی ایتالیا در افغانستان، به پیش برده می شود.

³ منحنی یک موضوع مرتبط، اجازه بدهید تا اثر تهیه شرایط برای طبقه بندی مجسمه های گندهارا (فاسینا و فلیجینی ۲۰۰۷) (Faccenna and Filigen-zi 2007) را توضیح بدهم که دقیقاً برای حمایت از آرشیف نمودن دیجیتالی و کاهش تناقضات در طبقه بندی و توضیح اشیا تهیه شده است.

⁴ در بهار سال ۱۹۹۳ راکت ها سقف و طبقات بالای ساختمان را ویران کرد، در خزان یک راکت دیگر زیرزمینی موزیم را ویران کرد. با آن که آثار باقی مانده به امن ترین جا در ساختمان انتقال یافت، موزیم به طور گسترده آماج سرقت و تاراج قرار گرفت. در سال ۱۹۹۴ سازمان ملل در یک تلاش (غیرموفقانه) ورزید تا با نصب دروازه ها و پنجرها جلو این چپاولگری را بگیرد. در سال ۲۰۰۱ طالبان به صورت عمدی آثار قبل از اسلام و غیراسلامی را تخریب کردند به ویژه مجسمه های گلی و سنگی بودایی و مجسمه های چوبی نورستانی را (مراجعه شود به: مسعودی در این جلد).

¹ هیات باستانشناسی ایتالیا در افغانستان که این نویسنده در زمان حاضر در راس آن قرار دارد، در سال ۱۹۵۷ از سوی گیوینی توجی (Giuseppe Tucci) در چوکات فعالیت های علمی انستیتیوت شرق میانه و شرق دور ایتالیا که بعدتر بنام انستیتیوت افریقا و خاور ایتالیا نامیده شد، ایجاد شد. از سال ۱۹۶۷ تا پایان فعالیت های ساحوی در سال ۱۹۷۹ این ماموریت از سوی موریزو تادی (Maurizio Taddei) اداره می شد، تحقیقات در باره عصر اسلامی که ابتکار آنرا ایسیو بمباچی (Alessio Bombaci) داشت بعدتر از سوی امبرتو سیراتو و دینو ادامیستانو (Umberto Scerrato and Dinu Adamesteanu) توسعه بیشتر پیدا کرد. در زمان حاضر و به دنبال بسته شدن انستیتیوت افریقا و خاور ایتالیا در سال ۲۰۱۱، این دفتر از سوی پوهنتون لاورینتال در ناپل اداره می شود. برای مطالعه کارهای هیات باستانشناسی ایتالیا در افغانستان و فهرست آثار مرتبط با آن، مراجعه شود به کار کرد فلیجینی و جیونتا ۲۰۰۹ (Filigenzi and Giunta) و همچنان به وب سایت این هیات زیر عنوان "بودایی و معلومات باستانشناسی دوره اسلامی غزنی، افغانستان، منبع ایکه خود نیز از آن استفاده کرده ام. این وب سایت یک منبع غنی معلومات در باره آثار میراث های فرهنگی است (که از سوی دفتر گیردا هینک ستفتنگ تمویل می شود) <http://ghazni.bradypus.net>

فهرست آثار موزیم آغاز یک استراتژی جدید و افزودی برای نگهداشت میراث های فرهنگی به شمار می رود.⁵ ما نمی توانیم که از دست رفتن میراث های ملموس فرهنگی را جلوگیری یا پیش بینی کنیم چنانکه ما نمی توانیم جلوگیری یا پیش بینی عواملی چون جنگ، آفات طبیعی، عدم توجه و خراب شدن زمانی آثار را نماییم. با آن هم ما می توانیم که با دانش، مستند سازی و انتقال ابعاد نا ملموس این مادیات فرهنگی را حفظ کنیم

مستند سازی، علوم بشری و تکنالوژی:

چطور با هم یکجا عامل تغییر می شوند

با آغاز مجدد فعالیت ها در افغانستان، هیات باستانشناسی ایتالیا در افغانستان و دیگر اداراتی که به میراث های فرهنگی تعهد دارند با انبوهی از مشکلاتی که در راستای بازسازی آموزه های این عرصه، آن هم پس از یک خالی بزرگ مطالعات ساحه ای، وجود داشت مواجه شدند.

به منظور آغاز دوباره فعالیت هیات باستان شناسی، فعالیت های مقدماتی اشرا با یک سروی ساحات باستانی و آثار باستانی و همچنان با مستند سازی آغاز کرد. به استثنای جیوانی ویراردی و ایلویو پاپاراتی (Giovanni Verardi and Elio Paparatti) که در سالهای ۱۹۷۰ عضویت هیات باستانشناسی ایتالیا در افغانستان را داشتند، متباقی اعضای تیم در فعالیت های ساحوی افغانستان نوکار بودند اما با تاریخ فرهنگی این کشور خوب بلد بودند. حتی در جریان سالهای اجباری دور از این کشور، اعضای ارشد هیات باستانشناسی ایتالیا در افغانستان چون ام. تادی، یو. سیراتو و جی. ویراردی (Taddei, U. Scerrato, and G. Verardi) که اکادمیسین های ارشد بودند، شوق و علاقه ای شان به افغانستان را تازه نگهداشته بودند و این حس را در اعضای تازه هم از طریق مطالعات و آموزش هایشان ایجاد نمودند. بنابراین، شرایط برای تقویت پلان های علمی نو آماده بود اما ابزار اساسی هرگونه ابتکار منوط بود بر ارزیابی مجدد و تحلیل مفهومی مطالعات مواد آرشیف شده که در مرکز سکاوی (Centro Scavi)، انستیتیوت مطالعات افریقا و شرق ایتالیا و در موزیم ملی شرقی ایتالیا بود (لست آثار فهرست شده، نوت های ساحوی، تعداد زیادی از نقشه های ترسیم شده با اندازه های مختلف و هزاران عکس). همچنان یک تعداد از مواد آرشیف شده سابقه که بشکل چاپی قرار داشتند نیز به شکل دیجیتالی تبدیل گردیدند. این کار برای کارمندان ما و با منابع محدود بسیار بزرگ بود و ما تا حال فقط بخشی از این کار را انجام داده ایم.

مزید بر کمک های بنیادی از سوی موسسه گیردا هینکل ستفتنگ (Gerda Henkel Stiftung) که امکان تطبیق یک پروژه خاص را مهیا ساخت، یک بخشی از کمک های مالی را که هیات باستان شناسان ایتالیوی در افغانستان از نهاد های خیریه همه ساله دریافت مینماید نیز برای پروژه های دیجیتالی سازی اختصاص میابد.⁶

قسمیکه تذکر داده شد اقدامات برای از سرگیری مطالعات ساحوی در غزنی گرفته شد جایکه هیات باستانشناسی ایتالیا در افغانستان مستقر بود. در اواخر سالهای ۱۹۷۰ زمانیکه وضعیت سیاسی جلو فعالیت های فرهنگی تمام خارجی ها در کشور را متوقف نمود، هیات ایتالیوی یک موزیم هنرهای اسلامی را در روضه ایجاد نمود تا یافته های حفاریات باستانشناسی و سروی ساحات اسلامی را (به ویژه عصر غزنویان و غوریان) که از سوی این هیات انجام یافته بود، به نمایش بگذارد. این موزیم که در سال ۱۹۶۶ افتتاح شده بود یک دست آورد مضاعف محسوب می شد، یعنی موقعیت فیزیکی اش که در آرامگاه عبدالرزاق سمرقندی (قرن ۱۶ بعد از میلاد) که این هیات آنرا به شکل موزیم بازسازی کرده بود. یک موزیم در یک آبداء تاریخی: این یک استراتژی عمومی و در آن زمان یک امر کاملاً خلاق برای توسعه ساحه میراث های فرهنگی به مثابه یک منبع انکشاف فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی بود،⁷ در طرح

⁵ اقدامات آغازین و مهمی در این راستا از سال ۲۰۰۳ از سوی چندین نهاد بین المللی چون (یونیسکو و اسپچ) و کشورهای تمویل کننده چون (اتریش، فرانسه، یونان، ایتالیا، انگلستان، ایالات متحده امریکا) و نهاد های تخصصی (موزیم بریتانیا، موزیم گیمی، آی سی سی آر و آیسلو (IsIAO)) آغاز یافت که به طور عمومی در احیای مجدد ساختمان موزیم، ارزیابی آثار و مجموعه های باقیمانده، نگهداشت و ترمیم آثار و آموزش کارمندان مسلکی موزیم کمک نمود. در ماه می سال ۲۰۱۲ یک برنامه منسجم دیجیتالی ساختن آثار از سوی انستیتیوت شرقی دانشگاه شیکاگو تحت نظارت گیل ستاین و مدیر ساحوی مایک فیشر به راه انداخته شد. این برنامه تا حال تقریباً ۹۵ درصد فهرست آثار در موزیم افغانستان به شمول آثار در موزیم های ولایتی را فهرست بندی کرده است. برای معلومات بیشتر در این باره به نوشته فیشردر این جلد

مراجعه شود.

⁶ هیات باستانشناسی ایتالیا در افغانستان و دیگر ماموریت های باستانشناسی افریقا و شرق ایتالیا از طریق یک مشارکت با وزارت خارجه تمویل می شد. پس از بسته شدن ماموریت باستانشناسی افریقا و شرق ایتالیا همکاری تامین کننده مالی دانشگاه ناپولی میباشد.

⁷ این ساختمان به تازگی به کمک ریاست آبدات تاریخی افغانستان و همکاری مالی یونیسکو و وزارت خارجه ایتالیا ترمیم گردیده است. وضعیت نامساعد امنیتی در ولایت غزنی مانع بازگشایی موزیم شده است.

⁸ مشابه به این، موزیم هرات به قلعه اختیارالدین هرات انتقال یافته است (مراجعه شود به: شیخ زاده در این جلد).

اصلی، یک مسیر باستانشناسی باید در ساحات اسلامی و بودایی غزنی و موزیم جایکه بازدیدکنندگان آثاری را می‌دیدند که در جاهای قبلی شان شاید مصوون نمی‌بودند، اعمار می‌شد. در واقع، یک موزیم هنرهای دوره ماقبل اسلام هم در پلان بود که باید در جوار موزیم هنرهای اسلامی اعمار می‌گردید و آثار نمایشی آن از ساحه بودایی تپه سردار فراهم می‌شد. در سال ۱۹۷۹ زمانیکه هیات مجبور به توقف فعالیت‌هایش گردید، این موزیم دوم زیر ساخت بود. با این حال، این ساختمان سریعاً به حدی توسعه داده شد که بحیث محل نگهداشت موقتی برای مواد باستان‌شناسی از آن کار گرفته شود.

در سال ۲۰۰۲ زمانیکه هیات دوباره به افغانستان برگشت، از یک کاپی الکترونیکی ابتدایی فهرست آثار و اسناد عکاسی شده مربوطه به شکل ابزار قابل مدیریت کار گرفته شد تا سروی فوری آثار موجود در ذخیره گاه‌های موزیم ملی کابل و غزنی انجام یابد. هیات همچنان در ذخیره گاه غزنی آثاری را کشف نمود که در گذشته در موزیم هنرهای اسلامی به نمایش گذاشته شده بود و اما بنابر لزوم دید مقام‌ها در زمان بی‌ثباتی سیاسی به این جا منتقل شده بودند. به منظور جلوگیری بیشتر خطر، این ساختمان به طور قسمی با مواد مخروبه پوشانیده شده بود تا توجه غارتگران را به خود جلب نکند.

بسیاری از آثار از گزند سالهای تلخ جنگ مصوون مانده بودند و اینکار مدیون برنامه‌ها و تلاشهای محافظتی مقام‌های افغان و مردم محل است. اما حفظ و نگهداشت آثار فرهنگی یک سلسه از اقداماتی است که حتی قبل از بدست آمدن آنها بر آن نیاز است. به استثنای حالاتی که اکتشافات اتفاقی باشد، روش‌های معیاری حفظ باید قبل، در جریان و بعد از سروی و حفاریات باستانشناسی مد نظر گرفته شود. این تدابیر به ویژه برای سلامتی و حفاظت آثار شکننده و حساس مثل مجسمه‌های گلی و نقاشی‌های دیواری که در افغانستان فراوان است، بسیار حیاتی می‌باشد. میتودهای دقیق حفاریات، استحکام و ثبات بخشیدن قبل از برداشتن آثار از محل کشف آن و ترمیم با شیوه‌های مناسب و استفاده از مواد سازگار در مرحله بعد از حفاریات بر حفاظت شکل فیزیکی آثار کمک می‌کند. از این نکته نظر، می‌توان گفت که استراتژی‌های که از سوی هیات ایتالیوی در فعالیت‌های گذشته اش اتخاذ گردیده بود موفق ثابت شده است. برای بازنگری و مطالعات بیشتر، معلومات ذخیره شده و ثبت شده در باره یک اثر بیشتر ضروری پنداشته میشود تا اینکه خود اثر. هیات باستان‌شناسان ایتالیوی در افغانستان در کارهای گذشته‌شان بر این موضوع اهمیت داده و از طریق یادداشت‌های ساحوی، تصاویر و اسکیچ‌ها، اندازه دقیق، شکل ظاهری اثر و مواد آن، موقعیت دقیق مبدا آن در لایه‌ها، و پس زمینه‌های باستان‌شناسی آنان به طور دقیق ثبت و یادداشت گردیده بودند.

مدیریت مدبرانه تمام پروسه‌ها (حفاریات، ترمیم، مستند سازی و مخزن آرشیف) که از سوی این هیات در گذشته صورت گرفته بود به هیات جدید اجازه داد تا پروژه‌های را که نامکمل باقیمانده بودند، با ایجاد پلان‌های تازه و اقدامات جدید به صورت موثر و با استفاده از تکنالوژی‌های روز، از سرگیرند.

شایان ذکر است که برگشت دوباره هیات به ساحه با دو نشریه مهم علمی افتتاح گردید (جیونتا ۲۰۰۳؛ ویراردی و پاپاراتی ۲۰۰۴) (Giunta 2003; Verardi & Paparatti 2004) که بر اساس مستندات سابقه می‌باشند. اضافه بر این، سروی مواد باستان‌شناسی و مستندات آرشیفی همزمان با پلان‌های جدید اعاده تصاویری بود که به نحوی ادامهء تجارب گذشته محسوب می‌شود و قسماً برگرفته شده از منابع تصویری سال‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ اند. من در اینجا در مورد معلومات جدید و نتایجیکه از فعالیت‌های باستانشناسی هیات جدید بدست آمده، صحبت نمی‌کنم؛ برای مطالعه در این باره من به خوانندگان سفارش می‌کنم که به نشریه کارهای قابل ملاحظه‌ای علمی که تا حال صورت گرفته، مراجعه نمایند. من صرف در باره مطالعات جاری و (تا حال مقدماتی) دست‌آوردهای صحبت‌نمایم که می‌تواند به خواننده این مفکوره را بدهد که چگونه ترکیبی از مستندات آرشیفی گذشته، تحقیقات علمی و استفاده تکنالوژی می‌توانند به ما کمک کند تا آثار باستانی و آبداتی تاریخی کشف شده در گذشته را بهتر بشناسیم و هم تمرکز ما بر مطالعات آینده بر میراث‌های فرهنگی افغانستان را تقویت دهیم.

مستندات باستانشناسی و شبیه سازی باستان‌شناسی

یکی از نخستین وظایف از سرگیری کارهای هیات تحلیل و تجزیه گرافیکی و ترسیمی نمونه‌های آبدات و معماری آنها بود. اینها بر اساس مناسب بودن آنها برای ادغام قسمی انتخاب شد؛ این کار نوعی از حفاظت کافی از عناصر آشکار بود که می‌شد تا حدی برای شبیه سازی کارا باشد. نکات قابل کاری در اسناد تصویری گذشته پیدا شد که در زمان حفاریات و سروی از سوی متخصصین آموزش

دیده، تحت بررسی مستقیم و نظارت باستان شناسان و مورخان هنر برجسته شده بود.⁹ توجه خاص به شماری از آثار تاریخی و واحد های نمونه ای و همچنان به پلان های زمینی و ارتفاعی مبذول گردید و هدف مشخص از آن انکشاف گام به گام و همه جانبه ای باز ساخت آنها بر مبنای پس زمینه اصلی آنها بود. دست آورد های قسمی را که قبلاً صورت گرفته بود می توان به حیث رهنمودهای قابل اطمینان برای تکنیک ها و گزینه های جدید و برای توسعه نهایی بکار گرفت.

در مورد ساحه بودایی تپه سردار، ارزش قابل توجهی در بین سوابق سابقه تصاویر گرافیکی بودای تاج دار بزرگ است (ارتفاع بازسازی شده ۳،۷۰ سانتی متر) در اتاق نمبر ۲۳ (تصویر: ۵۷) ترکیب قابل رویت و احدهای مختلف که به شکل منسجم تزیینی دیده می شوند (ibid.: Figs. 29-31)؛ و دیگر یافته های این اتاق همه باهم بواسطه اسناد قدیمی شان مرتبط گردیده اند و شکل تخیلی بازسازی شده این اتاق ترتیب گردیده است.

تا جاییکه به اجزای مربوط بود، هیات جدید تمرکز اشرا به ابعاد عمومی تراس بالایی معطوف داشت، جاییکه ساختمان های نیایشی ساحه بالای آن ساخته شده بود. در این مجموعه، یک استوپه مرکزی در وسط تراس قرار دارد که در اطراف آن دیوار های احاطوی قرار داشته و در قسمت شمال شرقی و شمال غربی آن یک ردیفی از استوپه های کوچک ستاره شکل و بودا ویا بودیستوا نشسته بر تخت نیز قرار دارد.

حالت حفاظتی ساختمان ها و معابد در این ساحه میانگین بود. استوپه اصلی - در نوع خود بزرگترین استوپه که تا حال در افغانستان کشف شده است - تنها دو طبقه مربع شکل آن حفاظت شده بودند. ساختمانی که در جوار بخش ورودی قرار داشت، در شمال-غرب، و همچنان نیایشگاه های که در جنوب-شرق دیوار احاطه ای موقعیت داشت، در اثر فرسایش طبیعی تقریباً کاملاً از بین رفته اند. همچنان، از استوپه های کوچک ستاره شکل و بودای نشسته بر تخت تنها قسمت های پائینی آنها باقی مانده است. در بسیاری موارد، وضعیت طوری بود که آثار از محل اصلی شان افتیده بود و با خاک و خاشاک در محل باستانی مخلوط شده بودند که یا به شکل غیرقابل ترمیم بودند یا خراب و پارچه پارچه شده بودند. با آن هم، اجزای عمومی معابد و بعضی از نشانه های طرح اصلی و ایکانوگرافیک قابل مستند سازی بود (تادی و فیراردی ۱۹۷۸: و فیلیجینزی ۲۰۰۹ الف، ب).

بر اساس پلان سابقه عمومی ساحه، ارتفاعات زمین، تصاویر و راپور های ساحوی، کارهای ابتدایی برای تهیه سه بُعدی تراس بالا انجام شد (تصویر: ۵۸). بازسازی اسبق تصویری لایه های تزیینی در نمایه وسیعتر ایزومیتیک مدغم شد (تصویر: ۵۹). همچنان نمایه های نزدیکتر به معابد تحت مطالعه قرار گرفت که از معبد ۱۷ آغاز گردیده جاییکه مجسمه بزرگ ماییتیریا به شکل یک بوداء مکمل مجسم شده بود (تصویر: ۶۰).

اضافه بر این، اقداماتی هم برای بازسازی (باز سازی تصویری) معبد ۲۳ گرفته شد، جاییکه بودای بزرگ جواهری (بودا مزین با جواهرات) از آن بدست آمده بود. در اصل پیش روی دیوار چپ معبد قرار گرفته بود و در مقابل مجسمه بزرگ دیگر، تقریباً به همین اندازه، الهه دُرگاه (Taddei 1992)، قاتل گاو که در شکل شیطان (روح پلید) ماهیسا (Mahiṣa) ظاهر گردیده بود که اعمال وی در ادبیات مذهبی هندو درج یافته است. چندین شرح این قصه در پُرانا (Purāṇas) وجود دارد، به ویژه در مارکندیپورانا (Mārkaṇḍeyapurāṇa) که حاوی نخستین نسخه این حماسه است.¹⁰ بر اساس این، دیو قدرتمند ماهیسا (روح پلید) که به شکل گاو نر تغییر قیافه داده بود، تمام قدرت زمین و آسمان را گرفته بود و در کهکشان ها هرج و مرج ایجاد کرده بود. چون ایزد براهمه (Brahmā) به وی عطیه ای داده بود که هیچ موجود مذکری وی را کشته نتواند، ایزد های اندرا، شیوا و ویشنو ناموفقانه به نبرد وی رفتند. با توانایی ذهنی شان آن ایزدان یک الهه قشنگی را خلق نمودند و به وی تمام قدرتمندترین سلاح های خود را داده و وی را موظف نمودند که این دیو را شکست بدهند. پس از یک سلسله رویدادها دُرگای که از چندین بُعد حمایت می شد و از سوی وسیله حیوانی اش (گره که بعضاً از آن ببر و پلنگ یاد می شود) حمایت می شد بلاخره دیو را مغلوب نمود سر وی را از تن اش جدا کرد. ماهیسا از بدن بدون سر این حیوان به بیرون آمد و الهه فوراً آن را گشت.

⁹ من در اینجا از کار در خور ستایش نیکولا لابیانکا و جیووانی ایوپولو تذکر می برم که تحت نظارت مدیران ساحوی هر کدام موریزو تادای (باستانشناسی قبل از اسلامی و هنر تاریخی)، الیسو بومباچی و امبرتو سیراتو (باستانشناسی اسلامی و تاریخ هنری) اجرا شده بود. به دنبال آغاز فعالیت ها در اوایل سال ۲۰۰۰، منابع تصویری تازه از سوی شماری از متخصصین مجرب در ساحه معماری و رسامی باستانشناسی چون الیو پیاراتی، فرانسهکو مارتور و دانیلو

روسوتی در اختیار ما قرار گرفت. همچنان باید از محصلین پوهنتون شرق شناسی ناپل به ویژه از دوناتیلای ایوبلیس و انامیریا فیدلی و کارلتا پسارو یاد نمود.
¹⁰ برای یک مطالعه فوری و ماخذ و منابع مراجعه شود به: فلاد ۱۹۹۶: ۱۷۵-۱۷۶ (Flood 1996: 175-176).

بقایای یک مجسمه بزرگ در تپه سردار که نمایانگر یک الهه نیرومند است که بر بدنه بدون سر یک گاو نر پا نهاده، در مورد نوعیت پیکرنگاری هیچ شکی باقی نمی‌گذارد چون این نوع نه تنها در پیکرنگاری هند مستند شده بلکه در افغانستان هم توسط مجسمه های جداگانه و متعلق به محلات نامشخص تایید شده است (کیویاما ۱۹۷۶: ۳۸۰-۳۷۸). به طور ویژه، این دُرگاه تپه سردار میتواند با مجسمه مرمری که از گردیز بدست آمده مقایسه گردد (به ارتفاع ۶۰ سانتی متر حفظ گردیده است (ibid.: 379 and Fig. 9).

موجودیت و اهمیت یک الهه بیگانه (ناشناخته شده) در یک ساحه بودایی (Taddei 1992; Silvi Antonini 2005; Filigenzi 2009b) و همچنان ماهیت و منشا الهه های مونث، یک موضوع قابل بحث است (Tucci 1963; Id. 1977: 28). برای معلومات بیشتر خواننده میتواند به منابع و مآخذ ذکر شده رجوع نماید.

فرضیه های بازسازی شده (باز سازی تصویری) که در اینجا ارایه شده (تصویر: ۶۱) هنوز مقدماتی میباشد. هنوز جزییات عمده و جزی موجود نیست طور مثال موجودیت سایه بانی که به نظر ما از مواد سبکی چون تکه پربها در روی چوکات چوبی ساخته شده بود. این ذریعه موجودیت ستون پایه های کوچک و بقایای چوب (تیر) و پلان های که در مراحل حفريات مستند گردیده و از آن پارچه های سوخته چوب و آثار مخروطیه باستانی در بالای طبقه (لایه) فرش بدست آمد، برداشت می شود. پارچه هایی از لباس الهه های مونث، قسمت هایی از دست و بازوی مجسمه ها و دیگر پارچه های که از ویژه گی های خاص برخوردار هستند هنوز به درستی درک نگردیده اند و تنها در حد حدس باقی مانده اند. از جانب دیگر، اندازه و حالت الهه مونث با عناصر دور همنوایی دارد.

یک تاثیر مثبتی را که این مطالعه بر تحقیقات باستانشناسی داشت، قابل ملاحظه است. دُرگای تپه سردار یگانه سند مطمئن الهه مونث در محلات مقدس بودایی تا سال ۲۰۱۲ بود تا آن که ساحه مس عینک یک معادل خارق العاده آنرا میسر ساخت. باید تاکید ورزید که بدون پیشینه در تپه سردار، بقایای قابل رویت معبد دُرگا در مس عینک شاید اصلاً نادیده گرفته می شد. در جریان یک بازدید از ساحه، نیکلاس اینگل (Nicholas Engel) پارچه هایی از تزئینات معماری را برایم نشان داد که وی آنرا با بقایای مشابه از تپه سردار مقایسه نموده بود. اضافه بر این آقای نادر رسولی بر پارچه ای از گوش یک مجسمه (۱۲ سانتی متر) برایم اشاره نموده بود. این اتفاق قابل ملاحظه ما را وادار ساخت تا ساحه را مورد مطالعه قرار دهیم. این پارچه ها از محل یک معبدی (ساحه ۳۲) بدست آمده بودند که ذریعه آتش تقریباً به صورت کامل از بین رفته بود. یگانه چیز باقیمانده در محل قسمت های پایینی ستون های چوبی بود و یک بخش مستطیلی ستون (۴۰، ۲، ۹۰ x سانتی متر) که در دیوار مقابل ورودی گذاشته شده بود (تصویر: ۶۲). با دیگر بقایای یافت شده در این ساحه شباهت های زیادی را با تپه سردار نشان میدهد.

تحقیقات در ساحه ای چون مس عینک همواره دشوار است: ساحه بسیار بزرگ است، وقت بسیار اندک بوده و فشار ها زیاد که در نتیجه این حفريات یک نوع حفريات نجاتی میباشد^{۱۱} (مراجعه شود به: تیموری در این جلد). مس عینک نه تنها یکی از بزرگترین ساحات باستانی کشف شده است بلکه دومین بزرگترین ذخیره مس در جهان هم است. با وجود توافق جهانی در مورد اهمیت فرهنگی ساحه، توقعات اقتصادی برای یک کشوری که از لحاظ اقتصادی مشکلات دارد، نیز وجود دارد. یکبار دیگر باید گفت که فرهنگ سرمایه ای است که به طور بطی و غیر مستقیم دوباره پرداخت مینماید نسبت به استخراج معدن.

هدفم از بحث طویل در مورد یک چنین موضوع حساسی، که درخور توجه کامل می باشد، نیست اما می خواهم اشاره داشته باشم به این که عمل کرد درست در کار باستانشناسی بیشتر از جمع آوری مجموعه ای از آثار و آبدات و نگهداشت فیزیکی آنها میباشد. دُرگای از دست رفته مس عینک یک نمونه بارز این امر است که باستانشناسی چی باید باشد: یک تحقیق همه جانبه از تمام نشانه های فیزیکی گذشته و همچنان چیز های که می تواند ما را اجازه بدهد تا شواهد مفقود شده را دوباره زنده نماییم.

موضوع دُرگای مس عینک فقط یک پرسش مجسمه ای نیست، ولی شواهدی بر بحث های منتقدانه یک مجسمه غیر معمول در یک ساحه بودائی میباشد. اضافه بر این، میتواند در باره اوضاع مذهبی آن زمان معلومات ارایه بدارد، این کشف همچنان دریچه را در مورد هنرهای کم شناخته شده جهان باستان شرق میگشاید و یک نگاه اجمالی به کارهای هنری، میکانیزم های تولید هنری، انتشار نمونه های هنری و به احتمال زیاد، به هنرمندان، ارائه می دارد. طبیعتاً که استفاده از عین قالبها برای اسباب تزینی در تپه سردار و مس عینک (تصویر: ۶۳) به این معنی است که یا این قالب ها در کارخانه هایی در یک ساحه گسترده تولید و توزیع شده بودند یا کارخانه

^{۱۱} برای جزییات بیشتر از نتایج حفريات در این جلد به تیموری مراجعه شود.

های شخصی جعبه اسباب آنرا دیزاین کرده بودند و از یک محل به محل دیگر انتقال می دادند. منحیث یک بدیل برای امکان دومی، ما موجودیت یک نوع کارخانه فرعی را محتمل می پنداریم که شاید توسط خانواده ای ایجاد شده بود و در محل های مختلفی فعالیت داشت. هر چیزی که باشد، با این ملاحظات می توان تحقیقات خلاق و اساسی را در باره زیرپایه های هنر آبادات بنیاد گذاشت، چیزی که سیستم پیچیده منابع انسانی و تخنیکی است برای تهیه آثار هنری، اجتماعی، سیاسی و شبکه فرهنگی که امکان تشریک، تقدیر و حمایت از مباحث هنری را فراهم می کند.

بازسازی (باز سازی تصویری) ستوپه های متناوب ستاره ای شکل و مجسمه های بر سر تخت نشسته ای که در شمال-غرب و جنوب-غرب تراس بالا و تمام حصص این تراس وجود دارند، تحت کار است. ما کار را با بازسازی گرافیکی انواع نمونه ای هر کدام از (مجسمه و استوپه) آغاز کردیم. با آنکه اینجا موقعیت پرداخت معلومات بیشتر بر مفهوم پیچیدگی سمبولیک این آبادات و تنظیمات فضایی آنها ضروری پنداشته نمیشود،¹² می خواهم بر اهمیت و ارتباط فوق العاده آن به تاریخ فرهنگی بودیزم تاکید ورزم. اینها در اصل نخستین شواهد باستانی معماری و نمونه های ایکنوگرافیک استند که در صورت توسعه بیشتر به شکل معیاری، نقش کلیدی در توضیح هنر های هیمالیایی و کشور های شرق دور ایفا نموده می تواند. بنأ اینها یک ربطی میان محل ها و زمانه های دور بوده و در عین حال نقش مرکزی افغانستان را در تاریخ فرهنگی اواخر باستان آسیا، تبارز می دهد.

بقایای موجود این آبادات فقط یک تصور قسمی اشکال اصلی و تاثیر آنها بر تمام ابعاد ساحه را فراهم می کند. در مورد استوپه ها (معمولا نذری)، فقط بخش های پائینی آنها حفظ شده بود و در شماری هم علایم مشخصه نقطه شروع گنبد موجود میباشد. این برای ما اجازه داد تا اندازه و تناسب نسبی این استوپه ها را مشخص سازیم و آنها را با دیگر استوپه هایکه در لوحه های تزئینی تپه سردار و دیگر لوحه های تزئینی از آسیای مرکزی تکثیر یافته بودند مقایسه نسبی نمائیم تا باشد تصویر کلی از این استوپه ها داشته باشیم (تصاویر: ۶۵-۶۴).

در باره تخت ها (سکو) باید گفت که، نمونه انتخاب شده برای بازسازی (باز سازی تصویری) تخت شماره ۶ که در یاد داشت های حفريات این نمبر بر آن اختصاص داده شده بود، میباشد. این تنها نمونه بود که در آن نه تنها قسمت پائینی تخت (سکو) بلکه قسمتی از پاها و تنه مجسمه نشسته بر آن نیز حفظ گردیده است (تصاویر: ۶۴-۶۶). قسمت هایی از چین لباس هیچ شکی را در نوعیت لباس نمیگذارد، یعنی مشابه به پوشش راهبه ای بودا نبوده، بلکه قسمت پائینی پوشاک بودیستوا و یا به مانند آنرا نشان میدهد.

دو فیلی که از تخت (سکو) حمایت می کنند اشاره ای است به موجودیت بودای اکسوبیا (Buddha Akṣobhya). با آن که هیچ توضیحی برای موجودیت ویژه گی های ایکانوگرافیک متفاوت ارائه شده نمی تواند که عین شکل در اشکال مختلف ظاهر گردد، پنج بودای کیهانی (که اکسوبیا در میان آنها نامبرده شده می تواند) ندراتا با لباس شهزادگی مثل بودیستوا ظاهر میگردند.

به دنبال این فرضیه این مجسمه طوری تصور شده است که گویا در حال تماس با زمین یا bhumisparśamudrā است. جزئیات چون تاج، تزئینات و نظم موها از یک سلسله مقایسات تولیدات مجسمه ای گرفته شده اند که در تپه سردار مستند شده اند. برعکس، سایر جزئیات را می توان با یکجاسازی عناصر مختلفی باسازی نمود که یا به صورت کافی در این یا آن تخت حفظ شده بودند یا ملاحظه شده و به طور دقیق مستند شده بودند اما برای بقا بسیار شکننده بودند، طور مثال بقایای نادر قسمتی از حلقه نور و هاله (halo and nimbus).

در باره تصویر نورگای که در معبد ۲۳ است باید گفت که، تخت (سکو) آن هم توسط یک سایه بان حفاظت شده بود، این تصور منوط است بر زیر ستونی های کوچکی که در پیش روی سکو موجود است، که بر اساس اندازه کوچک آنها، ستونهای باریک و با ظرفیت کم تحمل بوده اند. بدون شک، این سایه بان ها از مواد بسیار سبک ساخته شده بوده اند: یک پارچه ای از تکه در چوکات چوبی، قسمت پیش روی این چوکات بالای دو ستون پایه های جلو تخت و قسمت عقب آن در قسمت عقبی تخت اتکا و برافراشته بوده است.

در اصل تخت ها (سکوها) دارای تزئینات غنی و با شکوهی بوده اند، یا کندن کاری شده و یا نقاشی شده. با آن هم، سمت جلو پشت (اتکا) تخت ها نیز با تزئینات تجسمی مزین گردیده بودند. در بخش هایی همجوار این تخت ها پارچه های تزئینی یافت گردیده است. نه تنها پارچه های تزئینی بلکه پارچه های مجسمه های کوچک نیز بدست آمده که به گمان اغلب شاید این ها هم جز تزئیناتی سکو بوده باشد و احتمالا نقش چندین جانبه ای را بازی مینموده. با در نظر گرفتن این عناصر، هر تخت (سکو) به مانند یک معبد (یا جای

¹² خوانندگان را به مطالعه تادی و فیرادی ۱۹۸۵؛ فلیگنزی ۲۰۰۹ ب دعوت می کنم.

مقدس) به نظر میرسد، به شکلی مشابه به نمونه‌های معبد‌های کوچک سفری (قابل حمل) که در مناطق کشمیر و همالیا حفظ گردیده اند، بوده باشد. در حال حاضر، ما ساخت و ساز تصویری را روی طرح مقدماتی شکل اساسی این تخت‌ها (سکو) یعنی احتمالا چه نوع بوده اند، محدود ساخته ایم و همچنان تلاش‌ها نه تنها برای فرضیه‌های بیشتر در مورد شکل این تخت‌ها بلکه روی تزئینات رنگی یا کروماتیک آنها جریان دارد.

در حقیقت، نقش عمده‌ای را که نقاشی‌های چندین رنگی (پولی کروماتیک) بر نمای بیرونی این سکوها ایفا نموده بوده را نمیتوان نادیده گرفت. نقاشی و ملمع کاری‌ها به صورت واضح جز اساسی تولید هنری در این سکوها هستند، نه تنها به منظور زیبایی بلکه برای چهره سمبولیک و جادویی آنها. با آن‌که در تپه سردار، به جز از شماری استثنائات، صرف بقایایی بسیار اندکی از کارهای تزئینی باقی مانده است، تحقیقات و مستندسازی در باره استفاده از رنگ و ملمع‌ها شاید دریچه‌ای را به سوی اندیشه‌های رنگ در آن زمان گشود به ویژه در مورد مکان‌های مذهبی و آثار.

این یک روش تحقیقات مشکل اما امیدبخش است که مستلزم یک استراتژی متعهد و درازمدت برای تفتیش دقیق تمام مواد، اندازه‌دست پلان نمونه‌ای برای تحلیل‌های کیمیایی و یک متودولوژی جامع مقایسوی که در زمان حاضر به دلیل کمبود آمار و مستندات، محدود مانده است، می‌باشد. باز هم باید گفت که علوم انسانی باید در تهیه پلان‌ها برنامه‌های خلاق و معیارهای عمومی تبادل‌معلومات، نقش اساسی ایفا کند و این چیزی است که باید پیش از بکارگیری تکنالوجی اجراء شود تا قابلیت‌های بعدی را به صورت گسترده توسعه دهد.

برای دوره اسلامی، یک مقدار زیادی از مستندات مرتبط به بناهای تدفینی اسلامی در ساحه غزنی بر مبنای مطالعات فوق‌الذکر است که از سوی آر جوینتا (R. Giunta؛ ۲۰۰۳) صورت گرفته است. با آنهم آرشیف انستیتوت مطالعات افریقا و شرق ایتالیا حاوی شماری از نوتها و نقشه‌ها مربوط پنج دوره حفريات از سال ۱۹۵۷-۱۹۶۲ در ساحه قصر دوره غزنویان در غزنی میباشد (سویراتو ۱۹۵۹؛ ادامیستانو ۱۹۶۰؛ بومباچی ۱۹۶۶).

این قصر ساخته شده از خشت میباشد با مخلوطی از گل راس و خشت پخته که توسط یک دیوار احاطوی مستطیلی نامنظم احاطه شده بود و شکل یک آبداء نمایه‌ای با برج‌ها و استحکامات را داشت. این قصر به دو بخش تقسیم گردیده بود: ساحه عامه که در آن امور اداری و تشریفاتی صورت می‌گرفت و یک بخش خصوصی. حویلی مرکزی که با سنگ مرمر فرش گردیده و اطراف آن با راه‌روها احاطه شده که در آن چهار ایوان به شکل محوری باز گردیده است. دسترسی به اتاق سلطنتی از ایوان جنوبی که در مقابل در ورودی قرار داشت، صورت می‌گرفت. یک مسجد ستون دار همراه سه دالان موازی به دیوار طرف قبله، در قسمت شمال غربی این قصر نیز وجود داشته.

در میان ساختمان‌های اساسی باید از حجره‌های (اتاق) که در چهار اطراف حویلی مرکزی موقعیت دارند، یاد آوری نمود، و مثل چهار ایوان در قسمت‌های پائینی دیوار آن لوحه‌های مرمری تزئینی وجود دارد. در قسمت بالایی این لوحه‌های تزئینی یک شعر طویل فارسی به رسم الخط کوفی حک شده بود (بومباچی ۱۹۶۶؛ تصویر ۶۷). تزئینات بقیه حصص دیوارها توسط ردیف خشت‌های تکمیل گردیده بود که دارای نقوش هندسی و خطی بودند. هنر استادانه و تاثیرگذار شیوه حکاکی، اصالت غنی هنری در اشکال تزئینی همچنان نمایه‌های رنگ که تا حال بروی مرمر و خشت‌ها باقی مانده اند (آبی، سرخ و زرد)، با وجود کمی و کاستی‌ها، نمایانگر هنر معماری باشکوه عصر غزنویان بوده و تاثیرات آن در هنرهای دوره‌های ما بعد هویدا است.

بنابر این، قسمیکه در چندین نشریه‌های مخصوص دیگر هم تشریح گردیده است، شواهد باستان‌شناسی که از سوی هیأت باستان‌شناسان ایتالیوی ارائه شده است تا حد زیادی نوشته‌های مورخین چون العنبنی را تایید می‌کند (ترجمه بومباچی ۱۹۶۴: ۲۵، ۳۲-۳۱). این مؤرخ در اواخر قرن ۱۰ و اوایل قرن ۱۱ میلادی در غزنی زندگی می‌کرد و خود شاهد تزئین تعمیرات شهرها به رنگ‌ها و درخشش‌های مختلف بود.

با این حال، تحقیقات تشخیصی ام تادی (M. Taddei) در سال ۱۹۹۹ راه اندازی شد و فعالیت‌های شبیه آن در اوایل سالهای ۲۰۰۰ نتایج ناامیدکننده در قبال داشت. از میان شماری از ساحات باستانی که توسط هیأت قبلی سروی، تحقیق و بازسازی گردیده بودند، تنها اثرات کمی در آنها باقی مانده است (به شمول قصر) و بر بعضی از آنها خسارات جبران ناپذیری وارد گردیده است.

این کار باعث گردید تا هیأت جدید از ظرفیت‌های مستندات آرشیفی به شکل یک اقدام بدیل در مقابل فروپاشی و ویرانی شواهد فزینگی

باستانی استفاده نماید.

مطالعات آبدات تدفینی و کتیبه های عصر غزنویان قبلا صورت گرفته و توجه تیم «غزنی اسلامی» بر قصر غزنویان متمرکز بوده. در جریان سالهای فعالیت ساحوی اضافه بر مستندات تصویری، بارزترین عناصر تزئینی مرمری و خشتی ترسیم گردیده بود. مزید بر آن، یک تفوق مقدماتی قصر از سوی یو سویراتو به همکاری روساتی (D. Rosati و U. Scerrato) در سالهای ۱۹۹۰ پیشنهاد گردید (سویراتو ۱۹۹۵). متأسفانه سویراتو نتوانست این را تکمیل کند اما این کار با یک مبحث گسترده تر دوباره از سر گرفته شد که مشتمل بر امکانات تازه در عرصه تسهیلات دیجیتالی است. همچنان از دیدگاه احیا و بازسازی موزیم هنر اسلامی، نمای اکسونوتریک قصر با استفاده از گرافیک های سه بُعدی کمپیوتری انکشاف یافت (تصاویر: ۶۹-۶۸).

نتیجه گیری

نتایج حاصل شده تا این حال قطره ای از یک بحر است، یک بخش قابل رویت کارهای دشوار و مبهم معلوماتی برای حصول مجدد و جمع بندی، مطالعه تحلیلی و مقایسوی میباشد. بکارگیری منابع انسانی که منجر به نتایج قسمی شد از طریق سرمایه گذاری های مشخص حاصل گردید. محصلین دورهء دوکتورا و فارغین در ابعاد مختلف این پروژه سهم گرفتند و هر کدام به طور بسیار سخاوتمندانه در سازماندهی مجدد آمار و معلومات آرشیف، تحقیقات عمیق در ابعاد مشخص تزئین قصر، در تاریخ و کتیبه نویسی غزنویان و بلاخره در توضیح دیجیتالی آمار کار نمودند.¹³

تحلیل آمار قدیمی نه تنها راه را برای تجارب تازه در مورد بازسازی گرافیک ها باز نمود بلکه در اکتشافات تازه هم کمک مینماید. برعکس آن چیزی که سیراتو در گزارش مقدماتی خود به شکل فرضیه مطرح ساخت (عین مطلب: ۲۶) مراحل مختلف قصر در زمان سلاطین غزنویان ابراهیم و مسعود سوم آغاز نشده (آخر قرن ۱۱ و آغاز قرن ۱۲ بعد از میلاد)؛ باشکوه ترین مرحله را می توان به آنها ربط داد اما تاریخ قصر به قبل از آنها بر می گردد، و شاید هم با شیوه متفرقه بوده باشد، دوره آخری موضوع متمرکز این مطالعات میباشد.

اینکار همچنان یک مثال دیگری است که اهمیت تحقیقات و مستند سازی باستانی را برجسته می سازد که منابع برحال توانایی رفع خلاهای موقتی را دارند، اما ظرفیت های آن فقط با تلاش های آگاهانه و متعهدانه می تواند بکار انداخته شود. این تلاش را می توان با تکنالوجی تقویت نمود اما واضح است که بدون علوم انسانی نمی توانند که شکل گیرند و به اهداف خود برسند.

¹³ در حال جاری سطح دوکتورا، بر معلومات ما در باره کتیبه ها و شیوه تدفین، بیافزاید. برای جزئیات بیشتر به این آدرس اینترنتی مراجعه نمایید.
http://ghazni.bradypus.net/islamic_blog

¹³ همکاری های مشابه از سوی روگایردی در قسمت (مرمر) و اس آرتوسی در بخش (خشت) (تیزس نشر نشده ای دوکتورا) و کارلاتا پساوودر بخش (گرافیک سه بعدی تیزس ماستری)، و همچنان انتظار می رود که مطالعات

بحث و گفتگو: حفاظت آبدات تاریخی افغانستان

عبدالاحد عباسی، ریاست آبدات تاریخی افغانستان

عبدالواسع نجیمی، بنیاد کلتوری آغاخان

سید جاوید، سازمان ایجاد سهولت و معاونت بشری

عبدالحبیب نوری، سازمان مشورتی میراث فرهنگی افغانستان*

مقدمه

شاید یکی از عینی ترین گواه غنای میراث فرهنگی افغانستان نمود های گسترده آبدات تاریخی آن باشد که از استوپه ترا شیده شده از سنگ تخت رستم قرن چهارم میلادی سمنگان الی مسجد جامع هرات دوره غوری و تیموری و الی مسجدمعاصر شاه دو شمشیره در کابل را ارایه میکند. مهندسی تاریخی افغانستان نه تنها شاهد هزاران ساله بناه سازی سنتی افغانستان بوده بلکه ارایه کننده صنعت گری محلی روش های تزینی ایدیا ها و امتیاز در کار برد مواد می باشد. مبتنی برآن، این آبدات شماری از بهترین شواهد متنوع حضور تکامل فرهنگ افغانستان را که از لایه های اجتماعی سیاسی و اقتصادی می گذرد فراهم می کند.

مراحل حفظ آبدات تاریخی در افغانستان

در اواسط قرن ۲۰ میلادی، حکومت افغانستان علاقمند بازسازی آبدات مهم فرهنگی مثل مسجد جامع هرات در سال ۱۹۴۰ شد. در سال ۱۹۶۰ غربی ها شروع به همکاری در تلاشهای حفاظت آبدات نمودند، اما پس از آن دیدگاه های خود را در مورد آنچه برای هر یک از آبدات مهم است نیز بر این تلاشها افزودند. یک مثال آن، کارکرد یک انجنیر متخصص فرانسوی بود که در سالهای ۱۹۶۰ از طرف اداره آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد (یونسکو) به افغانستان سفر کرد تا استوپه سنگی گلدره در جنوب شرق کابل را ترمیم نماید. وی تلاش ورزید تا این استوپه را براساس تصورات قرون ۱۸ و ۱۹ فرانسویها از بودیزم که عمدتاً اساس آن را افسانه ها تشکیل می داد، ترمیم نماید. در عین زمان، متخصصین ایتالیوی نیز به افغانستان فرستاده شدند تا مقبره عبدالرزاق را در غزنی ترمیم نمایند، اما پس از پایان کار از دور فهمیده میشد که کدام قسمت این بنا اصلی بوده و کدام قسمت آن ترمیم شده است. بین گل سرخ تهداب که به تازگی ترمیم شده بود و گل اصلی و همچنان ردیف های بین خشت ها (انگافهای) که به درستی پرکاری نشده بود، تفاوت زیادی وجود داشت.^۱

تفاوت گسترده میان شیوه کار فرانسه و ایتالیا سبب دیدگاه های متفاوت و مباحثه در افغانستان شد و سوالی را مطرح ساخت که کدام یکی از این روشها بر دیگری غالب شود؛ این بحث تا سطح سفیران کشورها نیز رسید. نتیجه این شد که کنفرانسی در سال ۱۹۶۴ برگزار شود و افغانها که ابزار و پیشنهادات شانرا را با خود آورده بودند، سطح بلند مشارکت شان را نشان دادند.^۲ جالبترین نتیجه این بود که برای نخستین بار یک تیم افغانی برای انجام کارهای حفاظتی و ترمیماتی آبدات تاریخی ترتیب داده شد. این گروه در سال ۱۹۶۴، تحت نظر اریک هنسن (Erik Hansen) متخصص دنمارکی، تمرینات حرفوی شان را با نصب یک کتیبه در موزیم ملی افغانستان آغاز کردند. سپس آنان کتیبه دیگری را مربوط مسجد قصر در مسجد قصر سلطان مسعود را در دهلز عمارت موزیم کابل نصب کردند.

در مرحله دوم، افغانها به گونه آکادمیک در کار حفظ و ترمیم آبدات تاریخی دست به کار شدند. یک مثال آن در سال ۱۹۷۷ واقع شد، زمانی که دانشکده انجنیری دانشگاه کابل در همکاری با یونسکو قلعه اختیار الدین را در ولایت هرات سروی نمودند. متأسفانه، سال ۱۹۷۸ آغاز چندین دهه جنگ بود و اکثر افغانها از آن زمان به بعد از کشورشان مهاجرت کردند. با اینحال، آنچه را آنان از این مرحله ترمیم به دست آوردند این بود که افغانها می توانند این کار را خود انجام بدهند. به گونه مثال، در سال ۱۹۸۰، ریاست آبدات تاریخی ۷۸ محل تاریخی را ترمیم نمود. حتا در سالهای ۱۹۹۳ و ۱۹۹۴، این اداره با مهندسان محلی در هرات همکاری نمودند و کاشی های سنگی مسجد غوث کبار صاحب را احیای مجدد نمودند که تا امروز پابرجاست.

^۱ اگرچه ایجاد یک تمایز بین بنای باستانی و قطعات تازه ترمیم شده می تواند به عنوان وسیله ای برای هویدا ساختن حالت حفاظت و اصالت ساختمان اصلی دیده شود.

^۲ نتایج کنفرانس را در منشور سال ۱۹۶۴ خوانده می توانید.

* این فصل بر اساس بخش بحث و گفتگوی متخصصین روی موضوع حفاظت آبدات تاریخی افغانستان ترتیب گردیده است که در جریان کنفرانس "حفاظت از میراث های فرهنگی افغانستان" به تاریخ ۰۱ - نوامبر ۲۰۰۲ در کابل، افغانستان، انجام شد، میباشد. این بخش شامل گفت و شنود های اعضای این بحث، گرداننده بحث، شنوندگان اشتراک کننده در این بخش، میباشد.

مرحله سوم حفظ و ترمیم آبدات تاریخی در سالهای ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۳ زمانی آغاز شد که بنیاد کلتوری آغاخان در کابل به کار آغاز کرد، که در این مرحله، دانشجویان رشته مهندسی در پروژه های مختلف شرکت کرده و در کارهای عملی سهم گرفته اند. هدف بر این است که دانشجویان روشهای ترمیم را از تجارب عملی در ساحه بیاموزند. از سال ۲۰۰۱ به بعد، شرکت های خصوصی که عموماً از ارزش تاریخی این ساحات آگاه نیستند، در مورد مواد باستانی چیزی نمی دانند و اغلباً انجینیران مسلکی را استخدام نمی کنند، سبب تخریب اکثر ساحات ثبت شده اداره حفظ و ترمیم آبدات تاریخی، گردیده است. اکنون بر دوش جامعه میراث های فرهنگی است تا برای ترمیم تخریبات تلاش نمایند. متأسفانه، در ۱۳ سال گذشته، یک کار بسیار عظیمی در این زمینه موجود بود که باید تکمیل می شد. آرزو می رود که تحت رهبری حکومت جدید، تاسیسات انکشافی خصوصی و عامه به رهنمود ها اتکا کرده و با متخصصین انجینیری که شیوه های ساختمانی تاریخی را بلد هستند، همکاری نمایند تا باشد که این بناها برای نسلهای آینده حفظ شود.

مهندسی در چارچوب حفاظت و ترمیم

اگر در مورد بناها و ساحات تاریخی صحبت کنیم، باید پیرامون مشخصات این بناها و نیز مسایل مرتبط با آنها نیز بحث نماییم. به گونه مثال این مسایل مشتمل اند بر تناسب، اهمیت جزء بندی های نبش، چرا چوب مخصوص استفاده شده است، استحکامات چگونه به کار رفته است، استفاده از حصیر بوریا (یا پلستر بوریایی) و دلایل استفاده از کاه گل یا سینگل. دانستن این مسایل برای مهندسان و انجینیران ضروری است و آنان باید قادر باشند که اهمیت این روشها را به مردم عام تشریح کنند. تا زمانیکه اصالت بناهای تاریخی یا میراث های فرهنگی محفوظ نشود، بناهای تاریخی نمی توانند معرف اصالت فرهنگی باشند.

ترمیماتی که توسط بنیاد کلتوری آغاخان (AKTC) در مقبره تیمورشاه (در سال ۱۸۱۶ میلادی اعمار شده) و در شهر کهنه کابل انجام شده است، بیانگر این مسئله است. دیوار احاطه بام پایین مقبره که در زمان حبیب الله خان (۱۹۱۰-۱۹۱۵) ساخته شده بود، تقریباً به گونه کلی تخریب شده بود. این دیوار در زمان صدارت هاشم خان بازسازی شد و معماران کوشیدند که سبک مهندسی خراسانی آن را حفظ نمایند. با اینحال، در جریان ترمیمات اخیر، آزمایش دیوار بالایی با اسناد تاریخی نشان داد که کار بازسازی اولی به کلی جدید بوده و هیچ اثر هنری اصلی را حفظ نکرده است.

مسئله دیگر ترمیماتی را می توان در مسجد جامی دید. کار های ترمیماتی بسیار دشوار بود زیرا بقایای قابل رویت محصول دو عصر مهم مهندسی و انجینیری در افغانستان است: دوره غوریان (۸۷۹ تا ۱۲۱۵ میلادی) و دوره تیموریان (۱۳۷۰ تا ۱۵۰۷ میلادی). سوال اینجاست که مهندسی کدام عصر باید حفظ شود و کدام یکی رد شود؟ در نهایت، اعضای این پروژه به این تصمیم رسیدند که برای حفظ عناصر هر دو به شمول کتیبه یادگاری از عصرپیشین و گنبد طراحی شده به سبک دوره ما بعد آن، تلاش نمایند.

این پدیده در سرتاسر افغانستان موجود است، جاییکه یک آبدۀ تاریخی انعکاس دهنده دو یا بیشتر دوره های تاریخی مختلف با کم از کم دو روش یا هنر متفاوت میباشد. بنابرین، توافق عمومی بر این بود تا اگر ممکن باشد، یادگارهای هر دو عصر احترام و حفظ شوند. به گونه مثال، در سال ۱۹۷۸، گنبد بابا خاتمی در بلخ بازسازی شد، قسمت بالایی گنبد از گل ساخته شده است حالانکه قسمت پایانی آن از آهن ساخته شده است. هر دو عنصر از دو عصر خارق العاده در تاریخ مهندسی افغانستان نمایندگی می کند. در نتایج نهایی دیده می شود که ترمیم کاران با هر آنچه در توان داشته اند، جلوه های روشهای مهندسی تاریخی را دوباره تولید نمودند.

با این حال، رویکرد دیگر این است که مواد تاریخی به حال خود گذاشته شود و تنها به حفظ آبدات تا سرحدی تمرکز شود که آنها از دیگر عناصر و اختلالات محفوظ بمانند. اما باز هم، سوالی مطرح می شود که آیا یک اقدام بر اقدام دیگری برتری دارد یا یکی می تواند معرف دیگری باشد؟ مرمت یا با ثبات سازی به ذات خود، بدون ترمیم ذاتی، گام نخست حیاتی تلقی می شود، به ویژه زمانی که تلاشهای بسیار زیاد عمیق به حدی به منابع نیاز میباشد که نتوان آنها را به همه بناها مصرف کرد. در عوض، این اقدام در مقایسه با بازسازی برتری دارد زیرا با آن بخش زیاد کار اصلی باقی می ماند و هنر اصلی را همانگونه که بوده است، حفظ می کند. به هر حال، ترمیم در مطابقت با شیوه های تاریخی می تواند به کشف دوباره و احیای دانش غیر ملموس هنر تاریخی کمک کند (مراجعه شود به: نظری و دیگران در این جلد). بدون آموزش عملی، بخش زیاد هنر باستانی از بین رفته و ناشناخته خواهد شد.

یک مثال روند کشف دوباره جنبه های میراث غیر ملموس را میتوان در کار های ترمیماتی باغ بابر مشاهده کرد که توسط بنیاد کلتوری آغاخان انجام یافته، در این پروژه تمرکز جهت حفظ اصالت تاریخی باغ به خرچ داده شده و به ویژه ساختار پخسه یی آن حفظ شده است.

می دانیم که پخسه گل بی شکلی (نامنظم) است که توسط دست به روی دیوارها و سایر ساختمانها کشیده می شود، اما آنچه را باید بیشتر بدانیم این است که گل چگونه به پخسه مبدل می شود. بازسازی دیوارهای باغ بابر با پخسه روشن ساخت که اگر گل پخته شود و یا هم با کاه مخلوط گردد، بیشتر دوام کرده و در برابر شکست و ریخت مقاوم می باشد. گل پخته و خام و نیز عناصر ساختمانی سینگل که در گذشته از آن استفاده شده است، همه شاخصه های تاریخی اند، بنابراین نباید نسبت به آنها بی علاقه باشیم.

افزون بر آن، معمولاً دو روش متفاوت ارزیابی آبدات تاریخی وجود دارد: ارزیابی ابتدایی و ارزیابی ثانوی. برای اکثر ساختمانها، پروسه انجیری باید از سه مرحله بگذرد. مرحله نخست طراحی یا سروی است؛ باید طرح ساحه موجود باشد. دوم، مهم است تا هر گونه اسناد سالهای قبل پیدا شود. مرحله سوم مشتمل است بر پاک کاری در جریان و بعد از کار. این مراحل با اکثر جوانب کار باستان شناسی همسو است.

یکی از نخستین پروژه های بنیاد آغاخان ترمیم مسجد ازبکان بود. برخی رنگهای استفاده شده در آن روغنی بود، اینکه چگونه باید این رنگها از سطح پاک می شد، کار بسیار دشوار بود. سینگل - گل نرم مخصوص - با آب شسته و پاککاری شد و به حالت اولی درآمد. ولی معمولاً، اگر دیوار تاریخی دیگری در جریان ترمیم شسته و پاک کاری شود، کاملاً تخریب خواهد شد. اما پس از دو سال کار در ساحه، واضح شد که چگونه می توان این کار را طور موثر و بدون تخریب مواد باستانی انجام داد. جالب است که دیده شود چگونه مواد مقاوم ضد رطوبت کشف گردید، استحکام بخشیده شد و استفاده گردید. این مواد می تواند ذغال، آهک یا پودر خاک باشد؛ دانستی مهم این است که چگونه این مواد کار می کند و مشخصات آن چیست؟ برای انجیران بسیار ضروری است تا مواد و تخنیک های به کار گرفته شده را در ساحه مطالعه کنند تا به کیفیت آن پی ببرند.

حفظ آبدات تاریخی و جامعه عصری

بقایای مجسمه های بودا در بامیان، یکی از بزرگترین آثار در تمام افغانستان بود و تخریب آنها توسط طالبان در سال ۲۰۰۱ سوالاتی را ایجاد کرد که هنوز هم این مسئله حایز اهمیت است. مهمتر از همه سوالات، یکی این بود که آیا کار بازسازی این مجسمه ها روی دست گرفته شود یا خیر، با کدام روش و به کدام پهنه. میزان مواد انفجاری که طالبان با آن مجسمه های بودا را تخریب کردند بیشتر از ده هزار کیلوگرام تخمین زده شده بود، برخی ها گفته اند، که این مقدار برای تخریب قسمی بخشهایی از سنگ ماسه رواقی که در آن مجسمه های اصلی بودا ساخته شده بود، کافی بود. اخیراً، ارزیابی و کارتنیبتی انجام شده است و استحکامات بخش هایی از صورت یکی از مجسمه ها تحت غور قرار دارد. اما کار بیشتر برای انستیلوژی (روش بازسازی یک بنای تخریب شده باستانی با استفاده از عناصر اصلی ساختمانی، آنهم با بیشترین حد ممکن) یا سایر اشکال ترمیم، به سادگی شروع شده نمی تواند، زیرا این یک موضوع اجتماعی-فرهنگی است، نه محض یک مشکل انجیری یا هنر تاریخی. هر دو، هم ابقا پذیری و هم تاثیر جامعه در بازسازی، مستلزم تحقیق بیشتر است.

گذشته از آن، سوال ضروری در مورد ترمیم مجسمه های بودا نیست، بلکه در مورد چگونگی بهبود وضعیت کنونی آنها است. به گونه مثال، درک بهتر ژئومورفولوژی (ساختار زمین) صخره های اطراف مجسمه ها ضروری است. نتایج تحقیق در مورد ترمیم مجسمه های بودا معلوماتی را به همراه بود که در پوشش گلی روی مجسمه ها نه تنها از گاه گل بلکه مخلوط گل با پارچه های ریسمن ریشه ای جمع پشم بز و گوسفند، نیز استفاده شده. تحلیل و تجزیه رنگ و شمار زیاد جزئیات دیگر ساختار مجسمه های بودا اکنون به زبان انگلیسی و با فارمت پی دی اف در انترنت قابل دسترس میباشد.³

آنچه اکنون مهم است، حفظ و تقویت رواقی است که در آن قبلاً مجسمه بودای غربی ایستاده بود و هنوز هم به درجه که بودای شرقی محافظت شده است، محفوظ نمی باشد. افزون بر آن، مواد مستحکم کننده که اغلباً برای تقویت بقایای تاریخی در حصص مختلف افغانستان استفاده صورت گرفته، اکنون به دلیل تاثیرات عمومی و هوای خشک از بین رفته است. پیش از آنکه این مواد به طور گسترده به کار گرفته شود باید این نکته مد نظر گرفته شود. مسئله دیگر این است که به دلیل شدت انفجارات، اکنون نمی توان مجسمه های بودا را در محل دقیق قبلی آن احیا کرد. لذا، باید یک مدل استاندارد پیشرفته را برای رواق های اصلی داشته باشیم تا بتوانیم بقایای بودا را که در جایگاهش باقی مانده حفظ نماییم. قابل ذکر است که در هر کار یا پروژه ترمیماتی برای حفظ پس منظر تاریخی و نیز روشهای کهن انجیری و مواد بکار رفته سنتی، انجیران و کارگران ساختمانی باید چنین یک پروژه ترمیماتی را تحت نظر رهنمایی باستان شناسان انجام

³ report-2008-2010 / رجوع کنید. چاپ دوم در شرف تهیه شدن است.

³ برای دانلود کردن یک نسخه به وبسایت <http://www.icomos.org/en/116-english-categories/resources/publications/206-world->

دهند. محصلان و دانشمندان باید در صحنه حاضر باشند تا جریان را نظارت کرده و در مورد پروسه ساختمانی و ترمیماتی آگاه شوند. به همین سان، پروسه بازسازی و ترمیم در ساحات باستانی غزنی، به شمول تپه سردار، حاوی چندین زیارت و معبد و ساختمان های مختلف، باید در آنجاها انجیران و باستان شناسان یکجا باهم کار کنند تا این آبدات را از رهگذر تاریخی مد نظر داشته باشند.

هرچند ایجاد هماهنگی بین همه ادارت میراث های فرهنگی در این پروژه های مهم بسیار ساده به نظر می رسد، هنوز هم سوالی باقی مانده است که چرا ادارات عامه در خصوص حفاظت از آبدات تاریخی هماهنگی بهتر میان همدیگر ندارند؟ به گونه مثال، زمانیکه وزارت فواید عامه جاده را در بدخشان می سازد، میراث مدنی در بدخشان تقریباً به گونه کامل تخریب می شود. به طور کلی این نشان دهنده آن است که ادارات دولتی در زمینه حفاظت از آبدات تاریخی با هم مفاهمه و هماهنگی ندارند. علاوه بر این، دیدگاه عامه در مورد اهمیت و مفهوم آبدات در مناطق شان نه رسماً گرفته شده است و نه هم این موضوع به خوبی از سوی ادارات حکومتی درک شده است.

نتیجه گیری

ما نمیتوانیم یک ساختمان جدید را توسط تراکتور و بلدوزر ویران کنیم و به همین سان نمی توانیم این روش را در بناهای تاریخی نیز استفاده کنیم. بر ما لازم است تا کاملاً در این زمینه کار کنیم و کسانیکه در ارتباط به میراث های تاریخی و باستانی افغانستان کار می کنند باید مسلکی باشند، چونکه هر ساحة تاریخی و باستانی مستلزم درک و دانش خاص مسلکی است. افراد مسلکی باید دانشجویان را در ساحات کار عملی شان سرگرم بسازند، در غیر آن با آمدن نسلی که تجربه کار عملی در ساحة را ندارند، هر آنچه را داریم از دست خواهیم داد. اندوخته های کار عملی در ساحات تاریخی نه تنها برای حفظ موفقانه بقایای مواد میراث های تاریخی افغانستان ضروری است، بلکه دانش مهارت غیرملموس هنری و روشهای اصلی ایجاد این آبدات را نیز زنده نگه می دارد.

بخش پنجم: باستان‌شناسی و حفاظت میراث‌های فرهنگی

سروری و حفاریات در ساحات باستانی مس عینک ولایت لوگر

عبدالقدیر تیموری، انستیتیوت باستان‌شناسی افغانستان

مقدمه

تاریخ تمدن در افغانستان هزاران سال قدامت داشته، و مردمان قدیم این خطه باستانی آثاری را از خویش به جا مانده اند که گواهی بر غنای و متنوع بودن فرهنگ این کشور می‌باشد؛ این آثار بجا مانده، ساحات باستانی و آبدات تاریخی بخشی بزرگی از میراث‌های فرهنگی و ملی این کشور را تشکیل می‌دهد. یکی از مهمترین این ساحات، ساحه باستانی مس عینک بوده که مربوط به دوره ابتدائی بودیزم می‌باشد، که باستان‌شناسان در طی سالهای 2009 م تا کنون آنرا تحت سروری و کاوشهای علمی خویش قرار داده اند. اما قبل از اینکه در مورد کاوشهای باستان‌شناسی ساحه باستانی مس عینک صحبت بعمل آید لازم است تا در مورد پیشینه تاریخی این ساحه و ساحات همجوار آن روشنی انداخته شود.

منطقه لوگر

لوگر یکی از ولایات مرکزی و نزدیک به پایتخت افغانستان بوده. لوگر با ولایات ذیل هم مرز بوده: از طرف شمال با کابل، غرباً با وردک، شرقاً با ننگرهار، جنوباً با پکتیا و جنوب غربی با غزنی. شاهرآ کابل – گردیز از قسمت‌های غربی این ولایت عبور مینماید. از نقطه نظر استراتژیک، همانند ولایات شمالی پروان و کابل حایز اهمیت می‌باشد. مردم لوگر از آبهای طبیعی و رودخانه‌یی جهت آشامیدن و کشت و زراعت استفاده مینمایند.

اسم لوگر بوسیله بطليموس جغرافيه نگار يونانی که در قرن دوم میلادی زنده گی میکرد مشخص گردیده است. در نوشته‌های خود بطليموس از ساحات کابل، دریای کابل و اطراف آن تذکره داده است که یکی از ساحات اطراف کابل لوگرنا می‌باشد. آقای الکساندر کنگهم دانشمند انگلیسی و دیگران همین لوگرنا را از لحاظ شباهت نام و موقعیت آن با لوگر فعلی تعبیر نموده اند. اگر ما از نظر زبان پشتو تعبیر نمائیم لوگر بزبان پشتو به معنی لوی غر و بزبان فارسی دری کوهسار بزرگ می‌باشد، که البته به مرور زمان به لوگر تبدیل گردیده است. لوگر یکی از مناطق قدیمی افغانستان بوده که قبلاً تحت قلمرو حکومت کابلستان قرار داشته و آثار و بقایای آن از زمانه‌های باستان بملاحظه میرسد. (فیضی و دیگران، 1390 ص ۵۹)

یکی از ساحات مشهور باستانی و تاریخی ولایت لوگر سجاوند است که دانشمندان آنرا تخت جمشید نیز گفته اند. معبد سجاوند یا سوناگر در معرفی و شهرت لوگر و ساحات مربوط آن خیلی مساعدت نموده، چنانچه میتوان در ادوار تاریخی عصر حاکمیت اسلامی از مؤرخینی چون مولفان حدودالعام و المسالك و الممالك، مسعودی و البیرونی به اشکال و تنوع کلمات و تعارف لسانی در مورد لوگرنا و یا سجاوند و غیره نامبرد. (کهزاد: 1346، ص 262)

لوگر از زمان پیدایش الی 1343 خورشیدی یک بخشی از ولایت کابل محسوب میگردید اما بعد از سال 1343 خورشیدی بحیث یک ولایت مستقل عرض اندام نمود. این ولایت شاهد دوره‌های تاریخی زیادی مانند دیگر ولایات افغانستان بوده و دارای ساحات و آبدات تاریخی و باستانی می‌باشد که از جمله ساحات باستانی این ولایت یکی هم مس عینک است.

تاریچه کشفیات در مس عینک

ساحه مس عینک تقریباً در 38 کیلومتر جنوب ولایت کابل و در ۱۸ کیلومتری شرقی شاهرآ کابل- لوگر احراز موقعیت نموده است. این ساحه باستانی دارای 1.5 کیلومتر طول و 1.5 کیلومتر عرض بوده که بیشتر از یک هزار هکتار زمین را در اطراف کوه اصلی معدن مس و تپه ولی بابا جایکه معدن مس در آن موقعیت دارد احتوا نموده است. کلمه عینک در اصل خویش عربی بوده که از آهنگ گرفته شده و بعداً به مرور زمان به آهینک و عینک مبدل گردیده است. نظر به گفته محققان این سه کلمه را چشمه سار تعبیر کرده اند.

اما مس و عینک بمعنی (مس و آهن) بوده *. در این ساحه بر علاوه مس و افر، آهن نیز در قسمت جنوبی این معدن مشاهده گردیده است. ساحه باستانی مس عینک ولایت لوگر نخستین بار در سال 1342 هـ ش برابر به 1963 م کشف گردید و در سال 1355 هـ ش برابر به 1976 م برای اولین بار هیأتی چون (جی.فوسمن و ام لیبر) از این ساحه مهم دیدن نمودند و آنرا یک ساحه با ارزش محسوب نمودند. در سال 1355 هـ ش / 1976 میلادی این ساحه توسط آقای سید عمر سلطان معین اسبق وزارت اطلاعات و فرهنگ، و دانشمند روسی وینوگرادوف و کوزمینا و همچنان بختیل و گردن فرانسوی سروی گردید. اما در سال 1356/1978 یک سروی مقدماتی توسط تیم باستانشناسان موسسه دافا (تی.برتوکس، آر. بزئوال، اف.سیسبرون و ژ.لیزاک هاور) صورت گرفت که این ساحه را به دوره کوشانی تاریخ گذاری نمودند. هیأت زمین شناسی روسی در سال 1349 هـ ش موجودیت خرابه ها را در ساحه مس عینک گزارش داده بودند، و از بعضی تونل های طولی در قسمت شرقی کوه اصلی معدن مس عینک ذکر نمودند. بررسی که صورت گرفت این تونل ها "120" متر به طرف داخل معدن (رگ مس) حفر گردیده بود.

در سال 1361 هـ ش برابر به 1982 م توسط (و.بال) ساحه باستانی مس عینک در فهرست باستانشناسی افغانستان درج و بشکل مختصر از آن یاد آوری گردید (ساحه نمبر ۱۹ تحت نام عینک). در سال های 1387، 1385، 1383 / 2004، 2005 و 2007 هیأت باستانشناسی افغان تحت سرپرستی آقای کتاب خان فیضی از ساحه دیدن نمود. بعداً در سال 1388 مطابق به سال 2009 م طبق قرارداد بین کمپنی ام سس سی چینایی و وزارت معادن و پترولیم افغانستان، سروی های اساسی و حفاریات باستانشناسی در ساحه مس عینک آغاز گردید که در ابتدا به تعداد ۸ ساحه روی پلان ترسیم و برای حفاریات انتخاب گردیدند. در این اواخر سروی مجدد که در هفت قریه اطراف معدن مس عینک توسط تیم باستانشناسان افغان صورت گرفت جمعاً در حدود 43 نقطه باستانی کشف و ثبت ساحات باستانی گردید (فیضی، 1390 ص).

نظر به تفحصاتی که سال های قبل توسط تیم زمین شناسان وزارت معدن و به همکاری کشور های چون جاپان، اتحاد شوروی سابق و امریکا در این محل صورت گرفته، علاوه به راه ها و لیر های بهترین مس جهان، تونل طولی را ملاحظه نمودند که در آن کوره های ذوب مس عهد باستان وجود داشته و بعضی علایم از مشخصات و وسایل ضربایی نیز در این محلات بمشاهده رسیده است.

حفاریات ساحات باستانی مس عینک

در حال حاضر قسمت هایی از ساحه مس عینک توسط تیم باستان شناسان افغان و بین المللی حفاریات گردیده است. در سال ۱۳۸۴ مطابق ۲۰۰۵ م، قبل از شروع حفاریات، طبق هدایت مقام وزارت اطلاعات و فرهنگ، سه عدد مجسمه گلی که در ساحه تپه کافری در قسمت شمالی مس عینک کشف گردیده بود، به موزیم ملی در کابل منتقل شد. هیأت باستانشناسی تحت سرپرستی استاد کتاب خان فیضی در سال 1388/2009 حفاریات علمی و مسلکی را بالای ساحاتیکه در معرض خطر و انفجار قرار داشت، آغاز نمودند (تصویر: ۷۰).

در جریان کاوش های که صورت گرفت صدها قلم آثار منقول و غیر منقول از ساحات متذکره بدست آمد، آثار منقول بعد از ترمیم مقدماتی ثبت و سجل گردیده و به موزیم ملی منتقل شدند و آثار غیر منقول آن تاکنون در ساحه محافظت گردیده است. در موزیم ملی کشور نمایشگاهی از یافته های مس عینک وجود دارد که همه روزه علاقمندان تاریخ و فرهنگ از این نمایشگاه بزرگ دیدن مینمایند (تصاویر: ۷۱-۷۲).

در اثر تحقیقات و حفاریات سال های اخیر که در ساحات باستانی مس عینک صورت گرفته نشان داده است، علاوه از آثار مسی، نقره ئی و طلائی، آلات و ابزار آهنی تقریباً از تمام ساحات تحت کاوش بطور وافر کشف و بدست آمده است. بطور مثال تزئینات دروازه، قاشق، اسکنه دستی، داس، زنجیر آهنی، میخ های آهنی خورد و بزرگ، انگشتر، کارد و امثال آنها کشف گردیده است و همچنان بعضی از آثار فلزی که در اثر اکساید بیش از حد تخریب گردیده اند، قابل تشخیص نمی باشند نیز مشمول دست آورد ها در ساحه میباشد. مسلماً، آهن نظر به دیگر فلزات در مقابل اکساید از مقاومت کمتر بر خوردار میباشد لذا اکثراً بعضی از آثار فلز آهن زودتر از بین میروند. از روی دست آورد های آثار منقول و غیر منقول، محلات ذوب، کار خانه های ذوب و دیگر شواهد موجود در ساحه اگر محاسبه شود احتمالاً مس و آهن همزمان استخراج، ذوب و استفاده گردیده است. با آنکه تاریخ دقیق مسکن گزینی اولیه در مس عینک نامعلوم باقی مانده است (و احتمالاً برگردد به هزاره اول قبل از میلاد)، ولی حفاریات اخیر برای ما نشان داده است تا به طور تخمینی مسکن گزینی در ساحه مس عینک را از قرن ۲ و یا ۳ میلادی الی قرن ۸ میلادی تعیین نماییم. این قرن ها شامل دوره های: کوشانی، ساسانی، ساسانو - کوشانی،

یفتلی، تُرک – شاهی و هندو – شاهی میگردد، الی تسخیر مناطق کابلستان در دوره های اسلامی.

ساحه باستانی گلحمید

ساحه باستانی گلحمید یکی از صومعه های بودائی مس عینک بوده که در 34 درجه و 15 دقیقه و 298. ثانیه عرض البلد شمالی و در 69 درجه و 18 دقیقه و 102 ثانیه طول البلد شرقی واقع شده و تقریباً 2362 متر از سطح بحر ارتفاع دارد. ساحه متذکره را قبلاً افراد غیر مسول حفاری غیر قانونی نموده بودند. حفريات و کاوشهای علمی ساحه باستانی تپه گلحمید تا هنوز تکمیل نگردیده است. در جریان خاک برداری و پاکاری از ساحه پارچه های پنبه و بعضی پارچه های چین لباس مجسمه های گلی بزرگ سندی و یک عدد سکه مسی مربوط به واسودیوای اول (تقریباً ۱۹۰ – ۲۳۰ م) بدست آمد (فیضی و دیگران، 1389، ص 70-66)، این یافته ها ما را کمک مینماید تا ساحه گلحمید را تاریخ نگاری نماییم (تصویر: ۷۳). شیوه معماری از قواعد آسیای مرکزی و محلی متأثر بوده و تاثیرات هنر هلنستیک در بعضی از ساختمانها و مجسمه های آن به وضاحت ملاحظه میگردد. در این ساحه ساختمانها به شیوه کمان سازی اعمار گردیده که مواد آن بر علاوه از سنگهای دریائی، سنگ کوهی، گل، چونه و ستوک نیز استفاده شده است.

ساحه باستانی تپه گل حمید دارای دیوار های احاطوی بوده که از سنگ، گل پخسه و خشت خام مربع شکل به اندازه های 43×43×10 و 37×37×9 سانتی متر استفاده بعمل آمده. دیوار های متذکره مربوط به دوره کوشانی های بزرگ، دوره یفتلی و کوشانو ساسانی میباشد که با تپه باستانی خروار قابل مقایسه میباشد (فیضی 1390 ص 100-62).

ساحه باستانی تپه کافری

این ساحه در فاصله 900 متری شمالشرقی ساحه باستانی تپه گل حمید احراز موقعیت نموده، که یک تپه خاکی مستطیل الشكل تقریباً 30 متر از سطح زمین ارتفاع دارد. اطراف شمالی آنرا زمین های زراعتی و تپه خاکی پوشانیده و سه طرف دیگر آنرا مجرا های سیل بر احاطه نموده است. ساحه متذکره از طرف انستیتیوت باستانشناسی مورد حفريات قرار گرفته است که حفريات دور اول تپه کافری بنابر اولویت کاری و اضطراری بتاريخ 19 ثور سال 1389 مطابق به 25 اپریل 2010 میلادی آغاز گردید که در قدم نخست ساحه از وجود خاک و سنگهای باطل پاکاری گردیده بعداً ساحه توسط دستگاه توئل استیشن از شرق به غرب تقسیم و سمت شمال و جنوب آن بشکل اساسی تثبیت گردید. در نتیجه حفريات یک معبد بزرگ که در آن یک استوپه مرکزی و هفت استوپه نذری، سالون و اطاق های راهبین و بعضی حجره هایی که در آن مجسمه های بودا به حالات مختلف نمایش داده شده بود، کشف و بدست آمد (فیضی، 1390، ص 130؛ تصویر: ۷۴).

تپه ولی بابا و سایر تپه ها

به ادامه حفاری های سال های قبل ده ها نقطه از جمع ساحات باستانی کوه عینک، تپه ولی بابا و ساحات -049-045 کوه عینک، -034- شمال کوه عینک، -035 ساحه شمال شرقی شاه تپه -038-013 شمال شرقی کوه عینک، -041 قسمت نیمه شرقی کوه عینک، -045 در انتهای جنوب شرقی کوه عینک، -046 مساحت مجموعی این ساحه 1352 متر مربع است که طول آن 52 متر و عرض آن 26 متر بوده و در قسمت شرقی کوه عینک موقعیت دارد. ساحه 048 در جناح شمال شرق کوه عینک احراز موقعیت نموده است. ساحه 054، ساحه 058، ساحه 063، ساحه 064 در دامنه شمال شرقی کوه عینک واقع بوده. ساحه 058 در غرب شاه تپه تعداد ساحات فوق الذکر که در جریان حفريات ساحات باستانی جهت هرچه بیشتر معلومات خط اندازی و نمبر گذاری گردیده و بعداً حفريات بالای آن آغاز گردیده است که با تشریک مساعی باستانشناسان تعداد بیشماری آثار منقول و غیر منقول از این محلات بدست آمده است.

همچنان جهت انکشاف بیشتر و بهتر ساحات باستانی و رسیدن به هدف تحقیقی سالم سکشن های جدید به مربعات مختلف در ساحات عینک باز گردیده که باعث توسعه بیشتر گردیده است (گزارش، 1391، ص 1-3). بر علاوه از ساختمان های دوره بودائی آثار و مجسمه های دوره بودائی، ظروف سفالین بشکل های سالم و شکسته، مسکوکات مختلف الشكل و مختلف النوع که نمایندگی از شاهان دوره کوشانی، شاهان محلی (کوشانوساسان و یفتلی) را مینماید، باز یافت گردیده است (فیضی، 1390، ص 189-164).

آثار بدست آمده از ساحات

حفريات ساحات باستانی مس عینک ولایت لوگر ده ها مجسمه خورد و بزرگ و پارچه های بشکل فرگمنت از پیکره هایی میباشند (تصاویر: ۷۲ و ۷۴). پیکره ها اکثراً از مواد مختلف چون ستوک، گچ، سنگ و بخصوص گل ساخته شده که مواد مورد علاقه مجسمه سازان آن زمان بوده است. آثار بیشماری از مجسمه ها بطور توته و پارچه (فراگمنت) همانند اعضای بدن مجسمه گلی، سرهای مجسمه گلی و استوکی، قالب مجسمه گلی، سرهای مجسمه بودا، سرهای مجسمه بودیستوا، تحفه دهندگان، راهبین و شاگردان راهب، نقوش دیواری با رنگ های مختلف بدست آمده است.

مؤلف کتاب مس عینک در پرتوکاوشهای باستانشناسی آقای کتاب خان فیضی در مورد آثار این ساحه چنین گفته است:

«شیوه پیکره سازی و تزئینات در پیکره های ساحات مس عینک متأثر از هنر محلی گندهارا و تا حدودی هم متأثر از سیستم و شیوه معماری هنر هندی است. از نظر تناسب اندام، چهره سازی پیکره های این ساحه بیشتر به مکتب یونان- کوشان (یونانو - بودائی) شباهت دارد. در پیکره های بودائی، راهبین دارای لباس مکمل راهبی است و مجسمه های تحفه دهندگان و محافظین آن لباس ساده و اما اشکال مختلف دارد» (فیضی، ۱۳۹۰، ص ۲۱۷).

بیشتر تجسمات محل حفريات مس عینک از گل ساخته شده که بعداً با رنگ های مختلف چون آبی، لاجوردی، سرخ، سندی و سیاه رنگ آمیزی گردیده است. مجسمه های گلی و گچی شباهت بیشتر با آثار ساحاتی چون: تپه نارنج، خواجه صفا، تپه مرجان، ساحه باستانی شتر هده، خروار لوگر و همچنان فندقستان دارند. که به دوره های قرن ۴ الی ۹ میلادی نسبت دارد. همچنان شباهت هایی با آثار تپه سردار غزنی نیز وجود دارد، مخصوصاً کشف عبادتگاه دُرگاه، الهه مونث هندو که به ندراتاً در ساحات بودائی دیده میشود (مراجعه شود به: فلیگنزی در این جلد). مطالعات و پژوهش های ایکونوگرافی، بررسی مراحل تاریخی ساختمان های مذهبی و حفريات بعضی از آثار دیگر از ساحه نشان میدهد که مهم ترین ساحات عصر بودائی در افغانستان که توانسته با هده و بامیان قابل مقایسه باشد، همین ساحه باستانی مس عینک ولایت لوگر است.

ساختمان های محلات حفر شده شامل استوپه های خورد و بزرگ، معابد، اتاق های راهبین، حجره راهبین، اتاق های ذخیره مواد غذایی و اتاق های محلات رهائشی میباشند. در اکثر این ساختمان ها از مواد سنگ، گل، چونه و استوک استفاده گردیده است. کاوش های علمی نشان داده است که ساختمان ها دارای دیوار احاطوی بوده که از سنگ، گل، پخسه و خشت خام مربع شکل به سائز های $43 \times 43 \times 10$ س م ($40 \times 40 \times 10$ س م) ($37 \times 37 \times 9$ س م) در آنها استفاده گردیده است. در محلات باستانی مس عینک ساختمان ها دارای پوشش گنبدی و کمان مانند بوده که به اثر حوادث از بین رفته است. تاریخ معماری آثار بدست آمده اکثراً بر میگردد به دوره کوشانی ها و بعد تر از آن، که شامل میشود به قرن اول میلادی تا به ظهور اسلام یعنی قرن نهم میلادی (تصویر: ۷۵).

بر علاوه از آثار فوق، تعدا زیادی از آثار سفالی نیز ازین محل بدست آمده است. این مجموعه های آثار سیرامیکی شامل: خم ها، خمچه ها، بشقاب ها، دیگ ها، میوه دانی، صراحی میباشند. ظروف سفالی مس عینک دارای تزئینات نباتی، خطوط هندسی، تزئینات گل و برگ و تزئینات انسانی (معمولاً در قسمت گردن و شانه خم ها مهر گردیده اند). پارچه های سیرامیک با ارزش، هم بصورت ساده و هم دارای تزئینات، در ساحه و محلات از لحاظ طرز استفاده به دوبرخش تقسیم میگردد:

- ۱- ظروفی که مورد استفاده باشندگان معابد بودائی قرار داشته است.
- ۲- ظروفی که مورد استفاده عام مردم بوده است.

آثار سیرامیکی مس عینک همانند ساحات باستانی ناگاراها را قدیم هده، و خم زرگر بوده و در اکثر ساحات باستانی مشابهت های آن ملاحظه گردیده است. پارچه های سیرامیک که به رنگ سرخ و نارنجی از ساحه بدست آمده همه مربوط به دوره کوشانی بوده و به دوره های بعد تر آن تا اوایل ظهور اسلام یعنی بین قرون ۷-۲ میلادی، مربوط میباشند. نیم تنه های تاج دار مهر شده در تیکر های ساحه مس عینک، نمایندگی از قدرت و عظمت شاهان کوشانوساسان و شاهان محلی را مینماید.

همچنان از ساحات متذکره مسکوکات مختلف النوع طلایی، نقره یی، مسی بدست آمده است. بسیاری از سکه های مسی آن پوشیده با اکساید سبز رنگ بوده که قابل شناخت نمی باشد. گرچه یک تعدادی از مسکوکات پاککاری، وقایه و شناسایی گردیده است و نظر به دسته

بندی های تجزیوی از قبیل: سائز، وزن، رسم الخط و ضراب خانه، این مسکوکات مربوط به دوره های کوشانی، کوشانو – ساسانی، و ساسانی (قرن ۶-۲ م) میباشند. ایزدان گوناگون مانند: بودا، شیوا، ماوه، اردخشو و غیره در عقب مسکوکات ضرب گردیده است. همچنان در عقب بعضی از مسکوکات ساسانی یک معبد آتش (آتشکده) همراه با دو محافظ نیز به ملاحظه میرسد.

تحقیقاتیکه زمین شناسان شوروی سابق، کشورجپان و ایالات متحده امریکا در سالهای قبل نموده بودند، نشان داده است که تونلهای طولی در ساحه به ملاحظه رسیده که در آن جاها کوره های ذوب مس و بعضی علایم و وسایل ضرابی به نظر رسیده است و این موضوع در حفاری ها بیشتر آشکار گردید.

بنابر نوشته کتاب خان فیضی:

«یکی از پیشرفت های ضرب سکه موجودیت معدن مس برای باشنده گان در این محل بوده باشد، فعالیت های اقتصادی ساحه مورد نظر از نگاه استفاده از معدن مس بوده میتواند. جای شک نیست که تزئینات معابد بودای این ساحه باثروت مردمانی که در اطراف معدن بودوباش داشتند ارتباط داشته و زنده گی مردمان عادی و زنده گی مذهبی به نحوی در ارتباط بوده است. کوه ولی بابا که در جوار معدن قرار دارد اکثراً پوشیده از محلات رهاشی میباشد و این خود نشان میدهد که ساکنین این محل استخراج مس را نظارت مینمودند. در قسمت پائینی کوه ولی بابا ذباله های مس که از دوران باستان انبار شده کاملاً هویدا است که تا عمق تقریباً ۱۲ متر میرسد».

«طبق عملیه تعیین تاریخ از طریق کاربن ۱۴ که در ۱۹۷۰ م صورت گرفته تاریخ استخراج مس را به هزاره اول قبل از میلاد میرساند. و همچنان بقایای ذوب مس در سطح ساحه به نظر میرسد که یک لایه باستانی در تحت آن به مشاهده میرسد. با بدست آمدن بعضی از سکه های که از ساحه بدست آمده و پوشیده با اکساید میباشد، در صورت مطالعه این مسکوکات امکان دارد موجب تغییر در کرونولوژی مسکوکات ساحات مورد نظر گردد. در دوره حاکمیت شاهان کوشانی، مهم ترین ضراب خانه در کاپیسا بوده و احتمال دارد ضراب خانه دومی در ساحه باستانی مس عینک بوده باشد که نیازمندی تبادلات بخاطر تقویت امور مالی، تجارت و دوران پولی در همان عصر را مرفوع میساخته است. احتمالاً در عصر کوشانی و اداره تحت حاکمیت ایشان بیشتر از یک ضراب خانه وجود داشته است» (فیضی، ۱۳۹۰ ص: ۱۷۳-۱۵۹)

حفريات باستان شناسی منحيث ابراز حفاظت ميراث های فرهنگی

بنا بر نبود امنیت در گذشته، افراد و اشخاص غیر مسؤول ساحات باستانی و اطراف آنرا را غیر علمی و غیر مسلکی کندنکاری نموده اند. بلوسيله این حفريات غیرقانونی نه تنها آثاریکه در دل خاک پنهان بود غارت شده ولی محلات باستانی نیز تخریب گردیده اند. از زمانیکه حفريات در ساحه آغاز شد، ساحه مبدل به یک ساحه تحقیقی گردید، غارت و سرقت آثار به طور قابل توجهی کاهش پیدا نموده و حفريات مسلکی در ساحه باعث شد تا بر زوایای تاریک تاریخ افغانستان روشنی افکند. در جریان حفريات سالهای ۲۰۱۴، باستان شناسان قادر گشتند تا بیشتر از دوصد پارچه اثر باستانی را که از ارزش های فرهنگی والا برخوردار بودند، جمع آوری و به موزیم ملی انتقال دادند، بعداً این آثار در دیپارتمنت ترمیم موزیم ملی ترمیم و وقایه گردیدند (تصویر: ۷۶). در مجموع بیشتر از یکهزار قلم اثر به خاطر حفاظت بهتر و به نمایش گذاشتن آنها برای عامه مردم به موزیم ملی تسلیم داده شده است.

یک جنبه دیگر مهم این ساحه موجودیت مقدار عظیم مس بوده که برای استخراج مهیا بوده، تقریباً با داشتن شش میلیون تن مس که یکی از بزرگترین منابع طبیعی جهان محسوب میگردد. هدف توسعه اقتصادی مدرن این معدن در تقاطع با کشفیات باستان شناسی بوده و از این لحاظ حفريات توسط باستان شناسان افغان در اولویت قرار داده شد، ساحاتیکه در معرض خطر انفجار ناشی از استخراج معدن قرار داشتند. باستان شناسان سروی و حفريات خود را بر اساس پلان از قبل ترتیب شده آغاز کردند. مطابق این پلان سروی های باستانشناسان در روی نقشه نشانی و توسط (GPS) نقطه گذاری گردید. همچنان دیپارتمنت مهندسی کار های مسلکی و علمی شانرا جهت تهیه نقشه ساحات مس عینک برای مطالعات بیشتر و توپوگرافی ساحات، فعالیت های ارزنده ای را انجام دادند.

علاوه بر این، جهت رسیدن به هدف مطابق به پلان، تصمیم اتخاذ گردید که به تعداد ۱۰۰ نفر کارگر در جریان حفاری های ساحات باستانی مس عینک ولایت لوگر در ابتدا استخدام گردند و الی اکنون ۶۵۰ نفر کارگر بمنظور پیشبرد حفريات مشغول کار بوده اند. همچنان

بر علاوه باستانشناسان افغان به تعداد ۳۰ نفر باستانشناسان خارجی از کشورهای مختلف نیز در حفاریات و تحقیقات ساحات باستانی اشتراک داشته و به تعداد ۴۰ نفر از فارغان پوهنتون ها از رشته های مختلف بعد از یک امتحان اختصاصی بشکل قراردادی نیز استخدام گردید که بعداً تعدادی از آنها در ریاست باستان شناسی جذب گردیدند.

نتیجه گیری

تمام آثاریکه از اثر حفاریات تیم ریاست باستانشناسی در ساحه مس عینک بدست آمده نشان دهنده مهم ترین مرکز معروف دوره بودیزم در منطقه به حساب میرود. این ساحات باستانی در نزدیکی جاده تجارتی هندوستان قرار داشته که یک بخش مهمی از سیستم راه تجارتی جاده ابریشم میباشد و یکی از پر ارزش ترین راه های تجارتی ابریشم در جنوب کابل در دوران باستان بوده است.

فعالیت های باستان شناسی در کابل

ظفر پیمان، Laboratory of Archaeology, Ecole Normale Supérieure de Paris (UMR 8546, CNRS-ENS)

مقدمه

نقش کابل به خاطر فهم درست تجارتي، فرهنگی و مذهبی که در جنوب افغانستان رشد کرده است، بسیار مهم می باشد. شهر کابل در حقیقت منحصراً یک نقطه عبور و تقاطع میان گندهارا و باختر - جنوب به شمال - مخصوصاً از اواخر قرن چهارم میلادی الی ۱۰۳۸ میلادی، یعنی تازمان لشکر کشی های غزنویان بر این شهر، مسیر مهم تلقی می شد. این موضوع باعث دگرگونی های سیاسی و اقتصادی گردید، و به احتمال اغلب آغاز دوره اسلام در کابل، با وجود آن که هیچ سند باستان شناسی قدیمتر از قرن ۱۳ میلادی از هنر دره اسلامی وجود ندارد. بودیزم و هندویزم در کنار همدیگر در کابل رشد کرد و سبب به میان آمدن یک مکتب هنری بومی گردید. به همین خاطر پس از "دهه" کابل را به استناد کاوش های باستان شناسی ساحاتی مانند خیرخانه (۱۹۳۴)، تپه مرنجان (۱۹۳۶ و ۱۹۸۴)، تپه خزانه (۱۹۳۶)^۱، خواجه صفا (پیمان: ۲۰۰۵)، قول توت، تپه نارنج (پیمان: ۲۰۰۵، ۲۰۰۶، ۲۰۰۸ و ۲۰۱۰) و براساس کاوش های ما در کابل، به حیث دومین شهر بزرگ هنری، فرهنگی و مذهبی تلقی می کنیم.

حفریات در کابل از سال ۲۰۰۲ به بعد

۲۵ سال جنگ در افغانستان پیامد های تلخ بشری و فرهنگی داشت. اما پس از سقوط طالبان و استقرار مجدد صلح از سال ۲۰۰۲ به بعد، حکومت افغانستان همزمان با انکشاف و بازسازی کشور، از انستیتیوت باستان شناسی وزارت اطلاعات و فرهنگ خواست تا کاوش های باستان شناسی را دوباره از سر گیرد.

در سال ۲۰۰۲ به پیشنهاد من، انستیتیوت باستان شناسی افغانستان یک پروژه بزرگ بررسی باستان شناسی را در تمام کشور راه اندازی کرد و در سال ۲۰۰۴ کاوشگری ها آغاز یافت و مسئولیت آن برای من سپرده شد.

برای احصایه ساحات باستانی و بناهای تاریخی که در جریان جنگ داخلی تاراج شده بود، من دو هدف را مشخص ساختم: اول، سروی ولایات شمالی هندوکش، دوم، مشخص ساختن ساحات باستانی و آبدات تاریخی تاراج شده در مناطق هلمند، کندهار، غزنی و بامیان.^۲ در سال های ۲۰۰۳ و ۲۰۰۴، من ثبت ساحات باستانی در جنوب هندوکش را ادامه دادم و در سال ۲۰۰۴ دو پروژه بررسی و کاوش به رهبری خودم در ساحات خواجه صفا و تپه نارنج در کابل آغاز شد.^۳

پس از بازگشایی دوباره دفتر هیات باستان شناسی فرانسه در افغانستان (دافا) در سال ۲۰۰۳، حفریات خود را در شهر قدیم بلخ، ساحه تپه زرگران که در فاصله ۱،۵ کیلومتری به طرف جنوب شرق این شهر موقعیت دارد و ساحه باستانی چشمه شفا که مربوط به دوره هخامنشی ها بوده و در فاصله ۲۴ کیلومتری جنوب بلخ موقعیت دارد، به سرپرستی رولاند بزئوال و فلیپ مارکیس آغاز نمودند، و این پروژه در بامیان نیز به سرپرستی زمریالی طرزی آغاز شد.

در سال ۲۰۰۳، هیات باستان شناسان ایتالیوی در افغانستان حفریات خود را در ساحه باستانی بودایی تپه سردار در ولایت غزنی، از سر گرفتند. اما با تاسف، بنابر دلایل امنیتی این گروه به کار تحقیقاتی خود ادامه ندادند. با آن هم، آثار بدست آمده تپه سردار که در موزیم های کابل و غزنی تحت حفاظت قرار داشتند بوسیله ترمیم کاران ایتالیوی ترمیم گردیدند. علاوه بر این، پروگرام دیجیتالی سازی آثار و ساختمان های حفظ شده این ساحه برای بازسازی تصویری و مطالعات بیشتر آنها نیز از سوی این تیم انجام یافته است (مراجعه شود به: فلیگنزی در این جلد). همچنان در سال ۲۰۰۴ باستان شناسان آلمانی و جاپانی نیز به کارهای تحقیقاتی خود در مربوطات کابل، هرات و بامیان شروع نمودند.

^۱ تاریخی تا یک حدی انجام یافت. نتایج و راپور های این سروی به انستیتیوت باستان شناسی افغانستان در سال ۲۰۰۳ سرپرده شد.
^۲ بنا بر موجودیت مقبره ها در ساحه، که انتقال آنها مشکل بود، ما نتوانستیم حفریات در ساحه خواجه صفا را انجام دهیم.

^۱ به تعداد ۳۰ عدد مجسمه های کوچک گلی مکشوفه این ساحه در موزیم ملی افغانستان وجود دارد. برای معلومات بیشتر در مورد ساحه مراجعه شود به: Schlumberger & Curiel 1953, p. 129, and Fussman et al. 2008.

^۲ متأسفانه بنا بر نبود منابع مالی بیشتر این روند احصایه ساحات و آبدات

بررسی و سروی ما در جنوب و شمال هندوکش همچنان سبب کشف و ثبت ساحاتی شد که تا آنزمان ناشناخته بود و قدامت آنها به دوره سلطنت هپتالیان (یفتلی) میرسید، امیدوار هستیم که نتایج این بررسی ها را مطالعه و در آینده به نشر برسانیم. علاوه بر آن، بسیاری از بناهای تاریخی و ساحات باستانی که مربوط به دوره های قبل از اسلام یا بعد از اسلام بوده و در میان سال های ۱۹۹۲ تا ۲۰۰۱ در جریان جنگ های داخلی توسط قاچاقبران داخلی و خارجی بخصوص از کشورهای همسایه، مورد دست برد و تاراج قرار گرفتند. اما باید گفته شود که قاچاق آثار فرهنگی در طول دهه اخیر ۸۵ درصد کاهش یافته است. علت این کاهش نتیجه تلاش های کارمندان افغان و نظارت اهالی مناطق که در نزدیکی ساحات باستانی قرار داشته اند و با باخبر ساختن مسئولین از تهدیدات، جلوگیری از غارت این آثار را گرفته اند، این کار شان درخور ستایش میباشد.

تاریخ ادیان در کابل

در ارتفاع ۱۸۰۰ متر، مؤرخین و باستان شناسان از تاریخ شهر کابل آگاهی کامل ندارند. مبتنی بر نظریات باستان شناسان قرن ۲۰، قدامت نخستین تاسیسات مذهبی و ملکی در تپه های چهار اطراف کابل، به اواسط قرن اول و اوایل قرن دوم میلادی میرسد. با وصف نبود شواهد کافی باستان شناسی در این حوزه، تحقیقات تازه باستان شناسی و مطالعات بناهای تاریخی که از شر آفت طبیعی و گزند انسانی در امان بوده است، نشان میدهد که قدامت اولین تسهیلات مذهبی در تپه های چهار اطراف این شهر به اواخر قرن چهارم میرسد. باستان شناسی این را تایید کرده میتواند که قدامت کابل را که ما میشناسیم حد اقل به قرن پنجم میلادی میرسد و در دوران هپتالیان (یفتلی) به یک دژ مهم در تاریخ افغانستان و به یک مرکز اداری مناطق جنوبی مبدل شده و یکی از مراکز با اعتبار اقتصادی و مذهبی بوده است.

بودیزم یک مرحله انکشاف قابل ملاحظه را همراه با هندویزم سپری کرده است و مورد حفاظت شاهان یفتلی قرار داشته است. در کنار این دو مذهب سنتی، روش تانترا (تانتریک) نیز از اواخر قرن هفتم بدینسو توسط باشندگان کابل پذیرفته شده بود. کاوشگری های که در چهار صومعه بودایی (معبد بودائی)^۴ در بین سال های ۲۰۰۴ و ۲۰۱۴ از سوی انستیتوت باستان شناسی افغانستان به سرپرستی بنده، و کاوش های هیات مشترک باستان شناسان افغان و فرانسوی در سال ۱۹۳۰ در ساحات کوئل خیرخانه، تپه خزان و تپه مرنجان صورت گرفت، این گذشته عالی مذهبی را تایید میکند. بعدا براساس نوشته های تاریخی از زمان ویران شدن شهر توسط غزنویان در قرن ۱۱م و تا زمان به قدرت رسیدن تیموریان در قرن ۱۵، مساحت کابل به اندازه یک شهر کوچک کاهش یافت.

نوشته های مورخین عرب به مانند البلازوری یعقوبی متوفی سال ۸۹۷، مسعودی (قرن ۱۰ م)، ابن الاسیر (۱۱۶۰ - ۱۲۳۳ م) و یا مورخین دری زبان به مانند بیهقی (قرن ۱۰ م)، گردیزی (قرن ۱۱ م)، تاریخ سیستان بوسیله نویسنده نامعلوم (اواخر قرن ۱۰ م)، جوزجانی (قرن ۱۳ م) و قزوینی (قرن ۱۳ م) مینویسند که باشندگان شهر دین اسلام را در نیمه دوم قرن هفتم پذیرفتند. اما باوجود آن هم تحقیقات صورت گرفته باستان شناسی در ساحات جنوبی و مرکزی افغانستان، بیانگر شکست اولین تهاجم لشکر اسلام تحت قیادت یعقوب بن لیث صفار در اواخر قرن نهم میباشد، نه قرن هفتم. در تاریخ سیستان آمده است که در سال ۲۵۶ هجری یا ۸۷۷ میلادی، یعقوب پس از ویران کردن بلخ و بامیان، کابل را مورد هدف قرار داد.^۵ اما یافته های باستان شناسی ما پس از سال ۲۰۰۴ تایید میکند که اولین لشکرکشی اسلام در کابل در اواخر قرن ۹ صورت گرفته بود. البیرونی که منجم، مؤرخ و جغرافیه شناس بود (۹۷۳ - ۱۰۵۰ م) و محمود غزنوی را در لشکرکشی اش به هند همراهی می کرد، در مورد روابط سیاسی و نظامی میان سلطنت هندو شاهی و غزنوی که تصدیق بسیار با ارزش بوده، و یگانه سند مستقیم و معتبر میباشد، چنین مینویسد:^۶

”هندوها، شاهانی داشتند که در کابل زندگی میکردند، ترک هایکه گفته میشد اصلا از نسل تبت هستند. اولین دسته آنان که برهاتکن نامیده میشدند به کشور آمده و در کابل در یک مغاره که هیچ کس بدون خزیدن (چهار غوک) در آن رفته نمیتوانست، داخل شدند. این مغاره آب داشت و در کنار آن انبار آذوقه چندین روزه نیز وجود داشت. و امروز در عصر ما نیز در میان مردم به وار شهرت دارد. مردم که برهاتکن را یک شگون نیک میشماریدند - به این مغاره داخل میشوند و مقداری از آب آن را به بسیار مشکل بیرون میاورند.“

^۴ اواخر قرن ۱۰ میلادی، اینجا نسخه مکمل نوشته البیرونی که از زبان عربی به انگلیسی توسط سی ساچو (C. Sachau) ترجمه شده، دوباره تکثیر مینماییم.

^۵ خواجه صفاء، کنجکی، تپه مرنجان و قول توت.

^۶ تاریخ سیستان به زبان فارسی، ۱۳۶۶، ص: ۲۱۵-۲۱۶.

^۶ برای بهتر دانستن روابط سیاسی و نظامی بین شاهان کابل و غزنویان در

"گروپ های مشخص روستائیان در مقابل کاوا (Cava) به شکل نمایشی کار میکردند تا اگر موسس آنها با کسی دیگر پیمان ببندد کشف نمایند. این امر مردم را وامیداشت تا به شکل نوبتی شب و روز کار کنند این محل هیچگاه در زمان ورود اش به مغاره از حضور مردم خالی نمی بود، و او از این غار در حضور داشت مردم بیرون میشد و مردم به او به مانند یک طفل نوزاد مینگریستند. او لباس ترکی برتن میکرد، یک پیراهن کوتا با یخن باز، یک کلاه بلند، موزه و بازو بندها برتن میداشت. مردم به او به حیث یک موجود معجزه آسا احترام میکردند و طوری تصور میکردند که گویا برای سلطنت خلق شده و در حقیقت او آن کشورها را تحت اداره خود درآورد و تحت نام شاهیا کابل بر آنان حکومت کند. سلطنت او در میان اولادهایش که گفته میشود تعداد آنان به شصت تن میرسید، برای چندین نسل ادامه داشت. باتاسف هندوها به مراتب تاریخی واقعات توجه نمی کردند، آنان در رابطه به سلسله مراتب شاهان خود بی توجه بودند و زمانیکه از آنان پرسیده شود، آنان حیران میباشند و نمی دانند که چه بگویند و عادت بیان داستان های تاریخی را ندارند. اما ما باید به خواندن مراجعه کنیم، سنت که از شماری از مردمان آنان به ما به میراث مانده است. به من گفته شده بود که شجره این فامیل شاهی بر پارچه ابریشم تحریر شده و در قلعه نگرکوت موجود میباشد. من بسیار علاقه آشنا شدن و دیدن ان را داشتم اما این کار به دلایل مختلف ناممکن بود. در سلسله همین شاهان یکتن آن کنیک نام داشت، کسی که گفته میشود ویهاره (صومعه بودائیان) پروشاور را اعمار کرده بود. این صومعه به نام او یعنی کنیک- سیا یاد میشد. به نقل از مردم که پادشاه کنوج در میان دیگر تحایف یک پارچه تکه خیلی زیبا و خاص را به او اعطا کرده بود. کنیک میخواست تا از این تکه برای خود یک پیراهن بدوزد، اما خیاط او این جرات را نداشت که در آن زمان یعنی اواخر قرن ۱۰ میلادی این کار را کند. او گفته بود که در این پارچه یک نقش پاه انسان وجود دارد که هر قدر زحمت بر آن بکشد باز هم این نقش پا در میان دو شانه پیراهن قرار خواهد گرفت. و این سخن درست به مانند آن است که ما در داستان بالی پسر و پروکنا آنرا بیان داشتیم (نشانه از اطاعت ای.اف.ای صفحه ۳۹۷). کنیک فکر کرد که حکمران کنوج خواست تا با این تحفه او را تحقیر کند، او از غضب زیاد به زودی در برابر او لشکرکشی کرد. زمانیکه حکمران کنوج این را شنید، متعجب و حیرت زده ماند زیرا او توان مقابله با کنیک را نداشت. به همین منظور با وزیر اش مشورت کرد وزیر گفت، شما مردی را به جنبش در آوردید که قبل از این آرام بود و چیزهای ناخوشایند را انجام داده است. حال بینی و لب هایم را ببرید و بگذارید تا اندام بریده داشته باشم و ممکن این بهانه یی گردد برای معذرت مان زیرا هیچ امکان برای مقاومت اشکار وجود ندارد. ری (شاه کنوج) همان کاری را کرد که او تقاضا کرده بود، او بعداً به سرحدات کشور رفت. در آنجا لشکر دشمن او را دریافت و شناسایی کرد و به نزد کنیک آورده شد و از او پرسیده شد که مشکل چه بود. وزیر گفت "من کوشش کردم تا جلو مخالفت او را با شما را بگیرم، و صادقانه برایش مشوره دادم تا مطیع شما باشد." اما او در برابر من شک کرد و دستور مجازاتم را داد. پس از آن او به میل خود به یک جای رفته است که یک شخص تنها میتواند با یک سفر طولانی از راه اصلی به آن برسد، اما یک سفر پر مشقت و با عبور از یک دشت، و باید برای چندین روز آب نیز باخود ببرد، ساده ترین است. کنیک به زودی جواب داد: "راه دومی ساده تر است" او دستور داد که برای این سفر آب باید گرفته شود، و به خاطر رهنمایی در طول راه، وزیر را نیز در این سفر شامل کرد. وزیر در پیشاپیش پادشاه قرار داشت و او را به یک دشت بزرگ رساند. پس از سپری شدن چندین روز و پایان نیافتن راه، پادشا از وزیر پرسید که حال چه باید کرد؟ وزیر گفت، من هیچ ملامت نیستم زیرا کوشش کردم تا اربابم را نجات دهم و دشمن اش را از بین ببرم. نزدیکترین راه برای بیرون شدن از این دشت همان است که شما بر آن به اینجا آمدید. حال هر طوریکه شما میخواهد با من عمل کنید، زیرا هیچ کس در این دشت زنده نخواهد ماند. کنیک بر اسب اش سوار شد و یک دایره بر زمین ترسیم کرد، بعداً نیزه اش را در وسط دایره بر زمین داخل کرد و از آن به اندازه کافی آب بیرون شد که هم لشکر از آن نوشید و هم برای سفر دوباره از آن آب برداشته شد. با دیدن این وضعیت وزیر گفت: من در برابر فرشته های نیرومند دسیسه نمی کنم، بلکه در برابر آدم های ضعیف میکنم از اینکه همه چیز رو براه است پس وساطت مرا بر شاهزاده پذیرفته و او را عفو کنید. کنیک در جواب گفت "من از اینجا دوباره میروم، خواهش پذیرفته شد، اربابت چیزی را که میخواست بدست آورد." کنیک دشت را ترک گفت و وزیر نیز دوباره نزد ارباب اش که حکمران کنوج بود رفت. زمانیکه وزیر به نزد حکمران کنوج رسید، دریافت که همان روز که کنیک نیزه اش را به زمین زده بود، دست و پای ارباب اش از تن اش جدا شده بود. آخرین پادشاه این سلسله لکه تورمن بود و وزیر اش کالار نام داشت

که از اهل برهمن بود. آخرین شاه این سلسله یک شخص خوش قسمت بود زیرا او به یک خزانه پنهان دست یافت و سبب شد که یک شخص بانفوذ و نیرومند باشد.

اما در نتیجه، آخرین پادشاه خاندان تبتی ها با وجود آن که برای چندین سال در راس قدرت قرار داشت، اما این قدرت را تدریجاً از دست داد. ضمن آن، لگتورمن روش و کردار بد نیز داشت، تا حدی که مردم از او به وزیر شکایت میکردند. وزیر به منظور اصلاح اش، او را به زنجیر کشید و در بند انداخت، اما بعداً وزیر خود طعم قدرت را چشید، قدرت اش این توان را برایش داد تا پلان های خود عملی کند و در نتیجه او به تخت شاهی را اشغال کرد. پس از او شاهان چون سمند (سمنتا دیوا)، کملو بهیم (بهیمپالا)، جیپال (جیپالا)، اندیپالا، تاروجنپالا (تریلوکنپالا) از اهل برهمن به این سلسله ادامه دادند. آخرین شاه این سلسله در سال ۴۱۲ هجری (۱۰۲۱ م) کشته شد و پسرش بهیمپالا پنج سال بعد (۱۰۲۶ م) کشته شد. پس از آن سلسله هندو شاهیان از بین رفته و هیچ فرد از این سلسله دیگر باقی نماند. ماباید خاطر نشان کرد که با وجود همه شکوهمندی شان آنها هیچ وقت از آرزو ها نیک خود انصراف نکردند، چراکه آنها مردان نجیب زاده و دارای عواطف نیک بودند. من این بخش از نامه آندیپالا را که برای شهزاده محمود در زمانیکه روابط میان شان به حد نهایت خراب بود نوشته کرده، می ستایم:

"من خیر شدم که ترک ها در برابر شما بغاوت کرده و در خراسان در حال گسترش هستند. اگر خواسته باشید، میتوانم با پنج هزار سوارکار، ده هزار سرباز پیاده و یکصد فیل بیایم، ویا اگر خواسته باشید، من پسرم را با دو برابر این تعداد به شما میفرستم. با این کار من نمی خواهم تاثیر بدی بر شما بگذارم که چنین کاری میکنم. من در برابر شما شکست خوردم، و به همین خاطر، من نمی خواهم که یک شخص دیگر شما را شکست دهد. ولیعهد شدیدترین حس تنفر در مقابل محمدان (غزنویان) داشت به ویژه از زمانی که پسرش اسیر شده بود در حالی که تاروجنپالا (تریلوکنپالا) برعکس پدرش بود".

اسناد تاریخی نشان میدهد که کابل تا اوایل قرن ۱۱ میلادی تحت تسلط شاهان هندوشاهی قرار داشت و در تپه نارنج و قلعه توت نیز سکه های بدست آمده که قدامت آن به دوران هندوشاهی میرسد و این امر را تایید می کند.

براساس شواهد باستان شناسی و معلومات البیرونی، به اسلام گرایدن کابلستان که کابل مرکز آن بود، پس از مرگ بهیمپالا در سال ۱۰۳۸ میلادی در زمان امپراتوری غزنویان آغاز یافت. بر اساس مدارک باستان شناسی تخریب بناهای غیرنظامی و مذهبی، پس از افزایش تاسیسات اسلامی در شهر کابل آغاز شد و این کار نشانه از پایان یافتن امپراتوری است که در صلح و با احترام به تمام مذاهب حکمرانی میکرد. علاوه بر آن، وسعت شهر نیز کوچکتر شد.

صومعه (معبد) بودائی تپه نارنج

تپه نارنج نامی است که توسط اهالی منطقه بر آن گذاشته شده است و در متون سابق و معاصر این نام بکار برده نشده است. این کلمه در متون قدیم زائرین چین و یا مؤرخین عرب و فارسی زبان نیز ذکر نشده است. تنها موقعیت این ساحه در نوشته های قرن ۲۰ آن هم بدون وضاحت به نام زیارت پنجه شاه تذکر گردیده است.^۷ تنها چارلس مسن که همیشه در جستجوی سکه های تاریخی بود، در جریان سفرش به کابل در سال های ۱۸۳۰ به یک ساحه تحت نام پنجه شاه مردان اشاره کرده است.

"{.....} بدون اجازه گرفتن از کسی، من بالای یک تپه کوچک که در حومه تپه کوه تخت شاه که توسط یک سخره برآمده از زیارت پنجه شاه مردان جدا شده است، به کار آغاز کردم. در دهنه آن یک قول کوچک که بنام کول شمس یاد میشد و در نزدیکی آن یک چشمه و چند درخت واقع بود، موقعیت داشت. منطقه بود که من بیشتر اوقات برای میله میرفتم. در قسمت پایانی و یا شرق آن یک قلعه و یک باغ موقعیت داشت و مربوط آخوند هدایت الله بود {.....}"^۸.

با این حال، یک زیارت که بنام پنجه شاه یاد میشود به طرف جنوب در دامنه صومعه تپه نارنج موقعیت دارد.

۷ شلومبرگر و کوریل ۱۹۵۳ (Schlumberger & Curiel)، ص: ۱۳۰؛ دویری ۱۹۶۵، ص: ۹۳؛ بال و گاردین ۱۹۸۲، ص: ۱۲۱، ساحه نمبر ۴۱۸. در این منابع این ساحه تنها به اسم کوه حشمت خان ویا شاه پنجه (پنجه شاه)، هیچ معلومات دیگر در مورد نوعیت ساحه ذکر نگردیده است. نظر به داستان

۸ چارلز مسون ۱۸۴۴، ص: ۹۴ - ۹۵. های مردم محل و نوشته های محمد ابراهیم خلیلی، این زیارت مربوط به اوایل قرن ۲۰ م بوده (محمد ابراهیم خلیلی ۱۳۳۹، مزارات شهر کابل، ص: ۳۹ (به زبان فارسی).

شرح ساحه

تپه نارنج جایکه در آن صومعه اصلی قرار داشت، در فاصله ۱،۶۹ کیلومتری در سمت جنوب بالاحصار و در دامنه کوه زنبورک شاه موقعیت دارد، از سمت شمال و جنوب، این تپه با دو جر آب (دره) و از سمت شرق با سرک که به زیارت و تپه نارنج وصل میشود، احاطه میباشد. بلندترین نقطه این تپه (زون II) ۱۹۳۵ متر ارتفاع دارد و پائین ترین نقطه آن ۱۸۷۵ متر میباشد. صومعه به طور متداوم به اندازه بیشتر از ۳۰۰ متر از طرف شرق به غرب وسعت یافته است و عرض آن نظر به پستی و بلندی اراضی، از ۶۰ تا ۱۴۰ متر میرسد.⁹

آب این ساحه از کول حشمت خان و یک منبع دیگر که در جنوب تپه نارنج قرار دارد و در اوایل قرن ۲۰ زیارت پنج شاه در آن اعمار شده است، تامین میگردد. کاوشگری های ما در قسمت بالای صومعه آغاز شد. ساختار این تپه به ما اجازه استفاده از شیوه گرید را نداد و با پیشرفت در کار کاوشگری بین سال های ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۳، این ساحه به دوازده بخش تقسیم شد و ساحه مذکور به سه طبقه تقسیم شده است، طبقه پایانی، طبقه میانی و طبقه بالایی (پیمان و الرام ۳۰۱۳).¹⁰ طبقه پایانی در فاصله کمتر از ۱۴،۵ متری طبقه میانی قرار دارد. تمام این انکشافات به طرف شرق صورت گرفته است. ساحات XIII, X و XIV در خارج از محدوده تپه نارنج موقعیت دارد.

از پائین به بالا:

زون VIII، توسط چهار رواق پی در پی نشانی شده است.

زون VII، دارای سه حجره و عبادتگاه ها با انداز های مختلف میباشد.

زون V، دربر گیرنده چهار تهداب مستطیل شکل که اندازه و بلندی های مختلف دارد، میباشد.

زون IX، شامل پته زینه هایی که طول آن ۱۹،۵۰ متر میباشد و بخش های بالایی و پایانی را با یکدیگر وصل میکند و شش تهداب با طول های مختلف، میباشد.

زون VI، دربرگیرنده یک ستوپه که مساحت آن به ۱۰،۶۰ مترمربع میرسد.

زون III، دارای پنج عبادتگاه بوده.

زون IV، محل اتصال میان بخش بالایی و میانی، که از آن پته زینه های به طول ۲۸ متر عبور کرده و دربرگیرنده ادامه دو معبد کوچک است.

زون XI، بلندترین بخش صومعه با یک عبادتگاه (CH 6).

زون I، دارای شش ستون پایه (؟) با قطر های مختلف.

زون II، در دور ترین نقطه غربی موقعیت دارد، بلندترین ساحه صومعه بوده که دارای یک اتاق دایروی و یک راه رو مرکزی میباشد.

من این مقاله را با تشریح تمام ساحه نه، بلکه به تشریح خلاصه ای از تپه نارنج اختصاص میدهم. تنها بنا های را که در ساحات II, III, X و XI¹¹ وجود دارد، تشریح میکنم، البته بدون در نظر داشت مراحل انکشافی صومعه.

زون دوم:

زون دوم از طرف شمال و جنوب با جر های آب متصل میباشد. ما به این طبقه از طرف شرق توسط زینه که زون اول، دوم و سوم را با هم وصل کرده است، رسیدیم. یافته های زون دوم در قسمت بالایی صومعه قرار دارد که شامل سه حجره مربع شکل به انداز های

⁹ در حال حاضر، این صومعه بزرگ به چهار زون تقسیم شده اند. ۱- تپه اصلی یا تپه نارنج نامیده میشود. ۲- زون X که به فاصله ۱۱۰ متر در جنوب شرق موقعیت دارد. ۳- زون XIII به فاصله ۵۱ متری شمال تپه نارنج. ۴- زون XIV، یک در آن قبرستان وجود دارد به طرف شرق سرک که به تپه

نارنج منتهی میشود.

¹⁰ این هر سه طبقه تحت نام های تراس هم آمده است.

¹¹ برای معلومات بیشتر در باره شیوه معماری و مجسمه های این صومعه مراجعه شود به پیمان و الرام ۲۰۱۳.

مختلف (۳،۲۵ در ۳۹،۴ متر – ۳،۲۶ در ۳،۰۴ متر و ۲،۸۵ در ۲،۸۹ متر) میباشد، که در شمال ساحه اعمار شده و بطرف جنوب باز میباشد. به طرف غرب یک اتاق دایروی که سه تاقچه دارد موقعیت دارد و چهار تاقچه دیگر از بیرون قابل دید میباشد. تمام این توسعه ها بر یک تراس ساخته شده قرار دارند (۱۹) که ۲۱،۹۰ متر طول (شرق – غرب)، ۱۳،۴۰ متر عرض (شمال – جنوب) و ۲،۲۰ متر از سطح زون دوم بلند میباشد.

اتاق دایروی

این اتاق به عنوان اتاق اختصاص داده شده به هما (قربانی آتش) تشخیص داده شد. اتاق دایروی سرحد غربی صومعه را معین و مشخص ساخته است. این اتاق به طرف شمال باز بوده و یکی از مهم ترین عمارت ها در ساحه میباشد. این اتاق به اندازه ۵،۳۳ متر قطر دارد که در غرب آن یک کرسی نیمه دایروی ساخته شده از خشت خام قرار دارد که ۶۰ سانتی متر به داخل و ۵۲ سانتی متر بلندی دارد. داخل این اتاق با دیوارهای که ضخامت آن به ۱،۹۰ متر میرسد احاطه شده است و این دیوار ها با رنگ سرخ تیره، رنگ شده بوده اند. این اتاق توسط یک راه رو که ۵،۵۶ متر طول و ۱،۲۰ متر عرض دارد، با تراس وصل میگردد. در مرکز این اتاق یک اجاق (آتشدان) حلقوی که قطر آن ۸۲ سانتی متر است موقعیت دارد و در چهار اطراف داخل این اجاق به عمق ۱۰ سانتی متر آثار سوختگی دیده میشود. این آتشدان بر یک سطح هشت ضلعی که قطر آن به ۱،۱۰ متر میرسد، قرار دارد. به مانند سایر بناهای این ساحه باستانی، عمارت های که در این نقطه قرار دارند نیز از گزند طبیعی و انسانی در امان نبوده اند. در جریان کاوشگری، بطور مثال ما متوجه شدیم که دیوار سمت جنوب در اثر لغزش زمین تخریب شده بود. اما حجره های سمت شمال و یک بخشی از اتاق دایروی توسط انسان صدمه دیده بودند. قابل ذکر است که این اتاق نخستین مکان کشف شده در نوع خود در شهر کابل و مربوطات آن میباشد.

زون سوم

این ساحه در تراس ۴۵ و به طرف غرب مرکز این ساحه قرار دارد. این زون ۳۵،۷۷ متر عرض و ۱۴،۶۳ متر طول دارد. تراس متذکره از شرق به غرب به پنج طبقه تقسیم شده است و در بلندترین طبقه قرار دارد که پنج عبادتگاه که به سمت شرق باز اند و توسط زینه از منزل تحتانی راه دارد، اعمار شده اند (تصویر: ۷۹-۷۸). معلومات در مورد این عبادتگاه ها را به عبادتگاه ۲، عبادتگاه ۳، عبادتگاه ۴ متخصر میسازیم و عبادتگاه های ۱ (۵،۶۹ در ۷۲،۴ متر) و ۵ (۴،۴۸ در ۲۴،۴ متر) تقریباً به طور کلی تخریب گردیده اند.

عبادتگاه دوم:

این مکان ۵،۰۵ در ۴،۲۹ متر مساحت دارد که از سمت جنوب توسط یک دیوار که ضخامت آن به ۱،۷۱ متر میرسد از عبادتگاه ۱ جدا شده است. دیوار شمالی آن ۲،۷۳ متر ضخامت دارد و دیواری که در عقب آن قرار دارد ۱،۵۲ متر ضخیم میباشد. این دیوارها دارای تهداب های ساخته شده از سنگ بوده و توسط خشت های خام که به اندازه ۳۸ در ۳۸ سانتی متر بزرگ اند، بنا یافته و کاکل میباشند. باید تذکر داد که دیوار های عقب این پنج عبادتگاه، توسط یک دیوار دومی که از سنگ ساخته شده و ۱،۱۰ متر ضخامت دارد تقویت شده اند.

عبادتگاه دوم توسط یک دروازه که در اخیر یک دهلیز که طول آن ۱،۸۴ متر و عرض آن ۱،۸۰ متر میباشد، بسته شده بود. در داخل این عبادتگاه و در قسمت مرکزی آن یک ستوپه مربع شکل دارای ۲،۰۶ متر عرض که از تخته سنگ ها ساخته شده است، موجود میباشد. بلندی اصلی آن ۲،۸۰ متر میباشد. از لحاظ ساختار مهندسی، نه تنها در افغانستان بلکه در جهان بودایی ها یک نمونه خاصی از معماری تا امروز تلقی میشود (تصویر: ۸۰، مراجعه شود به: فوسمن و دیگران، ۲۰۰۸ صفحه ۸۷؛ پیمان و الرام ۲۰۱۳ صفحه ۴۶ – ۴۸). در داخل این مکان چهار ستون پایه بزرگ که توسط کمان های که ۵۵ سانتی متر فرورفتگی دارد با هم وصل شده اند و در چهار نقطه اساسی موقعیت دارند. در زیر آنها، از جمع پنج مجسمه بوداهای مقدس (جینا) چهار آن قرار دارد. مجسمه های جینا بر ستون مرکزی و مربع شکل که ۵۰ سانتی متر ضخامت دارد، اتکا کرده اند.^{۱۲} این نماد ها بیانگر موجودیت بودیزم تانترک در افغانستان از اواخر قرن هفتم یا اوایل قرن هشتم میلادی میباشد (طرزی ۱۹۷۶ صفحه ۴۰۶ الی ۴۱۰-۴۰۷؛ پیمان ۲۰۰۵ صفحه ۳۵؛ پیمان و الرام ۲۰۱۳ صفحه ۴۸).

^{۱۲} در مورد ستوپه هایکه مجسمه جینا در آن قرار داشت، به Bénisti ۱۹۶۰ صفحه ۸۳ مراجع شود.

عبادتگاه سوم

عبادتگاه سوم ۴،۸۵ در ۳،۸۰ متر مساحت دارد و جانب شرقی آن کاملاً باز میباشد. تهدابی که از خشت های خام ساخته شده است، ۸۰ سانتی متر بلندی و ۱،۵۲ متر عمق دارد و در برابر دیوار عقبی موقعیت دارد. ما در آنجا قسمت پایانی مجسمه یک بودا را دریافتیم که در مقابل دروازه ورودی به شکل چهارزانو نشسته است (تصویر: ۸۱). فاصله بین زانو های این مجسمه ۳،۰۲ سانتی متر میباشد که در حال حاضر بزرگترین مجسمه بودای نشسته است که در ساحه کابل کشف شده است. در عین سطح، به طرف راست این بودا ما یک بودیستوا و جریانی را کشف نمودیم.^{۱۳} بر کرسی هایکه ۵ سانتی متر بلندی دارند و در برابر دیوارهای پهلوی عبادتگاه قرار داده شده اند، ما بقایایی شش مجسمه دیگر گلی را دریافتیم که سه مجسمه به سمت راست و سه مجسمه به سمت چپ قرار داشتند؛ در عقب کرسی جنوبی، یک مجسمه بودیستوای بزرگ که پاهایش ۴۳ سانتی متر طول دارد با یک مجسمه دیگر که چین بر تن و بوت بر پا دارد، قرار دارد که طرز لباس این مجسمه شباهت به مردمان بخش های شمالی افغانستان و آسیای مرکزی دارد، و نفر سومی، پیراهن برتن ندارد و یک لنگ به دور کمرش بسته میباشد که در برابر قسمت پایانی تندیس بودای بزرگ ایستاد است. در کرسی مقابل آن یک بودیستوا که بزرگی آن به مانند آن یکی که در قسمت جنوبی معرفی شد، میباشد و پاهای این بودا ۴۰ سانتی متر بوده و بطور غیر معمول بوت بر پا دارد. و بلاخره یک مجسمه دیگر با ظاهر آراسته که زانوی چپ آن بر زمین و زانوی راست آن بلند میباشد، در برابر دیوار که بودای بزرگ قرار دارد، تکیه زده است. مجاورت نزدیک آن با بودا، بیانگر اخلاص و فداکاری آن به بودای بزرگ که احتمالاً از خاندان سلطنتی باشد؛ تاج (کلاه سلطنتی) بر سر دارد که با سه هلال مزین شده با مهره ها آراسته گردیده است، که در عبادتگاه چهارم کشف شده.

عبادتگاه چهارم

به ادامه سه عبادتگاه که به طرف شمال تراس قرار دارند، فرق عبادتگاه چهارم اینست که شکل دایروی دارد (دارای ۶،۷۰ متر قطر). شکل این عبادتگاه و داخل آن، نشان دهنده مندالا میباشد. در حقیقت کرسی ساخته شده از خشت خام که در جوار دیوار قرار دارد، در ایستادگی شانزده مجسمه بزرگ که تنها پاهای برهنه شان از ۳۵ تا ۴۲ سانتی متر میرسد، کمک کرده است (تصویر: ۸۲). ما یکی از این مجسمه ها را تقریباً بطور کامل از خاک بیرون کرده ایم. بدن آن بر روی زمین افتاده بود و سر آن تخریب شده است. اندازه آن ۲،۹۲ متر است، ولی اگر بجلک و پاهای آن را که بر کرسی قرار دارد با تن اش یکجا حساب کنیم، ارتفاع آن به ۳،۰۸ متر میرسد. این مجسمه ملبس با یک دست بند و یک گلوبند نیز میباشد.

در مرکز این عبادتگاه یک سطح مستطیل شکل قرار دارد که بزرگی آن به ۱،۴۸ در ۱،۳۰ متر با ارتفاع ۱ متر میباشد و بالای یک سطح دیگر که ۱،۵۹ در ۴،۱۰ متر میباشد، قرار دارد. با در نظر داشت اندازه آن، این سطح برای یک مجسمه کوچک احتمالاً فلزی ساخته شده بوده، زیرا هیچ نشانه ای از گل در بالای آن دیده نمیشود. این شانزده مجسمه احتمالاً بودیستوا بوده که به شکل دایروی در گرداگرد بودا احتمالاً و پروکنا قرار داشته اند، و این امر موجودیت تانتریک بودیزم را در آن زمان در کابل تثبیت میکند.

زون XI، عبادتگاه ششم

یک تراس مستطیل شکل (T17) ۲۰،۱۸ متر در ۱۳ متر، در ۲۸ متری و ۱۶ متری در بالای عبادتگاه که در فوق ذکر شد، موقعیت دارد که توسط راه زینه که طول آن ۸،۶۰ متر و عرض آن ۱،۴۰ متر میباشد، به دو قسمت تقسیم شده است. در جریان حفاریات، ما هیچ نشانه ای از موجودیت کدام ساختمان و یا معماری در قسمت شمالی تراس پیدا ننمودیم ولی بر عکس، آثار بسیار خوب در قسمت جنوبی آن بدست آمد. در آنجا سه سکو وجود داشت که یکی از این سکو ها به جز از چند سنگ تهداب آن متباقی ناپدید شده بود. تمام آن در عبادتگاه ششم که بطرف شرق باز میباشد، قرار داشت. هر سه سکو در برابر کرسی های ساخته شده از خشت خام قرار داشتند، که خود نیز در برابر دیوارهای بنا قرار داشتند. ما قادر به شناسایی سکو (تیکه گاه) مرکزی در قسمت پایانی عبادتگاه شدیم که در آن بقایای پاهای بودیستوای بزرگ به اندازه (۷۱ سانتی متر در ۲۵ سانتی متر) به رنگ زرد و پوشانیده شده با یک لایه سرخ میباشد (تصویر: ۸۳). با در نظر داشت اندازه و موقعیت این پاها، این مجسمه بر کرسی سطح عقبی ایستاد بوده و احتمالاً ارتفاع آن به ۴،۵۰ تا ۵ متر بوده باشد.

تصاویر ۱۰-۱۱. ساحه تپه شتر در سال ۱۹۹۲ ویران شد و من آنرا در سال ۱۹۹۳ بازدید نمودم.

^{۱۳} این نوع مجسمه ما را به یاد و جریانی رواق نمبر ۲ - ۷ عبادتگاه بزرگ تپه شتر در هده (جلال آباد) که در ۱۲۵ کیلومتری شرق کابل موقعیت دارد (میاندازد: مراجعه شود به: طرزی ۱۹۷۶ صفحات ۳۹۶-۳۹۴ و همچنان

زون X عبادتگاه ۸

این ساحه در فاصله ۱۱۰ متری جنوب شرق و خارج از محوطه تپه نارنج موقعیت دارد. در نتیجه کاوش ها در این تپه کوچک، ما یک عبادتگاه را که ۴،۶۸ متر در ۱۱،۴ متر بزرگی دارد و بطرف شمال باز میباشد، کشف نمودیم. بطرف جنوب، این عبادتگاه بر دامنه کوه زنبورک شاه تکیه زده که توسط دو دیوار استنادی که ۱،۵۸ متر و ۱،۷۵ متر ضخامت دارند، مستحکم گردیده است. فرش یا سطح این عبادتگاه به طور کامل با یک لایه گچی پوشانیده شده بوده. در داخل آن پنج سکو مستطیل شکل وجود دارد که یکی از این سکو ها در مرکز عبادتگاه بوده و در مقابل به دروازه ورودی قرار دارد. اندازه آن ۱ متر در ۱،۸۹ متر بوده که احتمالاً در بالای آن مجسمه بزرگ ایستاده بوده باشد. تنها چیز باقی مانده از آن، پاها بوده که ۹۴ سانتی متر طول دارد از گل زرد و پوشانیده شده با لایه سرخ رنگ و قسمتی از چین لباس برنگ (آبی، سرخ و زرد)، میباشد. یک سکو دیگر که بطرف شرق موقعیت دارد و ارتفاع آن ۴۵ سانتی متر بوده، یک پای چپ (۷۷ سانتی متر) در آن وجود دارد و مربوط به یک مجسمه گلی دیگری میباشد که بر بالای یک ستون پایه استوار بوده؛ به هر صورت، بلندی این ستون پایه (اتکا) که به طرف غرب واضحاً دیده میشود ۳۸ سانتی متر است، و هیچ نشانه از کدام مجسمه بر آن دیده نمیشود (تصویر: ۸۴).

ترمیم و حفاظت (تصاویر: ۸۷-۸۵)

با وجود عدم سیر تکاملی پر شکوه و منظره ئی به مانند تپه شتر (هده) و تپه سردار (غزنی) و مس عینک، تپه نارنج به ما اجازه داد تا یک صفحه جدید از معلومات در مورد بودیزم در کابل را بگشاییم و یک انکشاف بزرگ هنری را در جنوب افغانستان روشن بسازیم. کاوش های باستان شناسی در تپه نارنج همچنان بیانگر یک گام مهم برای رنسانس باستان شناسی افغانستان تلقی میشود. پس از سالها جنگ، این کاوش ها یکی از اولین فرصت هایی برای آموزش محصلین افغان در عرصه باستان شناسی بوده و از ایشان دعوت بعمل آمده تا بیابند و در دوره های کاری حفريات سهم بگیرند.

باید به خاطر داشته باشیم که این کار ممنون گزارش دهی یکی از ساکنان این محل به انستیتیوت باستان شناسی افغانستان میباشد که در جریان اعمار خانه مسکونی متوجه بیرون شدن دیوارهای تاریخی گردیده بود. انستیتیوت باستان شناسی میدانست که در این منطقه یک ساحه بودائی وجود داشت اما سهم گیری اهالی منطقه یک بخش مهم برای کاوش و حفظ تپه نارنج دانسته میشود. در رابطه به این بحث، باید گفت که در آینده برای حفظ میراث های باستانی همکاری مردم محل یک امر حتمی میباشد. اما در بسیاری موارد آنان در جریان حفريات بی خبر و دور نگهداشته میشوند. مشوره با مردم محل در مورد کاوش های باستان شناسی در این راستا مثبت و ممد واقع خواهد شد. شماری از کسانی که از دیر زمان با ما در تپه نارنج کار میکنند، اهالی همین منطقه میباشند و در این راستا با ما بسیار مفید واقع شده اند. بطور مثال در دور ساختن مقبره های جدید که در این ساحه تاریخی وجود داشتند.

تپه نارنج یکی از ساحات بودائی میباشد که شواهد بقایای آن در کابل و اطراف آن به ملاحظه میرسد. بسیاری از این ساحات مورد کاوش های غیر قانونی و یا غارت قرار گرفته و یا هم از بین برده شده اند و در اکثریت این ساحات تاهنوز رسماً کاوش های باستان شناسی صورت نگرفته است. تمام این تلاش ها، اکتشافات را که در این ساحه صورت گرفته است، بیشتر ارزشمند میسازد و در ارایه معلومات در مورد تاریخ و هنر بودیزم در کابل کمک میکند.

یازده مورد کاوش های باستان شناسی که به حمایت انستیتیوت باستان شناسی افغانستان و تحت نظارت خودم از سال ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۳ صورت گرفته است، بیانگر فعالیت هایی است که از قرن پنجم تا یازدهم میلادی صورت گرفته و شامل خصوصیات معماری، تخیکی و هنری آن زمان میباشد. این کار همچنان نشان میدهد که موجودیت بودیزم اضافه تر از آن چیزیکه قبلاً تصور می شد، در کابل ادامه داشت. در جریان حفريات ترمیم و حفاظت های ابتدائی بر مجسمه ها و دیوار های یافت شده با همکاری ترمیم کاران موزیم ملی و انستیتیوت باستان شناسی انجام یافته است. همچنان بناهای این ساحه توسط ساختن سقف بر آن مسون ساخته شدند، شیوه که تا حال در دیگر ساحات حفر شده توسط باستان شناسان خارجی در بین سالهای ۲۰۰۳ - ۲۰۱۳ از آن استفاده نشده است، تنها ساختمان ها توسط یک تکه ویا ترپال پوشانیده شده اند.

تمام مجسمه های کشف شده در تپه نارنج با استفاده از مواد قابل دسترس مثل پره لایید، مستحکم و حفاظت گردیده اند. با این کار ما توانستیم تا حدی قسمت های بیرونی مجسمه ها را مرمت کنیم اما بخش های داخلی و ترمیمات نهایی این مجسمه ها به پول گزاف و

استخدام اشخاص مسلکی که در این راستا کار کرده باشند، نیازمند میباشند. علاوه بر این، ما توانستیم تا پارچه های ستوکی لباس را که در دیوار های عبادتگاه دوم (زون سوم) باقی مانده بودند نیز ترمیم و مستحکم سازیم. این پارچه ها توسط سرش مخلوط شده از گچ و خاک با هم وصل گردیدند. بعضی از مجسمه ها به ترمیم ضروری نیاز مند بودند. جهت این کار، بعد از پاک کاری خاک و گردد روی بعضی از مجسمه های شکن این عبادتگاه، از گل زرد برای ترمیم آنها استفاده نمودیم.

با امکانات اندک مالی، ما تلاش های خود را برای حفاظت مداوم این آثار در دو مرحله انجام داده ایم:

۱- ایجاد سقف برای مصون ساختن مجسمه هایکه در عبادتگاه سوم، اتاق دایروی زون دوم و عبادتگاه های که در ساحات X و XI وجود داشت، صورت گرفته است.

۲- مستحکم ساختن دیوارها و زینه های حفظ شده.

نگرانی اول ما در مورد انتخاب یک سقف قیچی پوش یا هموار و یک سقف سنتی که امروز در کابل معمول است، بود. پس از آن انتخاب مواد تعمیراتی بود که آیا مواد خام باشد یا از خشت پخته کار گیریم و یا از آهن و دستک های چوبی کار گیریم؟ بخاطر نگهداشت شکل اصلی این بناها، ضرورت بود تا تمامی این عمارت ها سقف های گنبدی داشته باشند، اما امکانات محدود مالی به ما اجازه این کار نمیداد. آرزو داریم تا در آینده این کار صورت گیرد. علاوه بر آن، مشکل دیگر انتقال تمام این مواد به عبادتگاه ها و اتاق دایروی "هما یا هوما" که تقریباً ۸۰ متر بالاتر از سطح ساحه قرار دارد، بود. مشکل دیگر کار های ساختمانی بدون اینکه شکل طبیعی یا اولی دیوارها را خدشته دار سازیم، بود. بعد از غور و بررسی های همه جانبه، فیصله بر آن شد تا قبل از اعمار دیوارهای پخته بالای دیوار های موجود، این دیوار ها را کاه گل نمایم.¹⁴ باید گفت که با درنظر داشت اندازه ساختمان ها و مجسمه های شکن، ما از دو روش معماری کار گرفتیم.

اول، بادر نظر داشت عبادتگاه ها، دیوار های جدیدیکه بر دیوار های قدیمی اعمار شد، باریک تر بود، و قبل از کارگرفتن بیم های آهنین برای اعمار سقف ها، روی دیوار ها از کاه گل کار گرفته شد. دوم، در اتاق دایروی "هما" از روش کاملاً متفاوت کار گرفتیم و ستون های از خشت پخته را اعمار نمودیم. بخاطر حفظ نمای اصلی و تاریخی دیوارها، ستون های که بخاطر تقویت سقف اعمار شده بودند، مستقیماً بر سر دیوارها و روی سقف اتاق با اضافه یک لایه گل در زیر آن، اعمار گردیدند و ستون پایه های تقویتی نیز با لایه گلی پوشش شدند. پس از تکمیل سقف ها، تراس های مقابل عبادتگاه های که در ساحه سوم موقعیت داشتند، با مرمت کردن دیوار های سنگی موجود و یا اعمار دیوارهای سنگی جدید در صورت ضرورت، وقایه گردیدند. زینه های قدیمی با پته های سنگی جدید نیز وقایه گردیدند. همچنان بخاطر توجه بیشتر و تعیین حدود این ساحه، یک موانع (جالی) آهنی به طول ۹۰۰ متر در چهار اطراف تپه نرنج و زون X و زون XIV نصب کردیم. این کار کمک خواهد کرد تا از دخول مردم به ساحه و کارهای ساختمانی بدون مجوز جلوگیری نماید.

اگر امکانات مالی مساعد گردد، پیشنهاد میگردد تا تمام این ساحه به یک موزیم مبدل گردد و یک ساحه مهم دیدنی برای گردشگران در کابل باشد. حفظ و نگهداشت این ساحه همچنان کمک می کند تا مردم در مورد اهمیت میراث های کلتوری خود آگاهی حاصل نمایند.

در طول تمام کاوش های یازده گانه، تلاش ها برای حفظ و مراقبت ساحه و ترمیم و وقایه مجسمه ها با امکانات اندک مالی در مقایسه به امکانات موجود برای کاوش های فرانسویان در بامیان یا بلخ، صورت گرفته است. در سال های آینده، امید وار هستیم تا به تحقیقات خویش در این ساحه ادامه دهیم تا باشد که از فعالیت های بودایی ها در کابل و بطور عموم در ساحات جنوبی افغانستان بخصوص در زمان سلطنت هپتالیان (یفتلی ها)، بیشتر از پیش آگاهی حاصل کنیم.

¹⁴ انتخاب استفاده از خشت پخته و گادر های آهنین به مشوره معمار صورت گرفت.

بحث و گفتگو: باستان‌شناسی و حفاظت میراث‌های فرهنگی

نظر محمد عزیزی، اکادمی علوم افغانستان

خولیو بندیزو – سیرمینتو، هیات باستان‌شناسی فرانسه در افغانستان (دافا)

توماس لوریان، دافا

محمد نادر رسولی، دافا

مایکل فشر، انستیتوت شرقی، دانشگاه شیکاگو*

مقدمه

افغانستان از هر دونه‌گاه، داشتن میراث‌های فرهنگی منحصر به فرد و غنی و نیز به خاطر تهدیدات علیه این داشته فرهنگی چه بواسطه جنگ‌های مسلحانه و سرقت‌های فرصت‌طلبانه اشخاص، شهرت بسزای دارد. باوجود آن که تلاش‌های نگهداری و حفظ میراث‌های فرهنگی طی سال‌های اخیر بهبود یافته است، اما یک بخش مهم از این میراث‌ها همه ساله در نتیجه قاچاق و فعالیت‌های غیرقانونی از بین می‌روند. از سال ۲۰۰۲ به اینسو وزارت اطلاعات و فرهنگ افغانستان با همکاری وسیع جامعه جهانی در تلاش دریافت یک راه حل مناسب برای جلوگیری از این وضعیت بوده است، اما مشکلات زیادی نیز وجود دارد.

یکی از دست‌آورهای اخیر در بخش میراث‌های فرهنگی در افغانستان، فعالیت‌های باستان‌شناسی بوده است. این فعالیت‌ها از طریق حفاریات در ساحات، تحلیل و تجزیه‌های آزمایشگاهی، آموزش‌های مسلکی، و استفاده از وسایل مدرن تکنالوژی (کنترل از راه دور)، صورت گرفته است. این نوع فعالیت‌ها سبب شناخت بهتر از ساحات باستانی، اراضی، آثار، و آشنایی با چگونگی وضعیت اجتماعی، اقتصادی و سیاسی گذشتگان گردیده و می‌گردد. آگاهی در این موارد مختلف و بقایای فیزیکی که بیانگر گذشته میباشند، میراث‌های باستانی یک ملت را تشکیل میدهد. میراث‌های باستانی یک نوع خاص از میراث‌های فرهنگی میباشد و برخلاف بناهای تاریخی ایستاده و قابل دید یا آثار قابل نمایش در موزیم‌ها و یا میراث‌های غیر ملموس که از یک نسل به نسل دیگر انتقال میکند، ساحات و آثار باستانی معمولاً قبل از کشف آن با کاوشگری‌های قانونی یا غیرقانونی پنهان میباشند. به همین منظور یک رابطه مشترک میان بدست آوردن آثار باستانی و حفظ آن وجود دارد. در صفحات بعدی این رابطه را ابتدا با بحث روی تاریخ فعالیت‌های باستانی در افغانستان، روش‌های قابل استفاده برای حفظ این آثار و نقش موثر چندین جنبه باستان‌شناسی در حفاظت از میراث‌های فرهنگی را مورد غور قرار میدهیم.

دو نخستین مرحله باستان‌شناسی در افغانستان

کاوشگری نخستین گام برای کشف آثار باستانی و جمع‌آوری معلومات قابل استفاده برای تحقیقات علمی در مورد ادوار ثبت شده در یک ساحه یا منطقه باستانی دانسته میشود. نخستین مرحله کاوش ساحات باستانی در افغانستان در سال ۱۸۳۲ زمانی آغاز یافت که افسران بریتانیوی مانند چارلس مسون،^۱ معابد بودائی را در شهر جلال‌آباد در شرق افغانستان و در اطراف کابل (طور مثال: ستوپه توپ دره. تصویر: ۱۱۳) مشخص ساخته و مورد کاوش قرار دادند. این مرحله اولیه میتواند یک مرحله فرصت‌طلبانه تلقی گردد که بازیگران خارجی به خاطر برداشتن آثار مهم و با ارزش باستانی مانند جعبه تبرکات که در اغلب موارد حاوی بازمانده بودا و یا راهبین بودائی و یا هم تحایف با ارزش میباشند، از ساحات کشف شده توسط خودشان مستقر شده بودند. اما در کنار کشف ساحات باستانی و برداشتن آثار از آن، این افسران باستان‌شناس نیز بودند و نوشته‌های آنان امروز یک منبع خوب و مورد اعتماد برای باستان‌شناسی دانسته میشود.

این مرحله فرصت‌طلبانه تا سال ۱۹۱۹ ادامه داشت و باوجود آن که این کاوشگری‌ها قانونی ولی از لحاظ اخلاقی سوال برانگیز بود، اما برای باستان‌شناسی افغانستان یک عمل پیشگام تلقی میشود، زیرا آنان معلوماتی را ارائه کرده اند که قبل از آن در دسترس قرار

^۱ چارلز مسون نام مستعار جیمز لوپس (-۱۸۰۰ ۱۸۵۳) میباشد که منحیث افسر در کمپنی شرقی هند بریتانوی ایفای وظیفه مینمود و طی یک مدتی وظیفه خود را در هند ترک نموده و در جستجوی ساحات باستانی در پاکستان و افغانستان گردید.

* این فصل بر اساس بخش بحث و گفتگوی متخصصین روی موضوع باستان‌شناسی و حفظ میراث‌های فرهنگی در افغانستان، ترتیب گردیده است. شامل گفت و شنودهای اعضای این بحث، گرداننده بحث، شنوندگان اشتراک‌کننده در این بخش، میباشد.

نداشت. میراث چارلس مسون شامل نظریات میهم او در مورد فعالیت هایش می باشد و این امر به طور عموم اولین دور باستان شناسی افغانستان را نیز تبلور میدهد، اما باید تذکر داد که او در تحقیقات را باز و روشن ساختن تاریخ افغانستان را آغاز کرد. او معلومات زیادی را در مورد افغانستان به جهان ارائه کرد و توجه جهان را به این کشور معطوف ساخت. در غیر آن، اگر این معلومات به طور دست ناخورده یا پوشیده باقی میماند، حالا برای افغانستان دشوارتر میبود تا با جامعه جهانی یکجا برای تحقیقات و حفظ آن دست به کار میشدند.

در سال ۱۹۲۲، در زمان سلطنت شاه امان الله خان حفاریات پس از آن به شکل قانونی آغاز شد که حکومت آن وقت یک قرارداد را با البرت فوشه و تیم کاری او که متشکل از باستان شناسان فرانسوی بود عقد نمود که این امر باعث تشکیل هیات باستان شناسان فرانسوی در افغانستان (دافا) گردید. آنان کار شان را در ساحات باستانی ولایت ننگرهار چون تپه کلان، کافریا (کافری)، باختر و دیگر نقاط آغاز نمودند. این گروه بعداً در سال های ۱۹۳۰ به حفاریات در ساحه مندپگک ولایت کندهار که قدامت آن به عصر برونز میرسد و در اطراف بلخ که از عصر سنگ جدید الی دوره اسلامی را در بر میگیرد، نیز پرداختند. دافا همچنان در لشکری بازار ولایت هلمند که پایتخت زمستانی امپراتوری غزنویان بود، به کاوشگری و تحقیقات پرداختند.

تحقیقات در مورد دوره بودائی، حفاریات در ساحات: کمری، چکری، یخدره، سجد دره، اندر کی و گلدره صورت گرفت. در گلدره، کاوش ستوپه و بناهای مربوط به آن توسط پروفیسور فوسمن انجام شد. در کابل، ساحه باستانی تپه مرنجان را نیز دافا حفاریات نمود که در این ساحه یک محل مقدس بودائی که در آن دو مجسمه بودا که قدامت آنها به قرن چهارم میلادی بر میگردد کشف گردید. اما با تاسف که در سال ۲۰۰۱ حکومت طالبان این مجسمه ها را شکستاندند اما بعداً کارمندان موزیم ملی توانستند تا آنها را دوباره ترمیم کنند و یک بار دیگر در معرض نمایش قرار گیرند (مراجعه شود به: مسعودی در این جلد).

در سال های بعد باستان شناسان افغان خود به کاوش در تپه مرنجان به خصوص در ساحه پایانی آن پرداختند و در این مرحله آنها قادر به کشف بقایایی ستوپه که وسعت آن به ۲۲ مترمربع میرسد، گردیدند. آثار بسیار مهمی از این ساحه بدست آمده است که شامل شش جبهه تبرکات نقره ای، برونزی، طلائی و سنگی می باشد که حاوی مسکوکات طلائی نیز بودند و این آثار به مسکو جهت ترمیم و وقایه فرستاده شده بود که در زمان معینه آن دوباره آورده شده اند. این کشفیات در اصل خود منحصر به فرد بوده و تا حال در معرض نمایش برای عامه مردم گذاشته نشده است.

باستان شناسان فرانسوی در ولایات کندز، بامیان و ساحه باستانی سرخ کوتل نیز حفاریات و تحقیقات انجام داده اند. در ساحه باستانی سرخ کوتل این باستان شناسان مجسمه کنشکا (تقریباً: ۱۲۷ - ۱۵۰ میلادی) را که یکی از یافته های کلیدی با ارزش تلقی میگردد، مجسمه شهزاده کوشانی و کتیبه مهم باختری را که قدامت آن به اوایل دوره کوشانیان (قرون اول - دوم میلادی) میرسد، کشف نمودند. این کتیبه معلومات مفید را در باره زبان هندو - ایرانی (زبان محلی باختری) ارائه نموده است (مراجعه شود به: سیمز ویلیام ۲۰۱۲).

پس از جنگ جهانی دوم کشورهای چون اتحاد جماهیر شوری سابق، آلمان، جاپان، امریکا و ایتالیا نیز با امضای قرارداد ها با وزارت اطلاعات و فرهنگ و ریاست باستان شناسی، به کاوش های قانونی پرداختند. گروه باستان شناسان امریکایی از موزیم تاریخ طبیعی امریکا در سیستم به سروی و کاوش آغاز نمودند، درست به مانند باستان شناسان ایتالوی در غزنی و باستان شناسان شوروی سابق که از تاشقرغان الی هرات و میمنه ساحات باستانی را سروی و بعضی از آنها را مورد حفاری قرار دادند.

ساحه باستانی آی خانم در ولایت تخار (شمال افغانستان) در سال ۱۹۶۱ زمانیکه ظاهر شاه پادشاه وقت در جریان یک سفر تفریحی از این ساحه دیدن نمود، کشف گردید. بقایا و باز مانده های دوره یونانو- باختری در تقاطع دریای کوکچه و آمو از این ساحه بدست آمده است. حتی قبل از شروع حفاریات، باستان شناسان توانستند تا بقایای ساختمانی را در این ساحه چون: امفی تیاتر، قصر، جمنازیوم و معبد شناسایی نمایند زیرا نشانه های آنها بر روی زمین هویدا بود.

حفاریات در این ساحه توسط دافا به سرپرستی پاول برنارد در ۱۹ دوره بین سالهای ۱۹۶۴ - ۱۹۷۸ صورت گرفت. در اثر این حفاریات آثار متعددی چون لوحه سیبل بدست آمد. این یافته ها نمایانگر آمیزش هنر کلاسیک یونانی (هلینستیک) و محلی (باختری) بوده، که این آمیزش در شیوه معماری (مراجعه شود به: میرس ۲۰۱۳)، آثار سیرامیکی و دیگر بقایای فرهنگی به وضاحت قابل مشاهده می باشد. در قسمت داخلی قصر آی خانم، باستان شناسان فرانسوی به تعداد ۱۴۲ ستون پایه که از سنگ آهک ساخته شده بودند کشف نمودند، احتمالاً مواد خام جهت ساخت این ستون پایه ها از تاجکستان ویا هم مناطق همجوار تامین میگردد.

پرسش هویت دیرینه‌ای خانم تا هنوز هم نامعلوم و مورد بحث می‌باشد – آیا این سکندریه آکسوس (آمو دریا) ویا اوکراتیدی (Eucra-tidia) بوده (مراجعه شود به: Rapin ۲۰۰۵). زمانیکه اسکندر مقدونی وارد افغانستان شد، گفته می‌شود که او هفت شهر سکندریه را در این کشور بنا نموده، ولی‌ای خانم احتمالاً از آن جمله نباشد زیرا این شهر توسط انتیوخوس اول تقریباً در ۲۸۰ قبل از میلاد یعنی ۴۳ سال بعد از مرگ اسکندر بنا نهاده شد. احتمالاً این ساحه در دوران اسکندر کبیر نظر به موقعیت استراتژیک آن بحیث پایگاه استفاده شده باشد، نه منحصراً یک شهر کلاسیک.

بعد از ۱۹ دوره حفريات در ساحه‌ای خانم، در سال ۱۹۷۸ زمانیکه جنگ شروع گردید و اوضاع امنیتی به وخامت گرایید، باعث تخریب و غارت ساحات باستانی شد، آی خانم نیز طعمه این حفريات و غارت‌های غیرقانونی گردید و به طور روزانه توسط افراد متعددی که یک منبع عایداتی خوبی برای شان محسوب می‌شد، مورد دستبرد قرار گرفت. آنها بعضی از ساختمان‌ها و آثار گرانبهای بجاماند در ساحه را به طور کلی تخریب نمودند (تصویر: ۱۰۸). این حفريات غیرقانونی، تخریب ساحات و سرقت آثار یکبار دیگر بعد از ختم دوره داکتر نجیب الله (۱۹۹۲-۱۹۸۷) و آغاز جنگ‌های داخلی از سر گرفته شد که در این میان تخریب و چپاول آثار موزیم نیز شامل می‌باشد (مراجعه شود به: مسعودی در این جلد)، الی سال‌های ۲۰۰۱ ادامه پیدا کرد و تنها تعداد اندکی از ساحات باستانی در امان مانده اند.

کشفیات در جریان جنگ‌ها

در جریان سالهای جنگ و متوقف شدن حفريات علمی، با آن هم یک تعداد از دست‌آورد‌ها و کشفیات ادامه پیدا نمود. به طور مثال، رگ بی بی (نقوش برجسته شمرق) در ولایت بغلان در سال ۲۰۰۲ به جهانیان معرفی گردید (گرینت و دیگران، ۲۰۰۷). مردم محل که عمدتاً شیعه مذهب می‌باشند از موجودیت اینها می‌دانستند و آنرا به حضرت بی بی فاطمه دختر حضرت محمد ص نسبت می‌دادند. در دوران طالبان این نقوش برجسته به خاطر نمادی از بت پرستی تقبیح گردیدند و کوشش‌هایی برای تخریب آن نمودند، با آن هم شواهد زیادی بجا مانده که محققین قادر به شناسایی مردی که بر بالای اسب سوار است و در جستجوی یک کرگردن می‌باشد بودند و احتمالاً نظر به تاج شاهی آن، شاپور اول باشد (تقریباً ۲۴۲ – ۲۷۲ بعد از میلاد) یعنی دوره ساسانی‌ها.

ریاست اطلاعات و فرهنگ ولایت بغلان در سال ۲۰۰۲ این نقوش برجسته را که تقریباً ۵ متر ارتفاع دارند، مستند سازی نمودند و در سال ۲۰۰۴ دافا و اسپچ به همکاری همدیگر این نقوش را به طور علمی آن ثبت و مستند سازی نمودند. این مستند سازی برای شش روز توسط فرانتز گرینت، فلیپ مارکیس، جوناتان لی و فرانسس اوری که شامل اسکن سه بعدی و عکاسی دیجیتالی می‌شد، انجام یافت.

همچنان در جریان این سالها کتیبه رباطک نیز کشف گردید که حاوی معلومات ارزنده و مفید در باره تاریخ اوایل دوره کوشانی‌ها می‌باشد که یکی از کشفیات مهم به حساب می‌گردد. این کتیبه کم نظیر به رسم الخط یونانی و زبان باختری در سنگ آهک حک گردیده و شجره شاهان کوشانی که قبل از کنشکای اول حکمرانی مینمودند و همچنان گسترش امپراطوری کوشانی‌ها الی پتالیپوتره هند در آن شرح داده شده است (سیمس و لیمز ۲۰۰۴). این کتیبه قسمیکه از نامش هویدا است از ساحه رباطک ولایت بغلان توسط مجاهدین در سال ۱۹۹۳ هنگامیکه یک سنگر نبرد در ساحه حفر مینمودند، همراه با چندین مجسمه که از آنها تا الحال خبری در دست نیست، کشف گردید. سرانجام از این کتیبه عکس برداری گردید و بر موزیم بریتانیا برای خوانش آن ارسال گردید (سیمس و لیمز و کرایب ۱۹۹۶).

بنا بر این مورد، اگرچه جنگ باعث متوقف شدن هردو پروسه تحقیقات علمی و مطالعات علمی می‌گردد، رابطه بین جنگ و میراث فرهنگی پیچیده‌تر از اغلب تصور است (فشر و ستاین ۲۰۱۶). با این حال، جامعه جهانی با وجود دریافت معلومات مفید و فرصت‌ها برای حفاظت از آنها، زیاد تر چیزها را نیز از دست داده‌اند.⁷²

و آثار آن در بازارهای سیاه‌پشاور و بین المللی مشاهده گردید. احتمالاً حاوی ۵۰۰،۰۰۰ عدد مسکوکات مختلف النوع بوده و یک مدال طلائی که در آن نقش اسکندر مقدونی حک گردیده بود نیز شامل آن بود (Srinivasan n.d.; Dupree 2002).

⁷² به طور مثال، گنجینه دوم میرزکه که حاوی مسکوکات کمیاب، زیورات و دیگر اشیای با ارزش بود، در سال ۱۹۴۰ ساحه توسط دافا حفريات گردید که این گنجینه عظیم شامل معلوماتی از قرن ۵ قبل از میلاد الی قرن دوم میلادی می‌شد. این گنجینه تقریباً چهار تنی در سال‌های ۱۹۹۲ به غارت رفت

باستان شناسی در افغانستان پس از سال ۲۰۰۳

باوجود آن که حکومت افغانستان و کشورهای دیگر یک روش قوی را در عرصه اکتشافات باستانی در اوایل قرن ۲۰ توسعه دادند، اما نتایج غارت ساحات باستانی و از بین بردن آثار در موزیم ها در پایان قرن ۲۰، مشابه به مرحله اول که یک دوره فرصت طلبانه برای برداشتن آثار باستانی بوده تلقی میگردد ولی با تفاوت اینکه این دوره شامل اسناد تحریری و راپور ها بود و برعکس دوره آخری شامل نابودی و سرقت آثار میباشد. حال که ما مرحله سوم باستان شناسی را در افغانستان آغاز میکنیم، پرسش عمده این است که چگونه میتوان به بررسی های باستان شناسی دست یابیم تا باشد که در توسعه حفظ میراث های فرهنگی ممد واقع شود.

در سال ۲۰۰۳ زمانیکه حکومت انتقالی به میان آمد، حفريات مستقل و مشترک یک بار دیگر آغاز شد. بیشتر این حفريات توسط انستیتیوت باستان شناسی وزارت اطلاعات و فرهنگ، دافا، انستیتیوت باستان شناسی جرمنی و تیم های کاری دیگر در بامیان، هرات، بلخ، بدخشان و در مربوطات ولایت کابل صورت گرفت. در حال حاضر حفريات هم به طور انفرادی و هم به شکل مشترک انجام میابد، به طور مثال پروژه مشترک فرانسوی ها و جاپانی ها در بامیان.⁷³ همچنان پروژه های کاری مشترک در ساحات الغتا در میدان وردک و در ولایت بلخ.

هیات باستان شناسان فرانسوی در افغانستان یک تاریخ طولانی در این کشور دارند و حاضر به شریک ساختن بخش عظیم از معلوماتی هستند که در ساحات باستانی آن را جمع آوری و تجربه کرده اند. به طور مثال جلالتماب رئیس جمهور غنی در مورد بالاحصار کابل و انجام کار بیشتر در آنجا در صحبت های شان بر آن تاکید نمودند. دافا با انستیتیوت باستان شناسی افغانستان یکجا حفريات را در بالاحصار انجام دادند، اما برای حفظ میراث های فرهنگی در افغانستان، کار کردن بطور جداگانه در یک محل و یا در یک ساحه هیچ مفهوم ندارد، باستان شناسان باید یکجا کار کنند، معلومات را باهم شریک بسازند و از وسایل و تجارب یک دیگر مشترکاً استفاده نمایند.

در رابطه به بالاحصار باید گفت که تاریخ آن کاملاً واضح نیست. زمانیکه اسکندر مقدونی از طرف استالف (استقیلوس) و بگرام به نیکاکوتریاس رسید، او بعداً با تعقیب راه های بز رو (راه های کم عرض) بطرف شمال رفت. در گذشته به کابل نسیانیکاه گفته میشد وبخاطر یکه یک موقعیت بسیار مهم ستراتیژیک داشت در زبان قدیم باختری به نام «کورئیستان ها» نیز یاد میشد. بنا به احتمال زیاد که اسکندر مقدونی از مسیر کابل گذر نموده باشد و احتمالاً از این ساحه به حیث پایگاه نظامی استفاده شده باشد. به همین خاطر اگر اکتشافات و تحقیقاتی در اطراف بالاحصار صورت گیرد، ممکن آثار زیادی از این دوره پیدا شود، با وجود این بدون تحقیقات علمی هیچ چیزی بیشتر از این گمانه زنی کرده نمیتوان. اگر این فرضیه ثابت شود، بناهای بلند به مانند قلعه یا دژها که معمولاً وابسته به مردمان یونان دانسته میشوند، بطور مثال آی خانم، باید شناسایی شوند، که تا الحال هیچ چنین دست آوردی انجام نشده است. به همین منظور قدمترین بنای کابل که بالاحصار میباشد، باید بیشتر مورد مطالعه قرار گیرد تا تاریخ دقیق آن از طریق لایه های حفاری شده تعیین گردد.

آثار باقی مانده در بالاحصار که ممکن شیردروازه نیز شامل آن باشد، قدیمتر از قرن ششم میلادی ثبت نشده اند. پس از ناپدید شدن کیداریان، هیفتالی ها (یفتلی ها) جای آنان را گرفتند و کابل به یکی از پایتخت های آنان مبدل شد. قبل از قرن ه میلادی، هیچ اسناد واضح در مورد بالاحصار وجود ندارد، با آنکه بسیاری از بناهای تاریخی و آثار ثبت شده ای که از چهار اطراف کابل بدست آمده اند، قدیمتر از قرن ه نیست، اما بالاحصار و دیگر بناها ممکن تا هنوز هم به ادوار قبل از آن معرفی شوند، ولی این امر نیازمند جستجو و تحقیقات بیشتر را مینماید.

از جانب دیگر، تحقیقات و حفريات باستان شناسی در اطراف بالاحصار از سوی انستیتیوت باستان شناسی افغانستان و به همکاری دافا زمینه فراگیری آموزش های حفريات و تحقیقات را برای نسل جوان فراهم نموده است. این قابل قدر است که باستان شناسان جوان افغان بعد از مدت ها متوقف بودن تحقیقات علمی و حفريات باستان شناسی و نداشتن امکانات کافی در این عرصه، این توانایی را پیدا کرده اند که مستقلاً به بررسی یک ساحه بپردازند، شواهد و مواد را خود جمع آوری نمایند و با استفاده از تجارب خود، راه بهتر را برای نسل های جوان و آیند هموار سازند.

بطور مثال، گزارش های کاری در مورد مس عینک (مراجعه شود به: تیموری در این جلد و همچنان خیرزاده ۲۰۱۵) و تپه نارنج

و برای نتایج کار های فرانسوی ها در بامیان مراجعه شود به: طرزی ۱۹۷۷: <http://www.silkroadfoundation.org/newsletter/december/bamiyan.htm>

⁷³ برای کار های تیم باستان شناسان جاپانی مراجعه شود به: Yamauchi and Aoki 2005; Yamauchi and Maeda 2006; Yamauchi et al. 2006; Iwade and Kubudera 2013

(مراجعه شود به: پیمان در این جلد) شواهد واضح، جامع و بیانگر اینست که بررسی ها در عرصه باستان شناسی در افغانستان، اینکه از طرف هیأت خارجی صورت می گیرد یا داخلی، ثمر بخش و پر دست آورد بوده است. به هر حال، از نقطه نظر استراتژی یک، در مس عینک پیامد های هنری با گذشت زمان و با در نظر داشت تاریخ هنر، ممکن پیچیده تر باشد، که شامل تأثیرات آن بر دوره کوشانیان و پس از آن می گردد. توجه بیشتر در مورد رابطه بین هنر، لایه نگاری و تأثیرات فرهنگی میتواند صورت بگیرد.

بسیاری از آثار گلی بدست آمده از ساحه مس عینک در ماهیت بودائی بوده و تشابهات واضحی در سراسر مناطق شرقی افغانستان دارد؛ یک مجسمه کوچک بودای نشسته چوبی که یکی از نمونه های نادر در منطقه میباشد و احتمالاً یک اثر وارد شده باشد (خیرزاده ۲۰۱۵: ۱۱۷). در تپه نارنج، سمبول بودا ممکن به میتا بودا، ورکنا بودا یا کلیوچند بودا تعلق داشته باشد. بالاخره، باید برای مس عینک و تپه نارنج یک تاریخ و یک معیار تعیین گردد و بر اساس این معیارها یک تحلیل مقایسوی از نقطه نظر هنری و آیکوگرافیک از آنها صورت گیرد.

باستان شناسی و حفظ میراث های فرهنگی

باستان شناسی منحصی یک رشته علمی باید از سه روش مهم و کلیدی به چگونگی حفظ میراث های فرهنگی رسیدگی کند. روش اول ساده و بسیار حیاتی برای باستان شناسی همانا آموزش، دانش و آگاهی میباشد. روش دوم، پروسه نجات برای حفظ معلومات، آثار و مفکوره های گذشته در ساحاتی که تحت خطر قرار داشته اند، میباشد. باستان شناسی به ذات خود یک علم مخرب است و به همین خاطر مورد سوم باید شامل اقداماتی باشد تا بر اساس آن اطمینان حاصل گردد که اثرات جانبی حفاری به مانند مشخص ساختن ساحات باستانی و آموزش دهی کاوشگران برای بازیابی آثار، بعد مثبت داشته باشد تا منفی.

یکی از طروق آموزش دهی و بلند بردن سطح آگاهی، سهیم ساختن دانشجویان دانشگاه ها در حفاریات ساحات باستانی میباشد. بدون موجودیت باستان شناسان جوان و مجرب، تحقیقاتی که در آینده صورت میگیرد به زبان های خارجی چاپ خواهد شد، نه به زبان دری. گزارش نویس نتایج حفاریات باید خود افغانها باشند تا باشد که هموطنان شان یافته های باستانی را درک کنند و از تاریخ خود باخبر شوند.⁷⁴ وزارت اطلاعات و فرهنگ، انستیتیوت باستان شناسی، دانشگاه کابل و وزارت تحصیلات عالی باید در این راستا همکار باشند و اشتراک محصلین مؤسسات عالی را در بخش تحقیق ساحوی و حفاریات تضمین نمایند.

یک نمونه خوب در این رابطه اینست که در حفاریات تپه نارنج در گذشته دانشجویان اشتراک داشتند، اما ممکن بعضی اوقات آنان در مورد غیر مؤثر یا بی علاقه باشند، اگر آنها در داخل صنف درسی شوق و علاقه به این مسلک پیدا نکرده باشند. در اولین سالهای حفاریات تپه نارنج، هر هفته تا حدود شش دانشجو از دانشگاه کابل تحت مراقبت متخصصین مجرب کار میکردند ولی این روند در سالهای پسین کاری کم رنگ تر و کاهش پیدا نمود.

عوامل دیگری که مانع اشتراک دانشجویان میگردد، شامل مشکلات امنیتی و مشکلات دیگر به مانند محدودیت زمانی برای پلانگذاری میباشد، وگرنه سال گذشته شمار زیادی از دانشجویان رشته باستان شناسی در حفاریات اشتراک ورزیدند و از سوی متخصصین باستان شناسی برای شان آموزش داده شده بود. به امید اینکه، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه کابل و انستیتیوت باستان شناسی در این مورد پلان هایی روی دست داشته باشند. زیرا اگر دانشجویان جنبه های نظری باستان شناسی را در دانشگاه میاموزند، بخش عملی آن میتواند در ساحاتیکه حفاریات در آن جریان دارد، به آنان آموزش داده شود.

ایجاد یک پالیسی حفظ ساحات باستانی مرتبط به برنامه های توسعه ای به مانند بهره گیری از منابع طبیعی بیسار مهم است. امیدوار هستیم که این نوع پالیسی ها با پروژه های جدید و وسیع تدوین یابد تا بتوانیم در سراسر کشور هزاران ساحه دست ناخورده و کشف نشده را تشخیص کنیم. مشخص ساختن یک ساحه باستانی نخستین گام برای حفظ آن است. انجام سروی های ساحوی و تصویر برداری ها، بهترین روش برای بدست آوردن معلومات دقیق و اتخاذ تصمیم یا اظهار نظر در مورد حالت و وضعیت ساحات باستانی میباشد.

برای حفظ میراث های باستانی، همکاری های خوب میتواند از طریق تلاش های هماهنگ و مشترک در یک چارچوب کاری سازنده صورت گیرد (مراجعه شود به: فیضی و دیگران در این جلد). یکی از مثال های خوب در این زمینه میتواند پروژه مشترک یونسکو،

⁷⁴ در مورد نتایج حاصله از حفاریات ساحه باستانی تپه نارنج، ۵۰، ۶۰- نشر رسیده اند. صفحه گزارش به زبان دری در ریاست باستان شناسی موجود است که به

دافا، شورای بین المللی آبدات و ساحات باستانی (آیکوموس) و انستیتیوت باستان شناسی افغانستان در شهر غلغلہ بامیان باشد که مشترکا با هم در راستای حفظ ساحه، ترمیم بناهای آن و تحقیقات باستان شناسی کار نمودند (مراجعه شود به: پرگز اندلر در این جلد).

این نوع همکاری کاملا کاری تازه نیست اما بیانگر اینست که چگونه باستان شناسان میتوانند در حفظ بناهای تاریخی با یکدیگر کمک نمایند. به طور مثال، تحقیقات باستان شناسی در شهر غلغلہ با فراهم ساختن معلومات در مورد این که چه باید احیا شود و چه چیز برای احیا ضروریست، در آماده ساختن احیای مجدد و حفظ ساحه مفید بوده است. از این که منابع کاری به مانند وقت، نیرو و بودیجه محدود میباشد، تحقیقات باستان شناسی میتواند در تشخیص ساحات و اولویت های کاری نهایتا کمک نماید. شهر غلغلہ یک ساحه بزرگ است و کار کردن با دقت در آنجا به یک روش انتخاب فضایی ضرورت دارد. این روند انتخاب، با داشتن فهم کامل معلومات باستان شناسی ساحه، میتواند بیشتر مؤثر صورت گیرد.

سروی ساحوی در ولایت بلخ انجام یافته است. تصاویر از سرک ها برداشته شده و یک نقشه نسبتا دقیق را فراهم ساخته است. اما باستان شناسان نمیتوانند که تنها از نقشه استفاده کنند. کار باید در ساحه صورت گیرد تا در مورد مشخصات ساحه بیشتر دقیق باشند. بناء ضرور است تا کار در چند مرحله مختلف صورت گیرد. شناسایی ابتدایی میتواند به طور مثال از هوا توسط طیاره بی سرنشین صورت گیرد و پس از آن کار بعدی با همکاری ترمیم کاران آثار و باستان شناسان در ساحه صورت گیرد تا شرایط احیایی مجدد آماده و میراث های فرهنگی حفظ شود.

البته باید تذکر داد که، حفريات باستان شناسی نیاز به اشتراک مردم محل را دارد. علاوه بر این، کار ساحوی میتواند وسیله خوبی برای مشمول ساختن مردم ولایات و محل در شیوه های حفاظت میراث های فرهنگی باشد. با این حال، تحقیقاتیکه دافا در ساحه تپه زرگران ولایت بلخ انجام داد و باعث کشف بقایای دوره یونانو - باختری در این ساحه گردید، میتواند یک داستان پند آمیز باشد. متاسفانه، بعد از دانستن شیوه استخراج و موقعیت آثار در ساحه باعث گردید که قومندانان محل این آثار را به غارت ببرند. به طور مثال، یک شخص به طور خاص بسیاری از سرستونی و زیر ستونی های تپه زرگران را سرقت نموده است. بنا براین، ارتقا و گسترش آگاهی عامه جهت دانستن ارزش میراث های فرهنگی جز اساسی هر پروژه باشد.

اگر حفاظت یگانه بخشی از راه حل باشد، پس چگونه میتوان چیزهای را که از دست رفته دوباره احیا نماییم؟ استرداد و بازیافت آثار غارت شده جریان دارد و برای انجام آن دو راه وجود دارد. راه اول اینست که این افراد دستگیر و تحت تعقیب قانونی قرار گیرند. راه دوم اینست که مردم را آموزش بدهیم و از تاثیرات بد سرقت آثار آنان را آگاه سازیم و بعدا آنان را در حالتی قرار دهیم تا آثار غارت شده را بازگردانند. دولت در حال حاضر در جریان این کار است و برای بلند بردن ظرفیت آگاهی در بلخ کار میکند.

نتیجه گیری

اهداف نظری باستان شناسی منحیث وسیله حفظ میراث های فرهنگی روشن است، اما از نقطه نظر عملی برای رسیدن به این هدف، جامعه باستان شناسی راه طولانی در پیشرو دارند. یقیناً، ما باید بطور مشترک کار کنیم. بدون در نظر داشت سیاست، مشکلاتی که دانش آموزان و نسل جوان با آن روبرو هستند و یا هر مسئله دیگر، این یگانه امر مهم است. اگر یک تعداد از دانش آموزان علاقه ندارند، ولی یک تعداد دیگری وجود دارند که علاقمند هستند. بنابر این ما باید اشخاص مناسب را دریابیم تا یکجا کار کنیم. به طور مثال همکاری میان دافا با انستیتیوت باستان شناسی افغانستان یا میان دافا و انستیتیوت شرقی دانشگاه شیکاگو یا میان دیگر اتباع داخلی و یا خارجی، همه باید یکجا در یک گروپ کار نمایند. همه در اینجا به خاطر یک هدف آمده اند، همانا حفظ میراث های فرهنگی افغانستان. در اولین گام برای دریافت پاسخ به این سوال باید بکوشیم، که چگونه میتوان این کار را به طور مناسب و مؤثر انجام دهیم؟ این موقع برای شروع این کار و شروع آن باهم بسیار مهم است.

سر انجام، برای همه کار هائیکه تا فعلا در این کشور انجام شده، ما باید مدیون همه متخصصین خود باشیم، مانند آقای الفورم فوشی حکیم، و به خصوص لویس دوپری باستان شناس محبوب امریکایی، الفرد بویک و دیگر متخصصینی که در افغانستان در بخش حفظ میراث های فرهنگی و معرفی تاریخ پر افتخار افغانستان بر جهانیان کار های ارزشمندی را انجام داده اند. آنان در اینجا کار کرده و برای شناساندن و درک درست باستان شناسی افغانستان تلاش ورزیدند و پژوهشگران و نسل جوان افغان چیزهای زیادی از آنان آموختند. تا اندازه ای نتیجه تلاش های این دانشمندان بود که پژوهش و تحقیقات تا این حد خود در حال حاضر رسیده است.

حفاظت و ترمیم در افغانستان

عبدالله حکیم زاده، موزیم ملی افغانستان

لورا دی السندرو، موسسه شرقی دانشگاه شیکاگو

مقدمه

ترمیم اشیای قدیمی و حراست از آن به گونه مسلکی و علمی، از دیر مدت زمان به این سو، به مثابه یک سنت قابل احترام در افغانستان به شمار می رود. نهاد موسوم به حراست و حفاظت یا کانسرویشن، به مثابه یک نهاد تازه وارد شده در این عرصه، جای پای خود را در افغانستان بعد از آن ایجاد کرد که در سال ۲۰۰۳ ماموریت جامعه بین المللی پس از گذشته بیش از یک دهه قادر شد تا روابط خود را با همتا های میراث های فرهنگی در افغانستان دوباره تاسیس کند.

شورای بین المللی موزیم ها و کمیته حراست از آن، (ICOM-CC) محافظت آثار را به مثابه ” همه اقدامات و اعمال که هدف آن محافظت از میراث های فرهنگی قابل لمس می باشد، تعریف می کند تا از این طریق اطمینان حاصل گردد که این میراث های فرهنگی بتواند در دسترس نسل های امروز و آینده قرار بگیرد. نهادحفاظت و حراست از همه اقدامات به شمول اقدامات پیشگیرانه، محافظت اصلاحی و ترمیم میراث های فرهنگی استقبال می کند. بنا بر این، همه اقدامات که در این راستا صورت می گیرد، باید اهمیت و خواص فزینی این میراث های فرهنگی را احترام کند و در نظر بگیرد.”

این نوشتار مشترک، توضحات تفصیلی بیشتر را در مورد عواملی که نگهداری و حراست میراث های فزینی فرهنگی را تحت تاثیر قرار میدهد، فراهم کرده و تلاش هائیکه از سال ۲۰۰۳ میلادی به این سو در راستای حراست میراث های فرهنگی در افغانستان صورت گرفته است، متمرکز می باشد.

آثار و محیط زیست

حراست و نگهداری آثار تاریخی بیشتر به دو عامل عمده متکی می باشد: اول، موادی که آثار از آن ساخته می شود و دوم، محیطیکه آثار در طول عمر خود در آنجا قرار می گیرد و یا نگهداری میشود. با در نظر داشت مواد و نوع آن، آثار به دو گروه عمده تقسیم می شوند: یکی ارگانیک و دیگر غیر ارگانیک. در حالیکه مواد ارگانیک از حیوانات، نباتات و یا سیستم های بیولوژیکی سر چشمه می گیرد یا ساخته می شود، مواد غیر ارگانیک از مرکبات معدنی زمین شناسی به دست میاید. تمام مواد طبیعی در نهایت خراب می شود. مواد ارگانیک به صورت عموم در مقابل محیط حساس است و در نهایت مواد ارگانیک در مقایسه با مرکبات مواد غیر ارگانیک، زود تر خراب می شود.

عوامل تاثیر گذار که موجب تخریب می گردند

عوامل زیادی وجود دارد که موجب تخریب فزینی و کیمیایی مواد می گردد. وضعیت محیط زیست مثل رطوبت نسبی و درجه حرارت تاثیرات قابل ملاحظه را می تواند بالای ثبات هر اثر داشته باشد. رطوبت نسبی، فیصدی رطوبت در هوا را در مقایسه به درجه حرارت که هوا می تواند رطوبت را در خود نگهدارد، نشان می دهد. اکسیجن که در هوا پیدا می شود و ما آنرا تنفس می کنیم، در بسیاری از روند های تخریبی سهم دارد که موجب تخریب می گردد. شدت گرما و انرژی اشعه ماوراء بنفش و نوری مرئی نیز می تواند به آثار آسیب برساند. عواملی که در فوق از آن تذکر به عمل آمد، سبب می شود تا آثاری که از زیر دل خاک حفريات شده واز یک محیط نسبتاً با ثبات، بیرون آورده شوند، در اکثر موارد تحت تاثیر قرار میدهد.

در عین حال، همین عوامل ذکر شده می تواند بالای آثاری که در دراز مدت در موزیم های نگهداری می شوند، تاثیر گذار باشد که علاوه بر آلودگی هوا، آفات، بی توجهی انسان ها، دست زدن به آثار به صورت نا درست، بسته بندی غیر مناسب و انتقال آثار نیز موجب تخریب آنان می گردد. در بعضی موارد مجموعه های آثار در معرض آسیب و نابودی ناشی از عوامل طبیعی مانند: زلزله و عوامل

نابودی ساخته شده بشری مثل تروریزم و درگیری های مسلحانه، قرار میگیرند.

مستند سازی و اهمیت آن

مهم این است تا مسئولین آثار تاریخی و باستانی مشمول ترمیمکاران و کیوریتوران از خطراتیکه مجموعه های آنانرا در معرض خطر قرار میدهند، آگاه باشند. هر اثر صرف نظر از اینکه توسط انسان ساخته شده یا به شکل طبیعی می باشد، در معرض آسیب قرار دارد. اما این آثار نسبت به هر جای دیگر در مناطق که منازعه مسلحانه جریان دارد در معرض خطر بیشتری می باشند. بنا بر این، داشتن پلان اضطراری به منظور جلوگیری از آسیب رسیدن به آثار و یا حداقل کاهش میزان خطر ناشی از منازعه، باید در اولویت قرار داشته باشد و این یک نیاز مبرم است. روی همین دلیل مستند سازی آثار در موزیم ها به شمول تصویر برداری مناسب آنان بی نهایت مهم تلقی می گردد. در صورت وارد شدن خساره به آثار و چور و چپاول شدن آنان، اسناد و تصاویر ممکن فقط چیز های باشند که از یک اثر باقی خواهند ماند. از این معلومات می توان در عرصه های مختلف استفاده کرد. پس از تخریب یک اثر این معلومات می تواند به مثابه یگانه سند موجودیت آن اثر باشد که معلومات فرهنگی و تاریخی آنرا حفظ خواهد کرد. در صورت به سرقت رفتن، مستند سازی میتواند مدرکی بر ادعای مالکیت اثر را در وقتیکه پیدا میگردد را داشته باشد.

نقش ترمیم کاران آثار در موزیم ها

نقش ترمیم کاران در موزیم قرار ذیل می باشد:

- بررسی و باز رسی از وضعیت آثار تحت نمایش گذاشته شده و یا ذخیره شده در داخل ذخیره گاه ها.
- حصول اطمینان از مناسب بودن موادیکه برای نگهداری آثار در ذخیره گاه حفظ می شوند—البته با در نظر داشت تاثیرات دراز مدت مواد بالای آثار موزیم.
- ارایه مشوره برای کارمندان موزیم در مورد مواظبت های عمومی آثار که چگونه از آن استفاده صورت گیرد، چگونه بسته بندی شوند و چگونه حمل و نقل شوند.

تمرکز حفاظت آثار به گونه مدرن در عمل بالای حفاظت پیشگیرانه آثار است. این روش ضامن حفظ مجموعه ها در محیط با ثبات بوده که میتواند میزان تخریبات قریب الوقوع را پایین آورده و در نهایت ضرورت ترمیم و حفاظت را کاهش بدهد. مسؤلیت ترمیم کاران و حفاظت کننده گان است که آثار را به گونه امن و مناسب با استفاده از مواد بسته بندی مصون ذخیره کرده و محل های ذخیره (دیپوها) را به صورت درست آن حفاظت نماید. زمانیکه ضرورت برای عملیه وقایوی و ترمیم برای آثاریکه نا ثابت و یا معلومات روی آن اثر توسط کروژن و یا دیگر مواد اضافی پوشانیده شده است صورت میگیرد، تمام جریان ترمیم و وقایه باید ثبت گردد. از اینرو، حائز اهمیت است تا نسل های آینده ترمیم کاران (حفاظت کننده گان) و پژوهشگران از جریان چگونگی تغییر در آثار از آغاز خلقت تا کنون اطلاع حاصل نمایند. توضیح مواد کیمیای که جهت وقایه و یا ترمیم بالای اثر از آن استفاده میشود شاید در تجزیه های آینده دخالت نماید، پس این مهم است که ثبت عملیه ترمیم و یا وقایوی به شکل کامل آن باشد. برای آثاریکه مورد نمایش قرار می گیرند، بهتر است تا دخالت به حد اقل باشد و استفاده از مواد مدرن محدود باشد تا ثبات و زیبایی آثار با حفظ اصالت و جوهر آن نگهداری گردد.

مسایل مربوط به نگهداری آثار

در موزیم ملی افغانستان مسائل عمده ای وجود دارد که بالای مجموعه های آثار تاثیر گذارند. محیط پر از گرد و خاک در داخل موزیم، بویژه در داخل ذخیره گاه های آثار (دیپوها) از جمله مشکلات عمده است که مواظبت آثار موزیم را با مشکل مواجه می کند. نبود گرما در زمستان به استثنای گرمای حاصله از چند وسیله قابل انتقال کوچک و نبود هوای متناسب در تابستان باعث ایجاد نوسان در هوا و رطوبت در جریان سال می گردد. نیاز به باز کردن کلکین ها در فصل تابستان موجب ورود گرد و خاک، کثافت و هوای آلوده که در نتیجه ازدحام ترافیکی کابل به وجود میاید، داخل موزیم می گردد.

علاوه بر مشکل دسترسی منظم به آب پاک و نبود وسایل تصفیه آب در آزمایشگاه یا لابراتور موجب دشواری هائی می گردد که پیشبرد ترمیم حفاظتی را در مواردی که آب تصفیه شده ضرورت است، به بار می آورد. عده ای از هیات های خارجی وسایلی را به منظور رفع این مشکل خریداری کردند. اما هریک ازین وسایل با قرار گرفتن در شرایط ناگوار در کابل موثریت نا چیز داشتند. منبع آب در

کابل چاه است و آب به گونه قابل ملاحظه با ذرات از جمله غلظت بالای کلرید آلوده است. موجودیت زیاد ذرات به شمول گرد و خاک در موزیم شرایط را برای نگهداری وسایل دشوار می کند.

تاریخچه مختصر آموزش ترمیم آثار برای ترمیم کاران افغان

آموزش نگهداری و ترمیم آثار در افغانستان

نگهداری آثار موزیم در افغانستان در سال ۲۰۰۳ به شکل رسمی تری آغاز گردید. با وجود نبود مواد نگهداری و ترمیم، وسایل و تجهیزات، تعداد زیادی از آثار که برای سال ها در ذخیره گاه ها نگهداری می شدند، مورد بررسی، سروی و نگهداشت قرار گرفتند. (تصاویر: ۸۹ - ۸۸). از سال ۲۰۰۳ به این سو، افغانستان لوازم و تجهیزات نگهداری و ترمیم را از مجتمع بین المللی میراث فرهنگی بشمول انگلستان، جاپان (MRICP)، فرانسه، ایتالیا، آلمان و ایالات متحده امریکا (موسسه شرقی دانشگاه شیکاگو و موزیم هنر متروپولیتن نیویارک) بدست آورد. جزئیات مختصر کار این هیات ها قرار ذیل می باشد:

در سال ۲۰۰۳، دو تن از ترمیم کاران یکی از فرانسه و دیگری از جاپان جهت همکاری و کمک پروژه ترمیم و حفاظت به افغانستان آمدند. تیم فرانسوی به آثار سنگی آهکی و گلی تمرکز کرد. ترمیم کار جاپانی بالای آثار سفالی و نقوش دیواری توجه مبذول داشت. آنان برای کارمندان ترمیم و حفاظت آثار آموزش دادند و وسایل و مواد لازم را به بخش ترمیم مساعدت کردند.

در سال ۲۰۰۴، ایتالیوی ها یکجا با ترمیم کاران افغان بالای آثار گلی و نقوش دیواری کار کردند. آنها نیز آموزش های لازمه همچنان مواد و وسایل را فراهم نمودند. در سال ۲۰۰۵، تیم ترمیم کاران فرانسوی دوباره آمدند و آموزش ترمیم و حفاظت آثار سیرامیکی و فلزی را برای ترمیم کاران افغان آموختند. همچنان آنها مشوره های مفید و آموزش مرتبط به اصول نگهداری و حفاظت مجموعه ها را در داخل ذخیره گاه ها (دییوها) فراهم نمودند.

از سال ۲۰۰۵ الی ۲۰۱۳ ترمیم کاران جاپانی، ترمیم کاران افغان را در قسمت ترمیم و وقایه نقوش دیواری بامیان یاری رساندند. یکی از ترمیم کاران فرانسوی در سال ۲۰۱۱ دوباره به موزیم ملی آمد و برنامه آموزشی ترمیم و وقایه آثار گلی را براه انداخت. (تصویر: ۱۹).

از سال ۲۰۰۶ الی ۲۰۰۹، ترمیم کاران ایتالیوی یکجا با افغان ها کار نمودند و برنامه آموزشی ترمیم و وقایه آثار سنگی و گلی را میسر ساختند. آنها همکاری های خود را در سال ۲۰۱۲ از سر گرفتند که تا فعلا هم ادامه دارد.

از سال ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۵، انستیتیوت شرقی دانشگاه شیکاگو با همکاری مالی سفارت امریکا در کابل، قادر بوده تا نقش مشاوریت را بصورت دوامدار و موثر در چوکات پروژه فهرست سازی، ثبت و جابجایی مجدد آثار در موزیم ملی افغانستان را فراهم کند. (مراجعه شود به: فیش، این جلد). کمپیوتر های لپ تاپ، پرنتر ها یا ماشین های چاپی، مواد جابجا سازی و بسته بندی، و قفسه بندی برای ذخیره گاه های آثار (دییوها)، به موزیم ملی افغانستان جهت تقویت این پروژه کمک گردید. ارتقاء لابراتوار ترمیم به گونه مناسب شامل نصب دست شویی ها و تهویه هوا در داخل شعبه ترمیم و سایر وسایل کوچک مثل میکروسکوب های دو چشمه (دو دوربین) برای ترمیم کاران آثار مهیا گردید. یک تیم ترمیم کاران بین المللی برای همتایان افغان خود مشوره و آموزش های را در قسمت نگهداری آثار که تاکید روی شیوه های دوباره جاسازی و حفاظت های پیشگیرانه را در بر داشت، در سه سال اول این پروژه براه اندخته شد. آموزش های مقدماتی برای کارمندان تازه استخدام شده در بخش ترمیم نیز صورت گرفت که عمدتاً شیوه ترمیم و حفاظت مسکوکات بوده، برای حمایت و کمک کار پروژه ثبت و سجل آثار. (تصاویر: ۲۹ - ۳۹). سال آخر این پروژه شامل راه اندازی ورکشاپ های آموزشی در بخش های مختلف که از سوی ترمیم کاران موزیم ملی افغانستان پیشنهاد شده است، فراهم خواهد شد که در علاوه بر موضوعات مختلف تمرکز بیشتر آن بالای نقوش دیواری، آثار سنگی، گلی، فلزی، عاجی و چرمی، می باشد.

دوره های آموزشی ترمیم و نگهداری آثار در خارج

از سال ۲۰۰۳ به این سو، کارمندان شعبه لابراتوار ترمیم آثار موزیم ملی کابل آموزش های مربوط به نگهداری آثار را در خارج از افغانستان بدست آوردند. این آموزش ها شامل برنامه های کوتاه مدت در جاپان از سال ۲۰۰۳ الی ۲۰۰۴ (تصویر: ۹۴)، ایتالیا از سال ۲۰۰۴ الی ۲۰۰۷، ایالت شیکاگو امریکا در سال ۲۰۰۷، آلمان در سال ۲۰۱۰ و در سال ۲۰۱۱ در موزیم انگلستان، می گردد.

(تصویر: ۹۵).

دوره آموزشی نگهداری و ترمیم آثار در ایالت شیکاگو طولانی ترین دوره آموزشی شمرده می شود. در این دوره چهار تن از ترمیم کاران افغان، دو تن از انستیتوت باستان شناسی افغانستان و دوتن دیگر از بخش ترمیم آثار موزیم ملی بودند که به شیکاگو جهت اشتراک در برنامه شش ماه سفر کردند. این دوره آموزشی که در انستیتوت شرقی دانشگاه شیکاگو برگزار گردید، از سوی بنیاد ملی بشر دوستی (NEH) که یک اداره فدرال امریکا است، تمویل گردید. اشتراک کنندگان پس از سپری کردن یک دوره آموزش صنوف انگلیسی، موضوعات مربوط به جنبه های نظری و عملی نگهداری آثار را فراگرفتند و سپس بالای موضوعات و مواد ساینسی مربوط به نگهداری و حفاظت آثار که به کارهای روزمره آنان ارتباط می گرفت تمرکز صورت گرفت. در این دوره آنها از موضوعات ابتدای ساینسی مربوط به نگهداری آثار گرفته تا مسایل مربوط به نگهداشت و ترمیم آثار سرامیکی، سنگی و الیاز مس را آموزش دیدند. این دوره آموزشی که توسط ترمیم کاران و متخصصین انستیتوت شرقی دانشگاه شیکاگو و سایر متخصصین علوم نگهداری آثار تدریس میگردید. موارد آموزش شامل نگهداری و قایوی آثار و شیوه های چگونگی نگهداشت آثار از طریق راه اندازی ورکشاپ های ترمیم آثار در ساحه، فراهم گردید. (تصاویر: ۹۶-۹۷).

به دلیل نبود صنوف درسی برای نگهداری آثار در سیستم تحصیلات عالی و دانشگاه های افغانستان، همچنان نبود منابع و مواد ترمیماتی و عدم دسترسی به وسایل پیشرفته تجزیوی، نگهداری و ترمیم میراث های فرهنگی در افغانستان با محدودیت های جدی مواجه است. از سوی دیگر، متخصصین، استادان و مربیان که از خارج میابند و در افغانستان ورکشاپ های آموزشی را راه اندازی می کنند دارای مزیت های است که شامل فراهم آوری آموزش برای شماری زیادی از کارمندان این بخش می گردد. علاوه بر آن، آموزش های که در داخل کشور فراهم می گردد، برای کارمندان ترمیم آثار و مشاورین خارجی فرصتی را مساعد می کند تا آنان از کلکسیون یا مجموعه های آثار دیدن کرده و آنان را به صورت واقعی مورد آزمایش قرار بدهند تا دیده شود که مشکلات فعلی و نیازمندی مشخصی که این کلکسیون ها دارند، چیست.

صمیمانه امیدوار هستیم که در آینده نزدیک دانشگاه ها در افغانستان قادر شوند تا کورس های را در مورد حراست و حفاظت آثار فراهم کنند تا از این طریق فرصت های تحقیقی و علمی در این راستا فراهم گردد تا در مورد مواد و شیوه و تکنیک های ساخت آثار مورد مطالعه قرار بگیرد و در عین حال مشکلات مشخص مربوط به حراست و مواظبت از آثار و میراث فرهنگی افغانستان مثل مشکلات جدی از قبیل گرد و خاک و آلودگی هوا که بالای آثار موجود است، رفع گردد.

با وجود آن، فراهم آوری آموزش ها در خارج از کشور فرصتی را برای کارمندان این بخش فراهم می کند تا آنان با روش های مدرن و جدید و مواد که در حال حاضر در لابراتوار های پیشرفته در بخش حفاظت آثار از آن کار گرفته می شود، آشنایی پیدا کنند. بسیاری از مواد و روش های که در گذشته از آن استفاده شده و یا از آن کار گرفته شده است، در حال حاضر استفاده چنین روش ها سفارش نمی گردد، زیرا به اثبات رسید که استفاده از آن مواد و روش ها برای مدت طولانی ثابت باقی نمانده و یا ممکن به آثار ضرر وارد کرده باشند. برای کارمندان حفاظت و ترمیم آثار لازم است تا آنان در مورد آخرین تحقیقات علمی و بهترین روش های حفاظت از آثار آگاهی داشته باشند تا از این طریق به بهترین وجه و کیفیت بالا از آثار و مجموعه های شان به خوبی حفاظت و نگهداری کنند.

ارایه پاسخ و واکنش در بخش آموزش

برنامه های آموزشی چه در داخل و در خارج که ترمیم کاران افغان در آن اشتراک نموده، بسیار موثر و کارا در قسمت انکشاف دیپارتمنت ترمیم در این کشور بوده است. این برنامه ها فرصت خوبی برای کارمندان حراست آثار در افغانستان بوده است، زیرا آنان از یک سو با فلسفه و شیوه مدرن حراست از آثار آشنایی پیدا کردند و از سوی دیگر با روش های مختلف و تکنیک های جدید که حالا در قسمت حراست آثار از آن کار گرفته می شوند، آشنایی پیدا کردند. امروز ترمیم کاران آثار در مورد ضرر و تاثیرات منفی برخی از مواد و روش های که در گذشته از آن کار گرفته می شد، آگاهی یافته اند— مثل استفاده بیش از حد مواد کیمیایی و پاک کاری بیش از حد آثار که می تواند به اثر مورد نظر، خساره وارد کند. مشکلات چون برگشت نا پذیری برخی از تکنیک ها و مواد که در گذشته بالای آثار صورت گرفته است، امروز هنوز هم برای ترمیم کاران آثار مشکلات را تحمیل می کند. به گونه مثال، استفاده از رنگ های جلا دار در گذشته جهت پوشش سطح آثار که حالا دور کردن آن به آسانی صورت نمی گیرد.

تحقیق علمی به منظور مواظبت و ترمیم مجموعه های موزیم

یک اثر قبل بر اینکه مورد ترمیم قرار بگیرد، مورد معاینه و بررسی قرار می گیرد تا تمام مشکلات که اثر مورد نظر با آن مواجه است، در قسمت ترمیم آن در نظر گرفته شود. این روند در برگزیده همه عواملی است که اثر مورد نظر را متأثر ساخته، انتخاب مواد برای ترمیم اثر مورد نظر و در نهایت تأثیرات احتمالی آن بالای اثر مورد نظر در دراز مدت، در نظر گرفته می شود. علاوه بر آن، قبل از هر گونه ترمیم یک اثر، مطالعه و تحلیل اثر مورد نظر بی نهایت مهم است—مثلاً پاک کاری اثر—تا از این طریق از دور کردن جزئیات با ارزش اثر مورد نظر جلوگیری گردد، جزئیاتی که ممکن معلومات قابل ملاحظه را در مورد تولید و یا استفاده آن اثر را بر ملا و آشکار کند. داشتن دانش در مورد پیشرفت های علمی و آنچه برای حراست از آثار به صورت عملی حالا از آن کار گرفته می شود و به همین شکل همکاری میان ترمیم کاران آثار در ساحه کار، برای متصدیان این بخش اجازه می دهد تا بهترین روش های حراست از آثار را پیشه کنند و چنین دانش و تجربه را به نسل های بعدی متصدیان حراست از آثار انتقال دهند.

داشتن دانش کافی در مورد شیوه های تحلیلی، استفاده از شیوه های تحلیلی، دسترسی به وسایل علمی و در نهایت پژوهش در لابراتوار های ترمیم آثار برای متصدیان این بخش، مهم تلقی می گردد. تحقیقات علمی وسایل موثر را در راستای تشخیص مواد و شیوه های تولید و ساخت فراهم می کند که بر اساس آن، می توان از مناسب ترین روش برای ترمیم آثار کار گرفت. علاوه بر آن، به منظور ارایه سفارشات برای بهبود آثار، بهتر است مطالعات در موزیم و یا محیطی که آثار در آن نگهداری می گردد، صورت گیرد. این کار شامل نظارت از میزان و سطح روشنی (که توسط لکس یا سوئیت اندازه گیری می گردد) و معروض قرار گرفتن اشیاء در محل نمایش و یا ذخیره گاه در مقابل ماورای بنفش انرژی، می گردد. مطالعات محیطی نیز میتواند در قسمت راه های موثر برای کنترل حالت محیط مثل درجه حرارت، رطوبت نسبی و نور پردازی برای مجموعه های تحت نمایش و ذخیره شده، کمک نماید.

در بلند ترین سطح پیشرفته آن، برخی از تکنیک ها ممکن در قسمت ثبوت اصالت آثار موثر واقع گردد. این روش ها در حالت هایکه آثار به غارت رفته دوباره برگشتان میشوند و احتمالاً متشکل از آثار اصلی و یا نو ساخته شده باشد، جهت تکنیک آنها موثر ارزیابی میشود. متأسفانه، به دلیل عدم موجودیت تجهیزات تحلیلی و متخصصین این بخش، در حال حاضر، مطالعه آثار در موزیم ملی افغانستان نمی تواند به صورت کامل صورت بگیرد.

نگاه به آینده: پیشنهادات

- بسیاری از آثار در ذخیره گاه ها در قفسه های باز نگهداری می شوند. این وضعیت، آثار و مواد خیره آنان را در معرض آلودگی هوا، دود، گرد و خاک و همچنان تغیر رطوبت نسبی و درجه حرارت قرار می دهد، که این وضعیت برای حفاظت دراز مدت آثار ایده آل نیست. بنا بر این، پیشنهاد می گردد تا روزی قفسه های باز توسط کابینت ها یا الماری ها تعویض گردد تا کلکسیون های آثار به صورت مناسب در آن ذخیره و یا نگهداری گردد و در نهایت در دراز مدت آثار در محیط کوچک، به صورت مناسب محافظت گردند.
- آرشیفی از نمونه ها ایجاد گردد که در جریان پاک کاری و ترمیم دور شده اند تا این نمونه ها در آینده مورد مطالعه و تحقیق بیشتر قرار گیرند.
- ایجاد کورس های مرتبط به ترمیم آثار در دانشگاه های افغانستان تا نسل آینده متصدیان این بخش آموزش ببینند.
- ایجاد تشریک مساعی و همکاری نزدیک میان ترمیم کاران آثار و کیوریتوران (موزیم داران) جهت رفع مشکلات مربوط به ترمیم و مواظبت از آثار به صورت موثر تر.

در یک دهه گذشته، افغانستان در قسمت ترمیم آثار، گام های بزرگی را برداشته. کارمندان ترمیم آثار در موزیم ملی افغانستان به کمک ماموریت های خارجی، به فرصت های آموزشی هم در داخل و خارج کشور دسترسی پیدا کردند. پلان اعمار یک موزیم جدید روی دست است که دارای ویژگی های مهم است — مثل محیطی که فضای آن قابل کنترل باشد و مواد و وسایل مناسب در ذخیره گاه ها که در قسمت حفاظت دراز مدت داشته های فرهنگی ضروری پنداشته میشود. کارمندان ترمیم آثار موزیم ملی افغانستان امیدوار اند که فرصت های آموزشی در قسمت ترمیم و حفاظت آثار در دانشگاه های داخل کشور فراهم خواهد شد. چنین اقدام برای متصدیان نسل جدید

ترمیم و حفاظت آثار اجازه خواهد داد تا تعلیمات ابتدایی ترمیم و حفاظت آثار را در داخل افغانستان فرا گرفته و دسترسی به آموزش های این عرصه را سهل تر کند و در حالت ایده آل، زمینه آموزش این عرصه را برای شماری بیشتر محصلین این بخش، فراهم کند. در حالیکه تا اندازه مشخص شک و تردید در مورد آینده حراست از آثار موجود است، به صورت عموم، احساس امیدواری به آینده در میان کارمندان موزیم ملی افغانستان وجود دارد. اقدام به گام های بلند در این راستا ادامه دارد و جامعه میراث های فرهنگی بین المللی به کار شان دوشا و دوش همکاران افغان ادامه می دهند؛ تجارب مشترک شان را شریک می کنند؛ تبادل نظر می کنند؛ در صورتیکه به آنان مراجعه شود، مورد همکاری قرار می گیرند و در نهایت تلاش شان را به سوی آینده روشن تر ترمیم و حفاظت از آثار معطوف می کنند.

انستیتیوت فیروز کوه و میراث های ناملموس افغانستان

وحید خلیلی، انستیتیوت فیروز کوه

تاریخچه مختصر آموزش در افغانستان

افغانستان سرزمینی با تاریخ طولانی دارای انواع میراث های فرهنگی میباشد. آنچه در تعریف میراث فرهنگی آمده است که مجموعه از دست آورد های مادی و معنوی گذشته گان یک اجتماع بشری است که برای نسل های آینده به ارث خواهد رفت. معارف و آموزش نیز بخشی از میراث های فرهنگی ناملموس این سرزمین است که در گذرگاه تاریخ فراز و نشیب های عظیمی دیده و وسیلتاً به نسل حاضر رسیده (مراجعة شود به: نظری و دیگران در این جلد) و وظیفه با امانت داری و انکشاف منطقی آنرا به نسل های آینده انقال خواهیم داد.

معارف در افغانستان تاریخ طولانی دارد که به شکل های مختلف جوانان و متقاضیان را تحت پوشش قرار میدهد. در گذشته های دور، در مجموعه های ویدی که اشعار بومی آریایی را در خود جمع نموده است، آموزش بیشتر بخاطر انتقال همین اشعار که شکل و شمایل مذهبی داشت و به شکل سینه به سینه شامل دوره های تاریخی گردیده است. راولیان زیادی در این عرصه عرض وجود نموده اند، تا باشد این میراث بزرگ فرهنگی آریانا که نه تنها منحصر به آریانا یا افغانستان امروزی است، بلکه میراث فرهنگی فرامرزی نیز محسوب میگردد، حفظ و به نسل های امروزی منتقل نمایند.

زردشت بنیان گذار یکی از ادیان باستانی این سرزمین، سه اصل اساسی دینش را با آموزش گفتار نیک، کردار نیک و پندار نیک آغاز ساخته و زمینه تداوم دین نوظهورش را فراهم گردانید. نسل های بعدی در این بخش نقش مهمی داشته و با آموزش اویستا دین زردشتی را بر یک واقعیت اجتماعی همان عصر مبدل ساختند، که تا اکنون پیروان آن در گوشه و کنار گیتی هنوز هم به حیات خویش ادامه داده و میدهند.

آموزشگاه های بومی در این سرزمین در دوره یک هزار ساله شگوفایی بودیزم، باعث گردید تا دین بودایی به همت بزرگمردان و حامیانی چون کنشکای کبیر از طریق سرزمین آریانا به کشور چین و سرزمین های ماوراً آن انتقال نماید. کنشکای بزرگ، یکی از نخستین شاهان کوشانی (۱۵۱-۱۲۷ میلادی) نقش اساسی را در تعمیم آموزش در قلمرو امپراتوری آریانا داشته و مسبب اصلی انتشار دین بودیزم و اعمار آموزشگاه های بودائی در معابد بزرگ بودایی چون هده، پوروشاپورا، کاپیسا و سرخ کوتل در کنار معابد و استوپه های بزرگ که بخش مهم و قابل توجه میراث های فرهنگی کشور میباشد، گردید. نتیجتاً تلاش های کوشانیان مخصوصاً کوشانیان بزرگ است که اوراق تاریخ فرهنگی این مرزبوم را غنا بخشیده است (مراجعة شود به: عزیزی و دیگران در این جلد).

در دوره های اسلامی مساجد و مدارس یگانه مرجع اصلی آموزش، آموزه های دینی بوده و حدود ۱۲ قرن سیستم سنتی آموزش را پایه گذاری و به اوج رسانیده است که نتایج آنرا در سیمای شامخ ادب و فرهنگ این سرزمین میتوان دریافت. آموزشگاه بهاولد پدر مولانای بزرگ و خواجه عبدالله انصار در گاندر گاه هرات و صد ها مدرسه و آموزشگاه های دیگر در سراسر خراسان گواهی است بر طول عمر آموزش و مدرسه که خود بخشی از میراث های ناملموس این سرزمین را تشکیل میدهد. دیوان های شعر، کتب ماندگار نصیحتی، اندرزها، مناجات، پاره ئی از میراث هایی است که در دل تاریخ این سرزمین متبلور گشته اند.

آموزش سنتی در افغانستان که گاهی در مدرسه و گاهی در منازل انجام میشد، نقش اساسی را در غنای فرهنگی و تاریخ معارف به مثابه بخشی از میراث فرهنگی ناملموس کشور دارد. که در این میان مساجد متمم اصلی مدارس بوده است یعنی در هر جایی که مسجد میبود نیاز به تاسیس مدرسه نیز محسوس میگردد. مسجد عروس فلک غزنه یاد آور توجه شاهان بزرگ دوره های اسلامی در انکشاف تدریس و آموزش در مراکز شهر های بزرگ در ولایات جنوبی در قرون ده - دوازدهم میلادی میباشد. تداوم حکومت های سلسله های بعدی چون غوریان و تیموریان به نوبه خود در انکشاف آموزش سنتی منحصراً نقش ارزنده را در تاریخ و فرهنگ کشور بازی نموده است. مسجد جامع هرات، گاندرگاه خواجه عبدالله انصار و مسجد سنگی قطب دهلوی در هند، با مدارس با عظمت شان در دو بعد میراث های فرهنگی ملموس و ناملموس دوره اسلامی کشور نقش بسزای داشته اند. در مدارس و مراکز آموزشی که حیثیت دانشگاه های زمان خود را داشت دانشجویان عدیده را از نقاط مختلف آسیا را به خود جلب مینمود. گفته شده در گاندرگاه حدود صد ها دانش آموز مصروف آموزش بوده که تعدادی زیادی از آنها را اتباع غیر افغانی تشکیل میداد.

در کنار مدرسه و مسجد، خانقاه نیز از جمله مجموعه‌هایی بوده که نقشی در سیستم آموزشی کشور داشته‌اند. در خانقاه‌ها بیشتر آموزه‌های تصوفی تدریس می‌گردید. آثار شخصیت‌های معظمی چون عطار نیشاپوری، خواجه عبدالله انصار، شیخ سعدالدین احمد انصار بهاءالدین ولد معروف به سلطان علما و ده‌ها صوفیان بزرگ این کشور به مثابه میراث‌های فرهنگی این مرزوبوم ثبت تاریخ گردید است.

انکشاف زندگی اجتماعی هر چند گاه گاهی تحت تاثیر تحولات سیاسی و منازعات خانوادگی شاهان دور از دایره توجه قرار می‌گرفت و لیک بصورت دایمی نوعی فشار بوده تا سیاستمداران در این عرصه توجه بیشتر نمایند. تاریخ قرون وسطی و معاصر کشور نشان‌دهنده این حقیقت است که هر زمامداری که به آموزش وقیه نگذاشته‌اند، چون ابری زودگذر رخت بر بستند و برعکس حکامی که به این اصل توجه نموده نام نیکی آنها ثبت زرین تاریخ کشور گردیده است، از آن جمله میتوان از سلاطین بزرگ غزنه، شاهان غوری، شاهان فرهنگ پرور تیموری و جز آن نام برد.

آموزش به معنی یک ضرورت اجتماعی نوعی تقاضا را در اذهان حکام محلی و دارندگان طیول‌های وسیع و متمولین در قرا و قصبات ایجاد مینمود که در انکشاف آموزش در این سرزمین نقش مهمی بازی نمایند. در این نوع آموزش پروری معلمین خانه‌گی به تدریس مضامین دینی، ادبی، سیاسی و تاریخی می‌پرداختند و از شخصیت‌های برازنده افرادی که در این نوع آموزش، آموزش دیده‌اند و بعد ها به یکی از مورخین بزرگ مبدل گردید مناجادین سراج جوزجانی میباشد که در دوره با عظمت غوریان میزیست و تاریخ طبری را که مرجع تحقیق دوره متذکره میباشد را به تحریر درآورده است. در ولایات مرکزی و شمالی کشور برای معلمین خانه‌گی در کنار مدد معاش، محل اقامت و سایر امتیازات لازمه حیات اجتماعی تدارک دیده میشد که نمایانگر ارج گذاری به مقام معنوی مدرس میباشد.

زنجیره انکشاف حیات معارف در کشور، در دوره زمامداری امیر شیر علی خان در تاریخ معاصر ما نقطه عطف و نقطه تحول در فرهنگ و امور آموزش محسوب می‌گردد. در این دوره بزرگترین تحول در قسمت ایجاد مراکز آموزش رسمی شکل گرفته است. به اساس فرمان شاهی دو باب مکتب عسکری و ملکی تاسیس گردید. هرچند در تاسیس این مکاتب مخالفت‌های درونی با رقبای خانوادگی مواجه گردید.

در مکتب عسکری که بنابر نیاز شکل گیری نظام عسکری تاسیس گردیده بود، امور نظامی که نصاب تعلیمی آنرا لوازم پیاده نظام و فنون فردی که در محاربات فردی مورد استفاده داشت و در مکتب ملکی که بنام مکتب خانی یاد میشد مضامین حقوق، علوم دینی و تعدادی مضامین غیر نظامی تدریس می‌گردید. مکتب ملکی را به نام مکتب خوانین نامگذاری نموده بودند. در این مکتب اولاده اراکین دولتی تحت آموزش قرار می‌گرفت که گفته شده در بالاحصار کابل شروع به فعالیت نموده است که در این رابطه سندی در دست نیست. ولی یک باب مکتب بنام مکتب خوانین در مرادخانی کابل که یکی از مراکز تاریخی و از جمله میراث‌های فرهنگی ملموس کشور در بخش معماری سنتی کابل میباشد، فعالیت مینمود که در این رابطه نیز معلومات کامل در دست نیست که همانا مکتب خوانین بالاحصار کابل بوده است و یا کدام مکتب جدید میباشد. در این مکتب مضامین حقوق، اداره، سیاست و علوم ادبی تدریس می‌گردید که نصاب آن توسط متخصصین ترکی ترتیب گردیده بود.

دوره امانیه درخشان ترین دوره انکشاف آموزش در کشور محسوب می‌گردد. در این دولت که نیت شاه بر رشد و انکشاف کشور بود، بر تاسیس مکاتب عمومی و آموزشگاه‌های مسلکی تاکید بیشتر گردیده که تعداد دانش آموزان از عدد 700 نفر به بیش از 50000 هزار نفر ارتقا نمود.

همچنان تاسیس مکاتب از محدوده کابل به حیث پایتخت کشور به سایر نقاط کشور انتشار یافت که در وهله اول ولایات هرات، مزارشریف، قندهار و جلال آباد را تحت پوشش قرار داده و بعد ها تعداد دیگری از ولایات را زیر چتر معارف آورد.

این چنین انکشافات نیازمند مقرره در معارف بود تا از لحاظ حقوقی، عملگرد قانونی محسوب گردد. در سال 1926 میلادی اولین نظامنامه معارف کشور ترتیب و به نشر رسید که تحول بزرگی به حساب میرفت. شاه امان الله که بر انکشاف معارف مصمم بود، تصمیم به تشکیل وزارت معارف گرفت و در همین دوره وزارت معارف دولت افغانستان تاسیس گردید. آرمی برای معارف به تصویب رسید که نمونه آن در آبد تاریخی پغمان به صورت برجسته روی سنگ مرمر سفید حکاکی گردیده است. آموزش‌های حرفوی و مسلکی در نصاب تعلیمی وزارت معارف کشور از دوره امانیه در کنار نصاب تعلیمی مکاتب عمومی دخیل گردیده و از اهمیت خاصی برخوردار بوده است که همین اهمیت نیازمند تشکیل مدیریتی در سال‌های بین 1351 و 1354 ه.ش گردیده. در سال 1356 به ریاست تعلیمات تخنیکی و مسلکی ارتقا نمود که مصادف به دوره حکومت داود خان میباشد. در سال 1388 به معینیت تعلیمات تخنیکی و مسلکی ارتقا

نمود که هم اکنون به تعداد 297 مکتب و انستیتیوت های دولتی و خصوصی را در سراسر کشور مدیریت مینماید که شامل 72 رشته آموزشی بوده و انستیتیوت فیروزکوه یکی از آنهاست.

آنچه مختصراً از آن تذکر بعمل آمد یک روی سکه آموزش به مثابه بخشی از میراث های فرهنگی بوده که بصورت متداوم رشد و انکشاف داشته است، هر چند در مقاطع زمان سیر نزولی را نیز تجربه نموده است که در گذر زمان از نوع آموزش های سنتی به آموزش های مکتبی تحول نموده است. رخ دوم سکه آموزش که بیشتر بر نوع آموزش های هنر ها و صنایع در کشور میباشد نیاز مکت دارد. این نوع میراث فرهنگی در کشوری مثل افغانستان که پیشینه غنی تاریخی دارد، غنای قابل وصفی میباشد که بر توضیح آن میپردازیم.

تاریخچه صنایع مستظرفه

تاریخ هنر افغانستان مملو از برگ های زرین میباشد که در طول تاریخ هزاران ساله خود در شکل دهی بخش های ناملموس میراث های فرهنگی نقش مهم داشته است. هنر هندان و صنعتگران با انکشاف جامعه، صنوف صنایع را تشکیل داده که صنوف متذکره دارای اصول و اساساتی برای آموزش و انتقال مهارت ها برای نسل های بعدی بوده و باعث رشد روز افزون مهارت های تولیدی صنعتگران و هنرمندان عرصه های صنایع مستظرفه و هنر های تجسمی و تقویت اقتصاد سنتی و خانوادگی گردیده است.

صنعتگران که صنایع را با دید تقدس مینگریستند، در تربیه شاگردان دقت تمام به خرج میدادند و بعضاً آموزش این بخش بر اساس تسلسل زنجیره وار خانواده گی انجام میشد. چنانچه بیشترین صنعتگران شاگردان اولیا و اقارب خود شان بودند و اندک کسانی را سراغ مینماییم که خارج از حلقه خانواده گی در جمع صنعتگران پیوسته اند. در این میان صنعتگران دو بعد را در جذب شاگردان در نظر داشته و شاگردان را از جمع اولاده و اقارب نزدیک انتخاب مینمودند. یکی فطرت انحصاری کسبه کاری بود و دیگری محرم بودن شاگرد به خانواده استاد (خلیفه). زیرا اغلب چنین اتفاق می افتاد که شاگرد به خانه استاد اعزام میگردد و آنچه در این میان بسیار اهمیت داشت شناخت شخصی و همه جانبه استاد از شاگرد میبود، زیرا صدقیت و حرمت کسبه و صنعت مینمایست که حفظ گردد. در صورتیکه شاگرد نو وارد از جمله اولاده استاد میبود، شرایط جذب ساده تر بوده و در صورت که شاگرد از جمله اقارب و ندرتاً ناشناس میبود، شرایط جذب پیچیده و حساب شده میبود. مراعات اصول و مقررات دکان و کارگاه اهمیت بیشتری داشت، بنأ هر صنعتگر شاگرد نو واردش را با گذاشتن گر و یا زانو زدن میپذیرفت. این میراث فرهنگی ما هنوز که هنوز است در بخش آموزش هنر موسیقی افغانستان زنده بوده و از آن پیروی مینمایند که متأسفانه در سایر بخش های صنایع کشور به مشاهده نمیرسد.

آخرین بازار و مرکزی که این عرف جذب شاگرد را جامه عمل می پوشانید، بازار سر پوشیده تاشقرغان در ولسوالی خلم ولایت بلخ بود که تا دهه هفتاد قرن بیست پابرجا بود. در این بازار صنایع مختلف به صورت اصولمند شاگردان را در محفلی به صورت رسمی به شاگردی جذب مینمود که در مراسم جذب سند معتبری به نام رساله برای نو وارد همراه با پاره یی از قران مجید به سمبول قدسیت و پیاده نمودن شرایط و مقررات کارگاه آغاز میگردد. بعد از سپری نمودن سالیان متمادی و زحمات زیاد به پایه استادی میرسید که فراغت و شروع کردن شاگرد به کار به حیث استاد با دعا دادن استاد، دکان جدیدی باز مینمود. در این مراسم شاگرد با درخواست عاجزانه از استاد میطلبید که اجازه و دعا شروع کار جدید برایش بدهد و در این مراسم شاگرد با دادن چین، دستار و یا هم لباس دوره آموزش را ختم و به دنیای تولید و فروش پا میگذاشت.

هرات ولایتی در غرب افغانستان که دارای پیشینه پر بار در عرصه آموزش شاگرد استادی و داشتن سبک و شیوه های صنایع ظریفه بومی بوده و بخشی از میراث های فرهنگی کشور را در طول زمانه ها به میراث گذاشته است. هنر و صنعت دوره تیموریان، شیوه زرگری ملیله هراتی و کاشی سازی معرق در قرون پانزده و شانزده و قرون بعدی و سیستم آموزش بومی و وقف اولاد هنر مندان و صنعتکاران بخاطر حفظ زنجیره آموزش از مشخصه های فرهنگی هراتیان میباشد.

هنر مینیاتوری و خطاطی دوره تیموریان که پایتخت آن شهر هرات بود از ویژه گی خاصی برخوردار بوده است. کمال الدین بهزاد هنرمند خلاق و نابغه این سرزمین تحولی در دنیای هنر مینیاتور به ارمغان آورد که انقلاب هنر شرق نام گرفت.

آموزش به مثابه بخش مهم و ناملموس میراث فرهنگی کشور در گذرگاه زمان دارای فراز و نشیب هایی بوده که بعضاً مدارج انکشاف و گاهی رکود را تجربه نموده است. همین اکنون معارف و مخصوصاً تعلیمات مسلکی و تخنیکی نیاز مند سرمایه گذاری بیشتر هم در

سکتور دولتی و هم در سکتور خصوصی میباید. از اینکه بازار کار افغانستان در حال شکل گیری بازار آزاد بوده و بازار آزاد به مثابه سیستم اقتصادی حاکم نیازمند متخصصین در عرصه های مختلف میباید، ولی آنچه در امر آموزش مهم پنداشته شده آموزش با کیفیت و مطابق به نیاز بازار میباید. که متأسفانه سیستم بسته بیروکراتیک دولتی سرمایه گذاری در بخش آموزش های حرفه ای و مسلکی را سد میگردد.

سیستم آموزش هنر و صنعت در کابل قدیم گره ناگسستگی با کوچه ها و محلات که با صنایع همنام بودند دارند. استالف یکی از محله هایبست که از دیر باز زنجیره قوی در آموزش صنعت کلالی داشته که از تاریخ 400 ساله برخوردار میباید. صنایع کلالی بعد از تولید توسط پیره گرها که از اقصاد نقاط کشور در بازار های استالف جمع میشدند به صورت عمده خریداری و به ولایات مختلف کشور چون غزنی، پروان، لوگر، تخار و بدخشان منتقل میشدند. پیره گران تولیدات صنایع کلالی را قریه به قریه، ده به ده و ولسوالی به ولسوالی جهت فروش میگردانیدند. فروشات آنها بیشتر بر مبنای تبادل جنس به جنس بوده و ظروف مورد ضرورت اهالی را در مقابل گندم، آرد، برنج و بعضاً لباس مستعمل به فروش میرسانیدند و بعد از تبدیل مواد بدست آمده به پول، سهم تولید کننده را بازگردانیده و متباقی سهم پیره گر میبود.

چاروادر اصطلاح دیگرست که در زنجیره و پروسه تولید و مصرف به عده از بازرگانان این صنعت مورد استعمال داشت. چاروادران در فصول بهار و تابستان که راه های مواصلاتی برای بازرگانان و غیره اهالی مساعد میگردید، در ولسوالی استالف سرازیر شده و بازار تولید صنعت دستی کلالی را هر چه بیشتر گرم میکردند. چاروا داران متمول را وامیداشت تا چندین کوره پخته ناشده را پیش پرداخت نمایند. این نوع تجارت صنایع دستی کمک بیشتری برای صنعت گران داشت تا با استفاده از پول پیش پرداخت در انکشاف کارگاه های تولیدی شان استفاده بیشتر نمایند.

دهه های منازعات داخلی و قبل از آن عدم توجه دولتمداران به عرصه صنایع دستی، انکشاف و ترویج آن بصورت مکتبی باعث گردید تا بیشترین داشته های فرهنگی کشور در بخش آموزش صنایع دستی و حفظ سنت های پسندیده ما به حیث میراث های فرهنگی یا بصورت کلی و یا هم بصورت اجمالی از بین برود. در دهه های هفتاد و هشتاد شاهد از بین رفتن مناسبات تولیدی و آموزش صنایع در تاشقرغان بودیم و بعد ها این روند به سایر نقاط کشور منجمله کابل نیز سرایت نمود و باعث از بین رفتن بازار چهار چته کابل مرکزی که در سیستم تولید، مصرف و نوع آموزش سنتی صنایع، بخش دیگری از میراث های فرهنگی کشور بود که بعد از جنگ دوم افغان – انگلیس که ما شاهد آن بودیم. همچنان در دهه های اخیر شاهد تخریب سریع بازارچه های کابل و کندهار و هرات و سایر نقاط کشور بودیم.

میراث فرهنگی ناملموس به نقل از تعریف اداره محترم یونسکو در حوزه های ذیل آشکار است: سنت های شفاهی و ابزاری از جمله لسان به عنوان وسیله بی از میراث فرهنگی ناملموس؛ هنر های نمایشی؛ کنش های اجتماعی، تشریفات مذهبی و محافل سرور و جشن؛ دانش و طرز العمل های مربوط به طبیعت و جهان؛ استادگری سنتی.

نقش فیروز کوه در رشد صنایع مستظرفه

انستیتوت فیروزکوه (تصویر: ۹۸) که یکی از نهاد های غیر دولتی و غیر انتفاعی میباید در چهار چوب معینیت تعلیمات تخنیکی و مسلکی وزارت معارف راجستر و مطابق به مقررات و لوايح آن مقام محترم امور تدریسی و آموزشی خویش را عیار نموده است.

نصاب تعلیمی این انستیتوت بصورت مختلط متأثر شده از نصاب دولتی و خصوصی بوده تا بتوان جوانان را جوابگو با نیاز های بازار آموزش داد. انستیتوت در راستای احیای بخشی از میراث های فرهنگی آموزشی، صنعتی و هنری کشور که در اثر دهه های منازعات داخلی رو به وفول گذاشته بود، را در سرلوح فعالیت ها به حیث اهداف بزرگ خود قرار داده و امور مرتبط به آن را نیز از لبه پرتگاه نابودی و فراموشی به ساحل امن رسانید. در تاریخ هنر افغانستان هنر مینیاتوری و خط و صنایع مستظرفه چوب، حکاکی، کاشی سازی و سرامیک و شیوه های شش گانه زرگری در کنار ده ها و صد ها نوع صنایع ظریفه، از جایگاه خاصی برخوردار بود.

متأسفانه نه تنها در دهه های سه گانه منازعات بل در قرون متأخر توجهی آنچنانی به آنها صورت نگرفته است. روابط شاگرد و استاد که در بازار های معتبر کشور چون بازار تاشقرغان، بازار چهارسوی هرات، بازار سرپوشیده کندهار و بازار چهار چته کابل رایج بود، رو به اضمحلال گذاشته و از بین میرفت. سند رساله که زمانی معتبر ترین سند ارتباط بین شاگرد و خلیفه بود و گرمائی (زانو زنی)

که در تمامی عرصه آموزش هنر و صنعت از اصول مهم به حساب میرفت جز در عرصه موسیقی بصورت کل به تاریخ پیوسته است.

انستیتیوت فیروزکوه بخشی از میراث های ناملموس آموزشی کشور را که شامل عرصه های هنر خط و مینیاتوری، شیوه های سنتی زرگری بومی، هنر های مستظرفه روی چوب کابلی و نورستانی، کاشی سازی سنتی، مراسم پذیرش و تعهد شاگرد را با حفظ اهمیت تاریخی و سنتی بودن آنها، حفظ، تقویت و انکشاف داده که بصورت اجمالی در زیر از آنها اشاره می‌گردد.

در بخش های هنر مینیاتوری و خط: هنرمندان مینیاتور در پهنه تاریخی هنر کشور بصورت اساسی از نوع برس های دست ساخت خود شان استفاده مینمودند که موی سنجاب، سمور، پشک و شاهپر کبوتر و شاهپر کنجشک تهیه می‌گردید. این نوع ساخت موی مینیاتوری بیشتر در دوره تیموریان مروج بوده و از آموزه های استادان بزرگ مینیاتوری میرک نقاش و کمال الدین بهزاد محسوب می‌گردد. از اینکه در روزگار کنونی ما حیوانات چون سنجاب، سمور و پشک در دسترس نمیباشد، با تحقیقی که در نوع استحکامیت و شباهت های موی حیوانات متذکره و پشک انجام گردیده، این باور بدست آمده که موی پشک جوابگوی مشخصات سنجاب و سمور میباشد. هم اکنون دانش آموزان و استادان انستیتیوت با ساخت برس مینیاتوری از نوع موی پشک به خودکفایی استفاده از برس رسیده اند.

هکذا رنگ که یکی از مواد اساسی در بخش تذهیب و مینیاتور میباشد در قرن بیست و بیست و یک از مواد وارداتی بوده که از نوع مواد کیمیاوی تهیه و هنرمندان از آن استفاده نموده و مینمایند. تهیه و ساخت رنگ از مواد طبیعی یکی دیگر از دست آورد های میراث فرهنگی فیروزکوه میباشد که در چند سال گذشته به آن رسیده ایم. رنگ های طبیعی که در انستیتیوت فیروزکوه بدست آمده است ساخته شده از مواد طبیعی چون سنگ لاجورد، سنگ کروم، سندر، نیل توتیا، برگ های مختلف النوع درختان، پوست پیاز و بادنجان سیاه، سرمه چشم، قرمز دانه، اکساید مس، گل رس، سوخته سرب، ارزن و نشایسته میباشد که به تعداد 32 نوع رنگ تهیه و بدسترس هنرمندان این عرصه قرار داده شده است.

در ساخت کاغذ، ترکیب مواد طبیعی چون نیل توتیا و آرد مورد استفاده داشته که کاغذ نوع کانسون را به نوع کاغذ آرشیفی تبدیل مینماید از جمله آموزه هایی است که توسط دانش آموزان و آموزگاران این انستیتیوت احیاء دوباره گردیده است. نوع کاغذ وصلی که در آثار هنری خطاطی و مینیاتوری بصورت وافر مورد استفاده دارد مبنای سنتی داشته و جز میراث های ناملموس فرهنگی سرزمین افغانستان امروزی به حساب میرود.

در فرهنگ جوامع اسلامی انواع خطوط هفت گانه از اهمیت بسزای برخوردار میباشد که انواع نستعلیق، شکسته، ثلث، نسخ و کوفی آن بصورت مشهود مورد استفاده داشته و سایر انواع (خط رقعه و خط دیوانی) معمولاً بدلیل عدم استفاده روزمره که تقریباً از خاطره ها رخت بر بسته و به تاریخ پیوسته بود این انستیتیوت با درک اهمیت فرهنگی و تاریخی آن اقدام و تداعی و احیا آنها نموده و تدریس آنرا جز نصاب تعلیمی ساخته تا به حیث بخشی از میراث های فرهنگی اسلامی ما حفظ گردد (تصویر: ۹۹. ۱).

افغانستان که کشور سنتگرا و کثیرالملیت و باستانی میباشد در عرصه هنر های ظریفه زرگری دارای پیشینه غنی تاریخی بوده (تصویر: ۹۹. ۲). متأسفانه هجوم فرهنگی سه دهه گذشته اخیر تولید و استفاده از زرگری بومی و سنتی را تحت شعاع قرار داده است (مراجعه شود به: دوپری در این جلد). نصاب تعلیمی انستیتیوت در بخش زرگری تمرکز بیشتر در احیاء و انکشاف شیوه های سنتی زرگری شش گانه کشور (ترکمنی، هزاره گی، کوچی، غزنجی یا مليله، هراتی و کابلی) تمرکز داشته تا شیوه های متذکره را با نیاز های امروزی بازار های ملی و بین المللی وفق داده و در انتقال آنها به نسل های بعدی قدمی برداشته باشیم.

معماری در افغانستان بخشی از میراث های فرهنگی بوده که دارای دو بعد مادی و معنوی (لموس و ناملموس) میباشد. سبک معماری سنتی کابلی یکی از شیوه های معماری است که از قرون گذشته به ما به ارث رسیده و در نقاطی چند در کابل ملموس میباشد. شهر کهنه کابل در جنوب جاده میوند و ساحه مرادخانی کابل در شمال دریای کابل از محلاتی است که در سالیان نزدیک در حفظ آن به حیث بخشی از میراث های فرهنگی کشور توجه دقیق، علمی و اکادمیک صورت گرفته و فیروزکوه در این راستا نقش محسوسی داشته است (تصاویر: ۹۸، ۲-۱۰۰). ولی آنچه به حیث میراث های فرهنگی ناملموس معماری کشور محسوب می‌گردد، هنر های ظریفه آن است که روی چوب در نماهای منازل، مساجد و آبدیه ها بکار میرود.

کندنکاری سنتی کابل و نورستانی، جالبافت و خاتم کاری بخش های هنری است که در کابل قدیم و ولایت نورستان در تزئینات منازل مورد استفاده داشت. متأسفانه، سالیان منازل داخلی باعث کندي در تداوم آنها گردیده و انستیتیوت فیروزکوه با درک اهمیت فرهنگی

این بخش از معماری را که مشخصه معماری سنتی کابل و نورستان محسوب می‌گردد، شامل نصاب تعلیمی ساخته که سالیانه ده ها جوان را در این عرصه تحت آموزش قرار میدهد تا در حفظ و تداوم آنها سهمی را ادا نموده باشیم (تصویر: ۱۰۱.۱-۲). همچنان، نوع کار های ظریفه به روی چوب که در قرون متمادی در ولایت شمال شرقی کشور (نورستان) به حیث بخشی از میراث های فرهنگی مبدل گردیده بود نیاز اشد برای احیا و انکشاف داشت که توجه به آن نگردیده است.

انستیتیوت فیروزکوه، مراسم تحلیف شاگرد که از داشته های تاریخی و میراث های فرهنگی کشور میباشد را دوباره احیا نموده که سال یکبار در آغازین روز سال تعلیمی انجام می‌گردد (تصویر: ۱۰۲.۱). این مراسم که در گذشته به نام های زانو زنی و گر مانی نیز معروف و در تاشقرغان، هرات و کابل انجام می‌پذیرفت، به دلایل مختلف از تداوم باز مانده و تنها در هنر موسیقی ادامه دارد.

همچنان، در بازار های سنتی کشور یک پدیده دیگر که به دعا دهی معروف میباشد و از آن هیچ اثری به جا نمانده، که اخیراً در انستیتیوت فیروزکوه احیا گردیده است. در این مراسم، شاگرد فارغ التحصیل با حرمتی که به استاد دارد در محفلی که خودش برپا نموده است در محضر تمامی استادان انستیتیوت تقاضای اجازه کار نموده که استاد رسماً با قرائت قرآن کریم و پخش شیرینی، برای شاگردش اجازه کار منفردانه را اهدا مینماید (تصویر: ۱۰۲.۲).

تاریخ هنر کشور که بخشی از میراث های کشور را تشکیل میدهد در ادوار مختلف تاریخی، هنر ها و صنایع ظریفه را در دل خود پروار نیده است ولیک فراز و نشیب های سیاسی همواره روکشی بوده بر خلاقیت های هنرمندان و صنعتگران. هنر خط و مینیاتور صنایع مستظرفه زرگری و حکاکی که در قرون پانزده و شانزده در دوره تیموریان تبدیل به رنسانس شرق گردیده، در قرون مابعد زیر سایه فعالیت های سیاسی رو به افول گذاشت و الی قرون نزده و بیست کار های آنچنانی بخاطر احیای مجدد آن صورت نگرفت.

سبک کاشی سازی هفت رنگ مزار شریف و ساخت ظروف کلالی استالفی با استفاده از مواد سنتی و بومی کشور داشت به فراموشی میپیوست. این همه نیاز های بود که انستیتیوت فیروزکوه را واداشت تا بخشی از هنر و صنایع ظریفه کشور را که در حال نابودی بود تحت برنامه آموزشی و احیای مجدد قرار دهد. بنا بر این، انستیتیوت فیروزکوه با داشتن چهار دبیرارتمنت آموزشی، جوانان را در عرصه های هنر خطاطی و مینیاتوری، صنایع ظریفه زرگری و حکاکی، سرامیک و کاشی سازی و کار های سنتی روی چوب تحت آموزش قرار داده است.

با احیای دوباره این بخش از میراث های فرهنگی کشور، این انستیتیوت قدیمی در حفظ و تداوم آن برداشته که هم اکنون تمامی محصلین، آنرا در زندگی روزمره مسلکی شان به انجام میرسانند. سالانه به تعداد 150 الی 160 جوان متقاضی را در سکتور های خط و مینیاتور، حکاکی و زرگری، سرامیک و کاشی سازی و صنایع ظریفه چوب تحت آموزش های مسلکی قرار داده که در کنار تدریس، زمینه های تحقیق را بر داشته های تاریخ هنر کشور را به مثابه میراث های فرهنگی کشور میسر میسازد. در طول هشت سال به تعداد 150 جوان را بعد از یک دوره آموزشی سه ساله فارغ داده که بیش از 70% فارغان مصروف امور تولیدی در رشته های مربوطه بوده و تعداد 7 شرکت تولیدی و یک مرکز فرهنگی را نیز ایجاد نموده اند.

پیشنهادهات

1. تدوین استراتیژی ملی حفظ میراث های فرهنگی جامع که جوابگوی مقتضیات زمان و داشته های فرهنگی پیشینه کشور باشد.
2. شریک سازی نهاد های فرهنگی در تدوین استراتیژی ملی حفظ میراث های فرهنگی کشور.
3. ترویج محافل قصه خوانی.
4. ترویج محافل شعر سرایی به مناسبت های گوناگون.
5. ترویج مراسم سنتی گر مانی (زانو زنی) در تمامی عرصه های هنر و صنایع کشور.
6. ایجاد مراکز آموزش های حرفوی، مسلکی، هنری و سنتی.
7. سوق دهی و مدیریت فعالیت های فرهنگی نهاد ها و افراد مستقل فرهنگی بر مبنای حفظ میراث های فرهنگی.
8. ایجاد مضمون آموزشی میراث های فرهنگی و حفظ آن در نصاب تعلیمی وزارت معارف کشور.

بحث و گفتگو: آموزش و پرورش و میراث ناملموس

معصومه نظری، آرشیف ملی افغانستان

سارا نوشادی، یونسکو

احمد ضیا رفعت، دانشگاه کابل

کونستنز واید هام، انستیتوت باستان شناسی، دانشگاه کالج لندن (UCL)*

مقدمه

نظر ما این است که هم آموزش و پرورش و هم میراث ناملموس، اجزای حیاتی حفاظت از میراث فرهنگی هستند. با اتکا به این اندیشه که این دو حوضه بسیار به هم مرتبط اند، مصمم شدیم تا به جای رسیدگی جداگانه به آنها یا ترکیب کردن آموزش و پرورش با موضوعات دیگر، این هر دو را در یک گروه جا دهیم. ما باید ابزار و اشکال مختلف را برای حفاظت، انتقال گذشته غیرمادی و آموزش و پرورش داشته باشیم که این یکی از قویترین راه های انتقال فرهنگ غیرمادی میباشد. در افغانستان، درگیری های مسلحانه که همراه با تلفات جانی و مهاجرت زیادی از نفوس این کشور بود، به ساختارهای خانواده گی و اجتماعی که متضمن ادامه انتقال بخش های مهم میراث های ناملموس محسوب میگردند، نیز آسیب رسانیده است. در این فصل، ما نه تنها ارتباط میان آموزش و پرورش و میراث فرهنگی ناملموس را مورد بررسی قرار میدهیم، بلکه به تعریف های مشخص هر کدام از این اصطلاحات میپردازیم که چگونه اینها میتوانند تأثیرات مثبت بر هویت ملی، حفاظت داشته های فرهنگی و چالش هایکه امروز افغانستان با آن روبرو است، داشته باشند.

مفاهیم میراث ناملموس

«میراث ناملموس» مفهومی است که برای نخستین بار در آغاز این هزاره، در واکنش به توجه و تمرکز بیشتر جهانی بر میراث های فرهنگی ملموس به جود آمده و عرض اندام نمود. در سال ۲۰۰۳ بود که جامعه جهانی متوجه این شد که میراث های فرهنگی در معرض خطر، فراتر از بازمانده های ملموس جامعه بشری است و این که میراث فرهنگی تنها محدود به آبدات تاریخی، ساختمان ها، آثار هنری و آثار باستانی نمیشد. آن زمان بود که سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی سازمان ملل (یونسکو)، کنوانسیون حفاظت از میراث ناملموس را ایجاد نمود که در سال ۲۰۰۶ عملی گردید.

میراث ناملموس در تعریف وسیع آن عبارت است از عادات، دانش و مهارت ها، به علاوه ابزارها، اشیاء و آثار مرتبط به آنها میباشد^۱ که از نسل به نسل منتقل میشوند و به نام «میراث جاودان» نیز یاد میشود، زیرا همیشه در حالت انتقال دائمی است و پیوسته توسط جامعه از نو خلق میگردند و اعضای جامعه منحصیث وارث و حافظ آن عمل میکنند. از این رو، تنوع فرهنگی در یک جامعه نیز باید بالای درک ما از میراث فرهنگی ناملموس تأثیرگذار باشد. بعضی از نمونه های مشترک میراث ناملموس عبارتند از: زبان، سنن دینی، موسیقی، رقص، شعر، ادبیات، فرهنگ عامه، غذاها و صنایع سنتی. همه باهم، عناصر کلیدی هستند که در شکل گیری حوزه دانش فرهنگی کمک میکنند و تا حد زیادی آن را تعریف میکنند. دانش فرهنگی «ناملموس» چیزی است که به فرهنگ مادی یا میراث «ملموس» معنی و مفهوم میبخشد.

نباید فراموش نماییم که قوانین برخاسته از کنوانسیون سال ۲۰۰۳ یونسکو در مورد میراث ناملموس عبارت است از تشکیل دهنده بدنه ای است که اغلب موارد آنرا به نام «قانون ملایم» یاد میکنند. چنین نامی از آنجا بر می آید که هیچ کشوری را نمیتوان به تصویب آن یا حتی پیروی از آن به عنوان یک قانون مجبور کرد. اما در عین حال، وابسته است به حقوق بشر، بنابر این تصویب کنوانسیون سال ۲۰۰۳ فوق العاده مفید است و به حد زیادی گسترده شده است.^۲ حقوق فرهنگی، حقوق بشری است و تنوع فرهنگی نیز جزئی از حقوق

این تعریف ناکافی است و یا مشکل ساز، برای معلومات بیشتر به نوشته ریچارد کورین به آدرس انترنتی ذیل مراجعه نمایید. «Safeguarding Intangible Cultural Heritage in the 2003 UNESCO Convention: a critical appraisal.»
^۲ ۱۶۳ کشور کنوانسیون سال ۲۰۰۳ یونسکو را تصویب نموده اند.

* این فصل بر اساس بخش بحث و گفتگوی متخصصین روی موضوع آموزش و پرورش و میراث ناملموس ترتیب گردیده است که در جریان کنفرانس «حفاظت از میراث های فرهنگی افغانستان» به تاریخ ۱۰- نوامبر-۲۰۱۴ در کابل، افغانستان، انجام شد، میباشد. این بخش شامل گفت و شنود های اعضای این بحث، گرداننده بحث، شنوندگان اشتراک کننده در این بخش، میباشد.
^۱ در مورد تعریف میراث های فرهنگی ناملموس بحث هایی وجود دارد که آیا

بشر است. از آنجاییکه کنوانسیون میراث ناملموس از حفاظت تنوعات و حقوق فرهنگی بشر پشتیبانی می‌کند، از حقوق اساسی بشر نیز حمایت مینماید.

میراث فرهنگی ملموس و ناملموس

از نظر قانونی، داشتن نظارت دولتی در حوضه حفاظت از میراث و تبادل نظر بر سر ساختار سرمایه گذاری جهت معین نمودن میراث ناملموس به عنوان یک مفهوم و مقوله رسمی حقوقی، فوق‌العاده ارزشمند است. اما هنگام کار در زمینه حفاظت از میراث فرهنگی، پرسشی پیش می‌آید که آیا باید میراث ملموس و ناملموس را به عنوان دو چیز مجزا از هم مد نظر گیریم و یا اینکه این دو از چندین بعد با هم مرتبط هستند (مراجعه شود به: فلیگنزی در این جلد). به عنوان مثال، فرآیند حفاظت از آبدات تاریخی میتواند عناصر ناملموس فرهنگی را کمک نماید، مثلاً استفاده از مهارتها و شیوه های معماران محلی در طرح ریزی و سبک های معماری گذشته میتواند مفید واقع گردد.

نمونه دیگری از رابطه میان ناملموس و ملموس، نقش آرشیف ملی افغانستان در راه حفاظت از هردو میباشد. معمولاً وقتی ما به نهادی با نام آرشیف ملی فکر میکنیم، در حقیقت به مواد آرشیفی ملموس می‌اندیشیم، اما این مواد جوانب ناملموس فرهنگی یک جامعه، مثل شعر، موسیقی، زبان و غیره را نیز در خود حفظ نموده است.

آرشیف ملی افغانستان دارای دو نوع آثار و یادگار ها است. شامل نسخ خطی که حدوداً ۷۰۰۰ اثر بوده و اسناد تاریخی که بالغ بر ۱۰۰۰۰۰ اثر میباشد. شاید برای بسیاری ها این یک فرضیه معمولی باشد که در آرشیف ملی تنها آثار و یادگار های ملموس وجود دارند نه غیرملموس زیرا کتاب ها و نسخ خطی موجود در آن به طور ملموس آن مشهود است. اما، آثار و یادگارهایی که در آنجا حفظ و نگهداری میشوند دو جنبه دارند: باستانی و فرهنگی و ملموس و غیرملموس. جنبه ملموس آن چیزی است که یک شخص میتواند آنرا بنگرد و لمس نماید و جنبه ناملموس آن عبارت است از هنر و مهارت به کار رفته در ایجاد این آثار و یادگار ها.

در میان نسخ خطی آرشیف شده نمونه هایی از تزئینات میناتوری، تولید کاغذ، تزئینات کتب و در مجموع هنرهای تزئینی که امروز به شکلی که در گذشته وجود داشتند، وجود ندارند. این امر بویژه مخصوص و حقیقت بوده که در دوران تیموریان در هرات، هنرهای تزئینی به اوج خود رسیده بودند، این در نوع خود یکی از جنبه های هنری میراث فرهنگی افغانستان محسوب میگردد که در حال حاضر رو به ناپدید شدن و زوال قرار دارد. آرشیف ملی، از طریق جمع آوری، فهرست نگاری و نگهداری از مواد آرشیفی، از این سنت ها و داشته های ملی حفاظت مینماید.

به عنوان مثال، اشعار حماسی کلاسیک فردوسی یا شهنامه فردوسی (کتاب شاهان)، که به باور اغلب برای نخستین بار در اواخر قرن ۱۰ و اوایل قرن ۱۱ میلادی در شمال افغانستان که منحیث یک بخش وسیعتری در طول تاریخ به اسم خراسان شناخته میشد، به رشته تحریر درآمده باشد. این فرضیه منشا این کتاب با وجود این حقیقت که بسیاری از نام مکان های ذکر شده در شاهنامه در قلمرو مرزهای افغانستان امروزی قرار گرفته، همیشه چالش بر انگیز و مورد بحث بوده است. متأسفانه، در آرشیف ملی افغانستان تنها چهار نسخه حفظ شده شهنامه وجود دارد، هیچ یک از آنها دارای قدامت بیشتری نیست، قدیمی ترین آنها مربوط به قرن ۱۷ میلادی میباشد. بیشتر اهمیت آنها هنری میباشد زیرا در آنها از نقاشی های میناتوری قشنگی استفاده شده است.

با این حال، با توجه به سوال داشتن قدامت، ایران قدیمی ترین جلد های محفوظ شده شاهنامه را دارد. اما این به این مفهوم نیست که ایران منحیث منشا آن شناسایی گردد. واضحاً، جواب پیشنهاد شده بر مبنای مواد ملموس صورت گرفته است، نسخه های فزینی و یا چاپی شاهنامه نمیتواند دربر گیرنده تمام شواهد باشد، و تنها با در نظر داشت تمامی جنبه های تاریخی، جغرافیایی و رسوم و عنعنات ما میتوانیم حقیقت های تاریخی را درک نماییم. نسخه های موجود در آرشیف ملی به عنوان یک مسیر گماشتن شاهنامه در پس منظر تاریخی قرون وسطی سرزمین های فارسی زبان که باهم گنچینه های مشترک فرهنگی دارند، بسیار مهم و ارزنده تلقی میگردد که این مناطق در برگیرنده دولت های امروزی افغانستان، ایران، آذربایجان، ترکمنستان، اوزبکستان و تاجکستان میباشد.

در مورد نسخ خطی باید گفت که خواندن این متون سنتی امروز برای بیشتر مردم خیلی دشوار است و داشتن توانائی خواندن این متون تاریخی و آثار خوش نویسی خود به نوعی دانش فرهنگی محسوب میگردد که بسیار با ارزش میباشد، ولی چیزیکه در معرض خطر نابودی و ناپدید شدن قرار دارد. از این رو، آرشیف ملی هم از میراث فرهنگی ملموس و هم ناملموس نگهداری مینماید و این دو جنبه

دارای رابطه بسیار نزدیک و متقابل با یکدیگر هستند.

درگیری‌های مسلحانه و میراث ناملموس

تاریخ شفاهی و اشعار شفاهی نمونه‌های عالی از میراث ناملموس هستند و از جمله عناصر کلیدی در فهرست یونسکو محسوب می‌گردند. در افغانستان، تلاش برای دانستن مفهوم و نقش شعر و تأثیرات چهار دهه جنگ بر این بخش یک امر ضروری پنداشته می‌شود. پرسشی که باید مطرح کرد این است که آیا، با وجود اختلالی که جنگ ایجاد نموده، میشود اینها را انتقال و حفاظت نمود. آیا دهه‌های جنگ، تأثیر منفی دائمی بر این بخش از میراث فرهنگی افغانستان نیز گذاشته است؟

در افغانستان معاصر، دین شاید فراگیرترین عنصر فرهنگی محلی باشد، اما پس از آن زبان می‌آید. زبان نوع بارزی از میراث ناملموس است که منعکس‌کننده خواسته‌ها، رویاها، اندیشه‌ها، اعتقادات، پنداشت‌ها و دیدگاه‌های مذهبی مردم است. چیزیکه بیشتر از همه به زبان در این حوضه کمک کرده، شعر است، بویژه پس از قرن ۸ میلادی.³ اشعار افغانی از نسل به نسل به دو شکل تحویل داده شده است. یکی به شکل انتقال شفاهی نانوشته و مستند نشده که فقط حفظ گردیده، حتی پس از جنگ‌ها، افغان‌ها همچنان این اشعار را ثبت و به نسل‌های بعدی منتقل می‌کنند.

نوع دیگری که بسیار گرانبهاست، آن اشعاری هستند که به شکل کتبی نگهداری شده‌اند و آن با شاهنامه فردوسی آغاز می‌شود. در تمام جهان سنن محدود شعری وجود دارند که اشعار حماسی مهم و معتبری را ساخته باشند. یکی از این سنن‌های محدود در افغانستان وجود دارد. این اشعار حماسی، ماجراها و جنگ‌ها و افسانه‌ها را در خود ثبت نموده‌اند. افغان‌ها میتوانند هویت اجتماعی و تمدن باستانی خود را در این حماسه‌ها تشخیص بدهند.

جزء دیگری از سنت شعری افغانستان که باقی مانده، عرفان اسلامی است که عبارت است از نوشته‌ها و کتب بسیار معروف و در میان آن‌ها شعرای مشهور صوفی، مولانا جلال‌الدین محمد بلخی (در غرب به اسم رومی مشهور است)، سنائی، حافظ، عراقی و دیگر عارفان و شعرا هستند. توسط این اشعار است که ما می‌توانیم افغانستان را بشناسیم و درک کنیم و آن را به جهان معرفی نماییم. برخی از این آثار برای خواننده گان جهانی منتشر شده‌اند؛ به عنوان مثال، آثار حافظ و مولانا به زبان انگلیسی ترجمه شده‌اند.

بخش دیگری از سنت شعری مربوط است به سنت صد ساله ادبیات اندرز و حکمت، ضرب‌المثل‌ها و تعالیم اخلاقی. یکی از نمونه‌های اصلی در این حوضه گلستان و بوستان سعدی هستند؛ این و دیگر کتاب‌های مشابه، با وجود جنگ‌ها در افغانستان، هم اکنون مصون و محفوظ هستند. فرآیند حفاظت از این آثار گرانبها شامل تغییر مکان و گسترش آنها در کنار افغان‌های مهاجر و تبعیدی به کتابخانه‌های ایران، تاجیکستان، پاکستان و کشورهای دیگر است. به دو دلیل این خیلی خوب است؛ اول اینکه اینها ناپدید نمی‌شوند و دوم اینکه اینها رابطه تازه میان افغانستان و جامعه را جهانی شکل می‌دهند.

وقتی شخصی در مورد میراث ناملموس یا میراث جاودان در افغانستان حرف می‌زند، به طور رایج فرض بر این می‌شود که دهه‌های جنگ آن را ویران کرده. اما دست کم یک جنبه میراث ناملموس این است که آن در جایی به شکل ملموس نگهداری نمی‌شود. از اینرو، بمب و جنگ نمیتوانند آن را تخریب کنند، زیرا که آنها در احساس و فکر مردم زنده می‌مانند. عناصر دیگری از سنن شفاهی در افغانستان، ایران، تاجیکستان و جاهای دیگر نگهداری شده‌اند و بدون توجه بر اینکه افغان‌ها در کجا بوده‌اند و کجا زندگی کرده‌اند، سنت‌های شفاهی خود را نگه داشته‌اند. این یک جنبه مثبت از تصویر میراث فرهنگی افغانستان است که باید در کنار تمام مشکلات برآمده از سالیان جنگ، در نظر بگیریم. کاملاً روشن است که مردم افغانستان ارج فوق العاده‌ای به این جنبه‌های فرهنگی خویش گذاشته‌اند و تداوم آن را در طول سالیان جنگ تضمین کرده‌اند. پس اگر هیچ چیز دیگری را هم مد نظر نگیریم، این باید به عنوان پایه و اساس تلاش‌ها برای حفاظت از میراث فرهنگی در نظر گرفته شود.

مرز، اصالت و هویت

مسئله انتقال میراث ناملموس از طریق تلاش‌های کشورهای خارجی یا حتی انواع خارجی زبان فارسی، پرسش‌هایی را در مورد مرز

³ باید خاطر نشان کرد که سنت طولانی شعر و ادبیات پیش از اسلام در این مرز و بوم نیز مهم است.

و هویت ملی مطرح میکند.

در ۱۳ سال گذشته، افغانستان شاهد توسعه انجمن‌های خصوصی بوده و این یکی از دست آوردهای قابل توجه در دوره جنگ معاصر است. حالا ده ها سازمان های ادبی خصوصی در افغانستان فعالیت می‌کنند. ولی آیا آنها پیوندی با کشور های خارجی مثل ایران و پاکستان و تاجیکستان دارند؟ از نظر شعر و ادبیات در افغانستان، کمبود مواد وجود ندارد و جالب توجه است که افغانستان میتواند روی کشور های دیگری برای تسهیل ادامه این سنت‌ها حساب کند و چیزی را در این رابطه در ۳۰ سال گذشته از دست نداده است. اگرچه دانشگاه‌ها با جهان بیرون از این نظر پیوندی نداشته اند، آیا پیوندهای رسمی با انجمن‌های ادبی یا بنیادها در آن کشورها وجود دارند؟

پرسش دیگر این است که آیا تجربه عمومی حفاظت از میراث جاودان در طول سال‌های تبعید از افغانستان چه گونه بوده است. حفظ روابط و تجربیات با ایران و کشورهای دیگر به طور ساده راهی را برای زنده نگه داشتن سنن ادبی و شعری ارائه نکرده است، ولی عناصر جدیدی را به آن افزوده است. برای مثال، جان جابی (John Jhobby) در مورد این گفته است که چه گونه رساله ابوعلی سینای بلخی به طور شفاهی به سرزمین‌های خارج از افغانستان منتقل شده (Avicenna, 980-1037 CE). حالا از سمت غرب (ایران از راه هرات) و جنوب (هند/پاکستان) دوباره وارد افغانستان شده است، اما نمیتوان آن را تقلید نامید. اما ترجمه آثار ادبی کشورهای دیگر نیز ادبیات افغانستان را غنی ساخته است و نوری تازه به دانش کهن بخشیده است. گذشته از این، تلاش برای منزوی کردن میراث پیش از تبعید از آنچه اخیراً به افغانستان برگشته، یعنی محروم کردن از جنبه بسیار مهم تجربه افغانستان در بیست سال گذشته است. این بازتفسیر یا قاعده سازی دوباره فرآیند طبیعی است که در بسیاری از سنت‌های جاودان اتفاق می افتد.

موسیقی افغانستان حوضه دیگری از میراث ناملموس است که مطالعه و نگهداری آن برمیگردد به مفاهیم هویت ملی و منطقه‌ای. در رابطه با موسیقی بومی خراسان، انبوهی از پژوهش ها انجام شده است. اگر فردی تاریخ موسیقی افغانستان را با توجه به جغرافیای آن مطالعه نماید، افغانستان همیشه دو بخش بزرگ فرهنگی را ترکیب نموده است؛ یکی با جنوب و دیگری با غرب. البته که این تحرک اندیشه‌ها تأثیری بر فرهنگ، زبان، موسیقی، خوشنویسی، نقاشی و دیگر بخش های هنری گذاشته اند. زمانیکه این کشور تبادل پدیده های فرهنگی با جنوب داشت، یک مقطع زمانی بود که افغانستان در برگیره بخش بزرگی از فرهنگ موسیقی منطقه ای بود که فراتر از مرزها سرایت نموده بود.

تحقیقات چندین ساله روی موسیقی خراسانی نشاندهنده آن است که بیشترین تلاش ها برای شناخت و تعریف آن سنتی بوده و نه علمی. این‌ها عبارتند از رساله های نوشتاری به زبان فارسی یا تولید شده در چارچوب برنامه‌های تحقیقاتی مختلف در مراکز شهری خاور میانه و ایران که موسیقی خراسانی را مربوط خود میدانند. اما هنگامی که در باره موسیقی خراسانی به عنوان جز میراث فرهنگی افغانستان صحبت میکنیم، نباید فراموش کرد که رشته کوه‌های هندوکش همیشه مرز عظیمی میان فرهنگ ها بوده است؛ این امر در بسیاری از دوره های مختلف قابل مشاهده بوده است، اگرچه کوه ها نیز میتوانند در بعضی شرایط منحصراً فرهنگ عمل نمایند.

وقتی ما از موسیقی خراسانی حرف میزنیم، آنرا در یک محدوده مشخص زمانی در نظر میگیریم و سعی میکنیم که فرقی میان آن و موسیقی مروج در کشورهای امروزی خاور میانه، قائل شویم. در بسیاری از جهات، افغانستان دارای فرهنگ خاص خود بوده و ما اغلب کوشش میکنیم آن را از فرهنگ وسیع موسیقی که آن زمان در ایران مروج بوده، جدا بدانیم - بر مبنای حساسیت های ملی در چارچوب جغرافیای سیاسی امروزی - ولی این سنت ها باهم همپوشانی دارند و باید باهم در نظر گرفته شوند، در هر دو جهات هم مقایسوی و شباهتی.

باید تذکر داد که موسیقی را که امروز ما خراسانی مینامیم همچنان در سراسر خاور میانه و ایران شایع بوده و بالاخره به هندوستان راه یافته و در آنجا تأثیر قابل توجهی داشته. در باره موسیقی افغانستان در نقاط شمالی و شمال غربی این کشور هنوز هم منابع نوشتاری وجود داشته که ما را در دانستن بهتر موسیقی این مرز و بوم کمک مینماید. به عنوان مثال، در حال نامه علی محمد مخلص که زندگی پیر روشن را مجسم ساخته است، میتوان سبک های مختلف موسیقی را در آن دید. اگر به دستار نامه خوشحال خان ختک نگاهی انداخته شود، موسیقی که در این کتاب ذکر شده، نشان دهنده یک نوع دیگری از موسیقی میباشد که از موسیقی خراسانی متفاوت است.

بنا بر این دلیل، در حفاظت موسیقی افغانستان، مجزا نمودن ملت افغانستان از مؤلفه های فرهنگی آنها ویا تلاش برای محدود ساختن فرهنگ در چارچوب جغرافیای سیاسی امروزی، نه تنها ما را در دسترسی به دستاورد های علمی دانش موسیقی کمک نمیکند، بلکه ما را بطرف یک مکان تاریک انزوا و رکود سوق میدهد که در آن هیچ پیشرفتی در این عرصه وجود نخواهد داشت و باعث خواهد شد تا

این سنت های جاودان را خفه و فرونشاند.

در رابطه به احیای مجدد عرف و عنعنات موسیقی گذشته افغانستان، متأسفانه برای احیای دوباره موسیقی خراسانی دسترسی اندک خواهیم داشت. بخاطریکه افراد متخصص و خبره نسبتاً کم در این زمینه داریم. در ۲۵۰ سال گذشته، موسیقی خراسانی افغانستان مورد تفسیرهای پیچیده قرار گرفته است. امروز، شاید تعداد کمی از مردم، اساس نظری و فلسفی موسیقی خراسانی در افغانستان را مشاهده کرده باشند. ما همه مشتاق احیای دوباره بسیاری از بخش های موسیقی کلاسیک افغانستان هستیم که بعد مشترکی با ایران، هندوستان و مناطق دیگر دارد، اما این کار باید سازمان یافته و هماهنگ شده میان کشورها و زبان های متعدد صورت گیرد.

یکی از آخرین نمونه دستاورد های موفقیت آمیز در این زمینه، کار های هنری دو شهروند لبنانی در افغانستان از طریق همکاری بین انستیتوت ملی موسیقی افغانستان و موسسات بین المللی میباشد. آنها یک پارچه موسیقی اثر عبدالخالق مرادی را دوباره بازسازی کردند که اثرش از مسند الالمار برای اروپائیان ترجمه شده بود و حالا بالاخره دوباره به افغانستان برگشته است. این یک نمونه عالی از راه هایی است که ارتباطات جدید میتواند سنت های صدساله را جهت زنده نگهداشتن و پویایی یک نوعی از موسیقی به هم پیوند دهد که باعث رشد و تکامل اشکال هنری میگردد تا پوسیده شدن آن.

آموزش و پرورش و میراث ناملموس

در بیشتر جوامع دو نوع عمده آموزش و پرورش وجود دارد: آموزش و دستورالعمل های خانواده‌گی، فعال و غیرفعال، و برنامه تحصیلی رسمی. در افغانستان، نوع اولی ابزار اولیه برای انتقال دانش، عادات، زبان و اندیشه‌ها بوده، بویژه در طول کشمکش های مخرب دهه های اخیر. همان طوریکه در بالا دیده شد، تداوم سنت های ادبی، شعری، موسیقی و هنری افغانستان تا حد زیادی مدیون انسجام اجتماعی جوامع تبعیدی و آموزش غیررسمی این جوامع است. جاییکه حفاظت نهادی یا سازمانی نقش عمده ای را بازی نموده که در بیشتر مواقع این کار در کشورهای همسایه به وسیله خودشان انجام شده است. با بازگشت افغان ها به سرزمین مادری شان در یک دهه اخیر، این الگوی حفاظت فرهنگی در حال تغییر بوده، ولی همچنان بزرگترین قطعه گمشده در آموزش و پرورش رسمی محلی است.

با آن هم، یک جنبه مهم میراث ناملموس اصالت است. اگر بتوانیم میراث فرهنگی را شامل برنامه های تحصیلی رسمی نماییم و اگر دولت آنرا به اجرا در آورد و مدیریت نماید، آیا اصالت خود را از دست می‌دهد؟ آیا رویکرد متعادل وجود دارد که جوامع میراث فرهنگی بتوانند از آن استفاده کنند که عبارت است از ظرفیت سازی و آموزش در این زمینه و در عین حال اصالت سنت هایی را مانند خوشنویسی، نقاشی، ادبیات و شعر صدمه دار و تحت شعاع قرار ندهند؟

به طور فزاینده در دو سده گذشته، مفکوره «فرهنگ اصیل» تبدیل به مقوله مرسوم و مد روز شده، اما بد راهنمایی شده. یکی از معانی این اندیشه چنین است که اساس آموزش و یادگیری وظیفه هنر نیست. اما در واقع هیچ مقررات رسمی برای هنر وجود ندارد (همان طوریکه تصور «فرهنگ اصیل» یک انتزاع مطلق و دست نیافتنی است). برخلاف، همیشه یک نوع رابطه میان هنر و آموزش و پرورش بوده و باید باشد. به علاوه ای، انواع روش های وجود دارند که میتوانند میان آموزش مبتنی بر دولت و اصالت فرهنگی اعتدال ایجاد کنند.

یکی از این روشها شاید برقراری تماس میان سازمان های ادبی غیردولتی با سازمان های مرتبط در کشورهای خارجی و تسهیل تبادل بازتاب سنت های ادبی اغلب مشترک، باشد. در عصر اینترنت، این بیش از پیش ممکن است. قسمیکه قبلاً تذکر یافت، بسیاری از سنت های فرهنگی فراتر از مرزهای ملی می‌گذرند، ولی این گونه تبادل سنت محلی قدردانی ادبی، تدریس و دانش را تقویت میبخشد. این نوع برنامه ها را میتوان در قدم نخست توسط بخش خصوصی انجام داد، مثلاً خود مردم، اما حکومت مرکزی یا محلی میتواند ساختار را فراهم نماید و باید بودیجه هم برای این کار مد نظر گرفته شود.

یکی دیگر از روش های ممکن مربوط به مؤسسات آموزشی میشود. اگر بخواهیم از ادبیات و هنر افغانستان حفاظت و آن را به نسل بعدی منتقل نماییم، باید به آموزش ادبیات برای کودکان در مکاتب دولتی توجه بیشتری نماییم. در افغانستان این اشد ضروری پنداشته میشود، از آنجاییکه ادبیات هم در سطح برنامه تحصیلی و هم در سطح خانواده و اجتماع اغلب نادیده گرفته شده و کم توجهی بر آن صورت گرفته است. در حقیقت، شاید قویترین روش که همچنان «اصالت» را نگه میدارد، ادغام همکاری های بین المللی که قبلاً به آن

اشاره شد، با برنامه‌های مبتنی بر نهادها برای آموزش کودکان، باشد.

آموزش موضوعات میراث فرهنگی در افغانستان در سطوح بالاتر علمی، نیز با مشکلات و چالش‌ها روبرو است. دلیل این است که بسیاری از حوضه‌های مهم اخیراً در افغانستان تدریس نشده‌اند. این وظیفه وزارت تحصیلات عالی است که استنادی را در زمینه حفاظت از میراث فرهنگی – هم ملموس و هم ناملموس استخدام نماید، کارشناسان را به کشورهای خارجی در هر دو زمینه بفرستد و دانشکده‌هایی برای این رشته‌ها در دانشگاه‌ها ایجاد نماید.

متأسفانه، برای سازمان‌ها و موسسات میراث‌های فرهنگی دشوار خواهد بود تا تأثیرات قابل توجهی بر موسسات و وزارت خانه‌های آموزشی داشته باشند، اما از طریق همکاری‌های مستقیم ممکن است تا باشد موضوعات میراث‌های فرهنگی را در سیستم‌های آموزشی مکاتب در جریان و گردش نگه داریم. انستیتیوت فیروزکوه، به عنوان مثال، هم با دانشگاه‌های خصوصی، مثل دانشگاه آریانا و هم با دانشگاه‌های دولتی از جمله دانشگاه کابل و دانشگاه پولیتخنیک کابل، همکاری دارد.

نقش برنامه‌های آموزشی در حفاظت میراث‌های فرهنگی

مکاتب دولتی و برنامه‌های خصوصی می‌توانند از میراث و تاریخ جاودان ادبی، موسیقی و هنرهای زیبا پشتیبانی و حفاظت نمایند، هنر و صنایع دستی معمولاً بیرون از این سرفصل می‌افتند. برای انتقال و حفظ این شیوه‌ها، معمولاً می‌توان بر انواع مختلف آموزش‌های عملی و حرفوی اتکا کرد.

پروژه بازسازی محله قدیمی مراد خانی در کابل از سوی انستیتیوت فیروزکوه، نمونه برجسته‌ای از نگهداری مهارت‌های هنرهای دستی (خوشنوسی، رسامی و نقاشی و صنایع چوبی) را در افغانستان ارایه می‌دارد. اما شاید بزرگترین تأثیر این پروژه بر آموزش کارگران و معماران در زمینه استفاده از روش‌های سنتی ساخت و ساز، از جمله پخسه، بوده باشد. در مراحل اولیه پروژه بازسازی محله مرادخانی، یک معمار و یک نجار از کابل بودند که از شیوه‌های سنتی محلی آگاهی داشتند. پس از چند سال اول، انستیتیوت فیروزکوه به طور موفقانه بیش از پنجاه معمار و ده‌ها نجار را آموزش داد. هم‌اکنون، از طریق برنامه‌های آموزشی حرفوی دوساله، تقریباً ۴۰۰ الی ۵۰۰ معمار و کارگر محلی این مهارت‌ها را فراگرفته‌اند (مراجعه شود به: وحید خلیلی در این جلد).

در حالیکه این گونه آموزش‌ها می‌تواند دست مزد کاری ساعت وار کارگر را به دو برابر افزایش دهد، ولی در بیشتر موارد تأثیرات عمده آن بر کیفیت بالای کاری موجود در افغانستان می‌باشد. علاوه بر این، این باعث گردیده تا شیوه‌های ساخت و ساز سنتی را دوباره پررونق معرفی نماید، مگر از نگاه زیبایی یک صنعت ساخت و ساز متناقض است. در دهه‌های اخیر، انواع صنعت‌های ساخت و ساز شتاب زده و نوتشکیل جایگزین شیوه‌های سنتی معماری اصیل افغانستان گردیده که در آن بر اصالت جنبه‌های سنتی میراث جاودان آنقدر توجه صورت نگرفته. امید بر این است که با گذشت زمان بازگشت به سبک‌ها و شیوه‌های محلی بخش عمده و قابل مشاهده منظره شهری کابل و جاهای دیگر باشد.

در حالیکه فعالیت‌های انستیتیوت فیروزکوه عمدتاً در پایتخت متمرکز می‌باشد، سازمان‌های دیگری با ظرفیت مشابه که تمرکز به احیای دوباره دارند، مانند بنیاد فرهنگی آغا خان، در نقاط دیگری مثل بلخ و هرات فعالیت دارند. گسترش مهارت‌ها در سبک‌های سنتی ساخت و ساز و معماری بدین روال ادامه داشته که می‌تواند راه پایدارتری را برای احیای سنت‌های محلی فراهم نماید. جهت حفاظت و تکثیر بیشتر این مهارت‌های سنتی، شاید دانشگاه‌ها یا نهادهای دیگر بتوانند دفتر ثبت این کارگران ماهر را ایجاد نمایند.

از نظر تعامل و همکاری میان مؤسسات، انستیتیوت فیروزکوه روابطی را با دانشگاه‌های محلی نگه داشته است و دانشجویان رشته معماری و نجاری آنها را جهت فراگیری کارهای عملی بر این انستیتیوت دعوت مینماید. این کار همچنین با موزیم‌ها نیز ممکن است، چه ملی و چه بیرون مرزی. طی یک برنامه مشترک با موزیم ملی، انستیتیوت فیروزکوه زمینه بازدید و سپری نمودن یک مدت را برای تعدادی از شاگردان اش در موزیم ملی فراهم نمود، در این برنامه شاگردان با آثار غزنی پایتخت امپراطوری غزنویان قرن ۱۰ – ۱۲ میلادی آشنا شده و با الهام از شیوه‌های هنری این دوره شاگردان کوشیدند تا با نوآوری‌های خلاقانه خودشان مشابه این آثار را تهیه نمایند. این ساخته‌های شاگردان فیروز کوه در حال حاضر در موزیم ملی تحت نمایش قرار دارند.

برنامه‌های آموزشی انستیتیوت فیروز کوه در قسمت ایجاد یک سیستم پایدار عملی در راستای انتقال مهارت‌های سنتی برای شاگردان

این انستیتیوت خیلی موثر و مفید ارزیابی می‌گردد. فارغان این انستیتیوت بعد از سپری نمودن مدت تعیین شده آموزش مصروف کارهای شخصی خود در بخش های آموزش دیده شان می‌پردازند و بعضی از فارغان این انستیتیوت شامل پروژه های کاری بنیاد فرهنگی آغاخان در ولایت شده است. همچنان این انستیتیوت از کار های فارغان به طور مدام تقریباً دوبار در سال بازرسی نموده و در صورت نیاز کمک بر آنها با آنان همکاری نیز مینماید. در آینده فارغان این انستیتیوت نقش عمده ای را در سطح ولایات بازی خواهند نمود.

یونسکو نیز در ولایات مختلف میراث های فرهنگی ناملموس را جز اساسی برنامه خود ساخته است. ساخت یک مرکز فرهنگی جدید در بامیان که کار عملی آن در سال ۲۰۱۵ آغاز گردیده است، میتواند در آینده نقش عمده ای را در گسترش و پرورش صنایع دستی و هنر های محلی ایفا نماید. امید است که این مرکز فرهنگی الگویی برای کمک کنندگان خارجی برای آغاز ساخت مکان های مشابه در ولایات مختلف افغانستان، مانند قندهار و هلمند باشد.

برنامه های بین المللی

ایجاد برنامه های آموزشی در داخل کشور یکی از کلیدی ترین راه های پیش رفت تدریجی و پایدار پنداشته میشود. در برنامه های آموزشی کوتاه مدت در خارج مشکلاتی از قبیل: مهاجرت های غیرقانونی یعنی درخواست پناهندگی، مصارف گزاف و هزینه پرداخت پول آن و مقدار محدود برنامه های آموزشی فراهم شده در چارچوب های زمانی کوتاه، وجود دارند. اما، کسب تجارب و آموزش های خارجی فراتر از مرز های داخلی میتواند مزایا وثمریت بیشتری داشته نیز داشته باشد.

یکی دیگر از برتری های آموزش در خارج این است که میتواند از سیستم های آموزشی محلی که در آن مشکلاتی از قبیل سطح موجود آموزشی، کم کاری های ناشی از سیستم بروکراسی اداری و کم بود بودیجه، موجود است، بطور کامل بگذرد. یک مدل امکان پذیر پیشنهاد شده این است که به تعداد ده نفر از کارمندان هر اداره برای فراگیری آموزش و تحصیلات عالی به خارج فرستاده شوند، زمانیکه دوباره برگشتند از آنها منحیث آموزگار در ادارات آموزشی استفاده گردد تا آنها تجارب و آموزش های حاصله خویش را به دیگران شریک سازند.

در آینده، چنین برنامه ها را میتوان به مؤسساتی منتقل نمود که تحت نظارت وزارت آموزش و پرورش هستند و بدین وسیله وضع موجود را بشدت بهبود بخشید.

اما باید تذکر داد که، در گذشته برنامه های آموزشی و بورسیه های متعددی اهدا شده که معمولاً یک یا دوماهه بوده اند و تا حال هیچ موثریت از خود نشان نداده است، این برنامه های کوتاه مدت نمیتوانند متضمن بالا بردن ظرفیت های کاری یک اداره باشند. از اینرو، برای متضمن ساختن ظرفیت پایدار یک اداره این برنامه ها نیازمند تعهدات چندین ساله و درازمدت را دارد و در پهلوی این آموزش کامل و دانستن زبان انگلیسی هم یک امر ضروری پنداشته میشود (مراجعه شود به: لورا دی الساندرو و حکیم زاده در این جلد).

چالش های مداوم

در حالیکه برخی از جنبه های میراث ناملموس افغانستان، به مانند شعر و ادبیات، صنایع دستی و غیره در طول سال های جنگ و دوری از وطن آسیب دیده است ولی جامعه حفظ میراث فرهنگی و ادارات متعهد در این بخش، گام های ارزشمندی را در قسمت احیای دوباره، گسترش و زنده نگهداشتن این مؤلفه های ظریف فرهنگی برداشته اند که نتایج و موفقیت های چشم گیری نیز داشته است. با وجود این، چالش های زیادی سرا راه ادامه این کار و محدود ساختن تأثیرات مثبت آن نیز وجود دارد.

منابع مالی، مثل اکثر حوضه های حفاظت از میراث فرهنگی و آموزش و پرورش، مسأله عمده ای برای میراث ناملموس نیست. به عنوان مثال، بخش فرهنگی یونسکو درخواست های زیادی را برای تمویل منابع مالی در عرصه آموزش یا ظرفیت سازی دریافت میکند، ولی مقدار بودیجه های در دسترس معمولاً ده ها هزار دالر بوده که این بودیجه تنها میتواند نیازمندی برای برنامه های کوتاه مدت را مرفوع سازد. بخش معارف یونسکو دارای منابع عظیم مالی است، اما بر موضوعات درسی «استاندارد» تمرکز مینماید.

مسأله تکراری دیگر که در بالا بر آن نیز اشاره گردید، مفکوره های کوتاه مدت است که سیزده سال پیش شروع شد، اما متأسفانه تا امروز هم ادامه دارد. اگر آن زمان ما به فکر برنامه های دراز مدت میبودیم، امروز شاهد نتایج بیشتر نیز میبودیم. ولی اگر امید بر این باشد که هر تصمیم و هر طرح سرمایه گذاری شده باید در چارچوب زمانی مشخص (معمولاً چند سال) نتیجه عالی داشته باشد، هیچگاه

مشکل یاد شده برطرف نخواهد شد.

علاوه بر این، حتی بهترین برنامه های طرح ریزی شده و موفق نیز نمیتوانند تا همیشه در کشوری که دارای ابزارهای اقتصادی محدود و در حال توسعه با جامعه متأثر از جنگ، پایدار بمانند. مثلاً، اگر کسی به سفالگران در هرات مهارت های تولید سنتی کوزه گری و سفال را آموزش دهد، اما بازاری برای فروش تولیدات شان موجود نباشد، پس نه تنها این سفالگرها مجبور میشوند در عرصه های دیگر کار کنند، بلکه سطح حفاظت از این مهارت کاهش خواهد یافت. واردات اموال تجاری از کشورهای همسایه یا دورافتاده نیز مانع رشد صنایع محلی میشود که در عوض بازتولید بالقوه این نوع میراث فرهنگی را محدود می نمایند.

برنامه های مختلفی که وجود دارند، با استفاده از پایداری حقیقی، باید فراتر از کوتاه مدت بروند، یعنی پایداری به عنوان عنصری که به خودی خود مداوم و تکراری باشد. برای مثال، این برنامه ها باید مشمول آموزش نگهداری مداوم باشد و این گونه نگهداری مداوم را میتوان تنها توسط یک چارچوب سازمانی انجام داد. این چارچوب سازمانی تنها در نظریه وجود دارد، اما در عمل هنوز در مرحله نوپای خود در افغانستان قرار دارد (مراجعه شود به: فیضی و دیگران در این جلد).

ارزش میراث فرهنگی در مناطق درگیر جنگ در اغلب مواقع کمتر مورد توجه قرار گرفته است، زیرا نتایج آن بزودی آشکار نمیشوند. اما از آنجایی که حقوق فرهنگی، حقوق بشری هستند و داشتن حس مشترک وابستگی به فنون و سبک ها میتواند پلی برای برطرف نمودن اختلافات باشد، ما باید با افراط گرایی با وسایل بیشتری از تفنگ مبارزه کنیم. امید متمایز ما این است که توسعه در افغانستان حالا دارد وارد مرحله انتقالی میشود و میتوان از پروژه های سرمایه گذاری شده بشردوستانه به سمت توسعه فرهنگی و آموزش و پرورش عبور کرد. تا حالا باید مشخص شده باشد که این ها میتوانند کمکی برای توسعه پایدار نمایند.

بخش هفتم: غارت و دوباره بازگرداندن آثار فرهنگی

سرقت شده، حفظ شده، بازگردانده شده:

همکاری میان موزیم ملی افغانستان، موزیم بریتانیا، نیروهای مرزی بریتانیا

و دیگران برای بازگرداندن موفقیت‌آمیز آثار باستانی به کابل

جان سیمپسون، موزیم بریتانیا

چکیده

موزیم بریتانیا همکاری بسیار نزدیکی با سازمان‌ها و افرادی در بریتانیا و خارج از آن جهت آگاهی دهی و مبارزه با تجارت غیرقانونی میراث فرهنگی دارد. این یک موضوع گسترده و قابل نگرانی است که مقادیر زیادی از آثار هنوز هم در بازار سیاه مشاهده میشوند که منشاء آن افغانستان است، کشوری که در سی و پنج سال گذشته رنج سنگینی را متحمل شده است و صادرات هر گونه آثار را که دارای اهمیت تاریخی یا فرهنگی است یا بیش از یک قرن قدامت دارد، اکیداً ممنوع کرده است. این آثار احتمالاً از تمام مرزهای متخلخل زمینی صادر میشوند، گرچه بزرگترین و مبصرترین جریان به نظر میرسد پاکستان باشد که از این طریق ابتدا به مجموعه های محلی و بعداً از طریق محموله های تجاری، بارهای مسافری و یا هم شخصی به بازار های سیاه بین المللی راه پیدا میکنند. این مقاله جنبه های همکاری مداوم و نزدیک میان موزیم ملی افغانستان و موزیم بریتانیا را که شامل نیروهای مرزی بریتانیا و افراد جداگانه میشود که در جهت شناسایی، تحلیل و بازگرداندن آثار باستانی قاچاق شده به کابل سهیم هستند، را مورد بررسی قرار میدهد. این آثار شامل عاج‌های برجسته از بگرام و یک مجسمه بزرگ بودا از گندهارا که از موزیم ملی در زمان جنگ های داخلی (۱۹۹۴-۱۹۹۲) به سرقت برده شده بودند که در مجموعه‌های خصوصی شناسایی شده و توسط یک نهاد بشردوستانه به نماینده گی کابل خریداری شده و موقتاً، تا زمان بازگشت، در موزیم بریتانیا به نمایش گذاشته شده بودند. هزاران قلم آثار دیگر نیز در بریتانیا شناسایی، کشف و ضبط شده بودند که در نتیجه کاوش‌های غیرقانونی بدست آمده و از طریق راه های غیر قانونی تا اینجا رسیده بود، این آثار با کمک‌های سخاوتمندانه کمیته بین‌المللی صلیب سرخ، نیروهای مسلح بریتانیا، و وزارت امور خارجه بریتانیا به کابل بازگردانده شدند. مهم ترین پارچه های این آثار در موزیم بریتانیا ترمیم گردیدند و بعضی از آنها هم اکنون در موزیم ملی افغانستان در کابل به نمایش گذاشته شده اند.

پیشگفتار

نمایشگاه ویژه "افغانستان: چهارراه جهان باستان" در موزیم بریتانیا در لندن از تاریخ ۳ مارچ الی ۱۷ جولای سال ۲۰۱۱ برگزار شد و مورد پشتیبانی سخاوتمندانه بانک امریکا مریل لینچ قرار گرفت (هیبرت و کمبون ۲۰۱۱). محور اصلی نمایشگاه دور چهار مجموعه معروف ساحات تپه فلول، آی‌خانم، بگرام و طلاتپه می‌چرخید و از این مجموعه های مهم به عنوان ابزار مطالعه توسعه فرهنگ غنی در داخل کشور و تعامل آن با همسایگان، استفاده شد. همچنان این نمایشگاه شکننده بودن فرهنگ را در مقابل جنگ چه در عصر باستان و چه در عصر معاصر، برجسته ساخت. (سیمپسون ۲۰۱۲). نمایشگاه متذکره را رئیس جمهور اسبق حامد کرزی و وزیر خارجه وقت بریتانیا، ویلیام هیگ، افتتاح نمودند و این نمایشگاه تقریباً ۱۲۴۵۵۱ بازدیدکننده را به خود جلب کرد و همچنین به میلیون‌ها نفر دیگر توسط کارزاری مطبوعاتی و بازاریابی به دقت هماهنگ شده، رسید. به این مناسبت بود که داکتر مسعودی و نیل مک گریگور، رئیس‌ان محترم موزیم ملی افغانستان و موزیم بریتانیا تفاهم نامه ای را امضاء کردند که بخش های همکاری را میان این دو نهاد مشخص مینمود (تصویر: ۱۰۳). این بخشی از مجموعه‌های وسیعتری از توافقات دوجانبه بود که شامل نیروهای مرزبانی بریتانیا که خط مقدم کنترل مرزی را در بخشهای مهاجرت، گمرک و امنیت مدیریت مینماید و همچنان پولیس متروپولیتن (بخش هنر و عتیقه جات) میباشد. این مقاله بعضی از نتایج مثبت و ملموس این همکاری‌ها را تشریح میدارد.

مقدمه

افغانستان دارای میراث فرهنگی بسیار غنی میباشد، اما عده ای از اشخاص تلاش کرده‌اند از این سوءاستفاده تجاری نمایند. غارت‌های منظم و سیستماتیک گورستان‌های عصر برونز در شمال افغانستان در دهه ۱۹۶۰ شروع شد (دوپری ۲۰۰۶: ۸۵)، ولی به باور بعضی

ها در سال‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۷۲ آغاز گردید (آمیئت ۱۹۸۸ الف: ۱۵۹؛ پوتیئر ۱۹۸۴: ۷). نظر به گفته سریانیدی تقریباً ۸۰ درصد ساحات عصر برونز در شمال غرب افغانستان که شامل ساحات دشلی، نیچکین و فاروق آباد میشوند، بدین شکل تخریب شدند و او شاهد غارت‌های گسترده روزانه در دهه ۱۹۷۰ بوده است (سریانیدی ۱۹۸۶، تصاویر: ۱-۲). علاوه بر این، به باور وی و بنا بر ملاحظات شخصی‌شان به گمان اغلب که این دفینه‌های غارت شده شباهت‌های زیادی با آنهایی که وی در ساحه دشلی و فاروق آباد کشف نموده بود، دارند. متأسفانه، نوع ساختار این قبر ها که با خشت پوشانیده شده اند در کشف آنها سهولت ایجاد مینماید قسمیکه ایشان گزارش داده اند «چنین قبر ها به شکل بسیار ساده آن توسط غارت گران کشف و مورد غارت قرار گرفتند». مقدار زیادی از آثار غارت شده از این گورستان‌ها همراه با سیرامیک و آثار سفالی قرون وسطی، آثار انتوگرافی و مهره‌های قیمتی، بزودی در بازار ها و حتی نزد دست فروشان پیاده رو ها در بلخ و کابل پدید آمدند (تصویر: ۱۰۳). تقریباً بیشتر از ۳۳۲ قلم اثر مختلف النوع فلزی و سنگی که در بازار های عتیقه فروشی در کابل در حال گردش و فروش قرار داشتند در زمستان ۱۹۷۸/۱۹۷۹ توسط آقای مریه – هلین پوتیئر (Marie-Hélène Pottier) ثبت و یادداشت گردید. انواع دیگر آثار از قبیل جام های نقره ئی و طلائی تزئین شده نیز در بازار عتیقه فروشی کابل در سال ۱۹۷۵ ظاهر و پدیدار گردیدند (دیشاپس ۱۹۷۷، تصویر: ۷-۸).

«وقتی من در سال ۱۹۷۵ از افغانستان دیدن نمودم و بنا بر علاقه که برعصر برونز این کشور داشتم، برایم گفته شد تا از بازار کابل بازدید نمایم و در مورد چیز های موجود در این بازار ها اطلاع حاصل نمایم. ایجاب مینمود تا خود را با آثاریکه در اثر حفريات غيرقانونی بدست آمده و شامل جام ها، مهر ها، ابزار سنگی و فلزی، اسلحه جات و زیورات قیمتی میشوند، قبل از اینکه به باز های سیاه غرب برسند، آشنا سازم». (کول ۲۰۰۵: ۶۵).

طوریکه این باستان شناس اشاره نمود، این انواع آثار بزودی به بازارهای بین‌المللی از طریق کشورهای همسایه راه خواهند پیدا کرد و این طرح گردش و راه های قاچاق تا امروز هم ادامه دارد. طبق گزارشات و کشفیات باستان شناسی و تجاری همزمان با این آثار راپورهایی از موجودیت عین آثار در منطقه جنوب شرقی ایران در شهاد، کرمان، نیز وجود داشت که این آثار توسط دلالان ایرانی خریداری و بعد به بازار های داخلی و بین المللی به فروش میرسند، این آثار به اسم "ایلامی" مسما شده بودند و دارای قیمت های گران نیز بودند. آمیت (۱۳۵: ۱۹۸۸ Amiet) به صراحت بیان داشته که دلالان ایرانی این آثار را از بازار های افغانستان خریداری مینمودند، "به این ترتیب به نظر میرسد که بسیاری از آثاریکه فروشندگان در ایران آنرا مربوط به آستان کرمان نسبت داده بودند در حقیقت این آثار از مناطق باختر (بلخ) به اینجا رسیده بودند". این طیف گسترده آثار ادوار مختلف بدون شک نشان دهنده آن است که آثار دوره های دیگر نیز شامل آنها بوده است از جمله آثار دوره اسلامی نیز به این بازار های سیاه عین زمان راه یافته اند و قسمیکه دوپری (۲۰۰۲: ۸) بر این موضوع اشاره کرده "حتی سنگ های قبر دوره اسلامی نیز در امان نبودند، زیرا که آنها نیز بازار آماده ای در ایران پیدا نموده بودند". علاوه بر این، با توجه به مقیاس بزرگ قاچاق تریاک و هروئین از افغانستان به روسیه از راه کشورهای همجوار، احتمال می‌رود که عتیقه جات و آثار به سمت شمال نیز راه یافته باشند، بویژه از طریق راه آهن. لی (Lee) در سال ۲۰۰۲ اظهار نموده که در سال‌های اخیر به چه نحوی آثار از باختر (بلخ) از راه ازبکستان به روسیه و بقیه به مرز های ایران، منتقل شده اند. علاوه بر این، در اواسط دهه ۱۹۹۰، مؤلف این مقاله آثار فلزی قرون وسطی را هنگام فروش آشکار در یکشنبه بازار عشق‌آباد مشاهده نمود: گفته میشد که این آثار از مرو هستند، اما مطمئناً از آن ساحه نبودند، زیرا که در این ساحه و ساحات همجوار آن علایم و شواهدی از حفريات غيرقانونی دیده نمیشود، پس به احتمال زیاد که این آثار هم از افغانستان به اینجا سرایت کرده اند.

دهه ۱۹۹۰ مطابق است با آغاز جنگ های داخلی در افغانستان و در این مقطع زمانی است که غارت و سرقت آثار به اوج خود رسیده بود و موزیم ها و ساحات باستانی هدف این پدیده قرار گرفتند. ساحات بزرگ باستانی زیادتیر مورد توجه آنان قرار گرفته بود، و مقیاس تخریبات و سرقت در ساحه آی خانم کاملاً هویدا است که به پیمانۀ زیاد بوده است، همچنان ساحه باستانی تپه زرگران در ولایت بلخ، جایکه غارتگران حفره ها و تونل هایی به عمق حتی ۵ متر پایین از سطح زمین حفر کرده اند و آثار سنگی که نمایانگر دوره های اولیه در این ساحه پنداشته میشوند هویدا گردیده اند. (Bernard, Besenval & Marquis 2006: 1178, 1188, Fig. 2-3; Bernard, Tarzi & Feroozi 2004: 4-5, Fig. 8-10; Jarrige & Besenval 2002: 1403-408). علل و عوامل غارت موزیم ها و ذخیره گاه دارای چندین بعد میباشد که شامل فرصت طلبی، حرص و طمع، انتقام و خرابکاری میشود، ولی حفريات غيرقانونی در ساحات باستانی معمولاً ریشه در خواهشات کوتاه مدت فرصت طلبانه از فرار مشکلات اقتصادی میباشد. اینها، تنها موارد ساده ای از امرار حیات نیستند، در جاهاییکه دانسته میشد آثار باستانی وجود دارد کار به مثل زمین های زراعتی در آن انجام میشد با تفاوت اینکه در اینجا به عوض محصولات، پول بدست میامد، اتهامات و شواهدی بر علیه قومندانان محلی وجود دار که آنان از آثار باستانی، مانند

کشت تریاک، منحیث منبع مالی تمویل افراد تحت امرش، استفاده میکردند (Lee 2000; van der Schriek 2004).

علاوه بر این، مقیاس بزرگ حفريات غيرقانونی در بسیاری از ساحات باستانی دلالت بر همکاری‌های زنجیره ای و انگیزه های دوجانبه مینماید که دلالان داخلی و خارجی، قومندانان و ساکنین محل را به هم پیوست میداده. مقامات بین‌الملل در شناسایی یا تلاش برای مبارزه مؤثر با این مشکل تأخیر کردند، اما تلاش‌های شجاعانه توسط تعداد اندکی از افراد که با انجمن حفاظت از میراث فرهنگی افغانستان (اسپچ) کار میکردند و علیرغم عدم موافقت یونسکو و شورای بین‌المللی موزیم ها (آیکوم)، آثاری را که در بازار های پیشاور و جاهای دیگر مشاهده میگردد و به عنوان آثار غارت شده از موزیم ملی افغانستان شناسایی میشد، توسط این گروه خریداری میگردد (SPACH 1997). به علاوه این، در تابستان سال ۱۹۹۸، پاول و ورونیکا بوچر-دیتچی (Paul and Veronika Bucherer-Dietschi) سازمانی را موسوم به «موزیم تبعیدی افغانستان» در بوبندرف، در نزدیکی شهر بازل در سوئیس، به عنوان آخرین پناگاه امن، تأسیس نمودند و این امر باعث شد تا بسیاری از نهاد های شخصی آثار دست داشته شانرا، به ویژه آثار اتنوگرافی، را به این نهاد اهدا نمایند (بیلی ۱۹۹۹: وان کریکن - پیترس ۲۳-۲۱۵: ۲۰۰۶).

وضعیت در سال ۲۰۰۱ شروع به تغییر کرد، از آنجاییکه جهان پس از تخریب مجسمه‌های بودا در بامیان متحیر شدند و سپس از حوادث ۱۱ سپتامبر. حکومت طالبان در ماه نوامبر همان سال سرنگون شد و جامعه بین‌الملل شروع به انجام اقدامات سختگیرانه تر ضد تروریسم، ضد گسترش سلاح، ضد مواد مخدر و اجرای تحریم ها نمود. در سال ۲۰۰۳، به رهبری آمریکا حمله به عراق شروع شد و در پس منظره هرج و مرج پس از براندازی رژیم صدام حسین، موزیم عراق غارت شد و تعداد زیادی از ساحات باستانی در قسمت های جنوبی این کشور و در کردستان محل نمایش حفاری‌های تجاری بود (استون و باجالی ۲۰۰۸). در برخی موارد، مثل فلسطین و در حال حاضر سوریه، از دست دادن درآمدها از پروژه های کاری باستان شناسی که قبلاً افراد محلی را به عنوان کارگر استخدام می‌کردند، به غارت‌های بعدی ساحات توسط همین افراد کمک کرد، یعنی همین مردم محل خود دست به غارت این ساحات زدند (بجالی ۲۰۰۸: ۴۰-۱۳۹). یک غارتگر عراقی که حفاری غیرقانونی را در ساحه باستانی مربوط به هزاره سوم پیش از میلاد در منطقه جوخه به عهده داشت، شرایط را چنین توضیح داد:

«اینها ساحاتی هستند پر از آثار سفالی و هرزمانیکه بی پول میشویم به اینجا میایم و کندنکاری میکنیم. بعضی اوقات بشقاب ویا کاسه شکسته ای را پیدا میکنیم و نمیتوانیم آن را بفروشیم. اما شاید چیزی پیدا کنیم که نوشته‌هایی دارد و هنوز سالم است، که زودتر و آسانتر بتوانیم آنرا به عوض دلار آمریکائی بفروشیم» (فارچاخ ۲۰۰۳).

تأثیرات غارت ساحات

وضعیت خطرناک میراث فرهنگی در مناطق درگیر جنگ حالا به طور گسترده تصدیق شده است (کورتنیس ۲۰۱۱). آگاهی در باره قاچاق عتیقه جات و آثار باستانی در میان سازمان های عدلی و قضایی بین المللی و ادارات کنترول مرزی توسط برنامه های آموزشی و توزیع چک لیست‌های مصور از انواع عمومی عتیقجات یا آثاری که دانسته میشد از موزیم ها به سرقت برده شده اند، افزایش یافت (میتمن و پریسکیل ۱۹۹۲؛ گیبسون و مک ماهون ۱۹۹۲؛ بیکر، متیوز و پوستگات ۱۹۹۳؛ فوجینی و اوگیچی ۱۹۹۶)، نیروهای مسلح آمریکا ورق‌های بازی (قطعه) تولید کرد که خطراتی را که متوجه میراث فرهنگی است، برجسته نموده بود (تصویر: ۱۰۵). و همچنان فهرستی با جزئیات از آثار عراقی که در اردن شناسایی شده بود نیز منتشر شد (منگازی ۲۰۰۵). در سال ۲۰۰۳، تعداد زیادی آثار که از افغانستان بودند، در لندن کشف و ضبط گردیدند (البرژ ۲۰۰۳). در میان سال‌های ۲۰۰۵ و ۲۰۰۷، آثار بیشتری در بریتانیا توسط نیروهای مرزی این کشور کشف و ضبط گردید و به دولت سلطنتی واگذار شدند. اسکاتلند یارد اعلانی را در این باره منتشر کرد و اعلام کرد که وزن کلی همه این‌ها بالغ به سه الی چهار تن است (کیربی ۲۰۰۶؛ لمب ۲۰۰۶). ورنون راپلی (Vernon Rapley)، رئیس وقت بخش هنر و عتیقجات پولیس متروپولیتن در یک مصاحبه چنین اظهار داشت:

«در رابطه با افغانستان، عتیقه جات و آثار باستانی به طور مستقیم نمی‌آیند، بلکه از راه امارات متحده عربی و پاکستان ترانزیت می‌شوند. ما به ثن‌ها آثار را کشف و ضبط نمودیم، اما به دلیل مشکل ثابت کردن آن، به حدی که قبلاً مصادره می‌کردیم، امروزها مصادره نمی‌کنیم» (راپلی ۲۰۰۹: ۷).

در طول این مدت، آثار برای شناسایی به موزیم بریتانیا آورده میشدند. این آثار به کمک افراد زیادی، از جمله کارلا گریشمن و

داکتر فریدریک هیبرت (Carla Grissmann and Dr. Fredrik Hiebert)، فهرست نگاری گردیدند و سپس به دو محموله جهت بازگرداندن به کابل، بسته بندی شدند. نمونه های عکسی این آثار در فهرست سرخ عتیقات افغانستان در معرض خطر که توسط شورای بین المللی موزیم ها آماده شد بود، استفاده و برجسته شده بودند. این لیست در سال ۲۰۰۵ برای اولین بار در فرانسه مطرح گردید و در ۳۰ سپتامبر سال ۲۰۰۸ به موزیم بریتانیا نیز رسید (تصویر: ۱۰۵.۲).

هیچ آثار دیگری از افغانستان تا این سالها در بریتانیا کشف و ضبط نگردید و در سال های پسین در مجموع پنج نوع آثار توسط نیروهای مرزبانی با کمک پولیس (بخش هنر و عتیقات) متروپولیتن مصادره و به موزیم بریتانیا تحویل گردیدند. خبر این تازه ترین تحول به عنوان یک گزارش اختصاصی به مردم عامه ارائه شد (آلبرژ ۲۰۱۱ ب). این آثار به طور مجموعی به تعداد ۸۲۱ اثر از دوره های مختلف بودند. این مجموعه در برگیرنده آثار عصر برونز از دفینه های این دوره که شامل مهر ها، لوازم آرایشی و تزئینی و ظروف بودند، همچنین آثار دوره های هخامنشی، یونانو - باختری، قرون وسطی و دوره های ما بعد آن مثل چهار کاسه سرپوش دار سنگی با تزئینات در روی آنها که این نوع آثار در یافته های ساحه باستانی آی خانم دیده میشوند، می باشد (فرانکفرت ۲۰۱۳). پس از باز کردن محموله ها، این آثار بر اساس نوعیت آنها طبقه بندی شدند و همچنان هر اثر بطور جداگانه اندازه گیری، وزن، عکاسی و تشریح مختصر گردیدند. بنا به نبود زمان و منابع کافی تشریح مفصل این آثار صورت نگرفت و در بعضی موارد اندازه و وزن آثار نیز ثبت نگردیده اند. اما بعضی از آثار مهم منتخب شده به شکل استاندارد و حرفوی به منظور مطبوعات و نشریه ها عکاسی گردیدند. علاوه بر این، یک تعداد دیگری از آثار مهم و منحصر به فرد ترمیم شدند و بعضی ها به خاطر تحقیقات علمی جهت شناسایی بیشتر مواد و شیوه های ساخت آنها اکسری (عکسبرداری با اشعه اکس) گردیدند. این کار در دیپارتمنت ترمیم و تحقیقات علمی موزیم بریتانیا با مشوره همکاران ما از موزیم ملی افغانستان صورت گرفت و معلومات آن در کارت های تسجیل آثار (کتلوگ آثار) هر اثر درج گردید. محتوای این کار بر اساس همان کارت های ثبت و سجل آثار که توسط کارلا گریشمن و دیگران برای "موزیم افغانستان در تبعید" تهیه گردیده بودند، صورت گرفت. طرح و دیزاین این فهرست نگاری با تائید موزیم داران موزیم ملی افغانستان توسعه یافت. یک فهرست منتشر شده از این آثار که شامل تجزیه و تحلیل های علمی و مقایسوی می باشد در دست تهیه است (سیمپسون و دیگران، آماده چاپ).

غارت از موزیم ملی افغانستان: (۱) «عاج های بگرام»

در جریان جنگ های داخلی بخش عظیمی از مجموعه های بگرام از موزیم کابل به سرقت رفت بود. در میان این ها، پارچه های حک شده ویا هم نقاشی شده عاجی و استخوانی بودند که در گذشته بخش های ترمیمی موبل و فرنیچر های چوبی را تشکیل میدادند و این آثار در اثر کاوش های باستان شناسی در سالهای ۱۹۳۷ و ۱۹۳۹ در اتاق شماره ۱۰ و ۱۳ "قصر" از ساحه باستانی بگرام، بدست آمده بودند. پس از حفريات، یافته ها میان موزیم ملی افغانستان در کابل و موزیم ملی هنر های آسیایی گیمه در پاریس تقسیم شدند (البته نظر به قرار دادیکه فی مابین دولت افغانستان و فرانسه امضا گردیده بود). یکتعداد از این آثار که در دوره اول حفريات بدست آمده بودند در موزیم ملی افغانستان به نمایش گذاشته شده بودند. در سال ۱۹۴۶ بعد از ختم دوره دوم حفاری در این ساحه، آثار بدست آمده از این دوره در موزیم ملی افغانستان توسط پیئر هاملین (Pierre Hamelin) مورد مطالعه و ترمیم قرار گرفت و بخش صادراتی (سهیمیه فرانسه) در ماه جنوری ۱۹۴۷ به پاریس مواصلت کرد. یک دهه بعد، محتویات سالون های نمایشی بگرام و اسلامی در موزیم کابل طراحی دوباره شدند: این نخستین تلاش قابل توجه برای تغییر نمایشگاه های این موزیم از زمان گشایش موزیم در سال ۱۹۳۱ بود. نمایشگاه بگرام حاوی پارچه های مهم و نفیس عاجی بود. نظر به پلان، نقشه و گزارشات منتشر شده در مورد این نمایشگاه نشاندهنده آن است که این عاج ها هفت وترین نمایشی از جمله ۱۵ وترین این نمایشگاه را تشکیل میدادند و بسیاری از آثاریکه در اینجا مورد بحث قرار دارند همان آثاری هستند که زمانی در این وترین ها تحت نمایش قرار داشتند (امبرز و دیگران ۲۰۱۴). در ماه اپریل سال ۱۹۹۷، دو قلم از عاج های به سرقت رفته بگرام در بازاری در پیشاور شناسایی شدند و توسط انجمن حفاظت از میراث فرهنگی افغانستان (اسپچ) به نماینده گی از موزیم ملی خریداری شدند و به طور موقت در "موزیم تبعیدی افغانستان" در بوبندرف سوئیس نگهداری شدند و ده سال بعد به موزیم ملی افغانستان در کابل برگردانده شدند (گریشمن ۲۰۰۶: ۷۳). گروه دومی از این آثار در لندن بدست آمد و به موزیم گیمه واگذار شد و در آنجا در سال ۲۰۰۶ به طور موقت به نمایش گذاشته شد، قبل از این که ترمیم شوند و به کابل برگردانده شود.

گمانه هایی وجود داشت که تقریباً ۲۰ پارچه دیگر از این نوع آثار در یکی از کلکسیون ها موجود می باشند و احتمال میرفت که این ها نیز برگردانده شوند. پس از گفت وگوها در لندن و کابل و با پشتیبانی سخاوتمندانه یک نهاد شخصی، این پیشنهاد به واقعیت پیوست و در اواخر سال ۲۰۱۰ آثار به موزیم بریتانیا انتقال داده شدند. بعداً این آثار تحت نمایش قرار گرفتند و توجه مطبوعات و عامه مردم را

به خود جلب نمود و این کار باعث شد تا دختر یک بازدید کننده انگلیسی که در سال ۱۹۷۴ از موزیم ملی افغانستان دیدن بعمل آورده بود و از این آثار عکس برداری نموده بود، مجموعه این عکسها را در اختیار ما قرار دهد که این آثار را در وقت نمایش آنها در موزیم ملی نشان میدهد. و این مجموعه در برگزیده اولین عکسهای بعضی از آثاری است که حتی در راپور های حفريات این ساحه ویا در کتلوگ موزیم ملی افغانستان توسط فرانسنین تسوت (۱۹۸۵-۱۹۳۱) هم برجسته نگردیده بودند.

بلافاصله، قبل از به نمایش گذاشتن آنها، این آثار در موزیم بریتانیا ترمیم و مورد مطالعات و تجزیه های علمی قرار گرفت. یک کتاب کوچک مصور سریعاً به خاطر نمایشگاه از این آثار منتشر شد (سیمپسون ۲۰۱۱) و یک رساله تحقیقاتی مفصل منتشر شده دیگر که حاوی تمامی پروسه کاری ترمیم و تجزیه های علمی و کشف این آثار میباشد، در این کنفرانس "حفاظت از میراث های فرهنگی افغانستان" در سال ۲۰۱۴ در کابل ارایه و اهدا گردید (امبرس و دیگران. ۲۰۱۴؛ تصویر: ۱۰۵.۲).

غارت از موزیم ملی افغانستان: (۲) «بودای آتشین»

هنگام ایجاد این نمایشگاه در لندن، در بین دیگر آثار مهم سرقت شده موزیم ملی افغانستان یکی هم این مجسمه بودا بود (تصویر: ۱۰۷). این اثر موسوم به «بودای آتشین» یکی از دو مجسمه های یافته شده در سرای خواجه، شمال کابل، میباشد (تیسوت ۲۰۰۶، ص. ۳۵۴). این اثر در سال ۱۹۹۶ در جریان شب از موزیم ملی افغانستان دزدیده و بعداً به کلسیون شخصی در خارج رسیده بود (لزلی ۱۹۹۶). مالک این اثر متقاعد به هدیه این اثر نگردید ولی برای فروش آن موافقت نمود و این اثر به طور سخاوتمندانه توسط یک نهاد خصوصی به نماینده گی از کابل خریداری گردید با این تفاهم که این اثر توسط موزیم بریتانیا دوباره به کابل برگردد. در عین حال، این مجسمه پرزرق و برق و باشکوه به طور موقت در موزیم بریتانیا به نمایش گذاشته شد و موضوع برگرداندن آثار سرقت شده مورد جلب و توجه بیشتر قرار گرفت (آلبرژ ۲۰۱۱الف؛ بیلی ۲۰۱۱ب).

بازگشت به کابل

همه این آثار به طور صحیح و سالم و موفقیت آمیز به کابل بازگردانده شدند. محموله اول در فیروزی سال ۲۰۰۹ با کمک صلیب سرخ و وزارت امور خارجه و کشورهای مشترک المنافع بریتانیا ارسال گردید که شامل ۲۲ صندوق با وزن ۳.۳۹ تن و حاوی ۱۵۰۰ قلم اثر ضبط شده در بریتانیا در سال ۲۰۰۳ و ۲۰۰۷ بود (بیلی ۲۰۰۸؛ فارمر ۲۰۰۹؛ تاورنیز ۲۰۰۹؛ هیبرت و کامبون ۲۰۱۱: ۳۱؛ مسعودی ۲۰۱۲: ۱۵). متعاقباً، یک تعدادی از این آثار برای نمایش در موزیم ملی افغانستان منتخب شدند و این نمایشگاه به تاریخ ۶ اکتبر سال ۲۰۰۹ توسط مارک سدویل، سفیر اسبق بریتانیا در کابل و عبدالکریم خرم، وزیر اسبق وزارت اطلاعات و فرهنگ افغانستان افتتاح گردید. (مسعودی ۲۰۱۲: تصویر: ۱۲).

محموله دوم که شامل عاج های بگرام، مجسمه بودا مکشوفه سرای خواجه و دیگر آثاریکه در اثر حفريات غیرقانونی بدست آمده بودند، میشد و در ماه جولای سال ۲۰۱۲ پیش از افتتاح بازی های المپیک در لندن، بسته بندی و با کمک نیروهای مسلح بریتانیا به کابل ارسال شدند، همچنان فهرست کامل مصور و گزارش وضعیت آثار به داکتر مسعودی تحویل داده شدند (تصویر: ۱۰۷.۲). این بازگشت امن به تاریخ ۱۹ جولای توسط نخست وزیر بریتانیا دیوید کامرون هنگام سفری رسمی به کابل، اعلام شد. پس از آن مراسم رسمی تحویل دهی این آثار به موزیم ملی افغانستان در تاریخ ۵ اگست سال ۲۰۱۲ برگزار شد که در آن کولین کروورکین، سرکنسول بریتانیا در افغانستان، به نماینده گی از موزیم بریتانیا شرکت ورزیده بود. یک بیانیه مطبوعاتی همزمان به دو زبان دری و انگلیسی توسط موزیم ملی افغانستان و موزیم بریتانیا منتشر شد و در شماری از رسانه محلی و بین المللی منتشر گردید (آلبرژ ۲۰۱۲؛ فارمر ۲۰۱۲؛ رالف ۲۰۱۲). بر علاوه این، ویدیویی توسط وزارت دفاع منتشر شد و متعاقباً در وبلاگ موزیم بریتانیا منتشر شد.^۱

نتیجه گیری

موارد ذیل بعضی از بخش های همکاری بسیار موفق این دو موزیم را که در سالهای گذشته داشتند را مشخص میسازد. همچنان چندین نقطه کلیدی را برجسته میسازد. نخست، مؤثر بودن همکاری نزدیک میان سازمان های گوناگون، در این قضیه: میان دو موزیم ملی،

stan_exhibition.aspx

^۱ در آدرس انترنتی ذیل در دسترس میباشد. http://www.britishmuseum.org/about_us/news_and_press/press_releases/2010/afghani-

نیروهای مرزی و پولیس متروپولیتن در لندن. این همکاری‌ها با گذشت زمان از طریق گفتگوهای منظم و اعتماد به همدیگر همراه با توافقات کتبی رسمی ایجاد شده‌اند. با استفاده از فرصت و فهرست نگاری آثار صادره شده، استفاده حداالامکان از شیوه‌های علمی و انتشار نتایج نیز از حصول مهم این اقدامات هستند و این اقدامات کمکی است برای جبران پس منظر از بین رفته باستانی این آثار و ارایه معلومات بیشتر برای موزیم دریافت کننده و همچنان ارایه اطلاعات مفید و بارز برای جامعه اکادمیک و نهاد‌های عدلی و قضایی. ضروری است که عموم مردم در مورد آنچه میتوان انجام داد و انجام مییابد، آگاه باشند و روی نتایج مثبت تمرکز کنند، تا نکات منفی. علاقه مندی اجتماعی و رسانه‌ای بر این موضوع با ارایه گزارش‌های منظم آنان، تأکیدی است بر جنبه‌های مثبت این کار. این گزارش‌ها و روایت‌ها به مخاطبان زیادی در سراسر جهان رسید و آگاهی را در مورد تلاش‌های بین‌المللی در راه مبارزه با قاچاق آثار باستانی افزایش داد. این‌ها نشان می‌دهند که موزیم‌ها نقش مهمی در این فرآیند دارند، زیرا موزیم‌ها کانون دانش‌های تخصصی فرهنگ‌های باستانی هستند و متخصصینی را دارند که آثار را میدانند، از آثار مواظبت و نگهداری میکنند و بلاخره فرهنگ‌های گذشته و جاودان را به نمایش می‌گذارند.

چارچوب حقوقی بین‌المللی برای حراست از میراث‌های باستانی افغانستان

گیل ستاین، انستیتوت شرقی، دانشگاه شیکاگو

میراث فرهنگی افغانستان یک منبع غیرقابل تعویض و بی‌بها است، هم برای شهروندان این کشور و هم برای جهان. با این حال، مبالغه نخواهد بود اگر گفت که در افغانستان و در تمام شرق میانه، میراث‌های فرهنگی در مقایسه با هر زمان دیگر در تاریخ، با خطرات بیشتر مواجه‌اند. چهار فاکتوری که میراث‌های فرهنگی را ویران می‌کنند عبارتند از الف: جنگ، ب: تاراج ساحات باستانی برای بازارهای سیاه جهانی، ج: رشد سریع شهرها و ساختمانها، و د: ویرانی ساحات باستانی توسط انکشاف زراعتی. کمتر کشوری را میتوان سراغ کرد در بخش میراث فرهنگی به اندازه افغانستان صدمه دیده باشد و این صدمه بر پیکر میراث‌های فرهنگی این کشور ناشی از چهار دهه جنگ و مصایب وابسته به آن (تاراج ساحات باستانی) میباشد. این نوشته بر راهکارهایی تمرکز می‌کند که چگونه کنوانسیون‌های بین‌المللی، معاهدات و قوانین می‌توانند در مبارزه بر ضد تجارت نامشروع آثار باستانی کمک کنند و بلوسیل، زیان‌های را که به میراث‌های فرهنگی افغانستان وارد می‌شوند، محدود ساخت.

آثار باستانی جنگ زده

متأسفانه این یک حقیقت است که غارت ساحات باستانی و موزیم‌ها به منظور تجارت غیرقانونی آثار بیشتر در ساحات آشوبزده و ناامن صورت می‌گیرد. در قرن ۲۱، بیشترین غارت ساحات باستانی ناشی از جنگ در عراق، سوریه و افغانستان به مشاهده رسیده است (e.g., Casana & Panahipour 2014; Danti 2015; Stein 2015; Stone 2015). این بیماری فراگیر غارتگری، بهترین گنجینه‌های افغانستان را ویران نموده است، به عنوان مثال، شهر یونانی آی خانم (تصویر: ۱۰۸) – جایکه طی بررسی‌هاییکه توسط ایملی هم (Emily Hammer) رئیس مرکز مناظر باستانی خاور میانه، انستیتوت شرقی انجام شده، نشان میدهد که تقریباً ۳۷ فیصد این شهر قدیمی در جوار دریای آمو که قدامت آن به ۲۲۰۰ سال میرسد، به سرقت برده شده است، و تقریباً ۱۷۰۰۰ حفره که یک آمار عجیبی است، توسط غارتگران به خاطر جستجوی آثار باستانی در این ساحه‌کنندکاری گردیده (Lauricella et al. 2015).

تجارت غیرقانونی آثار باستانی نه تنها سبب ویرانی گذشته‌ها می‌گردد، بلکه عامل ویرانی عصر حاضر نیز میباشد، چونکه پول فروش این آثار اضافه بر ثروتمند نمودن غارتگران، قاچاقبران و معامله‌گران در تمویل شورشگری و تروریسم هم کمک می‌کند. یکی از مثال‌های بارز این کار را می‌توان در گزارش این روزنامه دریافت که، محمد عطا آثار باستانی سرقت شده بودایی مربوط به قرون ۱ – ۸ میلادی را از ساحه باستانی مس عینک بفروش رسانیده تا حملات ۱۱ سپتامبر بر مرکز تجارت جهانی را تمویل مالی نماید (Ruiz 2010; for the looting-terrorism link, see also see also Bowman 2008; Campbell 2013b; MacKenzie and Davis 2014; Pringle 2014).

چگونه آثار باستانی غارت شده از افغانستان به بازارهای بین‌المللی راه می‌یابند؟ یکی از راه‌های معمول انتقال آنها به پاکستان است (تصویر: ۱۰۹.۱)، و بعد از آنجا به شارجه و دوبی در امارات متحده عربی می‌رسد. سپس آثار قاچاق شده از طریق کشتی یا هوا به کشورهای چون سوئیس ترانزیت می‌گردد. از آنجا، این آثار به دسترس دلالان آثار باستانی در اروپا، آسیا و آمریکا قرار می‌گیرد (Campbell 2013a).

تجارت غیرقانونی آثار باستانی بسیار پرمفعت است و حجم آن همه ساله در حال افزایش است (تصویر: ۱۰۹.۲). در سال ۲۰۰۵، یونسکو گزارشی را منتشر کرد که در آن ارزش مجموعی آثار باستانی سرقت شده یا قاچاق شده در تمام جهان به بیشتر از شش میلیارد دالر بالغ می‌گردد - عواید نامشروعی که بعد از تجارت غیرقانونی بین‌المللی مواد مخدر، در رده دوم قرار دارد (Vitale 2009:1874). این ارزیابی قبل از جنگ داخلی سوریه که در سال ۲۰۱۱ با ظهور داعش آغاز گردید، ارائه گردیده بود. بناً دلایل معقولی وجود دارد تا گفت که تجارت غیرقانونی بین‌المللی آثار باستانی از تخمین شش میلیارد دالر در سال ۲۰۰۵ به مراتب بالا رفته است. سنت هیلاری (۲۰۱۴) آماری را از اداره گمرکات ایالات متحده آمریکا در باره واردات قانونی ارائه نموده است که نشان می‌دهد بهای آثار باستانی و هنری وارده شده از شرق میانه به ایالات متحده در سالهای ۲۰۱۲ و ۲۰۱۴ بیشتر از ۴۰۰ در صد افزایش یافت است. تخمین سنت هیلاری فقط در مورد آن آثاری است که به صورت رسمی در اوراق گمرکات تذکر یافته بود. روی هم رفته، ایالات متحده آمریکا و بریتانیا دو بزرگترین بازار برای آثار باستانی قاچاق شده از تمام جهان محسوب می‌گردد (MacKenzie 2005).

252). با این حال، باید تاکید ورزید که هیچ آماری وجود ندارد که نشان بدهد بزرگترین مصرف کننده آثار باستانی قاچاق شده از افغانستان کدام کشورها است. علاوه بر این، هرگونه احصایه‌ی که باشد، تنها در مورد آثاری که توسط مسئولین گمرکات ضبط گردیده اند معلومات ارایه میدارد و بس. حداکثر آثار باستانی قاچاق شده بدون تشخیص در مراحل گمرکی از مرزها عبور میکنند.

ساحهء انفاذ قانون:

کشورهای منبع، تجارت جهانی و کشورهای مصرف کننده

همانگونه که تجارت غیرقانونی آثار باستانی جهانی است، تلاش‌ها برای توقف و مبارزه با آن نیز همینگونه است. چارچوب‌های قانونی جهت مبارزه با این پدیده، اگرچه نامکمل اند، ولی وجود دارند و تلاشهای انفاذ آن به صورت داخلی و بین المللی جریان دارند. تلاش‌های قانونی و پولیسی برای توقف تاراج آثار باستانی باید در سه مورد مرتبط اما مجزا صورت گیرند:

الف:- کشورهاییکه در آن آثار به تاراج می رود (کشورهای منبع).

ب) راهای که این آثار از آن به خارج از کشور منبع آن قاچاق می شوند و حمل و نقل آن به کشور های ترانزیت بواسطه افراد پادرمیان (تجارت فراملتی).

ج) بازارهای سیاه آثار باستانی در کشورهاییکه در آن معامله گران، خریداران (متاسفانه بعضی اوقات موزیم ها) اینگونه آثار را خریداری میکنند (کشورهای مصرف کننده).

به طور مثال، در حد کشورهای منبع، افغانستان در سرحدات خودش بر اساس قانون سال ۲۰۰۵ "حفاظت ملکیت های تاریخی و فرهنگی" و یک واحد ویژه پولیس وابسته به وزارت اطلاعات و فرهنگ که وظیفه محافظت ساحات را به عهده دارد، بر ضد این تجارت غیرقانونی مبارزه نماید و جلو غارتگری ها را بگیرد. در حد قاچاق فرا مرزی، بر علاوه سازمان های اجرایی قوانین بین المللی، شورای بین المللی موزیم ها (ICOM) و یونسکو، دو عمده ترین سازمان چندین جانبه بین المللی هستند که تلاش می ورزند تا با نظارت و مبارزه، جلو قاچاق آثار باستانی را به سطح جهان ببندند. بالاخره، برای رسیدگی به مصرف آثار قاچاق شده، کشورهای عضو جامعه جهانی قوانین منع واردات آثار قاچاق شده را دارند که متاسفانه این قوانین ملی برای توقف کامل این تجارت بسنده نبوده اند (see e.g. Brodie & Renfrew 2005; Vitale 2009).

شورای بین المللی موزیم ها یک نقش بسیار مستقیمی را در مبارزه با این تجارت نامشروع در عرصه های مختلف ایفا نموده است - اما یکی از راهای بسیار مهم و مفید آن تهیه یک "فهرست سرخ" از عمده ترین انواع آثار باستانی غارت شده از هر کشور می باشد (تصویر: ۱۰۶). این کار مامورین گمرکی و پولیس را توانایی می بخشد تا در صورت برخورد با این گونه آثار، آنرا تشخیص بدهند. فهرست سرخ آثار افغانستان به زبان های دری و پشتو چاپ گردیده و در وب سایت آیکوم قابل دسترسی می باشد.^۱

دو مهمترین چهار چوب های قانونی بین المللی برای جلوگیری از غارت و قاچاق آثار باستانی عبارت اند از: کنوانسیون سال ۱۹۵۴ هاگ (لايه) برای حفاظت ملکیت های فرهنگی در صورت بروز منازعات مسلحانه و کنوانسیون ۱۹۷۰ یونسکو در مورد راه های جلوگیری و ممنوعیت واردات، صادرات، انتقال و مالکیت غیرقانونی ملکیت های فرهنگی. کنوانسیون هاگ ملکیت های فرهنگی را در زمان جنگ حفاظت می کند. این کنوانسیون ویرانی و تصاحب ملکیت های فرهنگی در زمان منازعات مسلحانه چه داخلی و بین المللی و همچنان انتقال هرگونه ملکیت های فرهنگی (مثل آثار باستانی) را که در زمان جنگ تصاحب شده باشند را ممنوع قرار داده است (Vitale 2009:1839). کنوانسیون یونسکو ملکیت های فرهنگی و اینکه قاچاق چی است را تعریف نموده و مشخص نموده است که هر کشور باید جلو تجارت و واردات غیرقانونی آثار باستانی را بگیرد و مهمتر از همه اینکه تمام کشورهای که این کنوانسیون را امضا کرده اند، می توانند آنرا در جمع قوانین داخلی شان انفاذ بخشند. شرط بر این است که این قوانین از سوی کشورهاییکه عضویت این کنوانسیون ها را دارند باید مورد احترام قرار گیرند.^۲

^۲ برای دریافت متن کامل کنوانسیون ۱۹۷۰ یونسکو به اینجا مراجعه نمایید:
<https://eca.state.gov/files/bureau/unesco01.pdf>

^۱ به طور آنلاین در این وب سایت قابل دسترسی میباشد: <http://icom.mu-seum/resources/red-lists-database/red-list/afghanistan>

تطبیق قانون ملکیت‌های فرهنگی (CPIA) و ضرورت یک موافقتنامه دوجانبه

تا سال ۲۰۱۴، ۱۲۷ کشور عضویت کنوانسیون ۱۹۷۰ یونسکو را حاصل نموده‌اند. افغانستان، بریتانیا و ایالات متحده امریکا شامل این کشورها اند. ایالات متحده امریکا در سال ۱۹۸۳ برای اجرای این کنوانسیون، قانونی را تحت عنوان "پیاده‌سازی قانون ملکیت‌های فرهنگی"^۳ تصویب نمود و در این راستا اقدام عملی انجام داده. این قانون (U.S.C. §§ 2601-13 CPIA 19) در اصل قانون تطبیق تصویب کنوانسیون ۱۹۷۰ یونسکو از سوی ایالات متحده امریکا است که منظور از آن کنترل غارت‌های باستانی و قاچاق غیرقانونی ملکیت‌های فرهنگی می‌باشد. این قانون به دولت امریکا صلاحیت می‌دهد تا محدودیت‌های وارداتی را بر مواد غیرقانونی فرهنگی از دیگر کشورها وضع نماید. این قانون همچنان وضاحت دارد که بر موادی که از مجموعه‌های ثبت شده موزیم‌ها به سرقت برده شده باشند مثل آثار موزیم ملی افغانستان و موزیم بغداد عراق، محدودیت اعمال نماید.

این قانون (CPIA) همچنان اجازه عقد موافقتنامه‌ها و تفاهمنامه‌های دوجانبه میان امریکا و کشورهاییکه میراث‌های فرهنگی‌شان با خطر مواجه هستند، را میدهد (Luke & Kersel 2013: 65-70). این موافقتنامه‌های دوجانبه ابزار قانونی‌اند که واردات آثار باستانی را از کشورهای مشخص ممنوع قرار میدهند. به عبارت دیگر، موافقتنامه و ممنوعیت واردات چندین جنبه نمی‌باشد - صرف میان دو کشور الزامی می‌باشد، کشور منبع و ایالات متحده امریکا. قانون CPIA چگونه عملی می‌گردد؟ کشوری که آثار باستانی آن با تهدید مواجه باشد باید ابتکار تقاضای یک موافقتنامه دوجانبه با ایالات متحده امریکا را نماید. دولت متقاضی همچنان باید با توضیح پنج شرایط نیاز برای درخواست ممنوعیت بر واردات را مستند بسازد:

1. باید ثابت بسازد که تاراج آثار و ساحات باستانی در آن کشور صورت می‌گیرد.
2. باید نشان بدهد که آثار باستانی قاچاق شده عمدتاً به ایالات متحده امریکا سرازیر می‌شود.
3. کشور‌های متقاضی باید نشان بدهند که خود نیز برای توقف غارتگری‌ها اقدامات مشخصی را انجام می‌دهند.
4. باید نشان بدهد که محدودیت‌های وارداتی موثر خواهند بود، و بلاخره
5. باید نشان بدهد که این فعالیت‌ها زمینه‌ساز شرایط قانونی برای تبادل فرهنگی میشود طور مثال از طریق تبادل نمایشگاه‌های موزیم و دیگر انواع همکاری‌های فرهنگی.

در حال حاضر هفده کشور با ایالات متحده امریکا موافقتنامه‌های دوجانبه دارند و هر سال یکی یا دو کشور دیگر اینگونه موافقتنامه‌ها را با امریکا امضا می‌کند (جدول ۱).

جدول ۱: کشورهاییکه موافقتنامه‌های رسمی دوجانبه با ایالات متحده امریکا بسته‌اند تا جلو واردات غیرقانونی آثار باستانی را بگیرند (تا سال ۲۰۱۴) هفده کشور در این جمع می‌باشند. افغانستان چنین موافقتنامه‌ای را هنوز با امریکا برای منع واردات آثار باستانی، نبسته است.

کشور	مدت زمان موافقتنامه دوجانبه
برازیل	۲۰۱۳-۲۰۱۸
بولیویا	۲۰۱۰-۲۰۱۵
بلغاریا	۲۰۱۴-۲۰۱۹
کمبودیا	۲۰۱۳-۲۰۱۸
چین	۲۰۱۴-۲۰۱۹
کولمبیا	۲۰۱۱-۲۰۱۶
قبرس	۲۰۱۲-۲۰۱۷
مصر	در حال انتظار

السالوادور	۲۰۱۰ - ۲۰۱۵
یونان	۲۰۱۱ - ۲۰۱۶
گواتیمالا	۲۰۱۲ - ۲۰۱۷
هندوراس	۲۰۱۴ - ۲۰۱۹
عراق	۲۰۰۴ - زمان حال
ایتالیا	۲۰۱۱ - ۲۰۱۶
مالی	۲۰۱۲ - ۲۰۱۷
نیکاراگو	۲۰۱۰ - ۲۰۱۵
پيرو	۲۰۱۲ - ۲۰۱۷

(آمار از داکتر موراگ کرسیل، دبیرتمنت بشرشناسی، دانشگاه دی پاول)

اینها کشورهای هستند که بیشترین غارتگری های باستانی شناسی در آن صورت گرفته و بناً این واضحاً یک اقدام پیشگیرانه است که این کشورها آنها مهم و موثر می پندارند. طور مثال، عراق از سال ۲۰۰۴ بدینسو یک موافقتنامه دوجانبه با ایالات متحده امریکا داشته است. مصر - کشوری که پس از "خیزش عرب" در آن غارتگری های زیادی صورت گرفته - هم خواستار همچو یک موافقتنامه شده است که در زمان حاضر روی آن کار جریان دارد. در حال حاضر این چنین موافقتنامه ای دوجانبه بین امریکا و افغانستان وجود ندارد. برای افغانستان هم درخواست همچو یک موافقتنامه با ایالات متحده امریکا ممکن و سودمند است. این یک اقدام موثر برای مبارزه با تجارت آثار باستانی میباشد.

این پروسه به شکل ذیل اجراء می گردد:

- حکومت افغانستان باید درخواست و اسناد ضروری را در کابل به سفارت ایالات متحده امریکا تسلیم دهد. این درخواست به وزارت خارجه امریکا راجع می شود.
- یک کمیته ۱۱ عضوی درخواست را بررسی می کند و در مورد آن پیشنهاد ارائه می نمایند.
- رئیس جمهور ایالات متحده امریکا و یا شخص گماشته شده توسط ایشان تصمیم خویش را بر اساس پیشنهادات کمیته ارایه میدارند.
- رئیس جمهور ایالات متحده امریکا فرمان اجرایی به منظور منع واردات غیرقانونی آثار باستانی از افغانستان را صادر میکند. مدت زمان موافقتنامه برای پنج سال میباشد و قابل تمدید میباشد.

فوری ترین مفاد واضح یک موافقتنامه دوجانبه این است که ورود غیرقانونی آثار باستانی افغانستان را منع می کند و تجارت این آثار را به امریکا به صورت قابل ملاحظه کاهش خواهد داد. علاوه بر این، این کار دیگر فوایدی هم دارد. مهمترین آن، مبارزه با مشکلاتی که از جانب مردم عام و قاچاقبران ایجاد میگردد و کسانی که آثار باستانی غیرقانونی را میخرند و موافقتنامه می تواند که سبب کاهش غارتگری ها در ساحات باستانی شود. انفاذ موثر یک موافقتنامه دوجانبه از سوی افغانستان هم خطرات را برای خریداران غیرقانونی آثار باستانی افزایش و قاچاقبران را تحت پیگرد قرار خواهد داد که منجر به کاهش تقاضا برای آثار باستانی و انتیک افغانستان خواهد شد. به خاطر یکی غارتگری ها به طور واضح از تقاضای بازار منبعث می گردد (Gibson 1997)، و اینکار سبب خواهد شد تا غارت و سرقت در منبع اصلی آن یعنی افغانستان کاهش پیدا کند، و بلاخره ساحات باستانی و تاریخی از این نوع تخریبات فرهنگی در امان خواهد ماند.

مزید بر اینها، یک موافقتنامه دوجانبه میان افغانستان و ایالات متحده امریکا می تواند زمینه ساز خوبی برای دسترسی به منابع مالی و برنامه های آموزشی چون بنیاد سفرای امریکا برای تمویل حفاظت ابدات تاریخی و تمویل برنامه های آموزشی برای کارمندان گمرکات و مؤلفین انفاذ قانون در افغانستان گردد. اگر چه یک موافقتنامه دوجانبه نمی تواند که تمام ابعاد مشکل غارتگری و قاچاق آثار باستانی افغانستان را حل نماید، ولی این کار یک گام کوچک اما مهمی خواهد بود که برای حفاظت میراث های فرهنگی افغانستان بسیار موثر تمام خواهد شد.

بازتاب هایی روی پس منظر فعلی میراث فرهنگی افغانستان

جولین لزی، سازمان مشورتی میراث فرهنگی افغانستان

مقدمه

این بخش بر اساس خطابه پایانی کنفرانس تهیه گردیده که در اصل پاسخ غیرنوشته شده به مسایل مشخصی است که از طرف سخنرانان و اشتراک کنندگان حین ارائه توضیحات، مطرح گردید. این فصل به هشت نکته کلیدی میپردازد که خاصاً مرتبط بودند.

۱. فرهنگ افغانستان پویا و انعطاف پذیر است

فرهنگ افغانستان به طور مداوم پر تحرک بوده است؛ در سالیان پسین دست آورد های عمده در عرصه باستانشناسی حاصل گردیده است (مراجعه شود به: تیموری، پیمان و فلگینزی در این جلد) و مدیریت مجموعه ها (مراجعه شود به: فیش و شیخ زاده در این جلد)، مرمت و نگهداری ساختمانها (مراجعه شود به: پرگزاندلر، عباسی و دیگران در این جلد)، هنرهای زیبا، تیاتر، تولید فلم و عرصه رسانه ها متحول گردیده است.

با وجود این پیشرفت ها، "یک روایت از دست دادن" به نظر میرسد غالب شده باشد گویا که در آن فرهنگ به صورت عمومی جنگزده و زیر تهدیدهای فوری پنداشته می شود. با آن که مشکلات و چالش های زیادی وجود دارند، ولی میلان بر حکایه های سیاه غارتگری ها و ویرانگری های گذشته نمی تواند که نمای وسیعتر فرهنگ گسترده افغانستان را، همان گونه که تاریخ گواه آن است، تبارز دهد.

به مراقبت به صورت متداوم نیاز است تا اطمینان حاصل گردد که فضا برای ابراز و بیان فرهنگی موجود است و مزید بر آن به دیدگاهی هم ضرورت است که نشان دهد که انرژی فرهنگی در میان افغانها، به ویژه در میان جوانان، موجود است. همین انرژی باید آجدای فرهنگی آینده را تعیین کند.

۲. هویت های فرهنگی افغانستان بی شمار اند

یک حس هویت فرهنگی در میان اکثریت افغانها وجود دارد که در میان اجتماعات شان شکل گرفته، جایی که روش های روزانه برای زندگی همانند فرهنگ بلند با اهمیت است. نهادهای رسمی فرهنگی از چندین بُعد نقش مهمی ایفا نموده می توانند، اما در نزد اکثریت افغانهای که با آرامی در میان خویشاوندان و اجتماعات شان در فعالیت های فرهنگی مصروف اند، موجودیت فرعی دارند.^۱

تنوع جوامع که ملت امروزی افغانستان را تشکیل می دهد در نمایه های فرهنگی هر کدام آنها متباز است و این امر به صورت متداوم در حال تحول است (مراجعه شود به: فونتانی و کاسر در این جلد). تلاش ها برای مطرح نمودن اینها به شکل یک پارچه "فرهنگ ملی افغانستان" کاربرد محدود دارد و شاید به سادگی جنبه سیاسی به خود بگیرد. ابتکارات برای حمایت از فرهنگ باید این حقیقت را متباز سازد که فرهنگ به تمام افغانها تعلق دارد، نه فقط به دولت.

۳. فرهنگ می تواند سبب وحدت شود - اما سبب تحریک هم شده می تواند

در سالیان پسین، فرهنگ به طور منظم - و اکثراً با کاهلی - طوری تبارز داده شده است که یک راه حل اتحاد بین افغانها است که در غیر صورت ناراضی خواهند بود. در این شکی نیست که فرهنگ ظرفیت یکجا نمودن مردم و تولید اعتماد در شرایط مشخص را دارد، اما اینکار به طور ساده آن اتفاق نمی افتد، بخاطر اینکه برخی از مردم عین مفکوره هویت فرهنگی را دارند.

^۱ برای بحث فعالیت های فرهنگی در افغانستان به نوشته نانس دوپری در این جلد مراجعه شود.

تاریخ معاصر افغانستان به طور واضح گواه آن است که این گونه هویت می تواند مورد مناقشه تلخ قرار گیرد. شعر یک افغان شاید کفر دیگری باشد؛ یک اثر که از سوی یک شخص زیبا پنداشته می شود شاید از سوی دیگری فقط یک بت شناخته شود (مراجعه شود به: شیخ زاده در این جلد)؛ آزادی بیان از سوی بسیاری از افغانها یک موضوع مبهم پنداشته می شود. در چنین شرایطی، فرهنگ همه چیز بوده میتواند ولی "خنثی و بی طرف".

برای مرتبط ماندن، فرهنگ باید از چندین ابعاد محرک و برانگیزنده باشد. یکی از آزمون های اساسی امروزه در افغانستان درک و تلاش برای مدیریت تنش های است که از بیانات مشخص منبعث می گردند. دریافت تعادل میان کنجکاوی، بحث های تحریک کننده و اهانت کننده شاید آسان نباشد، اما این کار نباید عذری باشد برای عدم فرانگری و دگراندیشی.

۴. فرهنگ افغانستان مسوولیت افغانها است

"روایت از دست دادن" که قبلاً به آن اشاره گردید همزمان بوده است با یک پروسه بازنگری که (در مواردی که اقتضاء نموده است) گمانه های را ببار آورده که گویا افغانها بر وضعیت میراث های فرهنگی شان تصرف ندارند. این امر به ویژه در عرصه حفريات غیرقانونی و غارت آثار تاریخی بیشتر به مشاهده می رسد که مقام ها اکثراً آنها را به شکل اعمال خارجی ها مطرح می کنند. در این شکی نیست که در قاچاق آثار دست داشتن بیگانه گان جهت دریافت مفاد بوده است، اما امروزه خود افغانها در غارت و تاراج ساحات باستانی نقش دارند - آنگونه که افغانها در تاراج و غارت موزیم ملی در کابل در سال ۱۹۹۳ دست داشتند. (مراجعه شود به: مسعودی در این جلد).

مزید بر این، تهدیدهای که متوجه میراث های اعمار شده افغانستان اند بیشتر طوری تبارز داده می شوند که از کنترل مقام ها خارج اند. با آنکه ابراز قانونی برای نگهداشت ابدات تاریخی ضعیف اند و نهادهای ذیربط با کمبود ظرفیت و تجربه مواجه اند، کارهای بیشتری باید از سوی آنها که مسوولیت حفاظت این سرمایه ها را دارند اجرا شود. متأسفانه در دهه گذشته، در حالیکه نهادهای دولتی از حمایت های بی پیشینه خارجی مستفید گردیده اند همین ارگانها در مداخلت برای حفاظت میراث های خاص شهری از انکشافات ناسالم از سوی افغانهای که در ساخت و ساز ملکیت ها دست دارند، ناکام مانده اند.

۵. آموزش و پرورش هسته یک فرهنگ شگوفاست

در جریان کنفرانس چندین سخنران بر پروژه های جاری اشاره نمودند که هدف آنها انکشاف مهارت های جوانان نوازنده موسیقی و صنعتگران است، به طور مثال (مراجعه شود به: وحید خلیلی، در این جلد). اضافه بر این تلاش های قابل قدر، مهم است تا ما برای ادغام آموزش و پرورش در همه کارهای خود بیشتر تلاش ورزیم (مراجعه شود به: نظری و دیگران، در این جلد).

این بدان مفهوم است که سیستم آموزش و پرورش در تمام ابعاد فرهنگ و فراتر از آن باید مدغم گردد. واضحاً که معلمین زحمت کش و پرتلاش افغان اولویت های دیگر دارند و این مسوولیت ما است تا به جستجوی راهای خلاقانه، علاقمندی و مشارکت جوانان را در امور فرهنگی جلب نماییم. این کار باید فراتر از صنوف درسی و با بکارگیری اسبابی که برای رسانه های نشراتی، اینترنت و دیگر روزه های تهیه گردیده اند که کنجکاوی و درک را تقویت می کنند، صورت گیرد.

۶. فرهنگ نمیتواند به زودی دوباره احیا گردد

انکشاف فرهنگی، به صورت موثر آن، یک پروسه درازمدت است و همین گونه یک نگرش را ایجاب می کند. از چندین دیدگاه، این کار به روش های پروژه ای سازگاری ندارد که در سالیان پسین از سوی کمک کنندگان خارجی دنبال گردیده است که انتظار نتایج ملموس در مدت زمان مشخص را دارند (مراجعه شود به: نظری و دیگران در این جلد). با در نظر داشت همین محدوده ها، مهم است که باید واقع بین بود که دقیقاً چی چیزهای از طریق پروژه ها حاصل شده می تواند و راه هایی را تشخیص نمود که از آن به حیث هسته پروسه های درازمدت کار گرفت که پس از حمایت کمک دهندگان ظرفیت بقای خود را کسب نموده بتوانند. در بعضی از موارد، شاید به سرمایه گذاری نیاز باشد تا یک پروسه را تکان داد، تا آن که نتایج فوری از آن حاصل نمود. شماری از پروژه های که در یک دهه گذشته ناپدید شده اند این وضاحت را ارائه می کند که روش های «ترمیم فوری» بسیار شکننده اند.

۷. ارزش برای پول

در مبحث سرازیر شدن کمک های فراوان به افغانستان در دههء گذشته، فرهنگ اکثراً در این بودیجه ها تبارز داده شده است. در حقیقت سرمایه گذاری های قابل ملاحظه ای در ابتکارات گوناگونی صورت گرفته است - اما مشکل در چگونگی مصرف کمک ها بوده است. همانگونه که میزان منابع خارجی برای انکشاف فرهنگ، همانند سکتور های دیگر، در تقلیل است ما باید به شکل موثر و صرفه جویانه کار نماییم تا روال ایجاد شده را همچنان جاری نگهداریم. این کار مستلزم قربانی ها است؛ این را باید به خاطر داشت که افغانها و بیرون مرزی هایی که در سالهای ۱۹۹۳/۹۴ با پیامدهای فوری تباهی موزیم ملی در کابل دست و پنجه نرم کردند، به طور رضاکارانه کار کردند و در شماری موارد حتی از منابع شخصی شان برای تمویل فعالیت های نجات بخشی استفاده نمودند.

۸. فرهنگ تلاش مشترک است

از زمانی که امضای یک موافقتنامه با باستانشناسان فرانسوی در سال ۱۹۹۲ عقد گردید، افغانها و خارجی ها در یک فضای اعتماد متقابل در مساعی و همکاری های مشترک کار کرده اند (مراجعه شود به: عزیزی و دیگران، در این جلد). با وجود ناملایمات سیاسی از آن زمان، این روحیه همکاری به طور عمومی همچنان پا برجا مانده، متخصصین به صورت موفقانه در عرصه های مختلف کار نموده اند. در سالهای اخیر، نبود هماهنگی موثر در این سکتور - ساحه ای که یونیسکو رسماً ماموریت همکاری آنرا با حکومت افغانستان دارد - مساعی مشترک را متاثر ساخته و در بعضی موارد سبب ایجاد فضای رقابتی و غیبت-گویی شده است. برای تمام میانی که در این سکتور دخیل هستیم، لازم است تا به وجدان خود مراجعه نموده و اطمینان حاصل نماییم که ما فقط در خدمت فرهنگ افغانها هستیم و این کار را در تمام امور خود و در مورد یکدیگر مدنظر بگیریم. عدم موفقیت در این کار سبب خواهد شد که، ما خودمان را در معرض خطر تبدیل شدن به یک بخش عمده ای از این مشکلات سازیم.